

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09254

DER HOYF ON FENTSTER

Mimi Pinzon

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

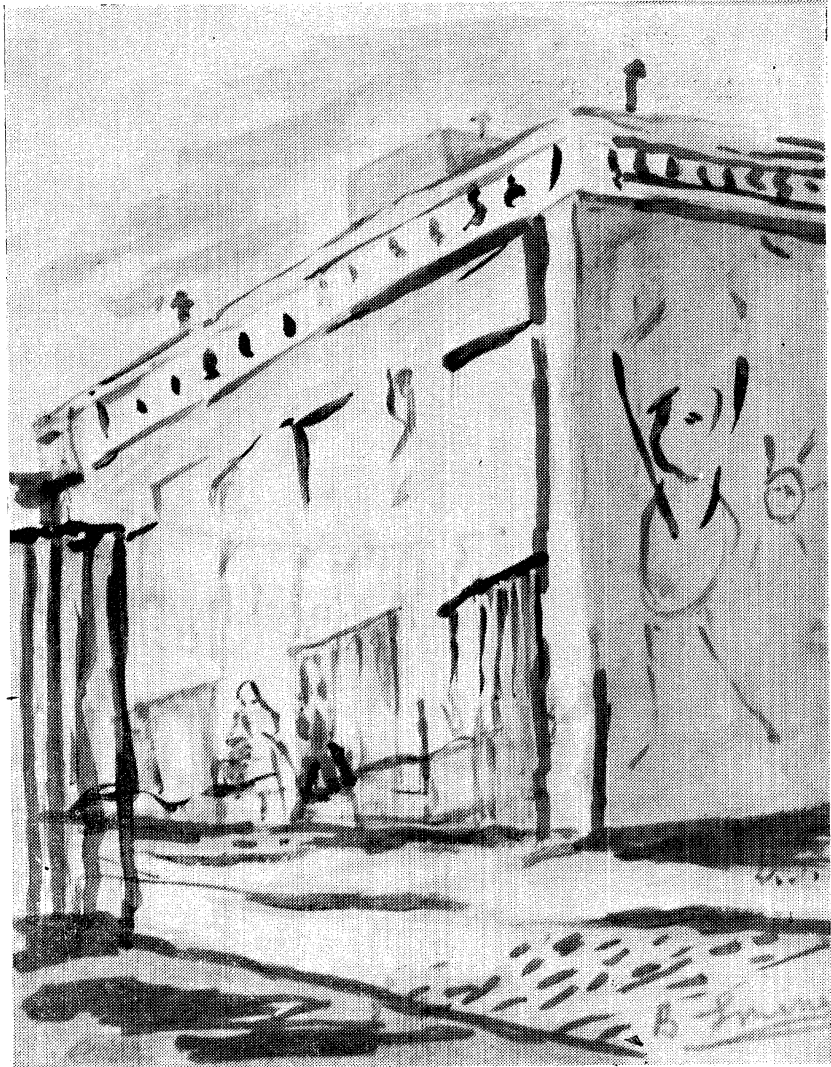
The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מימי פינזאן
דער הויף אן פענצטער

מחבר: ד"ר יצחק שניידר

מימי פינאז

דער הויף און פענצטער

בוענאָם אײַרעם

1965

MIMI PINZON

DER HOIF ON FENTZTER

(El patio sin ventanas)

צייכענונגען פון ב. סחטנער
הילע געצייכנט פון פעלע קאָט

Copyright 1965 by

EDITORIAL ICUF

Buenos Aires

Impreso en Argentina
Printed in Argentine

מימי פינזאן איז דער ליטערארישער פסעוור-
דאָנים פון דער באַגאַבטער שרײַבער, עסיי־יסטן,
און איבערזעצן אַדעלאַ וויינשטיין־שליאַפּאַטש־
ניק. אונטער דעם פסעוודאָנים איז זי ברייט באַ-
קאַנט אין אונדזער קולטור־געזעלשאַפט.

מימי פינזאן געהער צו דער גרופע פראַגרעסיווע
שרײַבער און דיכטער, וואָס האָבן אָנגעהויבן צו
ווירקן אין אונדזער ישוב אין די צוואַנציקער־
דרײַסיקער יאָרן און פיל בײַגעטראַגן צו זײַן קול־
טור־געזעלשאַפטלעכער געשטאַלטיקונג.

„דער הויף אָן פענצטער“ איז פינזאָנס ערשט־
לינגבוך, וואָס דער פאַרלאַג „איקוף“ צוזאַמען
מיט אַ חברים־קאָמיטעט באַם פאַרלאַג פאַרעפנט־
לעכן, ווי אַ באַערונג און סטימול פאַר דער מחברטע
צו דער געלעגנהייט פון איר 35 יאָריקער ליטעראַ־
דישער שאַפונג.

פאַרלאַג „איקוף“

א י נ ה א ל ט

זייט

7	— — — — — „דער הויף און פענצטער“, פארווארט פון פ. קאץ	
13	— — — — — אָננעקומען	.I
20	— — — — — ליכט	.II
30	— — — — — מיידלעך	.III
45	— — — — — אלפאָנסיע	.IV
60	— — — — — די „קאלעסיטע“	.V
78	— — — — — דער מויער	.VI
90	— — — — — שניידער	.VII
116	— — — — — מלחמה-צייטונגען	.VIII
140	— — — — — מיסט	.IX
151	— — — — — שמאטעס	.X
174	— — — — — קארנאוואל	.XI
198	— — — — — די שול	.XII
211	— — — — — אַ לעקציע	.XIII
231	— — — — — דוד	.XIV
241	— — — — — „אנארכיסטן“	.XV
254	— — — — — ביכער	.XVI
269	— — — — — נאָועמבער-דווינטז	.XVII
281	— — — — — יאנואר-טעג	.XVIII
302	— — — — — אינדערפרי	.XIX

„דער הויף און פענצטער“

„עין רואה ואוזן שומעת“, פארפאן און אויג וואס זעט און און אויער וואס הערט — זאגט א שפריכווארט פון די אלטע חכמים, וואס זייערע קלוגע רייד זיינען צונויפגעזאמלט אינעם „פרק“ וואס די חדר-וינגלעך פלעגן לערנען אין די ווינטערדיקע שבתים. דארט רעדט זיך וועגן גאטס אויג און גאטס אויער, וואס קיין זאך איז פאר זיי ניט פארהוילן, און א האנט איז פארפאן, וואס פארשרייבט אלץ אין א גרויסן בוך, ווארעם פאר אלץ וואס דער מענטש טוט, וועט ער מוזן אפגעבן השבון פארן רבוננו של עולם.

דאס אויג און דאס אויער וועגן וועלכע דא העדט זיך, איז א מענטשלעך אויג און א מענטשלעך אויער, דערצו נאך פון א מיידעלע, ניט מער ווי אכט-צען יאר אלט, ביז איר צוועלף יאריקן עלטער, וואס איז אהער קיין ארגענטיגע אָנגעקומען מיט דער פאמיליע בעת דעם גרויסן יידישן וואַנדער-שמראָם פון נאָך 1905 ביז דעם אויסברוך פון דער ערשטער וועלט-מלחמה סוף 1914, פון דער פאדאליער שמאָס „שוואַרצטימע“ (ביעלאַצערקאָוו); און זיך באַזעצט אין איינעם פון די כּוּענאַס אַיַרעסער גרויסע שכנים-הייף; וואָס מען רופט זיי „קאַנווענטיזשעס“.

„דער הויף און פענצטער“, איז דאָס בוך, אין וועלכן די שרייב-בערישע האַנט פון מימי פינאָן האָט אַרײַנגעשריבן דאָס לעבן און די מעשים פון די באַוווינער פון אַזאַ „קאַנווענטיזשע“ אין יענע יאָרן פון דער גרויסער ייִדישער אַיַנוואַנדערונג קיין אַרגענטינע, געזען מיט די אויגן פון דעם נײַגעריקן מיידעלע, וואָס אַלץ האָט זי געזען און אַלץ האָט זי געהערט, סײַ אין די אַן-פּענצטערדיקע צימערלעך מיט די בלעכענע קיבלעך פאַר די טירן, סײַ אַף דעם שטיינערנעם געפלאַסטער פון דעם הויף; סײַ אין דער שטוב באַ איר טאַטע-מאַמע

— א בעקער-יונג פון דער היים און דא א קוענטעניק. זי, א מאכטער פון א דארפישן שטריק-מאכער און א דארפישער קרעמערקע, — און סיי אין די שטיבער פון די אנדערע „רוסאס“, פון די יידישע שניידערס און סטאליערעס, פון די אימאליענישע מוליערס און שפאז-נישע קעלנערס, די היים-בלוטיקע קעמפערס, די „אנארכיסטן“, פון די מיידלעך הויזן-נייערקעס און זייערע מאמעס די וועשנס, פון די „ענקארגאדעס“, און די פרומע „סעניאריטאס“ וואס פירן ליבעס מיט „געוואגטע מעסער-יונגען“...

אין דער קאנווענטיאנעלער-גאס האט זי געזען די פארקראמטע פענצטער מיט די באלעבאטישע כלה-מיידלעך אף די באלקאנען; דעם קארנאוואל, ווען די מיידלעך רייסן זיך ארויס ווי פון א תפיסה, און זייער הלום פון א פרום-לידנשאפטלעכן מאנגא מיט א בחור צע-גיסט זיך אין הפקרדיקן קוויטש און געשריי; די שטרייקן און די ארעסטן, דעם פאליצייזשן געיעג אפן „רוסא“ און „אנארכיסט“; דעם פאליצייזשן איבערפאל איבער די ביבליאמען פון די „רוסן“ און „אנארכיסטן“. די פאליצייזשע פאגראמען פון 1919, דעם אפ-קלאנג פון דער ערשטער וועלט-מלחמה און פון די רוסישע אקטאז-בער-טעג...

געשריבן איז דאס בוך מיט דער שפראך וואס עמל — אזוי הייסט דאס מיידעלע, האט מיט זיך געבראכט פון „שווארצטימע“, מיט דער שפראך פון איר פאטער, וואס האט איר געוואונען דאס ליד פון די „דריי הונדערט מיט צען וועלטן“, (א בארימטע סאטירע איבער די כלי קודש און דעם גלויבן אינעם שכר אף יענער וועלט, די „שי עולמות“), וואס האט שוין געלייענט מענדעלען און שלום עליכמען, סאציאליסטישע בראשורן, האט אין דער „היים“ געטראגן א סאציאליסטישע „רוכאשקע“ (א אויסגענייט העמדל איבער די הויזן, מיט א שגור פארבונדן) און געפירט שטרייקן אין די בעקע-רייען... געשריבן מיט דער שפראך פון איר דארפישער מאמען, די מאכטער פון דעם שטריק-מאכער און דער קרעמערקע.

די שרייבערן, מימי פינזאן (דעם פסעוודאנים האט זי גענומען בא אלפרעד דע מיווע, פון זיין העלדן, דער מידינעס, דאס מיידל בא דער מאדיסטקע) שרייבט מיט עמלס שפראך, וואס איז שוין א ביסל אונטער דער ווירקונג פון דער ארגענטינער שול, וואס זי האט דורכגעמאכט און פון דער ארגענטינער ליטעראטור, וואס זי האט געלייענט; זי שרייבט מיט דעם הומאז וואס קוועלט מיט דער

פאלקס-חכמה, פון די יידישע קלאסיקער און פון די ארגענטינער
הומאריסטן סטיליסטן, מיגעל קאנע און ראבערטא פארא.

אט די שפראך, די פאלקס-חכמה און דער הומאָר האַלטן דאָס
אויג און דעם אויער, די האַנט און די פען פון מימי פינזאָן אין די
גרענעצן פון דער פאלקס-ליטעראַטור, זיי היטן זי אויס פון דעם
אזוי גערופענעם „גרונטעווען אין די טיפענישן פון דער מענטשלע-
כער נשמה“, די ליטעראַטור פון די מרה שחורהניקעס; די „טיפע-
נישן“, וווּ עס זינקען די פרוידיסטן און די עקזיסטענציאַליסטן, די
זוכער פון שטאַרקע עמאָציעס און זייערע פאַרשוניגען, די „טיפענישן“
פון מאַראַלישן און פיזישן אונטערגאַנג; זיי היטן אויס דעם שרני-
כער פון דעם גליטשיקן וועג, אָפּ וועלכן עס לאָזן זיך אַוועק אַ סך
פון די, וואָס פרעמטענדין אָפּ אַ שאַרף אויג און אַ שאַרף אויער.

„דער הויף אָן פענצמער“, איז דאָס ערשטע בעלעטריסטישע
ווערק וואָס דערשיינט פון מימי פינזאָן; איר שרײַבערישע קאַריערע
האַט זי געמאַכט אָפּן געביט פון ליטעראַטור-קריטיק און פעליעטאַ-
ניסטיק. אַ גאַנצע ריי ליטעראַרישע אָפּהאַנדלונגען זײַנען געדרוקט
אין זשורנאַל „איקוף“ און אירע פעליעטאַנען, אונטערן פּסעוודאָנים
„יודל קאַטווינטי“ און אַנדערע, האָבן זיך געדרוקט אין „טריבונע“
און אין אַנדערע פּראָגרעסיווע צײַטונגען.

מימי פינזאָן איז ניט נאָר אַ שרײַבער, נאָר אויך אַ לערער, אַ
רעפּערענט, און אַ געזעלשאַפטלעכע טוער; זי איז אַ לערער, פון
ליטעראַטור אין די העכערע קלאַסן פון דער י. ל. פּרײַז מיטלשול,
און אירע טיף-דורכגעטראַכטע רעפּעראַטן איבער יידישע און אַל-
געמײנע ליטעראַרישע טעמעס ווערן שמענדיק אויסגעהערט מיט אַ
באַזונדערן אינטערעס. אָפּן געזעלשאַפטלעכן געביט געהערט איר די
איניציאַטיוו פון דעם איקוף-פאַרלאַג.

דער איקוף-פאַרלאַג גיט אַרויס איר בוך, „דער הויף אָן פענצ-
מער“, ווי אַ וויכטיקן כּיטראַג צו דער אויספאַרעמונג געשיכטע
פונעם יידישן ישוב אין אַרגענטינע. דער איקוף זעט אין דעם בוך
אַ ביז נאָר לעבעדיק און פאַרביק בילד פון דער יידישער איינ-
וואַנדערונג קיין אַרגענטינע, אין דעם צײַט - אָפּשניט צווישן
ערב 1914 און סוף 1919. דאָס זײַנען געווען יאָרן וואָס
האַבן צוגעטראָגן צו די ברעגן פון לאַ פּלאַטאַ אָן ענטוויאָס-
טישער, ענערגישער און קולטור - כּויענדיקער יוגנט, וואָס האָט
אַ גרויסן חלק אין דער אַרגענטינער אַרבעטער-באַוועגונג, מיט דער

ארגאניזירונג פון אזעלכע פאכן ווי דער שניידערישער, דער סטאָ-
ליער, דער וועבערישער, דעם פאך פון די לעדער-ארבעטער און
אנדערע, און האָט אַ גרויסן חלק אין דער אַנטוויקלונג בכלל פון די
דערמאָנטע אינדוסטריעס; אַט די איינגעוואַנדערטע ייִדישע יוגנט
האַט געלויגט דעם פונדאמענט פון דער פראַגרעסיווער ייִדישער
געזעלשאַפֿטלעכקייט, האָט געגרינדעט די ערשטע ייִדישע ביבליאָ-
טעק אין אַרגענטינע, קולטור-הינדער, ליטעראַרישע און דראַמאַטישע
קרייזן, צייטונגען און זשורנאַלן און אויך דעם פראַגרעסיוון ייִדישן
שול-וועזן.

מימי פיננאַנס בוך ווייזט צוזאַמען מיטן אימיגראַנטישן לינדנס-
וועג, דעם ברויז פון אַט די אַנהייב-יאָרן און האָט דערמיט אויסגע-
פילט אַ גרויסן בלוז אין דער יונגער ייִדישער ליטעראַטור אין
אַרגענטינע.

סיני קאָל

— ז' ב' ז' ב' ז' ב'

ז' ב' ז'

I

אנגעקומען

„אין אמעריקע עסט מען חלה
א גאנצע וואָד...“

— אז דו וועסט זײַן אַ ווײַל מיידעלע, און וועסט מיר צוואַנגן, אז דו וועסט זיך שפּילן, — „שפּילן“ — אָבער ניט צעברעכן, און חלילה ניט פּרוּוון אַנגײסן גאַרניט אין דעם, וועל איך דיר געבן דאָס פּסחדיקע כּוסעלע. די מאַמע איז געשטאַנען אין מיטן צימער. ארום — אַ געוואלגער פּון פעק, בעטגעוואַנט, קערבלאַך און קאַלדרעם, וואָס האָבן מיט זייער טוכלען שיר-דיח זיך אַרײַנגערײסן אין צימער, זיך דאָרט באַזעצט און פאַרוואַכיקט דאָס נײַע מעכל, דאָס נײַע כּרייטע בעט מיט די לײבן-פּיס, דעם גלעזערנעם בופּעט, די נײַע ווינער שטולן, — די מאַמע האָט זיך געסטאַרעט צו מאַכן אַ שטיקל טאַלק אין דעם טאַראַראַם פּון דעם ערשטן אַרגענטינער טאַג אירן.

זי האָט זיך אַײַנגעבױגן, אַרויסגענומען פּון אַ גרויסן קאַרב אַ גלעזערן בעכערל, אויסגעשאַטן פּון דעם דאָס ביסל שטרוי מיט וואָס ס'איז געווען אַנגעשטאַפּט, אויסגעווישט מיט אַ ברעג פאַרטעך און דערלאַנגט דעם קינד.

נעמענדיק נאָר דאָס פּסחדיקע כּוסעלע אין האַנט, האָט עמל באַלד פאַרגעסן אין דעם גאַנצן אַרום. פאַרגעסן אין דער מידיקײַט, וואָס האָט גערוישט אין קינדערשן קעפל, — גערוישט מיטן גערויש פּון ים, פּון דער טרייסלענדיקער שיר וווּ עמאָלירטע קריגלעך האָבן געפליעסקעט מיט לעבלאַכער, זיסער טײַ, וווּ די מאַמע איז נאָכאַנאַנד געליגן אַף אַ מאַטראַץ אַ פאַרחלשטע, מיט אַ פאַרוואַרפענעם קאַפּ און גוט-האַרציקע ווייבער האָבן זי געמינטערט, זי זאָל ווידער קענען חלשן; די שיר, — וווּ אין איינער אַ פּחדיםדיקער נאַכט האָבן זיך די קוימענס ווילד צערעוועט, און מענטשן זײַנען געלעגן, ווי די מײַנזלעך, אַף די מאַטראַצן, און זיך געשושקעט וועגן דעם, אז — „אַ מאַטראַץ איז אין וואַסער אַרײַנגעפאַלן, בעת ער איז אַרויפגעקראָכן אַפּן העכסטן מאַסטבוים עפעס צובינדן, און דעם קערפּער זײַנעם געפּינט מען נאָך אַלץ ניט, כאַטש די שיר שטייט שוין ווער-ווייסט-וויפּל, און ווער-ווייסט-וואָס עס וועט נאָך פּון אַלעמען ווערן, אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, טאַמע-פּאַטער...“

...פארגעסן האָט עטל, אז ערשט היינט אינדערפרי זינען זיי דאָס אָנגעקומען, אין אַ זון־פאָרגאַסענעם, אַ משונה־גרויסן און בלויה־מילדיקן האַפן, וווּ עס האָט געווימלט מיט מענטשן, און די מאַמע — וואָס האָט שוין געהאַט באַוויזן זיך אויסצושוכען פון איר דרני־וואַכיקער חלשות, און וואָס האָט זיך געהאַט אויסגעצוואַנגן, אויסגעקעמט, און אויך זי, עטלען, אויסגעצוואַנגן און פאַרקעמט מיט רויטע סטענגעלעך אין די האַר, — די מאַמע האָט עפעס אַ וויי־געטאָן מיט אַ פינגער און אַ זאָגעטאָן מיט אַ מאָדנע הייעריק־געוואָרענעם קול:
— אָט דאָרט איז דער טאַטע.

„דער טאַטע“ — לאָזט זיך אויס, איז עפעס איינער אַ וויער הויכער, זייער אַ דאַרער, מיט זייער העלע וואַנצעס איבער אַ לאַכנדיקן מויל, אַן אַ סימן פון אַ באַרד, נאָר די אויגן גלאַנצן באַ אים, ווי פאַרטערטע. ער קוקט אַף דער מאַמען, ווי ער וואָלט זיך געקליבן מיט איר צעקושן, נאָר ער פרעגט קוים: „וואָס מאַכסטו?“ — און קושן, — קושט ער נאָר עטלען, וועמען עס קיצלט פון די העלע וואַנצעס אין פנים, און זי דרייט דערפאַר מיטן קאָפּ און דריגעט מיט די פים — עפעס אַ פרעמדער, מאָדנער טאַטע.

אַ סאָך נענטער און אייגענער איז איר דאָס כוסעלע וואָס געפינט זיך באַ איר אין האַנט. דאָס כוסעלע — אַ גלעזערנס, מיט אַן אויערל און מיט אַ רויטן, גלאַנציק־גאַלדענעם שטרייף — דאָס איז די היים; דער זידע, וועמען עטל רופט, ווי די מאַמע, — „טאַטע“; די באַבע, דער פעטער — יאָנטעוו. דער פינקלדיקער טיש באַם זידן אין דער היים אַפן דאָרף. די מאַמע זיצט באַ איין ברעג טיש. די באַבע באַם אַנדערן, דאָס זידענע טיכל פאַרקאַשערט הינטער ביידע אויערן. דער זידע מאַכט קידוש. די מאַמע ווישט אַ טרער. עטל זופט דעם פסחדיקן ווייזן פון איר אייגן כוסעלע.

אַף מאַרגן, קומט זי צו אַניא דער גלחטעס אין גאָרטן, וואָס שטייט מיטן רוקן צום זיידנס שטוב, מיט אַ פול פאַרטעכל מיט נים. זיי זיצן ביידע — זי מיט אַניאן, — אונטערן קליינעם מאַלינע־קוסטל. עטל דערציילט, אז — שוין, איצט וועלן שוין אַלע מידעלעך זיך ניט רייצן מיט איר, אז אַלע האָבן טאַטעס און זי ניט. איצט — פאָרט זי מיט דער מאַמען צום טאַטן קיין אַמעריקע.

אַניא דער גלחטעס איז גערירט. ניט אזוי פון דער בשורה פון איר אַוועקפאַרן, ווי פון דעם פאַרטעכל מיט פסחדיקע נים. זי דערפילט מיט אַ מאָל צו איר אַ גרויסע פריינטשאַפט, נעמט זי פאַר דער האַנט און פירט זי אין שטוב אַריין. דאָרט דערציילט זי פאַר איר מאַמען אז עטליא, טשודיקס אייניקל, פאָרט אַוועק אַזש קיין אַמעריקע צום טאַטן. אויך אַף דער גלחטע מאַכט די נים אַ גרויסן רושם. זי באַזעצט ביידע

קינדער אף דער ערד און איז זיי מכבד מיט א שיסל קאשע מיט חזיר-
 פעטץ, וואָס זיי עסן מיט הילצערנע לעפל, ביידע פון דער זעלבער שיסל,
 ...אין דער סאַמע מיט סעודה, ווען עטל האָט געריבן די קאשע אף
 ביידע באַקן, געהאַט פון איר גרויס הנאה, א סך מער ווי פון די פרישע
 אייעלעך, מיט וועלכע די באַבע האָט זי געקאַרמעט, אויסמישנדיק זיי
 געדיכט מיט טיפע זיפצן, קאַפּ-שאַקלעניש און ליפּן-שמורצעניש, —
 האָט זיך געטאַן אַן עפּן די טיר און אין טיר — די מאַמע, מיט אַ
 שאַלעכל אפּן קאַפּ, און די באַבע — די פאַטשיילע פאַרבונדן הינטער
 איין אויער. דער באַבעס פאַטשיילע — דאָס איז געווען אַ זאך פאַר
 זיך, אַ זאך מיט אַן אייגענעם לעבן, מיט אייגענע סימנים און אייגענע
 פאַזעס, וואָס עטל האָט זי גוט געקענט; אזוי גוט, ווי זי האָט געקענט
 דער באַבעס געעלטערט, צעקנייטשט פּנימל מיט די ברייטע, זיך באַמיר
 בלענדקע אוירינגלעך; אין מינוטן פון פאַרגעניגן, פון נחת, איז די
 פאַטשיילע געווען אַ ביסל אַרויפגערוקט איבערן שטערן, די קנייטשן
 האָבן געגלאַנצט פון ליבשאַפט צום מאַן, צו די קינדער, צום אייניקל,
 — אַן אַ שיעור. דאָס קליינע, אַן-צייניקע מויל אַ ביסל אָפּן, און גוטסקייט
 און פרייד האָבן אַרויסגעקוקט פון יעדער קנייטש. אזוי האָט די באַבע
 אויסגעזען פרייטיק צונאַכטס, פּסח צום סדר, אָדער — ווען ס'איז
 אָנגעקומען פון דעם טאַטן אַ בריוו פון אַמעריקע, און די מאַמע האָט
 איר אים געלייענט, זיצנדיק מיט איר אף איין בעט, באַ דער מאַמען
 אין אַלקער.

...פאַרקניפט גלייך אונטער דער גאַמבע, אַן שום קנייטשן, ערנסט
 און פאַרזאָרגט, — אזוי איז געלעגן די פאַטשיילע אף דער באַבעס קאַפּ
 ווען זי איז פאַרפאַרעט אין קלייטל, פאַרנומען מיט אָפּוועגן פאַר גויעס,
 קונטהעס. מעל און צוקער, זאַלץ און זייף. שטעכיק פּלען דער באַבעס
 אויגן, פון דעם צינגל פון דער וואָג-שאַל — איבער די הענט פון די
 גויעס, און כאַפּן פאַרדראָסיק אַ קוק צו דער קלייט-טור. עטל ווייסט וואָס
 דער דאָזיקער קוק באַטייט: דאָס איז דערפאַר, וואָס דער פעטער לייב,
 וואָס וואָלט איר געדאַרפט אַרויסהעלפּן באַם פאַרקויף, אָדער כאַטש
 „אַכטונג געבן אף די גויעס“, — איז גאָר פאַרנומען דאָרט אפּן דאָך,
 פאַרעט זיך אין דעם טויבן-שאַקל, באַ די טויבן זיינע.

...און נאָך אַן אויסזען האָט די פאַטשיילע געהאַט: שבת צונאַכטס,
 ווען דער זיידע רעכנט זיך מיט די צוויי אַרבעטער זיינע, וואָס אין דער
 שטריק-דרייערני — אסיפקע דער געלער און אייזיק דער טויבער. דער
 זיידע זיצט באַם טיש, דאָס היטל מיט דעם ברייטן דאַשעק פאַרוקט
 העט אפּן שטערן, די גרוילעך-רויטע באָרד צעקעמט, זעט ער אינגאַנצן
 אויס אזאַ בריימער און פאַרפונדעוועטער, ווי ער וואָלט געווען געמאַכט
 פון גראַבע, אַכט-פאַסיקע שטריק. ער פירט מיט גרויס מו די בוכהאַל-

טעריע זיינע, — די רינגעלעך מיט די פאסיקלעך — און די באָבע זיצט אנטקעגן, נאָך ניט באַוויזן אויסצוטאָן די שבתדיקע קאפטע מיטן שבת־דיקן טיכל, — אָבער עס איז שוין וואַכעדיק פאַרוקט הינטער איין אויער. די דינע ליפן זיינען פאַרשנורעוועט, זעען זיי אויס נאָך דינער. זי פירט מיט די אויגן פון דעם זיידנס הענט — אַף די פנימער פון די צוויי „מענטשן“ וואָס שטייען פאַרן זיידן, און עטל ווייסט, אז זיי וועלן אַוועקגיין, וועט די באָבע — ניט חלילה בורטשענדיק, נאָר אַזוי, מיט אַ דינער, פישטשענדיקער און עסנדיקער שטים ווי דאָס קול פון אַ דינע פֿיגל, וואָס זעגט אזוי פישטשענדיק איבער די גרעכסטע שטאַבע אייזן, — עסן דעם זיידן:

— „געשעפטן! אַרבעטער — אַ גדולה. קויה איין פלאַקס, פאַר אַף יאַרדים, ווער אויסגעריסן, לויף צום פרויז אין זאַוואָד, — קומט צו עפעס, זיינען זיי דאָ אַפן גרייטן! פאַרטיקע שותפים, — געלט גיב זיי! צוויי געשעפטן גלוסט זיך אים צו האָבן — פרעג צו וואָס, פאַר וועמען?... אינגאַנצן דריי שטיקלעך קינדער, צעקריכן זיי זיך — יענער איז געלאָפן קיין אַמעריקע, דער האָט אין זיינען די טויבן, די וועט מירצה השם אַוועק צום מאַן, — היינט פרעג איך דיך, אַלמער נאַר, פאַר וועמענס וועגן האָרעווסטו, פאַרן רוחם וועגן?...“

דאָס דינע, פישטשענדיקע קולכל, באַגלייט מיט אַ האַנט־פליעסק — „אַ ווייטיק איז מיר, אָנגעשטאַפּט דאָס קינד מיט טרפות!“ — האָט איבערגעריסן די אידיליע פון עטלען מיט אניאן באַ דער שיסל קאַשע.

די מאַמע איז צו, אַ כאַפֿ־געטאַן דאָס קינד אַף די הענט. פון דער מאַמעס האָר, אונטערן שאַלעכל, — הערט זיך רומיאַנעס. עטל ווייסט: די מאַמע וואַשט זיך אַלע פרייטיק די געדיכטע, לאַנגע האָר מיט רומיאַנעס. דערנאָך קעמט זי זיי לאַנג פאַרן שפיגל וואָס אַף דער קאַמאַד. זי זיצט דערנאָך לאַנג אָפענעם שופלאַד, וווּ עס ליגן, צווישן די ווייסע העמדער מיט די אויסגענייטע „געסטקעס“ דעם טאַטנס בריוו פון אַמעריקע. זי זיצט דאָרט אזוי לאַנג, ביז עטלען נעמען זיך קלעפן די אויגן פון שלאָף.

...אַז זי כאַפט זיך אויף, איז שוין די מאַמע דאָרט ניטאָ. זי איז אַדער אין קיך, אַדער אין קלייט, מיט דער באָבען. אזוי אַלע טאָג, אַ חוץ שבת; קומט צו גיין צו איר, צו עטלען, דער פעטער לייב, אַ געזונטער, אַ רויט־האַריקער, מיט צוויי גרויסע רויטע הענט, באַדעקט מיט רויט־גאַלדענע האָר. ער הייבט זי אויף אזוי הויך, אז איר דאַכט זיך, אז זי פליט, ווי די טויבן זיינע, אין אַ ראַד איבערן דאַך. דער פעטער זעצט זי אַוועק אין הויזן העמדל אַף דער שאַפע. אז די מאַמע זעט דאָס, בייזערט זי זיך, זי שרייט, אז דאָס קינד וועט נאָך חלילה אַראַפּפאַלן. אָבער עטל האָט ניט קיין ברעקל מורא; זי לאַכט מיט די

שימערע ציינדלעך, מיט די דינע, פלאקסענע הערלעך, וואָס אין זיי דער קענט מען באַלד אין גאַנצן דאָרף, אז זי איז פון די „טשודיקעס“. זי בעט דעם פעטער לייב, אז ער זאָל זי אַרײַנטראַנגן אין הויף, און זי לאָזן דרייען באַם ראָד, וואָס מאַכט פון פלאַקס — שטריק. דאָרט דרייט זיך אַרום דער זיידע, אונטערגעבונדן די קאַפּאַטע מיט העלע פלאַקס, און שרײַט צו אַסיפּקען, וואָס דרייט די גרויסע ראָד אַ באַרוועסער און אָן אַ הימל:

— „דריין! שטיין!“

דאָרט איז דער טויבער אַניזיק, וואָס הערט ניט גאָרניט, אָבער טאַקע גאָרניט: מעג זיך אפילו עטל שטעלן אָפּן סאַמע טיש און אים אַרײַנשרײַען אין סאַמע אויער, פינטלט ער אפילו ניט מיט קיין אויג, נאָר ער קוקט און שמייכלט מיטן געלן, גוטן און לעקעשעוואַטן פנים זינעם גלייך איר אין פנים אַרײַן.

...צוגאַסט באַ דער מומען אין שטאַט. געקומען זיך געזעגענען, פאַרן פאַרן קיין אמעריקע. אין דרויסן פאַר דעם ברייטן אַרײַנפאַר-טויער, אנטקעגן זיעלעכן עס טונקלט זיך די קוזניע, און פונקען שפּריצן פון פּערדישע קאַפּיטעס, אונטער דעם שווערן האַמער וואָס דער פעטער יאָסל הייבט אויף און לאָזט אַראָפּ. — שטייט אַן אויסגעשפּאַנטע פּור; די דראַבינקעס אַרויף. אַף דער פּור זיצן קינדער — עטל צווישן זיי. זיי זיצן אַף דער קעלניע און שאַקלען מיט די פיסלעך צום טאַקט פון דעם פעטער יאָסלס קלעפּ אַף דער קאָוואַדלע. איטקע מיט די שוואַרצע צעפּלעך, פאַרפלאַכטן מיט אַ רויט בענדל, זאָגט: — „אַז מען שאַקלט מיט די פיס אין דער לופטן, שטאַרבט די מאַמע. אַ סימן: זי האָט אַנמלטן געשאַקלט מיט די פיס, איז טאַקע די מאַמע באַ איר געשטאַרבן. דערנאָך האָט זי שוין מער ניט געשאַקלט, — האָט זי איצטער אַ נייע מאַמע.“

...די מומע גאָלדע, אַ הויכע, אַ שוואַרץ-חנעוודיקע, מיט אַ פּעפּערל אַף דער לינקער באַק, רופט אין שטוב טיי טרינקען. אין שטוב איז וואַרעם. פליגן זשומען אַרום טיש, וווּ עס שטייט דער מעשענער סאַמאָואַר און קאַפּעט קליפּיקלאַפּ פונעם קראַן גלייך אין דער געלער „פּאַלעסקאַטעלניצע“ מיט די רויטע קווייטן. די מומע שרה-דרייווע, די האָר פאַרקעמט אין דער הויך, אין אַ קאַס, אַ בניטשל קאַרעלן אַף דער וואַכעדיקער קאַפּטע, — זיצט, אונטערגעשפּאַרט די באַק מיט צוויי פינגער, און שמוצערט מיט די ליפּן, אַקוראַט ווי די באַבע אין דאָרף.

עטל טרינקט די זיסע טיי פון אַ שאַל מיט רויטע קווייטן און דער מומעס הייעריקלעך קול צעניסט זיך פאַמעלעך איבער דער שטוב,

אויסגעמישט מיטן זשומען פון די פליגן, מיטן געזאנג פון דעם סאמאוואר
און מיטן קליפֿקלאַפּ פון דעם קראַן:

— אַמעריקע האָט זיך אים פאַרגלוסט! גרינגע פייגעלעך! וואָס איז
דאָ אזוי ביטער געווען, דעם ברודער מיינעם? אַ האַלבע שטוב ברוך
השם איז דאָ; א פאך אין האַנט — האָסטו. היינט וואָס טראַגט דיך
דער רוח? זיצט דאָך אָבער אין אים אַ ניט־גוטער! — איך בעט דיך, —
מיט וואָס איז בייגל באַקן באַ זיך אין „שוואַרצטימע“ ערגער ווי אויס־
געריסן צו ווערן ערגעץ אין דעם אַמעריקע? נאָר וואָס איז דאָ צו ריידן?
ער האָט דען, אפנים, אַמאָל עמעצן געהערט? אַ שוועסטער אָן עלטערע
האָט דען באַ אים עפעס אַ דעה?.. וויפל מאָל איך פלעג ניט טענהן
איבער אים: — יאַנקל, וואַרף אוועק די ביכלעך מיט די בלעטלעך!
וואָס טויג דיר אַראָפּנעמען יענעם „מענטשן“ פון דער אַרבעט, וואָס
טויג דיר דאָס איינטענהן מיט „מענטשן“, אז דו קענסט בעסער ווערן
אַ באלעבאָס פאַר זיך, און האָבן דיניע אייגענע „מענטשן“?.. ענטפערט
די וואַנט? אזוי ענטפערט דיר יאַנקל... נו, און אז ער האָט מיר געבראַכט
אין שטוב אַריין די פעקלעך מיט די טריפהנע ביכלעך זיינע, און איך האָב זיי
באַציטנט צעריסן און אַריינגעוואַרפן אין אָפּטריט, וואָס קומט מיר
דערפאַר? דאַרף מען נעמען און ברוגז ווערן אַף אַן אייגענער שוועסטער,
און נעמען, און פאַרזעצן באַ יואַלקען דעם הויכערניק דעם טולופּ מיט
דער וויכס רעטאַנדע, און אוועק קיין אַמעריקע, ניט קומענדיק זיך גע־
זענענען מיט דער שוועסטער?.. הלוואי זאָל איך ליגן זאָגן, — מיין
האַרץ זאָגט מיר, אז מיניע אויגן וועלן אים שוין ניט זען... אַף מיניע
הענט אויסגעוואַקסן, — וואַרעם וויפל איז ער אינגאַנצן אַלט געווען,
אז די מאַמע איז געשטאַרבן?.. אַ ברעקל, מיט אַ סאַסקע אים געקאַרמעט...
די מאַמע קוקט גלייך אַף איין פינטל, אַף דער וואַנט. די ליפּן
ציטערן באַ איר, און די נאָז האָט שוין באַציטנט אָנגעהויבן וויינס צו
ווערן. עטל ווייסט: זי וועט זיך באלד צעוויינען, פונקט ווי באַם געזענענען
זיך מיט דער באַבען, פונקט — זוי בעת דער פעטער לייב איז צוריק־
געפארן, מיט דער זעלבער פור וואָס האָט זיי געבראַכט אַהער, — אין
דאַרף אַריין.

פון גאַס דערטראַגט זיך אַ צעצויגן קול, וואָס רופט אַ ביסל אונטער

דער נאָז: — „סאַרכאַרנע־מאַראַ־אַזש!“

עטל ווערט אַ פאַרצאַפּלטע. מאַראַזשענע — דאָס איז אין דאַרף
ניטאָ. מאַראַזשענע — דאָס איז זיס, ראַזיק און צעגייט אין מויל,
איידער מען באַווייזט נאָך זיך אַרומצוקוקן, ווי גוט דאָס איז געווען...
אז דו נעמסט אַ ביסל אָפּן צונג, און פאַרמאַכסט בעת מעשה די אויגן,
ווערט דיר אזוי גוט, — ס'איז ווי דו וואַלסט געזעסן אונטערן מאַלינע־
קוסטל, באַ דער גלחטע, שבת באַטאָג, און געטרונקען מאַלינע־זאַפט

מיט קילן ברונעס־וואַסער... אז דער פעטער, — ניט די מומע, גייט מיט איר קויפן — נעמט ער צוויי פּאַרציעס און גיט איר, עטלען, אַוועק ביידע; ער דערציילט ניט דער מאַמען, ווייל זי האָט מורא פארן „קינדס האַלדז“, נאָר ער שמייכלט צום געזונטן, רויטן גוי וואָס טראָגט דאָס פעסל מאָראַזשענע, אינגעוויקלט אין ווינסן, אַפּן קאַפּ. און אליין איז ער אויך אָנגעמאָן אין ווינסן, דער גוי, און ווען ער שמייכלט צו עטלען זעט זיין גרויסער, רויטער פנים אויך אויס ווי א גרויסע פּאַרציע מאָ-ראַזשענע.

אין טיר איז טאַקע — דער פעטער יאָסל. אליין איז ער א נידע-ריקער, א ברייטער, מיט גראַבע אָדערדיקע הענט, און טראָגט א פאַרטוך — איז ער ווי פון בלעך געמאַכט, אזוי האַרט איז ער, — נאָר א פנים האָט ער נאָר א שמאַקס, א דינס, מיט א שוואַרץ געקרייזלט בערדל און שוואַרצע, קליינע, לאַכנדיקע אייגעלעך.

— עטל, נו? — פּרעגט ער. עטל לויפט צום דעמבענעם בופעט, כאַפט א שאַל מיט רויטע קוויטן און לויפט מיט אלע כוחות צו דער טיר, פאַלט איבער דער שוועל, — די שאַל פליט אַרויס פון אירע הענט און צעברעכט זיך אַף פיז־פּיצלעך...

— ניט געדאַכט זאָלסטו ווערן! — די מאַמע שטייט איבער איר — זע, וואָס דו האַסט געמאַן, דו צעטראָגענער מלאַך! זיך פאַרקוקט אַף פּייגעלעך!

אַף דער ערד — דאָס פּסחדיקע כוסעלע, א צעבראַכנס, פּינקלט נאָך מיטן רויטן שטרייפעלע גלאַז צווישן שטרוי און שמאַמעס, וואָס וואַלגען זיך אַפּן פּאַל.

די מאַמע — טרערן אין די אויגן, געקרענקט און פאַרמאַטערט. האָט זיך שוין געוואָלט א נעם־טאָן צו עטלען, אויסלאָזן צו איר איר ביטער האַרץ, אינאיינעם מיט דער אַלטער טענה: — „אז א קינד זאָל ניט זיין שטענדיק פאַרחלומט, צעטראָגן, זיך שפּילן מיט מלאכים“ — אז די טיר האָט זיך געעפנט, — און איינער, עפעס א נידעריקער, מיט א רויטלעך בערדל, איז אַרײַן, צו דער מאַמען און זיך געכאַפט מיט איר קושן. די מאַמע האָט געוויינט אַף א קול — פון מידקייט, פון דעם צעבראַכענעם כוסעלע, פון פרייד צוליבן טרעפן זיך מיטן ברודער?

נעבן זיי — העכער פון זיי ביידן — דער טאַטע, וואָס האָט געלאַכט, געלאַכט מיט די געקרייזלטע בלאַנדע וואַנצעס, מיט די גרויע, קעצישע אויגן, געלאַכט מיט א וויכּן, האַרציקן קול. א קול, — וואָס האָט צוליב עפעס, אליין ניט צו וויסן פאַרוואָס, — דערמאַנט אין דער היים, אין דאָרף, — אין אַניא דער גלחטעס אונטערן מאַלינע־קוסטל.

II

„ ל י כ ט ”

ווי אף א „פרעמדער פור” — זיטיק, מיט אומצוטרוי און גרייט א ליאדע מינוט אראפצושפרינגען — האָט די מאַמע זיך געפילט אינעם לעבנס-שטייגער וואָס אין דער נייער היים אירער.

דאָס בענקען אירס „אהיים” — ווי דער ליידיקער אָרט נאָך אַן אָקערשט-אַרויסגענומענעם צאָן: דאָס אָרט איז אָנגעווייטיקט, פול מיט פאַרבלוטיקטן ווילד-פלייש, און דאָך קען מען זיך ניט איינהאַלטן — מען מוז אַלעמאָל דאָס אָנרירן, כאַטש מיט דער שפיץ צונג, און אַלע מאָל באַניס דערפילן דעם ווייטיק און די פוסטקייט. דער פרעמדער אַרום האָט ביז טעמפּקייט אָפּגעשטויסן מיט זײַן אומפאַרשטענדלעכן הויז. פרעמד איז געווען דער איינאונאיינציקער צימער, די גרויס ווי אַ פירעקיקער קאַסטן, אָן אַ פּיצל פענצטער, מיטן איינאונאיינציקן בעט, וואָס האָט פאַרנומען צוויי דריטל פונעם שטח און געשמאַכן די אויגן מיט זײַן עזותדיקער ברייט. פרעמד דער טומלדיקער הויף, פול מיט ווייבער און קינדער, טונקל-הויטיקע, און אין טונקעלע, פאַרעמלאָזע שמאַ-טעס געקליידעטע, וואָס האָבן נאָך טונקעלער און שמאַטעדיקער אויס-געזען באַ דער עזותדיקער שנין פון דער גאַלדענער זון וואָס האָט דעם הויף פאַרנאַסן, — אַלע האָבן זיי געגאַרגלט, געשרייען און געזונגען אף אַן אומפאַרשטענדלעך — פרעמדע שפּראַך.

פרעמד איז געווען די קיך, וואָס האָט זיך — אַן אַרײַנגעקוועמטשטע אין אַ לאַנגער שורה קיבן — געהאַלטן, פונקט ווי די אַנדערע, אף משקולת, מיט זייערע דינע, הילצערנע ווענטלעך, ווי צענויפגעקלאַפּטע אין גרויס געאַניל, און אַריבערגעדעקטע אַלע אינאיינעם מיט צוויי גרויסע בלעכן, — איינעם אַן אַלטן, אַ האַלב-פאַרוזשאַווערטן און איינעם — אַ נייעם, אף וועלכן עס האָבן נאָך פּריש געגלאַנצט ציפּערן פון דער רויטער פאַרב.

...פרעמד איז דער מאַמען געווען דער סדר פון לעבן, פון אַרבעטן, פון עסן און פון רוען; און פרעמד — עטל האָט דאָס באַלד אויפגע-כאַפט, אין איינלעניש פאַרגעסן און דערנאָך איבעראַניס דערפילט, — דער טאַטע, פונקט ווי ניט נאָך אים האָט זי דאָס אַזוי געבענקט אין די דאָרפישע לאַנגע נעכט, ווען זי האָט שטילערהייט געטוליעט דאָס קינד צו זיך. דער טאַטע — ער איז דערשינען פאַר איר באַלד אף מאַרגן

נאָכן קומען אזא וואַכעדיקער און דאָך אויסטערלישער, אז עס האָט זיך געלוינט נאָך און ווידער-אַמאָל אים צו באַטראַכטן און צו נאָכקוקן אים פון דער וואַרעמער זיכערקייט פון דער מאַמעס בעט, וווּ זי איז געלעגן איינגעגורעט. באַלד אינדערפרי האָט זיך באַוווּזן דער ערשטער סימן פון פאַרפרעמדקייט צווישן טאַטע-מאַמע. אז דער טאַטע איז אויפֿ-געשטאַנען, האָט ער אַפֿן אָרט פון די נעכטיקע יום-טובֿדיקע קליידער זינע גענומען אַף זיך עפעס אַ מאָדנע פּאָר הויזן, פון וועלכע ער איז אפנים, דאָ אין לאַנד אַרויסגעוואַקסן, מחמת זיי האָבן אים קוים דער-גרויכט ביז צו די קנעכלעך; איבער זיי — אַ דינעם, סענטשונטשאַיענעם רעקל. ער האָט זיך געכאַפט מאַכן טיי אַף דער מאַשינקע פאר די געסט זינע: פאַרן ווייב מיטן קינד. אַליין האָט ער בעת מעשה געזופֿט פון עפעס אַ לענגלעכער ליולקע. די מאַמע, קוקנדיק אַף אים מיט גרויסע, פאַרחירושטע אויגן, האָט באַ אים אַ פרעג געמאַן:

— יאַנקל, נו, און דאוונען?

דער טאַטע האָט פאַרקנייטשט דעם שטערן און אַ האַלבער שטערן איז באַ אים מאָדנע העלער געווען און ווייטער פון דעם רעשט פנים: — דאָ, הנחלע, דאוונען אַלע אינדערפרי נאָר אַלמע יודן... אָדער — „יענע חברה לייט“... קיין אַלמער יוד בין איך נאָך, דאַכט זיך, ניט: און פון „יענע לייט“, — ער האָט דערזען אַז דער מאַמעס פנים האָט זיך פאַרקרימט אין אַ געוויין — און ער האָט אַף גיך צוגעגעבן:

— דו ווייסט דאָך אַליין, אז פון די גאָר גרויסע פרומאַקעס בין איך קיינמאָל ניט געווען. אין די שילן ניט איבערגעלעגן... — ער האָט זיך ווי אָנגעמאַן אַ כוח, און נאָך דערלייגט: — אפשר אַמאָל, אַ שבת, אז ס'וועט ניט אויספאַלן אין די ערשטע טעג פונעם חודש, וועלן מיר זען... איכל דיך אפשר צופירן אָנקוקן דעם טעמפל, וואָס די ריניכע יודן האָבן דאָ אויסגעבויט, אַן אמתער פאַלאַץ...

אָנגעמאַן אין אַ שטרויענעם צוגעפּלעטשטן קאַפּעליוש, וואָס האָט אין איין רגע אָפּגעווישט די העלטייט פונעם שטערן און מאָדנע אַרניי-געפאַסט צום רויטלעך אָפּגעברענטן קאָליר פונעם פנים — פונקט ווי דער קאַפּעליוש, ניט דער שטערן, איז אַ טייל פון זיין קאַפּ — האָט דער טאַטע פאַרוואָרפן אַפֿן אַקסל אַ גרויסן פאַק מיט סחורה — טישטעכער, קאָלרעס מיט זינדנע פראַנדן, געבלימטע צייג אַף קליידער — מיט אַ פאַסיק פאַרבונדן, און אַרויס פון שטוב.

— די מאַמע האָט געוויינט. אַף אַלץ האָט זי געוויינט: אַף דעם, וואָס אין פּיצל קיכל האַקט די זון אין קאַפּ און גליט אָן דעם בלעכענעם דאָך; די קוילן טשאַדען, און וואַסער דאַרף מען צאַפֿן פון איין קראַן פאַר אַלע שכנים, צום קאַכן, צום וואַשן און צום טרינקען. אַט אַ דער קראַן וואָס איז איינגעמויערט נידעריק באַ דער וואַנט, וווּ קינדער און

דערוואקסענע זופן דאָס לעבלעכע וואַסער גלייך פון דעם מעשענעם פּיסקל אין די חמומהדיקע טעג.

געוויינט האָט זי אַף דעם, וואָס קיין איין וואָרט וואָס די איבעריקע שכנים — די גאַזשענאַ פון דער סאַלע און די איטאַליענערקעס פון דעם קאַמדראַר און פון די איבעריקע צימערן — אייביק ניט קיין פאַרקעמטע, אייביק נאָך עמעצן א געשטאַרבענעם אין שוואַרץ-אַפגעקראַכענע טרויער-קליידער אָנגעטאַענע, — קיין איינציק וואָרט פון דעם, וואָס זי ריידן צו איר, דווקא מיט א ליבלעכער, היימישער מינע, מיט שמייכלענדיק-פריינטלעכע הוויות און שאַרפע באַוועגונגען פון די רויטע, פאַרקאַשערטע הענט, — הייבט זי ניט אָן צו פאַרשטיין.

און געוויינט האָט זי אַף דעם, וואָס אין דעם נײַעם פּרעמדן לאַנד איז אויך דער טאַטע געוואָרן אַן אַנדערער, אַ נײַער און פּרעמדער, און אַפּן אָרט פון זיצן באַם טיש, אַ לאַכנדיקער און הויך-ריינדיקער, זיצט ער גאָר אין די אַוונטן אַן אָנגעכמורעטער און שווינגנדיקער און טאַשט עפעס אַזעלכע ווייסע קאַרטאַנדלעך, אין וועלכע ער האָט אַרײַנגעלייגט, זאָגט ער, די גאַנצע האַרעוואַניע זײַנע פאַר די פאַר יאָר, זײַנט ער איז אין אַמעריקע. ניין, ניט עטלען, ניט דער מאַמען איז צום האַרצן די נײַע היים.

...באַלד דעם ערשטן טאָג האָבן די קינדער אין הויף אַרומגערינגלט עטלען און הויך, אַף אַ קול, מיט זייער מאַדנעם לשון, וואָס גייט באַ זיי, דאַכט זיך, ניט פון דעם מויל, נאָר פון דער נאָז, אָפּגעלאַכט פון איר הולד: פונעם שאַלעכל, וואָס די מאַמע האָט זיך ניט אינגעשטעלט אָפּצובינדן איר פון קאַפּ, דאָס קינד זאָל זיך חלילה ניט פאַרקילן, כאַטש די זון האָט הויך געסמאַליעט פונעם אָסטאַבערדיקן הימל אַראָפּ; פון די לאַנגע, בלויע מייטקעס, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון אונטערן רויטן קליידלעך, פון די היימיש געשמריקטע זאַקן, אין די הויכע באַטיקלעך אַרײַנגערוקטע. דאָרט, האָט עטל צום ערשטן מאָל דערהערט זיך רופן „רוסאַ“ — פאַרשטאַענע, אַז דאָס איז אַ באַליידיקונג, זיך דערמאָנט אין אַניא דער גלחטעס לאַסקעס און אַרײַנגעפאלן צו דער מאַמען אין קיר, זיך פאַרגייענדיק אין געוויין.

פאַר דער מאַמען, וואָס האָט מיט האַרץ באַרעדט דאָס נײַע לאַנד, באַרעדט דאָס פאַרן מאַן, פאַרן ברודער, פאַר לאַנדסלייט און באַקאַנטע, פאַרגעוואַרפן, אַז ס'איז אַ טרויער לאַנד, מיט טרפּה מענטשן, מיט טרפּה, נמאוסע פירעכצן, — זי האָט ניט געקענט פאַרגעסן די באַליי-דיקונג פון דעם גרויסן. טאַפּעלן בעט, — און אין איר תּמימות געמיינט, אַז קיין ערנער זידל-וואָרט ווי טרויער איז ניטאַ, און קיין ערגערער חטא ווי גיין אָן אַ היטל, רייכערן אום שבת בפרהסיא און ניט דאוונען,

קען גאָרניט געמאָלט זײַן, — דער מאַמען איז באַשערט געווען אַ גרויסע טרייסט צו אירע צרות און אַ פאַרטיקונג איר אין דעם נײַעם, פרעמדן לאַנד: אַ נײַע שכנה האָט זיך אַרײַנגעצויגן אין „הויף“.

...אין אַ פרימאָרגן האָט אַ לאַנגער וואָגן געבראַכט צופירן אַ שטויס מיט מעבל, בעבעכעס, פערענעס, איבערבעטן און פּוּכענע קישנס. אַף די פּוּכענע קישנס און פערענעס — אַ קליין מאָגער ווייבל, וואָס האָט געהאַלטן אין די אָרעמס, ווי מען האַלט אַ קליין קינד, — אַ פּאָר גרויסע, געבלאָזענע בענטשליכטער.

דאָס ווייבל — מיט רויטלעך פאַרטערטע אייגעלעך, אַ פיטשינקע רויט נעזעלע, אַ פרום פאַרשנירעוועט מיילעכל — האָט אַף דער גיך, מיט די פלינקע קליינע הענטלעך צעשטעלט יעדער מעבל־שטיק אין דעם פּוּסטן צימער, אויסגעבעט די אַלע פערענעס און קישנס אין די צוויי שמאַלע בעטן באַ ביידע זײַטן וואַנט, — און יעדער זאך האָט באַלד באַקומען אַן אויסזען, גלייך עס וואָלט פון שמענדיק אָן געשטאַנען דאָרט טאַקע, אַף דעם אָרט וווּ מען האָט עס אוועקגעשטעלט, און נאָר מחמת אַ צופאַל, אָדער אַ טעות, האָט מען עס געהאַט פון דאָרט אַרויסגעפירט: איצט איז עס ווידער, דאַנקען גאָט, אַף אַן אָרט.

צווישן דעם מעבל האָט עמל באַלד באַמערקט אַ הילצערן קינדערש בעטעלע, באַמערקט, און אַף גיך אַ טראַכט געטאָן, אַז אָט: זי אַליין האָט אינגאַנצן קיין בעטל ניט; זי שלאָפט, אָדער אַף אַ פּאָר צענויפגע־רוקטע שטולן, אָדער מיט טאַטע־מאַמע אין גרויסן בעט, ווי אַמאָל. און אָט דאָס ווייבל — קיין קינד האָט זי מיט זיך ניט געבראַכט, און אַ בעטל האָט זיך פּונדעסטוועגן באַ איר געפונען.

אין אַוונט האָבן ליכטיקע פּלעמלעך פון שבת ליכט אַרויסגעשע־מערירט פון צווישן די פאַרהאַקטע לאַדן באַ דעם ווייבל אין צימער, און די מאַמע האָט געהאַט צו דערציילן פאַרן טאַטן, מיט פריידיקן חידוש און עפעס, ווי אַ מין נצחונדיקע דערליכטערונג: — „די נײַע שכנה איז אַ יודיש קינד: אַ כשרע יודישע טאַכטער, וואָס בענטשט ליכט; אַ סימן: זי האָט באַלד באַם אָנקומען אַהער אין „הויף“ אַרײַן זיך באַ־קלאַנט פאַר דער מאַמען, אַז זי האָט פאַרגעסן צו קויפן ליכט אין „שטאַט“ — אַזוי האָט זי טאַקע געזאָגט, — „אין שטאַט“, גלייך ווי זיי דאָרטן, אין „הויף“, וואָלטן זיך אין אַ דאָרף, אָדער אין ערגעץ אַן אַנדער העק געפונען.“

די מאַמע האָט זיך ווי גערייצט מיטן טאַטן: „אַ יודיש קינד, נעבעך, אין אַ פרעמד לאַנד, און היט פּונדעסטוועגן יאָ אָפּ יודישקײַט.“ אָבער באַלד האָט זי פאַרגעסן אין דעם נצחון אירן, ווייל זייער אַ טרויעריקע מעשה האָט זי אים געהאַט צו דערציילן וועגן דעם ווייבל: — אַן אומגליק האָט מיט איר געטראָפּן. געקומען ערשט ניט לאַנג צום מאַן „פון דער

היום", — פון וואנען-ניט-איז א מענטש איז ניט געהאט געקומען קיין אמעריקע, האָט עס באַ דער מאַמען געהויסן „פון דער היום" — איז גע- קומען אָט דאָס ווייבֿל, געפירט א קינדלעך מיט זיך, א מיידלעך, איז איר דאָס קינד אפן וועג געשטאַרבן. דער מאַן אירער, דעם ווייבֿלס, דער — איז נאָך פרומער פון איר. באַלד באַגינגען לויפט ער אין ווייטלעכן שולכֿל דאוונען, אידער ער גייט נאָך אַרויס אין גאָס פאַרדיגען אַף הוינה. ער דרייט זיך אַרום די לאַנדסלייט — האָט דאָס ווייבֿל דער מאַמען דערציילט — מיר האָבן זייער ריכע לאַנדסלייט, פרומע, זייער פרומע יידן, יידן גבירים, אָן זייער שאַדן, אַף אלע יידן געזאָגט געוואָרן, וואָס לאָזן ניט פאַלן אַן אַרעמען לאַנדסמאַן. און דער מאַן מינגער שטעלט זי צו טאַקע אַלצדינג, וואָס זיי דאַרפן האָבן צו ייִדישקייט — אַליין האָבן זיי נעבעך קיין צייט ניט דערצו, „פאַרנומענע מענטשן"... אַזוי האָט די מאַמע דערציילט. און אויסגעלאָזט האָט זי מיט אַ זיפֿן: „אוי, אמעריקע, אמעריקע!"

— האָט עטל ניט געוויסט, פאַרוואָס די מאַמע זיפֿט: — צי ווייבֿל דעם ווייבֿלס קינד איז אפן וועג געשטאַרבן, צי ווייבֿל דער מאַן אירער דאַרף לויפן באַגינגען אין שילכֿל, צי ווייבֿל די ריכע, פרומע לאַנדסלייט לאָזן ניט פאַלן קיין אַרעמען לאַנדסמאַן. און וואָס איז דאָ שולדיק אמעריקע — האָט זי אויך ניט פאַרשטאַנען. דער טאַטע, ווייזט אויס — פאַרשטייט אויך ניט. אָבער ער איז צופרידן. צופרידן, וואָס די מאַמע איז אויפגעלייגט, באַריידעוודיק און צעשמייכלט. ער נעמט עטלען אַף די קני, קיצלט איר אין פנים מיט די ווייכע, בלאַנדע וואַנצעס און לערנט איר דאָס ליד מיט די דרני הונדערט און צען וועלטן, וואָס די מאַמע האָט ליב צו הערן, און וואָס האָט אפשר הונדערט סטראָפן, אַזוי, אַז ווען עטל האָט שוין אויסגעלערנט איינע אַף אויסווייניק, פאַרגעסט זי די פריערדיקע. דער טאַטע לאַכט, ער זאָגט, אז עטל האָט אַ גראַבן קאַפּ. אָבער עטלען ליגן איצטער ניט אין זינען די סטראָפן מיט די מענות פון די דינים און שוהטים: איר גלוסט זיך, מען זאָל ווייטער ריידן וועגן דער שכנה, אָט, — ווען מען לאָזט זי, וואָלט זי געהאַט צו דערציילן:

באַלד פאַרנאַכט, נאָכן אַנקומען אַהער אין „הויף" אַרנין, האָט דאָס ווייבֿל מיט שטילע טריטלעך זיך אַרנינגעשטעלט צו דער מאַמען אין צימער, אַ קוקיגעטאַן אַף איר מיט די רויטע, פאַרטערטע אייגעלעך, אַ וויש געמאָן דאָס קליינע, פאַרקאַטערטע נעזל מיט אַ פּיצל פאַטשיילעכֿל וואָס זי האָט אַרויסגענומען פונעם אַרבֿל, — עפעס אַלץ באַ דעם ווייבֿל איז געווען קליין, זויבער און ווי „ריר-מיך-ניט-אָן".

זי האָט גענומען ריידן צו דער מאַמען אַף אַ לשון, וואָס האָט עטלען אינגאַנצן צעטומלט: עפעס איז דאָס געווען יאָ ייִדיש, און ניט

יודיש. א מאָדנע זינגענדיק לשון, וואָס איז געווען אין צום לאַבן, אין צום באַוונדערן, אַף אזוי פיל איז דאָס ניט געווען ענלעך צום לשון וואָס טאַטע־מאַמע, זיידע־באָבע און פעטערס־מומעס האָבן גערעדט. אַנט־קעגן דעם ווייב־לם, האָבן דער מאַמעס רייד אויסגעזען פּראָסטע, וואָכע־דיקע און דאָרפישע. דאָס ווייב־ל האָט אונטערגעזונגען אַ ביסל באַם ריידן, געצויגן די ווערטער מיט אַ לייכטן ניגון: „זי“ האָט זי צו דער מאַמען געזאָגט. אַז זי האָט אַ זינג געטאָן: — „האָבן זי נישט אַ פּאַר לעכט מיר אויסצובאָרגן?“ — האָט עטל געמיינט: אָט נעמט זי אָן אַ שפּיץ פון קלייד מיט צוויי פינגער און לאָזט זיך אוועק טאַנצן איבערן צימער — אזוי יום־טוב־דיק איז איר פון די רייד אירע געוואָרן.

אַף דער מאַמען האָט דאָס ווייב־ל געמאַכט אַ שטאַרקן אינדרוק. ס׳ני איר פרומקייט, ס׳ני אירע גרויס־שטאַטישע רייד האָבן זי איבעראַשט. זי האָט זיך אפילו אַ פרוּוו געטאָן צו ריידן ווי דאָס ווייב־ל, ניט פילנדיק, אַז פונעם „זי“ ווערט באַ איר אַ „זיי“:

— אפּשער וועלן „זיי“ טרינקען אַ גלאָז טיי? — האָט זי מיט גרויס דרך ארץ אַ פרעג געטאָן באַ איר, און אָפּווישנדיק מיט אַ ברעג פאַרטעך דאָס בענקל, אידער זי האָט עס צוגערוקט צו איר, האָט זי זיך אויך אוועקגעזעצט אַף אַ בענקל אַנטקעגן איר, און געווישט מהמת גרויס לייטישקייט דאָס מויל מיט צוויי פינגער, צושאָקלענדיק מיטן קאָפּ אַף אַלציינג וואָס דאָס ווייב־ל האָט געזאָגט: עטלען האָט זי אין דער מינוט דערמאָנט אין דער באָבען, דאָרטן אין דאָרף.

דאָס אַלץ און נאָך, און נאָך, וואָלט עטל געהאַט צו דערציילן, ווען די אויגן קלעפּן זיך ניט באַ איר פון די לאַנגע סטראָפּן פון ליד און פון אַרומלויפן אַ גאַנצן טאַג איבערן „הויף“, און זי זאָל ניט געווען צופאַלן מיטן קעפל צום טאַטנס האַלדז און דאָרט פעסט און געשמאַק אַנטישלאָפּן ווערן.

אַף מאָרגן אין אָונט, איז עטל געזעסן מיט דער מאַמען אין פינצטערן הויף, אַף קליינע, שטרויענע בענקלעך, — זיי האָבן געוואַרט אפּן טאַטן. די נייע שכנה איז אויך געזעסן אַף אַ נידעריק שטרויען בענקלעך פאַר איר טיר.

פון הויף־טויער איז אָנגעקומען אַ ברייטער, צעוואַקסענער שאָטן, אַ פיגור ווי אַן הענט; באַ עטלען האָט זיך דאָס הערצל אַ צאַפּל געטאָן: נאָר די שכנה האָט זיך אַף גיך געגעבן אַ הויב־אויף פון בענקל, מיט אַ שפּיץ, צעצויגן קול אַ פּרעג־געטאָן, פּונקט ווי זי וואָלט אויסגע־זונגען:

— „גרשון“?

דער שאָטן האָט אָפּגעענטפּערט אויך מיט אַ געזאַנג, נאָר מיט אַ גראַכער, שאַרסקער שטימע, ווי ער וואָלט געקניט שלייף־פאַפּיר:

— „רוכאלעז? — און איז צוגעקומען נענטער. ס'האָט זיך אַרויסגעוווּזן אז דער הויכער, ברייטער שאָטן האָט יאָ הענט: ער טראָגט אַף זיי אַ שלאָפּנדיק קינד, וועמענס העל־ראָזיק קליי־ דעלע עס כוואַליעט זיך אַף זיינע אַרעמס, ווי דער צווייט אַף אַ ברייטן, שוואַרצן בוים.

דאָס ווייבל האָט צוגענומען פון זיינע הענט דאָס שלאָפּנדיקע קינד און טראָגנדיק עס אַף די הענט, זיך געלאָזט גיין צו איר צימער, דער שאָטן איז איר נאָכגעגאַנגען. פון דאָרט האָט באַלד די אויפגעדרייטע עלעקטרי אַ קוקגעטאָן מיט אַ סודותדיקער שיין דורך די פעסט־פאַר־ מאַכטע לאַדנס.

אַף מאָרגן, בעת דער טאַטע איז נאָך געלעגן אין בעט און מיט הנאה געזשמורעט זיך קעגן דער זונטיקדיקער יונגער זון, וואָס האָט זיך געלייגט אָפּן פּאָל, אָפּן בעט, אַף די ווענט, געשפּאַרט אין דינע זינלן דורכן אייבערשטן גרינעם שיבל וואָס אַף דער טיר, — האָט שוין די מאַמע פאַר אים ראַפּאַרטירט:

— דער שכנה אונדזערער, נעבעך, האָט נאָט געהאַלפּן אין צווייען: מען האָט איר געבראַכט אַ קינד צום כאַווען, אַ יתומהלע, אָפּגעשטאַרבן באַ דעם די מאַמע פּלוצים, — און דערבני האָט זי, אַליין ניט פּילנדיק, אויסגעשמרעקט די האַנט, צו עטלס קעפּל, וואָס איז געלעגן אָפּן טאַמנס אַקסל אין בעט — און אזוי אַרום וועט זיי טאַקע זיין גרינגער צו דער פּרנסה“.

— „דעם מיידעלעס טאַטע איז אַ גאַנץ ריכער יוד, טאַקע איינער פון רחלעס פאַרמעגלעכע, זייער פרומע לאַנדסלויט. דאָס ווייבל האָט אים געהאַט צוגעהאַלפּן אין דער פּרנסה, זיך דערבני אַרויסגעשלאָגן פון די כוחות, און איצט, אז זיי האָבן זיך שוין געהאַט אַרויפגעאַרבעט, געקומען צו אַ שטיקל תּכלית, — איז זי פּלוצים געשטאַרבן“.

דער טאַטע האָט געקוקט אַף דער מאַמען מיט פאַרזשמורעטע אויגן. עס האָט זיך געדאַכט: דאָס לאַכט ניט ער, נאָר די דינע קנייטשעלעך אַרום די אויגן, די העל־ווייסע וווינעס וואָס אַף זיי. עטלען האָט פאַרדראָסן אָפּן טאַטן: נאָר ער לאַכט. זאָגט די מאַמע, אז די נייע שכנה — דאָס האָט זי נאָט אַליין צוגעשיקט פאַר איר, אזאַ גוטע, איידעלע און כשרע נשמה, — לאַכט ער. זאָגט מען אים, אז באַ אַ קינד איז געשטאַרבן די מאַמע, וויל זי האָט זיך אַרויסגעשלאָגן פון די כוחות, אַרבעטניק פאַרן מאַן, — לאַכט ער! ער לאַכט נאָר ניט, ווען ער טאַשט די ווייסע קאַרטאַנדלעך זיינע, דעמאָלט איז ער זייער ערנסט. ער קנייטשט דעם שטערן, וואָס איז אָפּגעברענט פון דער זון אַף דער האַלב, און אַף דער אַנדערער האַלב ווייט, מיט דינע, בלויע אַדערלעך. ערנסט איז ער אויך ווען ער נעמט דעם גרויסן פּאַק מיט טישטעכער און קאַלדרעס אַף די

אקסלען. א מאָדנער טאַטע: ווינסע קאַרטאַנדלעך מיט טישטעכער זינגען באַ אים ערנסטע זאַכן, און פון אַ יודענע, וואָס גאָט אַליין און די פרומע לאַנדסלייט האָבן זי באַזאָרגט מיט פרנסה, לאַכט ער!

עטל האָט פון דעמאָלט אָן געהאַט מיט וועמען זיך צו שפּילן. דאָס קליינע מיידעלע אינעם העל־ראָזן קליידעלע האָט מען גערופן דבורהלע. העל־בלאָנדע, געלאַקטע הערעלעך און בלויע, אומעטיקלעכע וואַסערדיקע אייגעלעך האָט דבורהלע געהאַט.

רחלע, די שכנה, פלעגט דאָס קינד וואַשן, צוואַנגן, קאַרמענען און לייגן שלאַפּן, פונקט ווי עטלס מאַמע האָט מיט עטעלען געמאַן. נאָר ווער עס זאָל זי נעמען אַף די הענט, קיצלען מיט די ווייכע וואַנצעס אין העלדזל און זינגען דאָס ליד מיט די דריי הונדערט און צען וועלטן — האָט דבורהלע ניט געהאַט. רחלעס מאַן איז שטענדיק געווען פאַרנומען, פאַריאָגט אין זינגע עסקים מיט די רייכע לאַנדסלייט, פלעגט קומען באַנאַכט אַהיים און מיט קיינעם ניט אויסגערעדט קיין וואָרט, נאָר גענעסן איינער אַליין באַם עק טיש, דאָס וואָס זיין ווייב האָט אים דער־לאַנגט אַף אַ ווינס פאַרשפּרייט סערוועטקעלע און דערנאָך לאַנג עפעס געמורמלט אין שוואַרצן געדיכטן בערדל, מיט פאַרמאַכטע אויגן, בעת די פינגער זינגע האָבן געקנאַטן די ווייכע שטיקלעך ברויט וואָס אַפּן טיש. מיט דבורהלען האָט ער זיך קיינמאָל ניט פאַרנומען: ער האָט זי, דאַכט זיך, אַפּילו ניט געזען. דבורהלע האָט פאַר אים מורא געהאַט און איז קיינמאָל צו אים ניט צוגעגאַנגען. בעת דער טאַטע פלעגט נעמען עטעלען אַף די הענט, און עטל האָט אינגענראַכן דעם קאַפּ אין זינגע וואַנצעס, — פלעגט דבורהלע שטיין פון דער ווייטנס און קוקן אַף זיי מיט קנאה, און אויב מען האָט אַף איר בעת מעשה געקוקט, פלעגט זי אוועקכאַפּן די אויגן, אַ פאַרשעמטע. קוקן אזוי לאַנג, מיטן פינגערל באַם מויל, ביז זי פלעג אוועקלויפן צו רחלען. אָבער אויך זי האָט דאָס קינד אַף די הענט ניט גענומען, און אַז דבורהלע האָט אַמאָל צופּיל פאַרדרייט דעם קאַפּ באַם אַנטשלאַפּן ווערן, און רחלע איז מיד געוואָרן פון שאַקלען דאָס הילצערנע וויגל, פלעגט זי בורטשען עפעס וועגן „דער מאַמען אירער, דער נאַפּקע, אז מען זאָל איר דאָרט אזוי דרייען אין די קישקעס ווי איר דרייט שוין די הענט פון וויגן איר“.

אַמאָל פלעגט אין די אַפּדערנאַכטן קומען אָט דער גרויסער, דער גראַבער, וואָס רחלע האָט אים גערופן „גרשון“. ווען ער האָט געבראַכט דבורהלען. אָבער אויך ער פלעגט דבורהלען אַף די הענט ניט נעמען, איר קיין לידער ניט זינגען, און אין העלדזל ניט געקיצלט. ווען ער פלעגט קומען, איז אַפּן טיש געלעגן ניט קיין סערוועטקע, פאַרשפּרייט אַף אַן עק טיש, נאָר אַ גרויסער, ווייטער טישטעך איבערן גאַנצן טיש. און אַף

אים — נים, פרוכטן אזעלכע וואָס עטלס מאַמע האָט קיינמאָל ניט גע-
קויפט, — עטל האָט דאָרט צום ערשטן מאָל דערזען אַף אַ טעלער
עפעס אַזוינס, זוי אַ מאָדנער, פאַרביקער פּויגל מיט גרויסע פּלוס-פּעדערן,
מיט אַ גרויסן עק און אָן אַ קאָפּ — ווען מען האָט אים צעשניטן, האָט
אַ מחיהדיקער ריח ווי אַ זיס ווינטל, זיך אַ טראָגנעמאָן איבערן צימער:
דאָס איז געווען אַן אַנאַנאַס. אויך שאַקאַלאַדקעס, וואָס מיט זייערע
זילבערנע פּאַפּירלעך האָבן זיך אַף מאָרגן ביידע קינדער געשפּילט, און
ליקערן, אין געשליפענע, דינפּיסיקע, און הויבע גלעזלעך, האָבן זיך אַפּן
טיש באַוויון, ווען גרשון פּלעגט קומען. און אַ זילבערנע „באַמביזשע“
מיט אַ גאָלדן פּיסקל, וואָס נאָר איין גרשון פּלעגט פּון איר טרינקען
מאַטע, האַלטנדיק די מאַטע מיט זײַן קורצער, גראַבער האַנט, ווי אינעם
קלענסטן פינגער האָט געבלישמשעמ אַ ברייאַנט, ווי אַן אַרבעס די גרויס.
פּונקט אַזאַ גרויסער און בלישמשענדיקער ווי דער, וואָס איז אין זײַן
קראַוואַט-שפּילקע געזעסן.

רחלע האָט אים מיט גרויס דרך ארץ אונטערגעטראָגן די מאַטע,
געשטאַנען מיט די הענט פאַרלייגט אַפּן האַרצן, געוואַרְט, ביז ער האָט
אויסגעטרונקען, — און ער האָט לאַנג געזויגן מיט די גראַבע ליפּן די
באַמביזשע) ביז די מאַטע האָט „געכאַרכלט“. און דער מאַן אירער
פּלעגט דעמאָלט ניט מורמלען צו זיך אין בערדל מיט פאַרמאַכטע אויגן,
נאָר פּריינטלעך און מיט ליבשאַפט געשמעסט מיט דעם גרשונען, וואָס
האָט אים, דעם עלטערן פּון זיך, געזאָגט „דו“. און מער האָט שוין עטל
פּון זייערע שמועסן ניט געקענט אַרויסקויגן, ווייל רחלע, וואָס איז
דווקא געווען שטענדיק צו איר פּריינטלעך און צוגעלאָזן, פּלעגט אַף אַ
וונג פּון דעם גרשונען איר הייסן גיין, „ווייל די מאַמע רופּט זי“.

...און דערנאָך, אין שפּעטן זומער, האָט עטל זיך זיידער געהאַט אַמאָל
איבערגעגעסן מיט די רויטע, האַרטלעכע פּלוימען וואָס די זאַפט זייערע
איז ווי פּריש בלוט פּון אַן אַקערשט - צעשניטענעם פינגער, אָט די
פּלוימען וואָס די מאַמע קויפט זיי פאַר שפּאַט ביליק באַ די שקצים,
וואָס פּירן זיי אין פּולע וועגענער איבער די גאַסן; גייט אַ שנץ אַזאַ
מיט אַ ווייטער, צי רויטער בלוט אונטערן אויער, און זינגט זיך אויס
די פּרוכטן זײַנע, מיט דער האַנט באַם אויער, ווי אַ חזן באַם עמוד, —
דער וואָגן שטעלט זיך אָפּ באַ יעדער הויף און ווערט באַלד, ווי מיט
פּליגן באַקלעפט מיט זײַבער און קינדער.
איז האָט זיך עטל אויפגעכאַפט אין מיטן נאַכט מיט גרויסע וויי-

(1) באַמביזשע: אַ מעטאַלן רערל, מיט וועלכן מען טרינקט מאַטע.
מאַטע: אַרגענטינער געטראָנק, פאַרברײט פּון צעמאַלענע זשערבע-בלעטער.

טיקן אין בויד אף איר געלעגער וואָס אַף די צענויפגערוקטע בענקלעך, — האָט זי דערהערט דער מאַמעס שטיל געוויין און דעם טאַטנס שטילע, שעפּטשענדיקע שטימע, אַ ווייכע און אָנגעגאַסן פּוּל און פּוּל מיט ליבשאַפט:

— הער שוין אויף חנהלע, איך בעט דיך. צו וואָס טויג דאָס וויינען? אזוי איז שוין אין דעם לאַנד: אָנגעלאַפּענע מענטשן, גיסט זיך אַ כאַפּ־צו, און בריסט זיך אָפּ. צי דו ווילסט, צי דו ווילסט ניט, אָנטרעפן זיך אַף „יענע לײַט“ וועסטו. איך האָב דען באַלד ניט געוויסט, אז עפעס זײַנען זיי מיר צו פּרום, מיט זייער שאַקלען זיך, מיט זייער גלאַצן די אויגן צו גאָט, אַ רוח אין זייער געפּגרטן טאַטן!

עמלען האָט ניט אזוי פּוּן די ווערטער, ווי פּונעם טאַטנס שעפּטשען און דער מאַמעס געוויין, נאָך שאַרפּער גענומען גרימען אין בויד און זי איז אַרויס מיט אַ דינעם, שפּיציקן געוויין:

— אוי מאַמע....

און דערנאָך האָט שוין ווידער דער טאַטע געמוזט מיט איר גיין אַהין, אין פינצטערן עק פּוּן הויף, ווי קיין עלעקטרי איז ניטאָ, און ווי אפילו די מאַמע האָט מורא צו גיין באַנאַכט אין דער גרויסער פינצטער טערניש, צוליב די גרויסע מניז און שמשורעם וואָס לויפן דאָרט אַרום פּראַנק און פּרייַ.

...צוגעקומען נענטער, אַ פּאָר טריט פּוּן דעם סקריפּנדיקן הילצערנעם טירל, — האָבן זיי דערזען אַ שוואַכע שנין און דערהערט אַ שטיל גע־רעדערײַ. עמעצער, אַ געזונטער, און שווערער אפּנים, האָט דאָרט אינע־ווייניק געקרעכצט הויך אַף אַ קול און נעבן טירל — רחלעס מאַן. ער איז געשטאַנען, געהאַלטן אין איין האַנט אַ שטיקל אָנגעצונדן ליכט, פּאַרשטעלט מיט דער אַנדערער האַנט דאָס פּלעמל פּאַרן קילן אָונט־ווינטל, און מיט אַ שטיל, שעפּטשענדיק קול אַרײַנגעמורמלט אַהין:

— ס'איז גאָרניט, גרשון, איך בין דאָ, איך בין דאָ...

III

מ י ד ל ע ר

דאָניא פילאַר, די „גאזשענא“ פון דער סאַלע, האָט אין איר בויך אויסגעטראָגן און אָפּ דער וועלט געבראַכט אינגאַנצן פינף סינדער: דרנ מיידלעך און צוויי יונגלעך. נאָר אויסגעזען האָט ער, דער בויך אירער, ווי ער וואָלט באַ איר קיין שום אַנדער זאָך ניט געטאָן אַ גאַנץ לעבן, אַחוץ קינדער טראָגן אין זיך. אפילו איצט, ווען די קינדער אירע, די מעזינקע אַרנינגערעכנט, זינען שוין אַלע העכער און גרעסער פון דער מאַמען, — אפילו איצט איז ער באַ איר נאָך אַלץ אַראָפּגעהאַנגען אַ גרויסער, אַן אויפגעבלאָזענער, אויסצוגעדיק שטייף אַרום זיך דאָס שוואַרצע, פון וואַשן אָפּגעקראַכענע קליידל און דעם פאַרטעך פון עפעס אַ מיטהע משונה קאַליר.

אַליין איז זי חוּקא אַ דאַרע, דאָניא פילאַר. אַ לאַנגע און אַ טרוקענע, מיט ביינערדיקע הענט און פיס, מיט אַן אָפּגעמאַגערטן שוואַרצעלעכן פנים, ווי עס טונקלען זיך שוואַרצע הערלעך אָפּ דער אייבערשטער ליפּ און אָפּ ביידע זייטן באַקן, נידעריקער פון די שלייפּן; אפילו אונטער דער גאַמבע וואַססן באַ איר שוואַרצע הערלעך.

שטענדיק אַ פאַרטאַראַמטע, מיט פאַרקאַשערטע אָדערדיקע הענט, מיטן שוואַרצן גרעק האָר ווי ניט איז פאַרדרייט אַפּן נאַקן, האָט זיך עטלען אויסגעוויזן: זי מוז זיין אַ מסוכן בייזע, — אַ בייזע און אַ שלעכטע, — אָט די פרוי. זי האָט נאָר ניט געוויסט, עטל, צי איז זי אַזוי ביז און אַנגעכמורעט, ווייל זי איז אין כעס אָפּ איר אייגענעם בויך, וואָס זי מוז אים טראָגן אָפּ זיך — אומזיסט-אומנישט, אַ גאַנצן טאַג; צי ווייל די בעטן אירע, דאָרטן אין דער האַלב-אַפּגעצוימטער סאַלע, שטייען אַ גאַנצן טאַג ניט פאַרבעטע און גענעצן מיט קוויטיקע ליילעכער-קנייטשן, הינטערן „שפּאַניער-ווענטל“; אָט דאָס „שפּאַניער-ווענטל“: אָפּ אים — פעכערן זיך אַזעלכע כינעזישע פרויען מיט האַלב-געשלאָסענע אויגן-שפּאַלטן, אַנגעטאַן אין אויסטערלישע כאַלאַטן מיט ברויט-ברייטע אַרבּל, און מאַדנע פייגל צעשפּרייטן דאָרט זייערע רעגנבויגנדיקע פליגל און רירן זיך ניט פון אָרט.

די מעלער אירע אין קיך שטייען אַ גאַנצן טאַג אומגעוואַשן, ביז מען דאַרף ווידער גיין עסן. דעמאָלט טוט מען זיי אָפּ גיך אַ צעוואַש, זי מיט אירע מיידלעך, די שוואַרצאווינקע און טונקל-פּנימדיקע, וואָס

סמנים פון שוואַרצן פוך איז שוין פאַראַן באַ זיי אָף די אייבערשטע ליפּן, נאָר כּמורען — כּמורען זיי זיך נאָך ניט, ווי די מאַמע זייערע.
אָט די מיידלעך אירע — אַ גאַנצן טאָג ויצן זיי אַינצווייען באַ ניי-מאַשינען, פאַרגייען זיך אין מאָדנע שפּיציקגעציקלמע ניגונים, אָף דער העכסטער אָקטאַווע, אזוי — אַז מען קען מיינען: דאָס זינגען ניט די דאָזיקע צוויי שוואַרצלעכע מיידלעך, נאָר דאָס האָבן זיך צעוונגען די אויסטערלישע פייגל וואָס אָפּן שפּאַניער-ווענטל, וואָס צעטיילט די סאַלע אָף צווייען.

די מיידלעך — איינע פון זיי, די עלטערע, האָט אָפּן מאַט-טונקעלן פנים כּמעט אַזעלכע גענעצנדיק-קויטיקלעכע קנייטשן ווי די לילעכער וואָס אָף די ניט-פאַרבעמע בעטן. און די צווייטע — דווקא אַ חנעוודיקע, מיט חן-גריבעלעך אין די באַסן און געדיכטע, געלאַקטע האָר, האָט אַ מאָדנעם פּליאַם אָפּן פנים, — פּונקט ווי עמעצער וואָלט, אָף אַ קאַ-טאַוועס, געפרוּוט אָפּווישן באַ איר דאָס פנים מיט עפעס אַ זייער שטאַר-קער זאַך: דאָס אויג, די ווּנע, די ברעם און אַ שטיק שמערן זינגען באַ איר געווען ווי אָפּגעקראַכן, אָן פאַרב. אַ פרעמד שטיק פנים. אַז זי האָט אַ קוס געטאָן מיטן לינקן זייט פנים — האָט זיך געדאַכט, אַז זי בעט, אַ דערשראַקענע אָף טויט:
— „טשעפע מיך ניט“.

איז נאָך עפעס טוען זיי, אָט די מיידלעך, אַחוץ זינגען שאַרף געציקלמע ניגונים: זיי העפטן אויס אָף די מאַשינען מאָדנע קאַמפּלי-צירטע דעסענען פון פייגל, בלומען און באַנטן אָף ווּניסע חוּפה-לילעכער און ציכן. דאָס אַרבעטן זיי פאַר אַ גרויסער קלייט אין צענטער פון שטאָט, אַ קלייט, וואָס איר ספּעציאַליטעט איז טאַקע אַויסשטייער פאַר כּלּות וואָס גרייטן זיך צו דער חתונה, און אזוי הייסט זי טאַקע, די קלייט: — „דער אידעאַל פון חתן-כּלה“.

דאָס אַלץ האָט זיך עטל דערוואַסט, פון דער יונגסטער טאַכטער דער גאַזשעגאַט, אַ מיידל פון אַ יאָר פּופּצן, זייער אַ חנעוודיקע, מיט אַ פאַרקאַשערטע אייבערשטע ליפּל און מיט אַ עפערל באַם מויל. אָף אַ קליין בענקל זיצט זי, דאָס מיידל, נעבן די שוועסטערס מאַשינען, און נייט אָן אָפּן זוים פון יעדער לילעך אָדער ציך אַ קליין שטיקעלע באַנט, ווי עס שטייט געשריבן, מיט גאָלדענע אותיות: — „דער אידעאַל פון חתן-כּלה“.

און דערביי, אויך אָף אַ קליין בענקעלע, זיצט דאָניאַ פּילאַר אַליין און טוט עפעס אַ מאָדנע אַרבעט, וואָס פאַסט זיך עפעס ניט צו איר אָנגעכמורעטן פנים און גרויסע אָדערדיקע הענט: זי נייט אַרום אָף דראַ-טענע קינלעכעלעך אַזעלכע ווּניסע, ליינונטענע מיצלעך, ווי שפּיציקע, קליינע יאַרמולקעס. עטל האָט די ערשטע צייט ניט פאַרשטאַנען. וואָס

טוט זי דאָס — זי שפּילט זיך? איז זי אַ צופיל ערנסטע און ביזע, אז זי זאָל זיך אוועקזעצן אין מיטן דרינגען שפּילן; היינט וווּ זועט זי נעמען אזוי פיל קינדער, צו באַטיילן מיט די פּיצלעך יאַרמולקעס? ... לאָזט זיך אַוויס: דאָס מאַכט זי אזעלכע טאַרבעלעך, וואָס מען זינט דורך זיי דורך קאווע. און דער מאַן אירער, און דער קלענערער זון — אָט דער וואָס האָט אַנומלטן נעבן קראַן אָפּגעשפּריצט עטלען מיט אַ פּויל מויל וואַסער — אַ כּוּלִיגאַן פּון אַ שניץ קען נאָר אזוינס, זאָגט די מאַמע, — זיי בייַדע, הייסט עס, טראַגן אַרום די טאַרבעלעך איבער די גאַסן פאַר-קויפּן.

אַ פּולע שטוב מיט אַרבעטער! — און דערצו איז נאָך דער עלטערער זון, אויך אזא שוואַרצער ווי זיי אלע. און נאָך דערצו אַ מסוכן האָריקער און ביזער, ווי די מאַמע זינט, — אַ קעלנער אין אַ באַנאַכטיקער קאַפּע. אַ גאַנצע נאַכט אַרבעט ער, און באַטאַג — אָדער ער שלאָפּט דאָרטן, הינטערן שפּאַניער־ווענטל, אָדער ער ווייקט די שוואַרצע, האָריקע פּיס אין אַ גרויסער שייסל וואַסער, וואָס די מאַמע זינט, דאָניאַ פּילאַר, גיסט אלע מאָל צו פּון אַ גרויסן פאַרויכערטן טשיניק. עטל האָט ליב געהאַט צו קוקן ווי דער דאָזיקער מענטש ווייקט אזוי די פּיס אין וואַסער: דאָס פּנים ווערט באַ אים ווייכער, נאַכגעביקער; ער פּאַרשקעט מיט די דיקע, באַוואַנצטע ליפּן און רייכט מיט די הענט די האָריקע פּיס, און דער פּליך באַ אים אָפּן קאַפּ, וואָס זעט אויס ווי אַ שטיק גלאַנצנדיקער טעלער צווישן שוואַרצע סאַזשע, — שוויצט אַזש פּון נחת.

עטל האָט זיך איינמאַל איינגעשמעלט דאָס לעבן און געפרעגט אַף איר קוים־באַלעבעטשענדיקן שפּאַניש באַם מיידל, וואָס אָפּן קליינעם בענקעלע:

— ווי קומט עס, — האָט זי באַ איר אַ פרעג געמאַן, — וואָס אַף די פּיס האָט ער אזוי פּיל האָר געדיכטע און געקרייזלטע, און אָפּן קאַפּ — איז שוין כמעט קיין האָר ניט געבליבן? דעמאָלט האָט איר דער שוואַרצער ביזער בחור אַ זאָג געמאַן אַף לצנות, אז דאָס זינגען טאַקע אלע זינטע האָר פּון קאַפּ אַרײַן צו אים אין די פּיס, — „ווייל, האָט ער געגעבן צו פאַרשטיין, מיט אַ שכל: — מיטן קאַפּ אַרבעט מען דאָך דאָ ניט, אין אַמעריקע, נאָר מיט די פּיס. נו, איז דינגען זיי באַ מיר אָפּן אָרט פּונעם קאַפּ“... עטל האָט דעמאָלט באַנומען, הערנדיק דעם הייליכיקן געלעכטער פּון די מיידלעך, און זעענדיק דעם קרומען שמיכל אַף דאָניאַ פּילאַרס פּנים, אז זי האָט דאָ געפרעגט אַ גרויסע נאַרישקייט, און אז דער ענטפּער וואָס זי האָט באַקומען, איז אַן אַ חוּק־מאַכן פּון איר, אַן עמעצען אַ שטאָך — עמעצען, וועמען מען האָט אָפּנים זייער ניט ליב. נאָר ווידער אַמאָל: טענות צו אַמעריקע האָט דאָך די מאַמע אויך, און גיין, גייט דאָך דער טאַטע אויך אַרום אַ גאַנצן טאַג מיטן פאַק אַף די אַקסלען,

הײַנט פאַרוואַסזשע וואַקסן באַ אים ניט קיין געדיכטע, געקרייזלטע האָר אַף די פּיס? דער טאַטע קלאָגט זיך נאָר פאַר דער מאַמען — „אַז ער פּילט אינגאַנצן ניט די פּיס נאָך אַ טאַג אַרומגיין“.

הײַסט עס, אַז „גױם“ קענען אויך האָבן טענות צו אַמעריקע — הײַנט וואַס־זשע דערציילט די מאַמע אַ מעשה, אַז — „אַ גױ איז אומעטום באַ זיך אין דער הײם, און אַ גױ איז אומעטום בעסער ווי אַ יודן?...“

און פונדעסטוועגן, איז דאָניאַ פּילאַר געוואָרן מיט דער מאַמען די בעסטע גוטע שוועסטער, מען קען זאָגן, נאָך מער ווי פּרײַער מיט דער ייִדישער שכנה. ווי עס ווײַזט אויס, האָבן ביידע גיך דערפּילט, אַז זײ האָבן עפּעס שותפותדיקס; דאָס איז די פּײַנטשאַפט צו עמעצן. אַט דער „עמעצער“, וועמען דאָניאַ פּילאַרס זון האָט עס דעמאָלט אַזױ אַרײַנגעזאָגט. די מאַמע מיט דאָניאַ פּילאַר האָבן געהאַט צו רײַדן און צו רײַדן, כאַטש אײַן גאָט ווײַס ווי אַזױ די דאָזיקע צװײ פּרױען האָבן פּאַר־שטאַנען אײַנע די אַנדערע. דאָניאַ פּילאַר פּלעגט זיך אויסרײַדן דאָס האַרץ פאַר דער מאַמען אַף אַ גיכ, שעפּטשענדיקן שפּאַניש, פּאַרשלינג גענדיק מחמת אײַלעניש אַ גוטע העלפט פון די ווערטער, די מאַמע פּלעגט דערפון מן הסתם פּאַרשטיין, אַז אַ סך, — אַ וואָרט איבער צען. פונדעסטוועגן האָט עס איר ניט געשמערט צוצושאָקלען מיטן קאָפּ, צוויפּצן אַף אַ קול מיט אַ הויכן, ייִדישן „אוי“, און אַמאָל — אפילו אַ וויש טאָן אַ טרער. מאָדנע: די מאַמע, כאַטש אַף שפּאַניש רײַדן „לײַגט זיך איר ניט די צונג“, — אַזױ האָט זי געזאָגט איז צו בײַס לעך, פון אַט די שמועסן אירע, דערגאַנגען אַלץ וואָס באַ דאָניאַ פּילאַר אַפן האַרצן טוט זיך. דערגאַנגען — און, פּאַרשטייט זיך, באַלד, אַף איר שטייגער, איבערגעגעבן דעם טאַטן:

— אַט, אַ משפּחה. געקומען אַהער „מאַכן אַמעריקע“. געמײַנט, אַלע זױלן אַרבעטן, וועט מען צו עפּעס קומען. „דאָרטן“ — אַ שטיקל נחלה פּאַרקויפט. דאָ — אַלע, פונעם גרעסטן ביזן קלענסטן אַרבעטן. און פונדעסטוועגן, — קיין שטיקל מעבל אין שטוב איז ניט מעגלעך נאָך צו קויפן. מען זיצט נאָך אַלץ מיט די אַלטע, אָפּגעריבענע שמאַטעס וואָס מען האָט פון „דאָרטן“ געבראַכט. מיידלעך... דערוואַקסענע. אַט די צװײטע, וואָס מיטן פּליאַם — שױן אַכט און צוואַנציק יאָר. און קיין חתן אפילו פאַר דער עלטערער זעט מען נאָך ניט...“

וואָס — וואָס, נאָר די מעשה פון „דערוואַקסענע מיידלעך און אַ חתן ווײַזט זיך עפּעס ניט“ — דאָס האָט די מאַמע באַלד צעקײַט פון אירע שמועסן מיט דער גאַזשענאַ. און טאַקע צוליב אַט דער מעשה איז געקומען צום ערשטן שאַרפן צוזאַמענשטױס צווישן עטלען מיט דער מאַמען, — וועגן דער שפּאַנישער שפּראַך. עטלען האָט זיך געדאַכט: ערשטנס, הײַבט די מאַמע ניט אָן צו פּאַרשטיין אין וואָס דאָ גײַט; און

טאָמער וואָלט עטל איר געקענט מיט עפעס צוהעלפן, איז טרײַבט זי זי גלײַך אַוועק, ווי נאָר יענע שטעלט זיך אַוועק מיט איר שמועסן. צווייטנס, געפינט עטל איין, אז די מאַמע זאָלצט נישקשהדיק איבער מיטן „נעבעך“ וואָס זי לייגט אַזוי אַרויף אַף די דאָזיקע מענטשן. די מאַמע האָט גלאַט ליב צו זאָגן „נעבעך“ — צי מען דאַרף, צי מען דאַרף ניט... וואָס איז דאָ דער „נעבעך“, אַ שטייגער, אז מען אַרבעט באַ אַזאַ שיינער מלאכה ווי אויסהעפטן פייגל, בלומען און באַנטן אַף נײַע, שמעקנדיקע לײלעכער?... און היינט דאָס העפט אַליין: דאָס באַ-וועגן קוויטקוים מיטן הילצערנעם, קיילעכיקן בײַשטידל, וווּ די בלומען און די פייגל זײַנען מיט בלויען טוש געצויכנט אַפן ווייסן לײונט, און דאָס צווען ווי אונטער דער מאַשין-נאָדל וואַסן זיי, די בלומען און די פייגל, — איז דאָס אַ קנאַפער פאַרגעניגן?

עטל האָט געקאָנט אָפּשטיין אַף די פיס שעהנויזן, צווענדיק, ווי דאָס הילצערנע רייפל וויינט זיך היין און הער, ווי עס וואָלט געשווומען אונטער די מײלעכעס פינגער. און אַמאָל האָט זיך אויסגעדאַכט: ניט דאָס רייפל וויינט זיך, נאָר די נאָדל. דאָס טאַנצט זי אַזוי, גרינג און לופטיק, צום טאַקט פון די מײדלשע געזאַנגען טאַנצט זי. און די פייגל און די בלומען — דאָס זײַנען די ווונדערלעכע פאַען וואָס די דיין-פייסיקע נאָדל טאַנצט אויס. היינט וואָס קומט זי, די מאַמע, און באַקרעכט אַזוי די מײדלעך: „נעבעך, פאַרזעסן, אָן אַ חתן?“ סײַז איר אַ פנים ווינציק, דער מאַמען, וואָס זי קרעכט שטענדיק אַף איר אייגענעם מזל, „וואָס זי איז פאַרוואָרפן געוואָרן אין אַ פרעמד לאַנד“, און אַפן טאַטן, „וואָס ער דאַרף ברעכן די פיס אַ גאַנצן טאַג“ — זי מוז נאָך אַרײַנגעמען פרעמדע מענטשן אין רומל, — שותפים פרישע צו איר קרעכערני.

און ווידער — עפעס האָט זי שוין געהאַט געכאַפט, עטל, פון אירע מער אָדער ווייניק פריינטלעכע באַגעגענישן מיט קינדער אַפן הויף, און ווערטער, גלאַמע, קיילעכיקע, קלינגענדיקע, זײַנען שוין אָן שום אָנ-שטרענגונג דערגאַנגען צו איר אויער, באַקומען אַ היימישן קלאַנג, אַ זין און אַ באַדינט, — אַרויסטײלנדיק זיך פונעם טומלענדיקן געווירבל, פון וועלכן זיי זײַנען אַף גיך-גיך אַרויסגעשפרונגען. איז צוליב איינעם אַזאַ וואָרט איז אַוועק באַ איר אַ שפאַרעניש מיט דער מאַמען:

עטל האָט פון די קינדערשע שפילערײַען געווינט — סוכי-כל-סוף זײַנען דאָך קיין איבעריק קאָמפליצירטע שפילצייג באַ קינעם פון די הויפישע קינדער ניט געווען, אַחוץ אַ פאַר לײדיקע פלעשלעך. פודלעך פון רפואות, שערבלעך און קאָלירטע שמאַטקעס, — אַט האָט איינמאָל, באַווייננדיק איר אַ גרויסן, צעקרימטן און האַלב-פאַרזשאַווערטן שוואַקס, וואָס ער האָט געהאַלטן אין די ברוינע, פאַרמורזטע הענטלעך, — האָט אַ שוואַרץ-אַפּענמאַנערט שגצל איר אַ זאָגעטאָן קורץ און שאַרף:

— „קלאוואָ“.

איז וואָס קומט איצטער די מאַמע צוגיין מיט אַזאַ מעשה, אַז אַליין די גאַזשעגאַ זאָל איר האָבן געזאָגט אַף דער עלטערער מאַכטער אירער, אָט די, וואָס פאַרנייט זיך באַם העפטן מיט די שפיציקע געזאַנגען, — אַז אָט די, — זי איז שוין באַ איר אַ „קלאוואָ“? געשפּאַרט זיך, געשפּאַרט זיך מיט דער מאַמען, — קיינער פון זיי האָט בשום אופן ניט געוואָלט נאָכגעבן. עטל: זי האַלט, אז אַ שפּאַניש קענערקע איז זי, כאַטש נאָך אַ קנאַפע, אַ סך אַ גרעסערע פון דער מאַמען, כאַטש יענע מעג זיך באַ-קרעכצן און באַאויקען דעם גאַנצן הויף; די מאַמע: וואָס הייסט, אָט די „פּיסקלאַ“ וועט איר לערנען ווי אזוי און וואָס צו רעדן? ... איז באַ זיי געבליבן: מען זאָל אַ פרעג טאָן דעם טאַטן. און גרויס איז געווען עטלס פאַרדראַס, און נאָך גרעסער איר פאַרביטערטקייט אַף די „גרויסע“, די דערוואַקסענע, וואָס אזוי זיינען זיי דאַכט זיך גוט: גוט צו אַ קינד, נאָך קומט צו עפעס, זיינען זיי צווישן זיך איינס: באַמקען צו, וואָס דער אַנדערער זאָגט, העלפן זיך אַרויס אין אַ צרה: דער מאַמע האָט באַשטע-טיקט מיט זיין געוויינלעכן שמייכל, וואָס איז באַ אים געגאַנגען ניט פון די בלאַנדע וואַנצעס אַרויס, נאָר פון די פאַרזשמורעטע אויגן-שפּעלטלעך: — „יאַ, אָט דאַס איבערגעוואַקסענע, שוואַרצע מיידל, די העפטערקע, — זי איז טאַקע אַ „קלאווע“ ...“

די געציקלטע, שפיציקע ניגונים פון די צוויי שוועסטער פלעגן ניט זעלמן איבערגעריסן ווערן מיט אַ שמועס צווישן די מיידלעך — אַ שמועס, צו וועלכן סײַ די ינגערע וואָס אַפן קליינעם בענקעלע, סײַ עטל, וואָס איז געשטאַנען באַ דער זיט, פלעגן זיך צוהערן מיט אַלע זייערע אברים, מיט פאַרשטאַרבענע הערצער, מיט דער אונטערטעניקייט און וויסן-גיריקייט פון מענטשן, וואָס וואַרטן: אָט-דאָס ווערט פאַר זיי אַנט-פלעקט עפעס, ביז גאָר וויכטיקס, ביז גאָר טיפּס, עפעס אזוינס וואָס נאָר קליגערע, גרעסערע פון זיי ווייסן. אַרום „תּתּוּנָה האָבן“ פלעגן זיך אָט די שמועסן דרייען. אַרום „ליבע“. וואָס דאָס איז אזוינס האָט עטל ניט אָנגעהויבן צו וויסן. געמיינט, אז דאָס איז דערפאַר, וואָס ניט אַלץ פאַרשטייט זי נאָך אַף שפּאַניש. געפילט: זייער אַ גוטע און ניט ביליקע זאך מוז דאַס זײַן, אויב די מיידלעך ריידן דערפון מיט אַזעלכע שעפּ-טשענדיקע ווערטער. אזוי שטיל און אינגעהאַלטן ריידן זיי, אַז די שטי-מעס, שפיציקע און דינע, ווערן באַ זיי הייזערק און געדעמפט. און נאָך וועגן עפעס האָבן זיי זיך געדרייט, אָט די שטילע שמועסן זייערע: אַרום אַ לאַנגן, ווייסן חופּה-קלייד, מיט הוילע שליאַרקלעך, באַנייט מיט שפיצן באַפּוצט, מיט אַ לאַנגן-לאַנגן שלעפּ, וואָס אַ קליין בלאַנד מיידעלע

וועט אים נאכטראגן נאך דער כלה. און א העל באַלויכטענער קלויסטער, — מיט זייער פיל ליכט און בלומען...

זעלטן — זעלטן פלעגן אָט די שמועסן אַדורכגעוואָרפן ווערן מיט אַזעלכע מאָדנע ווערטער ווי: — „ווידער אַראָפּגעריסן דרייסיק סענט אַפן טויז לילעכער. העפטן — מיט אייגענע פּאָדעם. צוריקגעבן די אַרבעט, ווייל די פייגל און די בלומען זינען מיט טוש פאַרפלעקט געווען — אַ שאַנדע, זאָגט דער פאַרוואַלטער, אַזאַ אַרבעט נעמען אין דער האַנט...“ אָבער אָט די ווערטער האָבן קיין שום באַדייט ניט געהאַט. זיי זינען די קינדערס אויערן פאַרבינגעפּלויגן. אפילו פאַר די העפטער-קעס אַליין האָבן זיי קיין שום וויכטיקייט ניט פאַרמאָגט. אַ סימן: זיי פלעגן זיי אָפּזאָגן און אפילו בעת מעשה ניט שעפּטשען שטיל און הייעריק, — דאָס פלעגן זיי זאָגן מיט אַ געוויינטלעך, רוֹזקן קול, פאַר-בינגיענדיק — און ווידער גענומען ריידן וועגן זייערע אייגענע, וויכטיקע ענינים, — אַ שטייגער, וועגן „אָט דעם הויכן, שלאַנקן בלאַנדין“.

— אָט דער „הויכער, שלאַנקער בלאַנדין“, — האָט ניט פאַרפעלט אין קיין איינעם פון די מירלשע שמועסן. ער איז געווען אַ מין שותף צום לאַנגן ווויסן חופּה-קלייד מיט די שלאַרקעלעך, צום העל-באַלויכטענעם קלויסטער, און איבערהויפט פלעגט מען אים אויפמישן, ווען ס'איז געקומען צו רייד אָט דאָס וואָרט, וואָס די מירלעך האָבן באַם אַרויס-זאָגן עס, אַזש פאַרלוירן דאָס קול פון הייעריקייט: — „ליבע“, דער בלאַנדין איז געווען אַ טייל פון די געזאַנגען, פון די לילעכער, פון די מאַשינען — פון די מירלעך. עטלען פלעגט ער קומען צו חלום, פונקט אַזאַ ווי זי האָט אים געזען אַנומלטן אַף די אויסגעמאָלטע זייטלעך פון אַ קאַטאַלאַג וואָס די קלייט „דער אידעאַל פון חתן-כלה“ צעשיקט צו אירע קונים, און אין איין וועגס, — שוין אויך צו די אַרבעטער: אַ הויכער, אַ שטאַלטער, מיט אַ הויך-פאַרקעמטן קאַפּ געלאַקטע האָר, מיט אַ ווייטער בלום אין לאַץ, און פירנליק אונטער דער האַנט אַ ווייס-פאַר-פּוצטע כלה, וואָס צוויי בלאַנדע געקרייזלטע מלאכימלעך טראָגן איר נאָך די לאַנגע שלעפּ פון קלייד.

איינמאָל האָט עטל שיעור, שיעור ניט געהאַט די זכיה צו זען אַליין, מיט אירע אייגענע אויגן, אָט דעם „הויכן, שלאַנקן בלאַנדין“. דאָס הייסט, זי האָט געמיינט, — אָט-אַט זעט זי אים. אַזוי איז געווען די מעשה: צו די מירלעך איז איינמאָל, פאַרנאַכט, געקומען צו גאַסט זייערס אַ חברטע, אויך אַ געוועזענע העפטערקע, — נאָך זוי קומען זיי צו איר! אַ קליינע, אַ דראַבניקע, אַ זשוואַוע, אַף מסוכן הויכע קנאַפּל די פיצלעך שיכלעך, אַרומגעקרויזט דאָס טונקל-מאַטעווע פנים מיט העל-בלאַנדע, אויפגעפּוכטע הערלעך, אין אַ מאָדנע פאַרשייט גזשווקעלע אַפן שטערן, — האָט דאָס דאָזיקע מיידל פשוט פאַרכישופּט און פאַרדרייט

דעם קאָפּ אלעמען אין דער סאַלע. אליין דער מאַן דער גאַזשעגאַס, אַ גרויסער מרה שחורחניק, אַ מסוכנער שווינגער, וואָס האָט זעלטן אויס גערעדט עפעס אַ וואָרט, האָט צו איר אַ שמייכל געמאַן מיט אַ מידן, נאָר האַרציק־פּריןטלעכן שמייכל. עטלען האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז קיין שענערע און רייצנדיקערע פּרוי קען שוין גאָר ניט זײַן אַף דער וועלט. מיטן גאַנצן האַרצן האָט זי זיך אין דער מינוט געוונטשן, אַז זי זאָל אַמאָל אויסוואַקסן אַזאַ שיינע, אַזאַ לעבעדיקע און פּרילעכע ווי אַט די לאַכנדיקע און פּלאַפלענדיקע „קאַטיטאַ“. ס'איז איר אַף אַ האָר קיין חידוש ניט געווען, אַז זי האָט געהערט ווי קאַטיטאַ דערציילט פאַר די מיידלעך, אַז אליין דער באַלעבאָס וווּ זי האָט געאַרבעט האָט זיך אין איר פּאַרליבט, אַז ער האָט פאַר איר גערונגען אַ דעפּאַרטאַמענט, דאָס וואָרט ער איצט אַף איר אין דרויסן, אַפּן ראַג גאַס. נאָר זי קען באַשטיין, אַז ער זאָל אַף איר וואָרטן אַ ביסל. ער האָט זיך אין איר אַזוי שטאַרק אינגעליבט, אַז ער קאָן ממש ניט לעבן אָן איר. ער האָט איר צוגעזאָגט, אַז ער וועט איר קויפּן אַ פּיאַנאָ און איר צונעמען אַ לערערקע, וואָס זאָל איר לערנען שפּילן...

— „נו, און אין שולע קלייבט ער זיך גאַרניט דיך צו פאַרשרייבן, אַז דו וועסט אַ ביסל אונטערוואַקסן?...“ האָט דאָנאַ פּילאַר כלומרשט אין גוטן מוט איר אַ שטאַך געמאַן.

אַ דם שונא איז עטל געווען דער דאָזיקער אַלטער גאַזשעגאַ, וואָס האָט נאָך יענערס אַוועקגיין, אינגאַנצן צונישט געמאַכט זי, מיט אירע גליקן אינאיינעם, אויסגעלאַכט אירע געפאַרבענע בלאַנדע האָר — זי האָט זיי גערופּן „געלע“ — און וואָרפּנדיק אומרוקע בליקן אַף די מיידלעך אירע, וואָס האָבן מאַדנע שטיקל, אָן שום געזאַנג געאַרבעט פאַרטראַכטע, — געשפּיגן קלעק אַף יענער מיט אירע גליקן:

— „אַז ס'איז גאַרניט אַזוי די מעשה — האָט זי געזאָגט, דאָנאַ פּילאַר, — ס'איז ניט דער באַלעבאָס, וואָס האָט זיך אין איר אינגעליבט, נאָר דער אויפזעער, אַט דער אויסוואָרט וואָס נעמט צו און גיט אַרויס די אַרבעט: אַ שאַרלאַטאַן, אַן אינגעגעסענע זאַך, וואָס לאָזט ניט אַדורך קיין איין שײן מיידל; חתונה וועט ער מיט איר האָבן — „ווען אַף זשאַבעס וועלן וואַקסן האָר“... דערווייל לעבט ער מיט איר אַזוי, צוגע־רוקט זיך אַף דערווייל; קאָמיר הערן, וואָס פּון אירע דעפּאַרטאַמענטן מיט די פּיאַנעס אירע וועט זיך אויסלאָזן שפּעטער מיט אַ שטיקל צייט... ס'איז אַ סכּרה, אַז ער האָט גאָר אַ ווויניג מיט קינדער אַט דער פאַרשוין מיט דער בלאַנדער טשופּרינע, נאָר ער בחורט זיך, און פאַרשפּילט וווּ ער האָט נאָר אַ סענט אין די פּערדלעך... ס'איז נאָר אַ רחמנות אַף קאַטיטאַס מאַמען, כ'האַב זי געזען אַנומלען, מיט אַ פּאַק וועש אַפּן קאָפּ, — האָט זי מיר דערציילט, אַז דער אַלטער אירער האָט געשווירן,

אז ביו ער וועט דעם „בלאָנדין“ אירן ניט אַרויסלאָזן די קישקעס, וועט ער זיך דאָס האַרץ ניט קילן, און די טאָכטער, די נאָפּקע, וויל ער אַף די אויגן ניט לאָזן...”

דעמאָלט האָט עס די עלטערע, פּילאַר, פּלוצים אַרויסגעלאָזט אַ מאָדנעם שפּיציקן קוויטש, שפּיציקער ווי אַלע אירע ביו-איצטיקע גע-זאָנגען, און נאָך איר האָבן זיך מיט פּונקט אַזעלכע קוויטשן, שאַרפע און שפּיציקע, צעלאָזט אירע שוועסטער, אָנגעפילט מיט זיי די גאַנצע סאַלע: אין איין פינגער אירן, איז ביו אין דער העלפט געווען אַרייַנגעזעצט די נאָרל. בלייַשנעל זיינען מיט בלוט פאַרגאַסן געוואָרן די פּייגל און בלומען וואָס אַפּן לייוונט אין דעם הילצערנעם רעמל.

אין סאַלע האָבן אַלע מיטאַמאָל, געשרייען און געקוויטשעט. נאָר איין דאָניאַ פּילאַר האָט ניט גערעדט, ניט געשרייען און ניט געקוויטשעט: מיט אַ פעסטער האַנט, נאָר מיט בלאַס-געוואָרענע אַשלאָלירטע ליפּן, האָט זי פאַמעלעך אויפּגעהויבן דאָס קעפּל פּון דער מאַשין, מיט מוראַ-דיקער פאַמעלעכקייט — ס'האָט זיך אויסגעוויזן, אַז צו איר באַברען זיך מיט דער פאַרבלוטיקטער האַנט וועט גאָר קיין ענדע ניט נעמען — אַרויסגעשרויפט די נאָרל פּון איר אָרט און מיט איין צי — זי אַרויס-געשלעפט פּון דער טאָכטערס פינגער.

נאָך דער בהלה פּון די אַרטינגעקומענע שרייענדיקע, טומלענדיקע שכּנים, נאָך דעם לויפּן אין אַפּטייט, און דערנאָך, — אין שפּיטאַל, — איז אַ מאָדנע שטילקייט אַרטינגעטראָטן אין דער סאַלע. פּילאַר איז געלעגן אין איר בעטל, דאָרט אַף יענער זייט שפּאַניער-ווענטל, און געטוליעט די משונה-גרויס געוואָרענע האַנט, אין ווייטן באַנדאַזש, צו איר באַק. און די איינע מאַשין, וווּ פעפיטאַ האָט איצטער געאַרבעט, האָט כמעט ווי אָן גערויש געוויגט די בלומען און די פּייגל אינעם רעמל, — גלייַך ווי מיט די שפּיציקע געזאַנגען איז אויסגעגאַנגען אויך דער כּוח וואָס האָט זי געטריבן.

אַ מאָדנע שטילקייט, אַ „לייטישע“, אַן אינגעהאַלטענע, האָט דער-נאָך אַלע טאָג געהערשט אין דער סאַלע, באַ די גאַזשענאַס. אַזאַ מין שטילקייט, ווייס עטל, באַדייט: אָדער מען האָט זיך נאָר וואָס זייער הייס געקריגט, אָדער — עמעצער וועט זיך פּלוצים צעוויינען... פּילאַר איז אָפּגעלעגן אַלע טאָג שעהנווייז אַף איר געלעגער, געטוליעט די פאַרוונדעטע האַנט צו דער הייסער באַק, און די אויגן זיינען באַ איר געווען אַזוי רויט, אַז עס האָט זיך געקענט דאַכטן: — ניט אין פינגער, נאָר אין קאָפּ האָט זי זיך יענעם טאָג די נאָרל אַרטינגעשטאַכן; אַלע אין שטוב האָבן צו איר גערעדט שטיל, און מיט אַ מין אָפּגעהיטקייט, מיט וועלכער מען רעדט צו אַ מסוכענעם חולה.

עטל האָט זיך געטראַכט, אַז אויך דערמיט, פּונקט ווי באַ זיי אין

שטוב, זאלצט מען נישקשהדיק איבער בא די גאזשעגאס: זע נאָר וואָס
 עס טוט זיך אַ ביסל איבער אַ צעשטאַכענעם פינגער! נאָר פונדעסטוועגן,
 האָט זי פּילאַרן זייער ליב באַקומען אין יענע טעג; ס'האָט זיך איר
 אויסגעוויזן: זי איז עפעס איידעלער, שענער און נענטער געוואָרן מיט
 דעם וואָס זי איז אַ שטיקל מיוחסעס, עטל האָט ליב באַקומען נאָכ־
 צוקוקן, ווי אזוי וועט זי זיך ספּראַווען מיט אַט דער ניער שיינקייט
 אירער און מיוחסדיקייט. וואָס וועט זי טאָן דערמיט? ... פּילאַר פּלעגט
 זיך אָפט אויפהייבן פון בעטל, און צוגיין צום קאַמאַד, וווּ עס איז
 געשטאַנען אַ קליין בילדל פון „גאָטס מוטער“, מיט אַ מאָדנעם אַרויס־
 געזעצטן האַרץ, אַ קיילעכיקס און בלוטנדיקס, וואָס האָט אַרויסגעקוקט
 באַ איר פון דעם הימל־בלויען, מיט שטערן־באַזעצטן קלייד; נעבן בילדל
 האָט טאָג און נאַכט געברענגט אַ פּיצעלע לעמפעלע. באַם שיין פון אַט
 דעם לעמפעלע פּלעגט פּילאַר זיך לאַנג איינקוקן אין איר אייגן פנים,
 דעם מאַטעוון און אָפּגעצערטן; זיך איינקוקן אין דעם שפּיגל וואָס
 איבערן קאַמאַד. זי פּלעגט פּרובירן אויפהייבן די האָר איבערן שטערן,
 זיי אויפּבלאָזן, מאַכן פון זיי אַ פּוכקע גזשיווקלע, אָבער זיי האָבן
 זיך ניט געהאַלטן. זיי פּלעגן אַראָפּפּאַלן, לויזע און שלאַבערדיקע, און
 מאַכן דאָס פנים נאָך מער אָפּגעצערט און כּוּמּרנע.

אַ פּאַר מאָל האָט זי באַ אַט דער אַרבעט געטראָפּן דער ברודער
 אירער, דער וואָס מיטן הוילן קאַפּ און האַריקע פּיס. ער פּלעגט איר
 עפעס אַ זינגטאָן אין אויער אַ לידל, וועגן דעם אז — „אפילו די מאַלפּע
 זאָל זיך אָנטאָן אין זינדנס, בלייבט זי אַלץ אַ מאַלפּע“. פּילאַר האָט
 פאַרשוויגן, פאַרשוויגן, ביז איינמאָל האָט זי זיך מיט אַ יאָמערדיקן
 געוויין צעשרייען איבער דער גאַנצער סאַלע:

— אָבער זי טוט זיך דאָך קיינמאָל ניט אָן אין זינדנס, די מאַלפּע,
 קיינמאָל ניט, קיינמאָל, קיינמאָל ניט...”

דערויף האָט זיך די מאַמע, דאַניאַ פּילאַר, שטאַרק געבייזערט. זי
 האָט אָנגעשרייען אָפּן זון, אז ער זאָל בעסער זיין אייגענעם פליך אין
 זינען האָבן. און נאָכדעם, ווען פּילאַר איז שוין, אַ כליפּענדיקע, ווידער
 געלעגן אַה איר בעטל, דאָרטן, הינטער דעם שפּאַניער־ווענטל, האָט זי,
 די מוטער, בעת זי האָט אים אונטערגעגאַסן היים וואַסער פון גרויסן
 טשייניק אין שויסל, וווּ ער האָט די האַריקע פּיס געוויקט, — אים
 אזוי שטיל און מיט אַ מאָדנע גוט־ברודערישקייט, ווי מען רעדט יענעם
 צו צוטאָן עפעס אַ וווילערישע זאָך, אַריינגעשמועסט אין אים, אז אַט:
 באַ לייטן. ברידער גייען אַמאָל אַרויס מיט אַ שוועסטער, נעמען מיט אַ
 שוועסטערל אַה אַ באַילע, אָדער ברענגען טאַקע אין שטוב אַמאָל עפעס
 אַ פינעם, לייטישן גוט־ברודער, זיך מיט דער פּאַמיליע צו באַקענען.
 אַט באַ זיי, אין שפּאַניע, סוף זומער, ווען מען האָט געדאַרפּט די אייל־

בירטן פון די ביימער אראפנעמען, האָט דער ברודער אירער, דער פארשטאַרבנער — גאָט זאָל אים האַלטן אין זיין אייביקער רו — איינמאָל טאַקע דעם טאַטן זייערן, אָט דעם מרוק, וואָס ויצט דאָרט אין ווינקל, צו זיי אין שטוב געבראַכט, און דערנאָך..."

א שאָד, א גרויסער שאָד, וואָס עטל האָט דעמאָלט דעם סוף פון אָט דער ווונדער־שיינער מעשה ניט דערהערט: פונקט דעמאָלט האָט דער מאמען אירער זיך פאַרגלוסט זי צו רופן מיט קול־קולות איבערן גאַנצן הויף. זע־נאָר זע, — האָט זיך דעמאָלט עטל געטראַכט — ווי די דאָזיקע דאָניא פילאַר, לאָזט זיך אויס, קען אַזעלכע שיינע זאַכן זאָגן, און דערצו נאָך מיט אַזא ווייך, באַהאַרצט קול..."

אַבער אַ סימן האָט זי געהאַט, עטל, אז דער שוואַרצער, האָריקער בחור האָט זיך געלאָזט פון זיין מאמען איבערריידן, ווייל — קורץ נאָך אָט דעם שמועס — האָבן זיך באַ די גאַזשענאַס אין סאַלע צוויי ניסן מיטאַמאָל באַוויזן: אַפן אָרט פון גאַט־מאַמע האָט זיך אַפן קאַמאָד אינגעאַרדנט, פאַרן ברענענדיקן לעמפעלע, דאָס בילד פון איינעם, עפעס זייער אַ בכבודיקן, מיט זייער אַ שיינער שוואַרצער באָרד, און מיט אַ גלאַטן, נאַקעטן קאַפּ, וואָס האָט געהאַט אַרום און אַרום, איבער די אויערן, אַ געדיכטן, קיילעכיקן לאָק פון פעך־שוואַרצע האָר. דאָס בילד האָט דאָניא פילאַר געקויפט באַ עטלס טאַטן. עטל איז ממש פון דער הויט געשפּרונגען פון שמחה: אָט האָבן זיי שוין עפעס שותפותדיקס, שיר ניט קרובה־דיקס, מיט די גאַזשענאַס פון דער סאַלע! זי האָט זיך גענומען בעטן באַ דער מאמען, אז דער טאַטע זאָל געבן פאַרן שטוב איינע פון די דאָזיקע בילדער — ער האָט דאָך זיי אַ סך, וואָס ער טראַגט אַרום פאַרקויפן, — און זיי וועלן עס אַוועקשטעלן, זאָל שוין זיין אַפן בופעט, אַז קיין קאַמאָדע איז באַ זיי ניטאָ, און אויך אַנציינדן דערביי אַזא פיצעלע לעמפעלע, וואָס זאָל ברענען שטיל און הימיש טאַג און נאַכט.

נאָר ווייזוויי, — ווי די מאמע איז דערפון געווארן אין כעס! זי האָט אויסגעשפיגן אפשר הונדערט מאָל, — „צו די גוימס קעפּ“, און צוגעשטעלט עטלען אַ בענקעלע פאַרן טאַטן, „אַז אָט האָט ער נחת פון זיינע גוישע געטער, וואָס ער האָט פאַרשלעפט אין שטוב אַרניין, אָט ווייל שוין זיין טאָכטער פאַר זיי אַ נשמה־ליכט אַנציינדן..."

דער טאַטע האָט כלומרשט געשמוצערט מיט די ליפּן, געמאַכט זיך, אַז ער בייזערט זיך, נאָר עטל האָט גוט געזען: די ווינעס איבער די אויגן לאַכן באַ אים, און געטראַכט האָט זי זיך, אז די מאמע האָט זיך עפעס נאָר נישקשהדיק אויסגעלערנט ליגן צו זאָגן אין דעם נייעם לאַנד: ווען דאָניא פילאַר האָט זיך פאַר איר פאַרטרויט, אַז אָט דער „הייליקער אַנטאַניאָ“ איז אַ גרויסע סגולה צו געפינען אַ חתן, ווער שמועסט נאָך,

אז מען שמעלט אים אוועק — דאָס הייסט זיין בילד — מיטן קאָפּ אַראָפּ, — האָט זי שוין ניט געשפיגן, די מאַמע, ניט געזאָגט „צו די נוימס קעפּ“, נאָר פרום געשאַקלט מיטן קאָפּ: „איין קלייניקייט, דער הייליקער אַנטאָניאָ!“

און טאַקע דעם זעלבן שבת באַטאָג האָבן דאָניאַ פילאַר מיט די טעכטער גענומען שויערן און פּוּצן די סאַלע. די סאַלע איז געווארן ניט צום דערקענען: די אַלטע, צעפּאַרענע בענקלעך מיטן טיש, די בעטן הינטער דעם שפּאַניער־ווענטל, האָבן אויפגעלעבט. די מאַשינען האָט מען פאַרוקט אין די ווינקלען, און צוגעדעקט מיט עפעס מאָדנע קאַלדדעס, געמאַכט פון פּיצלעך שמאַטקעלעך פון אַלערליי קאָלירן. די דאָזיקע קאַל־דרעס האָבן עפעס אויסגעזען, אַן נײַ, אַן שמאַטעדיק. דאָניאַ פילאַר איז אוועק פאַרדעווען אין קיכל. און פון דאָרטן האָט זיך פאַרנאַכט־צו געלאָזט הערן אַ ריח פון צימרינג, אינגעפּרענגלטן בוימל און צוגעברענטן צוקער. עטל האָט דערנאָך געהאַט אַן אַרבעט: באַגלייטן די ווינטע פון די מייד־לעך, לאָליטאַ — אָט די, וואָס מיטן פעפּערל נעבן מויל — אין בעקערני, פריער אָפּטראָגן און דערנאָך אָפּנעמען דאָס געבעקס.

לאָליטאַ האָט זיך פאַר עטלען אויסגערעדט, אַז — זאָל זי נאָר קיינעם ניט דערציילן, היינט וועט דער ברודער אירער ברענגען זיינעם אַ חבר, זיך מיט דער שוועסטער און מיט דער פּאַמיליע צו באַקענען. עטלען האָט אַזש אַ קלאַפּ געטאָן אין האַרצן: אפּשר יענעם הויכן, שלאַנקן בלאַנדין? — פילאַר האָט דאָך אַזוי פיל פון אים גערעדט און איצט איז זי אַזוי אומעטיק פאַרטראַכט, פילאַר, און צוליבן פינגער אירן אַזאַ מיוחסדיק — פאַרשענערטע... נאָר לאָליטאַ האָט אַף איר אַ קוק געטאָן עפעס פון דער זײַט און אַף אירע פּראַגעס קורץ און שאַרף אַ זאַג־געטאָן:

— נײַן, קיין בלאַנדין איז ער ניט. דאָס ווייס איך אַף געוויס. ווען זיי האָבן דאָס געבעקס, וואָס האָט געשמעקט מיטן ריח פון דער מאַמעס יום־טובדיקע שמרודלען און קומיש־ברויט, אַריינגעטראָגן אין סאַלע, האָבן זיך די מיידלעך נאָך אַלץ געהאַלטן אין פּוּצן. פילאַרן איז סוף־כל־סוף דאָך געלונגען זיך אויפצושטעלן אָפּן שמערן אַזאַ פּוכקע, געקרויזט גזשויווקעלע ווי קאַטיטאַ האָט דעמאָלט געטראָגן. זי האָט אויסגעבעטן באַ דער קלענערער, באַ לאָליטאַן, אַ לאַנגע האָר פון אירע האָר און איר שטייף צוגעבונדן צום קאָפּ דעם געגרייזטן טשוב. אָבער אויך פעפיטאַ — די וואָס מיטן איבערגעשראַקענעם, אָפּגעבליאַ־קעווען פנים — האָט זיך פאַרשעמט מיט אַן אויפגעלאָזענעם פּוכיקן טשוב אָפּן שמערן, און אויך זי האָט געוואָלט אַ לאַנגע האָר פון לאָלי־טאַס שוואַרצן, לאַנגן צאַפּ. דעמאָלט האָט שוין לאָליטאַ רעוואָלטירט: זי גיט מער ניט קיין האָר! זאָלן זיי זיך די אייגענע האָר אויסרייסן,

אויב זיי ווילן זיין שוין און גיין פארקעמט מיט דער מאָדעל — האָט זי פאַר דער מאַמען אירער געבליפעט. דאָניא פילאַר האָט זי דעמאָלט מיט גוטן, גאָרניט אַף איר שטייגער, אינגענומען. זי האָט איר אינגערעדט, אַז די שוועסטער זינגען שוין גרויסע, און זי — נאָך אַ קליין מיידל. איר וועלן נאָך אַ סך לאַנגע, געדיכטע האָר אויסוואַקסן. אָט גיט זי איר די מאַמע, צוואַנציק סענט. און זאָל זי גיין מיט עטלען וווּ זי וויל נאָר — אַף דער קאַלעסיטע, אָדער אזוי אַף דער גאַס, אַ ביסל שפּאַצירן. זאָלן זיי זיך קויפן מאַנים, אָדער העלאַדאַס (1) וואָס זיי ווילן. זיי מעגן פאַרבלייבן וויפּל עס וועט זיך זיי נאָר גלוסטן — זיי דאַרפן זיך גאָרניט אינאָלן מיטן קומען אַהיים: הײַנט מעג מען זיך לײַגן אַ ביסל שפּעטער שלאָפן — מאָרגן איז סײַ ווי זונטיק, אַ טאַג, וואָס מען אַרבעט ניט, מעג מען אויפּשטיין אַ ביסל שפּעטער...

עטלען מיט לאָליטאַן איז אויסגעקומען נישקשהדיק לאַנג זיך אַרומצודרייען אַפן גאַס: וויפּל האָט דען געקאָנט געדויערן דאָס אויפֿ-עסן פאַר צוואַנציק סענט מאַנים? — אויך אַף דער קאַלעסיטע האָט מען ניט געמאַכט קיין גרויסע שהיות מיט זיי — „קוקערס“ איז אַלע מאָל געווען מער ווי „פאַרערס“. און עס איז זיי אינגיכן נמאס געוואָרן דאָס שטיין און צוקוקן ווי אַנדערע, די גליקלעכע, פאַרן. דערצו נאָך איז לאָליטאַ, וואָס איז אַלע מאָל געווען אַ פּריילעכע און באַריידעוודיקע, איצט געוואָרן מרה שחורהדיק און זויער: זי האָט עטלעכע מאָל אַ בורטשע געטאַן, אַז פאַר דער מאַמען, פאַר דאָניא פילאַר, איז זי אַ קליין מיידלע דעמאָלט, ווען עס קומען מענטשן און מען דאַרף זי אַרויספּטרן פון שטוב. אַנו, פאַרוואָס זאָגט ניט די מאַמע אַז זי איז נאָך אַ קליין מיידל, ווען זי זיצט אָפּ גאַנצע טעג נעבן די מאַשינען, צוגלויך מיט די שוועסטער, און ציט אַרויס די פאַרסטריגעס פון די געהאַפּטענע ליילעכער און ציכן?...”

...און אין אָונט, ווען עטלען איז קוים מיט צרות געלונגען זיך אַרויסדרייען פון אָט די צוויי — וואָס האָבן זיך הײַנט אָנגעלייגט אַף אירע יאָרן — די מאַמע מיטן טרייבן זי שלאָפן, און לאָליטאַ, וואָס האָט זי ניט אָפּגעלאָזט פון זיך, ווייל זי האָט ניט געוואָלט זיצן איינע אַליין אין דעם פינצטערלעכן סיכל, וווּ מען האָט זי איבער דעם הײַנטיקן אָונט באַזעצט, — איז עטלען פאַרט געלונגען זיך אַרײַנצוכאַפּן אַף אַ געלע אין סאַלע. דאָרט האָט זי געזען: באַם טיש, וואָס איז פאַרדעקט מיט אַ וויניסן טישטעך און באַשטעלט מיטן געבעקס וואָס דאָניא פילאַר האָט הײַנט אויסגעבאַקן, — זי וואָלט געקענט שווערן, עטל, אַז דאָס

(1) מאַנים: ערדניסלעך; העלאַדאַס: אייזקרעם.

געבעקס ליגט אף איר מאמעס יום־טובדיקע טעלער — באם טיש זיצט דאָניא פילאַרס מאַן; די הענט, וואָס ער האַלט אַפּן ווייסן טישטעך, זעען נאָך אויס שוואַרצער ווי געוויינלעך; עס זיצט דער זון, אַט דער מיטן הויילן קאַפּ און מיט די האַריקע פיס; עס זיצן פילאַר און פעפיטאַ; אויך דאָניא פילאַר זיצט אין אַ ווינקל, מיט די הענט פאַרלייגט אַף דער ברוסט, אַלע שווינגן. נאָר איינער, עפעס אַ מאָדנער פאַרשוין מיט אַ ווייס, ווייַ בעריש פנים, רעדט, און אַלע הערן זיך צו צו אים. פאַרקעמט איז אַט דער פאַרשוין — אויסטערליש ביו גאָר: אַפּן גלאַנציק־צוגעגלעטן קאַפּ, הייבט זיך באַ אים אָן דער שרונט ניט פון דער מיט, אָדער פון דער זייט, ווי באַ אַלע מענטשן, נאָר פון דער פאַטיליצע גאָר. פון דאָרט גייען באַ אים די האַר, פעט־צוגעשמירטע און געדיכט־צוגעקלעפטע, אַרום דעם גאַנצן קאַפּ און לייגן זיך קונציק אויס אין אַ לאַק נידעריק באַם שמערן. אויך אַ פּאָר וואַנצעס האָט ער — געדיכטע, שוואַרצלעכע און ווילעריש פאַרדרייטע באַ ביידע זייטן מויל. און דאָס מויל מאַכט זיך אים אַף אַ מינוט ניט צו — אַט רעדט עס, אַט שמייכלט דאָס, זיס ווי האָניק, אַט קייט ער די געבעקסן. און טאָמער קייט ער און קען בעת מעשה ניט ריידן, שאַקלט ער כאַטש צו מיטן קאַפּ ווי עס זאָל הייסן: — קיינען אַליין איז ניט קיין אַרבעט פאַר אַזאַ וויכטיקן מענטשן ווי ער.

עטל האָט זיך אירע אויגן ניט געוואָלט גלייבן: אַט דאָס איז עס אַט דער אָ — פאַר וועמענס־וועגן מען האָט דאָ היינט געבאַקן, געפּוצט, זיך געקעמט? ס'האָט איר אָנגעכאַפט אַ כעס מיט אַ געלעכטער איניינעם. זי האָט געוואָלט וואָס גיכער אַוועקלויפן אַהין, אין קליינעם קיכל, און דערציילן לאַליטאַן ווי נאַריש און לעכערלעך מען פירט זיך אויף דאָרט אין דער סאַלע. נאָר אַט האָט ער זיך שוין אויפגעהויבן — דער גאַסט — ער איז אויסגעקומען נאָך קלענער און לעפישער ווי זיצנדיק — אַט גייט ער זיך מיט עפעס אַ מאָדנע, דראָבניקע גענגל, און די שפייץ־שיך צעגניען זיך באַ אים אין ביידע זייטן. — „ער טרעט, ווי אַ קאַץ אַף אייער“ — האָט עטל אַ טראַכט געטאַן. באַם געזעגענען זיך האָט ער אַלעמען געגעבן די האַנט, געטאַן אַ נייג זיך אַף דער האַלב פונעם גוף, די פעט־אָנגעשמירטע האַר אַף זיין קאַפּ האָבן אַ גלאַנצ־געטאַן, — און אַלעמען האָט ער עפעס אָן אַ שיעור אָנגעדאַנקט:

— „א דאַנק, סעניאָראַ מיאַ, אַ דאַנק, סעניאָריטאַס מיאַס, אַ גרויסן דאַנק, סעניאָר מיאַ.“

עטלען האָט זיך אויסגעוויזן — ס'וועט גאָרניט נעמען קיין סוף צום דאַנקען זיינעם, צו זיין שמייכלען, צום פעטן גלאַנצן פון זיין אָנגעשמירטן קאַפּ, מיטן ווייסן ווייבערישן שרונט.

אין א פאָר טעג אַרום איז שוין ווידער געווען לײַטשיש-שטיל אין דער נײַט-אויפגערוימטער סאַלע. ווידער האָבן זיך די העפּט־רעמלעך געוויגט אונטער די מאַשין-נאָדלען מיט אַ שטיף, ריטמיש געוויג און עמלען האָט זיך געדאַכט: די שטילקייט נעמט זיך נײַט אַזוי פון דעם, וואָס עס פּעלן אויס די דינע, שפּיציק-שאַרפע מיידלשע געזאַנגען, נאָר דערפון, וואָס אַלע האָבן זיך צענויפּגערעדט און שווינגן מיט דעם זעלביקן פאַרביסענעם, איינגעקשנטן שטילשווינגעניש. נאָר דאָנאָ פּילאַר האָט איינמאָל, זייער שטיל און זייער איינגעהאַלטן אַ זאָג-געמאָן, נײַט ריידנדיק דאַכט זיך צו קיינעם, נאָר אין דער שטילער לופּט פון צימער: — איך ווייס? דאַכט זיך — אַ גאַנץ ווילער מענטש. אַ געזעצטער, נײַט קיין פּוסטער קאַפּ ווי אַלע אַרומלויפּער. באַ אַזאַ איינעם קען מען נײַכער אָפּלעבן אַ גוט לעבן, איידער באַ די אַלע פּאַצעטן, מיט זייערע פּוילע שטיק...
 אָבער דאָן שווינגן, די „לײַטשישע שטילקייט“, האָט נאָך אַלץ אָנ- געהאַלטן. און ווידער האָט זיך עמלען געדאַכט: די שטילקייט נעמט זיך נײַט דערפון, וואָס אַלע שווינגן, נאָר דער עיקר דערפאַר, וואָס — זינגען איז שוין כמעט נײַטאָ ווער: באַ דער מאַשין, ווי פּילאַר איז שטענדיק געזעסן, זיצט נאָר איצט די קלענסטע לאָליטאַ. אָנגעבויגן איר יונגן, בייגעוודיקן קאַפּ איבער די פּייגל און בלומען, געצייכנט מיט טוש, איז זי ביז נאָר אַרײַנגעטאַן אין דער וויכטיקייט פון איר נײַער אַרבעט: אַף עמלען נײַט זי נײַט אַפּילו קיין איין קוק. די אויגן אירע זײַנען צוגעשנאַלט צום רעמל, און די צונג באַ איר, אַן אַרויסגעשטעקטע, נײַט מיטן שפּיץ נאָך יעדער וואַקלדיקן טראָט פון דער נאָדל: נײַט די נאָדל רעכטס, נײַט די צונג אויך רעכטס; נײַט די נאָדל לינקס, נײַט די צונג אַף לינקס. און אַף לאָליטאַס אָרט, אַפּן קליינעם בענקעלע, זיצט נאָר איצט פּילאַר און שלעפט אַרויס די פאַרסטריגעס, און נײַט צו די בענדלעך מיטן אויפּשריפט: „דער אידעאַל פון חתן-כלה“. זי זיצט, מיט אַ זייער-פאַרגליווערט פנים, נײַט-צו מיט פאַרשלאָפּענע, פּוילע באַוועגונגען איין בענדל נאָכן אַנדערן; און דער לאָק אַף איר שטערן, אינגאַנצן אַ לויזער און צעפּלאַכטענער, אָן שום פּוכיקייט און אָן אַ סימן פון קוטשערן, הענגט איבער איר פנים, פונקט אַזוי זייער און שלעפּעריק ווי זי אַליין, אַזוי צעקנימטשט און קוּמיקלעך, ווי די לײַכעכער, דאָרטן, אַף די נײַט-פאַרבעטע בעטן, הינטער דעם שפּאַניער- ווענטל.

IV

אלפאנסיןע

בא אלפאנסיןען, די טאכטער פונעם באלעבאָס פון דעם „הויף“, איז געהאנגען איבערן בעט א יעזום אָף אַ העלפאָנט־ביינערנעם קרייץ — א יעזום אַ בלאַסער, אַ בלאַנדער און אויך אַ העלפאָנט־ביינערנער; זינע דארע, כמעט דורכזיכטיקע הענט זינען געווען צעשפרייט און צוגעד נאָגלט צום קרייץ. די פיס, צארטע און געטאָקטע, צוגעקלאַפט איינער איבערן אנדערן. דער קאָפּ, אַ פאַרחלשטער, איז אים אַראָפּגעהאנגען, ווי וועלנדיק זיך צוטוליען צום אַסל. און פון זינע העלע האָר האָבן זיך קלייניקע, רויטינקע טראָפּעלעך אַראָפּגעגליטשט פון דער דערנער־קרוין און גערונען איבער די שליפן, איבער די באַקן. קיין זאך באַ אלפאָנסיןען, אין דעם גרויסן „קאָמדעאָר“, דעם אָנגעוואַלגערטן און דאָך — ברודיק פּוסטלעכן, האָט עטלען ניט אויסגעוויזן אַזוי שוין, אַזוי זויבער און אָפּגעהיט, ווי אָט דער העלפאָנט־ביינערנער יעזום וואָס איבערן בעט; ניט די „מאָדאָנע“ אונטערן גלאָז, וואָס די פליגן האָבן פאַרפאַסקודיעט, — די „מאָדאָנע“ מיט איר הימל־בלויען, מיט שטערן באַשפּרענקלטן קלייד, מיט איר קרוין אָפּן קאָפּ, מיט איר קליין נאַקעט יעזוסל אַף די הענט, וואָס אַ דין גאַלדן רייפל האָט געגלאַנצט אַרום זיין געקרויזטן קינדערישן קעפל; אפילו ניט די גרויסע פּאַטאָ־גראַפיע אין דער באַגילדעטער ראַם מיט די גיפּסענע שניצערניען, אַף וועלכער אלפאָנסיןע אליין איז געשטאַנען מיט אַן איבערגעשראָ־קענער מינע אין אַ לאַנגן ווייסן הופּה־קלייד; אַ הויכע, אַ מאָגערע און עטאַלטנע, מיט אַ מאָדנער הויך אויסגעצאַצקעטער פּריזור אונטערן הופּה־שלייער, זינט באַ זינט, מיט איר מאַן אַנדזשולין, וועמענס שוואַרץ־געקרניזלטע פּאַטלע האָט קוים געגרייכט ביז צו איר אַסל. אָנגעטאָן איז אַנדזשולין געווען אין אַ שוואַרצן ראָק, אין אַ שטיף־געפּרעסער אָנגע־קראַכמאַלעטער העמד, וואָס האָט אַזש אויסגעטיילעכטיקט באַ אים די ברוסט. די פּאַטלע שוואַרצע געקרניזלטע האָר — ניט זי איז געלעגן, נאָר פּייערלעך געשטאַנען אַף זיין קאָפּ פון ביידע זייטן ווייס־עווירעטן שרונט. ער האָט מיט רציחה געקוקט גלייך פאַר זיך, אַזוי ווי ער וואָלט מיט זיין קוק אינגעהאַלטן אַף זייער אָרט די וואַנצעס זינע, וואָס האָבן פּונקט אַזעלכע שטיף־אָנגעקראַכמאַלעטע, געוואָלט אַוועקפליען איעדע איינע אין אַן אַנדער זינט. און אחוץ דעם איז שוין מער קיין

זאך ניט געווען זויבער, אָפּנעהיט אָדער יום־טובדיק באַ אַלפּאַנסינען אין שטוב. דאָס בעט איז שטענדיק געשטאַנען ניט פאַרבעט, פון די צעריסענע ציכן האָבן אַרויסגעקוקט די ראָז־פאַרב־רודיקטע אינזשיטן און פון די איבערגעדרייטע מאַטראַצן האָט זיך געטראָגן אַ ריח פון לאַנגאַ־ניקער קינדערשער השתנה. שטויב האָט זיך געזאַמלט אַף דער שאַפּע — דער משונהדיק־ברייטער, מיטן פון פּליגן־באַפּינטלטן שפּיגל, אַף די פּיס פון דעם קאַמאָד, פון טיש, פון די בענקלעך. אָן שום סדר זיינען שטענדיק געווען צעוואָרפּן און צעהאַנגען איבער אַלע בענקלעך ווייַר בערשע זועש, קינדערשע מייַטקעלעך און הויזן: אָן אַ שיעור הויזן מענערשע, צוגעשניטענע, פאַרסטריגעוועט, שוין אַרויסגענעדיקטע, מיט אַ שאַרפּן קנייטש, אָט נאָר וואָס פונעם הייסן פּרעסל. אָן שום סדר האָבן געשטעקט דינע און גרעבערע נאָדלען, אין זייַטע און שוואַרצע פעדעמער פאַרסילעט, באַ אַלפּאַנסינען אין דעם קאַפּטל, איבער דער פּלאַכלעכער, נאָר דאָך נאָך שטאַלטנער ברוסט. און אייביק זייַנען באַ אירע צוויי קינדער — איראַ און אַנכעליטאַ — אַראָפּגעפּאלן די נאַט־קעלעך און זיך געהאַלטן די קליידעלעך אַף שפּילקעס און אַף בענדלעך. צוויי זאַכן האָבן געגלאַנצט פון ריינקייט אין צימער. צוויי זאַכן האָט אַלפּאַנסינע אָפּנעהיט, געפּוצט און געהאַלטן אונטער איר פּערזענלעכן שוין; דעם העלפּאַנט־ביינערנעם יעזוס, און דאָס שטאַלענע, גלאַנציקע קעפל פון איר ניימאַשין.

אַלע אירע גוטע כּוונות פון ריינ־מאַכן און אַף וויפּל־ניט איז אין אָרדענונג ברענגען איר שטוב. פּלעגן זיך אָנהייבן מיט דער ניימאַשין און גיך און אומפאַרמינדלעך זיך ענדיקן באַם יעזוס. שבת נאָכמיטיק פּלעגט אַלפּאַנסינע צענעמען איר מאַשין, אויספּוצן יעדן טייל אירן באַזונדער, אָפּווישן מיט אַ שמאַטקעלע יעדן שרײַפל, באַשמירן מיט אויל, און פאַררוקנדיק זי אין ווינקל צו דער וואַנט, אונטערן גרויסן וואַנט־זייַגער, זי איבערדעקן מיט אַן אַלט טישטוך. דעמאָלט פּלעגט זי זיך נעמען צו דער שטוב, און דער ערשטער אָפּן פּיער איז געווען, פאַרשטייט זיך, — דער העלפּאַנט־ביינערנער יעזוס. מיט אַן אומענדלעכער ליבשאַפּט, מיט באַוועגונגען, מיט וועלכע אַ מאַמע גייט אַרום איר ציטעריק קינד, — מיט אַזעלכע באַוועגונגען וואָלט איר אַפּילו ניט אינגעפּאלן צו צערטלען אירע אייגענע קינדער, — פּלעגט אַלפּאַנסינע ניט ווישן, נאָר גלעטן די פּיס פונעם יעזוס, זײַן אָפּגעמאַגערטן גוף, זייַנע הענט און זײַן צשווייטיקטן קאַפּ. און דערביי פּלעגט זי, אַליין ניט וויסנדיק און ניט פּילנדיק, שעפּטשען צו אים די סאַמע צערט־לעכסטע, האַרציקסטע ווערטער:

— „האַרץ מייַנס, טרייסט מייַנע, ליכט פון מייַנע אויגן, אָרעמינקער, זייַנקער מייַנער...“

זייער ניט גוט האָט זיך געענדיקט אָט דאָס פּוּצעניש, גלעטעניש און שעפּטשעניש, אויב אין דער מינוט איז אָנגעקומען אַלפּאַנסינעס מאַן, אַנדזשולין. אַף אַ האָר איז ער ניט געווען ענלעך אַף דעם, וואָס אַף דער פּאַטאַגראַפּיע: אַפּן אָרט פּון אַ שוואַרצן ראָס — האָט ער געטראָגן אַן אָפּגעקראַכן, אָפּגעטראָגן בריוו סאַמעטן רעקל און פּונקט אַזעלכע אָפּגעטראָגענע, צעקנאָדערט־טאַרבּעדיקע הויזן, אָן אַ סימן פּון אַ קנייטש. די האָר אַפּן קאַפּ — צעשוּבערט, פּול און פּול דורכגעזיפּט מיט האַלץ־זענעכץ און געקרייזלטע סטרושקעס, זיינען אַראָפּגעפּאלן אין געדיכטע פּאַסמעס אונטערן צעדרייטן קאַפּעליוש, וואָס איז ווילעריש געווען אַראָפּגערוקט אָן אַ זינט איבער די אויגן. איצט האָט מען געקאָנט זען: ער איז מיט גוטע אַנדערטהאַלבן קעפּ נידעריקער פּונעם ווייב, אָט דער אַנדזשולין, נאָר דאָס שטערט אים ניט צו קוקן אַף איר נאָך מיט מער רציחה, ווי ער קוקט דאָרטן אַפּן בילד אַף זיינע וואָנצעס, און אויב ער פּאַקט זי נאָענט פּונעם בעט, דאָס הייסט נעכץ דעם יעזוס, — איר דערלאָנגען אַזאַ שטופּ מיטן גאַנצן כּוח אין דער ברוסט, אַז זי זאָל אָן אַמעס אַנידערפּאלן אַף די קישנס, און דאָרט אינגראַבן דעם קאַפּ, דעם שוואַרץ־געקרייזלטן און אייביק גיט־פּאַרקעמטן.

אָט אזוי האָט זיי עטל דערזען דאָס ערשטע מאָל וואָס זי, נאָך אַ נניע אין „הויף“, האָט זיך צוגעשאַרט צו דער אָפּענער טיר פּון קאָמעדאָר, אָט די, וואָס גייט אַרויס צום פּאַדערשטן האַלבן הויף, דאָרט וווּ עס געפינט זיך דער מאַמעס צימער מיט איר קיך. אין דער אָפּענער טיר, וואָס האָט זיך געווינטלט פּונקט אַנטקעגן דער אַנדערער קאָמעדאָר־טיר, וואָס גייט אַרויס אין הינטערשטן האַלבן הויף, האָט זיך די זון אַדורכגעשפּיזט מיט אַ ליכטיקן שטויב־נייל און געלאָזט די אַנדערע האַלב פּון קאָמעדאָר אין שאַטן. ס'איז געווען ווי די זון וואַלט אַ זאָנגעמאָן:

— „כ'על מיך אַדורכדרייען אַ ביסל איבערן הויף, וועל איך שפּעטער אַ קוק טאָן וואָס הערט זיך דאָרטן, אין דער טיף פּון קאָ־מעדאָר. דערווייל האָט זי פּאַרגאַסן, די זון, די ערשטע פּאַטיע. די ריי בלעכנע קיכן און די צעהאַנגענע וועש אַף די שטריק, וואָס האָט אייביק געטריפּט מיט וואַסער פּון עמעצענס וואַלענע נאַטקעס, פּון עמעצענס דורך און דורך פּאַרצירעוועטע לייַלעכער, פּון קינדערשע מינטקעלעך, ווינדעלעך אָדער שול־פּאַרטעכלעך.

אַף דער שוועל באַ דער אָפּענער טיר איז געזעסן אַ קליין, מאַגער און אָפּגעברענט שניצל און געוואַרעמט אַף דער זון אַ דין, ווי אַ שפּענדל, אויסגעטריקנט פּיסל. זיינע שוואַרצע, קיילעכיקע אויגן האָבן אָן שום מורא אָדער חידוש, ווי אַ געוויינלעכער מענטש וואָס קוקט אַף געוויינ־לעכע זאַכן, נאָכגעקוקט ווי דעם טאַטנס הענט הייבן זיך אַרויף און

אַראָפּ איבער דער מאַמעס צעשויבערטן קאַפּ, דאָרט, אין דעם צעוואַל־
גערטן בעט. נעבן אים, אָפּ דער טיר, האָט אַ קליין, מאָדנע העל־אויגיק
און בלאַנד־האַריק מיידעלע געשטופט דאָס נעזל אין דעם צעעפנטן,
אַראָפהענגענדיקן שאַלעכץ פון אַ באַנאַנע.

עמלען האָט דער אָטעם פאַרכאַפט. אַזוינס האָט זי נאָך אָפּ איר
לעבן ניט געזען. זי האָט אַ ווילע גענאַפט מיט אויסגעגלאַצטע אויגן,
אַפגעצויגן דעם אָטעם, אַראָפגעשלונגען דאָס שפּייעכץ; מיט אַ קלאַפנדיק
האַרץ, באַשלאָסן: דאָס איז באַ זיי אַ שפּיל אַזאַ. און פון יוצא וועגן
אַ פּרענגעטאָן באַ די קינדער:

— דאָס שפּילן זיי זיך אַזוי?

— ניין, — האָט דאָס בלאַנדע מיידעלע געענטפערט, אויפגעגעסן
דאָס לעצטע שטיקל באַנאַנע און אַ וואָרף געטאָן די שאַלעכץ אָפּ דער
פּאַטיע, גליַך אונטער די פּיס, — דאָס שלאָגט ער זי.

אַז אַלפּאַנסניע האָט פּינט דעם גרויסן וואַנט־זייגער, וואָס הענגט
איבער אירע פּלייצעס איבער דער מאַשין און שלאָגט אױס מיט אַ היַך
און מיט אַ טראַסק די שעהן, די האַלבע שעהן און די פּערטלען, — דאָס
האַט עטל געוואַסט. עס מאַכט זיך אַמאָל: אין די צעצויגענע זומערדיקע
באַטאָגן, יוצט זי אָפּ דער ערד מיט ביידע קינדער, אַלפּאַנסניעס, און זיי
שפּילן זיך מיט די ליידיקע פּאַדעם־קלעצלעך; דאָס זשומערני פון די
פּליגן שלעפּערט איר איין, דער גערויש פון דעם „הויף“ דערטראָגט זיך
אַהער און זיפט זיך דורך ווי דורך אַ זיפּ דורך די פאַרמאַכטע היַלצערנע
„פּערסיאַנעס“, אַן אינגעשטילטער און ווי צוגעדושעטער פון דער היַץ.
די קינדער שפּילן זיך שעפּטשענדיק און דאָס איינציקע וואָס פּילט אָן
דעם צימער איז דער גאַנג פון דעם זייגער: אַ הויכער, אַ געמאַסטענער,
אַ תקופּדיקער. אַלפּאַנסניע מאַכט זיך, ווי זי הערט אים ניט: ער גייט איר
ניט אָן. זי דרייט אַלע ווילע מיטן קאַפּ, ווי זי וואַלט זועלן אַפּטרייבן
פון זיך די פּליגן, וואָס זשומען אַרום איר. אין דער אמתן וואַלט זי וועלן
אַפּטרייבן פון זיך דעם הויכן, געמאַסטענעם טיק־טאַק, וואָס רייצט זיך
מיט איר:

— אָט איז שוין אַוועק אַ האַלבע שעה, און אַ שעה, און נאָך אַ טאַג,
און באַלד איז שוין ווידער אַ שבת מיט אַ זונטיק; אין שטוב איז נאָך
אַלץ ניט אויפגערוימט, דאָס פּיסל באַם קינד זוערט אַלץ דינער און
דינער, און דו אַליין... דעמאָלט ווערט אַלפּאַנסניע ווילד פון רציחה: זי
בייגט זיך אַראָפּ, כאַפט אַראָפּ פון פּוס אַן אויסגעטראַגענעם „קלאַפּער“
— און וואַרפט אים אַפּן זייגער מיט אַזאַ מבול פון קללות און זלזולים,
אַז די קינדער בלייבן זיצן דערשראַקענע, קוקנדיק שטיל, מיט ברייט־
פאַרחידישטע אויגן און אַפּענע מיַלעך אָפּ דער אויסער־זיך געוואַרענער
פּרוי.

אז אלפאנסיע האָט פֿינט דעם מאַן אירן, דעם סטאַליער אַנדוּש־
 לין, וואָס טאַטע־מאַמע האָבן זי חתונה געמאַכט מיט אים אָף איר זעכצנטן
 לעבנס־יאָר, חתונה געמאַכט, געגעבן א שטוב מיט מעבל, מיט אָט דעם
 זייגער, זי אַרײַנגעזעצט אין אָט דעם גרויסן, קבצנישן הויף, וואָס גע־
 הערט צום טאַטן אירן, דעם רינד־געוואָרענעם מוליער, דעם איטאַליע־
 נער, — און זי געמאַכט פאַר אַ מין היטערקע איבער אים, איבערן
 „הויף“, — וועגן דעם האָבן וויבער גאַנץ אָפן און מיט גרויס חשק
 געשמעסט באַם וועש וואַשן און אויסהענגען איבערן הויף, באַם טומל־
 דיקן געפעס־וואַשן, באַ דער גרויסער, געמיינזאַמער „פילעטע“ (1). אַלפאַנד־
 סינעס אַרבעט פון אן „ענקאַרגאַדע“: אַלע מאָל איבעראַנײַם שלום־
 מאַכן צווישן די טומלדיקע, זיך אַרומריסנדיקע שכנים, די גאַזשעגאַס
 און איטאַליענער, צווישן וועלכע עס האָבן זיך די לעצטע צײַטן אָנגע־
 הויבן צו באַווײַזן יודישע משפּחות: איינע שלעפּט אַהער די צווייטע...
 אויסהערן מיט אַ האַלבן אויער זיערע טאַג־טעגלעכע, אַלעמאָל איבער־
 אַנײַם אויפגעמישטע רײַסערײַען איבער אַ שטיקל אָרט צום וואַשן, איבער
 אַ שטיקל שטריק די וועש אויסצוהענגען, איבער אַ צאַנקערײַ צווישן
 די פאַרשמאַדערטע, אייביק־ברויט־קײַענדיקע און אייביק הונגעריקע
 קינדער. נאָך אַן אַרבעט אירע: רײַן האַלטן און אָפּהײַטן דעם הויף, און
 נעמען, אַז מען גיט איר, די פאַר פּעזעס דיר־הגעלט, וואָס די שכנים
 טראָגן איר אַרײַן ווען זיי קאָנען, מיט אַ מינע פון לעצט־אַרנטלעכע,
 נאָר זיער האַנגאַראַווע מענטשן... די פאַר פּעזעס קומט דערנאָך דער
 טאַמע אירער דער אַרויפגעאַרבעטער מוליער, נעמען. ער לײַגט זיי אַרײַן
 — צעקנייטשטע און גיט געצײלטערהייט אין קעשענע, פּרעגט זי נאָך,
 צי זײַנען עפעס אַ סך קינדער געבוירן געוואָרן די לעצטע צײַט אין
 „הויף“ און שמייכלט לעקעשעוואַטע. אן אַנדערש מאָל: קומט די מאַמע
 אירע, די באַלעבאַסטע אָפּנעמען דאָס דיר־הגעלט. זי גײט שוין אָנגע־
 טאַן ווי אַ „מאַדאַם“ — אין אַ הוט מיט אַ גרויסן פּעדער, מיאוסט
 זיך זיער צו זיצן באַ אַלפאַנסיען אין קאַמעראַר, מען מוז איר אַרויס־
 טראָגן אַ בענקל אין הויף אַרײַן, און אַז זי גײט אַוועק, צעטיילט זי אַלע
 קינדער — אירע אייניקלעך אַרײַנגערעכנט — צו פינף סענט אָף אַ קאַפּ...
 קיינער, אפילו פון די סאַמע עלצטע שכנים אין „הויף“, קען זיך גיט
 דערמאַנען, אַז ער זאָל אַמאָל האָבן געזען אַלפאַנסיען קערן, אָדער
 וואַשן דעם הויף. און פאַרוואָס האָט ער עפעס געזאָלט זײַן רײַגער פון
 איר אייגענעם, גיט גערוימטן פאַרוואַרל־אַזטן קאַמעראַר?
 און פונדעסטוועגן האָט אַלפאַנסיען גיט אויסגעפּעלט קײַן אַרבעט
 אַרום הויף און זײַנע באַווײַנער. איז די גאַזשעגאַ פון דער סאַלע געפאַלן

(1) „פילעטע“; וואַש־בעקן.

אפן רוקן, און זיך געריסן מיט קולות פון ווייטיק, — איז אלפאנסניע ארומגעגאנגען ארום איר, איר צוגעלייגט אָנגעגליטע ציגל, איינ-געוויקלט אין שמאטעס, ביז די ווייטיקן האָבן נאָכגעלאָזט, און די גאַזשענאַ, אָן אָפּגעגאַסענע מיט שווייס, איז איינגעשלאָפּן. זינען קינדער פון „הויף“ אַריינגעפאלן אין די בעטלעך מיט אַ טרוקענעם, קרייענדיקן הוסט, מיט געשוואָלענע העלדזלעך און רויטגעצונדענע בעקלעך, האָבן מאַמעס צעפאַטלטע זיך געבראַכן די פינגער און אַריינגעכליפּט אין די טעפ, דאָרט אין די הילצערנע קיכלעך, — איז שוין אַלפאָנסניע געלאָפּן מיט ברענדיקע „ליאַן“קאַמפרעסן אין די הענט, געשמירט די העלדזלעך מיט יאָד, אויסגעשטעלט די קינדערשע פלייצקעס מיט באַנקעלעך, — אירע אייגענע באַנקעס, אַרויסגעשלעפט פון די טיפענישן פון איר פאַרשטויבטן קאַמאַד, — און דערנאָך, איינגעדעקט, געטרני און מאַמיש, דעם צעשוויצטן, צעפרייטעטן און פון שרייען הייעריקגעשוואָרענעם הולאָה.

דאָס האָט אַלפאָנסניע, באַלד נאָך עטלעס מיט דער מאַמעס אָנקומען אהער, איר געגעבן צו פאַרשטיין, ווי ווייט זי האָט געקענט, אז נאָך דער נסיעה איבערן ים, מוזן זיי אויסטרינקען אַן אָפּפיר-מיטל. צוגעד-קוקט ווי אין אַוונט, טרינקען עטל מיט דער מאַמען, פּאָלגעוודיק, אויס די ווייניקע, איבלדיק-קלעפיקע געטראַנק, — האָט זי זיך אַף מאָרגן נאָכגעפּרעגט מיט גרויס אינטערעס אַפּן רעזולטאַט.

אויב אַלפאָנסניע האָט זיך ווי ניט אין אַן עצה געגעבן מיטן הויף און מיט די שכנים; אויב זי האָט זיך, לויט אירע מעגלעכקייטן, אָפּגערעכנט אַמאָל מיט איינעם פון די שונאים אירע, מיטן זייגער, — האָט זי זיך אָבער קיין שום עצה ניט געקענט געבן מיט איר אייגענעם מאַן, אַנדזשולין.

שכנים האָבן זיך וועגן איר גוטמוטיק געווערטלט: — „א נאַרישער קאַפּ. סך הכל האָט זי אים פּינט, דעם מאַן אירן פון נאָך פאַר דער חתונה, אָנקוקן קען זי אים ניט, קינדער האָט זי מיט אים געהאַט, ווי אַף אַפּצופּטרן, איינס נאָכן אַנדערן. טאַקע אָט דאָס יינגעלע מיטן טרו-קענעם פּיסל און דאָס בלאַנד-האַריק מיידעלע, דאָס זעלטן העל-אויגינס, וואָס איז ניט געראָטן אין קיינעם פון זיי — ניט אין איר, ניט אין אים... דאָ פּלעגן זיי זיך פּריילעך צווינגקען, די שכנים: ס'א סברה, אז פון דעמאָלט אָן לאָזט זי אים ניט צו צו זיך, דעם מאַן אירן מיט די סטרוזשקעס אין די האָר, וואָס צוויי ריחות לאָזן זיך הערן פון אים אַף אַ מינל: איינער א ריח אַ יונגער, אַ פּרישער, אַ מחיהדיקער, וואָס ציט צו צו זיך, — דער ריח פון פּריש-צעזענטן האַלץ; דער אַנדערער, א ריח אַ זויערער, אַ פאַרזעסענער, וואָס שטופּט אָפּ פון זיך: דער ריח פון רויטן, ביליקן ווייץ, וואָס ער טרינקט כסדר, סיי זיצנדיק באַם טיש, צום

עסן, סײַ ווען ער גייט נאָך דער אַרבעט אין ראָנגאַסיקן אַלמאַסען¹), מיט גוטע ברידער, און פאַרזיצט זיך דאָרטן, ביז מען דאַרף אים שיקן רופן אַ פאַר מאָל פון דער הויס. שיקן שיקט מען טאַקע אָט דאָס מידעלע זינגס, וואָס האָט מורא אַרזינגזיין אַהין, צוליב די שיכורע קולות וואָס טראָגן זיך פון דאָרטן. און טרעט זי שוין אַריבער די שוועל, פאַרגעסט זי זיך, שטייענדיק באַ דער טיר, נאָך וואָס מען האָט זי געשיקט, ווייל זי פאַרקומט זיך אַפן דינעם שנירל וואַסער, וואָס גייט אָן אויפהער פון אַ ניקעלנעם געשניצטן שוואַנען-פּיסקל, גלייך אַף די גלעזער, וואָס עמעצנס הענט שווענקען דאָרט נאָכאַנאַנד און זייער געשווינד.

עטלען האָט איינמאָל געבעטן אַלפאַנסיע זי זאָל באַגלייטן איר מיידעלע אַהין צו רופן דעם מאַן אירן, ווייל די לאַקשן ווערן קאַלט אַפן טיש. אַריבערעטראַטן מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ די שוועל, האָט איר אַ זעץ געטאָן אין פנים דער זעלבער זויערלעך-פאַרדומפּענער ריח פון רויטן וויין, וואָס טראָגט זיך שמענדיק פון אַנדזשולניען. דאָס שנירל דין וואַסער פון דעם שוואַנען-פּיסקל האָט זיך אָן גערויש געגאַסן אין ניקעלנעם בעקן; גרויסע, קלענערע און גאָר קליינע גלעזלעך זיינען גע- שטאַנען מיטן מויל אַראָפּ און זיך געטריקנט אין דער היץ, וואָס האָט געשלאָגן פון די ווענט. דער גלעזער-וואַסער איז געשטאַנען מיט פאַר- לייגטע הענט אַפן קוויטיקן פאַרטעך, געקוקט מיט אַ מינע פון אַ מענטשן, וואָס נודיעט זיך צום טויט: צוויי פאַרשוניען, ענג-צוגעשפאַרט קאַפּ צו קאַפּ ווי צוויי ריויקע באַראַנעס אָנגעשפאַרט מיט די הערנער, האָבן געצויגן אַ מאַדנע-פאַרפלאַנטערטן אָבער פּריילעך שפּרינגענדיקן ניגון, צוקלאַפּנדיק צום טאַקט מיט די פיס אונטערן טישל. די צוויי פאַרשוניען האָבן מיט אַלע כוחות דערצויגן דעם ניגון צו אַ סוף; אָפּגעהאַקט, האָבן זיי זיך אָנגעקוקט צופּרידן, זיי מענטשן, וואָס האָבן בשותפות אָפּגעטאָן אַ נישקשהדיק שטיקל אַרבעט. אויסגעשפּיגן, אָפּגעווישט די וואַנצעס, האָבן זיי גוטמוטיק זיך אויסגעזירלט אין דער מאַמען אַרזיין און פּריינט- לעך ביז גאָר זיך אַרומגענומען.

אַנדזשולין האָט אויפּגעהויבן די אויגן, דערזען די קינדער אין טיר: ער האָט זיך אויפּגעהויבן, באַמיט מיט ביידע הענט אַרויפּצוצויען די הויזן און אַ צעוואַרעמט גוט-ברודערישער געהייסן דערלאַנגען די קינדער אָט דעם, וואָס אינעם ברודיקן פאַרטעך, צוויי זשמעניעס אָפּגע- זאַמענע „לופּינעס“ אַזעלכע באַב, וואָס האָבן זיך געווייקט אין אַ טונדל באַם טיר. שפּאַנענדיק אַזוי — אין איין האַנט אַ הויפּן פּיכטע האַרט- לעכע „לופּינעס“, די צווייטע — פאַרשלונגען אין אַנדזשוליןס גרויסער, שאַרסטיקער און האַריקער האַנט — מיט דער צווייטער האַנט האָט ער

1) „אַלמאַסען“: שפּײַזקראַם מיט אַ שטוק.

געפירט אידאן, — האָט עטל אַרויסשפּינענדיק די לוסקעס און אַרויפ־קוקנדיק צו אנדזשולניען, בשום אופן ניט געקאָנט פאַרשטיין, פאַרוואָס די ווייבער אָפּן הויף, באַם טומלדיקן געפּעס וואָשן, אָדער באַם גראַנגערני־דיקן זועש אויפהענגען, קרוינען אים מיט אַזאַ נאָמען, ווי שיכור, פאַר־שטונקענער „טאַנאָ“ און נימאוסער אויסוואַרף; פאַרוואָס זיי באַדויערן אַזוי אַלפּאָנסיען, וואָס אַן זי האָט אים פּינט, אַן ער שלאָגט זי, אַן מוז נאָך מיט אים לעבן, ווייל אַזוי ווילט זיך דעם טאַטן אירן, דעם באַלעבאָס פונעם „הויף“. און דאָ האָט עטל, פּרווונדיק אַרויסצונעמען איר הענטל פון דער וואַרעמער, גרויסער און פאַרשוויצטער לאַפּע, — זיך דערמאָנט וואָס אַנדערע פון די ווייבער האָבן דעמאָלט געהאַט געזאָגט: — „אַז ס'איז אַ סכּרה, — האָבן זיי דעמאָלט געזאָגט, — אז פאַרן טאַטן אירן, פאַרן שווער־גופּיקן, שווער־ריידנדיקן און שווער־שווינגנדיקן מוליער, מיט די גרויסע פאַרגרעכטע הענט, האָט זי נאָך מער מורא ווי פאַרן מאַן.“ און נאָך עפּעס: אַז ער זאָל איר האָבן צוגעזאָגט, אנדזשולין טאַקע, אָט דער אנדזשולין, וואָס שפּאַנט איצטער מיט ביידע קינדער פאַר די הענט, אַז טאַמער כאַפּט זי זיך אַרויס מיט אַן איבעריק וואָרט פאַר איר טאַטן, טרענט ער איר אויף דעם בויך מיט דעם קליינעם, שאַרפּן מעסערל, אָט דאָס מעסערל מיטן ביינערנעם רוקן, וואָס מיט אים צעשניידט ער אַזוי דיין איעדער שטיקל קעז, וואָס ער פאַרבײַסט נאָך יעדער גלאַז וויין באַם טיש.

וואָס מער די היצן זיינען אַריינגעטראָטן אינעם חודש דעצעמבער, — די מאַמע האָט אויסגעלאַכט דאָס לאַנד מיטן גרעסטן געלעכטער — „שוין געזען, אַז צו „נאָוויגאָד, זאָל גאָר זײַן היצן?“ — איז אַלץ שווערער און דושנער געוואָרן די לופּט אינעם ענגן, קאָסטנדיקן „הויף“. די בלע־כענע דעכלעך פון די קיכן, אָנגעהיצטע דורכן טאַג, האָבן אַרויסגעגעבן פאַרנאָכט־צו אַלע ריחות פון געפּרעגלעכצן, פון געדעמפטע ציבעלע און קנאַבל, וואָס זיי האָבן איינגעזאַפט אין זיך אַ גאַנצן טאַג. און די הויכע, קאָסטנדיקע צעפּראָלטע צימערן האָבן זיי אָפּגעענטפּערט מיט ריחות פון ניט געלופּטערטן בעטגעוואַנט, פון געבוירנדיקע און אונטערוואַקסנ־דיקע, פון זייננדיקע און וויינענדיקע קינדער; ווייל שטענדיק איז עפּעס אַ פּרוי דורכגעגאַנגען דעם הויף טראָגנדיק מיט אַ מירן גאַנג דעם שווערן, אויפגעדראַלענעם בויך; שטענדיק האָט זיך עפּעס אַ קינד געלערנט גיין און געפּאַלן מיט אַ געוויין אַף די גליטשיק־פּיכטע הויף־שטיינער; שטענדיק האָט זיך עמעצנס אַ זויג־קינד געריסן אַף די העכסטע קולות פון גרויסע גרימענישן אין בײַכל, דאָרט אין נאַסלעכן וויגל, באַגלייט פון דעם דרימלדיק־אומעטיקן צווינג פון אַ מירן ניגון, אַן איטאַליענישן, אַ שפּאַנישן, אַ יודישן, — צי גאָר אַ ניגון אָן ווערטער, אַ שטום־צעצור־

גענער אַזאַ... וואָס דער סקריפּ פון וויגל האָט איבערגעזעגן אַף שטיקלעך...

פאַרנאַכט־צו פלעגן די מענער קומען אַהיים. לאַנג־לאַנג האַלטן די קעפּ אונטער שטראָם פון לעבלעכן קראַן־וואַסער, אָדער יעכצן פון גרויס תענוג אונטער דעם קאַפּנדיקן טוש, אין דעם קליינעם אָפּטריט מיט הילצערנעם סקריפּנדיקן לאָדן־טירל, — וואָס אינעם ווייטסטן הויף־ווינקל, — דאָרט, וווּ די הויפּישע שכנים האָבן גערופּן: „אונדזער באַד־צימער". זיי פלעגן דערנאָך לאַנג זיצן אַף קליינע, שטרויענע בענקלעך, יעדער באַ זיין צימער, פאַר זיין טיר. זופּן מיט ישובּ הדעת, מיט געזעצמקייט די מאַטע, וואָס דאָס עלטסטע מיידל, אָדער דאָס ווייב האָט זיי צוגעטראָגן, לאַנג־לאַנג האַלטן די באַמבויזשע באַם מויל, ניט צו וויסן, — צי דאָס קרעכצן זיי פון מידקייט, צי דאָס באַרכלט אזוי די מאַטע. און זיך דורכ־וואַרפּן ווערן־ניט־ווען מיט אַ וואָרט — „אַז אויב איצט זינען שוין די היצן אזוי שטאַרק, הינט וואָס־זשע וועט שוין זיין, אַ שטייגער, אין יאַנאַר, צי אין קאַרנאוואַל — אַ זייער הייס יאָר, היינטיקס יאָר..."

און איבעראַננים פלעגן צו נאַכט־צו נעמען די קיכן זיך רייכערן און טשאַדען פון עמעצנס אַן אַסאַדאָ(1) וואָס האָט געוויינט מיט בלוטיק־חלבנע טרערן אַף דער פאַרזושע(2), ס'האָבן געשפּריצט מיט בוימלדיקע פּונקען, און זיך צעגאַנגען אין געפּרעגלטער רציחה אַף דער סקאוואַדע עמעצנס מילאַנעסעס, ס'אָזוי פאַרגאַנגען איבערן גאַנצן הויף און אַרויס־גערופּן סלינע אין מויל, אפילו באַ די, וואָס האָבן שוין געהאַט אָפּגעגעסן, — די קנאַבלדיקע, מיט לאַרבער בלעטער און איטאַליענישע געווירצן פאַרפּראַוועטע טאַמאַטן־סאָסן צו די היימיש־געקעמטענע לאַקשן.

וואָס ווייטער אין זומער, וואָס גענטער צו די יום־טובים פון סוף יאָר, איז אַלפּאַנסיע אַלץ מער און מער פאַהוואָרפּן געוואָרן מיט די פעק הויזן, וואָס דער ייִדישער שניידער האָט איר אַרויסגעגעבן צו נייען. אַלץ מער און צעשויערט האָט אויסגעזען דער קאַפּ אירער, אַריבערגע־בויגן איבער דער מאַשין, צי איבער דעם פאַרענדיקן פּרעס־איין; אַלץ פלינקער זיינען געשפּרונגען די פינגער אירע באַם באַוואַרפּן אַ נאָט. צו קאָכן האָט זי שוין אינגאַנצן אויפּגעהערט. דאָס מיידלעע אירס פלעגט אַרײַנכאַפּן פון ראַגנאַסיקן אַלמאַסען אַ שטיקל קעז, אַ שטיק גראַב צע־מאַלענעם ווורשט, אַ שטאַרק באַקנאַבלטן און באַפּעפּערטן, ברויט און אַ ליטער וויין. און צו איר צוויי מאָל אַטאַניקן שפּאַציר אין אַלמאַסען איז איצט צוגעקומען נאָך אַ שפּאַציר — אַן עטלעכע מאָל אין טאַג:

(1) „אַסאַדאָ": געבוּאַטן פּלייש.

(2) „פאַרזושע": אַ בראַט־איין.

זי האָט זיך אויסגעלערנט מאַכן מאַטע און געטראַגן דער מאַמען היין און צוריק — פון קיך און אין קיך — די מאַטע, געטראַגן מיט דער מינע פון אַ מענטשן, וואָס האָט זיך שוין ברוך השם דערשלאָגן צו אַ שטיקל פּלאַץ אין לעבן, ווייסט דעם ווערט זיניעם, און וועט אָט דאָס פּלאַץ פאַר קיין געלט ניט אָפּטרעטן קיין אַנדערן. וויפּל עטל האָט זיך באַ איר ניט געבעטן, אז זי זאָל איר לאָזן כאַטש איינמאַל צוטראַגן די מאַטע אין קאָמעדאָר אַרײַן, — האָט זי איר דערויף אפילו ניט געענטפּערט. אויסגעזויגן מיטן מינלכל די לעצטע טראַפּנס פון דער מאַטע, אָפּגעווישט די באַמביזשע מיטן ברעג קליידעלע, פּלעגט זי פּאַרזיכטיק און אָנגעשטרענגט אויפהייבן דעם גרויסן, פאַררויכערטן טשיניק, אָנגיסן דאָס וואַסער ביז די שוים איז דערגאַנגען פּונקט ביז צום ראַנד, און מיט אַ שלאַבערדיקן, אַלטווייבערישן טראַט, וואָס זי האָט זיך באַמיט מיט אַלע כּוחות נאָכצומאַכן די טראַגעדיקע ווייבער פון „הויף“, — שלעפּנדיק דער מאַמעס אַלטע שטעק־שיד, וואָס האָבן איר געפּאַטשט אין די ראַזע, נאָעמע פּיאַטקעלעך, — זיך געלאָזט צו דער קאָמעדאָר־טיר.

...איינמאַל איז עטלען דאָך געלונגען זי איבערצוריידן. צונעהאַלפּן דערצו האָט איר אַ גרויס שטיק ייִדיש ווייס ברויט און אַן אָפּגעקאָכטע פּולקע פון אַ הון, וואָס עטלען איז געראַטן אַרויסצושלעפּן באַ דער מאַמען פון דעם טאָפּ, וואָס זי האָט, ווי יעדער פּרייטיק באַטאָג צוגעגרייט אַה מאַרגן, שבת, אַן אינגעדעקטן אַה דער פּייערקע מיט קוילן־שטויב, דאָרט אין דעם ווינקל פון דעם קליינעם הילצערנעם קיכל.

אידיאָ האָט איר געלאָזט אויפהייבן דעם גרויסן פאַררויכערטן טשיניק, אָנגיסן די מאַטע, צוטראַגן צו דער קאָמעדאָר־טיר. אַלצדינג איז שוין געהאַט אָפּגעלאָפּן גלאַטיק, אַחוץ אַ פּאַר אָפּגעברייטע פינגער פון דער לינקער האַנט, און אַ גרויסער פּלעק פון סאַזשע אַה דער רעכטער, וואָס האָט זיך, אַליין ניט צו זויסן ווי אַרומער, אַריבערגעטראַגן אַפּן ווייסן, ערב־שבתדיקן קליידעלע. ווען דער רוח האָט געדאַרפט אַנטראַגן רחלען, דאָס ייִדישע פרומע ווייבל, וואָס מיט די געבלאָזענע בענטש־לייכטער. אַ קוק געטאָן אַה ביידע קינדער מיט די רויטע, פאַרקאַטערטע אייגעלעך אירע, פאַרשנורעוועט נאָך מער דאָס קליינע, פאַרשנורעוועטע פּיסקעלע, האָט זי אַ שמאַרע־געטאָן מיט דער נאָז און גלייך אוועקגעלאָפּן אָפּטראַגן דער מאַמען — אז איר קינד נעבעך האָט די גויע פון קאָמעדאָר געמאַכט פאַר אַ פּשוט דינסטל, שיקט זי אַרום אַ גאַנצן טאָג; אָט זאָל זי גיין אַ קוק טאָג, ווי די גויע זיצט זיך ווי אַ גראַפינע באַ זיך אין קאָמעדאָר און עטל טראַגט איר אונטער די מאַטע...

אַבער אָט איז דאָך געקומען דער טאָג, ווען אַלפּאַנסינע האָט פאַר־ענדיקט מיט די פּעק הויזן, וואָס האָבן זיך אַרומגעוואַלנערט באַ איר אין

שטוב. נאָנץ פרי — דאָס איז געווען דער טאָג פון ערב וויינאכטן, — האָט זי שוין געהאַט באַוויזן אַפצוטראַגן אַ פּאַס — איינגעוויקלט אין אַ ציכטיק־ריינער שמאַטע, וואָס ווער־ווייסט ווי זי האָט עס איינגעהיט די רייניקייט אירע אין דעם ברודיקן קאַמדאַר. דאָרט זיינען געלעגן די אַרויסגענדיקטע, מיט אַ שטייפן קנייטש אויסגעפרעסטע הויזן. און דעמאָלט האָט זי זיך טאַקע אַף אַן אמתן אַ נעם־געטאָן ריין מאַכן און יום טובדיק אויספוצן די שטוב. איצט האָט מען טאַקע געקענט זען: די פיסלעך באַ איר בעט, שאַפּע און וואַש־מיש, וואָס מיטן געבולומטן קרוג און שייסל אַף זיי, — זיינען אידל־געטאַקטע, מיט שיינ־אויסגעצאַצקטע שניצערניען. דער שפיגל, אַז מען ווישט אויס מיט אַ נאַסער שמאַטע און מען פוצט אים דערנאָך גוט אויס מיט צייטונגס־פאַפּיר, גיט ער מיט דאָנק אַפּ צוריק די העלע זומערדיקע שניי, וואָס גיסט זיך פון איין געפנטער טיר אין דער אַנדערער.

ווינציקער ווי אַלעמאָל האָט זיך גראָד יענעם טאָג געפאַרעט אַל־פּאַנסניע באַם יעזוס. זי האָט נאָר מיט גרענעצלאַזער ליבשאַפּט און מיט אויגן פון אַ געטרײער מאַמען געשעפטשעט באַם אַרומווישן אים:

— „היינט איז דאָך דײַן טאָג, האַרציקער מינער. היינט ביסטו אין אַ שטאַל אַף דער וועלט־געקומען...“

פאַרנאַכט־צו האָט אַלפּאַנסניע אויסגעצווּאָגן און אויסגעכאַדן ביידע קינדער אירע. ביידע אין איין און דער זעלבער שייסל פון וועש. דערביי האָט זי געהאַלטן אין איין לויבן די בלאַנדע אידען, וואָס לאָזט זיך גלייכגילטיק זייפן און וואַשן און האָט ניט מורא פאַר קיין קיצלען, און אָנגעשרינגן נאָכאַנאַנד אַפן שוואַרצלעכן, טונקלהויטיקן אַנבעליטאַ, וועמענס דאַר פיסל האָט זיך קיין אָרט ניט געקאַנט געפינען אין דער ענגער, קיילעכיקער שייסל. דערנאָך האָט זי זיי אָנגעטאַן אין די נייע, ערשט־געקויפטע קליידער: אַ בלוי קאַסטיומיקל פאַרן יונגל מיט אַ מאַט־ראָזן־קאָלנער, מיט אַ מאַט־ראָזן־היטעלע אַפן גלאַט־צוגעקעמטן קעפל, ווי מען האָט געקאַנט איבערלוינען די נאָלדענע אותיות: „סאַן מאַרטין“. אידאַן האָט זי אויסגעפוצט אין אַ מאַט־בלוי קליידעלע פון זייער, מיט אַ מאַט־בלויער לענטע אין די ליכטיק־בלאַנדע האָר. און מיטאַמאָל — זיינען ביידע קינדער געוואָרן ווי פרעמדע, ווייטע און ניט צוטריטלעכע פאַר עטלען. ווי געסט געקומענע פון ערגעץ ווייט האָבן זיי איר אויס־געזען, און צופעליק־פאַרבלאַנדזשעטע אָט דאָ, אין דעם ברודיקן און טומלדיקן „הויף“. ניט מיט זיי האָט זי זיך דאָס געשפּילט גאַנצע טעג אַף דער ערד, געבן דער נירמאַשין, אונטער דעם הויכן, תקיפדיקן געד־מאָסטענעם גאַנג פון דעם זיינער. ניט זיי האָבן דאָס געלעקט, אַלע אינ־איינעם, — פון דער איינציקער פינאַסענטיקער „העלאַדע“ וואָס די מאַמע

האָט עטלען געקויפט. פריילעך פארטראָגענע אין דעם אייגענעם לאַנג אױסגעחלומטן יום־טוב, האָבן זיי פריילעך געפלאַפלט צווישן זיך און אפילו ניט א קוקגעטאָן אין איר זײַט אַרײַן.

צו נאכט צו איז אַנדזשולין אָנגעקומען מיט אַ גרויסן, קײלעכיק־פלאַטשיקן פעקל אין די הענט. דאָס פעקל איז געווען מיט אַ ווייס בענדל איבערגעבונדן. געטראָגן האָט ער דאָס, מיט צוויי פינגער באַ אַזאַ דײַן געשניצטן שטעקלע און דאָס האָט אים צוגעגעבן עפעס אַזאַ מאָדנעם אױסזען, אַן ווי אַ יום־טובדיקן ערנסטן, אַן ווי עפעס אַ הפּרדיק־פריילעכן.

אַנדזשולין האָט אַלפּאַנסניען ניט געשטויסן אין ברוסט, ניט גע־זידלט איר מאַמעס מאַמען, אַר די קינדער ניט געשריגן, קענטיק, אַז דער ציכטיק אױפגערוימטער „קאַמעדאַר“, וואָס האָט אים אַנטקעגן געשמיכלט מיטן אָפּגעפּוצטן שפּיגל, האָט אים ניט געלאָזט אין כּעס ווערן. ער האָט זיך אָפּגעבאַדן, פאַרקעמט די שוואַרצע פּאַטלע, — דאָס גלאַט־אַפּגעראַזירטע פּנים האָט אױש בלוי אױסגעזען — אָנגעטאָן דאָס שוואַרצע רעקל, וואָס מיט דעם שטייט ער אַר דער פּאַטאַגראַפּיע. נאָר אַנשטאַט ער זאָל זיך שטעלן זײַט באַ זײַט מיט אַלפּאַנסניען, — האָט ער גענומען ביידע קינדער און אַוועק פּון שטוב.

אַלפּאַנסניען האָט זיך נאָך אַ ביסל אָפּגעבאַרעט באַ פאַרמאַכטע טירן, ווי זי וואָלט דאָרט אַליין עפעס ניט לײַטישעס און פאַרבאַרגנס אָפּגעטאָן. דערנאָך האָט זי זיך באַוווּזן, פאַרמאַכט אײן טיר פּון קאַמעדאַר, די צווייטע. עטל האָט געקוקט, געקוקט אַר איר — די אייגענע אױגן ניט געגלויבט: אַ שוואַרץ זינדן קליידל האָט געמאַכט איר פיגור נאָך דינער און שטאַלטנער. די שוואַרץ געקרייזלטע האָר, צעקעמט מיט אַ שרונט אין מיטן קאַפּ, האָבן מיט קינדער־פאַרשײַטע קרייזלעך אַרום די אױערן געשמיכלט צום געדיכטן גרעק, נידעריק באַם נאַקן פאַרנומען.

זי האָט אַ פּרוּווגעטאָן אײן טיר, די אַנדערע. געזען, אַז ס'איז פּעסט פאַרשלאָסן, — און מיטן ווייסן קײלעכיק־פלאַטשיקן פעקל אין האַנט זיך געלאָזט צו דער גאַס־טיר. אין גאַנג האָט זי נאָך באַוווּזן צוצור־שאַקלען מיטן קאַפּ אַ „גוט יום טוב“ צו די איינציקע שכנים וואָס האָבן זיך באַ קיר־טירן געפּאַרעט. געאַנגען איז זי אַזאַ ווייטע און פּרעמדע, ווי זי וואָלט דאָס אױצט, צום ערשטן מאָל אַר איר לעבן, אַן דאָס צוליב עפעס אַ טעות געטראָטן אַר די „הויף“־שטיינער. די שכנים האָבן איר אַר אַ רגע נאַכגעקוקט, ניט געשאַקלט ווי געוויינטלעך, מיט די קעפּ מיט באַדויערן, נאָר זיך נחתידיק איבערגעגעבן אײנע דער אַנדערע: — „אַז דאָס גײט זי עס אױצטער אַר יום טובדיקער וועטשערע צום טאַטן אירן — דעם באַלעבאָס פּון „הויף“ — ווי עס פּירט זיך..

אָפּגעזאָגט און אָף גיך — זיך אַ כאַפּאַנעמאַן צום אַרויספּאַרטיקן די אייגענע פאַרשפּעטיקטע יום טובדיקע וועטשערעס, וואָס גענעסן האָט מען זיי איצטער, ניט ווי שמענדיק, אין דער טונקעלער קיך, נאָר אלע אינ-איינעם אין די העל־באַלויכטענע צימערן, וווּ דורך די אויפגעפּראַלעטע טירן האָט זיך געטראָגן דער ריח פון פעטע, געשמאַק־פאַרפּראַוועטע מאַכלים, צוזאַמען מיט אַ הויך־גערעדערני און מאָדנע ציקלדיקע ניוגונים — פון דער סאַלע פון די גאַזשעגאַס אַרויס.

דער גאַנצער „הויף“ האָט עפעס ווי פאַרכישופּט מיט יום טובדיקייט יעדן צימער באַזונדער. און אַליין איז ער געשטאַנען — אַ פינצטערער, שווינגנדיקער, און זיך צוגעהערט צו־דעם, וואָס אין די צימערן טוט זיך. נאָר די ייִדישע שכנים האָבן עפעס, ווי אָף דער גיך, כאַפּנדיק און וואַכעדיק אָפּגעגעסן אַ וואַכעדיקע וועטשערע ווי תּמיד — אין קיך. און נאָכדעם איז מען לאַנג געשטאַנען פאַרן טויער, זיך איבערגעוואָרפן מיט פּאַרוזיכטיקע, מיטן ברעג מויל אַרויסגערעדטע, אָפּשפּעטנדיקע ווערטער: — דאָס יויזל איז געבוירן געוואָרן — אַ קנאַפּע שמחה? ... אַ גדולה אָף דער באַבע...

— דאָס פּרעסן זיי זיך אָן צעזעצטערהייט פון זיין זכות וועגן...

— באַ זיי גייט אַלצדינג אויס צום פּרעס...

— און צום טרונק...

— זאָל כאַטש ניט אויסגיין צו ייִדישע קעפּ. (דאָס האָט געזאָגט די מאַמע).

— דאָ, ווייבֿל, איז אייך ניט „ריסנלאַנד“... דאָ האָט מען נאָך, דאַנקען דעם אייבערשטן, ניט געמאַכט קיין פּאָגראַמען אָף ייִדן... (דאָס האָט געזאָגט דער שוואַרץ־באַבערדלמער יונגעראַן רחלעס מאַן).

— אַ כּפּרה צען היגע „גוטע“ גוים פאַר איין היימישן גוי פון מיין דאָרף... — האָט די מאַמע אומפאַרווימט אָפּגעענטפּערט.

דער שמועס האָט זיך איבערגעריסן, ווייטער זיך געקיימלט אָן איר בערגעפּלאַכטענער מיט גלאַטער, ווערטלדיקער פּוילקייט. עטלען איז אַז־מעטיק געוואָרן. זי האָט געפּילט: עפעס אַ ביטול טראַגט זיך פֿון אַלעמענס ווערטער. זי האָט גאָר ניט געוויסט צו זעמען. זאָל עס זיין צו אַלפּאַנ־סינעס אויסגעפּוצטן, שיינענדיקן קאַמעדאָר? צום בלויען קאַסטיומיקל, צום מאַט־בלויען באַנט אין איר מיידעלעס האָר? צי איר אייגענעם שטאַלטנעם גאַנג, צו די ציקלדיקע געזאַנגען פון די באַלויכטענע טירן אַרויס?...

אַ מאָדנע בענקשאַפּט איז איר צוגעטראָטן צום הערצל. אַ בענק־שאַפּט צו יום טוב, צו פּרייד, צו אויסגעפּוצטע, לאַכנדיקע מענטשן, זי האָט עפעס אומקלאָר דערפּילט: אָט די מענטשן, וואָס ווערטלען זיך אַזוי אָפּשפּעטנדיק, פּילן מסתּמא אויך אַזאַ בענקשאַפּט צו יום טובדיקייט,

צו פרייד. זיי זינען עמעצן מקנא, — און האָבן מורא מקנא צו זיין, און ווילן דאָס מיט זייערע ווערטליקע רייד צודעקן? ...

פון אומעטיקייט און נודנעקייט האָט איר גענומען שלעפערן. נאָכן כאַפן פון דער מאַמען אַ יאָג, „אַז אַ קינד זאָל ניט רײסן קיין שטיקער, ווען מען שטייט און מען רעדט מיט אַ מענטשן, זי וועט זיך נאָך אויס־שלאַפן“, — האָט זי זיך אליין אַרײנגעשאַרט אין צימער, זיך אַוועקגע־לייגט אַף דער מאַמעס בעט און פאַמעלעך, פאַמעלעך, מיט אַ שווער האַרץ, אײנגעשלאַפן. ווי די מאַמע האָט אויסגעטאַן, אַרײנגעלייגט אין בעט, אַ קוש־געטאַן:

— מיר זאָל זײַן פאַר איר קאַפּ, די כּפּרה זאָלן זיי ווערן מיט זייער יויזל פאַר דיר“ — ניט געפילט.

אַ מוראדיקער, אַ דינער שנידנדיקער קוויטש האָט מיט פאַרטאַגיקער גרויל אַ הייב־געטאַן דעם גאַנצן הויף פון די בעטן.

עטלס ערשטער אַפּרוּף אַפּן קוויטש: זיך אויפכאַפן מיט אַ קלאַפּנדיקן האַרץ, גוט פאַרנאָבן דעם קאַפּ אונטער קישן, העכער אַרויפציען די קאָלדע און פונדעסטוועגן גוט הערן די כּסדרדיקע צוהיליג־קוויטשן וואָס האָבן אינעם אויפגעוועקטן, צערעשטן „הויף“ גיך געפונען אַן אַפּקלאַנג אין ענלעכע שוועסטער־קוויטשן פון אַף טויטדערשראַקענע, צענויפגעלאַפענע ווייבער.

אַלס צווייטער אַפּרוּף: אַפּדעקן דעם קאַפּ, זען, אַז טאַטע־מאַמע זיינען אין צימער ניטאָ, און פון גרויס פחד אליין צו זיין אין אַט דער מינוט, זיך אַ יאָג־געטאַן אינעם הויף העמדל אין הויף אַרויס. דאָרט — אַ געדענג פון באַנאַכטיקע מענערישע גאַטקעס און אין אַינלעניש אַרויפ־געכאַפטע ווייבערישע אונטערקליידלעך, וואָס האָבן זיך געשטופט באַ דער צעפראַלטער קאַמעדאָר־טיר.

עטל האָט מיט קלאַפּנדיקע ציין, מיט אַ פאַרקוועטשט קינדעריש געוויין צווישן זיי, זיך מיט אלע כוחות דורכגעשטופט צווישן די פיס פון די גראַנענדיקע, האַלב־נאַקעטע מענטשן. אומזיסט געווען דער אימפעט אירער: ענג איז נאָר געווען באַ דער סאַמע טיר. אַ ביסל ווייטער — איז שוין געווען אַ פּוסטער שטח, וואָס איז געשטאַנען ווי אַ וואַנט פון שטילקייט צווישן די זיך שטופּנדיקע מענטשן באַ דער טיר, און דעם בעט, וואָס איז מיטן קאַמעדאָר. אַרום בעט, — צוויי ווייבער: די מאַמע און די עלטערע גאַזשענאַ פון דער סאַלע. אַפּן בעט: אַלפּאַג־סינע, וואָס איז ניט געלעגן, ניט געזעסן — ביידע ווייבער האָבן זי אונטערגעהאַלטן פאַר די הענט — מיט מאַדנע פאַרגלייזטע אויגן, וואָס קוקן מיט הילע ווייטלעך, אָן שוואַרצאַפּלען, צום העלפאַנט־בויינערנעם יעזוס וואָס איבערן בעט. אַף איר העמד, נידעריק באַם בויך, אַ גרויסער,

רויטער פלעק, וואָס ווערט אלץ טונקעלער און נאָסער און גרעסער מיט יעדער יאָמערדיקן שלוקעכץ פון איר אָפענעם מויל.

העט שפעטער, ווען אלפאָנסניען האָט שוין געהאַט אוועקגעפירט דער וואָגן פון דער גיכער הילף, און דער וויזשילאַנט — וואָס איז צוגעקור מען, האָט, שוויצנדיק אין זיין בלוט-טוכענעם מונדיר און זיך זידלענדיק און באַקלאָנגנדיק זיך אַף זיין וויסטער מערכה, געפרוּווט דערניין עפעס אַ טאַק באַ די פויל גענעצנדיקע שכנים, וואָס זיינען זיך עפעס מאָדנע געשווינדט און ווי ניט זיי מיינט מען עס, צעקראָכן יעדער צו זיך אין צימער, — האָט די מאַמע אַרנינגעטראָגן עטלען אין שטוב אַרניין. שיעור ניט אומגעפאַלן באַם עפענען די טיר איבער עפעס אַ נפש, וואָס איז געזעסן דאָרט אַף דער ערד.

דאָס נפש: אַנדזשולין. ער זיצט אַף דער ערד, האַקט זיך מיט ביידע קולאַקעס אין דער ווילד-צעשויערטער פאַטלע און שווערט זיך פאַר די צוויי יידן, וואָס קוקן אים אָן, טויט-בלייבע און מיט צעטומלט-דערשראָך קענע אויגן: דער טאַטע און אָט דער יונגערמאַן, וואָס האָט געשרייען אַף דער מאַמען, אַז — „קיין פּאָגראַמען אַף יידן מאַכט מען ניט אין אַמעריקע“... אָט פאַר זיי, פאַר זיי שווערט זיך עס אַנדזשולין מיט כלערליי שבועות, און מיט אַ הייזעריק קול, אַז „ניט מער ווי אָט דאָס שפּיציקל פון אָט דעם קליינעם מעסערל האָט ער איר אין בויך אַרנינגע-שטאַכן, אַלפּאָנסניען.“

די קאלעסיטע

צוויי זאכן זײַנען געווען אַף דער גאַס, וואָס האָבן אַלצאיינס גע-
רייצט עטלעס פּאַנטאַזיע, געצויגן
צו זיך, געגלוסט זיך. און ביידע
זײַנען זיי געווען אַלצאיינס ניט צו-
טריטלעך און פאַרבאָטן פאַר איר.

דאָס זײַנען געווען: דאָס גרויסע
דעפּאַרטאַמענט-הויז פון עטלעכע
שטאָק, וואָס האָט פאַרנומען אַ
האַלבע קוואַדראַט רונד-אַרום, גע-
שטיקט און געשטופּט אַף די זײַטן
פון די שכנהשע הייף, אַרײַנגע-
קוועטשט זיי טיפּער, ענגער אײַנער
אין דעם אַנדערן; צעלייגט זיך
מיט זײַן ברייטן שאָטן איבערן
טראַטואַר און געהילט אים אין
געדעמפּטער קילקייט און אין
פּיכטער גליטשיקייט — אפילו
אין די הייסע זומערדיקע באַ-
טאָגן. די צווייטע זאך: די קאַ-
לעסיטע, וואָס אָפּן מיטן גאַס.

דאָס דעפּאַרטאַמענט-הויז — באַ אַלע אין „הויף“ האָט דאָס גע-
הייסן „דער מויער“ — איז זיך געווען אַ באַשעפּעניש פאַר זיך, מיט
אײַגענע געזעצן, מיט אַן אײַגענעם לעבנס-שטייגער מיט אײַגענע פירעכצן;
ניט געמישט זיך מיט די איבעריקע שטיבער און הייף פון דער גאַס,
און די גאַס — האָט ניט געהאַט קיין שום באַצױגונג און דעם מינדסטן
דריסט הרגל צו די מענטשן פון „מויער“, אַף אַזוי פיל פּרעמד און ווייט
איז דער „מויער“ געווען פון די מענטשן פון „הויף“, אַז ער איז פאַר
זיי שיעור ניט פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ לעגענדע; אין עפעס אַזוינס,
וואָס עקזיסטירט קוים. און אויב יאָ — איז עס ווייט, זייער ווייט. ווייט
אין שטח און ווייט אין באַגריף: מאַמעס פּלעגן אין בייזער אויפּגערענטקייט

סטראשען א קינד, וואָס פאַררדייט שוין צופיל די יאָרן מיטן אינשלאָפן: — „וואַרט, אָט וועט מען קומען צו דיר פונעם „מויער“, דורך אַרייַן וואַרפן אין א זאַק, דורך אַרויפטראַגן אַפן העכסטן שטאַק, — און דורך דאַרטן — איד־ווייס־אַליין־ניט — וואָס טאָן...“ און שכנהס, וואָס האָבן זיך אַרומגעריסן צוליב אַ שטיקל אָרט באַ דער גרויסער פילעמע, אָדער צוליב אַ שטיקל שטריק באַם אַרויסהענגען די וועש, פלעגן אין מינוטן פון הייסער קריגערני זיך איבערוואַרפן מיט שטעך־ווערטלעך אַפן חשבון פון איינער, אַ צופיל צעבאַלעוועמע, אָדער אַ נייע אין „הויף“:

— „אויב ס'איז איר דאָ ענג, דער פריצע, קען זי זאָגן דעם מאַן, אז ער זאָל איר אָפּדינגען אַ דעפּאַרטאַמענט אין „מויער“...“

אז אין מויער וווינען מענטשן, וואָס האָבן זיך יעדער באַזונדער זיין שטוב, פון צוויי, צי פון דריי אָדער מער צימערן, — אַר עסן באַזונדער דער אַ צימער, אַר שלאָפן באַזונדער; אז דאָרט האָט יעדע פאַמיליע אַ קיך פאַר זיך אַליין, אַן אמתע, טאַקע אַ געמויערטע, ממש פון ווענט, מיט ציגל, מיט אַ דאָך, מיט אַ וואַש־בעקן און מיט איינגעמויערטע קיך־פליטעס. אז דאָרט יעדער באַזונדער אַ באַד־צימער, מיט וואַנעס פון ווינט, קאַכלנע ווענט, — דאָס האָט עטל געוויסט, אָבער געוויסט אַר אַזא אופן, ווי מען ווויסט, למשל, אז ערנעץ געפינט זיך אַ קייסער אין לאַנד: קיינער האָט אים ניט אָנגעקוקט, קיינער האָט מיט אים ניט גערעדט, אָבער ס'איז זיכער — ער איז דאָ.

געוויסט האָט זי פון דעם לעבן פון די דאָזיקע מענטשן אַפן שטייגער ווי זי האָט זיך, ביסלעכווייז, אָנגעהויבן צו דערוויסן אַלערליי נייע, אומ־דערהערטע און אויסטערלישע זאַכן פון דער לערערקע אין שול.

די שול — אַ הויכער, מרה שחורהדיקער, אומגעלומפערטער בנין, — שיעור ניט אַ „מויער“ פאַר זיך — ווו דער טאַטע האָט זי אין איינעם אַ פרימאָרגן אַוועקגעפירט, אַן אָנגעקראַכמאַלעמע, אַן אויסגעצוואַנגענע און צום טויט־איבערגעשראַקענע, און זי דאָרט איבערגעלאָזט, איינע־אַליין מיט איר האַרץ־קלאַפּעניש און קני־ציטערניש אין אַ מאַוימדיקן געטומל פון הונדערטער שרניענדיקע, לאַכנדיקע, וויינענדיקע און גראַנערנדיקע קינדער. אָט פון דער לערערקע, וואָס אין דעם ווייניגערקראַכמאַלעטן כאַלאַט, גלאַט־פאַרקעמטן קאַפּ און צירלעך־פאַרשנורעוועטן מיילכל, — די לערערקע וואָס האָט, ריינדניק צו איר, צו עטלען, זיך שטענדיק אַ קאַפּעלע פאַר קרימט, עפעס אַזוי, ווי פון עטלס נאַמען וואָלט איר אַן זויער אַן איבלדיק געוואָרן אינעם דינעם מיילכל, — האָט זי זיך ביסלעכווייז צו יעדער טאַג אַ ביסל איבערגעחזרט אַלץ דאָס זעלביקע ביז חלשות, ביז צום אייניג־שלאָפן, דערוויסט וועגן דער גרויסקייט, רייכקייט און שטאַרקייט פון דעם

לאַנד; וועגן זײַנע פּראָסערס און העלדן; און ס'האָט זיך אזוי באַקומען:
 נײַטאָ קיין שענער, בעסער, רײַכער און שטאַרקער לאַנד אַף דער וועלט.
 און נײַט פּאַראַן קיין גליקלעכערע, קליגערע און העלדישערע מענטשן, ווי
 די, וואָס זײַנען דאָ געבוירן געוואָרן. אזוי איז אויסגעקומען פון אירע
 רײַד — דער לערערקעס.

אויך ווי מענטשן לעבן זיך עס אין די פאַרשיידנסטע שטעט און
 לענדער פון דער וועלט האָט זיך עטל פון דער לערערקע דערוויסן: וועגן
 כינעזער מיט לאַנגע צעפּ, וואָס עסן רײַז מיט אַזעלכע שטעקעלעך, און
 פייגלשע נעסטן אין דער זופּ; און פון ווילדע מענטשן, וואָס עסן אפילו
 מענטשן־פלייש; און וועגן דעם, אַז ערשט מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק,
 זײַנען מענטשן געווען אַף אזוי פיל נײַט ציוויליזירט, אַז גענעסן האָבן זיי
 מיט די אייגענע פינגער, און נײַט מיט אַ גאַפּל. ס'איז ערשט אַ צוויי הונד-
 דערט יאָר, ווי מען האָט אַזאַ וויכטיקע זאַך ווי דער גאַפּל אויסגעפונען:
 אזוי האָט די לערערקע גערעדט און דערציילט, נאָר פון איין סאַרט לעבן
 האָט עטל איר קיינמאַל נײַט געהערט רײַדן און דערציילן; ווי אזוי עס
 האָבן געגעסן, גערעדט, געשלאָפּן און זיך אַרומגעקריגט די מענטשן אין
 „הויף“ — די גאַזשענאַס, איטאַליענער און יידן, וואָס האָבן אַף פאַר-
 שיידענע און אויסטערלישע קולות געשרייען, געזונגען, זיך געקריגט און
 איבערגעבעטן; געשלאָפּן די שונאים און די קינדער פאַרוויגט; איינער
 מיטן אַנדערן זיך געוויצלט און פון גרויסע ווייטיקן געוויינט; געשלאָגן
 די ווייכער און דער טויטער מאַמען באַקלאָגט, — גלייך זיי וואָלטן פאַר
 דער לערערקע גאָרניט עקזיסטירט, און אויב יאָ — זײַנען זיי פאַר איר
 פרעמדער און ווייטער, ווי די ווייטע און פרעמדע כינעזער.

אַט פון דער לערערקע האָט זיך עטל דערוויסן, אַז עסן דאַרף מען
 מיט אַ גאַפּל־מעסער. בשום אופן נײַט צוטראָגן דעם מעסער צום מויל. די
 ציין דאַרף מען פּוצן מיט אַ ציין־בערשטל — אַלע טאַג, פאַרן שלאָפּן.
 שלאָפּן איז געזינטער, אַז יעדער איינער שלאָפּט אין אַ באַזונדער צימער.
 בלית ברירה, צווייען אין איין צימער. די פענצטער דאַרפן באַנאַכט זײַן
 אָפּן, כדי די פרישע לופט זאָל אַרײַן צו די שלאָפּנדיקע.

אַט דעמאָלט האָט זי דאָס אַ טראַכט־געטאַן, עטל, זיצנדיק אין גרויסן,
 באַפענצטערטן קלאַס־צימער, און שיעור נײַט איינשלאָפּנדיק פון דער לערער-
 קעס צעצויגענעם, געמאַסטענעם קול וואָס האָט ווי איינגעזאַפּט אין זיך
 די ליכטיקייט פון דעם אָנהייב־ווינטערדיקן באַטאַג:

— „ווי נײַט מען עס צו וויסן באַ זיך אין „הויף“, — האָט זי דע-
 מאָלט אַ טראַכט געמאָן, — ווי די מענטשן זײַנען נאָך אזוי ווילד, אַז
 זעקס־אַכט שלאָפּן אין איין צימער, און צו עטלעכע אין איין צענויפּנע-

לייגט בעטל, אָדער צופוסנס, באַ טאַטע-מאַמען אין בעט, אָדער גאָר פּשוט — אַף דער ערד?..."

עטל האָט זיך דעמאָלט, וואָס אַן אמת, געפילט זייער, זייער געטראָפּן און נידערגעשלאָגן. ס'האָט זיך איר געהאַלטן אין איין אויסדראַכטן: די לערערקע קוקט, בעת זי רעדט, נאָר אין איין ווינקל: צו איר קוקט זי, די לערערקע. און קוקן קוקט זי, דער עיקר, ווייל זי ווייס — אַ לערערקע זאָל נאָך דאָס ניט ווייסן! — אַז זי, עטל, וויינט דאָס צוזאַמען מיט נאָך אַזעלכע מענטשן ווי זי אליין: ווילדע, ניט קיין ציוויליזירטע, פון קיין ציין בערשטל ווייס מען ניט, פון גאָפּל-מעסער — ווינציק-וואָס; באַ קיין אַפּענע פּענצטער — אין קיין באַזונדערע צימערן, — שלאָפּט מען ניט.

עטלען איז דעמאָלט געווען אזוי ביטער, אַז זי האָט זיך, בשעת דער הפסקה געמוזט פאַר עמעצן אויסריידן; זי האָט זיך צוגעשאַרט צו איינער אַ מיידעלע, אַ שוואַרצינקע, מיט געריכט-געקרינילטע שוואַרצע האָר און אַ פּול מויל דראָבנינקע, לאַכנדיקע ציינדלעך. צוגעשאַרט צו איר האָט זי זיך, ווייל דעם מיידעלעס פאַרטעך איז געווען ניט זייער קיין גער-הויבנער, אזוי זיך — אַ פאַרטעכל, דווקא אַ זייער אויסגעוואַשנס, אָבער פּול און פּול מיט צערעוואַניעס און זייער קונציקע לאַטקעלעך: ממש אַן אַנטיק. און דער עיקר — אַט דאָס שוואַרצע מיידעלע — צו אירע שוואַרצע געקרינילטע הערלעך און לאַכנדיקע ציינדלעך האָט איר געצויגן, מער ווי צו עמעצן אַנדערש, אויסצויגן דאָס, וואָס האָט איר די גאַנצע צייט געקוועטשט: לעבן דאָס טאַקע אַלע איבעריקע קינדער אזוי, ווי די לערערקע האָט געזאָגט? זינען זיי דאָס נאָר אליין — די מענטשן פון „הויף“ — אַזעלכע ווילדע און אָפּגעשטאַנענע מענטשן, אָדער זינען נאָך פאַראַן אַזעלכע וואָס לעבן ווי זיי?...

צוגעשאַרט זיך צום שוואַרצינקן מיידעלע, זי מכבד געווען מיט אַ שטיקל געבעקס, וואָס די מאַמע האָט איר געגעבן, אָפּגענומען באַ יענער, דערפאַר, אַ שטיקל זויערלעכן, אָבער זייער באַטעמטן „קריאַזשאַ-ברויט“, — האָט זי פאַמעלעך, פאַמעלעך און געהיט, מורא האָבנדיק אַז יענע זאָל פון איר ניט לאַכן, סײַ פון איר שפּאַניש ריידן, סײַ פון די קלאַר-קשיות אירע, — באַ איר גענומען אויספרעגן, אין וויפּל צימערן וווינען זיי און וויפּל פּענצטער האָט יעדער צימער, בכלל, ווי לעבן זיי, הייסט עס. אָבער דאָס מיידעלע האָט, קינענדיק דער מאַמעס געבעקס, זי אָנגע-קוקט, ווי זי זאָל זיין אַ ווילדע, נאָך ווילדער פון די כינעזער מיט די צעפּ, אָדער די מענטשן-פרעסער, וואָס עסן מענטשן-פּלייש:

— וואָס פאַר אַ צימערן? ווער האָט עס צימערן? מיט דער מאַמען און מיט די איבעריקע קינדער די צוויי שוועסטערלעך מיטן ברודער וווינען מיר אין איין הילצערנעם צימער, אין עק פון דעם גרויסן הויף. פּענצטער?

ניין, קיין פענצטער איז אין גאנצן „הויה“ ניטא, אפילו אין די סאמע פאָדערשטע צימערן, וואָס גייען אַרויס צו דער גאַס.

און זעענדיק עטלס פאַרחידושטן פנים — זי האָט אויף פאַרנעסן צו דערקניען דאָס שטיקל „פאַן קריאַזשאַ“ — האָט זיך דאָס מיידעלע צעלאַכט מיט אַלע דראָבניקע ציינדלעך: — דו הערסט, וואָס די לערערקע זאָגט? דו מיינסט, אַלצדינג ווייט זי טאַקע?... מיין מאַמע זאָגט: — „איר איז גוט צו ריידן, דער לערערקע דינער: „אַ נייעם פאַרטעך ברענג, אַלע טאַג נייע העפטן קויה“. מען וואָלט זי געדאַרפט אַ ביסל אַף מיין אָרט, באַ דער פילעטע אוועקשטעלן, די לערערקע דינער. זאָל זי נאָר פרווון אויס-וואַשן אַ פיר-פינף טויז קויטיקע ליילעכער אַ טאַג. זאָל זי נאָר פרווון דאָס דערנאָכדעם אויספּרעסן מיט די אַלמע, פאַרזשאַווערטע פּרעסלעך, און נאָכדעם אָפּטראָגן צו די קונהטעס, וואָס פאַררייען די יאָרן: — „אַף דעם העמד איז אַ פּלעק געוואָרן, וועשו, וואָס איז דאָס? אייך גיט מען גרעט צו וואַשן, אָדער צום איבערפירן, איך בעט אייך?“... מיין מאַמע זאָגט: — „די לערערקע דינער — איר צאָלט מען דאָך געלט פאַר גאַרניט; אויך מיר אַן אַרבעט, אַ פאַר שעה אין טאַג מיט אייך זיך צו פאַרנעמען. אוודאי קען זי זיין אַ קלוגע, די לערערקע דינער: „אַפּגעאַרבעט“ די פּרשה, און הינדאַ אַהיים. די הענטלעך באַ איר — גלאַט. דאָס פּנימל — איידל געצאַקעט. זי וואָלט געדאַרפט האַלטן די הענט אַ פאַר טעג אין זוריקן זייה-וואַסער, און נאָכדעם — אין איינזאַלטן שטאַרק-וואַסער. און מיט זיי אויסאַרבעטן פאַר פיר קינדער עסן, און שיד, און קליידער, און העפטן, און — און... נאָכדעם וויינט זי, מיין מאַמע; און נאָכדעם — ליגט זי אין בעט מיט אַ נאַסן טיכל אָפּן קאַפּ; און נאָכדעם שטייט זי ווידער אויף, און וואַשט ווידער באַ דער פילעטע און פּרעסט ווידער מיט די אַלמע, פאַרזשאַווערטע פּרעסלעך. אַ גאַנצן טאַג — אָדער זי וואַשט, אָדער זי פּרעסט — און דיין מאַמע — אויך אזוי?..

אַפּגעזאָגט — האָט דאָס שוואַרצע מיידעלע ווייטער געקניט דער מאַמעס געבעקס און געקוקט אַף עטלען מיט די קליינע, לאַכנדיקע אַי-געלעך אירע, אין וועלכע ס'איז געווען אַן פּריינטשאַפט, אַן אַ קליין ביסעלע חוזק, ווי פון אַן עלטערן, קליינערן און געניטערן מענטשן, — צו אַ קלענער נאַרישע, אַבער פונדעסטוועגן גאַנץ וויל קינד.

נאָך אַט דעם שמועס אירן מיט דעם שוואַרצן מיידעלע, האָט זיך עטלען נאָך מער ווי פּרוער געוואָלט וויסן ווי אזוי לעבן עס יענע, די גליקלעכע און אויסדערווילטע, אַט די וואָס טוען אַלץ לויטן דין און שטייגער, ווי די לערערקע האָט געזאָגט. און כאַטש עס האָט זיך געגלויסט אַריינכאַפּן זיך אַ קוק-טאַג, ווי אזוי לעבן זיי, די גליקלעכע און אויסדע-ווילטע, געגלויסט אזוי, אַז דאָס הערצל האָט אויף-געטאַן, אַ פאַר-קוועטשטס אין דעם קנופּ פון דעם ניט-געשטילטן פאַרלאַנג, און די אויגן

זינען איבערגעגאנגען מיט קינדערשע טרערן, — האָט עמל געוואָסמט: פאַראַן אַ קנאַפּע האָפּענונג, אַז איר חלום זאָל אַמאָל אַ וואָך ווערן.

ערשטנס, האָט איר די מאַמע כמעט ווי ניט אָפּגעלאָזט פון זיך, ווער רעדט נאָך פון אַרײַנקומען אַהין, אין אומבאַקאַנטן און סודותדיקן „מויער“, וואָס גאָט ווייס ווער עס ווײַנט דאָרטן, וואָס פאַר אַ מענטשן מיט וואָס פאַר אַ פירעכצן... און צווייטנס, כאָטש דער גרויסער, ברייטער טויער איז שטענדיק געשטאַנען ברייט צעעפנט, געגענעצט מיט זײַן גרויסן, אינזערנעם מויל אין דער פּוסטקײט פון קילן קאַרעדאָר, — איז אָבער פאַראַן באַם טויער איינער אַ גראָבער שפּאַניער מיט אַ גרויסער ליסינע, אַ מסוכן בײַזער און גיפטיקער, וואָס מער פון אַלץ אין דער וועלט האָט ער פּײַנט קינדער, און מער פון אַלע קינדער — די קינדער פון „הויף“; אָט די אומגעוואָשענע, אָפּגעריסענע קינדער וואָס גלאָצן מיט די אויגן אַף „זײַן“ מויער, אַף „זײַן“ געפּוצטן מעשענעם טויער, און אַף „זײַן“ באַלויבטענעם שטינגל, וואָס מיט די גלעזערנע שויבן און אויסגעשנייערטע מעשענע צאַצקעס, — דאָס שטינגל, וואָס אַז מען גײט אַרײַן אין דעם, און מען קוועטשט נאָר אָן אַף דעם ריכטיקן קנעפל, הייבט זיך עס אַרויף פון זיך אַליין אין דער לופטן, און פירט אַרויף אַהין, צו יענע ערטער, וווּ עס ווײַנען יענע גליקלעכע און אויסדערוויילטע.

— „עס קומט גאָר אַף זיי קײן מגפה ניט, — פלעגט ער בורטשען, דער גראָבער פליכיקער שפּאַניער, מיט אַ מויל פּול מיט קללות און טשעך פעליאווע סאַמעכן, בעת ער פלעגט פּוצן גאַנץ פרי די אַלע מעשן און גלאָזן פון „זײַן“ מויער.

אומזיסט האָט ער זיך געקאַכט, דער גראָבער שפּאַניער. עס האָט זיי שוין גראָד יאָ געטראָפּן אַלערליי מגפות, די הויפישע קינדער: עס איז כמעט ניט געווען קײן מגפה, וואָס זאָל דעם „הויף“ און זײַנע קינדער אויסמינדן: די ערשטע פאַרקילעכצן, גריפע, מאָזלען, דיפּטעריטן פון „ווינטערדיקן סעזאָן“, פלעגן אַלעמאָל טרעפן צום ערשט צו זייערע אָפּ-געמאַגערטע גופּיםלעך. ווייבער פון דער געגנט פלעגן צוזאַמען מיט די ערשטע קעלטן אַרומקוטען זייער קליינוואַרג מיט אַלערליי פאַראַיאָריקע שמאַטעס און אַרײַנשעפטשען אין די ווינטערדיקע שאַלעכלעך, מאַנטער לעך, קליידלעך: „ס'האָט זיך שוין אָנגעהויבן; אין „הויף“ גײט שוין אַרום קניכהוסט, שקאַרלאַטין, אַנגינעס.“ און מען האָט דאָס קליינוואַרג געוויקלט אין וואָס מער טראַנטעס און שמאַטעס, ווי מען זאָלט אזוי אַרום געוואָלט זיי אָפּוונדערן, אַז פון דער קעלט, אַז — פון די „הויפּס“— חולאתן, וואָס האָבן אַף זיי געלויטערט.

און דער גראָבער שילטנדיקער שפּאַניער איז דווקא ניט געגאַנגען אָנגעטאָן אין קײן שמאַטעס: ער האָט זיך געהאַט אַזא קורץ, אָבער זייער גראָב דעקל, און דערמיט פלעגט ער זיך אַנטאָן ווען ער פלעגט אַלע

באנאכט ארומשפאצירן מיט זיין הונט. און ניט נאָר וואָס דער שפּאַניער איז געגאַנגען וואָרעם אָנגעטאָן: אפילו דאָס הינטל זינס, דאָס נידעריקע און גראָבע, מיט די קורצע קרומע פיס, איז געגאַנגען אַרומגעוויקלט אין אַ וואַרעמער, קאָלירטער וואָלענער קאָלדרעטשקע. אזוי האָט זיי עטל געזען אַמאָל, פאַרנאַכט־צו, אָדער אין אָונט, ווען די מאַמע האָט, פאַר־געסנדיק אין איר פאַרבאָט אַרויסצוגיין איינע־אַליין פון "הויף", איר געשיקט אַרײַנצוכאַפּן עפעס פון נאָענטן קלייטל: ביידע, דער שפּאַניער און דער הונט, שפּאַנען מיטן זעלבן, קורצן און געמאַסטענעם טראָט. דאָס שפּאַצירן זיי. אַמאָל שטעלט זיך דאָס הינטל אָפּ, אָט באַ אַ בוים, אָט באַ אַ לאַממען: שמעקט־שמעקט מיט דער נאָז, פאַרהייבט אַ פיסל; דער גראָב־בער שפּאַניער בלייבט שטײן, וואָרט געדולדיק ביז דער הונט וועט פאַרטיק ווערן. דערנאָך גייען זיי ביידע ווייטער. וויפל עטל האָט ניט פּינט געהאַט ביידן — דעם שפּאַניער מיטן הונט — איז איר פונדעסטוועגן די מעשה געפעלן: — זע נאָר — האָט זי אַ טראַכט געטאָן — אויב אזוי, קומט דאָך אויס, אַז ניט דער שפּאַניער פירט דעם הונט, נאָר דער הונט פירט דעם שפּאַניער, און ווידער — אויב די ביידע גייען שפּאַצירן, בלייבט דאָך, הייסט עס, „דער מויער“ אַף הפּקר. און ניט נאָר דער מויער — דאָס באַלויכטענע שטינגל, דער קאָרידאָר, די טרעפּ, — אַלצדינג... הער נאָר אַ מעשה: אויב אזוי, וואָלט אפשר געווען אַ פּלאַן איצטער זיך אַרײַנכאַפּן אַהין, אַ קוק־טאָן, וואָס טוט זיך דאָרטן?

און ניט לאַנג געטראַכט, האָט עטל, פאַרגעסנדיק — אָדער זיך גע־מאַכט פאַרגעסן — אין דעם גראָבנס גיפּט, אין דער מאַמעס פעטש, זיך אַדורכגעשליכט דעם גרויסן טויער, זיך אַרײַנגעכאַפּט אין דעם קאַלטן, פּוסטן קאָרעדאָר, מיט אַ קלאַפּנדיקן האַרצן און פאַרשוויצטע, קאַלט־געוואָרענע הענט, זיך געטאָן אַ שטעל אַרײַן אין דעם באַלויכטענעם שטינגל, אַף גיך אַ רוק־געטאָן דאָס איינזערנע טירל און באַלד אַפּן אָרט פאַרקלעמט אַלע פינגער פינגער אין דער קאַלטער, איינזערנער צוואַנג פון די פאַרוקטע שטאַכעטן. ווען אַף אירע פאַרשטיקטע קרעכצן — שרײַען הויך האָט זי מוראָגעהאַט — קומט ניט אָן דער גראָבער, און גיט ניט אַ רוק אַרויס דאָס טירל, וואָלט עטל דאָרט זיכער איבערגעלאָזט אַ זשמע־ניע פינגער, אייניגעם מיט איר גלוסטעניש צום אומבאַקאַנטן און סודות־דיקן לעבן אין דעם „מויערס“ גליקלעכע ווענט.

...פון דעם טערעבעניץ, מיט וועלכן דער גראָבער שפּאַניער האָט זי דערלאַנגט אַ שטופּ אַרויס פון טויער, באַגלייט מיט מאָדנע, אומבאַ־קאַנטע קללות, איז איר געבליבן אַ סך אַ קלענערער ווייטיק, ווי פון די פאַרקלעמטע, ברוין און בלויע פינגער, וואָס דאָניאַ פּילאָר — פאַר וועמען זי האָט זיך אַ וויינענדיקע אויסגערעדט דאָס האַרץ — האָט

דערנאך לאנג געוויקט אין זאלצוואסער און דערנאך ארומגעוויקלט מיט שמאטקעס.

דאניא פילאר — כאטש זי האט דעמאלט אף איר א זייער ביזן קוק געטאן, אז עס האט זיך געקענט דאכטן, אט לאזט זי איר אראפ א פאטש, און צו איר זייער און אין כעס געבורטשעט: — „וואס שטופסטו זיך דארט ווו מען דארף ניט, דו שד איינער?“ — האט זי איר זייער פאמעלעך און געהיט די צעווייטיקטע פינגער ארומגעוויקלט, און פלוצים, מיט ווילדן צאָרן אויסגעשריען:

— „א גוטער דונער האט אים שוין דארט געמעגט טרעפן, דעם פאסקודנעם צייגניגער: זע נאָר, ווי געטרני ער היט עס אָפּ פרעמדע טירן, ער מיט זיין פארפולטן הונט, אז פגרו זאָלן זיי ביידע אין דער זעל-בער שעה!“

און דערנאך האט זי, מאָדנע ווייך און אומגעלומפערט, ניט לויט איר טבע, אזא לעפישן טאָרע געטאָן עטלען באַס קאָפּ, — עטל האָט לאנג דערנאך געהאט צו טראַכטן: האָט זי דאָס געמיינט איר א גלעט צו טאָן? — און צו איר געזאָגט:

— נו, גיי, גיי צו דער מאמען.

עטלען האָט אָפּגעגליקט: די שמאטעס האָט זי אָפּגעוויקלט פארן אַרטינגיין אין שטוב. די מאמע האָט זיך ניט געכאַפּט. באַ דער מאמען איז איצטער געווען ערב פּסח. פאַרטאַראַמעט מיטן ערב יום-טוב, וואָס זי האָט מיט אַלע כוחות זיך באַמיט אַרטינגזשלעפן אין פיר-עסיקן קאַסטנדיקן צימער, אין דער קליינער הילצערנער קיך, האָט זי זיך קוים אומגעקוקט אַף עטלס ברוינע און בלויע פינגער. געמיינט, אז דאָס האָט זי ווידער פאַרפאַטשקעט אין שול מיט טינט, אין זינען געהאט זיך אַף איר אָנצוביזיערן און אפילו אפשר אָנפאַטשן: — „דו מיינסט, עס קומט מיר אָן גרינג דאָס וואָשן?...“ — און אין איר פאַרהאַוועט-קייט פאַרגעסן.

א סך גרינגער און אומגעריכטער איז עטלען אָנגעקומען מיט דעם צווייטן פון אירע גלוסטענישן: דאָס גלוסטעניש צו דער אַנדערער זאָך אין גאַס, וואָס האָט גערייצט און געצויגן צו זיך, און וואָס איז אַלציינס געווען פאַרבאָטן און ניט צום דערגרייכן — די קאַלעסיטע.

אין מיטן בלאַק מיט הויזער, אַף אַ לירדיקן שטיקל פּלאַץ, מיט גראַז און בוריאַן אַ פאַרוואַקסנס, האָט זיך אין איינעם אַ טאָג באַוויזן אַ ליינונטן, ברוין-בינדל, מיט אַ שפיציקן קופּאָל, ווי אַ רענגשירם: אַ סודותדיקער אָנזאָג אַף עפעס ניט, וואָס דאַרף זיך אינגיכן באַוויזן אין גאַס. נעבן בינדל האָט זיך פאַמעלעך און פּויל געפאַשעט אַ ביינערדיק, ברוין און אַלט פּערד. געפאַשעט זיך — מיט ישוב הדעת, מיט געזעצט

קייט, ווי עס וואָלט זאָגן צו די אַרומיקע קינדער, וואָס האָבן זיך צוגנופֿ-
געקליבן און דאָס באַטראַכט, זיך צורוקנדיק וואָס אַמאָל געענטער און
געענטער, ביז זיי זיינען כמעט אַרויפגעקראָכן אַף דעם:

— „איצטער עס איך, און ווייטער גאַרניט. איר וועט עלטער ווערן
א ביסל, וועט איר זען, אז איך עס ניט אומזיסט קיין גראָז“.

און טאָקע: פאַרנאַכט־צו, ווען די לאַמפּן אַפּן גאַס האָבן נאָך ניט
געברענט, אָבער די קינדער זיינען שוין פון לאַנג געהאַט געקומען פון
שול, געהאַט באַוווּזן אַפּצוטרינקען, ווער — די קאָווע מיט מילך, ווער
— דאָס טעפּעלע „מאַטע קאַסיראַ“, מיט איינגעווויקטן ברויט, לויט
די מעגלעכקייטן, ריגולותן און השגות פון די מאַמעס, — האָט אַ מאַדנע
שרינענדיקע, גרילצנדיקע און כריפענדיקע מוזיק אויפגעפלאַצט און אָנ-
געפילט מיט יום־טובֿדיקייט די גאַס: דאָס האָט זיך די „קאַלעסיטע“
פֿינערלעך געעפנט.

דאָרט האָט דאָס פּערד, פונקט אזוי מיושבדיק און פאַמעלעך ווי
פריער באַס שטישען גראָז, געדרייט מיט די געפאַרבענע, קאָלירטע בענק,
מיט די הילצערנע רויטע, בלויע און גרינע פּערד, אין אַן אייביק־נאַל־
פירנדיקער העלדישער פּאַזע פאַרגליווערטען; מיט די שמאַלע שיפעלעך,
יואָס האָבן זיך רונד־אַרום געגליטשט אונטער די טענער פון אַ צעקאַ-
ליעטשעטן ווינער וואַלצער. ווי פליגן אַרום אַ שטיקל צוקער, האָבן די
קינדער אַרומגעקלעפט די קאַלעסיטע. אַהין זיינען געלאָפּן די קלענערע
אויסבניטן אַף אַ מינוט־דויערנדיקן גאַלאָפּירן און דרייען זיך — די
אומצאָליקע „פּאַלג מיך אַ גאַנג“ פאַר מאַמעס און שכנאָס, די אויסגע-
וויינטע פינף סענטיקע, פאַרקוועטשטע אין די פאַרשוויצטע, ברודיקע
הענטלעך.

דאָרט האָבן די עלטערע, אונטערוואַקסנדיקע, זיך אַרומגעקליבן אין
די טונקעלע ווינקלען און אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן זיך געשושקעט
און איבערגעגעבן איינער דעם אַנדערן די סודות פון מאַן־און ווייב־לעבן;
דערציילט מיט שעמעוודיקע שמייכלען, מיט ערנסטער, אַפּפּרעגענדיקער
צעטומלטקייט אין די אויגן און מיט רויט־גלענדיקע אויערן, איינער
דעם אַנדערן זאַכן, וואָס דאָס לעבן האָט ערשט, היינט, איצט, מיט
זיי געלערנט..

דאָרט האָבן צוועלפּיעריקע מיידלעך שטאַלצירט מיט זייערע קוים־
אונטערוואַקסנדיקע, שטייפּע בריסטלעך. דאָרט האָבן דרייצן־פּערצן־יעריקע
יינגלעך, מיט זייערע לאַנגע בושל־פּים און באַפּרישטשעטע פּנימער, זיי
פאַרפּאַלגט און נאַכגעיאַנט: זיי האָבן זיך אפילו קיין חשבון ניט אָפּ-
געגעבן, — זיי, די גרויסע עזות־פּנימער און ווילדע יונגען, אין די פּלוצים
אַרויסגעוואַקסענע, צו קורצע הויזן אַף די שוין באַהאַרטע פּים, אין די
ביז צו לעצט אויסגעטראַטענע סאַפּאַטיזשעס, — זיי, וואָס האָבן שוין

באהאלטענערהייט פאר די מאמעס גערייכערט, געשפיגן פון א זינט ליפ, מעשה דערוואקסענע, און ארויסגעכאפט זיך מיט א יונגהענערשן קרוי אין די ניט-אויסגעשטאנענע, זיך בייטנדיקע שטימעס, — זיי האָבן זיך אפילו ניט געכאפט, בעת זיי האָבן זיך אַרומגעיאָגט נאָך די מיידעלעך, לאַכנדיקע און קוויטשענדיקע, אז דאָס זינען זיי אין דער אמתן די געיאָגטע, די פאַרפאַלגטע און געזוכטע...

דאָרט, קען מען זאָגן, האָט זיך עטל אַ סך מער דערוויסט און אויס-געלערנט ווי אין דער הויכער, פיל-קלאַסיקער און באַפענצטערטער שול. אַהין האָט געצויגן. דאָרט איז געווען פּריוילעך. דאָרט איז געווען ליכטיק. אין די אַוונטן פּלעגט ער, דער באַלעבאָס, אַ מאָדנער טונקעלער און גע-האַרבאַטער נפש, פּונקט אזא פּאַמעלעכדיקער, שווינגנדיקער און פּוילער ווי זיין פּערד, אַנציינדן אַ קאַרביד-לאָמפּ, וואָס האָט געוואָרפן אַ העלע, בליצנדיקע שיין אַף די הילצערנע פּערדלעך, אַף די שיפּעלעך און אַף די קינדער. געבליבן אין שאָטן זינען נאָר די מיט גראַז און בוריאַן פאַרוואַקסענע ווינקלען. כּמאַרעס מיט מאַסקיטן און זומער-פּלאַטערלעך האָבן ווי מיט אַן אַרעאָל אַרומגערינגלט דאָס לעמפל. דער שאָטן פון באַלעבאָס, ווען ער פּלעגט אַרויפּקריכן, אַ געהאַרבאַטער, אַפּן לייטערל, כּדי אַרײַנצושטופּן דאָס רינגעלע אין דער „באַר“ — פּלעגט זיך דעמאָלט אויסציען, דערגרייכן ביזן הימל. די „באַר“ — דאָס איז געווען דער העכסטער הלום פון די קינדער, קליין און גרויס. אַ הילצערנער באַל, עפעס גרעסער ווי אַ געוויינלעכע באַר. וואָס איז אַראָפּגעהאַנגען פון אזא מיין תּליה, אָנגעשפּאַרט אַף אַ לייטערל, מיטן באַל האָט דער באַלעבאָס גע-דרייט צום טאַקט פון דער מוזיק, און די קינדער, אין דער זיך דרייענדיקער קאַלעסיטע, פּלעגן פּרוּוון, מיט אַ פינגער, מיט אַ האַנט, אַרויסכאַפּן דאָס אַניזערנע רינגעלע וואָס האָט געשטעקט אין דער „באַר“.

וויפּל חלומות, וויפּל גלוסטענישן, וויפּל האַרצווייטיקן און סיניאָד-קעס מיט אָפּגעריסענע נעגל די „באַר“ האָט פאַרשאַפט; ווער עס האָט דאָס אַניזערנע רינגל אַרויסגעכאַפט, דער האָט געהאַט דאָס גליק צו פּאַרן נאַכאַמאָל אַף דער קאַלעסיטע אומזיסט, אינגאַנצן אָן געלט. און וויפּל טרערן, רייד און אפילו פעטש די אויסגעוויינטע פינגער סענט האָבן ניט געקאָסט, ביז מען האָט זיי אַרויסגעריסן באַ די תּמיד בייזע, פאַרהאַרע-וועטע און „קאַרגע“ מאַמעס, — האָט דאָס „באַצאַלטע“ פּאַרן זיך ניט געקאַנט פאַרגלייכן, ניט געהאַט דעם טעם פון יענעם, דעם טרוימפּאַלן און אומזיסטיקן פון דעם גליקלעכן געווינער. יענער, דער געווינער, אַף אַ רגע, — ביז צום קומענדיקן „פּאַר“ — איז געווען דער העלד פון די העלדן, ער איז דאָס געווען דער קלוגער, דער איינרייסער, דער שטאַר-קער. ער האָט טרוימפּירט איבער אַלע. ביז — אַ צווייטער, אַ קלוגער, אַ שטאַרקער, אַן איינרייסער און אַ גליקלעכער, האָט געווינען, געכאַמבלט

צווישן די צעקלאפטע, ברודיקע פינגער דאָס רינגל, און געלאַכט מיטן געלעכטער פון די זיגער. דעם פּרִיעַרדיקן פּלעגט דעמאָלט אויסקומען אַפּצוטערעטן אָן אַ זײַט, זיך צוקוקן, אַ נישטיקער און פּאַרגעסענער, צו יענעמס גדולה און הלומען אַז דאָס גליק וועט זיך נאַכאַמאָל אומקערן צו אים. לויפן בעטן נאָך געלט צו דער מאַמען האָט ניט געהאַט קיין שום פּראַקטישן זין: געבן צוויי מאָל אַף דער קאַלעסיטע האָט ניט גע- טראַכט צו געבן — אפילו די סאַמע פּאַרשווענדערישסטע פון די מאַמעס, אפילו ניט אין אַ חגאַרטאָג.

זעלטענער פּלעגן די מיידלעך געווינען. און אויב יאָ, — איז דאָס געווען מער ווי צוליב זייער געשיקטקייט אָדער מוז — צוליב די קליינע, האַרטלעכע אָנוואַקסנדיקע בריסטלעך זייערע; צוליב זייער קאָקעטירן מיטן באַלעבאָס, וואָס האָט מיט ישׁוּב־הדעת, מיט געזעצטקייט, געוואָרפן אַף זיי בליקן פון זײַנע קליינע, חזירישע אייגעלעך און געלאָזט אַמאָל פּאַרבאַלאַנדזשען זײַנע האַריקע הענט אין דער פינצטער, צווישן די פּאַלדן פון די נאָך קינדעריש פּאַרמאַכטע קליידעלעך.

ס'האָט אויך געהאַט אַ סך צו זאָגן אין דער מערכה פון די קינדער, די גוטע באַצײונגען פון די מאַמעס זייערע מיטן באַלעבאָס. ווייבער פּלאַפּלערנס, גוטע שכנעס, באַריידער־קעפּ, פּלעגן צוקומען צום באַלויב־ טענעם ווינקל אין אַ האַלב־פּרײַער שעה פאר דער וועטשערע, כלומרשט די קינדער אַהיים צו רופן און זיך דאָרט פּאַרזאַמען, די הענט פּאַרלייגט אַף דער ברוסט, אַרומריידנדיק וועגן אַלעמען און אַלציינג אַף דער גאַס. דאָרט האָט מען געוויסט ווער מיט וועמען עס לעבט גוט, און ווער — ניט. וועלכער מאַן שאַנעוועט דאָס ווייב, ברענגט אַהיים דאָס שכירות ביזן סענט, העלפט איר אפילו אין דער באַלעבאָטישקייט צו; און וועלכער עס האָט ליב צו גיין מיט אַ גוטן ברודער אין „קאַנטינע“ און זיך דאָרט פּאַרזיצן, גלייך ווי מען וואָלט גאָרניט געקענט אַרײַננעמען „אַ ליטער“ און טרינקען מיט דער משפּחה באַם טיש, ווי באַ לײַטן.

עטלס מאַמע — ניט נאָר וואָס זי האָט אפילו אַף איר לעבנסמאָג אינזינען געהאַט צוצוקומען נאָענט צו דער קאַלעסיטע — זי האָט עטלען אויך אַהין ניט צוגעלאָזט. די מאַמע — כאַטש זי איז שוין געווען אַ צײַט אין לאַנד, האָט זי אַף אַ מינוט ניט אויפּגעהערט צו טראַכטן, אַז „דאָס איז אַ ווילד לאַנד, מיט ווילדע מענטשן, מיט ווילדע פּירעכצן“. היינט וואָס הייסט, זי וועט לאָזן דאָס קינד זיך חברן מיט „דער רוח־ווייס־ וועמען?...“

— די מאַמע האָט נאָך אַלץ געמיינט, אַז דער, וועמען מען קען ניט, איז „דער רוח־ווייס־ווער“. אויב דער טאַטע האָט איר אַמאָל געפּרוּווט דערווידערן, אַז „דאָס קינד קען מען ניט האַלטן צוגעבונדן, און אַז ניט אַלע וועמען מען קען ניט. זײַנען „דער רוח־ווייס־וואָס“. און אַי

אין גאס קיין מענטשן כאפט מען ניט, — האָט די מאַמע דערויף אַ פאַרטיקן ענטפער:

— „בעסער דער היימישער בעדער, איידער דער פרעמדער רב...“

און דער טאטע האָט, ווי אַלע מאָל, פאַרשוויגן און נאַכגעגעבן. יאָ, ווען עטל זאָל געווען וואַרטן, אז די מאַמע זאָל זי פירן צו דער קאַלעסיטע, אָדער איר הייסן גיין אַהין, — וואָלט זי שוין אויסגעזען. אַליין, מיט אירע אייגענע, צוגעטראַכטע און אויסגעפרוּוטע מיטלען, פלעגט זי שוין אזוי אויסקאַמבינירן, אז אַלע אירע גענג, אַלע אירע שליחותן פאר דער מאַמען און פאַר הויפּישע שכּנהם — האָבן זיך פאַר-ענדיקט דאָרטן, באַ דער הילצערנער פּורטקע, באַם באַלויכטענעם, ראַשיקן און גרילצנדיקן ווינקל, דאָרט וווּ עס איז פּריילעך, וווּ מענטשן ריידן, שרײַען, וווּ קינדער טומלען און דערוואַקסענע דערציילן זיך אויס איינע פאַר דער אַנדערער און די אייגענע און די פרעמדע סודות און צרות.

אָבער צוקומען צו דער פּורטקע איז נאָך ווינציק: מען האָט געדארפּט האָבן חן באַם האַריקן, כּמורנעם באַלעבאָס, אז ער זאָל אינעווייניק אַרײַנלאָזן, אז ער זאָל מיט אַ שטופּ און מיט אַ גראַב וואַרט די אומד זיסטיקע „קוקערס“ ניט אַרויסטרייבן. דאָס רוב איז עטלען אויסגעקומען צו שטיין אין דרויסן, פון יענער זײַט פּורטקע, אַרײַנגעשטופּט דעם קאַפּ צווישן די שטאַכעטן, פּול און פּול דער קאַפּ מיט פּראַלנדיקער מוזיק, דורכגעפּלאַכטן מיט די ווייבערשע רייד, מיט די קינדערשע געשרייען און מיטן ציטער פאַר דער מאַמען, טאָמער טראַגט איר עמעצער אָפּ, וווּ עטל געפינט זיך.

אָבער דאָס גליק, ווי אַלעמאָל, איז געקומען צו עטלען אומגעריכט: ערב פּסח, ווען אין דעם פירעקיקן קאַסטנדיקן צימער איז שוין געווען אזוי אויסגעשנייערט און ריין, אז ס'האָט זיך געקאָנט דאַכטן, אז ס'איז אַ שאַד צו טרעטן אַף דער פּאַדלאַגע, — ערב פּסח ווען אפילו דער מאַר מעם הילצערן קיבל איז שוין געווען פּסחדיק כּשר און ס'האָט זיך גע-טראָגן פון דאָרטן אַ ריח פון יודישע פּיש און הינערשע יוד, וואָס האָבן פאַרשמעקט דעם גאַנצן הויף, — איז געקומען צו דער שוועסטער, צום סדר, דער פעטער מאיר.

געקומען דער פעטער — אַן אויסגעבאָדענער, אַן אויסגעצוואַנגענער, דאָס רויטלעך ברוינע בערדל — אַרומגעשוירן, די אויגן אויסגעשלאָפּן, אויסגערוטע, אַן דעם שטענדיקן פאַרזאָרגטן, בענקנדיקן בליק אין זיי — געקומען אַ יום טובדיקער. ביז צום סדר איז נאָך געווען ווייט.

די מאַמע, וואָס האָט נאָך געהאַט וואָס צוצוגרייטן, געדארפּט זיך איבערטאָן, האָט פאַרנעלייגט אַ שמייכלענדיקע: — ניי זיך דורך אַ ביסל מיטן קינד.

דער פעטער האָט אַ קוק געטאָן אַף עטלען אַן חשק. מען קען ניט

זאָגן, אז דער פעטער האָט עטלען ניט ליב־געהאַט: פֿאַרט דער איינציג־
קער שוועסטערס אַ קינד. אָבער זאָגן, אז ער איז געווען פֿון איר נתפעל,
— קען מען אויך ניט. דער פעטער האָט נאָכאָנאָנד אַף איר געזוכט
און כסדר געפונען אַלערליי חסרונות: זי איז קליין, זי איז דאַר, זי איז
ניט ווי זינע מיידעלעך, דאָרט אין דער „היים“, זי עסט ווינציק, און
צופיל נאַשערניען. זי איז אַן עזות־פנים, ענטפערט אַנטקעגן אַן עלטערן
פון זיך אפילו טאטע־מאַמען. זי שטופט די נאָז, דאָרט ווי מען דאַרף
ניט. זי האָט ליב זיך אַוועקשטעלן הערן, וואָס עלטערע מענטשן ריידן,
און קוקט דערביי יענעם אין פנים, אז עס ווערט אַזש פאַסקורנע; עס
ווייזט זיך כסדר אויס: — זי וויל דיך כאַפֿן באַ אַ ליגן. דו וועסט זי
דעמאָלט ניט אַוועקטרניבן, אפילו מיט „דרוקעס“, און זינע מיידעלעך
— זיי זינען טאַקע לייטישע, וווילע קינדער. „קינדער צו גאָט און צו
לייט“. ניט אַזוי דערצויגן ווי זי... אַזוי פלעגט ער זאָגן, דער פעטער,
דעם טאַטן אין די אויגן, קוקנדיק אַף איר אַן אומצופרידענער:

— „ווען מיניס אַ קינד זאָל אַזוי טאָן... ווען מיניס אַ קינד זאָל
אַזוי אָפּענטפערן...“ דער טאַטע פלעגט זיך ניט צוהערן, ניט צוהערן,
— נאָר דער פעטער פלעג אים אַזוי לאַנג עקבערן אין אויער מיט זינע
רייד, ביז ער פלעגט זיך אַמאָל אָפּרייסן און עטלען דערלאַנגען אַ פאַטש.
דער עיקר, ווען זי האָט זיך איינמאָל ניט געקאָנט איינהאַלטן און גע־
ענטפערט דעם פעטער גלייך אַף אַן אָרט:

— און ווען מיין טאַטע זאָל זיין אַזאַ ווי איר, וואָלט איר אים
פּינגט געהאַט, און שוין! דעמאָלט טאַקע איז דאָס געווען, ווען דער
טאַטע האָט איר דערלאַנגט אַ פאַטש, און די מאמע האָט זיך פאַרן
פעטער פאַרענטפערט מיט אַ וויינענדיקער שטימע:

— „אז עס וואַקסט צווישן גוים, כמעט אַף הפקר, פון וועמען
זאָל זיך דאָס אויסלערנען דרך ארץ — פון די שקצים און שיקסעלעך
פון „הויף“?“

דער פעטער האָט דעמאָלט געקוקט אַף עטלען פונקט מיט אַזאַ
זויערער מינע, ווי די לערערקע אין שול. דער וויינענדיקער עטלען איז
ער געווען אין דער מינוט פונקט אַזוי נמאס, ווי די זויערע לערערקע.
זי האָט אין דער מינוט פּינגט געהאַט אים, פונקט ווי דעם טאַטן. אין
האַרצן האָט זי אים געווינטשן, אז ער זאָל שוין וואָס ניכער אַוועקפאַרן
אַהין, צו די געצאַצקעטע מיידעלעך זינע, אין „דער היים“, — וואָס
עס קערט איר די גרינע נאַל נאָר פון טראַכטן פון זיי, — אַזעלכע
גרינע, לייטישע און סטאַטעמטשנע ווי זיי זינען עס דאָרטן... און אַלע
אינאיינעם מעגן זיי, פון אירעטוועגן — דאָרט אָנלייגן מיטן קאָפּ...
אָבער דאָס אַלץ איז געווען פּרונער, אַמאָל. איצט איז יום טוב און
דער פעטער איז אַ גוטער, — ער איז אין אַ יום טובדיקער, מילדער

שטימונג. ער קוקט אף עטלען אָן דער זויערער, פאַרקרימטער מינע, נעמט זי אָן פאַר דער האַנט און לאָזט זיך מיט איר צום ברייטן „הויף“־טויער.

ארויס אָפן גאַס — האָט זיי בייַדן גלייַך אונטערגעכאַפּט דער גרילצנדיקער, שרייענדיקער, פריילעכער ניגון פון דער קאַלעסימע. דאָרט האָט זיך אַ מענטש אַרויסגעשלאָגן פון די כוחות, כדי צו באַווייזן אַ קונץ: אַן אַ ברעקל שטימע האָט ער אויסגעזונגען אַ ליד, וואָס דאָס לעצטע וואָרט פון יעדער סטראָפּע האָט זיך געמוזט אויסלאָזן מיטן וואָרט — „מאַמע“ — אָדער „האַרץ“.

דער פרייהאַרבסטיקער הימל האָט אין זײַן פאַרנאַכטיקער, אפאלע־נער העלקייט, וווּ עס האָט געפינקלט אַ דיאַמאַנט, שקאַצעוואַטע שטערנדל, — אויסגעזען אומפאַרגלייכלעך העלער און זויערער פון דער טונקליגעוואָרענער גאַס. אַרום דער קאַלעסימע האָבן מאַמעס, מיט מיד־פאַרלייגטע הענט אַף די ברייטע, מעכטיקע בוזימער — געשמעסט צווישן זיך; צווישן איין שמועס און דעם אַנדערן — האָבן זיי געפרוּווט און ניט געקאַנט דערוּפן די קינדער אין שטוב אַריין אָפּעסן און שלאָפן.

צען מאָל, איינעם נאָך דעם אַנדערן, האָט עטל אין איר פאַרשיכורטן גליק זיך געדרייט אַף דער קאַלעסימע. צען מאָל איז זי געשפּרונגען, פון די גאַלאַפּירנדיקע פּערד, — צו די גליטשענדיקע שיפעלעך. צען מאָל האָט זי, אונטער די פאַרשיידנסטע, אָבער אַלצאיינס גרילצנדיקע טענער פון ווינער וואַלצערס, צעצויגענע און אומעטיקע אַרגענטינער טאַנגאַס און אימפעטיקע שפּאַנישע פּאַסאַדאַבלעס — אין צווישן האָט זיך אפילו אַריינגעכאַפּט דער מאַרש פון „אַידאַ“, — גענאָסן פון דעם אומגעשטערטן גליק. דאָס גליק פון — דרייען זיך, זיך דרייען — ביז קאַפּ־שווינדלעניש; זען פאַרבניטאַנצן פאַר די גליקלעכע אויגן די גאַס, וואָס דרייט זיך אויך, מיט די אַרומלויפנדיקע קינדער, מיט די טומלענ־דיקע מאַמעס, מיט די אַרומיקע הויזער מיט די זיך לייכטנדיקע פענצמער פון דעם אַנטקעגנדיקן טונקעלן „מויער“. די באַלויכטענע פענצמער האָבן, ווי פּריינטלעכע אויגן, איר צוגעווינקען מיט גוט־ברודערשאַפט: — „גוט, האַ, גוטער־ברודער?...“

אָבער אָט איז דער פעטער מאיר מיד געוואָרן פון דעם טומל, פון דעם רעש, פון צעבייַמן פינף־סענטיקע. ס'איז שוין טאַקע געווען שפּעט אויך. אין דער נאַכטיקער שעה האָבן שוין נאָר אַ פאַר עלטערע קינדער אַרומגעבאַנקעט צווישן דעם גראָז און בוריאַן און איינציקע שאַטנס האָבן זיך געוויגט באַם הילצערנעם טירל — די פּורטקעס באַם אַריינגאַנג. די גאַס איז שוין געווען ווי אויסגעלאָשן; שטיל און פינצ־טער זײַנען געשטאַנען די הויפן, די הויזער. אינעווייניק האָט מען גע־

געסן, אָדער שוין גאָר געשלאָפֿן. נאָר די קאַלעסיטע, אַ מעכטיקע און אומדערמידלעכע, האָט אַלעמאָל אויפגעפראַלט מיט אַ נייעם ניגון.

מיט אומענדלעכן געבעט האָט זיך עטל געבעטן באָם פעטער:
— „נאָך איין מאָל, פעטער, נאָך איינאונאיינציק מאָל, און שוין“.
און טיף אין איר געבעט האָט געמליַעט אַ האָפענונג: טאָמער, —
ווער ווויסט, דאָס גליק שפּילט איר צו, זי ציט אַרויס דאָס רינגעלע,
און דעמאָלט — איז דאָך שוין ניט איינמאָל, נאָר צוויי מאָל, און דער-
נאָך, און דערנאָך...

דער פעטער האָט זייער ניט געהאַט קיין חשק. נאָר ס'האָט זיך אים, אפנים, ניט געלונסט איבערפירן זיין יום - טובדיקע שטימונג, האָט ער באַשלאָסן זיין אַ גוטער ביזן סוף: ער האָט מקריב געווען נאָך אַ ביסל געדולד און נאָך פינף סענט. ער האָט זיך פשוט פון עטלס בעטנדיקע אויגן ניט געקאָנט אָפטשעפען. און עטל איז שוין ווידער געפּלויגן איבער פּערד און איבער שיפעלעך. אָבער די מוזיק האָט זיך פּלוצים איבערגעריסן: באָס טירל — אַ קליינער טומל פון געציילטע דרײַפיר מענטשן. עס האָט זיך דײַטלעך געלאָזט הערן דאָס קול, דאָס הייזעריקס און כריפענדיקס, פון דעם באַלעבאָס פון דער קאַלעסיטע — שמענדיק איז ער עפעס געווען הייזעריק, גליַנד ווי די גרילצנדיקע קולות פון דער מוזיק זינער וואָלטן אים אייביק געריסן אין גאָרגל:
— „קיינער האָט ניט קיין שום רעכט מיר צו באַפעלן — האָט ער געכאַרכלט — ס'איז מיין געשעפט, מיין פּרנסה, און אין מיין פּרנסה קען מיר קיינער ניט שמערן...“

באַ עטלען איז עפעס אָפּגעשטאַרבן אין האַרצן: — שוין-זשע וועט זיך דאָס גליק אַזוי גיך ענדיקן, האָט זיך שוין געענדיקט? דאָס אויסגעבעטענע, אויסגעחלומטע דרייען-זיך — אַזוי פּלוצים אויפהערן? ... אָבער ניין: שוין ווידער האָט די כוואַליע פון שרײַענדיקער מוזיק פאַרפּלייצט די גאַס נאָך שטאַרקער ווי פּרנער, ווי עמעצן אַף צעפיקעניש; אַ שטאַרק צעקאָכטער, ווי אַ מענטש, וועמען מען האָט נאָר וואָס געד וואָלט אומזיסט-אומנישט טאָן אַ זייער גרויסע עווללה, האָט שוין דער קאַלעסיטער, מיט גרויס רציחה, געדרייט די באַר.

עטל האָט קוים באַוווּזן זיך אַרויפצוכאַפּן אַף דער דרייענדיקער קאַלעסיטע. די אַרומשטייענדיקע, ווינציק-פאַרבלײבענע ווייבער האָבן נאָך אַרומגעשמועסט, איבערגעקײט דעם אָקערשטיקן סכסוך:
...נו, יאָ, דאָס איז דאָך די משפּחה פון דער לערערקע, די צוויי און צוואַנציק יעריקע לערערקע, וואָס זי וווינט אַטידאָ אין „מויער“, אַפּן דריטן שטאָק וווינט זי. אַ זייער קראַנקע. מען זאָגט: אַ טשעכאַטקע באַ איר. זי איז ערשט נעכטן, נאָכן אָפּזיין אַ שטיק צײַט אין די בערג, געקומען צוריק אַהיים. און האָט שוין באַוווּזן צו באַקומען אַזש צוויי

בלוט-שטורצן פון נעכטן אָן. אַבי מען האָט געמיינט: געווען אזא ציט אַף פרישער לופט געגעסן און געטרונקען, באַקומען איר געהאַלט פינקטלעך, ווי אַ זייגער, — ניט אַרבעטנדיק, — וועט זי זיך געוויס אויסהיילן.

...און נאָך האָט מען געמיינט, פּרײַער, אידער זי איז קראַנק גע-
ווארן: אַט די טאַכטער, די סאַמע יונגסטע, וועט שוין זיכער אויסמיידן
די שלאַפּקייט; באַ די צוויי עלטערע וואָס זײַנען אויך דערפון געשטאַרבן,
איז געווען אַ תּירוץ: ניט פאַרכאַפט באַצײַטנס, ניט אַכטונג געגעבן,
שווער געאַרבעט. אָבער זי, די מעזינסקע, האָט מען אָפּגעהיט ווי אַן
אויג אין קאַפּ: מען האָט איר, אַ סכּרה, אומיסטן געלערנט אזא אידעלן
פּאַך. די איינציקע פון די שוועסטער וואָס האָט אַף לערערקע געענדיקט.
אַ שטשופּלע, אַ טונקלהויטיקע, מיט איר דינעם, לענגלעכן האַלדן, פון
וואַנען ס'האַבן אַרויסגעקוקט קינדערשע דאַרע בינער, — האָבן די
ווייבער זי געזען דורכגיין. די גאַס, אַן ערנסטע און חשובע, ווי עס פּאַסט
פאַר אַ געבילדעט מיידל: דאָס איז זי געגאַנגען אין שול, אָדער פון
דער שול. אַף די טונקעלע, אָפּגעצערטע באַקן באַ איר איז קיינמאַל
קיין שמייכל ניט געווען. נאָר אַ ראַזעווע, צעהיצטע רויטקייט, וואָס
האַט זיך ניט געפּאַסט צו איר ערנסטן, מיושבדיקן אויסזען. די ווייבער
פלעגן זיך ניט איינמאַל אפילו שפּאַרן צווישן זיך: „דאָס פאַרבט זי זיי,
די באַקן, צי זיי זײַנען עס רויט אזוי אַליין, פון זיך?...”

די וועשן פּאַלמיראַ, אַ דיקלעכע שוואַרץ-הנעוודיקע און אומפאַר-
שעמטע פּרוי — קיינער אין דער גאַנצער גאַס האָט ניט געוויסט פון
וועמען זײַנען עס די גאַנצע כאַפּטע קינדער וואָס זי האָט אָנגעפּלאַדיעט
אַרום איר ברייטן, פיטש-נאַסן פּאַרטעך, — האָט אַלעמאַל געהאַלטן
שטאַל און אינזן פאַר דער לערערקע: — „וואָס הייסט, זי וועט זיך
פאַרבן? שוין געזען, אַז אַ לערערקע, אַ געבילדעט מענטש, זאָל זיך
פאַרנעמען מיט אַזעלכע זאַכן?...”

און אַלעמאַל, באַם אַרויסריידן „אַזעלכע זאַכן“, פּלעגט זי זיך
פאַרקרימען, פּאַלמיראַ, פונקט ווי פון „אַזעלכע זאַכן“, ווערט איר ניט
נוט, פשוט עס קערט איר די גרינע גאַל. פּאַלמיראַ, וואָס פּלעגט אַמאַל
אַריינקומען וועש-וואַשן צו דער לערערקעס מאַמען אין שטוב, האָט זיך
גאַרניט געקאַנט אָפּלויבן פון איר, פון די מענטשן דאָרט. איבערהויפּט
פון דער מאַמען: אַ טונקלהויטיקע, פּרייַגרויגעוואַרענע פּרוי, אַ קליי-
ניקע, מיט גרויסע, שוואַרצע און עפעס ווי פאַרמוטשעטע אויגן, וואָס
די גרויע פּאַסמעס האָר פּאַסן איר זייער צום מאַטעוון פנים מיט די
פלויםען-קאָלירטע, בולטע ליפּן. שטענדיק גייט זי אָנגעמאַן אין שוואַרצן,
דער לערערקעס מוטער. און ניט נאָר זי אַליין — עפעס אַלע פּרויען
פון דער משפּחה גייען באַ זיי שטענדיק אָנגעמאַן אין שוואַרצן. און

אלע האָבן זיי עפעס אזעלכע אומעטיקע, ווי פארמוטשעמע פנימער. אויך איצט האָט זי דאָס, פאלמיראָ, געהאלטן אין איין דערציילן וואָס דאָרט טוט זיך, באַ דער לערערקע, און זיך דערביי אויסגעשטעלט פאַר די איבעריקע ווייבער, וואָס זי איז אזוי היימיש דאָרט, אין דער ליטישער שטוב וואָס אין „מויער“.

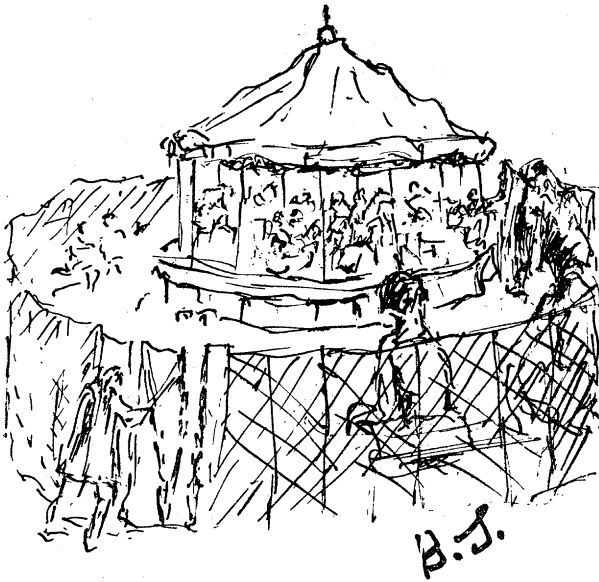
— „...איז האַלט מיט איר זייער שלעכט, מיט דער אַרעמענקער. ווער ווייסט, צי זי וועט די היינטיקע נאַכט איבערקומען. דאָס איז טאַקע די משפּחה געקומען בעטן: אפשר קען מען אַף היינטיקער נאַכט אַפּשטעלן די מוזיק?״

...זי האָט זיך טאַקע אזוי געבעטן, דערציילן זיי: — „זאָל מען זי לאָזן אויסגיין אָן מוזיק, וועט איר זיין גרינגער...״

אלע גרויסע גליקן קומען שטענדיק אומגעריכט. אויך איצט איז דאָס גליק צו עטלען געקומען פּלוצים: צי דערפאַר, וואָס אַף דער קאַלעסיטע זינען שוין געווען נאָר ווינציק בעלנים, צי ווייל דער קאַלע-סיטעראַ איז געווען צעטומלט, זעענדיק, אַז די פּאַר מענטשן גייען נאָך אַליי נישט אַוועק פון דער פּורטקע, — ער האָט זיך פאַרקוקט; עטל, וואָס איז געשטאַנען אַפּן האָרב פון אַ הייצערנעם קעמל — געשטאַנען, טאַקע נאָר אַף געהרגעט צו ווערן — האָט אומגעריכט פאַר זיך אַליין דערפילט דאָס אייזערנע רינגל אין די פינגער, גענעבן, פאַרבידרייענדיק זיך, אַ צי מיט אַלע כוחות, דאָס רינגל האָט זיך אַפּן לאַנגן קרוק גע-באַמבלט באַ איר אין האַנט.

אַראָפּגעשפּרונגען פון דער קאַלעסיטע, אויסער זיך פון גרויסן און נישט דערוואַרטעטען גליק, איז זי אָן אַטעם צוגעלאָפּן צום פעטער, וואָס איז געשטאַנען אין רעדל פון די גראַגענדיקע, מיטן קאַפּ-שאַק-לענדיקע ווייבער, געשטאַנען, זוכנדיק מיט די אויגן ווי אַרום צו אַנטרוי-נען ווערן פון אַט דעם ווייבערישן געזעמל, וואָס האָט צו אים געטענהט פון איין זייט, און פון דעם צעקאַכטן, ביזן באַלעבאָם — פון דער אַנדערער. עטל האָט זיך ערשט געוואַלט נעמען דערציילן דעם פעטער וועגן איר גרויסן גליק — וואָס טרעפט זיך דאָ מיט איר צום ערשטן מאָל אין איר לעבן — אָבער דאָ מיטאַמאָל איז ווידער עפעס געשען. צום באַלעבאָם האָט זיך צוגעשאַרט נאָענט איינער פון די פּרױערדיקע מענטשן, מיט גוואַלד אים אַריינגעשטופּט אין האַנט אַ פּאַר פּאַפּירלעך. ווי עס האָט אויסגעזען, האָט ער, דער תמיד בייזער בעל רציחהניק, אַף דעם זיך אַף אַ האָר אפילו נישט באַליידיקט: ער איז נאָר צוגעהונקען צום קאַרביד-לאָמפּ, אַראָפּגענומען אים פון האָק, און מיט אַ געקלימפּער פון רינגלען האָט ער צווייסן גענעבן: — „אַן עק, די קאַלעסיטע פאַר-מאַכט זיך אַף „היינט“. חשכות האָט מיטאַמאָל זיך אַ ראַנגל-געטאַן מיטן זיך וויגנדיקן ליכט פון לאָמפּ אינעם באַלעבאָם האַנט. חשכות

האָט געווונען: דאָס ליכט האָט באַוויון אַ בינטל שאַטנס וואָס צעקריכן זיך, און נאָך איינעם, אַ געהאַרבעטן, וואָס באַברעט זיך אַ רגע באַ דער פּורטקע. דערנאָך האָט אַ שטילקייט, אַ קילע, און אַ פינצטערע מנוחה-דיקייט, זיך אויסגעשפּרייט איבער דער גאַס.

VI

דער מויער

...אז עטל איז אַרנין מיטן פעטער אין שטוב, האָט דאָס צימער זיי אויפגענומען מיט אַ ליבלעכער. וואַרעמער ליכטיקייט — אינגאַנצן אַ פאַרשיידענע פון דער קאַלעסיטע-ליכט. אָט די ליכטיקייט איז געווען אַ שטילע, אַ זויבערע; זי האָט געשמעקט מיטן פריש-אויסגעפרעסטן ווייסן טישטעך אַפן טיש; מיט די אָנגעצונדענע ליכט אין דער מאַמעס היימישע ליכטער. מיט די כוסות, וואָס האָבן געפינקלט אַפן טיש, געפינקלט מיט יענעם גוט-באַקאַנטן דאַרפישן שניץ, וואָס האָט שוין אָנגעהויבן ביסלעכווייז זיך אויסוועפן אין דעם סינדערשן זכרון, און אויפגעטויכט נאָר אין געוויסע מינוטן, פאַרשווינדנדיק גלייך. די מאַמע האָט צוגע-מאַכט די טיר, צוגעשפאַרט די לאַדנס, און באַס טיש האָט זיך, פון דעם ווייסן טישטעך, אַף אים — די קנאַקנדיקע מצות, די געפּעפּערטע פּישריחות — אויפגעהויבן דער אַלמער, דער גוט-באַקאַנטער ניגון, וואָס דער זיידע און דער פעטער לייב האָבן דאָרט, אין דאָרף, געזונגען אין אַזעלכע נעכט:

...עבדים היינו לפרעה במצרים...

און ווידער איז דערנאָך געקומען די פאַרנדיקע יויך מיט קניידלעך, און די מאַמע האָט צוגעטיילט פאַר עטלען דאָס גערגעלע, מיט די פּלי-געלעך פון דער הון, וואָס פון זיי האָבן זיך געקלעפּט די פינגער, פּונקט ווי די אויגן האָבן זיך געקלעפּט פּונעם קאַפעלע ווייץ וואָס די מאַמע האָט איר אָנגעגאַסן אין אַ נני, פינקלדיק גלעזעלע שוין אָן אן אויער, און אָן דעם רויטן שטרניפעלע ווי באַ יענעם, באַס היימישן, דאָס וואָס זי האָט פון דאָרף געהאַט געבראַכט און באַלד דעם ערשטן טאָג דאָ צעבראַכן.

...דער טאַטע און דער פעטער האָבן שוין געהאַלטן נאָך אַלע מאַדנע זאָגעכצן, וואָס עטלען האָט זיך אויסגעדאַכט — זיי גייען באַ זיי פּונעם נאָרגל גלייך אין דער לופטן אַרנין: מאַדנע, אומפאַרשטענדלעכע און נידנע זאָגעכצן, וואָס האָבן געשלעפּערט. די מאַמע האָט זיך צוגעזעצט, אָפּגערוט נאָך אירע אַרומלויפענישן אין-סיך און פּון-סיך. זי האָט זיך צוגעהערט מיט אַ צעשמייכלטן פנים צום מאַנס און צום ברודערס זינגעוודיקן זאָגן:

„ — חר גדיה, חר גדיה...“ האָבן ביידע אין איין קול געזונגען.

עטלען האָט זיך גענומען דאַכטן, אַז אַ ווייס ציגעלע, געמאַכט פון

קאַנדל־צוקער, שפּרינגט אַרום איבערן טיש. און דער טאַטע מיטן פעטער יאָגן זיך, זינגענדיק, נאָך דעם...

אַ געלויפּערני און אַ געטופּערני איבערן הויף האָט זיי אַלעמען אַרויסגעריסן פון דעם דרעמלענדיקן געזאַנג: די טיר האָט זיך געגעבן אַ צעפּראַל — רחלע, דאָס פרומע ווייבל, האָט אַרנינגערקוט איר קליין פּאַרטערט פּנימל, וואָס האָט זיך קוים אַרויסגעזען פון אונטער דער גרויסער פּאַטשיילע. זי האָט מיט אַ מין זשעדנעקייט געטאַן אַ קוק־אַרנין אין צימער, אַרומגעכאַפּט, מיט איין בליק פון אירע קלייניקע רויטע אייגעלעך, דעם טיש, די ליכט, די האַלב־אויסגעליידיקטע טעלער, די זיצנדיקע מענער. מיט אַ רחמנות־פנים — אַ שעפטשע געטאַן:

— „חנהלע קרוין! עפעס טוט זיך דאָרט חושך, אין דער „מויער“! אַלע פון „הויף“ לויפן דאָס איצט אַהין. עפעס אַ שיקסע אַ דאָרטיקע, איז געפּגרט, צי זי האַלט באַם פּגרו, מען זאָגט, זי מוטשעט זיך, איר מוטשען זיך איז גאַרניט פאַר קיין מענטשן... ווי־וויי, וואָס דער אַיִר בערשטער שיקט אָן אַף דעם זינדיקן מענטש, נעבעך... קומט, חנהשי, לאָמיר צוויין אַ קוק טאַן...“

און ניט אָפּכאַפּנדיק אפילו דעם אָטעם, האָט זי דערפּישטשעט:

— נאָך אַלץ באַ איינך ניט פּאַרטיק דער סדר? וואָס געדויערט עס באַ איינך אזוי — צוויי מאַנספּאַרשויגען, און קענען זיך קיין עצה ניט געבן?...

דער טאַטע האָט אַף איר אַ קוק געטאַן זייער ניט פּריינטלעך, די אויגן באַ אים — ניט קיין בלויע און שמייכלעדיקע, נאָר גרויע און קאַלטע. ער האָט פון אונטער די העלע וואַנצעס אַ זיפּ־געטאַן אָפּגע־האַקט און שאַרף:

— וואָס איז דאָס פאַר אַן אויסשפּראַך, ווייבל? וואָס פאַר אַ פּגרו, מענטשן שטאַרבן — מענטשן פּגרון ניט...“

— וואָס רעדט איר, שכן־לעב? — איז שוין רחלע געשטאַנען אין דער גאַנצער טיר, געמאַנצט מיט די רויטע אייגעלעך־איבערן גאַנצן צימער, געשנאַפּט מיטן רויטן, פאַרקאַמערטן נעזל, ווי זי וואַלט וועלן די ביינדלעך אין די טעלער, די ניט דערטרונקענע ביסלעך וויין אין די גלעזער אויסשמעקן, — וואָס רעשט איר, ר' יעקב, ס'איז דאָך אַ שיקסע! וועט זיך מיר חלילה עפענען מיין מויל אזוי צו ריידן וועגן אַ ייִדיש קינד? ... זאָל מיר מיין מויל...“

— גענוג, גענוג ווייבל, שוין גענוג, איך בעט אייך!... מיט אַן אויסגעצויגענער האַנט האָט דער טאַטע איר געוויזן אַף דער טיר:

— איר זעט דאָך, מיר האַלטן אין עסן, — יום טוב...“

אַז רחלע האָט, מיט אַ מער בייזן, ווי פּאַרשעמטן קנאַס צוגעמאַכט

די טיר הינטער זיך, האָט די מאַמע שטיל אויסגערעדט דעם טאָטן.
מיט אַ פּרײַנטלעכע מינע:

— טרייבן אַ מענטשן, יאַנקל, און דערצו נאָך — אום יום טוב? ...
אַ שכנא — זי האָט דען געמיינט עפעס שלעכטס? ...

דער פעטער מאיר האָט נאָך צוגעגעבן, מיט זײַן ווייכער, ברום-
טיקער שטימע, קייענדיק אַ שטיקל מצה:

— אָט האָט מען דאָך באַ אונדז אין דאָרף אויך געזאָגט: — „אַ
גוי, די כפרה זאָל ער ווערן...“ און פונדעסטוועגן, האָט מען מיט אים
געהאַנדלט, פון אים געלעבט...
— אָט-אַט-אַט! — האָט דער טאָטע אויסגעשריען — אָט דאָס

האָט טאָקע ניט געטויגט!

— וואָס האָט ניט געטויגט? — האָט דער פעטער אָנגעשמעלט אַפן
טאָטן אַ פּאָר ביר-קאָלירטע קיילעכיקע אויגן, שטופנדיק אין מויל, צווישן
די רויטע דיקלעכע ליפן, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט באַ אים פון צווישן
דעם ברוינעם ווייכן בערדל זינעם אַ פריש שטיקל מצה. דאָס האָט דער
פעטער געקייט די מצה סתם אַזוי, ניט ווייל ער איז הונגעריק, נאָר
ווייל ער האָט ליב געהאַט צו כראַמקען די האַרטע, קנאַקנדיקע מצה
מיט זינע ווייסע, ברייטע ציין. — וואָס האָט ניט געטויגט? ..

— ביידע, — האָט דער טאָטע, ווי אלעמאָל, זיך גענומען קאָכן,
— ביידע זאָכן האָט ניט געטויגט...

אַלע מאָל, ווען דעם טאָטן קומט אויס צו שמועסן מיטן פעטער
מאיר, איז אַזוי: דער טאָטע היצט זיך, און דער פעטער איז ריניק,
געלאַסן, ענטפערט אים אַר זינע היציקע ווערטער מיט שטילע, קאַלטע
און „וואָס אַרט-עס-ימך“ — קלאַץ-קשיות. דאָס טרייבט דעם טאָטן
צו נאָך מער היציקייט, צו נאָך מער קאָכן זיך און שרייען:

— ביידע, ביידע האָבן ניט געטויגט! — שרייט ער איצטער, — ניט
דאָס לעבן פון אים, ניט דאָס זאָגן: „אַ כפרה זאָל ער ווערן“... פאַר
וואָס עפעס זאָל ער אַ כפרה ווערן? פאַר וועמענס זינד? אַז סך הכל
איז אים דען געווען בעסער פונעם יידן? ... און געמוטשעט האָבן זיך
ביידע גלייך...

דאָ איז עטלען שוין געוואָרן נאָר נודנע; זי האָט געוויסט, אז אַזוי
וועט איצט זײַן — מען וועט שרייען, מען וועט זיך רייסן, און דער
סוף וועט זײַן: עס וועט בלייבן ווי געווען: אפילו ברוגז וועט מען ניט
ווערן איינס אַפן אַנדערן. אַ מאַדנע זאָך מיט אָט די צוויי שוואַגערס:
דער טאָטע מיטן פעטער מאיר. זיי האָבן זיך ליב — דאָס לעבן. עטלען
ווייזט זיך אויס: דאָס האָט דער טאָטע אַזוי ליב דעם פעטער, ווייל
ער איז אַזוי ענלעך צו דער מאַמען. ביידע זינען זיי נידעריקלעכע,
קיילעכיקע, מיט ווייסע פנימער, דורכגעוואָרפן זייער חנעוודיק מיט זומער-

שפרענקעלעך. ביידע האָבן זיי רויטלעך-ברוינע האָר און בירדקאָלירטע, קיילעכיקע אויגן, ביידע קוקן זיי מיטן זעלבן האַלב-שעמעוודיקן, גוט-מוטיקן — דער טאַטע זאָגט: „קליינשטעמלדיקן“ — קוק. דער פעטער רויטלט זיך אפילו אַמאָל, פונקט ווי די מאַמע, מיט אַ ראָזלעך-פּייער-דיקער פאַרב אָפן פנים, וואָס פאַרכאַפט אים אַזש ביז אונטערן קורץ-געשוירענעם בערדל זינעם.

יאָ, אָט דאָס בערדל דעם פעטערס האָט שוין אַזש געהאַט אירם אַן אייגענע געשיכטע, אַ געשיכטע, וואָס עטל האָט געקאַנט אַף אויס-ווייניק, ווייל סײַ דער טאַטע, סײַ די מאַמע, האָבן ליב געהאַט זי צו דערציילן פאַר באַקאַנטע, פאַר לאַנדסלויט און גלאַט מענטשן. דער-ציילט האָבן זיי זי אָבער פאַרשיידן: בעת די מאַמע האָט זי דערציילט מיט גרויס נחת, שיר ניט באַרומעריש, ווי איינער, וואָס דערציילט אַ חכמה פון זינס אַ באַליבט קינד — אַ געראַטנס, האָט דער טאַטע זי דערציילט מיט אַ שמייכל, אַ ביסל אַ חוּדדיקער, ווי איינער זאָגט: — „אַ חכמה איז דאָס טאַקע, — נאָר ניט אַזאַ גרויסע...“

די מעשה דערפון איז געווען אַזאַ: אַז דער פעטער איז געקומען קיין „אַמעריקע“, דאָס הייסט, קיין אַרגענטינע, האָט מען אים באַלד אַן עצה געגעבן, אַז די באַרד זינע, די ווילל-ערנערישע און בכבודיקע, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט פון דער „היים“ ווי אַ מין אַטעסטאַט אַף זײַן פרומקייט, אַף זײַן לײַטשיקייט און אַף די זעכצן יאָר וואָס ער האָט פאַרבראַכט לערנענדיק אין דער ישיבה, — די באַרד זאָל ער, ווי אַ זאָך מאַכט זיך, בעסער אַראָפּנעמען. צו וואָס זאָל ער רייצן דעם אַפעטיט פון די ווילע יונגען דאָרט אין דער קאַנווענטיזשע פון „די פּערצן פּראָווינצן“, וווּ זיי זינען באַלד נאָך זייער אָנקומען אַהער מגולגל געוואָרן — דער טאַטע מיט אים? ... איז אָבער דער פעטער מאיר אַן עקשן. און ווייל אַלע האָבן געזאָגט: אַראָפּנעמען, היט ער דווקא די באַרד זינע, צאַצקעט זיך מיט איר, ווי מיט אַ טײַערן אבן טוב, גיט אַכטונג, אַז קיין הערעלע פון איר זאָל ניט געקרויודעט ווערן... ווער ווייסט? אפשר איז די באַרד באַ אים, אַחוץ אַן אַטעסטאַט, דער לעצטער פּאָדעם וואָס פאַרבינדט אים מיט דער היים, מיט די שטילע, אומעטיק-לעכע, נאָר גליקלעכע יונגלשע יאָרן זינע דאָרט אין דער ישיבה? אָדער אפשר האָט זי אים דערמאַנט, די באַרד זינע, אין זײַן ווייב, די קליינע מומע ריוועלע, וואָס האָט שטילענקערהייט, אַן איין וואָרט — זיי זינען געווען שוועסטערקינדער ביידע — מיט אים חתונה געהאַט, שטילערהייט אים שטאַרק ליבגעהאַט, אים שטילערהייט געהאַט לײַטישע, שטילע קינדערלעך, וואָס שרײַבן צום טאַטן קיין אַמעריקע אַזעלכע לײַטישע, דראַבניקע בריוועלעך, מיט דראַבניקע אותיותלעך, מיט גרויסן פאַרן „ליבן פאַטער, וואָס זיי קושן אים פיל מאָל, און גרויסן אים פיל מאָל,

און זיי פארהאפן נאך צו זען זיך מיט אים, אין גאָר גיכן און אָפּ אַ גוטן אופן..."

נאָר ווי עס זאָל גיט זיין, דעם פעטערס לאַנגע, ברייטע, ברויך-רויטלעכע באָרד האָט אַזוי לאַנג גערייצט דעם אַפעטיט פון די ווילע יונגען, וואָס אָפּ דער זעלבער גאָס וווּ עס האָבן זיך געפונען די „פּערצן פּראָווינצן“, ביז אין איינעם אַ טאָג האָבן זיי זיך צו איר גענומען, — און גיט אָפּ קאַטאָוועסן. זיי האָבן איר חלילה גאָרניט געמאַן, דער באָרד: גיט געריסן, גיט געמשעפעט. נאָר ווי זיי פלעגן דעם נידעריקלעכן יונגעראַן מיט דער גרויסער באָרד אָפּן פנים דערזען אָפּן גאָס, פלעגן זיי צוגיין צו אים, אים נעמען גלעטן פּאַוואָלינקע איבער איר, און זיך חידושן — ממש זיך גאָרניט קענען אָפּחידושן — פון דער שיינקייט אירער: ווי לאַנג זיי איין, ווי געדיכט זי איין, זיי שוין זי האָט זיך עס צעוואַקסן איבער דעם ירדנס פנים. און באַלד האָט זיך אין דער גאַנצער לענג פון דער גאָס פון די „פּערצן פּראָווינצן“, געהערט אַ געמיש פון קולות אַלערליי — גראַבע, דינע, מיטלע; געדיכטע, ברוסטקע דינע, שריינדיקע און קוויטשענדיקע; און געשרייען האָבן די קולות נאָר איין וואָרט — איין און איינציג וואָרט: — „טשוואָ מעע...“ (1)

דער פעטער האָט אויסגעהאַלטן וויפּל אַ מענטש קען אויסהאַלטן. ניין. דער טאַטע זאָגט, אַז ער האָט אויסגעהאַלטן מער וויפּל אַ מענטש קען אויסהאַלטן. וויפּל מען האָט מיט אים גיט געטענהט, די יודישע שכנים פון דער קאָנווענטיזשע:

— „גאַלט זיך אָפּ, און אַן עק זאָל דאָס נעמען! צוליב אייך וועלן מיר נאָך אויך האָבן צרות פון די יונגען!“

אָבער דער פעטער — איינמאָל ניין און ניין. נעכט איז ער אָפּן געלעגער גיט געשלאָפּן! אַזוי דערציילט דער טאַטע. ער פלעגט נאָר טענהן איין זאך: — „וואָס האָבן זיי צו מיר? נעכט וואָלטן זיי מיך געשלאָגן. נעכט — וואָלטן זיי מיך געזידלט. אָבער אַזוי, מאַכן זיי פון מיר עפעס אַ טשוטשעלע, אַ קינדער-שפּיל... פון מיר גיסט זיך בלוט, און זיי מעקען!...“

און צו די שכנים האָט ער אויך געהאַט טענות, דער פעטער: מענטשן זעען, מען מוטשעט אַ מענטשן, און זיי זאָלן כאַטש אויסריידן אַ וואָרט, זיי מיט עפעס פּאַרוואָרפּן, פאַרשעמען... האָבן די שכנים צוריק געטענהט: — „אַט גייען זיי זיך טאַקע אינשטעלן דאָס לעבן, צוליב עפעס איינעם, אַ קליינשטעטלדיקן יונגעראַנס אַ באָרד! זאָל ער גיט זיין קיין עקשן, און זיך אָפּגאַלן, און גיין ווי אַלע מענטשן גייען, און גענוג. די שגצים זיינען גיט קיין שלעכטע שגצים — זיי טשעפען

(1) טשוואָ: אַ ציג, אויך אַ באָרד. אַ דער פּאַלקס-שפּראַך.

דאָך ניט אים, נאָר צו דער באָרד דאָרטן, נו, אז מען וועט זיי צערייצן, קענען זיי זיך טאָקע אָנהייבן טשעפען צו אלע יודן פון דער געגנט. אזוי האָט זיך די מעשה געצויגן אַ צייט. דער פעטער איז געוואָרן אויס מענטש. ס'איז אַ רחמנות געווען אַף אים צו קוקן. דעמאָלט האָט דער טאָטע זיך צו אים אַ נעם-געטאָן — מיט אים איינגעטענהט, אים אפילו געוידלט, אז ער זאָל שוין אויפהערן אַמאָל צו זיין „קליינשטעטל-דיקער כניאָק און אַ ווילדער מענטש“, און זאָל ער אים צוליב טאָן, און מאַכן אַן ענדע, און זאָלן שוין מענטשן אויפהערן צו האָבן צו טאָן מיט זיי...

דעם טאָטן איז געלונגען. ער האָט נאָר אָפגעלייגט, דער פעטער, פאַרצויגן פון איין וואַך אַף דער אַנדערער, „ביז ער וועט צונויפקלייבן אַ ביסל געלט, און קענען אַרײַנגיין צום פּאָטאָגראַף זיך אַראָפּנעמען אַ קאַרטע: ער וויל שיקן אַהיים אַ קאַרטע מיט זײַן אמתן פנים, ניט מיט קיין גענאָלטער מאָרדע...“

און נאָכדעם, ווען דער פעטער האָט שוין געטראָגן אַף דעם אָרט פון דער היימישער באָרד אָט דאָס קורצינקע, קיילעכיקע בערדל, פלעג ער זיך נאָך אַלץ זייער שעמען, ווען מען האָט די מעשה מיט דער באָרד דערציילט, און מיט אומעטיק-פאַרבנעקטע אויגן קוקן אָפן בילד, וואָס איז געהאנגען באַ עטלס מאַמע אַף דער וואַנט: דאָס בילד וווּ ער, דער נידעריקלעכער, איז געשטאַנען — די באָרד אין איר גאַנצער פּראַכט און גלאַנץ — זײַט באַ זײַט מיטן טאָטן, וואָס איז געזעסן אַף אַ פּאָטער-שטול, וווילערײש פאַרוואָרפן אַ פּוס איבער אַ פּוס, און אַרײַפגעשמיכלט מיט די העלע וואָנצעס צום שוואַגער.

יא, זיי האָבן זיך זייער ליב-געהאַט, דער טאָטע מיטן פעטער: אפילו קיין אַמעריקע פאָרן האָבן זיי געמוזט ביידע צוזאַמען. פונדעסט-וועגן — ווי זיי קומען זיך צונויף — אזוי מוזן זיי אָנהייבן זיך צו קריגן. איין זאָך קענען זיי נאָר ביידע טאָן, ניט אַרומרינסדיק זיך: זינגען. איז אפילו זייער זינגען פאַרשיידן. דאַכט זיך, — דאָס זעלבע לידל, איז, דער טאָטע, ניט ער זינגט אויס די ווערטער, נאָר טײַטשט זיי אויס, — ווי ער וואָלט זיי אַוועקגעשענקט עמעצן אַ מתנה. דער פעטער — ער ברומט דעם ניגון, פאַרמאַכט אַזש די אויגן און ניט ער זינגט די ווערטער אַרויס, נאָר ער זינגט זיי אַרײַן אין זיך. נאָר איצטער האַלט נאָך דערווייַל ניט באַם זינגען. עטל האָט געוויסט: מען וועט אַ ביסל שרײַען: דער פעטער וועט זיך רייצן מיטן טאָטן, מען וועט זיך וואַרפן אין קאַפּ אַרײַן איינער דעם אַנדערן מאָדנע ווערטער: „ידיש פּאָלק“, „פעלקער פון דער וועלט“, „ערד-אַרבעט“, „מסחר“, „האַנדלען“, „מנחם-מענדל“.

די אלע מעשות קריכן שוין צוריק. מען וואָלט געקענט מיינען:

נאך אַט די היציקע קריגעריינען, וועט דער טאטע כאפן א האַמער, צי אַ לאַפּעטע, און נעמען גראָבן די ערד. און דער פעטער מאיר וועט כאַפן און צוריק פאַרן „אהיים“, — דאָרט וווּ ער האָט איבערגעלאָזט זײַן פּיצל, אויסגעדאַרט ווייבל, זײַנע דרײַ לײַטישע מיידלעך, זײַן ברעסל קלײטל און זײַנע זעכצן יאָר אין דער ישיבה. נאָר אַ נעכטיקער טאָג, אַר פּאַרנן וועט דער טאטע זיך ווידער נעמען צום „פעקל“ סחורה, צו די קאַרטאַנדלעך צו זײַנע. און דער פעטער — צו זײַן „אַמעריקאַנער פּרנסה“, וואָס ער לאַכט אַלײן פון איר, מיט אַ שטיק, שעמעווודיק געלעכטער, צו זיך אין קורצן בערדל אַרײַן:

— „אַ זיס לעבן מאַך איך דאָ, — לאַכט ער, פאַרקויפן קאַנפּעקטן, שאַקאַלאַדעס און נאַשעריינען אין אַ „ביאַגראַף“, אַרומשאַפּאַצירן נאַכט־באַנאַכט אין דער פינצטער, בעת דאָרט, אַר דער וואַנט, שיסט מען זיך, הענגט מען זיך, מען ממיטט זיך, אָדער גאָר — מען קושט זיך, — און ווייבער און מיידלעך און קינדער קוקן און קוויקן זיך מיט מײַן סחורה — וואָס קען שוין זײַן בעסער און זיסער?...“

...עטל ווייס באַ זיך, אז ס'איז ניט אזוי די מעשה: דער פעטער האָט זי איינמאַל מיטגענומען מיט זיך, האָט זי געמיינט, עס וועט איר זײַן גוט ווי די וועלט. וואָרעס וואָס קען שוין זײַן בעסער ווי קוקן אין קינאַ, אומזיסט, וויפל מען וויל, און דערביי האָבן נעבן זיך אזויפיל נאַשוואַרג, וויפל דאָס האַרץ גלױסט?... צום סוף האָט זיך אויסגעלאָזט:

דער פעטער האָט אין קלאַזעט פון קינאַ אויסגעטאָן דעם קאַפּעליוש, אַנגעטאַן עפעס אַ היטל מיט אַ מאַדנעם דאַשעק, מיט גאַלדענע אותיות אַר אים, גענומען אַ קעסטעלע מיט זיסוואַרג, שאַקאַלאַדקעס, מיענטאַווע צוקערלעך, און געוואַרט: אז אין קינאַ־זאַל איז געוואָרן ליכטיק, — דעמאָלט איז ער ערשט אַרײַן מיט זײַן סחורה. עטל האָט דעמאָלט אַר אים געהאַט גרויס פאַריבל — זע נאָר, וואָס איז מיט אים אזוי די גדולה? וואָס דערציילט ער מעשות: „אַ זיסע פּרנסה, מען לעבט אַ גוטן טאָג?...“ הייסט עס, דער פעטער האָט זיך פּשוט באַרימט, אָדער געזאָגט אַ ליגן?... אַרומגיין איבערן העל־באַלויכטענעם קינאַ־זאַל, בעת עס איז ליכטיק־טומלדיק, קינדער שרײַען און גרויסע לאַכן און וואַרפן אַפן פּאָל פאַפּירלעך פון קאַנפּעקטן, שאַלעכצער פון מאַנים און פון באַנאַנעס — אזאַ גדולה איז זי אים מוחל... און כאַטש דער פעטער האָט איר געהייסן ויצן אינעווייניק, און קוקן אַפן בילד, בשעת ער אַלײן איז זיך געזעסן דאָרט אין קלאַזעט און אַרײַנגעקוקט אין אַ ביכעלע, — איז איר דער פאַרגעניגן ניט איינגענאַנגען. אַפן עקראַן האָבן מענטשן זיך אַרומגעפּאַנגט משונההרױניז, מען איז אַרומגעפּלױגן אַר ווילדע פּערד, געהאַלטן אין איין שײַם, ממיטן זיך אָדער קושן זיך; אַלץ אַר שטום־לשון. און די פּיאַנע האָט אין דער פינצטער אונטערגעהאַלטן אַן אויפהער

מיט איר מוזיק; טאָמער האָט זיך אַף אַ רגע דער טאַקט איבערגעריסן, האָט מעצענס אַ קול אויסגעשריען:

— „לעבעדיקער, גראַבער!“ — דער עולם האָט געלאַכט און דאָס צוגרימפּלען, זאָל זײַן מיט איין פינגער אפילו, האָט זיך באלד ווידער אָנגעהויבן. און זיצנדיק אזוי אין דער פינצטער, האָט עטל ניט געקאָנט ניט טראַכטן פון דעם פעטער, און גרויס רחמנות געהאַט אַף אים, דעם שעמעווידיקן וויל-לענגער, וואָס זיצט דאָרט אין קלאַזעט, און וואַרט מיט זײַן „זיסער פרנסה“, אַז עס זאָל ליכטיק ווערן אין זאָל, וועט ער אַרײַנג קומען מיט דעם קעסטעלע זײַנעם, מיט דעם רויטלעך-ברוינעם בערדל זײַנעם, דעם אָפּגעראַטעוועטן, — און מיט זײַנע זעכצן יאָר ישיבה הינטער זיך.

אַז עטל האָט דעמאָלט, ווען זי איז צוריקגעקומען אַהיים, דאָס דער-צײַלט פאַר דער מאַמען, האָט די מאַמע געזיפּצט, אויסגעווישט מיטן פאַרטעך די אויגן, און געשאַלטן — גאָרניט אַף איר שטייגער — עפעס איינעם, אַ „גליקלעכן“, אָדער „גליקסמאַנען“, „אַז דאָס מזל זאָל אים זײַן אזוי גוט, ווי גוט ער איז צו אַן אַרעמען לאַנדסמאַן; און אזאָ יאָר אַף אים, מיט זײַנע אַמעריקאַנער טובות און מיט זײַנע אַמעריקאַנער פּרנסות.“

דערפאַר וויל דאָס עטל ניט הערן איצט מער דעם פעטערס מיטן טאַטנס שמועסן. אויך דער מאַמען גײען זיי ווינציקוואָס אָן: פּרײַער פּלעגט זי זיך דערשרעקן, טאָמער צעקריגן זיי זיך אַף דער אמתן. איצט ווייס זי — ס'איז נאָר גערעדט פּוסטע רייד, אַבי די צײַט צו פאַרטרייבן. ס'איז ווי צו שפּילן אין דאָמינע, אַ שטייגער. זי נעמט זיך בעסער אָפּ רוימען פון טיש, אַוועקטראַגן דאָס געפעס אין קיך אַרײַן. ס'איז דאָך עפעס פּסחדיק געפעס, און נאָר גאָט און די מאַמע — און אפּשר אַ ביסל אויך עטל — ווייסן, וויפּל ס'האָט זי געקאָסט מן, אַרבעט און האַרץ-עסעניש דעם פּסח אַרײַנצוברענגען אין שטוב אַרײַן.

עטל, ווי אַ גרויסער סטאַטיק, העלפט דער מאַמען. די מאַמע קוועלט אָן: אָט אזוי דאַרף טאַקע אַ מײדעלע העלפּן אַ מאַמען, ניט נאָר וועלן אַרומלויפּן, און שטופּן די נאָז ווי מען דאַרף ניט... אָבער אומזיסט פּרײַדט זיך דאָס אזוי די מאַמע: עטל האָט זיך דערבײַ אירם אַן אײגענעם חשבון: העלפּנדיק דער מאַמען טראַגן דאָס געפעס אין קיך אַרײַן, וועט אפּשר זיך פאַרט מאַכן אַן אופן ווי אַרום זיך אַרויסצוכאַפּן דורך דעם שטענדיק אָפּגעעם „הויף“-טוער, און צולויפּן אַ קוק-טאָן: — וואָס פאַרט טוט זיך עס אזוינס דאָרט, ווי עס לעבן מענטשן — לױטער אויסדערוויללטע, גליקלעכע?

זיך ארויסכאפן דורך דעם אָפּענעם „הויף“-טויער איז גרינג. די גאָס גיט זיך אָבער באַלד אַ כאַפּ אַרום מיט אַ פּרעמדער, קאַלטער לופט. די לופט פון פּרייהאַרבסט־טיקער, שטאַרק אויסגעשטערנטער, שווינגנדיקער נאַכט: פון פּוסטקייט און דראָענדיקער שטילקייט. דאָס האַרץ גיט זיך פון זיך אַליין אַ קאָרטשע אַיִן און ווערט קלענער. אין ברוסט ווערט הויל: וועט זי באַווייזן אַדורכצוגיין בשלום דעם האַלבן פינצטערן בלאַק ביז צום „מויער“, אָדער וועט עפעס מוראדיקס, שרעקלעכס, מחמת אומ־באַקאַנטסט, מיט איר געשען? .. עס נעמט שוין באַנג טאָן וואָס זי האָט דער מאַמען גיט געפאַלגט. עפעס וואָס ווייס זי דאָך פאַרט, די מאַמע, אויב זי האַלט כסדר אין איין וואָרענען: — „אַ מידעלע באַ דער נאַכט, אַרויסגיין איינע אַליין פון שטוב — גאָט זאָל אויסהיטן?“

איינציקע פענצטער, באַלויכטענע אין מויער, ווינקען מיט אַ סודות־דיקער שיין. אפן דריטן גאַרן געפינען זיי זיך, די באַלויכטענע פענצטער. שטומע שאַטנס גליטשן זיך פאַרבני אַלע מאָל פאַר זיי, פאַרשטעלן דאָס ליכט. קיים מיט צרות צוגעקומען צום ברייטן טויער. דער מויער שטייט אָפן. עטל האָט געפונען צייט זיך אַ חידוש צו טאָן אַה גיך: „זע נאָך, גאַרניט פאַרשלאָסן, הייסט עס, — אזוי ווי באַ אונדז, אין „הויף“? ...“ אין קאָרידאָר — קיינער ניט. דאָס שטייגל — דאָס העל־באַלויכטענע שטייגל — איז אינגאַנצן פאַרשווונדן. אַ פינצטער לאָך שוואַרצט זיך אָפן אָרט פון דעם באַלויכטענעם, מעשענעם און גלעזערנעם טירל. אויב אזוי — וועט עטל זיך פרווון מיט די טרעפּ. טרעפּ זיינען זיי — דווקא ברייטלעכע, ווייס־מאַרמאַרנע, גאַנץ נישקשהדיק צו שפאַנען איבער זיי. צוגעקומען צום ערשטן גאַרן — אַה אַ האָר ניט פאַרמאַטערט, ס'איז נאָך בעסער ווי מיטן שטייגל, וואָס בלישטשעט כלומרשט אזוי יום־טוב־דיק און כאַפט אַריין גאַנצע זשמעניעס פּרעמדע פינגער אין די קאַלמע אַינינס. אָט איז שוין דער צווייטער שטאַק. טירן אין ביידע זייטן. אין דער הייך — נאָך טרעפּ. אפן דריטן, האָט זי, רחלע, געזאָגט. אָבער פּלוצים האָט זיך די בלענדענדיקע ווייסקייט פון די טרעפּ אויסגעלאָזט. פינצטערניש האָט עטלען אַרומגעכאַפט פון אַלע זייטן. פון אומגעריכטיקייט איז זי אַזש בלינד געוואָרן. גיין צוריק איז איצט געווען פונקט אזוי מאומדיק, ווי ווייטער קריכן. דאָס האַרץ האָט געקלאַפט מיט ווילדע קלעפּ. אָבער די פּיסלעך האָבן זיך, פון זיך אַליין, אָנגעצויגענע, דראָטיקע, געהויבן, געמאַפט אין דער פינצטער, פון איין טרעפּ־שוועל אַה דער אַנדערער. אויך די לופט איז געוואָרן ווי געדיכטער, שטיקנדיקער. גאַרניט די לופט, וואָס אונטן. ריחות אומבאַקאַנטע, אָבער שלעכטע, ניט פּריינטלעכע, האָבן אָנגעפּילט די לופט. ווידער האָט עטל באַווייזן זיך אַ חידוש־צו טאָן — „אין מויער, ווו אַלע לעבן עס אזוי פינקטלעך, אַה דער האָר, זאָלן אַעלעכע ריחות זיך פּלאָדיען? ...“

— „אויבן מוז זיין בעסער, שענער“, — האָט זי זיך אליין געמונד-טערט, — אויבן זיינען דאָך מענטשן, — האָט זי זיך אליין געשטאַרקט דאָס פאַרשלישטע הערצל, — זיינען פאַראַן מענטשן. אָט האָט דאָך רחלע געזאָגט: „איך לויף צו אַהין“... רחלען האָט עטל קיינמאָל ניט ליב-געהאַט. זי האָט אַלע מאָל אָפּגעטראָגן צו דער מאַמען, וואָס עטל מוט, אָדער זי האָט בדעה צו טאָן: שפּרינגען פונעם דאָך, גיין צו דער קאַלעסיטע, זיך פאַטשקען מיט קאַלט וואַסער, זיך חברן מיט וועמען מען דאַרף ניט. אָבער איצט האָט עטל אפילו געבענקט נאָך איר: זאָל זי טאַקע שפּעטער דערציילן דער מאַמען, זאָל די מאַמע אפילו אָנפאַטשן, נאָר זאָל זי זיין דאָ, מיט איר, זאָל זי זי זען, זי הערן ריידן...

נאָר אָט איז ווי שיטערער געוואָרן די פינצטערניש א גערעדערני פון מענטשן האָט זיך דערטראָגן דורך דיקע ווענט. עטל איז איצט, א סאָ פּענדיקע, געשטאַנען באַ דער שוועל פון דריטן גאַרן. אָט דאָ איז זיך געשטאַנען דאָס באַלויכטענע שטינגל, און געהאַלפן וואַרפן אַ ביסל ליב-טויקייט אַף צעפּראַכטע טירן. אין דער ערשטער טיר — אַ געזעמל פון מענטשן, אַלערליי שכנים, שטיל-שעפּטשענדיקע, איעדער האָט דאַכט זיך, זיך אויסגעהיט פון ריידן הויך, אָבער פון אַלעמענס היטן-זיך איז גע-שטאַנען אַ געדיכטער געמורמל אין דער לופטן. דאָרט זיינען געווען שכנהם „הויפּישע“ מענטשן אומבאַקאַנטע פון „מויער“ אוודאי, און סתם מענטשן, אָנגעקליבענע פון גאַס. אַלע האָבן געהאַט אַן אויסזען אַן אַפּוואַרטנדיקן, גלייך זיי וואָלטן לייטיש און דערצויגן געוואַרט אַף איינעם, אַ חשובן און ביז גאָר וויכטיקן, וואָס זאַמט זיך דערווייל, אָבער אַז ער וועט קומען — דאָס איז זיכער. עטל האָט זיך, אומגעזען פאַר אַלע, דורכגעשטופּט צו ביסלעך. זי איז פאַרביי אַ טונקעלן קאָרידאָר, ווי עס האָבן זיך געפונען דריי טירן: צוויי — איינע קעגן דער אַנדערער. די דריטע — אַ ביסל אָן אַ זינט.

פון איינער פון די טירן האָט זיך געהערט אַ שעפּטשענדיק פּרעפּלען, אַ אָן אויפּהער צעצויגנס און ניענדיקס, — ווי ערגעץ וואָלט זיך פאַמעלעך און אָן אָפּשטעל אַ שנורל וואַסער גענאַסן פון אַ האַלב-אויפּגעדרייטן קראַן. צו דער קוים-צוגעלענטער טיר האָט עטל צוגעלייגט אַן אויג. דערזען: אַף אַ בעט זיצט, אונטערגעהאַלטן דורך ווינסע קישנס און טונקל-הויטיקע, פּרעמדע הענט, אַ נפש מיט שיטערע, פון שוויים זיך קלעפּנדיקע טונקעלע האָר, און מיט אַ מאַדנעם געל-גרינעם קאָליר אין פנים. אַ פנים באַ אָט דעם נפש — אָן אויגן. אַפן אָרט פון אויגן, צוויי טונקעלע, טיפע שאַטנס. פון אָט דעם פנים ציען זיך אויס צוויי ליפּן, דינע, פאַרשמאַכטע און דורשטיקע צו קושן דעם הילצערנעם צלם, אַ שוואַרצן און גלאַנציקן, וואָס אַ שוואַרץ-אַנגעטאַענער, אויך ווי אַ הילצערנער, פליכעוואַסער גלח שטופּט איר צום מויל. דאָס מויל באַם גלח — עס פאַרמאַכט זיך ניט אַף

א מינוט אפילו: דאָס פּרעפּלמ ער, מיט א קול וואָס ניסט זיך ווי א קוים-געעפּנטער, נודנער קראַן. ער כאַפט אפּילו ניט איבער דעם אָטעם אָף א מינוט. פון אָט דעם צימער האָט זיך געטראָגן א זיסלעכער, האַרבער און עקלדיקער ריח: א געמיש פון רפואות, אָדעקאָלאָן און נאָך עפעס איינער, א ריח, וואָס האָט עטלען דערמאָנט אין ניט קיין פּריש פּלייש וואָס מען וואַרפט אַמאָל צו די אייביק-הונגעריקע קעץ וואָס פּלאַדיען זיך אין „הויף“.

עטל האָט געקוקט — געקוקט אָף דער דאָזיקער סצענע: זי האָט געזען, אַז כאַטש זי האָט שוין צוויי מאָל געביטן דאָס אַויג וואָס קוקט אַריין אין טיר-שפּאַלט, זיצן נאָך אַליץ די מענטשן דאָרט אין דער זעלביקער פּאַזע, ווי זיי וואָלטן פּאַרגליווערט געוואָרן אַדער אַנדרימלט געוואָרן אונטער דעם גלחם פּרעפּלדיק-ניסנדיקער שטימע. עטלען איז נמאס גע-וואָרן צו שטיין אָף איין פּוס און אַריינקוקן מיט איין אַויג. די גאַנצע מעשה איז גאָרניט אַזוי וואַזשנע, אַז עס זאָל זיך לוינען צוליב איר צו פּאַרלירן צייט. זי האָט זיך אַ קער געטאָן צו דער צווייטער טיר, וואָס אַנטסקעגן. די טיר איז נאָר געווען צוגעמאַכט: אָף איין דריי מיטן הענטל האָט זי זיך גלייך געעפּנט. דאָס איז געווען אַ באַר-צימער, אַ ווייט-קאַכלנער און גלאַנציקער. עס האָבן געגלאַנצט ניקלנע קראַנען באַ דער וואַנע, באַם וואַש-טיש און אפּילו באַם זיי-ברעמל. אין דער ווייט-קאַכלנער וואַנע זיינען געווען אַנגעוואָרפן אָן א שיר גאַכטליכס און שיסלען. אָף דער ערד, אָף דעם ווייטן וואַש-טיש מיטן גלאַנציקן שפיגל — אַ געוואַלנער פון קויטיקע און פּאַרבלוטיקטע האַנטוכער. אויך פון דאַנען האָט זיך געטראָגן יענער האַרבער, זיסלעכער און איבלדיקער ריח וואָס איז געשטאַנען אין צימער.

עטלען האָט אַזאַ שטאַרקער איבליגעטאָן פון אָט די ריחות, אַז ס'האָט איר אַ שפּאַרגעטאָן פון מאָגן צום מויל, אָף צו ברעכן מיט דער גרינער גאַל. זי האָט זיך קוים אַרויסגעכאַפט פון דעם ווייט-קאַכלנעם באַר-צימער און מיט אַ צימערדיקער האַנט געפרוּווט עפענען די דריטע קאָרידאָר-טיר. זי האָט געמיינט, דאָ וועט זי שוין געוויס טרעפן רחלען אָדער עמעצן פון די „הויף“-מענטשן. וועט זי בעטן, מען זאָל זי וואָס גיכער אָפּפירן אַ היים, ווייל ס'איז איר ניט גוט — צום שטאַרבן, און דער קאַפּ דרייט זיך איר, און דעם זיס-איבלדיקן ריח פּילט זי, — ניט אין נאָז, נאָר אין מויל, אַפּן גומען, אין מאָגן... אָבער דאָ — איז שוין ווידער געווען אַזוי מאַדנע אומגעריכט דאָס בילד וואָס זי האָט דערזען, אַז זי האָט מיט אַמאָל פּאַרגעסן אין איר ניט-גוטקייט, אין דעם קאַפּ-שווינדלעניש און אין זיס-איבלדיקן ריח, וואָס האָט דאַכט זיך, זיך שוין באַזעצט אָף אייביק באַ איר אַפּן גומען. אין צימער — אַ געוויינלעכער עס-צימער, מיט געוויינלעכע מעבל — זיינען געזעסן באַ אַ נאַקעטן טיש

א דרייפיר פרויען און מיידלעך. זיי האָבן גענייט, מיט געלאַסענע און שטיל ווייכע באַוועגונגען, עפעס שטיקלעך צוגעשנימענעם און מיט ווייסע פעדעם פאַרסטריגעוועטן שוואַרצן שטאָף. די ווייסע פאַרסטריגעס האָבן אפן שוואַרצן שטאָף געלאַנצט מיט אַ פּרישער, היימישער ווייסקייט. די פינגער-הוטן אַף די פינגער, די אָנגעבויענע, צוגעגלעמע מיידלשע קעפּ האָבן געלאַנצט אַנטקעגן דעם עלעקטרישן ליכט מיט מנוחהדיקייט, מיט רו פון אַלע-טאַגיקן, געוויינטלעכן לעבן.

מיטאַמאָל האָט זיך אַ זייטיקע טיר געעפנט. דורך דער טיר — איז אַריין איינע, אַ יונגע זייער שיינע מיידל, אָנגעטאָן אין אַ שוואַרצן געפאַסט ענג-קליידל, וואָס האָט נאָך יינגער און חנעוודיקער געמאַכט איר דינע פיגור. זי האָט געטראָגן אַף די אויסגעצויגענע הענט אַ טאַץ מיט קליינע, זייער חנעוודיקע קאווע-שעלעכלעך. דער ריח פון פּריש-פאַרברייטע קאווע האָט פאַרשמעקט דאָס צימער.

די איבעריקע האָבן אַף אַ רגע איבערגעריסן דאָס געניי, אַוועקגע-לייגט די שטיקלעך שוואַרצע שטאָף, צוגענומען פון דעם מיידלס הענט, מיט דינע, לאַנגע פינגער, די חנעוודיקע שעלעכלעך, און פאַמעלעך, אָן ווערטער גענומען זוכן די הייסע, שמעקנדיקע קאווע.

VII

שני דער

אלע מאָל, ווען עטל האָט זיך מיט עפעס פאַרזינדיקט, און די מאַמע האָט זיך אַליין מיט איר ניט געקאָנט קיין עצה געבן; אָדער זי האָט עפעס אָפּגעטאָן אזוינס, אז די מאַמע האָט „שוין ניט געקאָנט פון איר אַריבערטראָגן“; אָדער — און דאָס איז די לעצטע צײַט געווארן אַלץ אָפּטער און אָפּטער — דער מאַמען איז גלאַט געווען „אָנגעזאָלעט“ אַפּן האַרצן, — פּלעגט זי, די מאַמע, ווי נאָר דער טאַטע איז אַהיים געקומען, אים אונטערטראָגן זײַן טעכטערלס אַ לאַנגן צעמל חטאים.

דאָס, וואָס האָט אַמאָל באַ איר געהייסן אין אַ געלעכטער — „צושטעלן אַ בענקעלע צום טאַטן“ — איז איצט געוואָרן באַ איר אַ טאָג טעגלעכע אַינגעגעסענע און נורדע באַדערפעניש. אָט דאָס „בענקעלע-צושטעלן“, איז געווען דערווידער און האָט זיך גיך צוגעגעסן אי דעם טאַטן, אי עטלען. ניט צוגעגעסן האָט זיך עס נאָר דער מאַמען; פאַר איר, וואָס האָט זיך אַ גאַנצן טאָג „אָנגעמאָרדעוועט“ — ווי זי פּלעגט זאָגן — אין דער ענגער, הילצערנער קיך, אין דעם קאַסטנדיקן, דושנעם צימער, און געהאַט אויסצושטיין „קאַלטס און וואַרעמס“ פון די הויפּישע שכנהס, וואָס זײַנען „גרייט, צוליב אַ שטיקל אָרט באַ דער פּילעטע, צוליב אַ פּיצל שטריק דאָס גרעט אויפצוהענגען, — צו אויסדראַפּען זיך די אויגן איינס דאָס אַנדערע...“ — פאַר דער מאַמען, איז „צושטעלן אַ בענקעלע“ געווען אַ מין סאָרט פאַרוויילונג און אין דער זעלבער צײַט, — אַן אַראָפּ ריידן זיך פונעם האַרצן. זי האָט, — דערציילנדיק וועגן עטלס אויפטרעטן עכצן פאַרן טאָג, געקאָנט דערציילן און אַרומריידן וועגן אַלערליי שכנהס פון הויף, וועגן זייערע „שטיק“ און פּירעכצן. און דערביי, טאַקע אין איינוועגס זיך שוין אַ ביסל אויסוויינען אַפּ איר ביטער מזל, וואָס גאָט האָט זי אזוי געשטראַפּט, „ניט נאָר האָט ער זי פאַרוואָרפּן אין אַ פרעמד לאַנד, צווישן פרעמדע מענטשן. נאָר ער האָט איר נאָך דערצו געשטראַפּט מיט אַזאַ קינד, וואָס ווייסט נאָר אַרומקריכן איבער פרעמדע הײַזער, און שטופּן די נאָז אין פרעמדע צימערן; און זיך צוהערן וואָס פרעמדע מענטשן ריידן וועגן זאַכן וואָס זײַנען ניט פאַר איר שכל און ניט פאַר איר עלטער, און זי די מאַמע, — האָט נאָר פון איר חרפות און בזיונות, און וווּ נאָר אַ מענטש, האַלט ער זי, צוליב איר קינד, אין מויל...“

דער טאַטע פּלעגט, אַהיימקומענדיק אַ רויטער און פאַרשוויצטער

אונטער זיין פאק סחורה, אויסהערן דער מאמעס נודנעם און איבערגע-
 חזרטן „ראפארט“; אויסהערן אָט דאָס לאַנגע צעטל איז אים ווינציק וואָס
 געווען צום האַרצן. אים האָט זיך גאָר געגלוסט — אזוי האָט זיך עטלען
 אויסגעדאַכט — בעסער אַראָפּוואַרפן דעם שטרויענעם קאַפּעליוש, אויס-
 טאָן די שיד, דאָס רעקל, דאָס העמד אפילו, און אויסטרינקנדיק אַ קאַלטן
 טרונק, — זיך אַפרוען: לאַנג רוען מיט פאַרמאַכטע אויגן און דינע,
 קלאַפּנדיקע אָדערלעך אַף די פאַרשוויצטע שליופן. אָבער קיין ברירה איז
 ניט געווען: דער טאַטע האָט געמוזט אויסהערן — און עטל האָט זיך
 דערפון אויך ניט געקאָנט אַרויסדרייען — דאָס לאַנגע צעטל פון אירע
 באַגאַנגענע חטאים. און אלע מאָל האָט זיך עטל באַננים געחידושט: —
 זע נאָר, ווי קונציק זי מאַכט עס, די מאַמע, ווי פינקטלעך און גענוי
 עס קומט באַ איר אַרויס יעדעס פּיצעלע, און ווי זי ווייס פון אַזעלכע
 זאַכן וואָס קיינער, אַחוץ עטלען, האָט דערפון ניט געקאָנט וויסן. ניט
 אַנדערש, — דער מאַמעס אויגן קוקן איר נאָך, עטלען, אפילו ווען זי
 קוקט ניט; ניט אַנדערש, עמעצער, אַ ניט־געזעענער, דערציילט דער
 מאַמען אויס אַלצדינג, מיט יעדן פינטעלע אפילו. וואָרעם, ווי אזוי האָט
 די מאַמע געקאָנט וויסן, למשל, אַז זונטיק באַטאָג, ווען זי לייגט זיך צו,
 גייט עטל, מיט אַ גאַנצער כאַפּטע קינדער, אַוועק אַף דער קאַלעסיטע,
 און ניט אַף דער פּלאַסע, ווי זי האָט געזאָלט זייער סטאַמעטשנע גיין
 זיך הוידען?...

ווי אזוי האָט די מאַמע געקאָנט טרעפן, אַז פּסח אַפּדערנאַכט, ווען
 עטל איז אַף אַ מינוטקעלע פאַרפאַלן געוואָרן פון שטוב, — איז זי דאָס
 צוגעלאָפן אַ קוק־טאָן וואָס טוט זיך אַזוינס אין „מויער“? און פון וואַנען
 האָט זי גענומען — די מאַמע — אַז דאָס ניט־גוטקייט מיטן ברעכן, מיטן
 קאַפּווייטיק אירן, וואָס האָט איר דעמאָלט ניט געוואָלט אַפּלאָזן אַ גאַנצע
 נאַכט, — איז ניט געווען פון די פּסחדיקע מאַכלים, ווי דער טאַטע האָט
 געוואָלט דרינגען, נאָר דערפאַר, וואָס זי איז געקראַכן אַהין ווי מען
 דאַרף ניט, און געשטופּט די נאָז ערגעץ אין אַ שטוב, וווּ אַ מיידל איז
 טאַקע אין יענער נאַכט געשטאַרבן פון אַ געפּערלעכער, קלעפּיקער שלאַפּ-
 קייט?...

ווי די מעשה איז ניט געווען — די מאַמע האָט זיך יאַקאָש פון
 אַלצדינג דערוואַסט, און אַלצדינג געמוזט דערנאָך איבערערציילן
 פאַרן טאַטן, „פינקטלעך, אַף דער האָר, און נאָך אפילו פאַרשענערט און
 צוגעפּוצט,“ — און דערצו, געדיכט באַזאַלצן און באַשמעלצט מיט קרעכצן,
 זיפּצן און טרערן. בכלל איז די מאַמע געוואָרן אַ נישקשהדיקע וויינערקע.
 וויינען איז באַ איר געוואָרן אַזאַ זאַך ווי עסן, טרינקען אָדער שלאָפן. אָן
 דעם האָט זי זיך ניט געקענט באַגיין אין טאָג אפילו. זי האָט שוין איצט
 ניט געדאַרפט אפילו קיין תּירוץ דערצו: ס'איז איר אַנגעקומען אזוי

גרינג, ווי — ברעכן. געבראכן האָט זי שוין אויך איצטער, אָן שום תירוץ, אַ פּאָר מאָל אין טאָג, דער עיקר, באַם אויפשטיין און אין אָוונט, נאָכן אויסטענהן זיך מיטן טאטן... דער טאטע פלעגט אלע מאָל אויס-הערן דער מאמעס טענות אָפּן זעלבן שטייגער: מיט קאָפּ, מיט האַלב-פאַרמאכטע אויגן און אין גרויס שווינגעניש. ער האָט איר ניט איבער-געשלאָגן אפילו מיט קיין איין וואָרט. איבערשלאָגן איר, האָט ער געווסט, איז אומנוציק און אפילו נאָך ערגער: זי וואָלט באַלד גענומען טענהן, אַז ער „נעמט זיך שוין אָן פאַר דעם טייערן טעכטערל זינעם“, וואָס ווען ער דאַרף מיט איר זיין נאָר איין טאָג אינאיינעם, — איין טאָג נאָר, — וואָלט ער פון זינען אַראָפּ פון די שטיקלעך אירע... אזוי פלעגט זי זאָגן, די מאמע, און ניט לאַזנדיק אים אויסריידן אַ וואָרט אפילו, אַרויסלויפן אין סוף אַרביין זיך אויסוויינען.

אַבער אפילו ווען דער טאטע האָט גאַרניט געקלערט צו עפענען דאָס מויל, איר עפעס אָפּצוענטפערן, פלעג זי סיני ווי אַרויסלויפן, ווייל אזוי האָט, ווייזט אויס, געפאָדערט דער ווייבערישער סדר אירער פון אויפירן זיך: דאָס רעשט טרערן און כליפערני האָט זי געמוזט פאַרענדיקן אָן קיבל, באַ די היימישע טעפּ און פענדלעך אירע, געבראכטע פון דער „היים“. אָט די קורצע איבערניסן פלעגט דער טאטע אויסנוצן און צורופן עטלען צו זיך, זי אַנידערזעצן באַ זיך אַף די קני, און באַ איר פּרעגן מיט אַ זייער באַהאַרצט, האַלב אומעטיק, האַלב שמיכלענדיק פנים:

— וואָס וועט דאָס זיין פון איר? ביז ווילאַנג נאָך וועט זי זיין אַ שגץ? ... ווייל אויב זי רעכנט נאָך צו בלייבן אזוי, אַ שגץ, וועט ער זי דאָך מוזן אָפּגעבן פאַר אַ שוסטער, — היינט וווּ האָט זי דאָס געזען, אַז אַ מיידל זאָל זיין אַ שוסטער, — האָ? ...

עטלען פלעגט הווקא זייער פריילעך ווערן פון אָט די רייד, זי פלעגט אין זיי דערפילן אַ גוטע, צוגעלאָזטע פּריינטשאַפּט. אַ פּריינטשאַפּט, וואָס האָט זי דערנענטערט צום טאטן. געמאכט אַז זיי ביידע זאָלן זיך זיין נאָענט, כמעט ווי חברים. זי פלעגט זיך שוין וועלן נעמען שפּילן מיט זינע העלע, ווייכע וואַנצעס. אָבער אָט האָט זיך דערהערט פון סוף דער מאַמעס פאַמעלעכע, זיך שלעפּנדיקע טריט — דער מאַמעס טראָט איז לעצטנס געוואָרן אַ שווערער און פאַמעלעכער, און זי אַליין — קיילע-ביקער, אָנגעגאַסענער, — און דער טאטע האָט עטלען אַף גיך אַראָפּגע-שטעלט אַף דער ערד, אָפּגעשטופּט אַ ביסל פון זיך, און גענומען ריידן צו איר, מיט אַן אַנדער קול, און מיט אַן איבערגעבימענעם, שטרענגן פנים, וועגן דעם, אַז — „אויב זי וועט באַצייטנס ניט אויפהערן פּראַווען אָט די שטיק, דערגיין דער מאַמען די יאָרן, זיין אַ שגץ און אַן אָפּענט-פּערקע קעגן עלטערע מענטשן, — וועט ער מוזן אַראָפּנעמען די האַנט

פון הארצן, און — זאָל זי דאָס געדענקען: זי וועט אים דערברענגען ביז דער „העכסטער אָקטאָווע“, וועט ער זי אָפּנעמען פון דער שול, און זי אַוועקגעבן צו אַ שניידער! מען קאָן ניט זאָגן: געווען אַ צײַט, ווען אָט די ווערטער: „אָפּנעמען פון דער שול“ — האָבן געשראַקן ניט אַף קאַ-טאַוועס. די איבעריקע דאָרט: — „די לעצטע אָקטאָווע, אָפּגעבן צו אַ שניידער“... האָבן זיך שוין נאָכגעשלעפט סתם אַזוי, און צוגעגעבן אַ ביסעלע, טאַקע גאָר אַ קליין ביסעלע, מורא. דער עיקר איז געווען דער טיאָכע אין האַרצן: „אָפּנעמען פון דער שול“. און דאָס האָט אָפּגעקילט אַף אַ פּאַר טעג דעם נאָכאַנאַנדיקן, אומגעשטילטן השק דווקא צו קריכן דאָרט וווּ מען דאַרף ניט, פּאַרט צו שטופּן די נאָז, ניט נאָר אין פרעמדע צימערן, נאָר אפילו אין צימערן פון נענטערע און ווייטערע הייפּן; וואָס שייך דאָס „אָפּנעמען עלטערע פון זיך“, — איז דאָס פשוט געווען פאַר איר אַ פאַרגעניגן, געמישט מיט אַ מין סאָרט נקמה: דער עיקר, ווען צווישן אָט די „עלטערע“ האָבן זיך געפונען אַזעלכע „מענטשעלעך“, ווי רחלע די שכנה, אָדער דער פעטער מאיר, וואָס מען דאַרף שוין זײַן אַ גאָר גרויסער צדיק, אַז מען זאָל זייערע אינגעלעכענע, נודע שטראָף-רייד אויסהאַלטן אָדער פאַרשווינגן.

נאָר ווידער, דאָס מוז שוין זײַן גאַרניט אַזאַ גוטע זאַך, אָט דאָס שניידערײַ, אויב אַליין דער טאַטע, — דער בעסטער פּרײַנט, — סטראָף שעט, אַז ער וועט זי אַליין, מיט זײַנע אייגענע הענט, דערצו אָפּגעבן. און קיינער — אַזוי זאָגט ער דער מאַמען אין די אויגן — וועט אים דערצו ניט ברענגען, נאָר עטל אַליין מיט איר „אויפּפירעכע, מיט אירע שטיק“... זאָל זײַן, ער זאָגט עס, כדי צוליב־טאָן דער מאַמען. זאָל זײַן ער סטראָשעט נאָר? אָבער וואָס טוט מען, טאָמער פאַלט אים אײַן „די גוטע מינוט“, און ער טוט עס טאַקע? איז וואָס־זשע איז דאָס פאַר אַ שרעקלעכע זאַך, אָט די, וואָס וועט סוף־כל־סוף אַמאָל מיט איר טרעפּן אַ ליאַדע טאָג?... ווייל צוריק געשמועסט: וויפל זי זאָל אַליין ניט וועלן; ווי זי זאָל ניט מורא האָבן פאַר דעם טאַטנס „לעצטער אָקטאָווע“, — עטל האָט פּאַרט מיט זיך אַליין גאַרניט געקאַנט אויפּטאָן: — וואָס טאַקע זאָל זי מיט זיך טאָן, אַז עס שטופּט איר פּאַרט צו קוקן אין פרעמדע צימערן, צו קריכן אין פרעמדע הייף, צו וועלן — מיט אַלע חושבים, מיט לײַב און לעבן — הערן און זען, וואָס דאָרט טוט זיך? וואָס זאָל זי טאָן, — אַז ווען זי הערט, אַז מענטשן ריידן — מוז זי זיך אַוועק־שמעלן און צוהערן און דערביי — שיעור ניט שלײַנגען מיט די אויגן די, וואָס ריידן, ווייל איינס ווייס זי, עטל — דער עיקר אין די רייד איז ניט דאָס וואָס מענטשן זאָגן — דער עיקר איז, — „ווי אַזוי“ זאָגן זיי עס, און וואָס מיינען זיי באַמת מיט דעם, וואָס זיי זאָגן... אָט, אַ שטייגער, אַ ווייבל פון „הויף“: נאָך גאָר אַ נײַע אין „הויף“, אָבער

זייער א ווילע, א צוגעלאזענע, באלד איז זי געווארן מיט עטלען חבר, איר געשיקט א גאנג, און דער עיקר, — איר קיינמאל קיין עצות ניט געגעבן, זי ניט געלערנט ווי אזוי זי זאל זיך אויפפירן, און פאר דער מאמען קיינמאל ניט פארמערט, — האָט זי איר געבעטן, דאָס ווייבל, אז זי זאל מיט איר צוגיין צו דער שוועסטער אירער וואָס זי וווינט אָט-אָדאָ, א פּאָר גאַסן, מיט דער האַנט צו דערלאַנגען. געווען איז דאָס אין אָונט. און דאָס ווייבל — אזא ווילע, אזא פריילעכע — זי וווינט מיטן מאַן אירן און צוויי קינדער אין א הויף-צימער, ניט מער ווי ערשט א פּאָר וואָכן. אָבער אין הויף האָט מען זיך באלד דערוויסט: דער מאַן אירער, א בלעכער פון פּאָך, גייט שוין אַרום א צייט אָן אַרבעט. דאָס הייסט: — „ער איז פון דער אַרבעט אַרויסגעפּאַלן“. אזוי זאָגט זי, טאַקע דאָס ווייבל. איז גייט ער אַרום אין גאַס מיט א בלעכענעם קאַסטן מיט געצינג אָף די פלייצעס און שרײַט, און רופט, טאַמער האָט עמעצער א טאָפּ צו פּאַרלייטן, טאַמער — א פּרימוס-מאַשינקע צו פּאַרריכטן. נאָר אזוי זוי עפעס אָף צו להכעיס, — זײַנען די לעצטע צייט באַ קיינעם ניט פּאַראַן קיין טעפּ קיין געלעכערטע, קיין פּרימוסן קיין קאַליע געוואָרענע — אזוי זאָגט זי. דאָס ווייבל.

ווייס עטל, — אס דאָס אלץ איז שוין א גרויסער ליגן: באַ זיי אין „הויף“ אליין, זײַנען כמעט קיין נייע טעפּ באַ קיינעם ניט פּאַראַן. נאָר וואָס דען? די שכנהס בערען זיך, פּאַרשטאַפּן די לעכער אין די טעפּ מיט אַביסל ערד, געמישט מיט גיפּס, און דערנאָך דאַרף מען זיך נאָר זייער היטן, בעת מען שטעלט אזא טאָפּ אַרויף אַפּן פּינער אז דער גיפּס מיטן עסן אינאיינעם, זאָל ניט אַרויס אָף די קוילן... „וואָרעם דאָס געלט וואָס אַ טאָפּ אַ נייער, אַ דײַטשישער, אַן עמאַלימער, דאַרף קאַסטן, — פּאַר דעם געלט קען מען שוין באלד אַ קינסענע(1) אָפּלעבן...“ אזוי זאָגן זיי, די הויפּישע שכנהס. און וואָס שייך פּרימוסן — איז אין גאַנצן „הויף“ ניט פּאַראַן קיין איינער, וואָס זאָל ניט רויכערן, טשאַדען און דערגיין די יאָרן די הויפּישע ווייבער. און כאַטש דער ווייבלס מאַן האָט „גאַלדענע“ הענט — אזוי זאָגט זי — גייט ער אָפּ אַ גאַנצן טאָג די פּיס, און קומט אַ היים מיט גאַרניט. עטל הערט ניט איינמאל, ווי ער ענטפּערט אָף זײַן ווייבלס פרעגן, אז ער קומט אַרײַן אין צימער און גייט אַ וואָרף אַראָפּ פון די פלייצעס דאָס בלעכענע קעסטל מיט געצינג: — וואָס נו? גאַרניט מיט גאַרניט.

איז אָט דאָס ווייבל האָט דאָס געבעטן עטלען, אז זי זאל מיט איר צוגיין אָף אַ מינוט צו דער שוועסטער אירער. טאַקע נאָר אָף אַ מינוט-קעלע, כל זמן דער מאַן גייט אַכטונג אָף די קינדער, און איידער וואָס-

(1) „קינסענע“: פּופּצן טעג, ווען מען באַקומט דעם לײַן.

ווען, זינען זיי שוין דאָ צוריק. דאָס ווייבל הייסט אימע. עטל האָט זייער ליב צו הערן, ווי דער מאַן רופט זי „איטעלע“ און „איטעשי“. זי האָט זייער שיינע, פּוביקע און געקרייזלטע האָר און אַ דיך-מיידלשע זייער בויגיקע פיגור, וואָס פּאַרט זיך עפעס ניט מיט די גרויסע, רויטע און אויסגעאַרבעטע הענט אירע. עטל האָט געוויסט, — די מאַמע וועט שרייען, פאַרוואָס „זי שלעפט זיך אַרום באַנאַכט“. אָבער אָפּזאָגן דעם ווייבל האָט זי בשום אופן ניט געקאָנט: זי איז איצטער געווען איר בעסטער פּריינט אין „הויף“.

אַריינגעקומען צו אימעס שוועסטער אין גרויסן, פירעקיגן און קאַסטנדיקן צימער — אַ גרויסער צימער אין אַ לאַנגן, גרויסן הויף, פונקט אזאָ ווי זייערער, — האָט עטלען גלייך אַ שלאָנגעטאָן אין נאָז אַ ריח פון פאַרדומפּענע, ניט געלופּטערטע קישנס און פון ניט-געצוואָ-גענע קליינע קינדער. עטלען האָט אזש פאַרכאַפט דער אָטעם: זי האָט, אַריינגייענדיק הינטער אימען, געלאָזט אַ שפאַרונקעלע פון דער טיר אָפּן הינטער זיך. אָבער אימעס שוועסטער, אַ הויכע, דאַרע יודענע מיט אַ זייער לאַנגער דינער נאָז און פּיצעלעך אייגעלעך, ווי שפּילקעלעך, נאָענט צו דער נאָז אַריינגעזעצטע, האָט צו איר אַ געשריי-געטאָן, מיט זייער ניט קיין פּריינטלעכער שטימע, עפעס גאָרניט ווי צו קיין גאַסט:

— „פאַרמאָך די טיר!“

גלייך עס וואָלט איר אַ שאָד געווען דער איפעש זאָל היליח ניט אויסגעוועפט ווערן. אויך אַף דער שוועסטער האָט זי ניט איבעריק פּריינטלעך אַ קוק-געטאָן, און אַף יענערס צוגעלאָזטן „וואָס מאַכסטו?“ — געענטפּערט מיט אַ מרוקע אונטער דער נאָז. דערנאָך האָבן זיי ביידע זיך אַדורכגעשמועסט אין דער שטיל, וואַרפּנדיק זיטיקע בליקן אַף עטלען. עטלען איז באַלד ענג געוואָרן אין דושנעם, שטינקנדיקן צימער, וווּ עס איז גאָרניט געווען אזוינס וואָס צו זען, אַחוץ די פּאַר שטיקלעך צעפּאַרענע מעבל. אין אַ קינדערש בעטל האָבן זיך געטונקלט די קעפלעך פון צוויי קינדער, וואָס זינען געשלאָפּן, איינס צוקאַפּנס, דאָס אַנדערע צופּונסנס. פון זיי האָט זיך עס, אַפּנים, געטראָגן דער וואַזשנער ריח פון אומריינע קעפלעך פון אַן ערשט-באַשמירטן פּאַרך.

עטל איז געשטאַנען ווי אַף שפּילקעס. זי האָט גענומען אונטער-טרייבן אימען:

— גיכער, גיכער. זי דאַרף אַהיים גיין, דאַרף זי. די מאַמע וועט זיך כאַפּן, אז זי איז אַרויס פון שטוב, ניט פּרענגנדיק באַ איר... — זע נאָר, אַ נייער סטאַטיק! פון אַלע מאָל פּרענסטו דאָך באַ דער מאַמען?... האָט אימע איר אַ לאַך געטאָן אין פנים אַריין. מיר גייען שוין, מיר גייען, — האָט זי זיך באַ איר גענומען בעטן, זעענדיק, אז עטל האַלט באַם וויינען. און צו דער שוועסטער האָט זי, מיט אַ

פלוצים אויפגעהיטערט קול, מאָדנע פריילעך, הויך און קלינגענדיק, אַ פּרעגלעטאָן: „איז האָסטו טאַקע היינט געקאָכט קליסקעלעך מיט בעב- לעך, זאָנסטו? אוי, איך האָב שוין אזוי לאַנג ניט געגעסן קיין קליס- קעלעך מיט לעבער, אָדער מיט בעבלעך! ווייסט דאָך, מינער איז דערויף אַ קנאַפער בעלן, בערל, און פאַר מיר אַליין איז ניט כדאי זיך אַוועק- שטעלן קנעטן...”

עטל האָט מיטאַמאָל אויפגעהערט צו וועלן וויינען און אויפגעהויבן דעם קאָפּ: עפעס האָט זי דערהערט אין איטעס קול אזוינס, וואָס האָט איר ווי אַ קרייזגעטאָן אין די אויערן. זי האָט אין דער גיך אַ טראַכט געטאָן: — „דאָס מאַכט זי זיך אזוי פריילעך, ווייל אין דער אמתן, וואָס איז מיט איר אינמיטן דרינען די גדולה?...” אָבער שוין האָט איטעס שוועסטער באַוויזן אַרבינצוטראַגן פון קיך אַ גרויסן, פולן טעלער זופ, ווי עס זיינען אַרומגעשווומען אַ ביסל בלאַסע, קלעפיקע און מאַגערע קליסקעלעך, און נאָך בלאַסערע און קלעפיקערע פאַסאַליעס. איטע האָט זיך געכאַפט מיט אַ סך רעש און צופיל פריילעכקייט עסן די קלעפיקע זופ, ווי איינער וואָס פאַסמאַקעוועט זיך, צוליב נאַשערין, — מיט עפעס אַ זייער געשמאַקן און אויסטערלישן מאַכל. עטל האָט געקוקט אפן ווייבל, געקוקט אַף דער שוועסטער, וואָס איז געשטאַנען דערביי, מיט די הענט פאַרלייגט אפן האַרצן, געקוקט אַ וויילע אַף איטען, און נאָך מיט גאָר ניט קיין פריילעכער מינע זיך אַוועקגעזעצט צירעווען אַ זאַק, זיך מאַכנדיק אַז זי זעט ניט, ווי זשענדע יענע עסט די זופ. די יודענע האָט גענומען ריידן וועגן דעם, „אַז היינטיקס יאָר שטעלט זיך אפנים, דער ווינטער פאַר פרי, — באַלד פאַרנאַכט פאַרקריכט שוין די קעלט אין די ביינער...” עטל האָט געקוקט אַף ביידע פרויען. זי האָט געקוקט און געפילט: עפעס זאָגן זיי, דאַכט זיך, ניט דאָס וואָס מען דאַרף. פאַראַן עפעס, שווערס, אומעטיקס און פאַרבאָרגנס אונטער די ווערטער וואָס זיי זאָגן, אָבער וואָס — דאָס האָט זי ניט געוויסט.

און טאַקע, שוין האַלטנדיק באַם אַוועקגיין, האָט איטעס שוועס- טער, אַף אירער אַ זייער גיכער פראַגע וואָס עטל האָט פאַרהערט, גע- ענטפערט זייער טרוקן, הויך און דיטלעך:

— „איך האָב ניט. — און מיט אַ שמאַרע פון דער לאַנגער, דינער נאָז, צוגעגעבן: — „ביז וואַנען איז דער שיעור צו געבן? ... די גרויסע גבירנטע וואָס איך בין דאָס?...”

איטע האָט זיך שוין כלומרשט איבערגעבויגן איבערן בעטל, צו- צודעקן די שלאַפנדיקע קינדער, און פון דאָרט האָט זיך דערהערט איר קול, ווי צוגעדושעט און מיט אַ כריפּ: „מינע קינדער אַף ברויט...” ...גייענדיק אַינליק צוריק אַהיים, האָט איטע, טוליענדיק צו זיך אַ קליין פעקעלע וואָס די שוועסטער האָט איר פאַרן אַוועקגיין אַרבינגע-

טראגן פון קיך, — זיך באמיט מיט אלע כוחות אינצוריידין עטלען, אז אָט די שיטערע, בלאַסע און קלעפיקע זופ, דאָס איז באַ איר דער בעסטער מאכל אין דער וועלט: זי קען דאָס אויפֿעסן גאַנצע טעפּ, אפילו אין מיטן נאַכט, אפילו שוין נאָך וועטשערע, ווי איצטער... און קאָכן קען דאָס נאָר איין מענטש אין דער וועלט — אָט די שוועסטער אירע... ווען זיי זינגען אַרײַן אין „הויף“, האָט נאָך עטל, באַווײַזן — איטעס צימער איז געווען נעבן זייערן — צו הערן, ווי זי האָט, פּונקט אזוי הויך און קלינגעוודיק, געפרעגט באַם מאַן:

— שוין געלייגט די קינדער שלאָפֿן?... און איך האָב זיי עפעס געבראַכט...

אָט דאָס אלץ וואָלט עטל געווען אַ בעלן צו דערצײלן דעם טאַטן, ווען ער שטראָפט זי פאַרן „אַרומשלעפֿן זיך איבער פרעמדע הויפֿן און שטופֿן די נאָז אין פרעמדע צימערן“. און זאָל ער אַליין זען, צי איז ניט משיקאַווע צו זען און צו הערן, וואָס מענטשן ריידין?... ער וואָלט איר אפּשר געקאָנט דערקלערן, דער טאַטע — פאַרוואָס זינגען מענטשן אזוי? פאַרוואָס זינגען מענטשן — גרויסע און דערוואַקסענע — אזעלכע מאָדנע און נאַרישע? פאַרוואָס ריידין זיי און פירן זיך אויף אָן אַ טאַלע, און מיינען נאָך, אז זיי זינגען גרויסע חכמים, און ווילן נאָכאַנאַנד איר, עטלען, לֵערנען וואָס צו טאָן און ווי אזוי צו ריידין?... אָבער דעם טאַטן דאָס זאָגן קען זי ניט. דער טאַטע איז איצט וואָס אַמאָל עפעס ווי ווייטער און פרעמדער. ער הערט אויס דער מאַמעס טענות — און גיט איר געדעכט. ער סטראַשעט, אז ער וועט עטלען אָפּגעבן צו אַ שניידער. און נאָך זאָגט ער איר: אז מען טאָר דער מאַמען ניט אָפעסן דאָס האַרץ איצט, אין איר „צושטאַנד“.

וועגן דער מאַמעס „צושטאַנד“ איז עטלען עפעס יאָ געווען קלאָר און דאָך — ניט קלאָר. זי האָט געזען: דער מאַמען ווערט וואָס אַ טאָג שווערער דורכצוגיין דעם הויף מיט דער שיסל גרעט אויפֿצוהענגען. די פּיס אירע, אָנגעדראַלענע און מיט בלויע, דיקע אָדערן דורכגעקניפֿטע, טראָגן שוין קוים איר שווערן, אויפֿגעלאָפּענעם קערפּער מיטן הויכן בויך אַף זיך. אָבער ווייבער מיט הויכע, אויפֿגעלאָפּענע בייכער זינגען אין „הויף“ קיין נײַם ניט געווען. וואָס איז זי, עטל, אין דעם שולדיק? זי העלפט דער מאַמען מיט וואָס זי קען, נאָר די הילף אירע געפֿעלט עפעס ניט דער מאַמען: זי שרײַט, אז זי צעברעכט איר מער טעלער, וויפֿל זי ווישט אויס. און אז מען שיקט זי אַ גאַנג — קען מען זיך גיכער דער-וואַרטן אַף אַ בריוו פֿון יענער וועלט, איידער אַף איר, אז אלע מאָל טרעפט זיך עפעס אַ „טרעפעניש“ מיט איר, און ביז זי דערזעט זי צוריק, קריכן איר די אויגן אַרויס פֿון קאָפּ... וואָס אַמאָל ווערט זי גערוועזער,

ביזער און צערייצטער, די מאמע. און ווען זי איז נישט ביז, איז זי ווי פארטראכט, פארשלאסן אין זיך, און עטל פילט דעמאלט — וואָס ווינציקער זי וועט זיך איר ווארפן אין די אויגן, וועט זיין בעסער, סײַ פאר איר, סײַ פאר דער מאמען. אין אזעלכע מינוטן, געוויינטלעך, טרעפט זיך דאָס באטאָג, ווען דער טאטע איז נישטאָ אין דער הייס, און די מאמע, וואָס האָט זיך אָפגעפארטיקט מיט איר אַרבעט, זיצט אַף דער ערד, אַראָפגעקאָזט דעם שווער-געוואָרענעם בויך, די אָנגעדראָלענע פיס אויסגעצויגן פאר זיך, און שטריקט פון העל־קאָלירטער וואָל מאָדנע פיצעלעך זעקעלעך, אָדער ניט לעכערלעך קליינע העמדלעך און לײַבע־לעך. אין אזעלכע מינוטן — הערט די מאמע אויף אַ רגע דאָס שטריקן, צי דאָס נייען, און פארקוקט־פארקוקט זיך אַף אַ לאַנגער ווייל. זי קען בשעת מעשה קוקן אַף דער וואַנט; זי קען קוקן אַף עטלען; זי זעט זי סײַ ווי נישט. באַ איר אין די אויגן דעמאלט — אזא אומעטיק־פּינטער גלאַנץ, אַז עטלען ווערט אוממעגלעך זיך צו געפינען אפילו אַ מינוט לענגער דאָ אין צימער מיט איר. זי מוז וואָס גיכער אַרויסיאָגן אין הויף, אָדער אָפן גאַס, זי זאָל נישט זען פאר זיך דער מאמעס גרויס־אויפ־געלאָפענעם קערפער און אומעטיק־ווייטיקלעכן, רחמנות־דיקן קוק. עטל עדערנקט: איינמאָל האָט זיך אין „הויף“ באַוויזן אַ קאַץ, אַ פרעמדע, — נישט קיין הויפישע. זי איז געגאַנגען שווער, טראָט באַ טראָט, און דער גרויסער בויך אירער האָט זיך איר כמעט ווי נאַכגעשלעפט — אזוי פול איז ער געווען און אזוי האָט ער באַשווערט אירע דינע, סאַמע־מענע פיס. די הויפישע קינדער האָבן דעמאלט געהאַט אַן אַרבעט: טרײַבן די פרעמדע קאַץ פון איין הילצערנעם קיכל אין אַנדערן, פון איין פאַטיע אין דער אַנדערער. אָבער די קאַץ פארטרייבן פון „הויף“ — האָט זיך זיי בשום אופן נישט איינגעגעבן. זי האָט זיך אַרײַנגעכאַפט צו עמעצן אין אַ קיד, אַרײַן אין אַ הילצערנעם קעסטל פון קוילן, און פון דאָרט אַרויסגעמיאַקעט מיט אַ שטילן, נעבעדיקן און אומעטיקן קול. די קינדער זײַנען דעמאלט געשטאַנען באַ דער טיר פון קיכל, און געקוקט אַף דער קאַץ. די אויגן אירע האָבן אַרויסגעגלאַנצט פון די קוילן מיט אַ גרינעם, אומהיימלעכן גלאַנץ. באַ דער קאַץ אין די אויגן, דעמאלט — פונקט אזא פּינטער, אומעטיקער און פאַרעקשנטער קוק, ווי באַ דער מאמען איצט. אַרויסגעטריבן די קינדער דעמאלט פון קיכל און אָפגעראַטעוועט פון זייערע הענט די קאַץ — האָט נישט קיין אַנדערע נאָר איטע. זי האָט ערגעץ באַקומען אַ קעסטל, אַרײַנגעלייגט אַהין אזעלכע שמאַמעס, און אויסגעבעט פאר דער קאַץ אַ געלענער. אָבער די קאַץ האָט זיך פון דעם קוילן־קעסטל נישט געוואָלט רירן. און נאַכדעם שוין, ווען פון דעם קוילן־קעסטל האָט זיך דערהערט אַ דינער, פישטשענדיקער מיאַקען פון נאָך בלינדע, ציטערנדיקע קעצעלעך, האָט איטע געהאַט אַן אַרבעט מיט דער

קאץ: אימע האָט, ניט מיאוסנדיק זיך, אַריבערגעטראָגן די קעצעלעך אין אַנדערן קעסטל. און די קאץ, אַריבערקלינגערנדיק איטען, האָט אַלע מאָל איבעראַניס זיי איבערגעטראָגן, איינציקווייז, אין מויל, פון אימעס דיינעם, מיט שמאַטעס אויסגעבעטן קעסטל, אין יענעם, דעם פון קוילן... הויפּישע ווייבער האָבן דעמאָלט פון איטען געמאַכט דאָס גרעסטע געלעכטער: זיך געפונען אַן אַרבעט — האָבן זיי געלאַכט, האָבן צו טאָן מיט קעץ. און ניט נאָר ווייבער: אפילו איינער פון די מאַנען האָט נאָך געפונען צײַט אַ פּרעגצורטאָן באַ איר מאַן, — „ווען, מירצע השם, טראַכט ער צו פּראַווען דעם ברית באַ זײַן ווייבס וויכאָוואַניקעס און וועמען קערט ער צו געבן סאַנדעק...“ נאָר אימע האָט זיך פון די ווייבערשע רייד און פון די מאַנצבילישע לצנות געמאַכט אַ קליינעם צימעס. זי האָט זיך ווייטער געטאָן אירם: געטראָגן די קעצעלעך, איינציקווייז, אין דעם היקצערנעם קעסטל, און דערביי זיי אָנגענומען באַ די ווייבער, ציטערדיקע פּעלעכעך מיט אַזעלכע געהיטע הענט, ווי זי וואָלט געהאַלטן אַן אייגן, ציטעריק, ערשטגעבוירן קינד. און אַלע מאָל האָט זי איבער אַניס זיך ניט געקאָנט אָפּהידושן פון זייער שייניקייט און גלאַטקייט, די קעצעלעכס, און געלאַכט דערביי מיט אַ שטילן, ווייכן און אַ ביסל שעמעוודיקן געלעכטער. עטל האָט זי דערפאַר נאָך מער ליב באַקומען, אָט די איטען; און נאָך מער זיי פּרוער האָט זי פּינט באַקומען רחלען, ווען יענע האָט זיך באַ דער טיר פון קיבל פּאַרקרימט דעם ערשטן טאָג: — „געבעך, אַ צער בעלי חיים“.

און אין אַ פּאַר טעג אַרוב, ווען די קאץ האָט זיך צוגעשאַרט צו איר קיבל, זי אַ וואַרף געטאָן מיט די פּיס: — אין דער ערד אַרײַן, — וועסט נאָך עפעס אַרויסכאַפּן פון אַ טאָפּ!“

יא, וואָס אַ טאָג — האָט זיך עטל מער געריסן צו זײַן אין הויף, אָדער אַף דער גאַס, איידער אין צימער, ווי די מאַמע האָט זיך געבייזערט, געוויינט און געהאַלטן אין איין „צושטעלן בענקעלעך פאַרן טאַטן“. און דער טאַטע — אָדער ער האָט צוגעשוויגן, אָדער — געסטראַשעט מיט „דער לעצטער אָקטאַווע“. אין „הויף“ האָט זיך קיינער אַף איר ניט געבויר זערט. אין גאַס האָט קיינער ניט געסטראַשעט מיט „לעצטע אָקטאַוועס“, מיט אָפּגעבן זי צו שניידערס. דער הויף האָט זי אויפגענומען ווי אַ שטיק פון זיך אַליין — זי ניט געהאַלטן פאַר ערגער, און ניט געוואָלט זי מאַכן בעסער ווי זי איז. ער האָט זי אַרײַנגענומען אין זײַן רעשיקן, טומלדיקן מיט, איר געוויזן דאָס לעבן פון יעדער צימער באַזונדער. פון יעדער היקצערנער קיך באַזונדער, פון איר גאַרניט פאַרהוילן און גאַרניט

פארליקנט: אָט דאָס איז ער, דער „הויף“, און אָט אזא איז דאָס לעבן
 באַ אים, און אזעלכע — די מענטשן זינען.

און עטלען האָט זיך אויסגעוויזן: ער איז גוט. ער איז אויסגע-
 צייכנט, דער הויף. מען דאַרף ניט בעסער. זי איז געווען מיט אים צו-
 פרידן, מיט זינע מענטשן, מיט זייער לעבן און זייערע פירעכצן. און
 — אזוי האָט זיך איר אויסגעדאַכט — אויך ער, דער „הויף“, איז
 צופרידן מיט איר? ער האָט זי געהאַלטן נעבן זיך און מיט איר גע-
 לערנט. געלערנט און אויסגעלערנט — אַ סך מער ווי די זיסזויערע
 לערערע אין שול. אפילו מער ווי טאַטע-מאַמע דאָרט, אין דעם ענגן,
 קאַסטנדיקן צימער.

און פון אים, פונעם „הויף“ טאַקע, האָט זיך עטל סוף כל סוף
 דערווייט און טאַקע באַקאַנט מיט דעם מין — שנידערס און שנידערני,
 און דערזען אַף וויפל דער טאַטע האָט עס איבערגעזאָלצן מיט זיין סטראַך
 שפּן איר, מיט דער „לעצטער אָקטאָווע“.

מיט נייען, מיט פאַרסטריגעס און מיט הייסע פרעסן, איז עטל
 נאָענט געווען כמעט פון דעם ערשטן טאָג אירן אין „הויף“. האָט דאָך
 אַלפאַנסניע, דעם באַלעבאָס טאַכטער, פאַר איר היימיש געמאַכט דעם
 סוד פון נאָרלען אַלערניי — דינע און גראַבע — און ווייסע פאַרסטרי-
 געס אַף נײַעם, טונקלען געוואַנט; און הייסן פּרעס-אַניזן, וואָס לאָזט
 זיך אַראָפּ אַ שיפּענדיקס און פאַרענדיקס אַף אַ נאַסער שמאַטע, און
 רינגלט באַלד אַרום מיט אַ ווייסער, פאַרענדיקער כמאַרע דעם קאַפּ, וואָס
 איז אָנגעבויגן איבערן פּרעס. מיט ריטמישן געזאַנג פון ניימאַשינען
 האָט געדערמלט די באַטאַגיקע לופט פון „הויף“ — צי דאָס האָבן דער
 גאַזשענאַס מיידלעך געהאַפּטן דאָרט באַ זיך אין דער סאַלע, צי דאָס
 האָבן היימישע ווייבער אַף אור-אַלטע, אָפּגענוצטע „זינגערס“ גענייט
 זשילעטן, העמדער אָדער שול-כאַלאַטלעך פאַר שמאַטישע קרעמער, כדי
 מיט די פאַר צופאַרדינטע סענט צושמעלצן אַ ביסל דאָס טעגלעכע מאַן-
 גערע געלעכץ. אָבער אָט דער ריטמישער, שטילער געזושום איז גאָר קיין
 גלייכן ניט געווען מיטן הפּקדיק טומלדיקן, אַנליק-וויילערישן געשמע-
 פּערי, אַ געשמעפּערי, באַגלייט מיט געזאַנגען און קולות אַלערליי, וואָס
 האָט זיך באַוויזן אין „הויף“. און גלייך זיך אויסגעטיילט פון דעם
 געוויינלעכן, טאַג-טעגלעכן הויזאָ זינעם, אויסגעטיילט זיך — ווי
 עפעס באַזונדערס און פרעמדס.

געווען איז דאָס אזוי: די סאַלע אין הויף, וווּ פּרוער האָבן דער
 גאַזשענאַס שוואַרצאויגיקע און טונקל-האַריקע מיידלעך געזונגען זייערע
 שפיציקע געזאַנגען באַם העפטן, האָט זיך אָפּגעליידיקט אין איינעם אַ
 טאָג. פאַרשוויגן זינען די כמורנע, גאָר האַרציקע דאַניאַ פּילאַר, אירע

טונקעלע, זינגענדיקע מיידלעך, איר מאן, דער גרויסער מרה"שחורחניק און שווינגער, און איר זון, דער בייזער ווערטל-זאגער מיטן פליכיקן קאפ און באהאָרטע פיס. א טאָגצוויי האָט געפוסטעוועט די סאַלע, מיט הוילע, אַרומגעריסענע ווענט און ברייטצעפראַלטע טירן. אָבער לאַנג זינגען אין „הויף“ קיין צימערן ניט געשטאַנען ליידיק. באַלד ווי איינער אַ שכן האָט זיך אַרויסגעצויגן, האָט זיך אַ ניער, א מער טומלדיקער, אָדער אַ שווינגנדיקער, אָבער פונקט אזא פאַרקבצנטער, חושכדיקער און אָפֿ-געריסענער אַף זיין אָרט באַזעצט.

און טאַקע: אַ טאָגצוויי נאָך דעם, ווי די גאַזשענאַס האָבן זיך אַרויסגעצויגן, איז אַ ייִדישער יונגערמאַן, אַ מאַגערער, נאָר מיט אַ בייכל, אַ נידעריקער, מיט ווייכע, קיילעכיקע באַוועגונגען און אַ שאַרף קאַנטיק פנים, געקומען אַנקוקן די סאַלע. מיט אים איז געקומען זיין ווייבל: אַ קלייניקע, אַ שוואַרצינקע, מיט אַ ברודיקן האַלדז, נאָר אַף אים — אַ גאָלדן קייטל מיט אַ „הערצל“ — אַ מעדאַליאָנטיש. אַף די הענט האָט זי געטראָגן אַ קינד, וואָס ווי פּינטשיק דאָס איז דאַכט זיך, געווען אָנגעמאָן — אַ געשטריקט וואָלן היטעלע, נייע הייזעלעך, גלאַנציקע שיבעלעך — האָט פון דעם געשמעקט מיט אַ אומריינקייט און מיט צוגעגלעטן, צוגעפוצטן ברוד. דעם יונגערמאַן איז די סאַלע געפעלן גער וואָרן. ווי דען אַנדערש? ס'האָט נאָך ניט געטראָפן, אז אַ נייעם שכן זאָל זיין נייע דירה אין הויף ניט געפעלן.

אַפנים, — פלעגט די מאַמע זאָגן, — אז אַהער קומט מען פון אַזעלכע וואַזשנע פאַלאַצן, פון אַזעלכע מוישעוון, אז דאָ איז נאָך גאָלד קעגן ערגעץ אַנדערש.

באַלד טאַקע האָט זיך דער יונגערמאַן אַהער אַריינגעצויגן. מיט אים — זיין קליין, שוואַרץ ווייבל; זינע קליינע, פאַרמורזשעטע קינדערלעך. זינע צוויי גרויסע ניימאַשינען, אַ לאַנגער, שמאַלער טיש, ניט קיין עכטיש, נאָר גלאַט אַ טיש; אַ גרויסער פּרעס-איין און אַ הילצערנער מאַנעקין. אַחוץ דעם — האָבן זיי מיט זיך מיט-עבראַכט אַן אומגעוויינ-לעכן גערודער, אַ גערודער, וואָס האָט זיך אויסגעטיילט פון אַלע אַנדערע גערוישן פון „הויף“: אַן אייגענער, אַ שניידערישער גערודער. דער סאַמע תוך פון דעם דאָזיקן גערודער: קולות — מענערישע און ווייבערישע עטלעך האָט דער גערודער פאַרכאַפט באַלד אינדערפרי, כאַם ערשטן טאָג ווען דער שניידער האָט זיך אין „הויף“ אַריינגעצויגן. זי האָט דאָך מיט אים עפעס געהאַט אַזוינס, וואָס האָט זי שיעור-ניט פאַרבונדן. זי האָט עס באַלד אַ טראַג-געמאַן פון געלעגער. זיך איינגעהערט — ניט באַלד פאַרשטאַנען: מען זינגט? — יאָ, מען זינגט הויך. און דערצו — אַ געמיש פון קינדערשע געשרייען, פון ווייבערשע קולות, פון ליטוויש-פאַרפלאַנטערטע קללות, און שטאַרקער פון אַלץ און איבער אַלץ — דאָס

אומאויפהעריקע, גראגערנדיקע שטעפערני פון די צוויי ניי-מאשינען.
 באַלד איז עטל אויסגעוואקסן בא דער סאלע-טיר. דאָרט, בא צאָלקע
 דעם שניידער אין דער קויטיק-אָנגעוואָרפענער און טומלדיקער סאלע,
 האָט עטל דערזען: ס'איז פריילעך. דאָרט — שניידער געזעלן און לערן-
 מיידלעך, ניט אָפּשטעלנדיק אַף אַ מינוט די אַרבעט, זינגען זיי אַ גאַנצן
 טאָג אַף הויכע, פאַרשיידנארטיקע קולות, געשמאַקע, האַרציקע ייִדישע
 לידלעך וועגן „דעם מיסטער דעם מערדער, וואָס וואַרפט דיך פון דער
 אַרבעט אַרויס“. אָדער גאָר — זיסלעך ייִדישעך זיך פאַרגיין מיטן
 „טליתל“, וואָס איז דעם יודנס איינציקע טרייסט און באַגלייט אים
 פון זויגל ביזן קבר...“ דאָרט האָט די קליינע, שוואַרצינקע שניידערקע,
 וואָס איז, דאכט זיך, נאָכאנאַנד פאַרגאַנגען אין טראָגן, געקינדלט און
 געזויגן, געשאַלטן מיט שפיציקע, כּופּל-שמונהדיקע קללות, וואָס זיינען
 אפילו פאַר די „הויף“-שכּנהס געווען אַ חידוש און אַ נייע. געשאַלטן
 — דעם מאַן, די קינדער, די געזעלן און לערן-מיידלעך, די קונים,
 און דער עיקר, — אינאיינעם און יעדן באַזונדער פון די „הויף“-שכּנים,
 מיטן „הויף“ אַרנינגערעכנט.

דאָרט — האָבן לערן-מיידלעך, שוואַרצאויגיגע, בלוואויגיגע,
 שוואַרצע, געלע און רויטע, מיט געשווינטע הענט און פאַרשלאָפענע
 פּנימער באַוואָרפן טונקעלע געוואַנטן מיט ווייסע פאַרסטריגעס און גע-
 לאַכט מיט קוויטשיקע געלעכטערס פון די געזעלנס שפיציקע ווערטלעך
 און פעטע וויצן.

דאָרט — האָט צאָלקע דער שניידער, שטייענדיק הינטער דעם
 לאַנגן, שמאַלן טיש, אַ פאַרוואָרפענער מיט אלערליי קאָלירטע גע-
 וואַנטן און צוגעשניטענע סחורות, געצייכנט מיט ווייסן קרייד אַף אַ
 בלויען שטאָף. ער האָט זיך אלע מאָל אָפּגעשטעלט, געקראַצט מיט אַ
 ווייסער, ווייכער האַנט ווי עס האָט מאַט געלאַנצט אַ גילדערנער רינג,
 דאָס טונקעלע, באַוואַקסענע פּנים, מיט אַ פאַרטראַכטן בליק געקוקט
 אַ ווילע איבער די קעפּ פון די מיידלעך, פון די געזעלן, און דערנאָך
 ווידער גענומען צייכענען מיט ווייסן קרייד אַף טונקעלן שטאָף. דער
 צעראַטענער צענטימעטער אַף זיין פּויגלשער ברוסט האָט גענומען
 ציטערן, די פּויגלשע, אינגעפּאַלענע ברוסט זיך הייבן: דאָס האָט ער
 מיט זיין ציגענער שטימע אָנגעמאָן זיך אַ כּוח, און געציקלט זיך אז:
 — „מיט קיין געלט טאָר מען ניט שטאָל-צירן
 וויל מען קען דאָס לייכט פאַר-ליי-ירן...“

דאָרט האָט אַ לערן-מיידל, וואָס האָט באַוואָרפן מיט גיך-ניכע,
 אַלצאיינע שטעך אַ מערלענעם קאַלנער, זיך פאַרונגען, פאַרהלומט מיט
 אַ „בריוועלע דער מאַמען“, זשמורענדיק די מיט טרערן-פאַרלאָפענע אויגן
 אין דעם קליינענדיקן פנים.

דאָרט האָט אַ געזעל מיט אַ דאָרן, אויסגעצויגענעם פנים און אַ גרויסן קנאַפּ אין גאַנגל, אַ פּוס איבער אַ פּוס פאַרוואָרפּן, דער פינגער-הוט, וואָס אָן אַ שפיץ, טאַנצט באַ אים אין די פינגער אַ משוגע-ניכטן טאַנץ, — אַ זאַנגעמאַן עפעס אין דער שטיק, אונטער דער נאָז, צום צווייטן געזעל; דער, וואָס זיצט כסדר באַם מאַשין, און שמעפט, און שמעפט, מיט אַ נאַכאַנאַנדיקן און אומאויפהערנדיקן רעדלעך, אַזוי, אַז עס דאַכט זיך אויס: איין שטיק אָפּגעשמעפטער געוואַנט גייט באַ אים אַרויס פון דעם אַנדערן, איינער ווערט געבוירן פון דעם אַנדערן, אָן אַן אָפּשמעל, אָן אַ סוף. אויפהויבנדיק אַר אַ רגע דעם מייער-קאָד-לירטן קאַפּ, מיט די העל-גרויע, פון שמעפן פאַרשיכורטע אויגן, גיט ער פון דער זייט אַ קוק אַר דער באַלעבאַסטע, אַ לאַך-אַרויס אַר אַ קול, און אַ זאָג אַר גיך, אַנבייגנדיק ווידער דעם קאַפּ צו דער מאַשין, מיט גרויס ליבשאַפט:

— אַ צינגל באַ דיר, אַרעלע, מעג עס דיר שוין אָפּ-דאַרן!
 דאָרט — זיצט די שנידערקע אַר אַ נידעריק, שטרויען-בענקעלע, דער טראַגעדיקער בויך דערגרייכט איר שוין ביז די קני. צווישן די קני האַלט זי אַ קליין, פאַרמורזעט און פאַרקאַטערט ינגעלעך, וועמען עס רינט אַ גרינער סטרעמפּל פון נאָז גלייך אין דעם גלאַז מאַטע מיט מילך, וואָס די מאַמע זיינע האַלט אים באַם מויל. זי שטופּט אים די באַמ-ביזשע אין מויל און רעדט צו אים מיט האַרץ:
 — „טרינק, לייזערל, טאַטעלע. טרינק, מיין גאָלד. אַז דערוואָרגן זאָלסטו שוין ווערן מיטן ערשטן שלונג!“

אין איינעם אָן אויפּדערנאַכט — דעם גאַנצן טאַג איז די מאַמע געווען מער צערייצט און אויפּגערעגט ווי אַלע טאַג — האָט דער טאַטע, קומענדיק אַהיים, אַראָפּגעשלונגען די צוגעוואַרעמטע זועטשערע אינאיינעם מיט דער מאַמעס בייזן און וואָרטשענדיקן קלאַנגן זיך: — „עטל פאַלגט ניט, עטל ענטפּערט אָפּ אַנטקעגן; עטל איז אַ שניץ קעגן אַן עלטערן מענטשן; אַט האָט זי ערשט היינט ווידער אָפּגעענטפּערט רחלעך, — און נאָך ווי: זי האָט איר אָפּגעשיקט „אונטערהאַלטן דאָס ליכטל דעם גראַבן גרשונען“ — אַז דאָס ווייבל האָט זיך אַזש באַגאַסן מיט טרערן. זי איז ממש צעגאַנגען געוואָרן פאַר געוויין, באַ דער מאַמען אין קיבל, בעת זי האָט עס איר דערציילט...“

...און דווקא מיט די גוים, — האָט ווייטער די מאַמע געשפּונען איר פאַדעם, מיט די גוים איז זי איין נשמה, דיין טייער מעכטערל. ליגט דאָרט איבער באַ זיי אין די צימערן, און ווייסט וואָס דאָרט מוט זיך, און זי וועט זי יאַקאַש ניט אָפּענטפּערן מיט אַזאַ גרויס מויל ווי זי האָט אַנטקעגן אַ מאַמען...“

צי א שטייגער, — אָט האָט היינט ווידער געטראָפֿן אזא מינ מעשה: די שניידערקע פון דער סאלע, דאָס הייסט, סערקע דעם שניידערס ווייב, די, וואָס האָט זיך אַרטינגעצויגן אָפֿן אָרט פון די „גאָזשענאַס“, — גוטע גויים, עס מעג פאַר זיי די כּפּרה ווערן א שלעכטער יוד... האָט סערקע, הייסט עס, באַלד אָפֿן אַנדערן טאָג זיך שוין באַוווּזן צו צוקריגן אַף טויט מיט איטען. און זי איז דאָך אַ פּלאַס־פּייער, אָט די איטע, — וואָס־זשע טוט זי? זי גייט און זי רעדט אָן עטלען, אז זי זאָל נאָר צוגיין צו סערקען און איר דערציילן:

— „דער טאַטע אירער, עטלס, האָט ערנעז געלייענט אין אַ בלאַט־ציטונג, אז אַ קו איז געפּלויגן איבערן דאָך און געלייגט אָן איי — אין נעוויאָרק האָט דאָס פּאַסירט די מעשה, צי אין לאַנדאָן, זי גע־דענקט ניט אַקוראַט...“

עטלען דאַרף מען לאַנג ניט בעטן. אויסגעהערט פון איטען וואָס מען וויל פון איר, האָט זי אַ מינוט אפילו ניט געטראַכט און גלניך אַוועק צו יענער מיט דער מעשה. סערקע — אַ געלטערקע און סעדיכע איז אַ נישקשהדיקע, נאָר דער שכל באַ איר פונדעסטוועגן האָט נאָך ניט אויסגעטריקנט; זי הערט עטלען אויס — די גאַנצע מעשה דער־צייט זי אין איין אָטעם, זי האָט מורא טאַמער וועט זי עפעס פאַרגעסן — און דערנאָך, אז זי גיט איר ניט אַ פרעג, אזוי שטילטישקע: — „עטלע, מיין גאָלד, ווער האָט דיר געהייסן דאָס דערציילן, — דער טאַטע, צי די מאַמע?...“

און עטל, אַף דער הייסער מינוט: שיסט אויס, ווי פון אַן האַרמאַט: — די מאַמע גאָר?... אַ נעכטיקער טאַג! דאָס האָט מיר נאָר איטע... זי פאַרכאַפט זיך גלניך, וויל דרייען צוריק, זי האָט עס געהערט דער־ציילן באַם טיש, האָט זי דאָס געהערט... נאָר עס העלפט שוין ניט: וואָס דערנאָך האָט זיך געמאַן אין „הויף“ וויל זיך די מאַמע בעסער ניט דער־מאַנען. זי טענהט נאָר איין זאָך:

— „פאַרוואָס קומט עס איר?... פאַר וועלכע זינד?... זי האָט איר טאַטן דערהרגעט?... פאַרוואָס דאַרף זי זיין אינדערמיט צווישן אָט די ווייבער, וואָס זי היט זיך פאַר זיי ווי פאַר פייער — און נאָך צוליב עטלען?... און פאַרוואָס האָט זי נאָט געשטראַפּט מיט אזא קינד וואָס ברענגט איר נאָר האַרצווייטיק און בזיונות?...“

דער טאַטע האָט איר דעמאָלט, גאַרניט נאָך זיין טבע, אָפּגעהאַקט קורץ און שאַרף:

— גענוג. אַן עק! מאַרגן גיב איך זי אָפּ צו אַ שניידער! אָבער דער טאַטע אַליין האָט גאַרניט געוואָסט, אַף וויפל זיין סטראַשען מיטן „אָפּגעבן צו אַ שניידער“ האָט שוין אָנגעוווירן דעם כּוה: עטל האָט שוין איצט פון שניידערס און פון שניידערין, — אזוי

האָט זיך איר געדאַכט, געוויסט אַף אזוי פיל, אַז זי האָט שוין דעם טאַטן געקענט לערנען. עטל וואָלט דעם טאַטן געקאַנט זאָגן: — באַ איר איז דאָס שניידערני, וואָס ער האָט זי מיט דעם פּרױער געסטראַשעט, אַ גאַנץ נישקשהדיקע זאַך אדרבא — אַ גאַר גוטע, קען מען זאָגן. דאָס, וואָס אין דער טומלדיקער סאַלע איז אָנגעוואָרפן, ניט צוגערוימט, און סערקע שעלט זיך דאָרטן. און די קינדער גוואַלדעווען, — דאָס איז דאָך ניט מער ווי אַ בניזאַך. דער עיקר איז: דאָרט איז פּרױלעך; דאָרט טוט מען אַלע אינאיינעם זייער געשמײדיק עפעס — וואָס, האָט נאָך עטל איינגטלעך ניט געוויסט גענוי. אָבער — אַז באַם טאָן אַלע אינאיינעם אָט די זאַך ניט מען אַ זינג אַלע אינאיינעם, און אַ לאַך, און אַ רעד, — היינט וואָס איז זיך דאָ צו שרעקן?...

דאָס אַלץ וואָלט עטל געקאַנט דעם טאַטן זאָגן. אָבער צי דערפאַר, ווייל דער מאַמעס גרויזשענדיקע שטים האָט זיך איר צוגעגעסן מער ווי אַלעמאָל; צי דערפאַר, וואָס זי האָט זיך שוין אַליין געהאַט געגעסן אַ לעבעדיקע איבער דער מעשה מיט סערקען, — אַז זי, סערקע, זאָל עטלען איבערקלייגן — איז געווען ערגער פון דער מאַמעס פעטש אפילו; און פאַר איםען האָט זי זיך אויך געשעמט דאָס פנים צו ווייזן — איםע, — האָט זי געזען, — האָט נאָך דעם הייסן קריגערני מיט סערקען אָפּגע- וויינט אַ גאַנצן באַטאָג באַ זיך אין קיבל, כאַטש פאַר סערקען האָט זי זיך געהאַלט מעשה בריה... און אפשר דערפאַר, וואָס דעם טאַטנס קורצער, אָפּגעהאַקטער ענטפער האָט זי נאָך מער צערייצט אַנטקעגן צו שמעלן זיך, — די מעשה איז, אַז זי האָט, שטייענדיק נעבן דער שאַפע, און פלעכטנדיק זיך דאָס שיטערע, העל-בלאָנדע צעפל, אַנטקעגן געטראָגן דעם טאַטן מיט גרויס עזות פונקט אזא קורצן, און שאַרף-אָפּגעהאַקטן ענטפער:

— גיב מיך טאַקע אָפּ צו אַ שניידער. און טאַקע מאַרגן — צו

צאַלקען גיב מיך אָפּ!...

אַ קלינגענדיקער פאַטש האָט, ניט פאַרזאַמענדיק זיך, רויטגעמאַכט און הייס אָנגעצונדן באַ עטלען די באַק. עטל האָט געוויסט: בעת זי פאַרשטעלט דאָס פנים, און וויינט, אומיסטן העכער, ווי דער ווייטיק פון דער נעפאַטשמער באַק פאַדערט עס, פאַרדריסט דעם טאַטן שוין די גאַנצע מעשה. זי האָט געוויסט: זי דאַרף נאָר אויפהייבן צו אים די פאַרוויינטע אויגן, קוקן אים גלייך אין פנים, אַז ער זאָל זיך ניט קענען איינהאַלטן, און זי נעמען גלעטן איבערן קאַפּ.

אָבער דאָ איז מיטאַמאָל די מאַמע אונטערנעקומען מיט עפעס גאַר אַ ניס: זי האָט אַרויסגעלאָזן אַ הויכן „אוי“ און זען עטל האָט געכאַפט אַ קוק אין איר זינט, האָט זי דערזען ווי זי זיצט — אַ שווער-געוואָרענע, אַן איינגעקאַרטשעטע און בלייכע, פאַרבייסט עפעס זייער שטאַרק מיט אַ

ליפ און פארקוועטשט מיט אלע פינגער א ברעג פון דעם פארטעך וואָס איבער איר הויכן, אויפגעבלאָזענעם בויך.
 דער טאטע האָט שוין אין עטלען אינגאנצן פאַרגעסן: ער האָט גענומען פאַרען אַרום דער מאַמען, זיך עפעס אויספרעגן באַ איר. אָבער די מאַמע האָט, אויפהייבנדיק צו אים די מוטנע געוואָרענע אויגן, אים א ווינקלגעטאָן אַר עטלען און מיט א צוגעדושעט קול, אַרויסגעזויגן פון צווישן די פאַרקוועטשטע ציין:
 — די קליינע... צו איטען אין צימער... מאַניען רופן..

„מאַניען רופן“ — דאָס האָט עטל גוט געוויסט וואָס דאָס הייסט. מאַניען האָט מען גערופן צו אלע ווייבער אין „הויף“. און אז מאַניע — אַ קלייניקע, אַ דאַרניקע, אַ שוואַרצינקע, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ קליין, איבערגעשראַקן מינעלע, מיט אירע שפיציקע אייגעלעך אונטער די גראָבע בריילן — איז געקומען אין הויף אַרנין, — האָט זיך באַלד אַ רודער־געטאָן. מען האָט טאַקע דעמאָלט גערעדט צווישן זיך שטיל־שטיל, כמעט שעפטשענדיק, אָבער גערודערט האָט זיך פאַרט. מען האָט געזאָגטן הייסע טעפּ וואַסער אין אלע קיכן; אלע ווייבער — זיינען מיט אַמאָל געוואָרן חבר צווישן זיך, פונקט ווי עפעס שותפותדיק האָט זיי מיט מאַניען פאַרבונדן: האָבן זיי געמעגט נאָך היינט אינדערפרי זיך האָבן געקריגט און געזידלט, — האָבן זיי איצטער גערעדט מיט שטילע, היימישע קלאַנגען אין זייער קול.

עטלען האָט מען אַרנינגעשטופט אַר גיך צו איטען אין צימער. דאָרט, באַם טיש, וואָס מיט דער גרינער צעהאַקטער צעראַטע, איז געזעסן בערל, איטעס מאַן, און געטרונקען טיי. בערל האָט מיט זיין טיי־טרינקען געשעמט אין הויף, אַזוי ווי סערקע מיט אירע קללות, עטלס טאַטע — מיט זיין ליינען ביכלעך, און עטל מיט איר קענען „צונויפֿירן אַ וואַנט מיט אַ וואַנט“.

„טרינקען טיי“ באַ בערלען האָט געהייסן אויסטרינקען, איינער אליין, ביזן דנאָ, דעם גרויסן, גראָבן פאַררויכערטן טשייניק וואָס זיין ווייבל פלעגט אים שוין פאַרנאַכט־צו צוגרייטן באַ זיך אין קיכל. בערל איז געווען אַ שטיקל קאָפּ־מענטש; ער פלעגט זיין טיי־טרינקען דער־קלערן אַזוי: — „אַ מענטש, — פלעגט בערל זאָגן, — באַשטייט סך־הכל פון הוילע וואַסער. דאָס וואַסער אין אים גייט דאָך אַרויס. נו, דאַרף ער עס פון ערגעץ צוריקבאַקומען, צי ניין?“ דערפאַר איז באַ דעם טיי־טרינקען ניט געווען דער עיקר די טיי: טיי האָט דאָ כמעט ווי ניט געשפּילט קיין ראַלע. אין גרויסן, גראָבן טשייניק איז אפשר געווען אַ ביסל נעכ־טיקער, אָדער אייערנעכטיקער סעניץ, און אפשר ניט. דער עיקר איז דאָ געווען דאָס וואַסער. אויך וועגן צוקער איז דאָ קיין רייד ניט געווען:

איז געווען א שטיקל צוקער, האָט דאָס בערל געקענט האַלטן אין מויל, אונטער דער צונג, ביז ער האָט אויסגעליידיקט דעם טשיניק. איז ניט געווען — האָט ער זיך אויך ניט געזאָרגט: ער האָט נאָך געדרונגען, אז טיי אָן צוקער איז נאָך געזונטער ווי מיט צוקער — עס ברענט ניט אַפן האַרצן. באַם טייטרינקען האָט בערל ליבגעהאַט צו טאָן נאָך אַן אַרבעט: ער האָט ליב געהאַט צו לייענען אַלערליי אַלטע, פאַרגעלטע און זייער צעפלאַכטענע ביכלעך. די דאָזיקע ביכלעך האָט ער געהאַלטן באַ זיך אין צימער אין אַן אַלמער „קאַרוינקע“, — אָט אזא מין „קאַר-זינקע“, ווי די, וואָס עמלס מאַמע האָט מיט זיך מיטגעבראַכט פון דעם היימישן דאָרף, אָנגעפאַקט מיט פלוימען-אינגעמאַכטס און פון דער באַכע צונגערייטע, פּאָוויילעם, וואָס ווען זיי ווערן באַצינימט ניט פאַר-שימלט, און מען מוז זיי ניט אַרויסוואַרפן, — וואָלטן זיי געקלעקט דער מאַמען אַפן גאַנצן לעבן אירן אין אַמעריקע, און עס וואָלט נאָך גע-בלויבן ירושה פאַר קינדס-קינדער.

צורירן זיך צו בערלס „קאַרוינקע“, דאָס האָט קיינער — אפילו בערלס אייגן ווייבל — ניט געטאָרט. וויי וואָלט געווען צו זיניס אַ סינד — די תמיד לאַכנדיקע, שטיפנדיקע און טומלענדיקע הערשל און יאָסל, מיט די בלאַנדע, פּוכיקע און געקרייזלטע הערלעך און אַלערליי טשירי-קעס, פּרישטשעס און געשווירלעך אין זיי, — אויב זיי רירן נאָר אָן אַמאָל דעם טאַטנס „קאַרוינקע“. אַלצדינג האָבן אָט די צוויי קינדער געמעגט: וואַרפן שטיינער אין די שכנימס שויבן און זיי צעברעכן; פאַרן רינטנדיק איבער בעזעמער, פאַרהאַקנדיק דעם קאַפּ באַ אַלעמען מיט זייערע קולות; פּאַלן איבער אַ צעבראַכענעם עמער און זיך איבערהאַקן אַ ליפּ; לויפן, זיך יאָגנדיק נאָך אַ קאַץ איבערן הויף, און אין איין מינוט זיך אויסברעכן אַ האַנט, אז דער גאַנצער הויף זאָל פּול ווערן מיט זייערע גרויליקע געשרייען און געווייגען, און אַלע זאָלן דאַרפן אַוועקוואַרפן די אַרבעט און לויפן מיט זיי אין שפיטאַל, — אַלצדינג האָבן אָט די צוויי קינדער געמעגט, און פאַר קיין זאַך איז דער טאַטע זייערער אַף זיי ניט אין כעס געוואָרן. אָבער — פאַרן אַגירן דעם טאַטנס „קאַרוינקע“ — האָט עטל געזען ווי דער שטילעך בערל נעמט אַראָפּ, אַ ווילד-געוואָרענער, דעם פּאַסיק פון די הויזן און קאַטעוועט דעם געקרייזלטן הערשל אַזוי, אז די מאַמע זינע האָט אים קוים אַרויס-געריסן אַ לעבעדיקן פון אונטער זינע הענט.

איצטער זינען זיי דאָס געלעגן — ביידע, הויף-כוליאָגאַנעס, ווי די מאַמע זייערע האָט זיי גערופן, „מיניע כוליאָגאַנעס שלאַפן שוין; מיניע כוליאָגאַנעס האָבן שוין גאָט צו דאַנקען אָפּגעגעסן“, — פלעגט זי זאָגן. זינען זיי דאָס איצטער געליגן ביידע אין איין בעטל, — אין אַ הילד-צערנעם, צעבראַכענעם בעטל, וואָס איז אַמאָל געווען אָפּגעפאַרבן אַף

ווייס, און אפילו פארמאגט צוויי מעשענע גאלקעס צוקאפנס; איינער באַם אנדערן צופוסנס זינען זיי געלעגן, ביידע פאַרבונדן די קעפּ מיט ווייסע שמאַטקעס, כדי זיי זאָלן ניט אינשמירן די קישנס מיט דער שטיינ-קענדיקער זאָלב וואָס די מאַמע זייערע באַשמירט זיי מיט איר די קעפּ אַלע נאַכט פאַרן שלאָפן, און אַרויסגעקוקט מיט גנבהשע אייגעלעך אַף עטלען, וואָס איז דאָ איצט פּלוצים אַרײַנגעפאַלן צו זיי אין צימער אין אָט דער ניט־געוויינלעכער שעה. בערל האָט באַ עטלס אַרײַנקומען אויפגעהויבן די אויגן פון דעם צעפליקטן און פאַרגעלטן ביכל וואָס ער האָט געהאַלטן אין לײענען, — זייער נאָענט צו דער נאָז, מחמת ער איז געווען אַ זייער קורצזוכטיקער, בערל; ער האָט אַוועקגעשמעלט דאָס טעפּל טיי, וואָס ער האָט צוגעהאַלטן מיט ביידע הענט, אַפן טיש. ער האָט אָנגעוויזן עטלען מיט די אויגן אַף אַ בענקל וואָס דער געזעס זינער איז שוין לאַנג געהאַט אַרויסגעפאַלן, און מען האָט אים פאַרביטן מיט אַ פּשוט ברעמל: — „זיץ“, הייסט עס. עטלען איז געווען זייער ניט געשמאַק אָט דאָ באַזעצן זיך, און בכלל דאָס הייסן איר גיין איצט, אין מיטן נאַכט צו יענעם אין צימער. „גיין צו יענעם“ האָט זי ליב געהאַט נאָר דעמאָלט, ווען איר גלוסט זיך, ניט ווען מען הייסט איר; און אינגאַנצן אומשולדיק אין דער מאַמעס פּלוצימדיקן ניט־גוטקייט האָט זי זיך אויך ניט געפילט. צו דעם איז נאָך צוגעקומען אַ בינסנדיקער, אומגעשמילטער פאַרלאַנג צו וויסן: וואָס טוט זיך עס אַזוינס דאָרט מיט דער מאַמען, און וואָס וועט פון איר זיצן דאָ אַרויסקומען?... פון אירע רעיונות האָט זי אַרויס־געריסן טאַקע דער מאַמעס אַ שאַרפער, דינער און מוראדיקער געשריי. נאָך אָט דעם געשריי, וואָס האָט ווי אַ דינע זעג אַ גרילץ געטאָן איבער אַלעמענס קעפּ, האָט אַ שטילקייט, אַ שווערע און אַ געדיכטע, ווידער זיך אַוועקגעלייגט איבערן הויף. עטל האָט זיך געשעמט און אין דער זעלבער צייט מורא געהאַט צו קוקן בערלען אין פנים. אַליין ניט וויסנדיק וואָס זי טוט, פאַרגעסנדיק, אַז זי געפינט זיך אין אַ פרעמדן צימער, איז זי צו צו די קינדערס בעטל, און איינגעטוליעט דעם קאַפּ צווישן די ווייס־פאַרבונדענע, מיט שטינקענדיקע זאָלב אויסגעשמירטע קעפּ פון איטעס קינדער. דאָרט, אין דער וואַרעם פון די קינדערשע קעפלעך, איז אַף אַ רגע די מורא אָפגעטראָטן, און די בושה — זיך אויסבאַהאַלטן. אַ צווייטער, דינער קוויטש האָט דורכגעשניטן די לופט. הערשעל, דער יונגערער פון די יונגלעך, האָט אויפגעהויבן אַ ביסל דעם ווייס־פאַרבונדענעם קאַפּ, אַ פיר־געמאָן מיט די צעחושטע, איבערגעשדאַקענע אייגלעך איבער עטלס פנים, וואָס איז געלעגן אַפן קישן נעבן זיינעם, און שטילערהייט געפרעגט באַ עטלען מיט אַ שעפּטשענדיק־פאַרשטיקט קול:

— עטל, די מאַמע דינע — איז משוגע געוואָרן?...

...דעם טאָג פון איר ברודערלס ברית האָט עטל געהאַט צו געדענִי קען אַ לאַנגע צײַט. אין אָט דעם טאָג האָבן זיך געטראָפֿן צוויי זאַכן, וואָס האָבן ביז דעמאָלט ניט געטראָפֿן: עטל האָט געזען ווי אַ דערוואַקט סענער מענטש, אַ „גרויסער“, האָט געוויינט; שטיף, נאָר מיט טרערן: פון זיך, קיינער האָט אים ניט געטשעפעט, ניט געשלאָגן, אפילו ניט אָנגערשײען אַף אים. און דער טאַטע האָט איר, עטלען געגעבן אַ פאַטש פאַר אַ סך מענטשן אין די אויגן.

דעם טאַטן איז איצט, ווייזט אויס, שוין אָנגעקומען אזוי גרינג אַראָפֿצוקאָזן עטלען אַ פאַטש, ווי דער מאַמען איז אָנגעקומען פֿרײַער דאָס וויינען אירס. און די מאַמע איז זיך איצט, נאָכן אָפֿהאַבן דאָס קינד, געלעגן אזוי ווי אַ פֿריצע אין בעט. זי האָט קיין זאָך ניט געדאַרפֿט טאָן: אַלע האָבן אַרומגעטאַנצט אַרום איר, זי באַדינט און איר דערלאַנגט וואָס זי האָט נאָר באַדאַרפֿט. איצט האָט זי שוין ווידער אויסגעזען זייער שוין, די מאַמע: איר פֿנים איז שוין ניט געווען אזוי אָנגעדראָלן און פֿאַרוויינט; זי איז געלעגן אַ בלאַסע און ווי אַ פֿאַרמאַטערטע, און אירע שיינע, רויטלעך־ברוינע האָר זײַנען געווען פֿאַרפֿלאַכטן אין צוויי צעפֿ. די קישנס אַרום איר — ווייניג ווי מילך. און נעבן איר, אַף די קישנס, — אַ קליין, רויט און קוויטשענדיק נפֿשל, וואָס דער טאַטע האָט איר, דעמאָלט, נאָך יענער נאַכט ווען די מאַמע האָט אזוי שטאַרק גערשײען, — צוגעפֿירט צו אים, איר אַ ווייניגעטאָן און געפֿרעגט, אינגאַנצן אַ שײַנענדיקער און גליקלעכער:

— אַ ברודערל דײַנס. איאָ אַ שײַניגקער?

עטלען האָט עס, ווי דער אמת איז, אויסגעוויזן פֿאַר גאָרניט אזא וואַזשנע שײַנקייט: אַ רויטער, צעקנייטשטער פֿנימל, פֿעסט־פֿאַרקוועטש־טע אייגעלעך אָן אַ סימן פֿון ברעמען אָדער ווײַעס, און אַ קעפל מיט רויטלעך־צוגעקלעפטע שימערע הערלעך. האָט עס געלוינט צוליב דעם אָנמאַכן אזא טאַראַראַם און האַלטן דעם גאַנצן „הויף“ אַף די פֿיס אַ גאַנצע נאַכט?... זי האָט אַ קוק געטאָן אָפֿן טאַטן, ווי ער פֿרייט זיך עס מיטן דאָזיקן נפֿשל, און ער האָט, צום ערשטן מאָל אַף איר לעבן, איר אויסגעזען עפעס ווי נאַרישעוואַטע.

אַף דער מאַמען איז איר געווען אַן אַ רחמנות, אַן זי האָט איר אַ ביסל מקנאָגעווען: אַ רחמנות איז געווען — ווייל אַ גרויסע מאַמע דאַרף ליגן אין בעט, און קען זיך אַליין ניט נעמען גאַרניט פֿון דאַנען אַהין; אפילו דאָס נאַכט־טעפֿל דאַרף מען איר דערלאַנגען, ווי עטלען, בעת זי האָט געמאָלט. און מקנא איז זי איר געווען, ווייל זי איז מיטאַמאָל געוואָרן עפעס אַ גאַנצער מיוחס: זי איז שענער און ווי איידעלעך געוואָרן; אירע הענט, וואָס ליגן אַף דער קאָלדרע, זײַנען עפעס ווי ווייניגער און

אויסגעצערטלעכער געוואָרן. דער טאַטע קומט אָף איר מיט גרויס ליב-
שאַפט. און די שכנהס פון הויף ווויזן איר אַרויס אזא פּרינטימלעכקייט,
אַז עס ווערט אַזש פּריקער: אלע מאָל קומט אַרנין איינע פון זיי, נעמט
דאָס קליינע נפּשל אָף די הענט און געפינט אויס, אַז עס איז פּונקט
געראַטן אין טאַטן. צוויי טראָפּן וואַסער. אין אַ רגע אַרום קומט אַרנין
אַ שכנה, נעמט דאָס קינד אָף די הענט, און געפינט אויס, אַז דאָס
איז די מאַמע אויסן אויג... דערנאָך פּרעגן זיי, צי די מאַמע דאַרף עפעס,
טאַמער יאָ, זאָל זי זיך גאַרניט שעמען און זאָגן. אלע שכנהס פון
„הויף“ אַזוי. ניט געפרעגט גאַרניט האָבן נאָר צוויי: רחלע און די יונגע
שכנה, איטע. עטל האָט גוט געזען, ווי די איטע האָט עס, אָף מאָרגן
נאָך יענער נאַכט, ווען די מאַמע האָט אַזוי שטאַרק געשרייען, — איינגע-
זיפט באַ דער גרויסער פּילעטע אַ גאַנצן באַרג מיט וועש, צווישן וועלכע
עטל האָט באַלד דערקענט דער מאַמעס היימישע לילעכער פון פּויערי-
שער ליוונט, מיט אויסגעשטריקטע שפיצן און מיט גרינע צלם-שטעך
אין די ווינקלען. קיינער אפּן גאַנצן „הויף“ האָט ניט געהאַט אַזעלכע
שיינע לילעכער. די מאַמע האָט זיי אָפּגעהיט ווי דאָס אויג אין קאַפּ,
און איצט האָט עס זיי איטע געריבן און געזויפט אין אַ באַרג מיט
מוליענעס, און ניט געקאַנט אָפּרייבן די רויטע בלוט-פּלעקן וואָס אָף זיי.
אויך האָט איטע צוגערוימט דאָס צימער, אויסגעוואַשן דעם פּאַל און
אַרומגעווישט דאָס מעבל, גלייך ווי זי וואָלט עס איצט געווען די באַל און
באַסטע אין שטוב, און ניט די מאַמע, וואָס איז געלעגן זוי אַ פּריצע אין
בעט און געטוליעט צו איר כּוּזים דאָס רויט און קוויטשענדיק נפּש, וואָס
דער טאַטע זאָגט, אַז ער קער זיך אָן עטלען אַ ברודער.

אַבער רחלע די שכנה איז אויך ניט געזעסן ליידיק: זי האָט דאָרט,
באַ זיך אין קיבל, אָפּגעקאַכט אַ יאַיכל און אַרנינגעטראָגן דער מאַמען
אַ טעלער פּרישע, שמעקנדיקע יויך. זי האָט דערביי ניט פּאַרגעסן צו
פּאַרשנירעווען די דינע ליפּעלעך און געזאָגט צו דער מאַמען, מיט גרויס
פּרינטישאַפט:

— פון אָט דער יויך, מעגט איר, חנהלע קרוין, עסן גאַנץ רויק.
אַ כּשר פּערטל ערף, מיט מיינע אייגענע הענט אויסגעוויקט און אויס-
געזאַלצן, ווי עס דאַרף אַ כּשרע ייִדישע טאַכטער; איר ווייסט דאָך יאָ,
חנהלע קרוין, וואָס אַ כּשרע ייִדישע טאַכטער מעג, און וואָס זי טאָר ניט...
און דערביי האָט זי געוואָרפּן אַ בליק פון אירע קליינע, פּאַרקאַ-
טערטע אייגעלעך אָף איטען, וואָס האָט אין דער מינוט אַרומגעווישט מיט
אַ שמאַטע אַ פּיסל פון בופּעט. באַ איטען איז — צי פון האַלטן אַראָפּ-
געבויגן דעם קאַפּ, צי פון רחלעס ווערטער — דאָס גאַנצע בלוט געקומען
אין פּנים. דאָס גאַנצע פּנים איז באַ איר מיטאַמאָל געוואָרן אַזוי רויט,
נאָך מער ווי די הענט אירע, די גראָבע און אויסגעהאַרעוועטע. אַבער

געזאגט האָט זי גאָרניט. אויך די מאַמע האָט גאָרניט געזאָגט: זי האָט אפּוּן ניט געדאַנקט רחלען פארן טעלער יויך. נאָר זוען יענע איז אַרויסגעגאַנגען, האָט די מאַמע זיך אָנגערופן צו איטען מיט גרויס ליבשאַפט:

— איך אַר אינער אָרט, וואָלט זי געהערט ווי די קאַץ. זי פאַרגינט גאָרניט, אַז אַ פרוי האָט אַ קינד. און איר פאַר מיר — זינט פונקט ווי אַ שוועסטער. און אַז עס וועט, אַם ירצה השם, קומען די צינט, וועל איך איך אָפּדינען, טאַקע נאָר ווי אַן אייגענער שוועסטער.

אָבער איטע האָט שוין געהאַט אויפגעהויבן דעם קאַפּ, און דאָס פנים באַ איר איז שוין ניט געווען רויט, נאָר זייער בלאַס; נאָר די אויגן און די נאָז זינגען געווען רויט: זי איז צו צו דער מאַמעס בעט, אַרזינגע-גראָבן דעם קאַפּ אין דער קאָלדער, און פון דאָרט איז אַרויס איר קול, אַ צוגעשטיקסט, איבערגעריסן מיט אַ שטילן, שלוקערצדיקן געוויין, ווי באַ אַ קליין קינד:

— דאָס איז וויקעוועט זי זיך איבער מיר אַזוי, די מכשפה, ווייל איך, נאָר, האָב איר אַלצדינג דערציילט, באַלד וויי איך האָב זיך אַרזינג געצויגן אַהער אין הויף אַרין... מיין בערל... געווען אַרויסגעפאַלן פון דער אַרבעט... וואָס האָב איך געזאָלט טאָן?... האָט מיר עפעס אַ גויע, פאַר צען פענעס... דערנאָך — האָב איך באַקומען אַ בלוט־שטורץ... דער דאָקטער האָט געזאָגט: אין קרימינאַל דאַרף מען אַזעלכע... און מיר... באַ מיר... אַלץ אַרויסגענומען... קיינמאַל, קיינמאַל וועל איך שוין ניט... וועל איך שוין ניט האָבן...

די מאַמע האָט געגלעט איטען איבערן קאַפּ און באַ איר זינגען אויך גערונען טרערן איבער די באַסן. זי האָט זיי אָפּגעווישט מיט אַ ברענג ליילעך, — אויפגעהויבן די אויגן, האָט זי דערזען, אַז עטל שטייט, קוקט און הערט זיך איין מיט ליב און לעבן. די מאַמע האָט צו איר אַ זאָגנעמאָן אַר גיך, אָבער אָן שום כעס:

— גיי, מיין קינד, אין הויף זיך שפּילן. גיי, עטלע...

די מאַמע האָט פון רחלעס יויך אפּילו ניט פאַרזוכט. אויך דער טאַטע האָט זי ניט געגעסן. ער האָט געזאָגט, אַז „ער האָט זי אין דער ערד מיט איר יאָיכל אינאיינעם“. און ער האָט געקויפט אין אַלמאַסען אַ פּאַר שטיקלעך צעשניטענעם ווירשט, וואָס ער מיט עטלען האָבן געגעסן גלייך פונעם פּאַפּיר, און פאַרטונקען מיט טיי. עטל האָט דערנאָך אַ גאַנצן טאָג ניט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פון איטען. זי איז איר נאָכגעגאַנגען פּוּס־טריט און געהאַלטן אין איין נאָכשפּירן איר, אפּשר וועט זי זיך נאָך עפעס דערוויסן פון דעם, וואָס זי האָט אינאיינעם דערפרי גערעדט מיט דער מאַמען. אָבער איטע איז שוין ווידער געווען רויך און שטיל, געמאָן איר אייגענע אַרבעט און אויך אַלערליי אַרבעטן

פאר דער מאמען: זי האָט געהאַלפֿן דעם טאטן צעשניידן אין קיך דעם לעקעך און אים אויסלייגן אַף אַ טעלער, געווישט גלעזלעך און אַרניג-געטראָגן צו עטלס מאַמען אין שטוב אַרנין. עטל האָט איר נאָכגעקוקט און ניט געקאָנט פֿאַרשטיין: פֿאַרוואָס האָט זי עפעס פֿרױער אַזוי שטאַרק געוויינט, און איצט מאַכט זי זיך, ווי ניט זי מיינט מען עס? ווען האָט זי זיך, הייסט עס, געמאַכט, — פֿרױער, צי איצטער?...

אַז עטלעך איז נמאס געוואָרן נאָכצוגיין איטען, האָט זי זיך פֿאַר-קליבן אין אַ ווינקעלע, אין „פֿאַנדע", (1) דאָרט וווּ עס שטייט דאָס קליינע פֿינגן-ביימעלע, און עס וואַלגערן זיך אַלערליי ברעמער, העלצער און פֿאַרזשאַווערטע אַלטע חפֿצים. זי האָט אָנגעשפּאַרט דעם קאַפּ אַף די הענט און גענומען טראַכטן און קלערן, אַז אַט — „די גרויסע, די דערוואַקסענע, ס'איז זיי גאָרניט צו פֿאַרשטיין. אַלע זינגען זיי פֿאַלשע און פֿאַרשטעלטע: אַט האָט דאָך רחלע, נאָכן דערלאַנגען דער מאַמען די יוד, אַ מאַך געטאָן צו איר, צו עטלעך, אַפֿן הויף: — וואַרט-וואַרט, דו קליינע פֿאַסקודסטווע, עס וועט זיך דיר אינגיכן אויסלאָזן די זיבן גוטע יאָר... די מאַמע האָט שוין אַ ניי קינד, און דער טאטע וועט שוין דאָס ליב-האַבן, און אויפהערן קוועלן פֿון דינע ממזרישע שטיק..."

און נאָך האָט זי זיך דערמאָנט, עטל, ווי איטע האָט עס געוויינט אין דער סאַמע קאָלדרע אַרנין:

— „...דער דאָקטער... אַלץ אַרויסגענומען... שוין קיינמאָל ניט מער..."

און עס האָט איר ווידער אָנגעכאַפט אַ גרויס רחמנות אַף איטען, וואָס איזן איז זי אַזאַ ווױלע, און האָט ליב אפילו די קליינע קעצעלעך, וואָס די פֿרעמדע קאַץ האָט אָנגעהאַט אין קוילן-קעסטל. זי האָט זיך דערמאָנט, ווי איטע האָט די בלינדע קעצעלעך געהאַלטן אַזוי פֿאַמעלעך און געהיט באַ דער דינער הויט, און האָט געקוקט אַף זיי מיט אַזאַ ליבשאַפט, ווי די מאַמע קוקט איצטער אַפֿן קליינעם נפש וואָס באַ איר אין בעט. עטל האָט אַ טראַכט געטאָן, אַז באַ זיי אין שטוב איז שוין, אפֿנים, דער גאַנצער מיוחס טאַקע אַט דער קליינער נפש; אפֿנים, אַז רחלע איז טאַקע געווען גערעכט: צוליב אים האָט דאָס די מאַמע אַזוי געשרייען די גאַנצע נאַכט; צוליב אים איז דער טאטע אַזוי האָפֿערדיק. איבער אים איז ער דאָס, דער טאטע, אין יענער נאַכט, געלעגן אַף דער ערד, אַף אַ קאָלדרע איבערגעצויגן מיט אַ ליַלעך, וואָס ער אַליין האָט זיך אונטערגעשפּרייט.

עטל האָט זיך גענומען דערמאָנען, אַז אין „הויף", אַז עס ווערט געבוירן אַ קינד אין אַ צימער, מאַכט מען גאָרניט אָן אַזאַ טאַראַראַם

(1) „פֿאַנדע": דער הינטערשטער טייל פֿון אַ הויף.

מיט דעם. מען זאגט: — „א נײַער שרײַער צוגעקומען.“ אָדער: — „א טשאַנקלעטאַ“ (געבוירן געוואָרן? נעבעך, — אַף אָפּצוקומען...“ און מער האָט מען זיך דערפון קיין צימעס ניט געמאַכט. אויב אַזוי — פאַרוואָס זשע האָט רחלע עפעס אַזוי געזאָגט? ... און פאַרוואָס האָט אימע אַזוי געוויינט? ... אָט דער רחלען, — האָט עטל באַשלאָסן, — דאַרף מען עפעס אַזוינס אָפּטאָן, אַז זי זאָל מער מיט קיין מענטשן ניט האָבן צו טאָן... מען דאַרף זיך נאָר אַ שאַר טאָן צווישן די כשרע טעפּ אירע, וואָס זי ציטערט אַזוי איבער זיי, אַז דער שוואַרץ יאָר נעמט זי... און מיט אימען, — מיט אימען, האָט עטל אָפּגעמאַכט באַ זיך, — דאַרף מען זײַן גוטער-ברודער. ערשטנס, דאַרף איר שוין זײַן גאָר-גאָר ניט גוט, אויב זי קען אַזוי וויינען... צווייטנס, — קען מען זיך פון איר אפּשר דערוויסן עפעס וועגן אָט דעם מאָדע-פאַרפלאַנטערטן ענין: קינדער, וואָס זייער קומען אין מיטן נאַכט מאַכן אַזוי שרײַען די מאַמעס, און דאָקטוירים, וואָס נעמען אַרויס אַלצדינג באַם מענטשן, לאָזן גאַרניט איבער אינעווייניק, אַז דער מענטש מוז אַזש וויינען ווי אַ קליין קינד.

באַטאָג זײַנען באַ עטלס טאַטע-מאַמע אין צימער געזעסן אַן אַנדערטהאַלבן צענדליק מענטשן, הויפּישע, און אַנדערע, כמעט אומ- באַקאַנטע פאַר עטלען. דאָרט איז געזעסן דער פעטער מאיר, און נעבן אים עפעס איינער מיט אַ ציגן-בערל און קליינע, אַרומלויפּנדיקע מינזלשע אייגעלעך. ער האָט געטראָגן אַ האַרטן קאַפּעליוש מיט אַ האַרטן, זייער ברודיקן קאָלנער. ער האָט געהאַלטן נעבן זיך אַ קליין, האַלב-קינדלעכיק רענצל און דאָס אָפּגעהיט, אַזוי ווי ער וואָלט נאָר מורא געהאַט, אַז מען קאָן דאָס באַ אים צונעמען — און דעמאָלט איז ער אינגאַנצן איבעריק דאָ, ער, מיט זײַן האַרטן קאַפּעליוש, מיט זײַן האַרטן ברודיקן קאָלנער.

אַפן טיש — איז געשטאַנען אַ פּלאַש בראַנפן און אַ קראַפּינקע זיסער, היימיש-פאַרפראַוועטער רויטער שנאַפּס. געלער לעקעך איז גע- לעגן צעשניטן אַף טעלער. נאָר קיינער פון די געסט האָט זיך צו גאַרניט צוגעריט. מען איז אַזוי געזעסן שטיל און סטאַטעטשנע אַרום טיש, געשמעסט מיט אַ האַלב מויל און ניט געקוקט איינער אַפן אַנדערן, ווי מען וואָלט זיך פשוט געשעמט, וואָס אָט, אין מיטן דרינען איז מען זיך צונויפגעקומען און אַרומגעזעצט אַרום טיש... נאָר צוויי מענטשן האָבן זיך געפּילט זייער פּריי: דער פעטער מאיר און דער, וואָס מיטן האַרטן קאַפּעליוש און מיט זײַן ציטעריקן רענצעלע. זיי האָבן

(1) „טשאַנקלעטאַ“: אַן אַלטער שוץ, אַ ווייבערישער.

געשמועסט אף א קול, זיך געהיצט און גערעדט אומפארשטענדלעכע רייד, אומפארשטענדלעכע ניט נאָר פאַר עטלען, נאָר אפילו פאַר די דערוואַקסענע וואָס אַרום טיש. עטלען האָט זיך געדאַכט: דאָס פּינען זיי זיך אויס אַזוי, איינער פאַרן אַנדערן. זיי ווילן באַוווּיזן, אז זיי ווייסן מער און קענען מער ווי די איבעריקע מענטשן דאָ... און זי האָט זיי ביידן גלייך באַלד אַפן אָרט — פּיננט באַקומען.

די מאַמע איז געזעסן אַפן בעט, אָנגעטאָן אין אַ ווייניגער קאָפּטע מיט שפיצן. זי האָט געהאַלטן דאָס קליינע קינד אַף די הענט, אַרומגעדי וויקלט אין אַ ווייניגער קישן, אויך מיט שפיצן באַפּוצט. און נעבן איר איז געזעסן איטע, נאָך פּיכט די געקרויזלטע, פּוכיקע האָר אירע פּונעם וואַש, און אָנגעטאָן איז זי געווען אין אַ קליידל, וואָס איז אַף איר שמאָלער, דינער פיגור געווען צו ברייט — אַזוי ברייט, אז עס האָט זיך כמעט פון דעם ניט אַרויסגעזען איר דינער, כמעט מיידלשער קערפּער. אַט דאָס קלייד — די גרינע אַרבעטלעך אַפן ברוינעם שטאָף — האָט עטל זייער גוט געקאָנט: ניט איינמאָל האָט זי די מאַמע אַף די הענט גענומען, ווען זי האָט דאָס קלייד געטראָגן. אַט דאָס קלייד איז געווען דאָס ערשטע, וואָס עטלס אויגן האָבן דערזען, ווען זי איז אין האַלביום־טרובדיקן צימער אַריינגעקומען. דערנאָך — האָט זי דערזען צאַלקען דעם שניידער, ווי ער זיצט מיט זיין ווייב סערקען באַס טיש, ווי די סאַמע געהויבנסטע געסט; און סערקע האָט זיך אויסגעפּוצט אין איר גאָלדענעם קייטל מיט דעם מעדאַליאָן אַפן ברודיקן האַלדז. און פון דער אַנדערער זייט זיצן רחלע מיט איר מאַן, און זי האַלט אין איין שנורעווען דאָס פּיסקל און ער גלעט זיך דאָס פּעך־שוואַרצע בערדל זיינס, און לייגט צו קאָפּ צו דעם, וואָס דער פעטער מאיר מיטן פּרעמדן יידן ריידן. און מער האָט שוין עטל ניט געזען; זי איז צו צום בעט, אַריינגערוקט זיך צווישן דער מאַמען מיט איטען און זיך אָנגעד רופן מיט אַ ריינער, אין דער שטילקייט פון צימער זייער קליינגענדיקער שטימע:

— אוי, גוט מאַמע, וואָס דו האָסט דנין קלייד מיט די גרינע אַרבעטלעך אַוועקגעגעבן איטען, וואָס דער דאָקטער האָט איר...

עטלען האָט מען ניט געלאָזט ענדיקן; צו איר איז צו רחלע פון איין זייט און זי געוואַלט אַרומנעמען; און פון דער אַנדערער זייט — סערקע, וואָס האָט זיך זייער גיך אָנגערופן מיט אַ זיס קולבל:

— עטעלע, מנין גאָלד, קום נאָר צו מיר...

אָבער עטל האָט זיך פון זיי אַרויסגעריסן. זי האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ און אַריינגעשרייען זיי אין פּנים:

— איך האָב אייך ביידן פּיננט! פאַרוואָס האָט איר געמאַכט,

אז איטע זאָל וויינען?... און איר — האָט זי אַ ווייזגעטאָן סערקען
 אין פנים — האָט ערשט נעכטן געזאָגט אפן הויף, אז מיין מאמע...
 און דעמאָלט איז פון ערגעץ צו דער טאטע — עטל האָט אים
 נאָרניט געהאָט געזען פרויער — און איר אַראָפּגעלאָזט אַ פאַטש, אַ
 הויכן און אַ קליינענדיקן, פאַר אַלעמען אין די אויגן. עטל האָט ניט
 געוויינט, זיך ניט אָנגעכאַפט באַ דער באַק: זי איז נאָר צוּנגעאַנגען
 נאָר-נאָר נאָענט צום טאטן, און אים געזאָגט, פונקט אזוי הויך, קלאָר
 און דיטלעך ווי פרויער: — איצטער, טאטע, וועסטו מיך אודאי אָפּ-
 געבן צו אַ שנידער!

VIII

מלחמה - צייטונגען

געווען א שעה אין טאָג, ווען דער גאַנצער הויף, א אָנגעטרונקער נער מיט זון, איז געשטאַנען א פריטשמעליעטער און שווינגנדיקער, און די שטיקייט זינע איז געווען ווי דער ריטמישער, סאָפּענדיקער אָטעם פון א דרעמלענדיקער, מעכטיקער חיה. א חיה וואָס רוט זיך אָפּ נאָך א שווערן געלויף.

דאָס איז געווען נאָכמיטיק, ווען די ווייבער האָבן, נאָכן אַרויס־פראַווען די מאַנען צו דער אַרבעט און די קינדער אין שול; נאָכן פאַרראַמען די קיבן און אינשלעפּערן דאָס קליינוואַרג, — זיך דערפילט הפּקרוק פּרוב און איבער זיך אַליין די הערשערנס. דאָס איז געווען זייער שעה: די שעה, ווען די מאַטע גייט ניט אַרויס פון דער האַנט אַף א רגע; אָדער זי וואַרעמט די פינגער מיט מאַמעשער, נחתדיקער וואַרעמקייט, אָדער זי קילט דאָס מויל מיט איר שוימיקער, גרינער זאַפ־טיקייט, אָדער זי טאַנצט גאָר אום אין האַנט, אַן איבערגעצויגענע מיט א צעריסענעם זאָק, און ציטערט אַלע מאָל איבעראַנניס אויף פון דער צירעווענאָדלס א פּרישן שטאָך, — צווישן איין רכילותל און דעם אנדערן. אָט די זון־באַטרונקענע מיטיק־שעהן, — א פּויזע צווישן באַטאָניקן הריחא, אַן אינדזעלע פון געמיטלעכקייט און שטילקייט, א פאַרשפּיל צו פאַרנאַכטיקע שכנהשע פאַרביסענע קריגערייען און באַ־נאַכטיקע, נאָך־וועטשערע מאַן־און־ווייב אַרומרייסענישן.

די ווייבערשע מער באַליבטע אַרבעט אין די דאָזיקע שעהן: זיך קראַצן מיט די שטריק־שפּיזלעך אין די קעפּ, באַריירן מיטן גאַנצן האַרצן די איבעריקע שכנים, אויסדערציילן פאַר דער גוטער־שוועסטער, לויט דער ריי, וואָס אונטערן נאָגל טוט זיך. איבערגעריסן ווערן פּלעגט אָט די נחתדיקע, סאַמעטענע שטילקייט, סיידן מיטן ריטמישן קליי־קלאַפּנדיקן טראָט פון פּערדישע געקאָוועטע פּיס איבער שטיינערנעם ברוק; אָדער פון נאָכאַנאַנדיקן, רעדלדיקן גערויש פון א דורכציענדיקער לוויה, וואָס האָט נאָך זיך געשלעפּט הינטערן הויכן, שוואַרצן טויט־וואָגן מיט דרעמלענדיקע, באַצילינדערטע קומשערס, א פּאָר פאַראיינזאַמטע, אָפּגעפאַרענע קאָטשן. אָדער דער שנידנדיקער, אָבער אויך מעלאָדישער פּייה פון דעם דורכגייענדיקן געבעקס־פאַרקויפּער, וואָס האָט אין צוויי איבערגעפּולטע קוישן געדושוויגעט איבערן גאַס, מיט א שווערן טראָט,

זיסן קינדערשן פארגעניגן אין דער געשמאלט פון געצוקערטע, מיט
רינדערנעם פעטס געבאקענע, ראָזע און געלע קיכלעך, געדיכט באשאַטן
מיט ברוינעם צוקער.

אין אַזעלכע שעהן פלעגן די ווייבער פונעם „הויה“ האָבן פאר אַ
גאַסט באַ זיך אַברהמען — „אברהם מיט די בוריקעס“ — דעם צע-
שויבערטן און פאַרלייזיקטן, מיט אַ קאַפּ געדיכט-געקרייזלטע פעכיקע
האַר און קליינע, פינקלדיקע ברוינע אויגן. די שוואַרצע רינגעלעך פון
זיין צעשויבערטן קאַפּ און פון זיין געדיכט-געקרייזלט בערדל — האָבן
אַזש געשראַקן מיט זייער פעכיקער גלאַנציקייט. אַ צעכראַסטעמער,
אַנגעמאַן אין טראַנטעס און שמאַטעס, — אפילו וועדליק די „הויפישע“
פירעכצן, פלעגט זיך אברהם אַרנישטמעלן אין די הייסע זומערדיקע
באַטאַגן. ניט אויסשרייען און ניט אויסרופן די סחורה זיינע, ווי ליי-
טישע פאַרקויפער. ניט טראָגן זי אפילו אין אַ קויש אָדער אַ קערבל.
פשוט פאַרבונדן אין אַ זאַק. די פאַר קרענצלעך ציבעלעס, צי די בינט-
לעך מייערן, צי די בוריקעס, צי די קליינע, ווערעמדיקע עפעלעך.
אַנידערלייגן דעם זאַק, אַן אויפגעבונדענעם, אַף דער ערד, און וואַרטן,
אַז די קונים זאָלן אים, ווי געוויינטלעך, אַרומרינגלען. האָבן די הוי-
פישע ווייבער אַרומגעקלעפט דעם אויפגעבונדענעם זאַק און גענומען
זיך ראַיען אין אים, קלייבן און אַפּקלייבן אין די פאַרטעכער, אַפּטרייבנדיק
דיק פון זיך די קליינע קינדער, — איז גוט. איז אָבער קיינער פון די
הויפישע ווייבער אַפּן הויה ניט געווען באַ זיין אַרנישטומען, פלעגט ער
מיט זיין ציגענער, קרייענדיקער שטימע אַ רוה-טאַן איבערן גאַנצן הויה,
און דווקא אַף ייִדיש:

— „בריינע!“

און האָט זיך נאָך אַלץ קיינער ניט באַוווּזן, — שוין אַ ביסל
העכער, און מיט אַ ירגזון: „וויבל! פאַסקודע! קום אַרויס! בוריקעס
פאַראַן!“

ווער איז געווען אָט דער אברהם? קיינער האָט וועגן אים גאָרניט
געוווסט. לויט די געציילטע ווערטער וואָס מען האָט פון אים געהערט
האָט מען געוווסט, אַז ער איז אַ „ליטוואַק“. דאָס איז געווען גענוג,
אַז די איבעריקע שכנים — פּוילישע, רוסישע — זאָלן זיך פּריילעך
מאַכן איבער זיין אויסשפּראַך. די מענער האָבן זיך געוויצלט וועגן
אים: „אַ למדוּוּניק. אַ באַהאַלמענער צדיק“. אָבער פון זיינע זאַק
מציאות האָבן געהאַלטן אַלע ווייבער פון הויה: סיי די ייִדישע, סיי די
פאַר ווינציקלעך-פאַרבליבענע קריסטנס. אַ סחורה באַ אים — האָבן זיי
געוווסט — טאַקע ניט אַזאַ וואַזשנע, דערפאַר איז זי אָבער ביליק;
און דער סוחר אַליין אין זייער אַ ראַיעלער: האָט ער איינמאַל געזאָגט
אַ פּרייז, וועט ער שוין פון איר ניט אַראַפּלאָזן, מעג קומען נאָט אַליין.

און דינגען זיך מיט אים איז גארניט שייך: ער ענטפערט ניט. שטייט אזוי מיטן קאפ פארריסן צום הימל און קראצט זיך אין בערדל. האָט מען אים שוין גאָר דערקוטשעט, — וועט ער אָנזידלען מיט זיין אייגן ציקן ווערטל: „פאָסקודע!“

עס האָט שוין אפילו איינמאָל געטראָפן: אַ ווייבל, אַ נייע אין הויף, האָט אים צוריקגעלייגט אין זאָק אַרײַן אַ פּאַר עפּעלעך: — „זיי זײַנען ווערעמדיק“, — האָט זי געטענהט האָט אברהם איר צוריקגע-וואָרפן דעם זאָק מיט די עפּעלעך אין קאַפּ אַרײַן. און דערנאָך איז ער זיך ווידער געשטאַנען, געקראַצט דאָס בערדל און געקוקט אָפּן ווייבל מיט זײַנע פּעכיקע אויגן, אָן שום כּעס, עס האָט אפילו אויסגעזען, מיט פּרײַנטשאַפּט. דאָס ווייבל האָט זיך דעמאָלט זייער שטאַרק דער-שראָקן: אַ סכּרה, אַז מער נאָך פּאַרן קוק, ווי פּאַרן וואָרפן איר דעם זאָק אין קאַפּ. די הוימישע ווייבער האָבן איר דעמאָלט אויסגערעדט דאָס האַרץ:

— „וואָרעם אברהם האָט דען אפילו אַ זײַן לעבן אַ פּליג גע-טשעפעט? ... ער איז דאָך ווי אַ גוט שטיקל ברויט — האָט מען געטענהט צו איר — אַז מען שמועסט — אַ מענטש איז נעבעך ניט באַ די געדאַנקען...“ דאָס האָט זיי אָבער ניט געשטערט, אַז זיי זאָלן אים אָנפּײַפּן אין חשבון, סײַ מיטן באַרעכענען, סײַ מיטן אָפּגעבן אַלטע חובות, — וווּ אברהם האָט זיך אינגאַנצן ניט געמישט און זיך פּאַר-לאָזט אַר אַ יושר. די פּראַטעקציע, וואָס די הויפּישע ווייבער האָבן אויסגעשפּרייט איבער דעם האַלב צעדרייטן און אינגאַנצן צעהושטן אברהמען האָט דערגרייכט אזוי ווייט, אַז מיט דער צײַט איז ער געוואָרן אַ תּושב אין הויף. און אַז צאַלקע דער שניידער איז געוואָרן ענקאַר-גאַדע אָפּן אָרט פּון אַלפּאַנסינען, דעם באַלעבאָס טאַכטער, האָבן זיי, די ווייבער, אויסגעמקלערט פּאַר אים אַ שטיקל קעמערל, האַלב קיכל, האַלב שטעלעכל, ערגעץ דאָרט אין דער טיף פּון „הויף“ — און דאָרט האָט ער זיך באַזעצט, — ניט צו וויסן ווען און ווי אזוי, מיט זײַנע פּאַר קרענצלעך ציבעלעס, מיטן זאָק פּאַרווערעמטיקע עפּעלעך, מיט זײַן הייס-צעשויבערטן און פּאַרלייזיקטן קאַפּ: געוואָרן אַ שטיק פּונעם הויפּישן לעבן.

פּון דאָרט האָט מען באַלד אינדערפּרי, נאָך איידער די הויפּישע מענער האָבן זיך אויפּגעהויבן צו דער אַרבעט, דערהערט זײַן ציקלדיקן, שאַרף ליטווישן דאוונען; דאָס ערשטע מאָל איז געוואָרן אַן אָנגעלויף אַהין, אין עקסטן ווינקל פּון הויף, וווּ מען האָט דערזען:

דער הויכער, דאַרער, שוואַרצער יוד שטייט מיטן פּנים צו דער וואַנט, דער אָפּגעלופּעטער און גראַב-געמינקעוועטער פּונעם שטעלעכל, איינגעהילט אין אַ לאַנגען, קויטיקן טלית, אַ צעטריפעטן און פּאַרגעלטן

— און שאַקלט זיך, פארגייט זיך אין אַ וויינענדיק־זויגעוודיקן ניגון, אָדער גייט אויס שטיל־שטיל אין אַ מורמלענדיק דראַבנע שעפטשערני. וואָלט דאָ דאָס געווען אַן אַנדערער, ניט אברהם, וואָלט זיכער דער חידוש און אוודאי די רעאַקציע דערנאָך געוועזן גרעסער. איז דאָך דאָס אָבער געווען אברהם, און אַף אים איז שוין כמעט קיין זאך ניט געווען וואָס זאָל די הויפּישע שכנים אָפּהידושן; איז מען זיך פאַמעלעך און פּויל צעגאַנגען. די ייִדישע הויף־שכנים האָבן זיך נאָר איבערגע־קוקט מיט עפעס אַ שעמעוודיקן, ניט נחמהדיקן שמייכל, מיט אַן אַקסל־צי און מיט אַ קאַפּ־צו־שאַקל, און װײַניט־איז זיך געפרוּווט אָפּטשעפּען פון די צושטייענדיקע קרויסלעכע שכנים, ניט קוקנדיק אַף זיי, און מיט עפעס אַ מרוקע אונטער דער נאָז... דאָס הייסט: קיין גענויערם ענטפער האָבן זיי פאַר די קרויסלעכע שכנים ניט געגעבן; יענע האָבן זיך שוין זיכער דאָס אַלץ געקאַנט דערקלערן מיט אברהםס מאָדנע איינפאַלן, מיט זיינע משוגעתן, מיט זיינע אויסטערלישקייטן, איידער מיט עפעס אַנדערש, וואָס וואָלט פאַר די פרעגערס געווען שווער צו צוקניען, און פאַר די ענטפער־געבערס — נאָך שווערער צו געבן צו פארשטיין. ווייל פון דאוונען, פון טלית און תפילין און פון ייִדישע אמונה־מנהגים בכלל, זיינען שוין דעמאָלט כמעט אַלע ייִדישע הויף־שכנים געווען ווייטלעך. ניט נאָר די שניידערס, די שלאָסערס און די סטאָליערס, וואָס האָבן זיך געהאַט באַזעצט אין הויף, נאָר אפילו אַזעלכע ווי עטלס טאַטע, וואָס קיין בעל־מלאכה איז ער ניט געווען — ער איז דאָך איינגעלעך געווען דער איינציקער „סוחר“ אין הויף — אָבער פון פרומע לייט און דעם מין ייִדישקייט וואָס הילט זיך אין טלית און תפילין האָט ער זיך אַלע מאָל ווייט געהאַלטן, און איצט נאָך מער ווי אַלע מאָל — אָפּגעשאַקלט. דעם ברודערלס ברית איז געווען דאָס לעצטע, וואָס האָט דעם טאַטן מיט דעם מין זאכן פאַרבונדן. און עטל האָט געפילט: נאָכן ברית האָט זיך דער טאַטע ווי מיטאַמאָל און אינגאַנצן פון זיי דערווייטערט.

פון דעם טאַטנס „סוחר־שקייט“ ווידער — האָט עפעס קיינער אין הויף ניט שטאַרק געהאַלטן. דער טאַטע אַליין — ווינציקער פון אַלע. עטל האָט געזען: וואָס אַמאָל ווערט, דאַכט זיך, דער פאַק סחורה אַפן טאַטנס פּלייצע קלענער, דינער, עפעס ווי איינגעשרומפן. און דאָך — איז דער טאַטע געגאַנגען אַ סך מער געבויגן אונטער אים, ווי פּרונער, ווען דער פאַק איז געווען אַ גרויסער ווי אַ געשוואַלענער, דעם טאַטנס בייגן זיך אונטער דעם דין געוואָרענעם פעקל שניט — ווי עפעס עמעצער, אַ זייער בייזער און שווערער, וואָלט דאָרט געזעסן באַ אים אַף די פּלייצעס און אים צוגעבויגן צו דער ערד. דעם טאַטנס ווייסער שטערן, וואָס איז אָפּגעברענט פון דער זון ביז אין דער העלפּט, פונקט ביז צום ראַנד

פונעם שטרויענעם קאפעליוש, — ווערט וואָס אַמאָל פולער מיט דיין־דינע קנייטשן. אויך די הויט אַרום די אויגן באַ אים — דיין־געקנייטשט, ווי פון מידקייט פון זשמורען זיך קעגן דער זון.

אין אָוונט, באַם טיש, איז איצטער דעם טאַטן געבליבן אַלץ ווינציג־קער און ווינציקער קארטאַנדלעך צום טאַשן. זיי זיינען עפעס געווארן שיטערער פון טאָג צו טאָג. עטל פלעגט זיי דערנאָך געפינען צעריסענע. אונטערן טיש, און עס האָט איר איבער עפעס געשראַקן זיי אין האַנט אַרײַן צו נעמען. איר האָט זיך אויסגעדאַכט: עפעס זייער שלעכטס, אומגעזונטס און ביזס איז אין זיי פאַראַן, אויב מען וואַרפט זיי אַזוי, צעריסענער־הייט, אַראָפּ אַף דער ערד. ווייל באַ עטלס טאַטע־מאַמען אין צימער האָט מען זיך זייער געהיט מיטן אַרויסוואַרפן עפעס אַ פאַפּיר, מען האָט אים פּרײַער גוט באַקומט, פון אַלע זײַטן, און עטלען האָט זיך געדאַכט, זעענדיק ווי דער טאַטע דרייט אַזאַ פאַפּירל אין די פינגער, ער זשאַלעוועט דאָס אַרויסצוואַרפן. דער טאַטע האָט זייער ליב געהאַט אַלע־ליי זעדרוקטע פאַפּירן — צייטונגען, ביכער און אפילו איינציקע געדרוקטע בלעטלעך. אָבער מער פון אַלץ האָט ער ליב געהאַט יענץ האַלב־צעפּליקטע ביכעלע, אָט דאָס, וואָס אָן טאָוולען, מיט פאַרקנייטשטע און צעפאַרענע בלעטלעך, פון וועלכן ער פלעגט לייענען פאַר דער מאַמען, אין די לאַנגע ווינטער־נעכט, בעת זי גייט אָדער שטריקט עפעס, און זי לאַכט דערבײַ אַזוי שטאַרק, און אויך דער טאַטע לאַכט באַם לייענען, פאַרכלינעט זיך אַזש פאַר געלעכטער, — און אפילו אַ שכנא, אָדער אַ שכן, קומען אַמאָל אַרײַן, און הערן, און לאַכן אויך. דער טאַטע היט דאָס דאָזיקע ביכעלע אָפּ ווי דאָס אויג אין קאָפּ. ער אַליין באַהאַלט עס צווישן די איבעריקע „ביכלעך“ זיינע, אַף דער פּאָליצע; און מאַכט זיך אַמאָל, ער האָט עס פאַרגעסן באַנאַכט אַפּן טיש, באַהאַלט עס שוין די מאַמע אַליין, נעמענדיק דאָס מיט פּריַנטלעכקייט אין די הענט — און מעג זי ווי פאַרנומען און פאַראומערט זײַן אין דער מינוט, — גיט זיך אַ טוק איבער איר פנים בעת מעשה אַ שמיכל אַ גוטער, אַ האַרציקער — אַ שמיכל וואָס זי האָט קיינמאָל גיט פאַר די איבעריקע „ביכלעך“ דעם טאַטנס.

אָבער מיט די צעריסענע קארטאַנדלעך האָט זיך גיט די מאַמע, גיט דער טאַטע צערעמאַניעט: מען פלעגט זיי פאַרקערן פון אונטערן טיש מיטן בעזעם און אַרויסוואַרפן אָן שום רחמנות. און גיט נאָר די קאַר־טאַנדלעך זיינען וואָס אַמאָל ווינציקער געוואָרן, אויך די זשמעניעס פּעזעס, וואָס דער טאַטע פלעגט אין די אָוונטן ציילן, זיינען געווארן וואָס אַמאָל שיטערער און ווינציקער; אָט די פּעזעס, צעקנייטשטע און ווי פאַרשוויצטע, פלעגט ער שלעפּן פון אַלע קעשענעס, דער טאַטע — און די מאַמע פלעגט קוקן אַף אים אַ לאַכנדיקע, אים העלפּן זיי אויס־

גלייכן און אויסגלעטן, ציילן און איבערציילן, — און דערנאך האָט די וועטשערע שטענדיק אויסגעזען עפעס ווי יום־טובדיקער, פריילעכער: צי דערפאר, וואָס אין די גלעזער אפן טיש האָט זיך געשוימט דער ברוינער ביר פון פלעשל, וואָס די מאַמע האָט „אַרנינגעכאַפּט“ פון ראַנגאַסיקן אַלמאַסען, צי פון די שמייכלען, וואָס טאַטע־מאַמע פלעגן זיך איבער־וואַרפן, צוזאַמען מיט פאַרלוירענע ווערטער, וואָס זיינען צו עטלס אויער דערגאַנגען: „א גוטער ערשטער היינטיקער חודש... פאַר סחורה באַ־צאַלן... פרנסה וועט זיין... א וואָלן קלייד אף יום טוב, שיכלעך פארן קינד...“

אָבער דאָס אַלץ איז געווען פּרונער, אַמאָל. איצט איז אין דער פּאַק סחורה קלענער געוואָרן, אין די צעקנייטשטע, פאַרשוויצטע פעזעס שײַ־טערער. דער טאַטע ספּראַוועט זיך מיט זיי איינס און צוויי — איבער־געציילט, אויסגעגלייכט, און דערנאָך, אַן אומעטיקער, קנאַקט ער די פינגער, ברומענדיק אַ ניגון. אויך די וועטשערע ווערט וואָס אַ טאָג מאַגערער, די מאַמע האָט אַינגעפירט: אַ שטיקל הערינג, אַ שטיקל קעז מיט ברויט. טיי — „שפּאַרט ווינציקער אונטערן האַרצן, אַז מען לייגט זיך שלאָפּן...“ און כאַטש עטל געדענקט עפעס ניט, אַז עס זאָל איר אַמאָל געווען „שפּאַרן אונטערן האַרצן“ פון דער מאַמעס באַטעמטע „זשאַרקאָיעס“, וואָס דער ריה זייערער צעגייט זיך איבערן גאַנצן הויף, — האָט זי שוין איצט מער קיין שום קשיות ניט געפרעגט באַ דער מאַמען, ווייל זי האָט איר אַיינמאָל, נאָכדעם ווי עטל האָט איר זייער שטאַרק געבעטן אַ „פּולקעלע פון דער זשאַרקאָיע“. דערלאַנגט אַ פּאַטש, שרייענדיק, אַז „אירע צרות וועט זי איר געבן“, און נאָכדעם אַוועק אין קיך זיך אויסוויינען.

יא, ניט פריילעך איז איצט געווען באַ עטלס מאַמען אין צימער. און כאַטש דער טאַטע האָט איצט מער צײַט געהאַט ווי פּרונער — ער איז איצט אפילו אין מיטן באַטאָג געזעסן אין שטוב — האָט ער זיך כמעט ווי ניט צוגערירט צום ביכל, דעם צעפליקטן און אַן טאָוועלעך; ער האָט אויך אינגאַנצן אויפגעהערט צו נעמען עטלען אַף די קני, און ניט געזונגען מער די פריילעכע ייִדישע און אוקרײַנישע לידלעך זיינע, וואָס ער האָט זיי געקענט אַזוי פיל און אַזוינע שיינע. און אַז עטל האָט זיך דווקא אַינגעשפּאַרט, אַז דער טאַטע זאָל זי אַמאָל נעמען אַף די קני, האָט ער געזאָגט, אַז זי איז שוין אַ גרויסע, אַז מען זאָל זי האַלטן אַף די הענט און זיך מיט איר ניאַנטשען. דערויף איז איצט בילכער „דאָס קינד“, דאָס ברודערל, הייסט עס: אַז איר איז שוין צײַט נעמען עפעס לערנען — אַ ייִדיש וואָרט; אַזוי האָט ער געזאָגט, דער טאַטע. און אַט האָט דער טאַטע געפונען פאַר זיך אַן אַרבעט אין די אַוונטן, וואָס האָט באַ אים פאַרביטן די קאַרטאָנדלעך טאַשן און אפילו דאָס

צעפליקטע ביבעלע ליינענען: מיט עטלען, פון דער מאמעס סידורל — אזוי, און ניט אנדערש, האָט די מאמע געוואָלט — פון אָט דעם סידורל וואָס מיט די העלפֿאַנט־ביינערנע באַפּוּצעכצן און דעם קונציקן, געבראַכענעם מעשענעם שלעסעלע מאָדנע געציקלטע „אַלפֿן" און „נימלס" אַראַפּפּוּשרייבן אַף צעווירעטן פּאַפּיר, און דערנאָך דאָס געשריבענע צו ליינענען. און מאָדנע: דער טאַטע, וואָס אַז ער האָט עטלען עפעס אַ לידל געלערנט, — אַ לידל, וואָס ער האָט זייער ליב געהאַט, פֿלעגט ער אזוי אויפֿגעבראַכט ווערן, אויב עטל האָט מיט איר קינדערשער שטים דאָס ניט אזוי ריכטיק אַרויסגעבראַכט, — און אַף איר אַיעדעס מאָל מיט „גראַבער קאַפּ" אָנגעשרינען, — דער טאַטע האָט איצט קיין איין מאָל ניט געדאַרפט איר זאָגן „גראַבער קאַפּ". אזוי פינטמלעך און פּליטיק איז באַ איר יעדער אות אַרויסגעקומען אַפֿן צעווירעטן פּאַפּיר. און אזוי גלאַט און זיכער האָט זי דערנאָך דאָס אָנגעשריבענע געלייענט הויך אַף אַ קול.

דער טאַטע פֿלעגט שמייכלען מיט אַ גוטן שמייכל אין די העלע וואָגן־צעם, ווען עטל האָט שוין אין אַ קורצער צייט אַרום געהאַלטן די פּאַרשריבענע זייטלעך פּאַפּיר פאַר זיך און געלייענט וואָרט נאָך וואָרט, הויך און דייטלעך; און די מאמע האָט געווישט מיטן פּאַרטעך די אויגן, ווען עטל האָט צום ערשטן מאָל געלייענט, נאָכן אָנשרייבן אַפֿן טאַטנס דיקטאַט:

— „צו מיינע ליבע און טייערע באַבע און זיידע, זאָלן לעבן לאַנג..."

אַבער אינגיכן זיינען אָט די גליקלעכע און פּריילעכע אַוונטן, ווען עטל האָט אַף אַ קול געלייענט דאָס געשריבענע, און די מאמע האָט, האַלטנדיק דאָס קינד אַף די הענט, זיך געפּרויט און געקוויקט, שמייכל־לענדיק מיט אַ טרער, — אָט די אַוונטן זיינען אויך געווארן זעלטענער און זעלטענער. דער טאַטע איז אומעטיקער און פּאַרזאָרגטער געוואָרן פון טאָג צו טאָג. און אין טאַטע־מאַמעס רייד האָט זיך אַלץ אָפּטער און אָפּטער געהערט דאָס וואָרט „פּרנסה". „מען דאַרף זוכן פּרנסה". און נאָך איינס אַ וואָרט האָט זיך גענומען הערן, אַ נייט, אָבער אַ בייז און שלעכט וואָרט, וואָס האָט מיט עפעס פּרעמדס, קאַלטס און שרעקלעכס אַ ווייע געטאָן: „מלחמה" איז דאָס וואָרט געווען.

דאָס דאָזיקע וואָרט איז איצט באַ אַלעמען אין די מיינלעך געלעגן. סײַ די גויישע שכנות, די איטאַליענערקעס, סײַ די מאמע, האָבן באַם אַרויסזאָגן דאָס וואָרט געהאַט אַ צעמומלטן, שרעקנדיקן בליק אין די אויגן און אַ האַנט־געפּלאַטער אַרום דעם פּאַרטעך, ווי צו באַשיצן דאָס קליינזאָרג זייערס פון עפעס וואָס לויערט אַף זיי — אַ סכּנה. דאָס דאָזיקע וואָרט האָט זיך ווי אַ ניט־גוטער באַזעצט אין הויף.

געמישט זיך אין שכנהשע גערעדערניען, ארינגעריןסן זיך אין מויל בא וויבער, ווען זיי האָבן דאָס מילך־טעפל צום מילך־צעפירער אויס־געשטרעקט, פארלאָפן זיי די רייד, געצווונגען זיי אָנצווויזן מיט דער האַנט:

— „אַט נאָך ביז אַהער גיסט אָן. מיין מאַן אַרבעט ניט. מלחמה.“
דאָס וואָרט האָט זיך געמישט אין די טעפּ, באַם קאַכן; אין די טעלער — באַם פּאַרטיילן: אַ קלענער שטיקל פּלייש, ווינציקער מיט אַ קאַרטאַפּל. געמאַכט וואָס אַ טאָג לויזער און טונקעלער די קאווע־מיט־מילך אין די קינדערשע שאַלן. אַלץ ביטערער און ביטערער די מאַטע וואָס די עלטערע האָבן צוגעטראָגן צום מויל צוזאַמען מיטן ביטערן וואָרט: מלחמה.

באַ עולם טאַטע־מאַמע אין צימער האָט זיך דאָס ביטערע וואָרט באַזעצט. די מאַמע האָט איצט, מער נאָך ווי אַף אייגענע, נאָענטע דאַנות — דאַנות וועגן מאַגערע מיטיקן און וועטשערעס, וועגן ניט־באַצאָלטן דיר־געלט — געוויינט אַף אַ נייער צרה: פּון דער „היים“ קומט שוין אַ צייט ניט אָן קיין בריוו. ווער ווייס, וואָס זיי מאַכן דאָרט, די טאַטע־מאַמע אירע, דער ברודער, וואָס האָט פּונקט איצט געדאַרפט גיין „דינען“. און אז די מאַמע האָט שוין געהאַלטן אין וויינען, האָט זי שוין אַרײַנגעכאַפט אַ וויין וועגן די „גרויסע גליקן“ מיטטיינס גע־זאָגט, וואָס זי האָט אין אַמעריקע, — „אז עס האָט זיך טאַקע געלוינט צוליב דעם צו פאַרוואַרפן ווערן אזוי ווייט, ווייט פּון אייגענע און נאָענטע, פּון די סאַמע טייערסטע אין אַזאַ ביטערער צייט.“ עטלען האָט זיך אויסגעוויזן, אז דער טאַטע און די מאַמע האָבן זיך איצטער נאָך מער ליב ווי פּריער. און אָט די ליבשאַפט זייערע — האָט זי גע־טראַכט — איז עפעס ווי אַ ציטעריקע, אָט פּונקט ווי די מאַמע באַקומט זי, עטלען, ליבער, ווען זי ווערט קראַנק. זיי פּלעגן אָפּזיצן שעהן און ריידן שטיף. און נאָך אָפּטער פּלעגן זיי זיצן צוזאַמען און גאָרנישט ריידן. און אין זייער שווינגן איז געווען עפעס אַ מורא, אַ שרעק; אָט פּונקט ווי ווען זי איז איינע אַליין אין שטוב און האָט מורא, אז עמעצער, אַ פּרעמדער און אַ בייזער, קען פּלוצים זיך אַרײַנכאַפּן און איר שלעכטס טאָן.

עטל האָט זיך איינמאַל, באַנאַכט, צוגעהערט ווי דער טאַטע האָט איינגעטענהט מיט דער מאַמען:

— „איך בין געווען אַ קליינער קוענטעניק, האָט דאָס מיך דער־שטיקט. די גרויסע — זיי ווערן איצטער נאָך גרעסער און ריכטער. סחורה קריגט מען נאָר פאַר מוזמן. און מינע קליענטן — וואָס? אז די אַרעמע פּעזע איז אויך ניטאָ צו באַצאָלן. און ווער זיינען דאָס מינע קליענטן? גבירים? ... ווידער אַ לײַלעך, און ווידער אַ

האנטוך מיט א שטיקל שטאף אף א קליידל... און עסן, פארשטייטו מיך, איז דאך בילכער ווי א ליילעך... און א ליילעך קען מען זיך נאך באגיין, אבער און עסן? ... און אף קיין עסן איז שוין באַלד אויך ניטאָ... דער — אַרבעט האַלבע טעג, און יענער — אינגאַנצן אַרויסגעפאַלן פון דער אַרבעט... דעם קליינעם דערשטיקט עס דעם ערשטן... קרעדיטן האָט מען באַלד אָפּגעשניטן. קומסט אַרײַן אין אַ קלייט — קוקט מען אַף דיר, ווי אַף אַ הונט... עך, — ניט געדאַרפט זוכן קיין גליקן, סוהרעריי האָט זיך מיר געגלױסט... איך בין מיר אַ קליין מענטשעלע. געדאַרפט זיך האַלטן באַ מיין פּאָר. אַ בעקער בין איך געווען, האָב איך געדאַרפט בלייבן באַ דעם. אַ סוחר האָט זיך מיר געגלױסט ווערן."

עטל איז געלעגן, געהערט, און בשום אופן ניט געקענט פאַרשטיין: וואָס רעדט ער דאָרט, דער טאַטע? וואָס האַלט ער עפעס אין איין זאָגן אַף זיך, אַז ער איז אַ קליינער? טוט ער עס אומיסטן, כדי מען זאָל אַף אים ניט שרײַען פאַר עפעס וואָס ער האָט אָפּגעטאָן? ..

...ווייל אַז זי, עטל, טוט עפעס אָפּ, שטעלט זיך דער טאַטע איין פאַר איר: „זי איז נאָך אַ קליינע, — זאָגט ער, — אַז זי וועט אויס-וואַקסן, וועט זי פאַרשטיין, וואָס מען דאַרף און וואָס מען דאַרף ניט טאָן...“ וואָס-זשע מאַכט ער זיך עפעס אינמיטן דרינען אַליין פאַר אַ „קליינעם“? עמעצער וויל אים, אַפּנים, שלאָגן, אָדער באַשטראַפּן פאַר עפעס? ..

עטלען האָט עס פאַרדראָסן: אַ טאַטע זאָל זיך אַזוי נאַריש מאַכן: דאַכט זיך, אַ קלוגער. אַ ווייסער, גיט דער מאַמען אַלצדינג צו פאַרשטיין, רעדט מיט די שכנים, שמייכלט אין די וואַנצעס, טאַמער באַנאַרישט זיך אַן אַנדערער, — און מיטאַמאָל, אין איין קול, אַף זיך אַליין: — „איך בין אַ קליין מענטשעלע, אַ קליינער בין איך...“

און נאָך עפעס האָט עטלען גוואַלדיק פאַרדראָסן: איצט קען זי שוין שרײַבן, ניט נאָר אותיות פון דער מאַמעס סידורל. נאָר אפילו פון וועלכן ניט איז בוך; און ניט נאָר שרײַבן, ליינען אויך. אָט האָט זי אַנומלטן אַראָפּגענומען פון פּאָליצע יעניץ ביכעלע, געעפּנט, און אַף גיך נאָכגעשריבן: „שלום עליכם. מעשיות פאַר יודישע קינדער.“ צוגע-טראָגן צום טאַטן מיט אַ שניגענדיק פנים, געוואַרט, אַז ער זאָל זיך צעשמייכלען מיט יענעם גוטן שמייכל זיינעם, פון אונטער די העלע וואַנצעס, איר גלעטן איבערן קאָפּ; אָבער דער טאַטע האָט זי נאָר אָפּגעשטופּט מיט דער האַנט און געהייסן „אים ניט דרייען אַ קאָפּ מיט אירע נאַרישקייטן...“ עטל האָט דעמאָלט, דאַכט זיך, צום ערשטן מאָל אַף אַן אמת פּיינט געהאַט דעם טאַטן: אַזוי איז ער זיך אַ גוטער, אַ לאַכנדיקער; אַז ער ליינעט דאָס ביכל, לאַכט ער, מאַכט לאַכנדיק דער מאַמען, די שכנים. נאָר ווען אים ווילט זיך ניט, טויג שוין ניט דאָס

ביכל, טויג שוין ניט עמל מיט איר ליענען און שרײַבן, — אַלצדינג איז שוין דעמאָלט באַ אים „נאַרישקײַטן?“ עמל האָט געווינט. זי האָט ניט געוואָלט עסן די וועטשערע — עפעס אַ שיטערלעך־זויערע פערל־גרויפן־זופ, וואָס איז פאַרבליבן נאָך פון אינדערפרי, און וואָס האָט איר נאָך באַם מיטיק געלאָזט אַ זויערקײַט און ניט געזעטיקטייט אין בניכל.

אַפּ מאָרגן אינדערפרי איז די מאַמע ניט געגאַנגען „אַיַנקויפן“. זי איז געזעסן באַם טיש און געצירעוועט זאָקן, גליַך ווי עס וואָלט איצט געווען באַטאָג, אָדער באַנאַכט, און ניט העלער, זוניקער פרי־מאָרגן, ווען מען דאַרף רוימען און מיטיק־קאַכן. אָבער דאָס צימער איז סײַווי געווען מאָדנע צוגערוימט: אַפּ דער צעראַטע, וואָס אַפּן טיש, האָבן זיך ניט געוואָלגערט קיין ברעקלעך פון נעכטיקער וועטשערע; און די טעלער זײַנען געשטאַנען, רײַנע און גלאַנציקע, אזוי ווי מען וואָלט גאָר אין זיי קײַנמאָל ניט געווען געגעסן.

דער טאַטע האָט זיך לאַנג־לאַנג אַרומגעדרייט איבערן צימער. געקנאַקט — אויסגעקנאַקט אַלע פינגער, און צום סוף אַ זאָג־געטאָן צו דער מאַמען, ניט קוקנדיק אַפּ איר:

— הנהלע, האָסט אפּשר עפעס קלײַנגעלט? כ׳וועל פרווון אַרויס־גיין אין גאַס...

די מאַמע האָט אויפגעהויבן אַפּ אים אַ פּאָר פאַרוויינטע אויגן און פונעם קוק אירן האָט זיך עטלען אויך פאַרגלוסט וויינען. עפעס איז געווען אין דעם דאָזיקן קוק אַן אַן אומעטיקטייט, אַן אַ מאָדנער שמײַכל. אַן ליבשאַפט אָן אַ ברעג: פונקט אזוי קוקט די מאַמע אַפּ עטלען, ווען זי טאַפט איר באַם קאַפּ, צי זי האָט „וואַרימקײַט“. אזוי, ווען זי צעברעכט עפעס אַ זאַך, עפעס פון דער באַלעבאַטישקײַט, וואָס די מאַמע האָט עס זײַער ליב און עס איז איר אַ שאָד.

די מאַמע האָט אַרויסגענומען דאָס בײַטעלע — עס האָט אויס־געזען אזוי לײַדיקלעך־צעקנייטשט, אַז עס האָט זיך אַזש ניט געגלוסט קוקן אַפּ דעם. געגראַבלט־געגראַבלט דאָרט מיט די פינגער, און אַרויס־גענומען אַ פּאָר מטבעות: פיר פינף־סענטיקע. עטלען האָט זיך איבער עפעס אויסגעדוכט, אַז דאָס זײַנען קענטיקע מטבעות: ענלעכע אַפּ די פינף־סענטיקע וואָס דער פעטער מאיר ניט איר מיטן ברודערל יעדער מאָל וואָס ער קומט צוגאַסט... דער טאַטע האָט ניט־ניחהדיק גענומען די מטבעות. אַ כאַפ־געטאָן דעם שמטריענעם קאַפּעליוש און אַרויס פון שטוב.

מיטיק־צײַט האָט די מאַמע אַרײַנגערופן עטלען פון הויף, וווּ זי האָט זיך געשפּילט מיט די קינדער, אַפּ אַ גרויסער, מיט קויל־צעווירע־

טער „ראזשועלא" 1) איבערן גאַנצן הויף: זיי זײַנען געשפרונגען פון איין קעסטעלע אפן אנדערן, אף איין פוס. די מאַמע האָט איר געזאָגט: — „אַזוי ווי הײַנט איז „ראש־חודש", און אַלע „ראש־חודש" גיט זי איר אײַן „ווערײַס־קרויט", — וועט זי איצטער אויך אײַנגעמען „ווערײַס־קרויט". און קיין מיטיק — ווייס זי דאָך, עטל — עסט מען גיט ווען מען נעמט דאָס אײַן. דאָס איז שוין אויסגעקומען גאָר ווילד באַ עטלען: מילא ווערײַס־קרויט אײַנגעמען — דאָס געדענקט זי — אָבער גיט עסן? — עפעס אַלעמאַל נײַע „פאַראַנדקעס" באַ דער מאַמען אירער... אויס־געפירט האָט, ווי אַלע מאָל, די מאַמע: ווערײַס־קרויט האָט זי איר אײַנגע־געבן, און כרי זי צו טרײַסטן, האָט זי איר געוווּן — אָט עסט זי אויך גיט, די מאַמע, כאַטש קיין ווערײַס־קרויט האָט זי נאָרניט אײַנגענומען; גרויסע נעמען עס גיט — זיי באַדאַרפן גיט... דערפאַר האָט זי איר אָנגער־זאָגט אַ גוטע בשורה, די מאַמע: „זי וועט גיט דאַרפן גיין הײַנט אין שול — גיט אויסגעטריקנט זיך דער פאַרטעך אירער, דער ווײַסער".

און ווידער האָט עטל דערפילט אין דער מאַמעס קול, אז זי זאָגט גיט אמת; און אַליין האָט זי געוווּסט, עטל: דער פאַרטעך האָט זיך שוין דווקא באַוווּן אויסצוטריקענען. — א סײַם, אָט ליגט ער, אַ צענויפגע־דריטער ווי אַ בייגל אין קיכל און וואַרט, אז מען זאָל אים מיט וואַסער באַשפּריצטן און אויספרעסן. נאָר די מאַמע האָט הײַנט אומזיסט באַ אַלע שכנים געפרוווט לײַען אַ פּאָר קוילן צום פרעסל: קיין איינע — אַ הויך סערקען — האָט גיט געהאַט, אפילו פאַר זיך. אין באַ סערקען וועט דאָך די מאַמע, ווייסט עטל, גיט גיין לײַען... געקאַכט האָבן זיי, די שכנים — ווער עס האָט געהאַט עפעס צו קאָכן — אף אַ פּאָר צעהאַקטע קעסטלעך וואָס זיי האָבן אויסגעבעטן באַ אַ פּרוכט־פאַרקויפער אף דער גאַס; און געסמאַלעט און גערויכערט האָבן די קעסטלעך מער ווי גע־ברענט. עטלען איז געוואָרן אומעטיק אפן האַרצן, און אַ מאָדנע גיט־גוטקייט האָט איר אויסגעשפאַרט פונעם לײַדיקן מאָגן ביז צום מויל. זי האָט אַליין גיט געוווּסט, צי די גיט־גוטקייט איז פון דעם „ווערײַס־קרויט" וואָס די מאַמע האָט איר אײַנגעגעבן, צי פון דעם גיט עסן. צי פון זיצן און קוקן אף דער מאַמען, וואָס האָט מיט שלעפּעריקע באַוועגונגען גענייט אַזוי שטיל און אומעטיק, עפעס איינעם אַ זייער אַלטן און פאַרצירער־וועטן לײַלעך. פון זיצן אין שטוב און קוקן אף דער מאַמען, איז עטלען געוואָרן אַזוי אומעטיק און נודנע, אז זי האָט דערפילט: זי מוז די מינוט אַרויס אפן הויף, אַרויס אף דער לופט, דאָרט וווּ מענטשן ריידן און טומלען, שרײַען און קריגן זיך — אז גיט, וועט זי אָדער אַנטשלאַפן ווערן, אָדער נעמען ברעכן מיט דער גרינער נאַל.

1) „ראזשועלא": אַזאַ קינדער־שפּיל.

עטל האָט זיך פאַמעלעך אַרויסגעגעבעט פון צימער. די מאַמע האָט אין איר צעטראַגנקייט ניט באַמערקט. אין דרויסן, אָפּן „הויף“, איז געשטאַנען אַ זון־פאַרגאַסענער, העלער נאַכמיטיק. דער „הויף“ איז געווען שטיל, אַחוץ דעם ריטמישן, שנעידערשן הוהאָ אין דער סאַלע, — איז אין גאַנצן הויף געווען כמעט אַזוי שטיל און אומעטיק, ווי באַ עטלס מאַמען אין צימער. עטל האָט אַף גיך אַ טראַכטיגעמאַן. אז סך הכל איז נאָך אפשר צינט צוצולויפן אין שול: טאַמער האָט זי פאַרשפּעטיקט אַף אַ האַלבער שעה, איז אויך ניט געפּערלעך: פאַר קומען שפּעטלעך אין שול אַרביין האָט מען נאָך קיינעם ניט אַרויסגעטריבן. אדרבא, די לערערקע וואָס זי נאָך לויבן: — „אַט אַ פּליטיקע שילערקע, באַדני שפּעטלעך, באַדני מיט אַ ניט־געפּרעסטן פאַרטעך, אָבער אין שול אַרביין ניט פאַר־פּעלט.“

און בעת עטל האָט, אין קיבל, אַרויסגעשעלעפט אַף זיך דעם פּיכט־לעבן, ניט־געפּרעסטן פאַרטעך, זיך באַמיט אַליין צו פאַרשפּיליען די קנעפלעך אָפּן רוקן, — אַ זאַך, וואָס זי האָט נאָך קיינמאָל אַליין ניט געטאַן, — האָט זי געווען זיך אַליין, שטייענדיק פאַר די שילער אין קלאַס, און די לערערקע, וואָס שטייט נעבן איר, האַלט אַ האַנט באַ איר אָפּ אַקסל און דערציילט נאַכאַמאָל די קינדער וועגן סאַרמיענטאַן: — „וואָס איז איינמאָל, אין אַ גוס־רעגן, געקומען אין שול אַרביין. איינטיקער אַליין; דער איינציקער שילער וואָס האָט אפילו אין גרעסטן שטורעם ניט פאַר־פּעלט צו קומען אין שול אַרביין...“ און עטל האָט זיך אַליין דערפּילט, ווי אַ שטיקל קרוב צו סאַרמיענטאַן — זי און ער — אַלציינס גלייכע פּליטיקע און פּינאָטלעכע שילער...
...אין שול איז שוין דער גרויסער איינזערנער טויער געווען צו.

עפּענען דעם שווערן, איינזערנעם טויער איז עטלען ניט אָנגעקומען גרינג: דערצו האָט מען געדאַרפט אַ סך כוח, און נאָך — דאָס האַרץ זאָל אַזוי שטאַרק ניט קלאַפּן; כאָטש באַ זיך איז זי געווען זיכער, אז ווען זי גיט אַ קלונג, וואָלט דער „פאַרטעך“ איר געעפנט מיט אַ שמויכל. אָבער אַזוי זינט איז איר קוראזש ניט געגאַנגען. אַדורכגעשליכט זיך די שטיקע, טונקעלע קאַרידאַרן פון שול, אָנגעזאַפטע מיט אַ מין בינע־געזושום פון הונדערטער קינדערשע קולות, איבערגעהאַקטע דאָ און דאָרט מיט אַ לערערקעס אַ הויכן, קלינגענדיקן אויסרוף — איז עטל דערנאַנגען צו איר קלאַס. וואָס האָט זיך געפונען אָפּן ערשטן שטאַק. זי איז געבליבן שטיין אין טיר, און האָט זיך מיטאַמאָל דערפּילט עפעס ברעמד און ניט־נייההדיק באַ זיך: אַרביינקומען איינע אַליין אין קלאַס איז ניט געווען אַזוי ווי דאָס אַרביינשטופן זיך צווישן אלע קינדער. דער קלאַס, די לערערקע, די יוצנדיקע קינדער, דאָס מיידעלע מיטן בלאַנסן פאַרטעך וואָס איז גע־שטאַנען באַם טאַוויל, מיטן שטיקל קרייד אין האַנט און געשריבן, —

אלץ איז געווען פרעמד און קאלט, מיט אמאָל — אינזקאלט און מינלך ווייט.

די לערערקע האָט אַף איר א קוק געטאָן, און נאָך קעלטער און פרעמדער איז איר אלצדינג געוואָרן — דער קלאַס איז עפעס ווי אַפֿ געטראָטן אין אַ זינט, די לערערקע מיט די קינדער אוועקגעשווימען אין דער לופטן, און זי אליין, עטל, איז עפעס ווי געהאַנגען פון דער סטעליע. די לערערקע האָט געעפנט דאָס מויל, און איר שטים איז געקומען פון ערגעץ ווייט, ווייט:

— „וואָס איז דאָס, — האָט די לערערקע גערעדט, — זיך פאר- קרימענדיק אַ קאַפּלע — אַלע מאָל, ווען זי האָט געדארפט אַנרופן עטלען פאַרן פאַמיליע־נאַמען, האָט זי זיך אזוי פאַרקרימט אַ קאַפּלע, די לערערקע — וואָס איז דאָס, דו קומסט אין שול, ווען דיר גלוסט זיך, צי וואָס? און וואָס איז דאָס פאַר אַ הולך, אַנו, קום נאָר אַהער...“

די באַסן האָבן געברענט, — ניט פון דעם געלעכטער פון די קינדער, ניט פונעם פּיכטלעכן, צעקנייטשטן פאַרטעך, — פון דעם געדאַנק, „אַז סאַרמיענטאָ, די לערערקע האָט געהאַט דערציילט אַז סאַרמיענטאָ איז געקומען אין שול, אַז סאַרמיענטאָ איז אין אַ שטורעם געקומען אין שול...“ ניין. זי וועט ניט וויינען, עטל, ניט פאַר דער לערערקע אין די אויגן. דאָרט, אין גאַס, אַז זי וועט אַרויס, שפּעטער. ניין, בעסער אין דער היים, אין „הויה“. אָדער נאָך בעסער, אין קיכל באַ דער מאַמען... נאָר ניט דאָ... ניט דאָ...

...אין דרויסן, אַף דער גאַס, איז נאָך אַלץ געווען זוניק און נאָכמיר טיקדיק־שטיל. עפעס אַ נאָכמיטיק אָן אַ סוף. און באַם האַרצן האָט געניעט פון דעם וועריס־קרויט, פון ניט עסן; גיין אַהיים וועט זי נאָך באַווייזן. און ווייזן דער מאַמען אָדער דעם טאַטן דאָס בריוועלע וואָס די לערערקע האָט איר מיטגעגעבן, וועט זי נאָך אַוודאי און אַוודאי באַווייזן. נאָר וווּ טוט מען זיך אַהין דערווייל? ... אָט דאָ ניט ווייט וויינט דעם טאַטנס אַ קרוב — אַ ווייטלעכער קרוב, — בערקע דער גראַבער. אַז זי, עטל קומט אַמאָל צוגאַסט צו אים מיטן טאַטן און מיט דער מאַמען — זייער, זייער זעלטן, ווייל דער טאַטע האָט אים ניט ליב — ער זאָגט, אַז ער איז דאָ, אין אַמעריקע, געבליבן דער זעלבער „בורלע“ וואָס אין דער „היים“, — איז מען זיי מכבד מיט טיי מיט אינגעמאַכטס; און זיין ווייב, מאַלקע, גיט איר שטענדיק צען סענט, פונקט ווי זי וואָלט נאָך געווען אַ קליין מיידעלע. אליין האָט זי קיין קינדער ניט, מאַלקע. און קוקן קוקט זי אַף איר בערלען, ווי ער וואָלט געווען, ניט אירער קיין מאַן, נאָר אַ געראַטענער בן־יהוד באַ איר... עטל דער־מאַנט זיך, ווי איינמאָל, בשעת זיי זיינען געווען באַ בערקען צוגאַסט, האָט ער

געטרונקען מאטע — ער האָט נאָר געטרונקען מאטע, אָט דער בערקע, און אָן צוקער — האָט ער געוואָלט נעמען עפעס פון אַפּן טיש. און מיטן בויך איבערגעקערט דער מאַמעס גלאָז טיי. האָט דעמאָלט מאַלקע אזוי געקוואַלן, בשעת זי האָט אָפּגעווישט מיט אַ שמאַטע די צעראַטע, פונקט ווי ער וואָלט דאָ אָפּגעטאָן ווער ווייס וואָס פאַר אַ חכמה... עמל האָט ניט ווילנדיק איצטער אַ שמייכל געמאָן, ווען זי האָט זיך דערמאָנט, וואָס דער טאַטע האָט נאָכדעם, ווען זיי זינען געקומען אַהיים, געזאָגט: — איינער קוועלט פון אַ טאַמעוואַטע קינד, — נאָר קוועלן פון אַ מאַן אַ תּם — דאָס זע איך דאָס ערשטע מאָל..."

בערל האָט געוווינט איינער אַליין מיטן ווייב אַף אַ הייפל מיט אַ סאַלע פאַרן גאַס. מאַלקע האָט אזוי לאַנג געפּוצט די שטיינער באַ זיך אַפּן הייפל, ביז זיי האָבן גענומען גלאַנצן מיט אַ אומהיימלעכן גלאַנץ; עמלען האָט זיך געגלוקט צוגיין און זיי אַ טאַפּ טאָן באַם קאַפּ, די שטיינער — צי האָבן זיי ניט קיין היץ... די שטיינער האָבן ווי געוואָרנט: — „טוט אַ טובה, טרעט ניט איבער אונדז. אַניט, וועט אונדזער באַלעך באַסטע אונדז מוזן ווידער רייבן און פּוצן, מיר האָבן שוין, כּלעבן, קיין כּוח ניט צו איר..."

אויפּגענומען האָט עמלען בערקעס ווייב; און ניט אזוי פּרענטלעך זוי אַנומלען, ווען זי איז געקומען צוגאַסט מיט טאַטע־מאַמען. פון קיין טיי מיט איינגעמאַכטס — האָט עמל באַלד דערזען — וועט אפילו קיין רייד ניט זיין; יענע האָט זי פאַרכאַפט גלייך אין קאַרידאָר מיט אַ קאַלען — „וואָס טוסטו דאָ איינע אַליין?... און צוגעגעבן אַ נאָך קעלמערן: — „בערל איז נישטאָ אינדערהיים... און איך דאַרף באַלד אויך אַוועקגיין..."

עמלען האָט פאַרדראָסן אַף דער דאָזיקער יידענע: זע נאָר, ווי דער רוח כאַפט זי אַוועק, — נו, איז זי געקומען אָן טאַטע־מאַמע — איז וואָס? זי, עמל, איז שוין גאָר קיין מענטש ניט?... איר האָט זיך פאַרוואָלט מיט עפעס אַנלערנען די דאָזיקע מאַלקע, וואָס אַליין איז זי אויך נישקשהדיק גראָב, זי קען זיך היליגה ניט פאַר־שעמען מיט איר בויך פאַר איר מאַן, וואָס מען רופּט אים „בערקע דער גראַבער", — און דער טאַטע רופּט אים אונטער די אויגן: „בורליע"... און אַליין, פון זיך — עמל וואָלט געשווירן, אַז זי האָט דאָס אַ רגע פּרִיער אפילו ניט געטראַכט צו זאָגן — האָט זיך אַרויסגעריסן פון איר מויל:

— דאָס האָט מיך די מאַמע געשיקט... אייך רופּן, אייך מיט איינער מאַן... צו אונדז אַף וועטשערע פאַרבעטן אייך, אַף היינט באַנאַכט... — אזוי?... נו, זייער שיין, — האָט שוין מאַלקעס שמאַלציקער בויך ווי געשמייכלט, — מירן קומען. אַוודאי וועלן מיר קומען... דאָס

הייסט, — האָט זי זיך פאַרכאַפט — אויב מיין מאַן וועט האָבן צינט...

גיינדיק אַהיים. האָט זיך עטל געגעסן אַ לעבעדיקע: צו וואָס האָט איר נאָך געטויגט אָט די מעשה מיט מאַקען, מיט בערקען, מיטן פאַר- בעמעכץ? ... קאַרג האָט זי נאָך היינט אַף איר קאַפּ מיטן שיינעם בריוועלע, וואָס זי דאַרף איבערגעבן דעם טאַטן? ... אָבער דאָ איז איר איינגעפאַלן — אפּשר איז גלייכער אזוי? מענטשן וועלן קומען, אין שטוב וועט זיין אַ קאַפל פרייעכער, יום טובדיקער, מען וועט עסן יועטשערע, מען וועט טרינקען ביר, וועט דער טאַטע אפּשר ניט ווערן אין כעס צוליב דער לע- רערקעס בריוול; וואָס האָט זי דאַרט אָנגעשריבן? — „אז עטלס ריינקייט איז געצטנס ניט אזוי, ווי דער שולדענגאַמענט פאַדערט. און ווי די פערזענלעכע ווירדע פון אן אַרגענטינער שיקערן ווינטשט צו זיין... און אז בבקל, שטייט זי, עטל, געצטנס זייער אָפּ וואָס שייך ביכער און העפטן און איר פערזענלעכער הייגענע... און אז ער פאַרשטייט דאָך, אז דאָס איז ניט דערקאָזבאַר אין אַ שיקערן פון...“ מילא, זי האָט עס אין דער ערד, עטל. אַ בריוול קען מען נישט אָפּגעבן אויך. די מעשה איז, אז מען דאַרף עס מאַרגן אָפּברענגען אַן אונטערגעשריבנס פון טאַטן. נאָר ביז מאַרגן קען מען נאָך עפעס צוטראַכטן. דער עיקר, אז היינט וועט שוין אין אַוונט ניט זיין אזוי אומעטיק באַ זיי אין צימער. ווי ניט איז וועלן מענטשן קומען, מען וועט ריידן, די מאַמע וועט ניט זיפּצן, און דער טאַטע וועט ניט אַרומשפּאַנען איבער דעם צימער און קנאַקן די פינגער, ער וועט אפּשר לייענען פון יענעם ביכעלע, און מען וועט לאַכן, אַזע וועלן לאַכן, אפּשר די מאַמע — אויך.

אַריינגעגען זיך אין צימער איז געווען גרינגער, ווי עטל האָט געמיינט: די מאַמע איז געווען פאַרנומען מיטן קינד. זי האָט נאָר אויס- געדרייט דעם קאַפּ און אַ פּרעגלעטאַן: — „ווי ביסטו דאָס פאַרפאַלן געוואָרן?“

אַף עטלס ענטפער, אז דאָס איז זי געווען אַף דער „אַסאַטעאַ“ (אויפהענגען דעם פאַרטעך, טאַמער וועט ער זיך אַף מאַרגן אויסטריי- קענען, — האָט די מאַמע גאָרניט געענטפערט, נאָר אַ קוקגעטאַן אַף איר מיט אַן אומעטיקעכען און ווי שולדיקן שמייכל. אַ גליק, וואָס דער טאַטע איז באַלד אָנגעקומען. אין זיין טראַט, נאָך אַיידער ער איז אַריין, האָט עטל דערקענט: ער איז איצט פריילעך. ער אַיז טאַקע אַריינגעקומען אַן אויפגעלייגטער, אַ שמייכלענדיקער, עטלען האָט זיך אויסגעוויזן — שוין אַ ביסל צו פריילעך. ער מאַכט

(1) „אַסאַטעאַ“: דער גלייכער דאָך פון הויז וווּ מ'הענגט וועט.

זיך פריילעכער ווי ער איז. אזוי טוט זי, עטל, ווען זי דארף דורכגיין באנאכט איינע אליין דעם הויף אין דער פינצטער: זי זינגט אף א קול, כדי זיך אליין אינצוריידין, אז זי האָט ניט קיין ברעקל מורא... דער טאטע האָט גענומען שלעפן פון די קעשענעם מאַנים, געקנאָקט. געוואָרפן אין מויל, דער מאַמען געוואָלט געבן, — זי האָט ניט געוואָלט נעמען. אויך עטלען האָט ער געוואָלט געבן מאַנים — די מאַמע האָט ניט געלאָזט. דער טאטע האָט איר דערציילט עפעס, זייער גיך און זייער פריילעך, — די מאַמע האָט נאָר אַ זאָגגעטאָן שטיל:

— איז דערווייַ האָט זיך עס געלוינט צו פאָרן אזש קיין אַרנענטיגע? ... און זי האָט שוין געוואָלט אָנהייבן וויינען. נאָר דער טאטע האָט זי ניט געלאָזט: ער האָט זי אַרומגענומען — אזוי טוט ער דאָס קיינ-מאָל ניט, סײַן ער מיינט, אז עטל זעט ניט — און גענומען מיט איר זיך דרייען איבערן צימער, צווינגענדיק זיך אַף אַקראַיניש:

— „בא מײַן שכן — אַ שיינע ווייבל.

בא מײַן שכן — אַ ווייסע הײַזל,

און מײַן שטוב איז ניט קיין ריינע,

און מײַן ווייב — איז ניט קיין שיינע!“

עטל איז צוגעשפרונגען צום טאָטן, אים אַרומגעכאַפט, אַ גליקלעכע, וואָס דער טאטע איז ווידער פריילעך, זינגט ווי פּרײַער זײַנע אַקראַינישע לידלעך און טאַנצט נאָך צו. עס האָט זיך איר אויך פאַרוואָלט טאַנצן, אז באַ זיי אין שטוב זאָל זײַן פריילעך, און מען זאָל לאַכן, לאַכן הויך אַף אַ קול.

אַבער דער טאטע האָט זיך ווי אָפּגעקילט מיטאַמאָל: ער האָט, ריידיג-דיק מיט דער מאַמען, אַרויסגענומען פון קעשענע אַ צענויפגעלייגטע צייטונג און דערלאָנגט עטלען:

— נאָ, עטלע, — האָט ער געזאָגט ניט קוקנדיק צו איר, — אָט האָסטו אַ ייִדישע צייטונג. פון דאַנען וועסטו קענען אָפּשרײַבן אלע טאַג צו דיר אין העפּטל אַרײַן. אלע טאַג אַ זײַטל אין העפּט.

— דער טאטע וועט איצט אַרבעטן באַנאכט — איצט האָט ער שוין געקוקט איר גלײַך אין די אויגן אַרײַן, מיט פּרײַערדיקן גוטן שמייכל אַף די וואַנצעס, — דער טאטע וועט זיך שוין ניט קענען אָפּגעבן מיט דיר, ווי פּרײַער.

עטל האָט טאַקע באַלד, ניט לאַנג געוואַרט, גענומען איר העפּטל, פון צענויפגענייטע, צעווירעטע בייגעלעך פּאַפּיר, פאַרשפּרייט אָפּן טיש אַן אַלטע צייטונג, און פּליסיק, ציסקלענדיק יעדעס אות, גענומען איר — „העלזינגפאַרס, דעם 15-טן נאָוועמבער. אַ טעלעגראַמע פון פּראָנט מעלדעט...“

...איצט האָט דער טאטע גענומען לעבן ניט ווי אַלע מענטשן: גע-
 שלאָפן באַטאָג, ווען אַלע אַרבעטן, און געאַרבעט באַנאַכט, ווען אַלע
 שלאָפן. אָבער, כאָטש דער טאטע האָט מער דעם פאַק שניט ניט געטראָגן
 אַף די פלייצעס, איז ער סינרווי ניט פריילעכער געווארן. ער האָט שוין
 מער ניט געוונגען די אוקראינישע לידלעך, ניט אַרומגענומען די מאמען
 אין מיטן העלן טאָג. אַז ער איז אויפגעשטאַנען, נאָך האַלבן טאָג, און
 אַמאָל נאָך שפעטער — פלעגט ער אַרומגיין אין די שטעק־שיך אַ זויערער
 און ניט פאַרקעמטער, — און די אויסגעטראָטענע סאַפאַטזשעס האָבן
 אים געפאַטשט אין די געלע פּיאַטעס; ער האָט אויסגעזען אַזאַ וואָכע-
 דיקער, ניט היימלעכער און פּרעמדער, פונקט ווי אַמאָל דער גאַזשעגאַס
 זון, — אָט דער, וואָס פלעגט נאָכאַנאַנד ווייזן די האַרדיקע פּיס אין
 שיסלען מיט פאַרעדיקע וואַסער. אָבער דער טאטע האָט די פּיס ניט
 געוויקט: ער פלעגט זיך אַרומשלעפן איבער דער פאַטיע, רייכערן
 דיניקע ציגאַרעטלעך, וואָס עטל האָט געקויפט פאַר אים אַף באַרג אין
 ראָדגאַסיקן אַלמאַסען, אָדער ער האָט געשמועסט לאַנגע שמועסן, מיט
 לאַנגע שטיל־שווייגענישן איבערגעהאַקטע, — מיט אַ פּאַר פּון די
 הויפּישע שכנים — אַלץ וועגן איין און דעם זעלביקן ענין: „מלחמה“.
 די מאמע איז איצטער אַרומגעגאַנגען נאָך מער פאַרוואַרנט און פאַר-
 וויינט ווי פּרילער. זי האָט זיך אַלע טאָג געבראַכן דעם קאָפּ ווי אַזוי
 אויסצושטעלן פּון די פּאַר סענט די מאַגערע מאָלציטן: — צי זאָל זי
 קויפן מילך פאַרן קינד, אָדער קאָכן אַ זעטיקערן מיטיק פאַרן מאַן,
 וואָס אַרבעט גאַנצע נעכט?

אויך האָט עטל געהערט, ווי די מאמע רעדט, כמעט שעפּטשענדיק
 צום ענקאַרגאַדע — „אַז ער זאָל טאָן אַ טובה און אָפּוואַרטן מיט די
 פּאַר פעזעס דירה געלט, ווייל — „דער מאַן מנינער, — האָט די מאמע
 גערעדט אַ רויעע און פאַרשעמטע, ניט קוקנדיק אים אין פנים, —
 האָט נאָך דערווייל פּון דער בעקערין קיין געלט ניט געבראַכט; ער איז
 דאָך איצטער, קען מען זאָגן, אַ נייער אין פּאַך: אין דער היים האָט ער
 נאָר בייגל געבאַקן, ניט קיין ברויט; דאָ דאַרף ער זיך אַ ביסל נאָך
 צולערנען; אַזוי זאָגן זיי דאָרטן, אין דער בעקערין...“

פונדעסמועגן האָט די מאמע דאָס נאָר אַזוי פאַר צאַלקען דעם
 ענקאַרגאַדע געזאָגט: פאַרן פעטער מאיר, וואָס איז די טעג געקומען צו
 זיי צו גאַסט, האָט זי נאָר אַנדערש גערעדט, די מאמע:

— „יאַנקל האָט געמוזט אַ טובה טאָן אַן אַמאָליקן גוטן ברודער,
 אַ בעקער; יענער האָט אים געבעטן, אַז ער זאָל אַכטונג געבן באַ אים
 אין דער בעקערין; נו, דו קענסט דאָך יאַנקלען; אַ גוטן ברודער אַפּ-
 זאָגן? ... ניט ער דאָס איצט אַהין, אַלע אַוונט אַ ביסל אַכטונג געבן...“

אזוי האָט זי געזאָגט, די מאַמע, בעת זי האָט אָנגעגאָסן פארן פעטער מאיר אַ מאַטע פון אַ ביסל זשערבע, וואָס עטל האָט געבעטן „אנטלייען“ באַ אַ שכנה, מיטן צוואַנג, אז מאָרגן גיט מען איר אָפּ. ווייל אויך באַ די איבעריקע שכנהס האָט ניט געהאַלטן בעסער. כמעט אַלע קינדער פון „הויף“ וואָס זיינען קיינמאָל איבעריק זאָט ניט געווען, — עטל געדענקט עפעס ניט, אז עמעצער זאָל געווען ווערן קראַנק אַמאָל פון איבערעסן זיך — כמעט אַלע קינדער זיינען איצטער אַרומ־געגאַנגען אַ גאַנצן טאָג הונגעריקע. זיי האָבן כסדר געבעטן עסן באַ די מאַמעס, און יענע פלעגן זיי אָפטער ווי ווען עס איז פאַטשן און שלאָגן, און אפילו באַשטראַפן מיט אַ ניער שטראַף: הייסן גיין שלאָפן אָן וועטשערע.

נאָר איינעם האָט זיך געלעבט ניט שלעכט אין הויף: דאָס איז געווען צאַלקען, דער ענקאַרגאָדע פון דער סאַלע. באַ אים האָט מען געאַרבעט זייער פאַרשמינעט באַם איבערניצעווען אַלמע סאַלדאַטישע הויזן פון גראָבן בלויען געוואַנט. געאַרבעט איבער די הויזן האָט איצט טער צאַלקע דער שניידער מיט זיין ווייב סערקע די שעלטערקע מיט נאָך איינס אַ רויטהאַריק מיידל, מיט אָן אַ שיעור זומער־שפרענקעלעך אַפן געלבלעכן פנים. אויך אַ לערן־ינגל האָט צאַלקע געהאַט געלאָזן באַ זיך פונעם גאַנצן „פערסאָנאַל“: אַ לערן־ינגל מיט אַ שמאָלן און שפיציקן קאָפּ און מאַדנע העלע, ווי וואַסערדיקע אויגן, וואָס שטענדיק האָבן זיי געקוקט ערגעץ אין דער ווינטן, נאָר ניט ווי מען דאַרף. דאָס ינגל האָט געהייסן דוד. האָט אָבער זיין באַלעבאַסטע, סערקע, אים איבערגעמאַכט פון דוד — אַפּ „מגן־דוד“; און דערנאָך אַפּ „דוד מאָגן“. „ווייל אָנפילן דודס מאָגן, — האָט זי זיך געקלאָגט פאַר די שכנים — איז ניט פאַר אירע כוחות, אין איצטיקע ביטערע צייטן: אַ מאָגן אָן אַ דנאָ באַ אים...“

אָבער די שכנים האָבן געוואַסט: זי זאָגט ליגן, די דאָזיקע סערקע. זיי האָבן גוט געזען, די שכנים, ווי זי קאָכט דאָס אַלע טאָג צו מיטיק הינערשע זופן, וואָס די „אויגן“ פון איר שווימען דערנאָך אַרום איבער דער גרויסער וואַש־פילעטע, און אַלע טאָג גייט „מגן־דוד“ מיטיק־ציניט „אַרניכטאָפּן“ אַ קרוג געלן, שוימיקן ביר פון ראָגנאַסיקן אַלמאַסען... צווישן זיך האָבן די שכנים געשמעסט שטילערהייט: — „געגנבעטע, זאָלן עס זיין אַט די הויזן וואָס מען ניצעוועט באַם שניידער אין סאַלע? ... אָדער סתם „אַפּגעמעקלערטע“ באַ עמעצן וואָס רייבט זיך באַ פאַליציי און סאַלדאַטן? ...“ דער גוטער יאָר ווייס אים, דעם שניידער — נאָר קיין גוטער ריח טראָגט זיך ניט פון די דאָזיקע בלויע געוואַנטענע סאַלדאַטישע הויזן...“

מיט דוד־מאָגן איז עטל זייער גיך געוואָרן גרויסע גוטע פריינט. אַז

מען פלעגט אים שיקן „מאָן“ אַ פּרעסל, דאָרט אין עקסטן ווינקל פון הויף, איז עטל ניט אָפּגעטראָטן פון אים אפילו אַ אַ מינוט: זי האָט אים געהאַלפּן צושיטן פּיצלעך קוילן אין פּרעסל אַרײַן, צעבלאָזן דאָס פּײַער; און ער האָט איר ניט אײַנמאַל געלאָזט הוידען דאָס שווערע שניידערשע פּרעס־אַײַזן, וויגן דאָס אין דער לופטן, ווי מען הוידעט אַ קינד. נאָר עטל אַליין האָט ניט געקענט האַלטן דעם שווערן פּרעס־אַײַזן אין די הענט: האָבן זיי אים בײַדע געהאַלטן, געוויגט און געהוידעט אין דער לופטן, און פונקען זײַנען געפלוּיגן איבער זייערע קעפּ און זיך צעשפּרונגען אַרום מיט אַ פּרײַלעך קנאַקערני, — ביז אַ דין צינגל נעמט אַרומטאַנצן איבער די שוואַרצע קוילן און לעקט זיי, ווי די הויפּישע קינדער לעקן אַמאַל אַ בשותפותדיקע פּינאַסענטיקע „העלאַדע“.

דאָרט, באַם צעבלאָזן דעם שווערן שניידערשן פּרעס, האָט איר דוד דערציילט זײַן גאַנץ ביטער האַרץ אַף דער באַלעבאָסטע זײַנער, אַף סער־קען. סערקע, לאָזט זיך אויס, איז סך הכל דודס אַ שוועסטער: אַ שטיף־שוועסטער, פון אײַן טאַטן, אָבער ניט פון אײַן מאַמען. אָפּגעגעבן האָט מען אים דער מאַמע זײַנער, די אַלמנה, וואָס באַקט לעקעכער און טאַרטן אַף באַלעבאָטישע חתונות, — געשווירן מיט כלערליי שבועות, — „זי זאָל אַזוי זײַן אַ מאַמע צו אירע קינדער“, — אַז ער וועט באַ איר זײַן ווי אַן אײַגן קינד. אָבער אויסגעלאָזט האָט זיך, אַז ער איז באַ איר אַ שיק־ײַנגל, אַ ניאַנקע צו אירע פאַרשמאַרעטע קינדער און אַן אָפּלוּיף־רער צו אירע טאַג־טעגלעכע אויפּשטיין אָפּן נײַכטערן האַרצן. די רעשט פון די קללות, וואָס איר מאַן צאַלקע און אירע קינדער האָבן ניט אַרײַג־געכאַפּט דורכן טאַג, פאַלן געוויינטלעך אַרײַן צו דודן. אָבער נאָך מער ווי פאַר אירע קללות, פאַרן אַרומשיקן אים, פאַרן וואַשן אירע טעלער און ניט זעלען „אויסשווענקען“ אירע ווינדעלעך, — האָט זי דוד פּינגט פאַרן רופן אים מיטן צונעמעניש „מאַגן“. און נאָך מער ווי פאַרן צונאַמען, פאַרן געזענגעלע וואָס זי זינגט דאָס אויס:

— „דוד־מאַגן! גיב נאָר אַ שפּרונג, כאַפּ אַרײַן אַ פּלעשל ביר פון אַלמאַסען!“ — פּלעגט סערקע אויסזינגען, און קוקן מיט אײַן אײַגל, צי די שכנים הערן און ווערן צעפיקעט: אַט האָט זי זיך אַז אײַגן שיק־ײַנגל, און אַט ווילט זיך איר, שיקט זי אים אין מיטן דרינגען נאָך ביר אין אַלמאַסען!

אָדער:

— „דוד־מאַגן! גיי גיב נאָר אַ קוק, צי דאָס פּרעסל האָט זיך דאָרט צעברענט, נאָר ווער ניט אַנטשלאַפּן.“

אויב עטל האָט מקנא געווען דודן, ווייל ער איז שוין אַ גאַנצער מענטש, — מען פאַרטויט אים אַזאַ אַרבעט ווי צעבלאָזן אַ

פרעם, מען לאָזט אים אומגיין מיט די קוילן, קיינעם אַרט ניט, צי ער וועט זיך הלילה פאַרשמירן, — האָט זי אים נאָך מער מקנא געווען פאר די שניידערשע ווערטלעך און לידלעך, וואָס ער הערט זיך אָן אַ גאַנצן טאָג: ווי ניט איז, איז פאַרט פריילעכער געווען אין דער שניידערשער סאַלע ווי אין די איבעריקע צימערן פון הויף.

אַבער דוד עטלען האָט מקנא געווען מיט עפעס אַנדערש: מיט איר קענען לייענען און שרײַבן, מיט וואָס זי האָט זיך געהאַט באַרימט פאַר אים אין זייערע לאַנגע שמועסן באַם פרעסל, דאָרט אין ווינטסטן הויף־ווינקל, נעבן די הילצערנע קיכלעך און דעם גרויסן מיסט־קאַסטן, וואָס אַלע שכנים וואַרפן אין אים אַרײַן דאָס מיסט פון זייערע הילצערנע קעסטלעך.

סערקע האָט זיך איינמאַל געכאַפט, אז עפעס צו לאַנג געדויערט עס באַ „דור־מאַגן“ דאָס צעבלאָזן דאָס פרעסל — איז זי אַרויס, אַ פול און פול באַהאַנגענע מיט ווייניקע פאַרסטריגעס, זען וואָס הערט זיך דאָרט באַ אים. האָט זי דערזען: עטל זיצט באַ איר מאַמען אין הילצערנעם קיכל; אַפן טישל — פאַרשפּרייט אַ צייטונג; עטל, איבערגעבוּיגן איבער דער צייטונג, שרײַבט מיט אַ לאַנגזאַמער נאָר זיכערע האַנט, פון צייטונג אין אַ העפטל אַרײַן, און האַרט נעבן איר שטייט דוד. קוקט, אַריבער געבוּיגן איבער איר אַקסל, און זײַן צונג גייט נאָך טריט באַ טריט דער פען אין עטלס האַנט. גייט די פען לינקס, גייט די צונג לינקס, גיין די פערן רעכטס, גייט די צונג רעכטס. אז סערקע האָט זיי בייַדן אַזוי געד טראַפן, האָט זי אַ פאַטש געטאָן מיט די הענט אין קליידל, און אַ געשרוי געטאָן איבערן גאַנצן הויף — „אַ קלאַג צו מיר.“ אין, די מאַמע, ניט טויט ניט לעבעדיק, געקומען צולויפן פונעם צימער, ווי דער טאַטע איז געשלאָפן זײַן באַטאַניקן שלאָף, איידער ער גייט אַוועק צו זײַן באַ־נאַכטיקער בעקערישער אַרבעט.

סערקע האָט איר געוויזן, דער־מאַמען:

— „נאַט, זעט מיין בראָך: דאָרט ברענט די אַרבעט, און ער שטייט און כאַפט פייגעלעך, דער מאַגן!“ די מאַמע האָט אַף איר אַ קוק געטאָן זייער ניט פריינטלעך, אָבער איר גאָרניט געענטפערט. און פון דעמאָלט אָן, ווען סערקע פלעגט פאַקן דודן נעבן עטלס קיך, ווי זי פלעגט זיצן און שרײַבן אין איר העפטל, — און זיצן אין קיך האָט זי דאָך געמוזט, ווייל אַלע טאָג איז דאָך דער טאַטע געשלאָפן באַ פאַרמאַכטע לאַדן, — איז פלעגט דאָס די סערקע אַ קוק טאָן אַף זיי בייַדע מיט אַ מיאוסן, פאַסקורנעם שמייכלע, אַ שמייכל פון וועלכן אַן עטל, אַן דוד פלעגן ווערן זייער רויט, און זיי פלעגן זיך זייער שעמען, — ניט וויסנדיק פאַר־וואָס, און דערנאָך האָבן זיי לאַנג ניט געקאַנט קוקן זיך איינער דעם אַנדערן אין די אויגן. און דערנאָך האָבן זיי זיך געשעמט אפילו צו פירן

זייערע לאנגע, שטילע און זייער פארקלערטע שמועסן וועגן דעם, וואָס עטל האָט אַראָפּגעשריבן פון די צייטונגען צו זיך אין העפטל אַרײַן: וועגן דער „מלחמה“. ווייל באַ זיי ביידע איז געגאַנגען אַ לאַנגע און שטילע שפּאַרעניש וועגן אָט דעם וואָרט — מלחמה. עטל האָט געוואָלט האָבן, אַז נאָר צוליב אָט דעם וואָרט גייען עס אַרויס די צייטונגען: וואָרעם מיט דעם זײַנען זיי דאָך פול אַלע טאָג, אַלע טאָג שרייבן די טעלעגראַמעס וועגן שלאַכטן און וועגן געפאַנגענע און פאַרווונדעטע. וועגן שיפן, וואָס גייען אונטער, און וועגן שטעט און דערפער, וואָס ווערן אונטערגעצונדן. הײַנט צו וואָס גייען עס אַרויס די צייטונגען, אויב ניט צוליב דעם? ... וואָרעם — האָט זי געחקירהט ווייטער, עטל, — און דוד האָט זיך צוגעהערט צו איר — אַז די מלחמה וועט זיך ענדיקן, וועט מסתמא אַף מאָרגן אַרויס די צייטונג מיט איין גרויסן קאַפּ אַף אַלע זײַטן — „שלום“ און אויס. מער וועט די צייטונג ניט אַרויס. צו וואָס זאָל זי אַרויס? אַז קיין שלאַכטן וועט מער ניט זײַן, קיין פאַרווונדעטע און געפאַנגענע — אויך ניט...

אַבער דוד האָט אַנדערש געדרונגען: אַ צייטונג, — האָט ער געטענהט, — האָט נאָך עפעס מער ווי טעלעגראַמעס וועגן מלחמה: אָט גייט די „לאַ פרענסאַ“ אַרויס מיט עטלעכע זײַטן, וווּ מען פּאָדערט אַלערליי אַרבעטער, אפילו מענטשן צו פאַרן אַפן „קאַמפּ“ אויפצוהויבן די „קאַסעטשעס“. אָט האָט ער אַנומלטן געליענט אַזאַ פּאָדערונג, איז אים אינגעפאלן, אַז אפשר זאָל ער, דוד, טאַקע אוועקפאַרן אין קאַמפּ אַרײַן...

אַבער דאָ האָט זיי איבערגעריסן סערקעס קול: — „דודמאָגן! וווּ ביסטו ערגעץ פאַרפאַלן געוואָרן צו אַלדע שוואַרצע יאָר?!...“ און דוד האָט געמוזט כאַפּן דעם פרעס און אוועקלויפן מיט אים אין דער סאַלע.

און נאָך איינער, אַ מענטש פון „הויף“, האָט זיך איינמאַל צוגע- שאַרט צום קיכל, בעת עטל איז דאָרט געזעסן און געשריבן אין איר העפטל.

דאָס איז געווען אברהם — אברהם מיט די „בוריקעס“. זײַן הילף- צערנער קעמערל האָט זיך געפונען האַרט נעבן די קיכלעך. ער איז דורכגעגאַנגען איינמאַל באַטאָג און דערזען עטלען זיצן דאָרט אינעם האַלב־טונקלען קיכל. איז ער אַדורך נאָכאַמאָל, צוגעגאַנגען, זיך אַרײַ- בערגעבויגן איבער איר, אַ קוק־געטאָן: וואָס טוט זי עס אַזוינס. עטל האָט פאַר אברהמען, פאַר זײַנע פאַרלייזיקטע, געקרײַזלטע האָר, פאַר זײַנע גלאַנציקע, קײלעכדיקע הייסע אויגן געהאַט נאָך מער מורא ווי פאַרן דורכגיין דעם הויף באַנאַכט איינע אַליין. זי האָט קיינמאַל,

ווי אנדערע קינדער אין הויף, ניט דערקומטשעט אברהמען, אים ניט נאָכגע-
זונגען — „אַלמער משוגענער“, נאָכקרימענדיק ווי ער גייט, מיטן זאַק
אַף די פלייצעס, אַ ביסל געבויגן. געטאָן האָט זי אַזוי, — ניט נאָר
דערפאַר וואָס די מאַמע האָט איר געהאַט אָנגעזאָגט: — „ס'איז אַ
רהמנות, אַ צעהושטער נעכעך, עלנט ווי אַ שטיין“. נאָך פשוט דערפאַר,
ווייל זי האָט מורא געהאַט אפילו צו קוקן אַף אים. זי האָט מורא געהאַט
זיך צו טרעפן מיטן הייסן, גלאַנציקן בליק פון זינע אויגן. און דאָס
שענסטע דערביי איו, וואָס אברהם האָט איר גאָרניט אויסגעזען צו זיין
אַזאַ מיאוסקייט, ווי אַלע האָבן געוואָלט האָבן. מיט אַ סך יאָרן שפעטער,
אַז עמל האָט געזען אין אַ מוזיי אַ באַרימט בילד — אַלפּרעד דיורערס
אויטאָפּאָרטערט, — האָט זי שיעור ניט אויסגעשריגן פאַר מורא און
חידוש:

— „דאָס איז דאָך אברהם, אברהם מיט די בוריקעס!“ דער זעלבער
הייסער, גלאַנציקער, ווי הונגעריקער בליק אין די קיילעכיקע אויגן, וואָס
פינטלען כמעט קיינמאָל ניט; דער זעלבער געקריזלטער, אַן קינדערשער,
אַן מענעריש-אומבאהאַלפּענער קאַפּ. די זעלבע פליישיקע, רויטע ליפּן
צווישן די געקריזלטע פעכיקע רינגעלעך פון קליינעם בערדל.

...און איצט איז אברהם געשטאַנען אַריבערגעבויגן איבער איר,
געאַטעמט אַף איר מיטן ריח פון ציבעלעס און קנאַבל — זיין טאָג-
טעגלעכע שפּיץ, — און אַנטלויפן, כאַטש עס האָט זיך אַזוי שטאַרק גע-
גלוסט, איז ניט געווען ווי אַזוי. עמל האָט זיך נאָך מער צענויפּגע-
קאַרטשעט, אַ צימערנדיקע, אַפן שטרויענעם בענקל, שוין גרייט געווען
אַרויס מיט אַ געשריי: — „מאַמע!“ — נאָר אברהם האָט געקומט
געקוקט, דאָ אַפן העפטל, דאָ אַף דער צייטונג, און אינגאַנצן אומגעריכט
אַ שטילן גלעט געטאָן עמלען איבערן קאַפּ:

— „ידיד שרניבסטו גאָר, מיידעלע? נו, שרניב, שרניב...“

אַן אנדערש מאָל האָט זיך שוין אברהם אַרטינגעשמעלט אין קיכל,
ווי אַ היימישער, דערלאַנגט עמלען אַן עפעלע, נאָך אינגאַנצן אַ גוטס,
אַן אַ סימן פון ווערעם; און נאָך איידער זי האָט צייט געהאַט צו פּרוּוו
אַנטלויפן, זי געפרעגט:

— „נו, און לייענען? ... לייענען קענסטו אויך, מיידעלע? ...“

עמל האָט ניט געקאַנט ביישטיין דאָס געפיל פון שטאַלץ, וואָס האָט
זי מיטאַמאָל אַרומגעכאַפט. אַ געפיל, וואָס אָט: אברהם, כאַטש אַ צע-
הושטער, דאָך — אַן „עלטערער“ — רעדט מיט איר אַזוי ערנסט, גע-
לאַסן, ווי מיט אַ גלייכן. רופט זי ניט „פּאַסקודע“, אָדער „בריינע“,
ווי ער רופט אַלע ווייבער פון „הויף“.

זי האָט אַ עכסגעטאָן די צייטונג פון טישל, און אַן שום מורא,
הויך און דיטלעך גענומען לייענען:

— „העלזינגפארס, דעם 30-טן. מען מעלדעט פון פראנט, אז די רוסישע רעגירעמנטן זיינען פולשטענדיק צעקלאפט. זיי האָבן געליטן גרויסע פארלוסטן און אַנטלויפן אין גרויס אומאָרדענונג, איבערלאָזנדיק אַ סך טויטע אין פארווונדערטע...“

אברהם האָט געקוקט, דאָ אַף דער צייטונג, דאָ אַף עמלען. זי האָט געמיינט: ער וועט זי לויבן, ווי דאָס ערשטע מאָל; ער האָט אָבער נאָר געקײט מיט די ליפן, ווי ער וואָלט גערעדט צו זיך אָן ווערטער. עטל האָט ווידער מורא באַקומען, מורא פאַר אים, פאַר זײַנע שוואַרצע, גלאַנציקע אויגן, פאַר זײַן צעשוויבערטן פאַרלייזיסטן קאַפּ. זי האָט אינדערגיך צונויפגענומען דאָס העפּטל און אוועק צו דער מאַמען אין צימער. יענעם אַוונט האָט פּונקט דער טאַטע ניט געאַרבעט. ער איז געזעסן פאַר דער טיר, אַף אַ נידעריק שטרויענעם בענמעלע, און געד שמועסט מיטן קריסטלעכן שלאָסער, דעם געשטופּלטן מעדינאַ, וואָס האָט געאַרבעט באַ וואַסענען אין דער פאַבריק.

אברהם, עפעס גאָרנישט לויט זײַן טבע — ער פלעגט זיך לייגן שלאָפן תחילת נאָכט — איז דורכגעגאַנגען דעם הויף, צוגעקומען צו צאַלקעס באַליכטענער טיר, מען האָט דאָרט געגעסן וועטשערע, זיך אָפּגעשטעלט באַ דער טיר, און אַ רויף-געטאַן דעם שניידער:

— „דו, קום נאָר אַהער!“

און אז יענער איז, קייענדיק. אַרויסגעגאַנגען אָן אומצופרידענער — ער איז דאָך פאַרט „ענקאַראַדע“ פון הויף, צאַלקע — אָבער מיט אברהמען פאַרטשעפען זיך האָט זיך אים ניט געגלוסט — האָט אברהם אים קוקנדיק גלייך אין די אויגן, אַ זאָג געטאַן:

— „גיב אַ ביסל בראַנפן, פאַסקודע.“

— וואָס עפעס אין מיטן דרינען, האַ, אברהם?...

— אזוי, פאַר פאַניעם מפּלה. אַ לחיים.

צאַלקע האַט אַ שמויכל געטאַן. מיט די אויגן אַ ווונק געטאַן צו די איבעריקע שכנים, וואָס זיינען געזעסן אָפּן הויף, און זיך מיט חידוש צוגעהערט צום שמועס. דער ווונק האָט געהייסן:

— „אַט וועט איר הערן אַ שיינס: מען וועט זיך שוין אַ ביסל

אַנלאַכן אַף אברהמס חשבון...“

צאַלקע איז אַרויסגעקומען מיט אַ גראַפיקע רויטן בראַנפן. ער האָט אָנגעגאַסן אַ גלעזל, דערלאַנגט אברהמען. אברהם האָט איבער געקערט דאָס גלעזל אין מויל, אויסגעשטרעקט די האַנט מיטן ליידיקן גלעזל צו צאַלקען. יענער האָט אָנגעגאַסן, אָבער אינגעהאַלטן די האַנט, אים דאָס גלעזל ניט געגעבן. — „נו, און אַ ברכה, אברהם, ביסט דאָך עפעס אַ פרומער ייד, און אַ לחיים...“

— לחיים, יידן, — האָט אברהם אויסגערופן אויסדרייענדיק דעם

קאָפּ צו די פּאַרחדושטע שכנים. לחיים, אַף מיקאַליקעס מפּלה, אַף דער מפּלה פּון זינע היצלעס, די פּאַנאַמישטיקעס, אַז מען זאָל זיי צעקלאָפּן ביז איינעם, קיין סימן זאָל פּון זיי ניט בלייבן! עס זאָל זיי אָפּגעצאָלט ווערן פאַרן יודיש בלוט, וואָס זיי האָבן פאַרגאַסן! פאַר די געשענדעטע טעכטער, פאַר די צעריסענע קינדער, פאַר די פאַרפּיניקטע מאַמעס!"

צאַלקע האָט געלאַכט, און אָנגעגאַסן איין גלעזל נאָכן אַנדערן. אברהם איז שוין באַם צווייטן גלעזל געוואָרן שיכור. און אַז צאַלקע האָט אַרויס גערופן דאָס ווייב, איר אָנגעוויזן אַף אברהמען, און זי האָט מיט אַ זויערער מינע אַרויסגעכאַפּט דאָס פּלעשל פּון זינע הענט, האָט ער גענומען פליעסקען און צוהוקען צו אברהמען:

— אַנו, אברהם, אַ פּריילעכס, אַ קאַזאַטשקע!

די שכנים זינען געשטאַנען אַרום, צוגעקוקט — אייניקע מיט חידוש, אַנדערע מיט באַדויערן, ווי צאַלקע פליעסקעט צו — און אברהם טאַנצט אומגעלומפּערט, מיט ניט זיכערע באַוועגונגען, ווי אַ בלינדער, הייבט די פיס, פאַטשט צו מיט די הענט, דער קאָפּ פאַריסן, און די אויגן באַ אים אַן זיי לאַכן, אַן זיי וויינען:

„אַף פּאַניעס מפּלה! אַף מיקאַליקעס מיתה משונה!"

IX

מ י ס ט

די סוף זומערדיקע טעג האָבן עפעס גענומען ווי איינגעשרומפן ווערן. וואָס אַ טאָג — איז ער געוואָרן אלץ קלענער. אַ גאַנצן באַטאָג איז נאָך געווען גענוג הייס אין הויף. די שטיינער, אָנגעהיצטע דורכן טאָג האָבן פון זיך אַרויסגעגעבן די אַלע ריחות, וואָס זיינען היימיש פאַרן „הויף“: ריחות פון טשאַנדניקע הילצערנע קיכלעך, פון אָנגער-גליטן בלעך אַף דעכלעך, פון קאַליע-געוואָרענע פרימוסן און רויכערנ-דיקע קוילן. אָבער פאַרנאַכט-צו האָבן זיי, די שטיינער, גענומען שוויצן מיט עפעס אַן אומגעזונטער פּיכטקייט, וואָס האָט זיך אויסגעלייגט איבערן גאַנצן הויף און אַזש פאַרגאַנגען אין זיינע שטיינערנע ווענט. אין דרויסן האָט נאָך געשיינט און געברענט די זון אָבער אין דער טיף פון די קאַסטנדיקע צימערן איז שוין געשטאַנען אַ טוכלע קילקייט. און די וועש וואָס איז אַלע מאָל געהאַנגען איבערן הויף — די וועש האָט געטריפט לענגער איבערן קאַפּ און „זיך גאַרניט דערלעבט אַמאָל אויסצוטריקענען“, — אַזש ביו באַנאַכט, אַזש ביו מאָרגן. דער עיקר פלעג זיך די מאַמע קלאָגן, אַז זי קומט ניט אויס מיטן טאָג איבער די פאַרנאַכטן:

— „ס'איז נאָר עפעס, ווי עמעצער זאָל באַ איר צוגנבענען די פאַרנאַכטן“, — פלעג זי זיך קלאָגן, די מאַמע. „דאָרט, אין דער היים“, — פלעג זי זאָגן — האָט מען פון באַטאָג ביו אין אָוונט, געקאָנט אָפּטאָן וועלטן מיט אַרבעט; און דאָ, איידער מען קוקט זיך אַרום, פאַלט שוין צו די נאַכט...“

דערויף פלעגט נאָך דער טאַמע צוגעבן מיט אַ שמיכל:
— „אודאי: פון ווען דער פאַסטעך טרייבט די טשערעדע צוריק פון פּעלד, ביו די שיקסעס גייען זינגענדיק, מיט די מאַטיקעס אַף די אַקסלען, פון די בוריקעס, האָט מען געקאָנט די בהמה אויסמעלקן, די מילך איבערזייען און אפילו די פוטער אויסשלאָגן...“

די מאַמע האָט דערויף גאַרניט געענטפערט, נאָר געשמיכלט מיט אַן אומעטיקן שמיכל; אַ שמיכל — וואָס איז געווען טרויעריקער ווי אירע פּרוערדיקע געוויינערייען. ווייל די מאַמע האָט שוין איצט ניט געוויינט אַזויפיל ווי פּרוער; זי האָט זיך שוין אַזוי אָפּט ניט באַ-קלאָגט אַף „דעם דאָזיקן ווילדן לאַנד“. מען קען זאָגן, אַז זי האָט זיך

שוין אינגאנצן אויפגעהערט צו באקלאַנגן, די מאמע און ארום און ארום האָט זי גאַרניט אזויפיל אַרבעט איצטער: דער טאטע שלאָפט שוין ניט אין די באַטאָנגן, — דאָס בעט איז איצט געשטאַנען פאַרבעט, און די טיר אָפן — „עס זאָל זיך לופטערן“ — ווי אין אַלע צימערן פון „הויף“.

דער טאטע איז שוין מער ניט געגאַנגען צו דער אַרבעט אין דער בעקערני — „ער איז אַרויסגעפאַלן פון דער אַרבעט“, — האָט איצט די מאַמע נאָכגעזאָגט איטעס ווערטער. אזוי האָט זי טאַקע געזאָגט, די מאַמע, שוין אָן בושה, ניט רויט-ווערנדיק, און אָן אַ סימן פון טרערן אין קול, צו צאַלקע דעם ענקאַרגאַדע, אָדער צו סערקען זיין ווייב, ווען איינער פון זיי, אָדער ביידע אינאיינעם, פלעגן צושטיין צו איר מכוּח דירה-געלט באַצאָלן.

מיט „דירה-געלט“ איז שוין איצטער צאַלקען און זיין ווייב אָנגער-קומען ניט גרינג באַ די הויפישע שכנים. דאָס הייסט, גאָר גרינג איז דאָס זיי קיינמאָל ניט אָנגעקומען: אַלע מאָל איז עמעצער, אַ שכן, ניט געווען שווח בשווח מיט צאַלקען צוליב דירה-געלט; און סערקע פלעגט זיך דערפאַר אָפּרעכענען אַ מיט אים, אַ מיט זיין ווייב און קינדער: מיטן ווייב, באַם וועש וואַשן און אַרויסהענגען, און די קינדער — האָט זי גלאָט ניט געלאָזט דורכגיין דעם הויף. זי האָט זיי נאָכאַנאַנד געטריבן פון איין אָרט אָפן אַנדערן, פון דער פאָדערשטער פּאַטיע — „ווייל זיי וועקן איר אויף די קינדער“; פון דער הינטערשטער — „ווייל זיי טראָגן איר אָן מיסט“. און טאָמער האָט זיך אַ מאַמע פאַר זיי אָנגענומען, האָט ערשט סערקע אַף איר געעפנט אַ מויל, אַז:

— „אומזיסט וווינט מען אַף דער פּלאַסע, אָדער מען גייט אין עמיגראַנטן-הויז...“

דאָס איז פון אַלע מאָל געווען אזוי; אָבער איצט איז געוואָרן ערגער פון טאָג צו טאָג. כמעט אין אַלע צימערן איז געווען אַן „אַרויס-געפאַלענער פון דער אַרבעט“. איז צאַלקען טאַקע אָנגעקומען מיט „גרינע ווערעם“ — ווי ער אַליין פלעגט זאָגן — ביז ער האָט צונויפ-געקליבן די פאַר פּעזעס וואָס ער דאַרף אוועקטראָגן דעם באַלעבאָס, דעם אַרויפגעאַרבעטן איטאַליענישן מוליער, וואָס האָט דאָ געמאַכט „אַמערקע“ און לעבט ערגעץ אין „צענטער“ פון די דירה-געלטן וואָס זיינע הייפן טראָגן אים אַריין. פלעג זיך טאַקע סערקע קריגן מיטן מאַן טאָג און נאַכט, אים שעלטן מיט טויטע קללות — אים מיט די הויפישע שכנים — און האַלטן אין איין טענהן, אַז „מכות וואָלט זי זיי געהאַלטן הויפן און גערייניקט פון זיי דאָס מיסט, און אַרויסרייניקן זאָל עס שוין פון זיי די קישקעס מיט די געדערים, טאַטע האַרציקער אין הימל...“ אזוי האָט זי געמענהט אָפן קול, די שניידערקע, אָבער סני צאַלקע, סני די שכנים האָבן גוט געוויסט, אַז ס'איז סתם גערעדט: ניט

ער, ניט זיין ווייב האָבן אַמאָל גענומען אַ בעזים אין האַנט אויסצוקערן דעם הויף. און וואָס שייך דאָס דערלייגן, האָבן אַלע און יעדער באַזונדער פון די שכנים גאַנץ גוט געהאַט אויסגערעכנט, אַז דעם שניידער בלייבט נאָך, אַחוץ דער דירה, אַ פּאָר פעזעס אין קעשענע פון זיין „ענקאַר-גאַדעווען“. און דעם כבוד פון זיין אַ שטיקל באַלעבאָס איבערן הויף — האָט מען געוווּסט — וועט צאַלקע קיינעם ניט אָפּטרעטן, אפילו ווען דאָס זאָל אים נאָך קאָסטן עפעס פון דער קעשענע...

יא, ניט גרינג איז איצט אָנגעקומען די הויפּישע שכנים דאָס לעבן אין הויף. ניט האָבן צו באַצאָלן דירהגעלט אין איצט געוואָרן אַזאַ געוויינגלעכע זאָך, ווי „אַרויספאַלן פון דער אַרבעט“, אָדער עומען צוריק פון אַמאַסען מיט קידיקע הענט, אָן אַ קאַפּ זשערבע אָדער צוקער צו דער מאַטע... און אַ סך פון די הויפּישע שכנים האָבן זיך צוליב אָט דעם, „אַרויספאַלן פון דער אַרבעט“ גענומען, נאָך לאַנגע טעג פון קידיק גיין, פון אַרומשלעפּן זיך איבערן הויף און אַרומקריגן זיך מיט די אייגענע ווייבער, און מיט די איבעריקע שכנים, — צו אַזעלכע פּרנסות, וואָס פּרוער וואָלט זיי אפילו ניט איינגעפאַלן זיך צו זיי נעמען. אַ פּאָר יונגעך פון הויף האָבן פאַרקויפט צייטונגען אַף די טראַמוויען אָדער מאַנים איבער די גאַסן. אַנדערע האָבן זיך צונויפּגעקלאַפט אַ קעסטל און געפּוצט שיך אַף די ראַגן; דערנאָך, ווען זיי האָבן געבראַכט די פּאָר פאַרדינטע סענטן, צו די מאַמעס, האָבן זיך שוין די ווייבער ניט דערוועגט אפילו אַ הויך וואָרט אויסצורידן די שפּאַגל-נייע ברויט-געבער זייערע — אָט די זעליקע וואָס ערשט נעכטן זינען זיי זיי נאָכגעקאַפּן איבערן גאַנצן הויף מיט אַ קלאַפּער אין האַנט — אָדער נאָכגעשיקט אים, דעם קלאַפּער, איבער זייער קאַפּ, מיט אַ כּופּל-שמונהדיקע ברכה דערצו... און מעדינאַ, דער שלאָסער פון מיטקסטן צימער, אַ שווינגנדיקער, געשטופּלטער קריאָזשע, אַ שטיקל יחסן באַ זיך, ווייל ער איז געווען אַ גוטער אַרבעטער באַ וואַסענאַן אין דער פאַבריק און אַ נישקשהדיקער פאַרדינער, — מעדינאַ האָט, נאָך לאַנגע וואָכן אַרומדרייען זיך איבערן הויף אין אויסגעטראַטענע סאַפּאַטיזשעס, אויסגעמיסטערעוועט פון אַלטע קעסטלעך אַ וועגעלע, און אין דעם אַרומגעפירט איבער די גאַסן באַנאַנעס צום פאַרקויפּן. די באַנאַנעס פּלעגט ער צונויפּקלייבן ערגעץ באַ דער „מערקאדע אַבאַסטאָ“, אזוי האָט ער עמלס טאַטן דערציילט אין אַ באַטאַג, מיט האַלבע ווערטער, מיט לאַנגע שטיקשזווינגענישן, און נאָך לענגערע צי פון דעם האַלבי-פאַרלאַ-שענעם ציגאַר וואָס איז באַ אים געווען ווי צוגעקלעפט צו דער אונ-טערשטער ליפּ.

אַבער עמל האָט געוווּסט עפעס מער ווי דאָס, וואָס מעדינאַ דער-ציילט דעם טאַטן אירן: זי האָט געוווּסט אַז אַלע באַנאַנעס וואָס זינען

אים פארבליבן ניט קיין פארקויפטע דורכן טאָג, האָט ער צעטיילט צווישן די הויפישע ווייבער. די ווייבער פלעגן אָט די באַנאַנעס — שוואַרצ־לעכע, זיס־קלעפיקע און מיט אַ שאַרף־פוילנדיקער טוכלעקייט שמעקנדיקע, — צעכאַפן און פאַרטוילן צווישן די הויפישע קינדער; מיט דעם האָבן זיי פאַרשטאַפּט די הונגעריקע מיילער זייערע, וועמען עס האָט זיך געהלומט חלומות פון ברויט מיט פוטער, פון וורשט און פון קעז, פון הייסער, שמעקענדיקער קאווע מיט מילך, זיסע און פעטע, מיט אַ גראָבער „הויט“ באַצויגן, וואָס מען באַקומט פון מאַמעס ווען מען קומט פון דער שול. באַנאַנע־שאַלעכצער האָט מען איצט געקענט געד פינען אַ סך מער ווי קאַרטאַפּל־שאַלעכץ אין דעם הויפישן מיסט־קאַסטן. זיי האָבן זיך דאָרט געוואַלגערט קופעס־ווייז, און כמאַרעס פליגן האָבן דאָרט געזשומעט און אַרומגעטאַנצט אין יענעם ווינקל.

יאָ, צוליב אָט די באַנאַנע שאַלעכצער האָט זיך טאַקע געטראָפן אַ מעשה אין הויף, וואָס האָט אַלעמען אויפגערודערט; זי האָט שיעור ניט געמאַכט, אַז מען זאָל פאַרגעסן אין די נאַכאַנאַנדיקע שמועסן וועגן מלחמה, אינעם „אַרויסגעפאַלן פון דער אַרבעט“, אין ניט באַצאָלטן דיר־הגעלט און אין געשוואַלענע, צעפליקטע אַלמאַסען־ביבלעך, וואָס אַ קינד ברענגט צוריק אַפן אָרט פון זשערבע, צוקער אָדער ריז, — מיט דער טענה, אַז מען האָט נאָך די פּריןעריקע חובות ניט באַצאָלט, און אַז אין אַלמאַסען הענגט איינער אַ גרויסער פאַפּיר אָף דער וואַנט, וואָס זינגט זיך מיט אַ גראַם וועגן דעם, אַז:

„הינט גיט מען ניט אָן געלט,

מאָרגן — לאַכט ער פון דער וועלט...“

מאַמעס האָבן די קינדער ניט איינמאָל אָנגעפאַטשט פאַר אָט דעם גראַם, און פאַר אַ דערלייגעכץ געלייגט שלאָפן אָן וועטשערע. אָבער די קינדער פלעגן אָף צו מאָרגנס פאַרגעסן, און אין הויף האָט געד קלונגען דאָס אַלמאַסענערישע לידל אַ גאַנצן טאָג אין די הונגעריקע קינדערשע מיילער.

וואָס אַמאָל — האָבן סײַ דער שניידער מיט דער שניידערקע, סײַ די שכנים געלייגט ווינציקער כבוד איינער אַפן אַנדערן. וואָס אַמאָל האָט צאַלקע אַלץ מיט מער רוגזע אָנגעקלאַפּט באַ אַ הויפישן שכן אין צימער, און אים אַרײַנגערעדט אין דער אָפּענער טיר — ווייטער פון דער טיר איז ער קיינמאָל ניט געגאַנגען צו קיינעם — אַז: „אָדער ער באַצאָלט דיר־הגעלט אָדער ער לײדיקט אים אָפּ „זײַן“ צימער“... וואָס אַ טאָג, האָט זיך סערקע מער און מער אידועקעוועט איבער די הויפישע קינדער, זיי געטריבן פון דער פאַדערשטער פאַטיע אין דער הינטער־שטער, זיי געהויסן איר ניט „פאַרהאַקן דעם קאַפּ מיט זייערע ממזרישע

קולות, זיי געוונטשן, אז זיי מעגן ווערן הייזערדיק כאָמטש אַף אַ פּאָר וואָכן, ניט מער..."

אין איין שיינעם טאָג האָט צאַלקע צו וויסן געזעבן די שכנים, אז מער טראָגט ער ניט אַרויס דאָס מיסט מיטן גרויסן בלעך אַף דער גאַס. אַן עק — זאָל זיך יעדער שכן אַרויסטראָגן זײַן אייגן מיסט אין אַ קעסטל. צי אין אַ בלעכל; ער איז קיינעמס משרת ניט, צאַלקע, זיי וועלן פרעסן באַנאַנעס, און ער וועט זיי טראָגן דאָס מיסט? אַ פּינג! מער וועט אים שוין קיינער ניט קריכן אָפּן קאַפּ!

דעמאָלט האָט זיך עס צווישן די שכנים אויפגעהויבן דער אמתער ויצעקו — ווי עטלעס טאַטע האָט געזאָגט. עטל האָט ניט אָנגעהויבן צו וויסן וואָס אָט דאָס מאָדנע וואָרט באַטייט. איר איז זי סך בעסער געפעלן געוואָרן, ווי מעדינאַ האָט געזאָגט:

— „זיי האָבן זיך אַ הייבגעטאָן, — האָט ער געזאָגט צום טאַטן, מיט אַ זײַט, ווי זײַן שטייגער איז, און דער צייגאַר איז נאָך אַלץ געווען אָנגעקלעפט באַ אים אַף דער אונטערשטער ליפּ, — זיי האָבן זיך אַ הייבגעטאָן, ווי אויפגעזאַטענע מילך..."

— וואָס הייסט — האָט באַלד אָפּן גאַנצן הויף גענומען גראַנערן פאַלמיראַ די וועשנע, זיך פאַטשנדיק איבער די גראָבע קליבעס אירע, אַרום וועלכע עס האָבן זיך געפלאַנטערט אַ היפשע כאַפּטע קינדער, וואָס קיינער ווייס ניט ווער עס איז דער טאַטע זייערער — וואָס הייסט, — „יעדער זאָל זיך טראָגן מיסט?" און פאַרוואָס איז ער עפעס אַן ענקאַר-גאַדע צו זאָגן דעות, אז מען ברענט אַ ביסל לענגער די עלעקטרע באַנאַכט, און וויל גאַרניט וויסן, צי אַ קינד האָט נעבעך צו טאָן מיטן בײַבל, צי אַ פרוי האָט געבראַכן אַ גאַנצענע נאַכט מיט דער גרינער גאַל, צי אַ מאַן האָט זיך געריסן ביז פאַרטאָג אַף די ציין?...

— און פאַרוואָס איז ער עפעס אַן ענקאַרגאַדע, אז עס קומט צו מאַנען דיר-הגעלט, און רײַסט די אָדערן, כאָמטש ער ווייס גאַנץ נוט, אז מען איז שוין חדשים-לאַנג אַרויסגעפאַלן פון דער אַרבעט, און קינד דער הונגערן באַ אונדז? ... האָט מיט אַ שפיציק קול, גאַרניט אַף איר שטייגער, אַ געשריי געטאָן איבערן גאַנצן הויף, מעדינאַס טונקל-הויטיק ווייב, אָבער באַלד געכאַפט אַ קוק אָפּן מאַן, זיך ווי אַינגעשרומפן און פאַרשטעקט דעם קאַפּ צווישן די אַקסלען.

— און פאַרוואָס האָט עפעס זײַן ווייב דאָס עזות צו וואַרפן פרעמדע קינדער פון איין פאַטע אין דער אַנדערער, — ווייל זיי פאַרטומלען איר דעם קאַפּ, דער פריצע, — פאַרוואָס קוקט זי בעסער ניט אַף אירע אייגענע. פאַרשמאָדערטע ממזרים, — האָט אַ זאָג געטאָן אימע, — אַרויסשטעקנדיק דעם שיינעם, געקרייזלטן קאַפּ פון איר קינד-טיר. עטלען איז יענץ שטיקל צײַט אויסגעקומען ווי דאָס סאַמע פרוי-

לעכסטע פון איר גאנץ לעבן אין „הויף“. קיינמאל זינען נאך די שכנים ניט געווען אזוי נאָענט און היימיש צווישן זיך. קיינמאל האָט זיך אזא פּריןטיקעקייט ניט געהערט אין זייערע שטימעס, ווען זיי האָבן גערעדט איינע צו דער אנדערער. זעלטן, אז איין שכנה זאָל זיך אין יענע טעג קריגן מיט דער אנדערער. אפילו די, וואָס זינען געווען צעקריגט צווישן זיך, האָבן זיך איבערגעבעטן און אזעלכע, וואָס האָבן זיך גאָט געהאַטן פון דער ווייטנס — ווי די מאַמע מיט דער וועשן פּאַלמיראַ, — האָבן זיך איצט דערנענטערט. זיי האָבן אין פּריוועדיקע מחקמות פאַרגעסן; אַלע אינאיינעם האָבן זיי געפּייערט אַפּן ענקאַרגאַדע, — און אָט דער שותפותדיקער כּעס האָט פון אַלעמען געמאַכט ווי איין משפּחה.

צי וויל אין אַלע קיכן איז איצט געווען אזוי פּוסטלעך ווי באַ עמלם מאַמע אין קיך, צי וויל דער קריג מיט צאַלקען האָט זיי אַלעמען גע- האַלטן אזוי פאַרנומען אַ גאַנצן טאָג, — נאָר די ווייבער האָבן זיך עפעס ווי אָפּגעקאָזט פון דער באַגעבאַטישקייט. אין די קיכן האָט מען כּמעט ווי ניט געקאָכט; מיט אַ מאַמע, מיט אַ שטיקל ברויט מיט אַ באַגאַנע איז מען אָפּגעקומען, סײַ די גרויסע, סײַ דאָס קליינואַרג. האָבן די ווייבער טאַקע געהאַט צײַט אַ גאַנצן טאָג צו שטיין אַפּן הויף, זיך צונגיפּעמען אין קופּשעלעך און טענהן, אויסטענהן זיך, אָדער גלאַט אויסריידן זיך דאָס האַרץ איינע פאַר דער אנדערער, זיך דערמאָנען אַלט- פאַרגעסענע עוולות און אָקערשט ניט לאַנג באַגאַנגענע חטאים פון דעם ענקאַרגאַדע מיטן ווייב.

דאָס האָט צאַלקען נאָך מער אַרויסגעבראַכט פון די כּליים: פון שטענדיק אָן האָט ער פּינט געהאַט, אַז עמעצער שטייט ליידיק: האָט ער געזען, אַז אַ מיידל באַ אים אין סאַקע האָט אַ אַ רגעלע אָפּגעשטעלט דאָס נייען, האָט ער זי באַלד אַ כאַפּ געטאָן: — וואָס, פּייגעלעך פּלען אַרום? ...” האָט ער געזען אַ קינד שטיין באַ זײַן טיר, האָט ער באַ דעם אַ פרעג געטאָן:

— „האַסט גאָרניט וואָס צו טאָן? גיי, מאַך די „דעבערן“... אָדער פּשוט: — „גיי נאָר, די מאַמע רופּט דיך דאָרטן...”

איצט, אַז ער האָט דערזען אזויפיל ווייבער שטייען גאַנצע טעג אַפּן הויף מיט פאַרלייגטע הענט און קלאַפּן מיט די מינלעך, האָט זיך אין אים צעפּלאַקערט די אַמביציע: ער איז אַרויס און אַ זאָגנעטאָן איבערן גאַנצן הויף, „אַז אָט — ער וועט זיך נאָר אַ ווײַל אָפּרייסן פון דער אַרבעט, וואָס ליגט אים אַפּן קאָפּ, — ער איז דאָך ניט קיין ליידיק- גייער, ווי אנדערער, וואָס האָבן צײַט אַ גאַנצן טאָג צו שטיין מיט פאַר- ליגיטע הענט און זיך שלאַגן קאָפּ אָן וואַנט — גייט ער, צאַלקע, אַוועק צום באַלעבאַס און טראָגט אים אָפּ די שליסלען. אויס ענקאַרגאַדע! ער

האָט עס אין דער ערד, דעם גאַנצן עסק: זאָל אַן אַנדערער זיך מרדאָגן מיטן מיסט און זיך אַרומניסן מיט די שכנים!" ווען צאַלקע זאָל בעת מעשה ניט געווען זיין אזוי אין כעס, ניט שמאָרען מיט דער בלינד-געוואָרענער נאָז, וואָס שטאַרטשעט באַ אים אַרויס פון צווישן די שוואַרצעכע, ניט ראַזירטע באַקן; ווען ער האַלט ניט אין איין שלעפּן די הויזן, וואָס גליטשן זיך באַ אים אַלעמאָל אַראָפּ — וואָלט עטל געהאַט גרויס השק צוגיין צו אים און אים אַ פרעג טאָן, וואָס פאַר אַ שליסלען וועט ער אָפּטראָגן דעם באַלעבאָס? די שליסלען פונעם גרויסן „הויף“ טויער? געדענקט עפעס עטל ניט, אַז ער זאָל אַמאָל גאָר זיין צוגעמאַכט, דער טויער, פון פאַרשלאָסן, שמועסט מען שוין ניט...

נאָך צוגיין איצטער צו צאַלקען האָט עטל מוראַ. צאַלקע איז אַ כעסן, און עטל האָט שוין ניט איינמאָל געכאַפט פון טאַטן אַ פסק איבער אים. דער עיקר, ווען סערקע האָט אים אָפּגעטראָגן, ווי אזוי זי, עטל, מאַכט נאָך פאַר די שכנים ווי ער שמאָרעט מיט דער נאָז, שלעפט די הויזן אַף אַרויף און ציקלט זיך דאָרטן אין סאַלע, אַף זיין ציגענעם קולכל... און אַ חוץ דעם — האָט איר פשוט ניט געקלעקט קיין צייט, עטלען. פון נאָר אויסהערן, וואָס מען רעדט אין יעדער קופקעלע מענטשן, פון אַרומלויפן פון ביידע פאַטיעס צו דער סאַלע און צוריק, — האָט זי שוין פשוט קיין כוח ניט געהאַט צו שטיין אַף די פיס. ניין, אזוי פריילעך איז נאָך אין הויף קיינמאָל ניט געווען. אפילו ווען אַנדזשולין האָט געשטאַבן זיין ווייב אַלפאַנסניע. אָבער ווי פריילעך עס איז ניט געווען אין „הויף“ — איז פאַרט ניט פריילעכער געוואָרן באַ עטלס טאַטע-מאַמען אין צימער. ווען זי איז אַריינגעפאלן אַהינצו פאַרנאַכט, אַ טויט-הונגעריקע און אַ שטאַרק פאַרטאַראַממעטע, אַף גאַנצע דריי שפראַכן — יידיש, שפּאַניש און איר טאַלעניש; ווען זי איז אַהינצו אַריינגעפאלן און געוואָלט נעמען דערציילן וואָס עס טוט זיך עפעס אין הויף, — איז זי מיטאַמאָל ווי אָפּגעקילט געוואָרן. זי האָט דערזען: אין דעם טונקל-באַלויכטענעם צימער איז דאָס עלעקטרישע לעמפל אַרומגענומען מיט אַ צייטונג און צוגעשפּיליעט מיט אַ וועש-קלעמערל; דער טאַטע שפאַנט אַרום איבערן צימער הין און צוריק, פון דער שאַפּע ביזן בופעט. ער קנאַקט אויס די פינגער. די מאַמע זיצט באַם טיש און פאַרריכט שוין צום וויפּלטן מאָל די זעלבע אויסגעטראַטענע שקאַרפעטן. זי האָט זיך דערטראַכט צו אַ נייעם אופן פון פאַרריכטן שקאַר-פעטן, — די מאַמע: פון צוויי מאַכט זי איינעם. זי שניידט אויס די כאַלע-וועס און לייגט פון זיי אַ פּיאַטע — איז דאָס אַ פּרישע פאַר שקאַרפעטן. דאָס האָט זי מעדינאַס ווייב אויסגעלערנט, — דער מאַמען...

עטל האָט אַ טראַכט געמאַן — וואָס פאַר אַ מאָדנע מענטשן זיי זיינען דאָס, די טאַטע-מאַמע אירע: דאָרט אין הויף טוט זיך חושך, מען רעדט, מען טענהט, מען קריגט זיך, ס'איז פריילעך, אַז פריילעכער

קען שוין גארניט זיין, און זיי — זיי זיצן אין שטוב, און ס'הייבט זיי גארניט אָן אַנצוגיין די גאַנצע מעשה... די מאַמע — ווייס נאָר אירע שקאַרפעטן צו לאַטען. און דער טאַטע — ער האָט זיך גענומען צו זיין אַמאָליקן טועכיץ, זינט ער איז אַרויסגעפאַלן פון דער אַרבעט: אַרומשפּאַר נען איבערן צימער און קנאַקן די פינגער...

עטל האָט גרויס חשק געהאַט זיי צו דערציילן:

— צאַלעקע האָט טאַקע געהאַלטן וואָרט: דאָס מיסט טראַגט ער טאַקע ניט אַרויס, און דער באַרג דאָרטן אין ווינטסטן הויף-ווינקל, אין דער הינטערשטער פּאַטיע, — וואַקסט אַלץ העכער און העכער. די שכנים וואַרפן אַהין, וואָס נאָר זיי קענען. זיי זוכן באַדיי אויס מיסט. און פון דאָרט טראַגט זיך שוין אַ שווערער, איפעשדיקער ריח פון פּוילעניש. כּמאַרעס מיט פּליגן רוען זיך אַרום איבער דעם באַרג אַ גאַנצן טאָג, און צעפּלִיען זיך פון דאָרט איבער די הילצערנע קיכן, באַקלעפּן די כלים און די קינדערשע פּנימער, דער עיקר, ווען זיי עסן די זיסלעך-קלעפּיקע באַנאַנעס.

די הויפּישע שכנים האָבן שוין פון עטלעכע טעג אָנגעהויבן צו ריידן אַף אַ קול אַז מען דאַרף אונטערצינדן דעם באַרג מיסט, אויב צאַלעקע וועט אים באַצייטנס ניט אַרויסשלעפּן אַפּן גאַס. און טאַמער — האָבן זיי געזאָגט — וועט זיך אָנכאַפּן אַ הילצערן קיכל, איז אויך קיין אומגליק ניט. אפּשר וועט דעמאָלט דער באַלעבאָס, דער אַרויפגעאַר-בעטער איטאַליענער, זיי אויפשטעלן געמויערטע קיכן. „וואָס, עס וואָלט זיי אפּשר ניט געפּאַסט, די הויפּישע ווייבער, — האָבן זיי געטריבן קאַטאַוועס — עס וואָלט זיי אפּשר ניט געפּאַסט צו קאָכן אין געמויערטע קיכן, מיט איינערנע פּליטעס און מיט מאַרמאָרנע וואַש-טישן, ווי באַ לייטן פּירט זיך?..“ — האָט זיך אַרויסגעכאַפט פּאַלמיראַ, און שוין אָן לצנות אויסגעשרייען, „אַז מען וואָלט געדאַרפט נעמען דעם באַלעבאָס און אים אַרביינעצן אַהין, — ניט אין מויער, נאָר אין אַ באַרג מיט מיסט, און אים אויספּרעגלען אַ ביסל, — און טאַקע אינאיינעם מיטן שיינעם ענקאַרגאַדע — אין צווייען וועט זיי זיין פּריילעכער...“

אַט דאָס האָט עטל געוואָלט דערציילן פאַר טאַטע-מאַמע, אָבער די לייטישע שטילקייט וואָס באַ זיי אין צימער, און דאָס איינגעהאַלטענע שווייגן, זייערס, — האָט זי אַ ביסל אָפּגעקילט. איינס האָט זי פּונד דעסטוועגן געמוזט זאָגן דעם טאַטן: — זי האָט געדאַרפט צו וויסן טאָן, אַז צאַלעקע, — צאַלעקע, וואָס האָט זיך, ווייזט אויס, דאָך אַ קאַפּעלע דערשראָקן פאַר דער שכנחס זאָג, אַז מען וואָלט אים געדאַרפט אויס-פּרעגלען אַפּן באַרג מיט מיסט — צאַלעקע גייט דאָס איצט אַהער, צו זיי אין צימער. און טאַקע: אַ קלאַפּ טאַענדיק אין טיר, און ניט דערוואַרטן-

דיק זי אף אן ענטפער, האָט צאַלקע, — אַז ווי אַ ניט געבעטענער גאַסט, אַז ווי אַ שטיקל מיוחס, — זיך אַרײַנגעשטעלט אין צימער. ... מיט אַ שמאַרע מיט דער נאַז, און אַרױפצונדיק די הויזן, האָט צאַלקע גענומען ריידן עפעס ווי פון דער מיטן, ווי ער וואָלט געפירט אַ שוין פון פּרײַער אָנגעהויבענעם שמועס:

„...אַז זיי זײַנען דאָך עפעס ייִדן, זײַנען זיי... און אַז ייִדישע שכנים וואָלטן געדארפט אַלע אינאיינעם עפעס זען צו טאָן, ווײַל אין די גוים האָט זיך שוין צעקאַכט די טריפהנע יוכע, און אויסלאָזן וועט זיך, ווי אַזע מאָל, צו ייִדישע קעפּ...“

דער טאטע האָט אים ניט געלאָזט ענדיקן ריידן. ער האָט אַ קוק געטאָן אַף אים, ווי ער וואָלט זיך פון אים געמאוסט: ווי ער, צאַלקע, וואָלט דאָס געווען דער שטינקענדיקער באַרג מיט מיסט וואָס אין דער הינטערשטער פּאַטיע. ער האָט אים אָפּגעהאַקט קורץ און שאַרף:

— מיך צו אַינערע מסחרים מישט ניט. באַ מיר זײַנען ייִדן — ניט ייִדן — אַלץ איינס. אַבי אַ מענטש. אַ מענטש דארף מען זײַן, — איר הערט?...

— אָבער פונדעסטוועגן... אַ פונק ייִדישקייט דאַרף זיך דאָך גע- פינען באַ אַ ייִדן, — האָט צאַלקע דערווידערט, שמאַרענדיק מיט דער בלייכער נאַז, און שלעפּנדיק די הויזן — וואָס הייסט, אַלע מאַכן זיך יד אחת קעגן מיר? וואָס בין איך דאָס, — אַ באַלעבאָס? אַן אַרבעטער, אַן אַרעמאַן גלייך ווי אַלע בין איך!“

— ווערזשע הייסט אייך מאָנען דיר-הגעלט, און טרענען די אָדערן, אַז ס'איז ניטאָ צו באַצאָלן?... זײַט איר ניט קיין באַלעבאָס, הינט וואָס ריכט איר שטיקער — דיר-הגעלט?... דאָ האָט זיך שוין אַרײַנגעמישט די מאַמע, אויפֿהייבנדיק דעם קאָפּ פון אירע שקאַרפּעטן.

— ווען מען פּאָלגט מיך — האָט זיך אָנגערופן דער טאטע, שוין אָן שום כּעס, — דאַרף מען אינגאַנצן ניט קיין ענקאַרנאַדעס. מען רוימט אַליין און מען היט אָפּ דעם הויף אַלע אינאיינעם, און נאָך דיר-הגעלט — זאָל קומען דער באַלעבאָס אַליין — עס מעג אים אָנשטיין — וועט ער שוין אין איינזעגס זען וואָס מען דאַרף אין הויף פאַרריכטן... אַז עס וואָלט געווען דעמאָלט ריינער, אַז שענער. אַלע וואָלטן געווען גלייכע שכנים, און צו אייך — וואָלט קיינער קיין טענות ניט געקאָנט האָבן... — „אזויאוי, הייסט עס?... האָט צאַלקע אויסגעצויגן דעם האַלדן,

און זיך געטאַפּט מיט דער האַנט, וואָס מיטן גאָלדענעם „סיגעט“ דאָס בלייכע, געדיכט-באַוואַקסענע פנים, — ווילט איר, הייסט עס, גיין אַף מיין ברויט?... צונעמען באַ מיר, און אַליין ווערן ענקאַרגאַדע?... מיר האָט זיך אָבער שוין פון לאַנג אויסגעוויזן אזוי. נרנן, — מירן שוין

זען וואָס מען האָט צו טאָן... " ער איז אַרויס פון צימער און גענעבן אַ שטאַרקן קלאַפּ מיט דער טיר. די מאַמע האָט געקוקט אָפּן טאַטן. דער טאַטע — אַה דער מאַמען. זיי האָבן אַ שמייכל־געטאָן, — אָט־אַט וועלן זיי זיך צעלאַכן. אָבער צום לאַכן איז ניט דערנאָנגען, ווייל פון קלאַפּ האָט זיך דאָס קינד אויפגעכאַפּט און גענומען שרײַען. די מאַמע האָט אַרויסגענומען דאָס קינד פון וויגל. זי האָט, ווי שטענדיק, מיטן קינד אַה די הענט זיך צוגעזעצט אָפּן קליינעם שטרויענעם בענקעלע. זי האָט צעשפּיליעט דאָס קאַפּטל און צוגעטויליעט דאָס קינד צו זיך; אָבער באַלד האָט דאָס קינד ווידער גענומען שרײַען מיט באַנומענע קולות.

דער טאַטע האָט שטיל אַ פרעגגעטאָן:

— וואָס איז דעם קינד?

און די מאַמע, אָנבייגנדיק דעם קאַפּ צום קינדס קעפל, האָט נאָך שטילער געענטפערט:

— ס'האָט ניט וואָס צו זייגן. פון נעכטן אָן האָב איך גאָרניט

געהאַט אין מויל...

אין צימער איז ווידער אָנגעשטאַנען אַ שטיקקייט. עטל האָט געקוקט צום טאַטן, וואָס האָט זיך אויסגעדרייט מיטן פנים צום בופעט; צו דער מאַמען, וואָס האָט פאַרגראָכן דעם קאַפּ אין דעם קינדס קעפל, אזוי, אַז מען האָט איצט ניט געקענט וויסן — ווער וויינט עס, די מאַמע, צי דאָס קינד.

מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט פון הויף אַ געטומל פון אַ סך קולות און דערצו — דאָס שלעפּן פון עפעס אַ זייער שווערער זאך אַה די הויף־שטיינער.

עטל האָט מיט איינמאָל פאַרגעסן אין טאַטע־מאַמע, אין דער שטיק־קייט באַ זיי אין צימער, אינעם וויינענדיקן ברודערל, — זי האָט מיט אַלע כוחות אַ יאָג־אָרויס געטאָן אָפּן הויף. זי איז אַרומגעכאַפּט געוואָרן מיט אַ גוואַלדיקן טומל. אַ געמיש פון שרײַענדיקע, לאַכנדיקע און קוויטשענדיקע קולות, פינפערניען און געלעכטער.

עטל האָט דערזען: צאַלקע מיטן באַבערדלטן יודן פון צווייטן צימער, רחלעס מאַן, שלעפּן איבערן הויף דעם שווערן, גרויסן באַרג מיט מיסט. ביידע מאַנסלײַט שלעפּן: צאַלקע, — מיט אַן אָנגעבויענעם קאַפּ, ניט קוקנדיק אַה קיינעם. זײַן שטענדיק בלייכער, באַוואַקסענער פנים איז איצט שטאַרק רויט און ווי אָנגעדראָגלן.

יענער ווידער — רחלעס מאַן — שלעפּט מיט אַלע כוחות און דאָס פאַרריסענע בערדל זינס זעט אויס, ווי עס וואַלט זיך געוואַלט אַרויס־רייסן פון פנים און לויפן אַה צו פּרײַער, וואָס גיכער אָפּטאָן דאָס שטיקל אַרבעט און שוין זײַן צוריק באַ זיך, אָפּן שפיציקן ביינערדיקן פנים,

אונטער די דינע, געשלאָסענע ליפן, וואָס שאַקלען זיך אזוי פרום אַלע
טאָג נאָכן עסן, בעת די לאַנגע, דינע פינגער קנעטן אַ שטיקל ברויט
אָפן טיש.

אַט אזוי שלעפן זיי, און פון ביידע זייטן די ווייבער — רחלע און
סערקע, וואָס העלפן זיי מער אויקען און קרעכצן ווי שלעפן — און
ארום זיי, — אַ ווילדער געהילך פון שרייענדיקע, פיפנדיקע און לאַכנ-
דיקע קינדער — אַלע קינדער פונעם הויף.

די עלטערע — קוקן אַרויס פון צימערן און קיכן. זיי לויפן ניט
נאָך אָבער זיי העלפן — לאַכן, שרייען און פיפן: דאָס באַגלייט זיי,
די פיר פאַרשוין מיטן באַרג מיסט אין דער מיט, — אזוי אַרויס מיט
גרויס פאַראַד דער גאַנצער „הויף“.

X

ש מ א ט ע ס

...אז עטל איז צוריק ארנין צו טאטע-מאמע אין צימער, איז דאָרט נאָך אלץ געווען אזוי לויטש-שטיל און טונקל, אָבער די פרויערדיקע אומעטיקייט — האָט עטל באַלד דערפילט — האָט זיך עפעס ווי געהאט אויסגעוועפט. צי איז דאָס דערפאר, וואָס דער הויפישער געטומל האָט זיך פאָרט ווייניטווי אהער אַרנינגערין מיט זיינע געלעכטערס און געשרייען, צי אפשר נאָר דערפאר, וואָס אין צימער האָט זיך איצטער געפונען איינער אַ מענטש, וואָס אז ער איז נאָר געקומען, איז באַלד געוואָרן פריילעכער אין שטוב?

הערש האָט דער דאָזיקער מענטש געהויסן, און גערופן האָט מען אים „דער אלטער הערש“, כאַטש ער איז גאָרניט געווען אזא אלטער. אפשר האָט מען אים אזוי גערופן צוליב זיין קליין, גרוילעך סאַמעטענעם בערדל; אפשר — צוליב די גרוילעכע, געדיכט-געקריניזטע האָר, וואָס האָבן באַ אים אַרויסגעקוקט פון אונטערן היטל מיטן דאַשעק. ווייל אַ פנים האָט דער „אַלטער הערש“ געהאַט אַ יונגן, אַ קיילעכיקן און אַ פאַררויטלט-שמיכלענדיקן. און די אויגן באַ אים — קליינע, נאָר לע-בעדיקע און שטענדיק לאַכנדיקע — האָבן עטלען אלע מאָל דערמאָנט אין וואַרעמע זומער-טעג, ווען די מאַמע פרעגלט אינגעמאַכטס און עס שמעקט אין קיך מיט „קלובניק“ און מיט צוגעברענטן צוקער, און עטל פאַרזוכט אלע מאָל צוביסלעך פון דעם שוים-לעפל. זיינע הענט — אלע מאָל וואַרעמע און פּוּקע. אפשר איז דאָס געווען דערפאר, וואָס דער אלטער הערש האָט ליב געהאַט צו ריידן וועגן פעטע, הייסע בלינצעס, וועגן אַ גוטער „מאליי“, אפשר דערפאר, וואָס עטל האָט זיך מיט אַמאָל דערמאָנט אז אחוץ אַ פאָר שוואַרצעכע באַנאַנעס האָט זי נאָך היינט גאָרניט געגעסן, — זי איז צוגעפאַלן צו דער מאַמען מיט אַ געשריי:

„עסן, מאַמע, עסן! איך בין הונגעריק, מאַמע!“

אָבער באַלד זיך דערמאָנט וואָס עס איז געווען אין צימער איידער זי איז אַרויס, זיך דערמאָנט אין דער מאַמעס שטילן זאָג:

— „כ'האָב פון נעכטן אָן ניט געהאַט אין מויל...“

און חרט-הינעקראַגן אַף דער גאַנצער מעשה.

נאָר די מאַמע האָט איצט געקוקט אַף איר מיט אַ מילדן, באַרניקטן

בלוי און זי צורופנדיק צום טיש, האָט זי איר אונטערגערוקט א פולן טעלער מיט גאלדיקע, מילכיגע קנישעס. זי האָט איר געזאָגט: — עס, מיין קינד. באַלד וועלן מיר טרינקען טיי...

עטלען האָט, קניענדיק דאָס פעטע זויערלעכע טייג מיט קעז, זיך אויס-געווויזן, אז פון דעם הערט זיך א ריח פון נאַפּטאַלין און פון לאַנג-באהאַלטענע קליידער. זי האָט געכאַפּט אַ קוק אַף יענער זייט טיש. וווּ דעם אלטן הערשם ווייב מאַכלע, איז געזעסן: דאָס האָט זי, הייסט עס, געבראַכט די מילכיגע קנישעס.

מאַכלע, אַ קלייניקע, אַ דאַרינקע יודענע, מיט פּונקט אַזעלכע גרוילעכע געקרייזלטע האָר ווי באַ איר מאַן, מיט שטענדיק רויט-פאַר-וויינטע אויגן, מיט אויסגעקרימטע פון רעוואַטזיום אויסגעדרייטע פינגער, — איז געווען אַ מסוכנה בריה: „איין ווירטן אין דער וועלט“ פלעגט די מאַמע אַף איר זאָגן. אָבער עטל האָט פון מאַכלען ווינציקוואָס גע-האַלטן. ערשטנס, האָט זיך פון איר שטענדיק געהערט אַ ריח פון נאַפּ-טאַלין און לאַנגע צייט באַהאַלטענע מלבושים. צווייטנס, כאַטש די מאַמע האָט געזאָגט, אז זי איז אַ „מסוכנה בריה“, האָט עטל געהאַלטן אז זי איז גאָר אַ מסוכנה נודניטשקע, אָט די יודענע. אַלע מאַל, ווען זי איז געקומען, האָט מען געמוזט פון איר אויסהערן די זעלבע מעשה, וואָס זי האָט געהאַט צו דערציילן: די מעשה וועגן דער שנור אירער, „די גויע די מרשעת, וואָס דער זון אירער האָט מיט איר חתונה געהאַט. און זיך דערווייטערט צוליב איר פון טאַטע-מאַמע, — פון דער אייגענער, לייבלעכער מאַמען. — און עס גייט אים אזוי גוט, דעם זון אירן, און ער לעבט עס מיט דער גויע אין אַ גוואַלדיק-גרויסער שטוב, מיט איך-ווייס-אַליין-ניט וויפל צימערן. און די מאַמע — די לייבלעכע מאַמע! — טאָר אפילו אַף דער שוועל ניט קומען. אָט די מאַמע, וואָס האָט אים מיט-אַדייאָ הענט אויסגעניאַנטשעט, און ווען ער האָט געפאַקט און געמאַזלט, און געהאַט אַן אויסשיט אַפן קעפל, — אזאַ קאַפּ ווי ער האָט, דאַרף מען דאָך די גאַנצע וועלט אויספאַרן, און אַזעלכעס דאַרף אַרנינפאַלן צו אַ גויע אַ מרשעת, וואָס לאָזט דער מאַמע — דער לייבלעכער מאַמען אַף דער שוועל ניט אַרויף...“

אַלע מאַל, באַם דערציילן אָט די מעשה, האָט מאַכלע געווישט די רויטע, פאַרוויינטע אויגן מיט די געשוואַלענע, אויסגעקרימטע פינגער פונעם „רעמאַטעס“, ווי זי זאָגט אַליין, וואָס זי האָט געקראָגן פון וואַשן פרעמדע גרעט, כדי דער זון אירער זאָל קענען שטודירן, „וואָרעם אזאַ קאַפּ ווי ער האָט, און אז ער האָט שוין קוים מיט צרות געענדיקט, דאַרף די מאַמע — די לייבלעכע מאַמע — זיך אויסהיטן פון גיין צו אים אין שטוב, אזאַ שטוב ווי ער האָט, מיט איך-ווייס-אַליין-ניט-וויפל צימערן...“

עטלעך איז אָט די מעשה — וואָס איז איר די ערשטע צײַט דווקא יאָ געפֿעלן — איצט געווען נמאס און מיאוס. זי האָט אמאָל אַ פֿרוור געמאָן פֿאר זיך, צי זי קען אָפֿרײַדן אַ שעה צײַט, ווי מאַכלע, ניט אָפֿ כאַפֿנדיק דעם אָטעם, מיט אַ ווײנענדיקן קול — און ס'איז ניט אַרויס זײער געראַטן באַ איר. האָט זי זיך דערפֿון אָפֿגעלאָזט. אויך דער אַלטער הערש האָט פֿײַנט געהאַט צו הערן זײַן ווײַבס ווײנענדיקע מעשיות. ער האָט בעסער ליב געהאַט צו דערצײלן פֿרײלעכע מעשיות: מעשיות פֿון „הערשעלע אָסטראָפֿאָליער“; אָדער זינגען אַפֿ אַ דין קולכל לידלעך אַפֿ דרײַ לשונות: יודיש, אוקראַיניש און „לשון קודש“. דאָס הײַסט, ווי דער טאַטע האָט איר עטלעך, אמאָל געגעבן צו פֿאַרשטײַן, — „שטיקלעך פֿונעם דאוונע“, אָבער עטלעך האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דער טאַטע, וואָס אַלצדינג ווייס ער, און אַלצדינג גיט ער איר צו פֿאַרשטײַן, האָט איצט אַ מיאוסן טעות: ווײַל ווי קען דאָס געמאָלט זײַן, אַז דאָס מײַן דאוונע, וואָס איז לױט זײַ ווייס פֿון האָבן געזען דעם פעטער מאַיר, אברחם מײַט „די בוריקעס“, אָדער רחלעס מאַן — אַ נאַרישע, נודנע זאַך — ווי קען דאָס זײַן, אַז דאָס זאָל זײַן דאָס זעלבע, ווי אָט די פֿרײַ לעכע, לוסטיקע ניגונים, וואָס דער אַלטער הערש זינגט אויס אַפֿ זײַן בײַקולכל, און פֿאַרמאַכט אַזש די אויגן דערבײַ, און קנאַקט צו מיט די פינגער, און אפֿילו דער טאַטע, וואָס פֿון דאוונען איז ער ווײַט, — העלפט אים צו, און באַמקעט די ניגונים, און קנאַקט אפֿילו צו מיט די פינגער, — ווען ס'איז אים נאָר אויפֿגעלייגט אַפֿן האַרצן?...

עטל האָט שוין פֿון לאַנג געהאַט געפֿועלט באַ זיך: פֿאַראַן צוויי ערליי מענטשן אַפֿ דער וועלט: אַזעלכע ווי רחלעס מאַן, וואָס קוקן קײנעם ניט אין פֿנים; אַז זײ גײען פֿאַרבײַ דעם הויף — לױפֿן זײ דורך אַפֿ דער גיך, מיט אַן אָנגעבויגענעם קאַפֿ, זײ זעען קײנעם ניט, זײ קענען קײנעם ניט, מיט קײנעם רײדן זײ ניט. און אַז עס קומט עפֿעס אַ שמחה אין „הויף“, אַ שטײַגער, ווי ווען מען האָט דעם גרויסן באַרג מיט מיסט אַרויסגעשלעפֿט, דעמאָלט גיבן זײ זיך אַ באַווייזן, און דער גאַנצער הויף דערזעט זײ דעמאָלט, ס'אַראַ פֿאַסקורדע און ווערעמדיקע זײ זײנען, און ווי פֿײַנט מען האָט זײ...

און פֿאַראַן נאָך אַ סאָרט מענטשן — האָט עטל געהאַט באַ זיך אָפֿגעמאַכט: אַזעלכע ווי דער טאַטע אירער, וואָס מיט אַלעמען רעדט ער, מיט אַלעמען טרײַבט ער קאַטאַוועס, און אַלע — אַזוי האָט זיך איר אויסגעדאַכט — האָבן אים ליב. און אַזעלכע ווי איר טאַטע — האָט עטל געטראַכט — זײנען אַפֿפֿאַנסניע, וואָס האָט געקענט לױפֿן אין מיטן נאַכט מאַכן אַ פרעמד קינד אַ קלײסטרל, אָדער צולײַגן קאַמפֿרעסן פֿון פֿאַרעדיקן לײַאָן; און די גאַזשענאַ פֿון דער סאַלע — כאַטש אַ בײַזע, האָט זי איר, עטלעך, געוויקט די צעקלעמטע פינגער אין זאַלץ-וואַסער; אַז

איז אויך געווען, כאָטש זי האָט פאַר אים מורא געהאַט, דער פאַר-
 לײַזיקטער „אַבראַהם מיט די בוריקעס“ וואָס האָט געקענט שטילערהייט
 אַרײַנטראַגן צו אַ שכנא אין קיכל אַ בינטל ציבעלעס אָדער מערן, צי אַ
 קילאָ קאַרטאַפּל, און דערנאָך לײַקענען שטײן און בײן, אַז דאָס האָט
 נײַט ער געטאָן, כאָטש עטל האָט אים זײער גוט נאָכגעקוקט בעת מעשה.
 אַזאַ איז געווען אײַטע, וואָס האָט אַזױ שײן געטוליעט די ערשטגעבויר-
 רענע קעצעלעך אין איר גרויסער, רױטער און שאַרסקער האַנט. אַזאַ איז
 אויך געווען דער כלומרשטבייזער און שױנגנדיקער שלאַסער מעדינאַ,
 וואָס האָט אַלע טאָג צעטיילט די שױאַרצעלעכע באַנאַנעס צױשן די הױר
 פּישע וױבער. און אַזאַ איז אויך געווען — האָט עטל באַשלאָסן, קײַענדיק
 די מילכיקע קנישעס, וואָס האָבן געשמעקט מיטן ריח פון נאַפּטאַלין
 און אַלטע נײַטגעלופּטערטע בגדים, דער „אַלטער הערש“ מיט זײַן וױר-
 גענדיקער יודענע, — וואָס אַז זײ קומען צוגאַסמ, ווערט עפעס וױ פּרוי-
 לעכער, באַלד באַװױזט זיך עפעס אַ הױמישער מאַכל אַפּן טיש; און באַלד
 וועט ער, צוזאַמען מיטן טאַטן, פאַרצײען עפעס אַ ניגון, וואָס זײ האָבן
 מיטגעבראַכט פון זײער שטעטל, פון וואַנען זײ זײַנען ביידע אַהער
 געקומען קײן אַרגענטינע.

אַבער אײַצטיקס מאָל האָט דער אַלטער הערש נײַט פאַרצױגן קײן
 שום ניגון; ער האָט עפעס אַרײַנגעטענהט אין דעם טאַטן, וואָס האָט אים
 אויסגעהערט מיט אַן אָנגעבױגענעם קאַפּ. אַז מאַכלע האָט אַף אַ רגעלע
 איבערגעריסן איר מעשה וועגן דער שנור, כדי איבערצוכאַפּן דעם אַטעם,
 האָט עטל דערהערט, אַז דאָס טענהט ער וועגן דעם, אַז „...ס'איז נײַט
 קײן בזיון; עס איז אַ פּרנסה זײ אַלע פּרנסות; דער עיקר „מען קען
 עסן ברויט מיטן פּולן מױל...“ און נאָך:

„...ס'איז אַמעריקע. אין אַמעריקע שעמט מען זיך נײַט מיט גאָרניט,
 אבי נײַט געננבעט, און אָנגעקומען חלילה צו „יענע לײַט...“
 און אַלע מאָל האָט ער איבערגעפרעגט באַם טאַטן:

— „דו פאַרשטייסט, צי נײַן?..“

עטל האָט נײַט געקאַנט פאַרשטײן וואָס איז דאָס פאַר אַ מעשה,
 וואָס דער אַלטער הערש דערצױלט זי פאַרן טאַטן אין דער שטיל, און
 דער טאַטע נײַט אפילו נײַט קײן שמיכל. פאַרקערט, — ער בײַגט אַלץ
 מער און מער דעם קאַפּ אַראָפּ, ווי ער וואַלט זיך שעמען צו קוקן עמעצן
 אין פנים. דערוואַס האָט זי זיך ערשט אַף מאַרגן, וואָס די מעשה איז
 געווען. אָבער דערוואַס איז אין שטוב געוואָרן גרינגער: די מאַמע האָט
 געקויפט מילך, און צוקער, און קאווע, — געקויפט פאַר געלט, נײַט אַפּן
 ביכל אין „אַלמאַסען“. אמת, אַז דער טאַטע איז געקומען מיטקײַט,
 נײַט אַלײן, נאָר מיטן אַלטן הערש, ביידע געבױגענע אונטער שױוערע
 זעק וואָס זײ האָבן אַראָפּגעוואָרפּן אַף דער ערד, נעבן דער טיר, אין

צימער, האָט די מאַמע זיך אויסגעדרייט צו דער וואַנט און זיך צעוויינט אַף אַ קוץ, מיט אַ לאַנג און פאַרשטיקט כליפערני, פונקט ווי דעמאָלט, ווען עס איז אָנגעקומען די בריוו פון דער „היים“, אז דער זידע איז געשטאַרבן.

נאָך דאָס איז שוין געווען דאָס לעצטע גרויסע געוויין וואָס עטל האָט געהערט פון דער מאַמע: דערנאָך איז זי שוין געווען שטיל און רויק, אַף ניך אָפגעפטרט דעם טאַטנס מיטיק, פאַרוויגט דאָס קינד, געד הייסן עטלען אַף דעם אַכטונג געבן, און אַוועק מיטן טאַטן און מיטן אַלטן הערש, מיט די צוויי שווערע זעק, צו זיך אין קיכל. פאַרשטייט זיך, אַז עטל האָט ניט געפטרט קיין סך צייט אַפן קינד: זי האָט נאָר צוגעד שמעלט אַ בענקל צום בעט, אַז עס זאָל ניט אַראָפּפאלן, טאָמער כאַפט זיך עס אויף, און זיך באַלד אַרויסגעשאַרט פון צימער. צוגעקומען צו זייער קיך, האָט זי אַ שטופֿאַפּ געטאָן דאָס צוגעמאַכטע טירל און דער זען: אַף דער ערד ליגט איינער פון די צוויי גרויסע זעק, וואָס דער טאַטע מיטן אַלטן הערש האָבן געבראַכט, אַן אויפגעבונדענער. דער זאַק איז פול מיט אַלערליי שמאַטעס: שמאַטעס פון אַלערליי גרויסן, קאָלירן און סאַרטן; ליינונטענע, שטאַפענע, אפילו זינדענע. און דער טאַטע, די מאַמע און דער אַלטער הערש זיצן אַף דער ערד, שלעפן פונעם זאַק די שמאַטעס, סאַרטירן זיי אויס — געבן יעדערן פון זיי איז שוין פאַראַן אַ היפש בערגל — לייגן אויס יעדער שטיקל צו איר סאַרט: שטיקלעך ליינונט צו ליינונט, שטאַף צו שטאַף און זינדנס צו זינדנס. זיי ריידן בעת מעשה גאָרניט. און עטל איז געבליבן שטיין אין טיר. זיך שיעור ניט צעלאַכט אַף אַ קוץ: „זע נאָר, — האָט זי זיך געטראַכט, — די גרויסע, די דערוואַקסענע, וואָס זיי לערנען מיך נאָכאַנאַנד ווי אזוי צו פירן זיך, ווי זיי זיצן עס אַף דער ערד, און פאַרען זיך מיט די קופּעלעך קאָלירטע שמאַטעס. געפונען אַן אַרבעט אין מיטן דרינען!“

אַבער עטל איז שוין געווען צוגעוויינט, אַז די גרויסע זאָלן איר לערנען שכל און שטאַט, און אַליין אָפּטאָן אַלערליי נאַרישקייטן אַף שריט און טריט...

די מאַמע האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ פון איר בערגל מיט שמאַטעס, דערווען עטלען, און אַ וויילע זיך אויפגעהערט צו פאַרען; זי האָט נאָר שטילערהייט אַ זאָג געטאָן צו איר. אַן שום געבייזער און אָן כעס:

— פאַרוואָס האַסטו געלאָזט דאָס קינד אַליין?

און דער טאַטע האָט צוגעגעבן שטילערהייט, און עפעס ווי ער וואַלט זיך געשעמט:

— גיי, עטלעך, גיב אַכטונג אַפן קינד; זעסט דאָך, די מאַמע האָט איצט קיין צייט ניט...

עטל האָט געוואָלט בעטן, אז מען זאָל איר לאָזן דאָ בלייבן, זיך אויך פאַרען אַ ביסל אין דעם באַרג מיט קאָלירטע שמאַטקעלעך. אָבער דער מאַמעס שטיף קול און דעם טאַטנס שעמעוודיקער קוק האָבן זיך איר עפעס געשטעלט אין האַלדז. זי איז שטיף אַרויס פון קיכל, און כאַטש קיינער האָט עס איר ניט אָנגעזאָגט, — פעסט פאַרמאַכט דאָס הילצערנע טירל הינטער זיך. אין צימער איז עטל לאַנג געזעסן באַם בעט, וווּ דאָס קליינע ברודערל איז געשלאָפן. זי איז געזעסן שטיף און בעת מעשה פון גאַרניט געטראַכט. זי האָט געזען דאָס קליינע קיכל, דעם טאַטן, דעם אַלטן הערש; זי האָט געזען די מאַמען, — און אַרום זיי, די אַלערליי קאָלירטע שמאַמעס פון די זעק. און וואָס אַמאָל איז איר אַלץ אומעטיקער און אומעטיקער געווארן. מאָדנע: קיינער האָט דאַכט זיך, אַף איר ניט געהאַט אָנגעשרייען, קיינער האָט זי אפילו מיט אַ פינגער ניט אָנגערירט, און פונדעסטוועגן האָט זיך איר געגלוסט וויינען. זי האָט זיך אַף גיך געוואָלט דערמאָנען עפעס אַ פריילעכע זאַך, אַ זאַך, פון וועלכער מען זאָל קענען לאַכן, לאַכן אַף אַ קול און זיך פרייען. און עטלען האָט זיך מיטאַמאָל פאַרבענקט נאָך קינדערשע גע- שרייען, נאָך הויכע געלעכטערס און נאָך טומלדיקן, גראַגענדיקן הוי- פישן הריהא. פאַרבענקט אזוי, אז איר איז געווארן פשוט ניט צו אַטעמען אין דעם טונקעלן, טוכלע-פיכטן צימער, דאָס זיצן נעבן ניט-פאַרבעטן בעט און דאָס היטן דעם שלאָפנדיקן ברודערל. זי האָט געמוזט אַרויס אַפן הויף, זיך באַדן אין דעם הויפישן הריהא, און אין דעם זוניקן סוף-זומערדיקן באַטאָג. האַרט באַ דער טיר האָט זי פאַרהאַלטן רחלע, וואָס האָט, ווייזט אויס, געוואַרט אַף איר:

— עטלע, מיין קרוין, — האָט זי צו איר גערעדט צוקער-זיס, און זי דערביי געפרוווט אַרומנעמען באַ דער פלייצע, — וואָס האָט עס אזוינס געבראַכט צו טראָגן היינט דער טאַטע דינער אין די זעק, עפעס גוטע זאַכן, אַיאָ...

רחלען האָט עטל פינגט געהאַט פון אַלע מאָל. אָבער נאָך דער מעשה מיטן באַרג מיסט, וואָס זי און דער מאַן אירער האָבן געהאַלטן צאַלסטז אַרויסשלעפן באַנאַכט, האָט זי זי נאָך מער פינגט באַקומען; עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אז עס שטינקט פון איר, פון אַט דער רחלען, מיט אַלע שטינקענדיקע ריחות פונעם עיפושדיקן באַרג מיט מיסט. און ניט נאָר עטל; אַלע שכנים האָבן געוויכט פון איר, פון דעם קליינעם, מאַגערן ווייבעלע מיטן אייביק-פאַרקאַטערטן נעזל. מען האָט פון איר אַפ- געקערט דעם קאַפּ און ניט געענטפערט אַף איר גוט מאַרגן; מען איז אוועקגעגאַנגען, קוים האָט זי זיך נאָר באַוויזן אַפן הויף. קיינער האָט מיט איר ניט געוואָלט האָבן צו טאָן. אויך איצט האָט זיך עטלען אויס- געוויזן, אז פונעם קליינעם הענטל, וואָס האַלט זי אַרומגענומען באַ דער

פלייצע, טראַגט זיך אַ ריח פון מיסט און פּוילעניש. זי האָט זיך דער-
מאָנט, עטל, אַז איינער אַ חשבון, וואָס זי האָט מיט אָט דער רחלען,
איז נאָך אַלץ ניט פאַרענדיקט און ניט אונטערגעצויגן ביז היינטיקן
טאָג: דער חשבון וואַרט, אַז זי, עטל, זאָל אים פאַרענדיקן... אָבער ניט
היינט און ניט איצט — האָט עטל געפילט — וועט אָט דער חשבון ווערן
פאַרענדיקט: אפשר אַן אַנדער מאָל... זי האָט זיך אַרויסגעריסן, זיך
אָפּגערוקט אַ ביסל, ווי אַ זאָך מאַכט זיך, און מיט גרויס חוצפה אַ
רייד געמאָן יענער גלייך אין פנים:
— „איר ווילט וויסן, וואָס דער טאַטע האָט געבראַכט? פינגן האָט
ער געבראַכט. גייט, וועט מען אייך אויך געבן אַ פינג...“

איצט איז די מאַמע שוין אָפּגעזעסן גאַנצע באַטאָגן אינעם קליינעם
הילצערנעם קיכל און סאָרטירט די אַלערליי שמאַטעס, וואָס דער טאַטע
און דער אַלטער הערש האָבן אַלע טאָג געבראַכט צוטראַגן אין פּולע,
שווערע זעק. און עטל האָט געמוזט זיצן אין צימער און אַכטונג געבן
אָפּ קינד. די מאַמע האָט איר צוגעזאָגט, אַז גאָר אינמיטן וועט מען
איר דערפאַר אָפּגעבן צו אַ לערערקע, וואָס וועט מיט איר לערנען שפּילן
אַף דער פּיאַנאָ. און שפּעטער, — האָט די מאַמע געזאָגט, — שפּעטער,
אַז דער טאַטע וועט פאַרדינען אַ סך געלט, וועט מען איר, עטלען, קויפן
אַ פּיאַנאָ און זי וועט שוין דעמאָלט קענען שפּילן אַף איר וואָס זי וועט
גאָר וועלן.

אָבער דערווייל איז איר געווען אומעטיק ביז גאָר, עטלען. אין
דער צייט, ווען אַלע הויפּישע קינדער זיינען אַרומגעלאָפּן, געשרייען,
געלאַכט און זיך געשפּילט ביזן סאַמע פאַרנאַכט אין די גאַלדיקע, סוף-
זומערדיקע טעג, — האָט זי געדאַרפט אויסזיצן גאַנצע באַטאָגן, ביז
אין דער נאַכט כמעט, אינעם טויכלען, טונקעלן צימער און „אַכטונג
געבן“ אָפּן קינד. די מאַמע האָט זיך שוין פאַרלאָזט אַף איר אַף אזוי
ווייט, אַז זי האָט זי געלאָזט, אַז זי זאָל איינע אליין מאַכן דאָס „פלעשל“,
דאָס אַנקאַרמענען און אפילו איבערבייטן די ווינדעלעך. און פונדעסט-
וועגן איז נאָך עטלען אַלץ געבליבן אַ שטיק פון לאַנגן, נורנעם באַטאָג,
ווען דאָס קינד פלעגט איינשלאָפּן, און זי האָט פון נורעניש און אומעט
ניט געוויסט וואָס צו טאָן.

זי האָט שוין געהאַט אויסגענישטערט אין אַלע שופּלאַדן פון דער
שאַפּע; שוין געהאַט אַנגעמאַסטן — און ניט איין מאָל — דער מאַמעס
לאַנג קלייד מיט דער שלעפּ, וואָס איז נאָך געלעגן באַ איר, ווי זי האָט
געזאָגט, פון דער חופּה. אָט דאָס קלייד פון אַ מאָדנעם קאָליר און שטאָף,
מיט פאַרפלאַנטערטע געמעלן אויסגעהאַפּטן, מיט בופּן אַף די אַרבל
און „קישעלעך“ אָפּן הינטן. עטל פלעגט פאַרשליסן די טיר, אַנטאָן

אָט דאָס קלייד, און צוהאַלטנדיק די לאַנגע שלעפּ מיט דער האַנט, זיך דרייען פאַרן שפיגל, פאַררײַסן דעם קאָפּ און שפּאַצירן איבערן צימער מיט קורצינקע, דרייבנע טריטעלעך, ווי זי האָט געזען שפּאַצירן די דאַמעס אָפּ די כאַפּנדיקע בילדער באַם פעטער מאיר אין קינעמאַטאָגראַפּ.

איינמאָל, בעת זי האָט אַזוי אַרומגעשפּאַצירט איבערן צימער, און עס האָט איר זייער שטאַרק פאַרדראָסן, וואָס קיינער פון די הויפּישע קינדער זעט ניט ווי זי גייט אַזוי אויסגעפּוצט, — האָט זיך דאָס קינד אויפגעכאַפּט, און זיך אויפגעזעצט אין בעט; עטל האָט זיך אויסגעדרייט, און דערזען, אז דאָס קינד קוקט אָפּ איר מיט ברייט אויפגעריסענע, צע שראַקענע אויגן. זי איז צוגעלאָפּן צום בעט און געוואָלט דאָס קינד אַרומ נעמען, אָבער דאָס קינד האָט אַרויסשפּרינגען פון בעט; עטל האָט בשום אופן ניט געקענט דאָס איינגעמען. פונעם ווייטלעכן קיכל האָט די מאַמע, וויינט אויס, דערהערט דעם קינדס געשרייען, ווייל זי איז געקומען צולויפן און גענומען רײַסן די טיר. עטל האָט ניט געוואוסט, וואָס פּרײַער צו טאָן: איינשטילן דאָס קינד, וואָס האָט געוואַלדעוועט מיט באַנומענע קולות, אַראַפּכאַפּן פון זיך דער מאַמעס קלייד, וואָס האָט זיך איר געפּלאַנטערט צווישן די פיס, נאָר אָפּ דערהרגעט צו ווערן, צי אויפּשליסן די טיר, וואָס די מאַמע האָט געריסן פון דרויסן.

זי האָט, וויינענדיק נאָך העכער פונעם קינד, געעפנט די טיר. די מאַמע איז דאָס ערשטע צוגעלאָפּן צום קינד; דערנאָך האָט ערשט עטל געהאַט אַן אַרבעט צו פאַרענטפּערן זיך פאַר דער מאַמען, וואָס האָט בשום אופן ניט געקאָנט פאַרשטיין, פאַר וואָס האָט זיך דאָס קינד אַזוי געריסן, ווער האָט עס אַזוי איבערגעשראַקן, אז עס וואַרפט זיך, ווי אַ פּיש?.. און וואָס טוט עפעס עטל אין דעם קלייד אירן, אז עס איז נאָר געווען, דאַכט זיך, פאַרשלאָסן אין שאַפּע? אַ גליק, וואָס פּונקט דעמאָלט איז אָנגעקומען דער טאַטע מיטן אַלטן הערש, וואָס האָבן זי אָפּגעראַטעוועט פון דער מאַמעס הענט. דער אַלטער הערש האָט זי דעמאָלט צוגענומען פון דער מאַמען, זי געגלעט איבערן קאָפּ מיט זײַנע ווייכע, וואַרעמע הענט, און צו דער מאַמען האָט ער אַ זאָג געטאָן מיט זײַן געלעכטערל:

— וואָס ווילסטו פונעם קינד, הנה? ... דו אין אירע יאָרן ביסט בעסער געווען? ... האָסט זיך ניט געבעטן באַם טאַטן דײַנעם, אַ ליכטיקן גן עדן זאָל ער האָבן, ער זאָל דיך לאָזן אַנטאָן אַ „מאַלאַראַסיסקע העמד מיט רויטע קאַרעלן“? ...

דערויף האָט די מאַמע, אַן אָנגעבוויגענע איבערן קינד, אַפּן בעט, אים אָפּגעענטפּערט, ניט אומקונדיק זיך:

— „איך אין אירע יאָרן האָב שוין געדאַרפט פאַרן אָפּ ירידים מיט די שטריק... און פון „מאַלאַראַסיסקע העמדער מיט קאַרעלן“ לאַמיר

בעסער ניט ריידן... מיין טאטע האָט מיר געגעבן קארעלן — ליגן זיי מיר נאָך היינט אין טעם..."

פון דעמאָלט אָן האָט עטל געוואָרפן אן אומחן אַף דער שאַפּע, אפילו ניט געוואָלט קוקן אַף די פּאָטאָגראַפיעס, וואָס די מאַמע האַלט דאָרט אין אַ הילצערן קעסטלעך; די פּאָטאָגראַפיעס, וווּ דער זיידע זיצט אין דער שבתדיקער קאַפּאָטע, מיט אַ שבתדיק־צעקעמטער באָרד, און קוקט מיט בייזע בליקן פון אונטער דעם שבתדיקן קאַשקעט, וואָס ער האָט אָנגעטאָן צוליב דער טאָכטערס אוועקפאַרן קיין אמעריקע, און צוליב דעם אָפּפאַד טאָגראַפירן אים, ווי די מאַמע האָט דערציילט, באַ זיי אין שנייער, אַפן דאָרף, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָנגעפרעגט באַם רב, צי איז דאָס ניט קיין עבירה...

...און די פּאָטאָגראַפיע פונעם פעטער לייב, ווי ער זיצט עס אַף אַ בענקל, פאַרלייגט אַ פּוס איבער אַ פּוס, דאָס סאָלדאַטסקע היטעלע אַף אַ זיט, די וואָנצעלעך פאַרדרייט אַף אַרויף, און גיט זיך די האַנט מיט נאָך איינעם אַ בחור, אויך מיט וואָנצעלעך, אויך אין אַ סאָלדאַטסקע היטל, וואָס שטייט נעבן אים און האַלט אַ האַנט באַ אים אַפן אַקסל.

...און די פּאָטאָגראַפיע פון איר, פון עטלען, מיט דער באַבע, וואָס האַלט זי באַ דער האַנט און קוקט מיט דערשראָקענע אויגן אַהין, וווּ דער פּאָטאָגראַף האָט איר געהייסן. און דאָס טיכל איז באַ איר אונטער די אויערן, און אליין זעט זי אויס, ווי אַ הון, בעת זי גייט ליגן אַן איי...

און די פּאָטאָגראַפיעס פון דער מומען, און פון פעטער, און נאָך, און נאָך, — און דער טאטע מיט אַ רוסיש אויסגענייט העמדל, וואָס שטייט נעבן אַ טישל און האַלט אין האַנט אַ בוך, — אָבער איצטער זינגען זיי איר אלע מיאוס און מאוס פון אזוי פיל קוקן אַף זיי. און פון גרויס אומעטיקייט און פון ניט וויסן וואָס צו טאָן, האָט עטל איינמאָל אַראָפּגענומען פון פּאָליצע איינס פונעם טאַטנס ביכלעך און גענומען אַרײַנקוקן אין דעם. עטלען איז שוין איצט אָנגעקומען זייער גרינג צו לייענען אינעם ביכעלע, דאָס פריילעכע און צעפליקטע, וואָס פון דעם האָט זי זיך געלערנט שרײַבן; דאָס ביכעלע, וואָס אַז דער טאטע האָט עס געליענט אַפן קול, האָבן אלע געלאַכט. אָבער איצט האָט דער טאטע ניט קיין צײַט געהאַט דאָס ביכעלע צו לייענען אין די אויפדערנאַכטן; ער פלעגט אוועקפאַלן אַ מידער, אפילו ניט באַווייזנדיק אויפצושטן איינ גאַנצן די געשמאַקע וועטשערע, וואָס די מאַמע פלעגט איצט ווידער אָנגרייטן. אַף דער מאַמעס טענות — פלעגט ער ענטפערן, אַ שלעפּעריקער און גענעצנדיקער:

— „אזוי איז שוין די מערכה פונעם קבצן; ער האָרעוועט און האָרעוועט אַפן ביסל עסן, — קומט צום עסן — האָט ער שוין ניט קיין כוח..."

...עמל האָט ווידער גענומען ליענען יענץ ביכעלע. זי האָט דערזען:
 זי ליענט עס כמעט אזוי גיך, ווי די טעלעגראַמעס „פון העלזינגפאַרס“
 פון דער צייטונג. זי ליענט, און פאַרשטייט כמעט איעדעס וואָרט. און
 גאָר אינגיכן האָט זיך עמל, אין די באַטאָגן, באַקענט מיט די אַלע פאַר-
 שויגען וואָס אין דעם צעפליקטן ביכעלע. געקענט איעדעס לשון, און
 געוויסט וווּ אַז וועלכן זינטל, עס גלויבט זיך לאַכן, און וווּ מען ווערט
 עפעס אומעטיק און עס לאַכט זיך שוין ניט... זי האָט געקענט פאַרמאַכן
 די אויגן, און, האַלטנדיק דאָס ביכעלע אין די הענט, זאָל זיך איר
 אויסדאַכטן: זי איז ניט אַליין אין צימער; מיט איר געפינען זיך די אַלע
 פאַרשוּנען. וואָס ריידן דאָרט אינעם ביכעלע. זי קען זען, ווי „גויעצל“
 שפּילט מיט „געצלען“ אין ניס. ווי ער לויפט אַוועק מיט אַן אַפּגעריסענעם
 אויער. און איר איז געווען אַ ביטערער רחמנות אַף „גויעצלען“ — זי
 האָט געטראַכט, אַז ניט האָבן מיט וועמען זיך שפּילן, אַזש ביז דאַרפן
 זיך שפּילן „מיט זיך אַליין“ איז שוין אזוי שלעכט, אַז ערגער קען שוין
 גאַרניט זיין... אָבער נאָך אַ גרעסער רחמנות איז געווען אַפּן ינגעלע פּון
 „דער פּאָן“ — זי האָט געפּלאַטערט מיט אים אינאיינעם, געזען, ווי די
 שיינע פּאָן צינדט זיך אָן, און דער רויטער, קיילעכיקער עפּל ווערט פאַר-
 שעמט מיט חלב...

עמל האָט געפּילט, פּונקט ווי אַט די קינדער זאָלן זיך אָנקערן מיט
 איר משפּחה. זי האָט זיי דאַכט זיך, געקענט, זיי געזען אַרומלויפן, שרייען
 און ריידן אַפּן הויף. פּון גרויס רחמנות אַף „גויעצלען“, וואָס ער איז
 איינער אַליין, אָן חברים, אָן פּרטינט, האָט זיך איר גענומען אויסווייזן,
 אַז זי אַליין ווערט עפעס אַ מין „גויעצל“: זי יוצט גאַנצענע טעג איינע
 אַליין אין צימער, קען ניט אַרויס אַפּן „הויף“, אַט-אַט וועט זי שוין
 אָנהייבן זיך אויך צו שפּילן מיט זיך אַליין...

און עמלען האָט זיך ווידער, און נאָך שטאַרקער ווי פּרוער, פאַר-
 וואָלט הערן ווי מענטשן ריידן, לאַכן, קריגן זיך אַרום און בעטן זיך
 איבער. איר האָט זיך פאַרבענקט, ניט צום אויסהאַלטן, נאָכן טומל,
 נאָכן גערודער און נאָך די מענטשן פּונעם „הויף“. און אַז איר איז
 געוואָרן ניט צום אויסהאַלטן אומעטיק פּון זיצן איינע אַליין אין טונקעלן
 צימער, האָט זי זיך אין איינעם אַ באַטאָג אַרויסגעכאַפּט אַפּן הויף.
 אָבער אזוי ווי זי האָט מורא געהאַט, אַז די מאַמע זאָל ניט דערזען,
 האָט זי זיך לאַנג דאָרט ניט אַרומגעדרייט, נאָר זיך באַלד אַרטינגעכאַפּט
 צו אימען אין צימער. אויך דאָרט איז געווען טונקל און געשמעקט מיט
 טוכלע, פּיכטע ווענט. אין צימער איז געווען צוגעקליבן, ריין, און פּונקט
 אזוי אומעטיק שטיף, ווי באַ איר מאַמען אין שטוב. אַ גאַנצן טאָג האָט
 אימע אירע „כולגיגעס“ ניט אַרטינגעלאָזט אין צימער, זיי זאָלן איר
 דאָרט ניט אָנמאַכן קיין „חורבן“. האָבן זיי אַ גאַנצן טאָג זיך אַרומ-

געיאָגט איבערן הויף, אָדער זיך געוואַלגערט אין גאָס. דער היטער איבער זיי איז איצט געווען בערל, איטעס מאַן. איטע אליין איז איצט גאַנצע טעג ניט געווען אין דער היים: דאָס איז זי געגאַנגען אין אַ פּאָר פאַרמעגלעכע הויזער וואָשן און פּרעסן וועש, און געקראָגן האָט זי דערפאַר צוויי פעזעס אַ טאָג מיט עסן. דאָס האָט עטל געוויסט, ווייל איטע אליין האָט דאָס פאַר דער מאַמען דערציילט, און דערבני איר טאַקע אַ בעט געטאָן אַכטונג צו געבן אַ ביסל, אויב זי וועט קענען, אַף אירע „חברה־היט“.

אויך איצט איז איטע ניט געווען אין שטוב. געווען איז נאָר דער מאַן אירער, בערל, אָט דער וואָס איז טאַמע דער ערשטער פון „הויף“ אַרויסגעפאָרן פון דער אַרבעט. בערל איז געגען אַף דער ערד, מיט עפעס אַן אַטער אָפּגעקראַכענער קאָלדע אונטערגעשפּרייט, מיט אַ קליין קישעלע צוקאַפּנס, און געלייענט איינס פון זיינע פאַרגעלטע און צער פליקטע בילדער, וואָס מיט זיי איז דאָס פּול, — האָט עטל געוויסט, — די קאַרזינע זיינע, וואָס שטייט אין אַ ווינקל, מיט אַ שלעסל פאַרשלאָסן און מיט אַן אַלטן טישטעך צוגעדעקט.

אַז עטל איז זאַרטינגעקומען אין צימער, האָט בערל אויפגעהויבן דעם קאַפּ פונעם ביכל. ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אַף אַן עלנבויגן, געקוקט אַ וויילע אַף עטלען אָן ווערטער, און דערנאָך צו איר אַ זאָג געטאָן:

— וואָס איז, עטל, וואָס דרייסטו זיך אַרום ווי אַ נעכטיקע?... אויסגעלאָזט זיך באַ דיר אַלע אַרבעטן?...

עטל האָט ניט געענטפערט. בערל האָט זיך אינגאַנצן אויפגעזעצט אַף דער ערד, געקוקט אַ וויילע אָפּן ביכל, וואָס ער האָט געהאַלטן אין האַנט, ווי ער וואָלט זיך מיט דעם מישב געווען, דערנאָך אַ צי אויס געגעבן די האַנט מיטן ביכל:

— זעסט? אַטראַ דאָ... קענסטאָך ליענען, האָ?... צוקער זיס. נאָ, ליען איבער, מען פאַרגעסט אפילו אַף וואָסער וועלט מען גייט אַרום... עטל האָט אויסגעצויגן די האַנט, צו נעמען דאָס צעפליקטע ביכל. און דערזענדיק יודישע אותיות, אַ זאָג געטאָן, כדי צו ווייזן אָט דעם בערלען, אַז ער רעדט שוין יאָ צו איר ווי צו אַ „גרויסער“... אַז זי ווייס אין וואָס דאָ גייט:

— „שלום עליכום? דער טאַטע האָט אויך אַזאַ ביכעלע. כ'האַב דאָס שוין געלייענט ווייסעך וויפּל מאָל...“

אַבער בערל האָט שוין געשמיכלט מיט עפעס אַ בייזן חוק־שמיכל: — „דער טאַטע דינער... אַ גאַנצער ווייסער... אליין ליענט ער ווייבערישע מעשיות, און פון מיר לאַכט ער אָפּ, וואָס איך ליען שמרן...“

א גאַנצער חכם דער טאטע דינער, איאָ? נאָר פון אלע חכמות, דארף ער אַרומגיין קלויבן זעק מיט שמאַטעס איבערן גאַס..."

עטל האָט מיטאַמאָל מסוכן פּינט באַקומען אָט דעם בערלען, וואָס לאַכט פון איר טאַטן, רופט אים „חכם“, און אַליין קען ער גאָרניט טאָן דערצו, וואָס זײַן ווייבל גייט אַרום איבער די הויזער וואָשן עמעצנס קויטיקע גרעט, מיטן „עסן“... ער קען גאָרניט טאָן, אַחוץ ליגן אַפן פּאָל און ליענען צעפּליקטע, האַלב־פּאַרגעלטע ביכלעך, און קאַטעווען מיטן פּאַסיק די „בולגיאַנעס“ זינע, ווען עמעצער קומט אַף זיי זיך קלאָגן, אַז זיי האָבן שוין ווידער אויסגעהאַקט באַ עמעצן אַ פענצטער מיט דער שמאַטעדיקער פעלאַטע זייערער...

עטל האָט אים געוואָלט געבן אַן ענטפּער אָפּ גלײַך, אַפן אָרט, אַף עטלס שטייגער, ווי זי ענטפּערט אָפּ רחלען, אָדער סערקען. נאָר זי האָט זיך דערמאָנט אין אַיטען, וועמען זי האָט אַזוי ליב, וואָס איז איר אַזוי נאָענט פון יענעם טאָג אָן, ווען זי האָט געהאַלטן די ערשטגעבוירענע קעצעלעך אַף איר רויטער, גרויסער האַנט; און דאָס ביכלע, — אָט דאָס צעפּליקטע ביכלע, וואָס זי האָט געהאַלטן אין האַנט, האָט עפעס מיטאַמאָל אַ צי געטאָן. דער עיקר, ווייל בערל האָט וועגן דעם געזאָגט, אַז מען „פּאַרנעסט אַף וואָסער וועלט מען גייט אַרום...“ זי האָט אַן עפּן געטאָן, איבערגעלייענט:

— „דער לעצטער ייִדישער קעניג. איין העכסט אינטערעסאַנטער היסטאָרישער ראַמאַן, פּערפּאַסט פּאָן שמוֹר־שייקעוויץ.“ און זי האָט פּאַר־געסן, אַז מען דארף בערלען אָפּענטפּערן — ווי אים קומט.

— „איר באַרגט דאָס מיר? איך וועל אַיך דאָס אָפהיטן...“ — האָט זי שטילערדייט אַ פּרעג געטאָן, וויסנדיק אַף זיכער, אַז ער וועט ענט־פּערן: — „ניין!“

— „נעם“ — האָט בערל אָפּגעענטפּערט שוין אָן חוזה, זיך אויס־ציענדיק און גענצענדיק מיט גרויסע, געלע און געזונטע ציין. נאָר אויסגעגענעצט זיך, האָט ער צוגעגעבן:

— „געדענק, דער טאטע דינער וועט דיר דערפּאַר קיין קניפּ אין בעקל גיט געבן. באַ אים, דעם „חכם“, קומט אויס, אַז שמר איז טריפהר פון חזיר...“

און ווידער האָט עטל דורכגעלאָזט בערלס זאָג וועגן דעם טאַטן. און איר האָט זיך אויסגעוויזן, אַז זי טוט דערמיט זייער ניט פּיין: זי פעלשט אינעם טאַטן, זי נעמט זיך פּאַר אים ניט אָן. אָבער דער חשק צו ליענען אָט דאָס ביכל איז געווען שטאַרקער ווי דער ווילן זיך אַנצור־נעמען פּאַרן טאַטן. זי האָט דאָס ענטפּערן בערלען אָפּגעלייגט אַף אַן אַנדערש מאָל.

זיך דורכשארנדיק דורכן הויף, ווי זי וואָלט געטראָגן עפעס אַ

פארבאָטענע זאך, האָט זי זיך אַרײַנגעכאַפט צו טאַטע־מאַמען אין צימער. דאָרט איז נאָך אַלץ געווען אזוי אומעטיק שטיל און טונקל־פּינכטלעך. דאָס ברודערל איז געשלאָפּן. עטל האָט גענומען פון בופעט אַ שטיק ברויט, געקניט און גענומען לייענען דאָס קליינע, האַלבי־צעפּליקטע ביכעלע.

פון אָנהייב האָט זי כמעט גאָרניט פאַרשטאַנען. די שפּראַך איז געווען עפעס מאָדנע: דאַכט זיך, יודיש, אָבער פאַרט ניט דאָס זעלבע לשון וואָס טאַטע־מאַמע און די הויפּישע שכנים האָבן גערעדט. אודאי און אודאי ניט — דאָס לשון פון די מענטשן, וואָס אין שלום עליכמס ביכל: ווי קומט עס צו דער שפּראַך פון געצל מיט „גויעצלען“, צום יונגעלע מיט דער פּאָן, צום „מעסערל“! אמת, אויך אין יענעם ביכל זײַנען געווען ווערטער, וואָס עטל האָט ניט פאַרשטאַנען. זי האָט געדאַרפט אָנקומען צום טאַטן, אָדער צום אַלטן הערש, — אז זיי זאָלן איר די דאָזיקע ווערטער פאַרטייטשן. ווייל — האָט איר דער טאַטע געגעבן צו פאַרשטיין — דאָס איז „העברעיש“. און דער אַלטער הערש האָט געזאָגט: „לשון קודש“ אָבער די ווערטער אין אָט דעם ביכל זײַנען געווען נײַ און אומפאַרשטענדלעך אַף אַן אַנדער אופן: זיי האָבן עפעס ווי געפּאָכט פאַר אירע אויגן — ווי פאַרביקע, אויסטערלישע טיכער, גערייצט דאָס אויג און זיך אויסבאַהאַלטן איינע אונטער דער אַנדערער, — ווי זיי וואָלטן געשפּילט מיט איר אין באַהעלטעניש...

עטל האָט זיך געבראַכן דעם קאַפּ, זיך באַמיט צו פאַרשטיין אָט די ווערטער, און ניט באַוויינדיק זיי פּשוט אַרײַבערגעהיפּט; דעמאָלט האָט עטל דערזען און פאַרכאַפט געוואָרן פון עפעס אַ גאָר אַנדער וועלט: אַ וועלט, וואָס איז ווי טאָג צו נאַכט, ניט ענלעך געווען אַף דער וועלט, וואָס זי האָט געקענט. די וועלט, וואָס אינעם קליינעם, פאַרגעלטן ביכעלע, — האָט ניט געהאַט קיין אָפּגעריסענע, פאַרשמאָדערטע און הונגעריקע קינדער; קיין שעלטנדיקע, זיך אַרומרייסנדיקע מאַמעס, קיין גראַנענדיקע שכנים, קיין ביזער „ענקאַרגאָדע“. דאָרט זײַנען געווען — איידעלע, גוטע און שיינע מענטשן, וואָס האָבן גערעדט אַף עפעס אַ הימלשער, ניט־ערדישער שפּראַך, זיך געשלאָגן מיט שווערדן, זיך „פאַרליבט“ אין איידעלע, שיינע פרויען, מיט פּנימער ווי מלאכים און הענט, ווי באַ ליאַלקעס; וואָס האָבן געשפּילט אַף „פאַרטעפּיאַנעס“, געוויינט מיט זיסע, שטילע טרערן, ניט אַפּן קול, ווי מען האָט געוויינט אין „הויף“; און געזיפּצט, ניט פון הונגער אָדער בויך־גרימעניש, ניט פון „האָבן אַרויסגעפּאַלן פון דער אַרבעט“, נאָר פון אַנדערע שטילע און איידעלע ליידן. „שמערצן“ — האָבן זיי דאָס גערופן. און „שמערצן“, האָט עטל געוויסט, איז עפעס אַ העכערע מדרגה פון אַ ווייטיק. רחלע פּלעגט אַמאָל זאָגן, אז דער מאַן אירער האָט „גרויסע קאַפּ־שמערצן“, און דערמיט

ווי זיך אָפגעטיילט פון די פשוטע קאָפּווייטיקן, וואָס די הויפּישע שכנים האָבן דערפון געקענט לייַדן.

אָבער אפילו מיט די אומפארשטענדלעכע ווערטער, איז דאָס ביכעלע געווען אזוי ווי עפעס אַ שטאַרקער געטראַנק, וואָס האָט עמגען פאַר־שיכורט; זי האָט ערשט דעמאָלט פאַרשטאַנען, וואָס בערל האָט געמיינט, ווען ער האָט געזאָגט: „אז מען פאַרגעסט אַר וואָסער וועלט מען גייט אַרום...“ ווען זי האָט זיך געכאַפט, איז איר דער טאָג אַוועק, און איידער וואָס־ווען, איז די מאַמע פאַרטיק געוואָרן אַ מיט די שמאַמעס סאָרטירן, אַ מיט דער וועטשערע צוגרייטן. און דער טאַטע איז שוין געווען אין שטוב, און מען האָט שוין געדאַרפט גרייטן צום טיש, און אָפּעסן, און זיך קיינן שלאָפן. ליגנדיק באַ זיך אָפּן שמאָלן איינערנעם בעטל, וואָס באַטאָג קיינט מען דאָס צענויף און מען טראַגט דאָס אַרײַן אין קיך, האָט עטל, נאָכן באַשטאַטן דאָס קליינע, צעפליקטע ביכעלע, אַ שטיק אין דער נאַכט ניט געקאָנט אַנטשלאָפן ווערן. זי האָט זיך געוואָרפן און געקאַטשעט פון איין זייט אַר דער אַנדערער, און אין קאָפּ האָט זיך איר געפלאַנטערט דאָס וואָס זי האָט געלייענט היינט באַטאָג. זי האָט געזען פאַר זיך בר כּוכבאן, אַ שטאַלטנעם, אַ העלדישן, אַזאַ — וואָס שרעקט זיך ניט פאַר קיינעם, אפילו ניט פאַרן רוימישן קייסער. און זי האָט ניט געקאָנט איינלייגן, זיך געוואָרפן פון איין זייט אַר דער אַנדערער, זיך ניט געקאָנט דערוואַרטן, אַז עס זאָל שוין זײַן מאַרגן, זי זאָל קענען ווייטער לייענען, און זיך דערוויסן, וואָס אזוינס האָט זיך ווייטער געטראָפן מיט בר כּוכבאן.

אזוי האָט עטל ניט געקענט איינשלאָפן, זיך געדרייט און געוואָרפן, און דאָס איינערנע בעטל האָט געסקריפּעט, געקוויטשעט אונטער איר: די מאַמע האָט עס געהאַט אָפּגעקויפט פאַר כמעט גאַרניט באַ דער „גאַזשעגאַ“ פון דער סאַלע; ביז די מאַמע האָט דערהערט און אַ פרעגן געטאָן מיט אַ פאַרשלאָפן קול:

— וואָס איז דיר, עטל, עס טוט דיר עפעס וויי?

עטל האָט אָפּגעוואַרט אַ וויילע, איינהאַלטנדיק דעם אָטעם. דערנאָך האָט זי זיך באַמיט צו ענטפערן מיט אַ שוואַך, פאַרשלאָפן קול:
— ס'איז גאַרנישט. אַ צאָן טוט מיר וויי אַ ביסל...

אפשר צולייגן אַ הייסן קאַמפּרעס? — האָט זי דער טאַטע אָנגע־רופן, און עטל האָט געהערט ווי ער באַברעט זיך, זוכנדיק דעם שליסל צו דער עלעקטרע. זי האָט זיך דערשראַקן: אָט וועט מען מאַכן ליכטיק, און מען וועט זיך נעמען עסקן אַרום איר, דער עיקר כאַפט זיך באלד דערצו דער טאַטע, אויב איר איז עפעס אין מיטן דער נאַכט, און די נאַכט וועט זיך אזוי פאַרצײען, עס וועט גאָר קיין ענדע ניט נעמען צו די מעשיות, און זיי וועלן זיך נאָך אַפּשר אָנשטויסן, אַז די מעשה מיטן

צאָן איז אַ ליגן, און מען קען זיך נאָך אזוי דאָביווען צו איר מיטן ביכל. ניין, שוין גלייכער, עס זאָל זײַן פינצטער, אלע זאָלן שלאָפן, און זי זאָל מען לאָזן ליגן אזוי אַף איר בעטל, און טראַכטן נאָך און נאָך אַמאָל פון דעם, וואָס זי האָט געלייענט היינט באַטאָג. עטל האָט אַף גיך אַ זאָגנעטאָג, שוין מיט אַ שטאַרקערן קול:

— ניין, טאַטע, ס'איז מיר שוין אַ ביסל איבערגענאַנגען. איך וויל שלאָפן. און אומגעריכט פאַר זיך אליין, זיך דערשרעקנדיק פאַר דער נעוואַנטקייט:

— שלאָף טאַטע, שלאָף. דו ביסט דאָך אזוי מיד...

געהערט, ווי טאַטע-מאַמע ריידן זיך דאָרט איבער, אין דער פינצטער, און דאַכט זיך, מיט אַ שטילן געלעכטער, פון דעם טאַטנס אַן אָפֿי-געהאַקטן זאָג. אָבער די עלעקטרע האָבן זיי טאַקע ניט אָנגעצונדן. און זי האָט געקענט ווייטער ליגן, זיך אויסמאַלן, ווי אזוי ברייכוכבא מאַר-שירט דאָרט, איבערן זאַמד, און ער קומט אין אַ הייל, און יונגעלייט רינגלען אים אַרום, און ער רעדט צו זיי, אַף אַ מאָדנער, אומפאַרשטענדר לעכער, אָבער שיינער און קלינגענדיקער שפּראַך. דערנאָך איז ברייכוכבא גענאַנגען, אַ הויכער, און אַ שטאַלטנער, איבער אַ לאַנגן, פינצטערן דורכנאַנג, אַ הייל, מן הסתמא, — זיינע לאַנגע קליידער האָבן געפלאַ-טערט אַרום אים מיט אַ שטילן געפלאַטער. אַף די שטאַרקע, נאַקעטע און פון זון-פאַרברוינטע הענט האָט ער געטראָגן — עטלען. זיך געבויגן, געבויגן מיטן קאָפּ צו איר, און אַ מאָדנע וואַרעמקייט, אַ זיסע און אומבאַקאַנטע, ניט קיין גלייכע צו קיין שום באַקאַנטער וואַרעמקייט אין דער וועלט, האָט אַרומגענומען איר לייב, און געפלאַטערט אַרום איר, ווי די העלע, לאַנגע קליידער האָבן געפלאַטערט אַרום ברייכוכבאס הויכן, שטאַלטנעם גור.

...און ער האָט אזוי געשפּאַנט, מיט איר אַף די הענט, און די הייל האָט זיך אויסגעצויגן פאַר זיי, אלץ ווייטער און ווייטער, און מיטן קאָפּ צוגעבויגן צו איר, האָט ברייכוכבא עפּעס גערעדט, זייער שטיל און באַהאַרצט, אָבער וואָס, — האָט עטל בשום אופן ניט געקענט פאַרשטיין...

איצט האָט זי זיך שוין קוים געקענט דערוואַרטן אַף די באַטאָגן, ווען די מאַמע האָט זיך פאַרשפּאַרט אין דעם קליינעם הילצערנעם קיכל, און סאָרטירט דאָרט די זעק מיט שמאַטעס, דעמאָלט פלעגט זי, עטל, זיך פאַרמאַכן אין צימער, און שלינגען, איינלנדיק זיך — און מיט מורא, אַז דער טאַטע זאָל פּלוצים אַנקומען און זי פּאַקן — די אלטע פאַרגעלטע און צעפליקטע ביכעלעך, וואָס בערל האָט איר געליען. פאַרן לייענען מיט אזוי פיל חשק אָט די ביכלעך האָט זי בערל זייער לייב באַקומען. ער האָט איר אפילו צוגעלאָזט צו דער קאַרוינע, אַז זי זאָל זיך אליין

אויסקלייבן, וועלכן ביכל זי וויל. איטע האָט גאָרניט געקענט פאַרשטיין, מיט וואָס אזוינס האָט דאָס עטל באַ אים אזוי שטאַרק נושאַ חן געווען. אָבער בערל פלעגט זי לויבן, אַז „זי איז אַ קלוג, פאַרשטענדלעך קינד“. און איטע איז געווען אזוי מיד, ווען זי פלעגט אַהיים קומען אין אָונט, פון אירע פאַרדינסטן פון „צוויי פעזעס אַ טאָג מיט עסן“, אַז זי האָט ניט געהאַט קיין כוח און קיין צייט מיט אים זיך אויסמענהן, אַחוץ, צי האָבן די „כוליגאַנעס עפעס געגעסן דורכן טאָג, און צי האָבן זיי אים זייער שטאַרק דערגאַנגען די יאָרן...“

אויך די מאַמע האָט זיך אַרומגעזען, אַז עטל איז עפעס געוואָרן צו לײַטיש און געלאָסן. זי האָט זיך גאָרניט געקאַנט אָפּלויבן פאַרן טאַטן, ווי שטיל עטל זיצט דאָס אָפעט גאַנצע באַטאַגן אין צימער, גיט אַכטונג אָפּן קינד, רײַסט זיך גאָרניט אָפּן הויף, אָדער אין גאַס, ווי פּרײַער. און נאָך עפעס האָט די מאַמע געמוזט מודה זײַן: עטל ענטפּערט ניט אָפּ אַנטקעגן, ווי פּרײַער, שפּרינגט ניט קיין עלטערן מענטשן אין פּנים, ווי אַמאָל, זי מישט זיך אפילו ניט אין די הויפּישע קריגערייען: אַט האָט זיך אַר רחלען גענומען דער גאַנצער „הויף“ מיטאַמאָל. מען האָט זיך גענומען צו איר, ניט אַר קאַטאַוועסן. אזוי ווי מען קען ניט פּטור ווערן פונעם „ענקאַראַדע“, וויל מען כּאָטש פּטור ווערן פון איר מיט איר מאַן, — די „אינטערשטופּערס“ זײַנע. און מען האָט זיי אזוי לאַנג דערגאַנגען די יאָרן, אזוי לאַנג געטאָן אין טויט אַרײַן, ביז און אַ שײַנעם טאָג האָט זיך רחלע געבראַכט צופירן אַ לאַנגן, הויכן וואָגן, אַרויפּגעפאַקט אַר אים די פּאָר שטיקלעך מעבל און די פּערענעס מיט די קישנס אירע, גענומען אין די הענט די געבלאָזענע לײַכטער אירע, — און אוועק פונעם „הויף“.

כאָטש אַלצײַנג, וואָס האָט ניט געהאַט צו טאָן מיט די האַלב-צעפּליקטע ביכלעך איז איצטער עטלען נישט אָנגעגאַנגען; כּאָטש דער זשום פונעם „הויף“ איז צו איר דערגאַנגען, ווי דורך אַ זיפּ, כּאָטש זי האָט איצטער אַלץ געהערט, פונקט ווי זי וואָלט געהאַט וואַטע אין די אויערן, — האָט עטל דווקא אַט דאָס אוועקגיין רחלעס יאָ דערזען און דערהערט. און דערזען און דערהערט האָט זי עס, ווייל מיט איר אוועקגיין פונעם „הויף“ האָט זיך באַ איר, באַ עטלען, געשלאָסן און פאַרענדיקט איינער אַ חשבון, וואָס זי האָט מיט דער רחלען געפירט שוין אַ לאַנגע צײַט. אַ חשבון, וואָס עטל האָט אים שוין געהאַט כמעט ווי פאַרגעסן, אָבער וואָס מיט רחלעס אוועקגיין פונעם „הויף“ האָט ער זיך אונטער-געצויגן און פאַרענדיקט.

...זיצנדיק אזוי אַר דער זון, אין הויף, יענעם פרימאָרגן וואָס רחלע האָט זיך פונעם „הויף“ אַרויסגעצויגן און אים אַר אייביק פאַרלאָזט, — האָט זי עטל, געזען אַז צווישן די זאַכן וואָס רחלע טראָגט אַרויס

פון איר אויסגעליידיקטן צימער, געפינט זיך יענץ הילצערן, געפארבט קינדעריש בעמעלע, וואָס אין דעם פלעג שלאָפן דבורה'לע, דאָס מיידעלע מיט די העלבלויע אייגעלעך און פלאַקסענע, דיין-פּוּכּיקע הערעלעך; דאָס בעמעלע, וואָס אַף דעם האָט איר עטל אַזוי שטאַרק מקנא געווען אַמאָל. זי האָט געזען, עטל, ווי רחלע, מיטן קאַפּן-ברעמל פון דעם היל-צערנע בעמעלע אין האַנט, גייט זיך געזעגענען מיטן ענקאַרגאַדע פון „הויף“, און מיט אַמאָל האָט דער חשבון, — יענער חשבון וואָס צווישן איר און רחלען געגעבן אַ שוויים אַרויף אין זכרון:

...אַט דער באַזונדערער חשבון זייערער האָט זיך אָנגעהויבן אין איינעם אַ טאַג, נאָך אין אָנהויב זומער, ווען רחלע האָט זיך באַלד אינ-דערפרי פאַרטרויט פאַר דער מאַמען, אַז דבורה'לע האָט די נאַכט ניט גערומט, זיך געהאַלטן אין איין איבערוועקן און וואַרפן אַפּן געלעגער און זיי — איר מיטן מאַן „קין אויג ניט געלאָזט צומאָן“... איצט ליגט זי דווקא ריניק, נאָך דאָס ליגן אירס הייבט איר ניט אָן צו געפעלן: דאָס קינד איז עפעס צו רויט אַפּן פנים; זי וואָלט געשווירן, אַז עס האָט היי, און אַ סך היי.

די מאַמע איז תּיכּף אַרײַנגעגאַנגען צו רחלען אין צימער. אין קליינעם הילצערנעם בעמעלע — אַ זייער ווינים און ציכטיק איבערגעצויגן בעמעלע — איז דבורה'לע געלעגן שטיל ווי אַ קעצעלע. די בעקלעך האָבן באַ איר געברענט מיט אַ הייסער, טרוקענער רויטקייט; דאָס פּנימל איז זיך אַזש פאַרגאַנגען אין אַ בלויקייט, אַזוי הייס איז איר, אפנים, געווען. זי האָט געקוקט מיט טרוקענע, גלאַנציקע אייגעלעך, אָבער דער בליק אירער האָט עפעס ווי אַריבערגעקוקט איבער אַלעמענס קעפּ. אפילו עטלען — וועמען זי האָט אַזוי שטאַרק ליב געהאַט, ליבער ווי אַלעמען אין „הויף“, — האָט זי אויך איצט ניט געזען.

עטלס מאַמע האָט אַ טאַפּ געמאָן דאָס קינד באַס שטערן, פאַרהאַלטן דאָרט די האַנט אַף אַ רגע, אַראָפּגעגליטשט זי פאַמעלעך ביז צום העלדזל, דאָרט אַ בלאַנדזשע געטאַן מיט צוויי פינגער, און זיך אָנגע-רופן צו רחלען:

— דאָס קינד ברענט נעבעך, ווי אַ פייער. מען דאַרף רופן אַ דאָקטער, און טאַקע שוין.

רחלע האָט גענומען ברעכן די הענט, זיך אַ צאַפּל געטאַן ארום דער מאַמען:

— וואָס רעדט איר, חנה'לע קרוין, ווי קען איך נעמען אַליין אַף זיך? ס'איז דען מיין קינד? מען וואָלט געדאַרפט דעם פאַטער אַרויסרופן, זיך אָן עצה האַלטן... און דאָ איז מינער אַוועק אַף אַ גאַנצן טאַג... די מאַמע האָט זיך אויסגעדרייט צו רחלען, זי דורכגענומען מיט אַ זייער שאַרפּן קוק, און אומגעריכט אַ פּרעג געטאַן:

— וואָס עפעס דעם פּאָטער? אַ מאַמען וואָלט מען געדאַרפט איצט צום קינד. עס האָט דען ניט קיין מאַמען? ...
 רחלע האָט אַ כאַפּיגעטאָן די פאַרמאַכטע האַנט אירע צום מויל, אַף גיך אַ פּלאַנטער־געטאָן מיט דער צונג:
 — די מאַמע אירע... אָך און זוי...
 און אָפּגעהאַקט און פאַרביסן אַנטשוויגן געוואָרן.

די מאַמע האָט שוין מער ניט געפרעגט. זי איז אַוועק אין הויף. עפעס זייער גיך און זייער פּעסט איבערגערעדט מיט איםען, און יענע איז באַלד אַוועקגעלאָפּן — עטל האָט געזען, זי לויפט אין אַפטייק, זיך ווישנדיק אין גאַנג די הענט אינעם פאַרטעך. יענעם טאָג האָט די מאַמע מער פאַרבראַכט באַ רחלען אין צימער, ווי באַ זיך אין שטוב. און ניט נאָר די מאַמע: איעדע פון די שכנהס האָט אַלע וויילע אַוועקגעוואָרפּן דאָס וואָס זי האָט געהאַלטן אין טאָן און זיך אַרײַנגעכאַפט אין צימער, אַ מוק טאָן אַפּן קינד, זיך צורוקן צום בעטעלע, אַ טאַפּ טאָן באַ דבורהלען דעם שטערן, און זיך איבערפרעגן מיט עטלס מאַמען מיט די אויגן, אָן ווערטער:

— נו, וואָס הערט זיך? ...

אימע איז צוריקגעקומען פון אַפטייק און אָפּגעראַפּאַרטירט דער מאַמען:

— שוין אָנגעקלונגען אין שפּיטאַל. דער אַפטייקער אַליין האָט גערעדט. זיי האָבן געענטפּערט: זיי שיקן באַלד אַרויס דאָס קעטשל מיט אַ דאָקטער.

די מאַמע האָט געענטפּערט שטיל און ווי אָן חשק:

— מען ווייסט שוין זייער „באַלד“.

און ווייטער געזעסן באַ דבורהלעס בעטעלע, איר איבערגעביטן אַלע מאָל דאָס נאַסע שמאַטקעלע מיט עסיק, וואָס אַפּן שטערן.

דער טאַמע האָט אין יענעם טאָג זיך אַליין געעסקט מיט עטלס ברודערל. די מאַמע האָט ניט געוואָלט צוגיין צום קינד: „מען ווייסט ניט, וואָס דבורהלען איז... בעסער וועל איך אין שטוב ניט גיין — דעם קינד וועט חלילה נאָרניט שאַטן... גיב אים דאָרט אַ פּלעשל מילך“, — האָט זי דעם טאַטן מיט עטלען געשיקט זאָגן.

אַבער אויך עטלען האָט מען שוין מער אין צימער, וווּ דבורהלע איז געלעגן, ניט אַרײַנגעלאָזט. דאָס האָט נאָך קיינמאַל ניט געהאַט פאַר סירט: אַז עטל זאָל ניט זײַן דערבני, ווען עפעס פאַרלויפט זיך אַפּן „הויף“. ערשט העט שפּעטער, פאַרנאַכט־צו, האָט אַ הויך קלינגען,

וואָס האָט אַ רודער־געטאָן, ניט נאָר דעם הויף, נאָר די גאַנצע גאַס, אָנגעזאָגט: די „אַסיסטענסיאַ" (1) איז געקומען.

פֿון קעטש, — וואָס איז באַלד אַרומגעקלעפט געוואָרן מיט קינדער, הויפּישע און פרעמדע, — איז אַרויסגעשפרונגען, זייער אינליק און מיט אַ וויכטיקער מינע, אַ יונגיטשקער דאָקטערל אין אַ ווייסן כאַלאַט. ער איז אַרײַן צו רחלען אין צימער, נאָר אַ דאַנק עטלען וואָס האָט אַ ביסל צעשטופּט די קינדער וואָס האָבן אים אַרומגעדינגלט, און אים צוגעפירט ביז צו דער טיר. אין איין וועגס — איז זי שוין אויך אַרײַן. אין צימער איז געווען דושנע און עפעס ווי ענג, כאַטש קיינער, אַחוץ רחלען און עטלעס מאַמע איז דאָרט מיטן קינד ניט געווען. אַבער עטלען האָט זיך אויסגעדאַכט אַז אזוי דושנע איז דאָרט דערפאַר, וואָס דער גאַנצער צימער איז געווען ווי אָנגעפילט מיט דבורהלעס כאַרכלען: עפעס האָט זי אזוי שטאַרק געכאַרכלט מיטן העלדזל, ווי זי וואָלט וועלן איינע אַלײַן אויסזאָפן די גאַנצע לופּט פֿון צימער. דאָס מײַכלע איז באַ איר געווען אָפֿן: זי האָט געאַטעמט, ניט נאָר מיטן גאַנצן מויל, נאָר מיטן גאַנצן גוף, וואָס האָט זיך אַלע מאָל אַ צאַפֿל־געטאָן אונטער דער קאָלדערעטשקע. איין הענטל אירס, אַ קלײַן, דאָר און פאַרשוויצט הענטל, האָט נאָכאַנאַנד געזוכט די קאָלדערע, זי געשלעפט צו זיך, געצויגן זי זוי זי וואָלט געוואָלט אונטער איר זיך בעסער אינדעקן, זיך אויסבאַהאַלטן. דער יונגער, זיך אינליקער דאָקטערל איז צו צום בעטל, געהויסן אויפֿ־זעצן דאָס קינד, — ער האָט זיך געשאַפט מיט דער מאַמען, מיט רחלען, גלײַך זיי וואָלטן אים שולדיק געווען, אַז ער האָט אַזוי קײַן צײַט ניט און דאַרף זיך דאָ באַברען מיט זײַ. אַרײַנגעקוקט אַ ביסל אין קינדס כאַרכלענדיקן העלדזל, האָט ער זיך אויסגעדרײַט צו דער מאַמען בעת רחלע האָט ווידער אוועקגעלײַגט דאָס קינד און זי איינגעדעקט:

— אַ ביסל אַלקאָהאָל — האָט ער באַפּוילן.

די מאַמע האָט צעטומלט אַ פֿיר־געטאָן מיט די אויגן איבערן צימער. זיך אָנגעטראָפֿן אַה עטלען, זיך ניט געחידושט, וואָס זי איז דאָ, כאַטש מען האָט איר ניט געהייסן אַהער אַרײַנגײַן:

— „לױף עטלעך, באַ צאַלקען דאַרף זײַן אַ ביסל שפּירט; וועסט זאָגן: ס'איז פאַרן דאָקטער". אַז עטל האָט פֿייל אויסן בױגן געבראַכט דאָס פֿלעשל שפּירט, האָט דער דאָקטער גערעדט צו דער מאַמען, בעת זי האָט אים אַרויפֿגעגאַסן אַה די הענט:

— „קרופּ. אַ שלעכטער עסן. זיך צו שפּעט דערמאַנט. שטענדיק דערמאַנט איר זיך צו רופן דעם דאָקטער, אַז ס'איז שוין נאָך אַלעמען.

1) „אַסיסטענסיאַ פּובליקאַ": עפּנטלעכע אומזיסטע מעדיצינישע באַדינונג.

ווער איז די מאמע פון דעם קינד? איר וועט דאָס מוזן אָפּפירן אין שפּיטאָל. איר דאַרפט אַכטונג געבן אַף די איבעריקע קינדער: קרופּ — איז אַ געפּערלעכע, אָנשטעקנדיקע קראַנקייט. מען וואָלט געדאַרפט דאָס צימער דעזינפּעקצירן...

די לעצטע ווערטער האָט ער שוין געזאָגט, אַפּן וועג צום הויף-טויער, גייענדיק, ווידער אַן אַרומגערינגלעטער מיט קינדער, — צום קעטשל.

באַלד איז דער גאַנצער הויף פול געוואָרן מיט ווייבערישן טומל און גערעדערניען. דער צימער האָט געזשומעט מיט ווייבערישע, צעהיצטע רייד. אַלע האָבן גערעדט אינאיינעם און אַריינגערעדט אין רחלען, טרייסטנדיק און מיטפילנדיק. און זי, רחלע, — האָט זיך גאָר אוועקגע-זעצט אין אַ ווינקל, אַף אַ נידעריק בענקעלע, און זיך גענומען שאַקלען אין אַלע זייטן, מיט אַ הויך-וויינענדיק קול:

— וויי איז מיר ניט געשען, וויינד איז מיר — וואָס האָב איך נאָך געדאַרפט אָט די צרות אַף מיין קאָפּ... אַ פרעמד קינד זאָל דאָ אויסגיין אַף מיניע הענט, אַ בראַך צו איר מאַמען, דאָרט וווּ זי איז...

אַף אירע געוויינען און קלאָגן איז פונקט אָנגעקומען דער מאַן אירער. דער בלאַסלעכער, באַבערלעכער און שווינגנדיקער יונגערמאַן, וואָס „שאַרט זיך אַרום זיינע ריכע לאַנדסלייט“. דערזעענדיק דעם מאַן, האָבן זיך די גראַגענדיקע שכנהס מיטאַמאָל איינגעשטימלט, און זיך איינציק-ווייז גענומען אַרויסשאַרן פון צימער. איינע נאָר האָט זיך ניט אַרויס-געשאַרט: עטלס מאַמע. זי איז צוגעגאַנגען צום יונגערמאַן, וואָס איז געשטאַנען אַ דערשראַקענער באַם טיר, געקוקט, — דאָ אַף די אַרויס-גייענדיקע שכנהס, דאָ אַפּן וויינענדיקן ווייב, — און ניט געוויסט וואָס עס טוט זיך מיט אים.

— הערט — האָט די מאַמע צו אים געזאָגט — דאָס קינד איז מסוכן. דער דאָקטער האָט געזאָגט: „קרופּ“. מען מוז דאָס באַלד כאַפּן אין שפּיטאָל. איר קענט תּיכּף אַרויסרופן דעם פּאָטער, אָדער די מוטער?.. אַניט — וועלן מיר דאָס אַליין אוועקפירן... מען קען דאָס נאָך אַפּשר ראַטעווען... דער יונגערמאַן האָט אַ צעטומלעטער געקוקט — דאָ אַף דער מאַמען, דאָ — אַפּן ווייב. ער האָט אַ רעד-געטאָן מיט אַ הייעריק קול, עפעס אַ צו געדיכטס, ווערליק אַזאַ בלאַסלעך און שטיל מענטשל:

— רחלע, דו האָסט זיי געזאָגט עפעס...

דאָס ווייב האָט אים איבערגעשלאָגן, גיך און בייז:

— געזאָגט, געשמאָגט... וואָס זאָל איך זיי זאָגן?... מיניע צרות קען איך זיי זאָגן. אַז אַלע האָבן זיך אָנגעטשעפעט: ברענג זיי דעם פּאָ-טער, די מוטער ברענג זיי... אַ שוואַרץ מעסטל פּאַקן אַף זיי ביידע, וווּ זיי זיינען דאָרט!

דער בלאַסער יונגערמאַן האָט איר איבערגעשלאָגן:
 — „האַלט ס'מויל!“
 און זיך באַלד פאַרכאַפּט:
 — דו זינדיקסט, מיין ווייב... נאָט שטראַפּט פאַר אַזעלכע רייד...
 עטלס מאַמען האָט ער אַוועקגערוּפּן אין אַ ווינקל צימער און גענוּר
 מען אַרבייטענען אין איר מיט האַרץ:
 „...איר פאַרשטייט... איר זאָגט: „שיקן רופּן“. איז ערשטנס —
 וועמען זאָל איר שיקן? און גלאַט... יענער איז אזא פאַרנומענער
 מענטש, איר מיין טאַקע ביידע זינען זיי פאַרנומענע מענטשן, — אן
 ער, אן זי... מען קען נאָר צו זיי איצטער גאָרניט צוטרעטן... איר —
 זענט דאָך אַ קלונע, מיין ווייב זאָגט מיר שטענדיק, אז איר זענט אַ קלונג
 מענטש... איר פאַרשטייט?..“
 די מאַמע האָט אַ אים אַ קוק געטאָן, זיך אויסגעגלייכט, און זיך
 אָנגערופּן צו רחלען:
 — טוט אָן דאָס קינד. מיר וועלן דאָס אַוועקפירן אין שפיטאַל.
 דער יונגערמאַן האָט, אַ דערשראָקענער, אַ כאַפּגעטאָן די מאַמען
 באַם אַרבל:
 — וואָס רעדט איר? היליה, — אָן דעם פּאָטערס וויסן?..
 די מאַמע האָט אים געענטפערט, שוין זיך עסקנדיק מיטן קינד,
 אָנגעבויגן איבערן בעמעלע:
 — און אז דאָס קינד וועט שטאַרבן, היליה. וועט זיין בעסער?..

יענע נאַכט איז עטל אָפּגעזעסן ביז זייער שפעט, איינע אַליין מיטן
 ברודערל; דער טאַטע מיט דער מאַמע, און מיט זיי — איטע און פּאַלמיראַ
 די וועשן, זינען אַוועק מיטן קראַנקן קינד אין שפיטאַל. דאָס קינד. אן
 אַרומגעוויקלטס מיט זייער אַ סך שאַלן און קאָלדרעס, — כאַטש עס איז
 געווען אַ שטילע זומער-נאַכט, — האָט מען אַוועקגעפירט, ניט מיטן
 „קעטשל“, נאָר אין אַ געדונגענער קאַטש; געלט האָט געגעבן רחלעס
 מאַן. ער אָבער איז ניט געפאַרן: ער האָט געדאַרפט גיין אויפּזוכן דבורה-
 לעס טאַטן, דעם גראָבן גרשונען. אזוי האָט ער טאַקע געזאָגט: ניט ער גייט
 צו אים, נאָר ער „גייט אים אויפּזוכן“..

זייער שפעט האָט שוין געדאַרפט זיין אין דער נאַכט, ווען עטלס
 טאַטערמאַמע זינען אַהיימגעקומען. עטל איז שוין געהאַט אינגעשלאָפּן,
 זיצנדיק אָפּן בעט, נעבן ברודערל; זי האָט זיך אזוי צוגעטוילעט צו אים,
 — און אינגעשלאָפּן. דער טאַטע און די מאַמע האָבן כמעט ווי ניט
 גערעדט. זיי האָבן אויסגעזען זייער מיד. באַ דער מאַמען זינען די אויגן
 געווען פאַרוויינט און די נאָז געשוואַלן, רויט און גלאַנציק. אָבער זי האָט

ניט געוויינט. נאָר איינמאָל, לינגדיק שוין אין בעט, האָט זי אַרויסגע-
 כליפעט אַף אַ קול:
 — אזא ליכטיקער פנים! עפעס אַן אויסכאַפעניש איז אַף דעם קינד
 געקומען, ניט אנדערש, אַן אויסכאַפעניש, און שוין...

אַף מאָרגן, איז עטל אויפגעשטאַנען שפעטער ווי אלע מאָג; אויך
 די מאמע האָט געהאַט פאַרשלאָפן, אויך די איבעריקע שכנהס, וואָס זיינען
 אלע אַרומגעגאַנגען ווי נעכטיקע, — ניט אויסגעשלאָפענע, זיך געצויגן
 און געגענעצט.

עטל איז באַלד צו צו רחלעס טיר. די טיר איז געווען האַלב אָפן.
 עטל האָט דאָס ערשטע דערזען דבורהלעס בעטל, — דאָס ווייסע, היל-
 צערנע בעטעלע וואָס עטל האָט איר אַזוי מקנא געווען אַף דעם: עס איז
 געשטאַנען אַ צענומענס, אין ווינקל באַ דער וואנט. דאָס אָרט וווּ דאָס
 בעטעלע איז פרויער געשטאַנען איז געווען מאָדנע גרויס און לידיק. דאָס
 קליינע מאַטראַציל האָט זיך געלופטערט אַף צוויי בענקלעך פאַר דער טיר.
 אין ווינקל, וואָס נעבן דער שאַפע, איז געזעסן אַן אומבאַקאַנטע
 פרוי. זי איז געזעסן אַף דער ערד, אונטערגעשפרייט מיט רחלעס אַן אלטער
 שאַל. די פרוי איז געווען אַ זייער יונגע, אַן אָפגעמאַגערטע. זי האָט אויס-
 געזען טויט'מיד. ווען זי האָט אויפגעהויבן דעם קאַפּ און אַ קוק געטאָן
 אַף עטלען, — איז עטל געוואָרן אַ פאַרציטערטע: פון דער פרויס מיד און
 אָפגעצערט פנים האָבן אַף איר אַ קוקגעטאָן דבורהלעס גרויסע, ליכטיק
 בלויע אויגן. די פרוי האָט ווידער אַראָפגעלאָזט דעם קאַפּ, ווידער געזעסן
 אַזוי אַף דער ערד, אַ פאַרגליווערטע און טויט'מידע. דאָס קאַפּטל אַף
 איר זייער שיינער, יונגער און ווי שעמעוודיק-פאַרהויבענער ברוסט, איז
 געווען פאַרשענדעט מיט אַ מיאוסן ריס, גלייך ווי עמעצער וואָלט בכיוון
 אַ ריסגעטאָן איר קלייד, אָדער דאָס האָט זי אַליין געריסן שטיקער פון
 איר ליב.

אין צימער איז אַרײַנגעקומען רחלע. זי האָט אַ וואָרף־געטאָן אַף דער
 יונגער פרוי אַ זיטיקן, אומצופרידענעם קוק, און פונקט אַזוי זיטיק
 און אומצופרידן אַ זאָגעטאָן צו איר:
 — טיי וועסטו טרינקען?

אַז די פרוי האָט מיט אַ שטיל, איינגענומען קול געדאַנקט, איז רחלע
 אַרויסגעגאַנגען און איר אַרײַנגעטראָגן אַ בלאַסע, עפעס ווי פאַרוויינטע
 גלאָז טיי. די גלאָז האָט זי, — ווי פאַר אַ קראַנקן, אוועקגעשטעלט אַף אַ
 בענקל נעבן איר. די פרוי איז ווייטער אַזוי געזעסן אַף דער ערד, מיט אַן
 אָנגעבויגענעם קאַפּ, ניט געוויינט, זיך ניט באַקלאָגט, שפעטער זיינען
 אַרײַנגעקומען עטלס מאַמע, אימע, פאַלמירא די וועשן. זיי האָבן צו איר
 גערעדט, זי געטרייסט, גערעדט צווישן זיך, זיך דערציילט אויסטערלישע

פאלן פון שלאפקייטן. געווישט די אויגן. די פרוי האָט אַלעמען אויס-
געהערט, געדאַנקט מיט איר שטילער, אינגענומענער שטימע; עטל האָט
א טראַכט־געטאָן, אז אָט די פרוי — דאָס איז דער שטילסטער מענטש
וואָס זי האָט אַף איר לעבן געזען: אָט די יונגע, שיינע פרוי מיט דבורהלעס
אויגן.

פאַרנאַכט־צו, איידער ס'איז טונקל געוואָרן, איז געקומען דער גראָ-
בער גרשון. ער האָט זיך אַף דער ערד ניט געזעצט: ווי געוויינטלעך,
געזעסן ברייט באַס טיש, און רחלע האָט אים צוגעטראָגן אין מאַטע נאָך
דער אַנדערער. די באַמבוישע האָט השיבותדיק און באַזאָכט געכאַרכלט
צווישן זינע פליישיקע ליפן. דערנאָך איז ער אַרײַנגעגאַנגען צו רחלען
אין כיכל, זי אַהין אַ רוף געטאָן, זיך מיט איר אַ שעפּטשע־געטאָן אַף
ניך, — עטל האָט גאַרניט געקאָנט כאַפּן פון דעם, וואָס זיי האָבן גערעדט.
רחלע איז אַרײַנגעגאַנגען צו זיך אין צימער, עפעס הויך און זייער אומ-
צופרידן אַ רעד געטאָן צו דער יונגער פרוי, וואָס איז נאָך אַלץ געזעסן
אַף דער ערד. רחלעס מאַן איז אויך אַרײַן אַהין, אין צימער. פּונקט, ווען
עטל איז פאַמעלעך פאַרבינגעגאַנגען צום וויפלסטן מאָל די טיר, וואָס
איז געווען פעסט צוגעמאַכט, — איז צו איר דערגאַנגען זײַן קול, וואָס
האָט געדיכט און האַרב גערעדט:

— „לױטן דין איז, פאַרשטייט זיך...“ און ווינטער: „...פּרנסה איז
פּרנסה...“

דערנאָך זינען אַלע, אַחוץ דער יונגער פרוי, אַרויס פון צימער, די
טיר איז ניט געווען אינגאַנצן פאַרמאַכט, עטל האָט אַרײַנגעקוקט און
געזען:

די יונגע פרוי זיצט נאָך אַלץ אַף דער ערד. זי האַלט אין שוים איר
האַנט־בייטל, נעמט אַרויס פון דאָרט אַ שפּיגעלע. אַ שוואַרץ ברעמען-
שטיפּטל, אַ רויט ליפּן־שטיפּטל, אַ פּושקעלע מיט פּודער. זי וויינט אָן אַ
קול — די פרוי: טרערן גליטשן זיך איר איבערן פנים. זי ווישט זיי מיט
דער האַנט, שמירט זיך אונטער די אויגן, שמירט זיך אָן די ליפּן, פּודערט
צו די נאָז — און די טרערן גייען ווייטער שטילערהייט איבערן פנים,
מישן זיך אויס מיט דער שוואַרצער פאַרב, מישן זיך אויס מיט דער
רויטער פאַרב. און די פרוי ווישט זיך אַף, שמירט ווייטער און וויינט
ווייטער.

ק א ר נ א ו א ל

איצטער איז שוין ניט געווען אזוי אומעטיק בא עטלס טאטע-מאמען אין די אָוונטן; די וועטשערעס, וואָס די מאַמע האָט אָפּגעקאַכט, בעת זי פלעג סאָרטירן די שמאַטעס, — זײַנען געווען וואָס אַמאָל געשמאַקער און זעטיקער. די מאַמע פלעג שוין אפילו צוטראַכטן נײַע מאַכלים, און אַ שטיקל הונ האָט שוין אויפגעהערט צו זײַן אַ נאָווינע באַם מיש. אויך אַ פּלאַש ביר האָט ניט אויסגעפעלט באַם מיש. כמעט אלע אָוונט זײַנען באַ דער וועטשערע געווען דער „אַלטער הערש״ מיט זײַן וויינענדיקער ינדענע, מאַכלע, וואָס מיט די אויסגעדרייטע פינגער פון „רעמאטעס“ און אירע מעשיות וועגן דער שנור אירער, דער גויע. מאַכלע פלעג זיך מיט ברענגען איר אייגענע וועטשערע, אין פּיצלעך טעפעלעך אָדער ראַנדלעך, און כאַטש עס האָט זיך נאָך אַלץ געהערט פון איר דער ריח פון נאַפּי טאַלין און אַלט פּאַרלענגערטע קליידער, — זײַנען אָבער די מאַכלים וואָס אין אירע פּיצלעך ראַנדלעך געווען אַזעלכע באַטעמטע, אַז אַלע האָבן פון זיי געלעקט די פינגער, און מער פון אַלעמען, — טאַקע דער אייגענער מאַן אירער, דער פּריילעכער נאַשער און ווערטל-זאָגער.

וואָס אַמאָל האָט עטל אַלץ מער ליב-באַקומען אָט דעם דאָזיק-גרוען לידער-זינגער און ווערטל-זאָגער, זי האָט אים ליב געהאַט דער עיקר, — פאַר זײַנע מעשיות וועגן עפעס איינעם אַ „הערשעלע אָסטראָך-פּאָליער“, וואָס דער אַלטער פלעג זיי דערציילן אזוי שיין, אַז אפילו דער טאַטע פלעג לאַכן פון זיי אַף אַ קול.

עטל האָט ליב געהאַט צו זיצן באַם מיש, זיך צוהערן צו אָט די מעשיות, און בעת מעשה פלעג זיך איר אויסווייזן: — אָט דאָס אַלץ וואָס דער אַלטער מיט די יונגע, בירדקאָלירטע און לאַכנדיקע אויגן און מיטן געעלטערן, גרוילעכן בערדל דערציילט, — האָט זיך געטראָפּן ניט מיט קיין אַנדערן, נאָר מיט אים אַליין. נאָר וואָס דען? ער איז אזאַ פּריילעכער לץ, אָט דער אַלטער. אַז ער זאָגט ניט אויס. ער וויל בעסער, אַז מען זאָל מיינען, אַז אָט די אַלע פּריילעכע ווערטלעך, די פּינע אויפטוען און די המצאהלעך, — האָט אָפּגעטאָן אַן אַנדערער. איז דערויף האָט ער זיך אויסגעטראַכט עפעס אַן „הערשעלע אָסטראָפּאָליער“, און אַף אים זאָגט ער, אַז יענער האָט עס אַלץ געזאָגט און געטאָן. עטל האָט ניט געקאָנט פּאַרשטיין: — צו וואָס טוט ער דאָס?... און אַז דער אַלטער פלעג נעמען

דערצוילן עפעס א פרישע מעשה, און זינע קליינע, לאַכנדיקע אייגעלעך האָבן שוין באַציטנס הנאה געהאַט פון דעם, וואָס ער וועט באַלד זאָגן, — פֿלעג עטל קוקן אים גלייך אין די אויגן און טראַכטן: — אָט אזוי האָט ער עס מסתמא אויסגעזען, בעת ער האָט חוזק געמאַכט פונעם רב; אָדער בעת ער האָט זיך אָנגעטשעפּעט אַן אַלט שטיקל ברויט אַף דער קאַפּאַטע, אָדער ווען ער איז געשטאַנען באַם גביר אונטער דער טיר — אַ גרויקעך־געקריזטער, אַ פּרויקעך־אַרומגעריסענער, און אַ לענותדיק שמיכלענדיקער. די הענט זינע — זינען אויך אַלע מאָל אַזעלכע ווייסע און וואַרעמע, און די אויגן דערמאָנען אין זאַטע, גוטע וועטשערעס, מיט לאַטקעס און מיט ביר. אַרעמע־לייט האָט ער ליב, — דאָס חיות און גבירים האָט ער פּינט, מאַכט זיך איבער זיי פּרויקעך און טרייבט מיט זיי לענות. נאָר אז ער קומט אַהיים, און דאָס ווייב מאָנט אַף צו גיין אין מאַרק אַרײַן, און שעקט, — קאָזט ער אַראָפּ דעם קאַפּ, קראַצט זיך אין די גרויקעכע, געקריזטע האָר און זינע אויגן פאַרלירן די פּרויקעכקייט פון ברוינעם, שויםענדיקן ביר...

אויב עטל האָט וואָס אַמאָל מער ליב באַקומען דעם אַלטן הערש, איז די מאַמע וואָס אַ טאָג געוואָרן אַליץ צוגעבונדענער צו זיין ווייב, — דער פאַרוויינטער מאַכלע. זי האָט זי אזוי ליב באַקומען, — אז זי האָט איר גענומען, איינריידן, אז זי זאָל זיך נאָר אַרייַנציען אַהער, צו זיי אין „הויף“. און טאַקע: אָט שטייט אַ צימער, אַ ליידיקער, — דער צימער, וואָס רחל האָט אים איבערגעלאָזט אַ פּוסטן, אַן אַרומגעריסענעם, מיט סמנים פון פּיכטקייט אַף די ווענט, דאָרט וווּ דאָס מעבל איז אַמאָל גע־שטאַנען.

איז טאַקע דער טאַטע, — נאָכדעם ווי די מאַמע האָט אין אים אַרייַנגעטענהט אַ פּאַר נעכט, גוט צוגעשטאַנען און געפיקט אים אין קאַפּ אַרײַן, — אַרייַנגעאַנגען צו צאַלקען, — מיט אים איבערריידן וועגן דעם ענין.

גיין צו צאַלקען האָט זיך דעם טאַטן ניט געגלוסט — דאָס האָט ער דער מאַמען געזאָגט ניט איין מאָל, — נאָר אפּשר צען מאָל. דער טאַטע האָט נאָך ניט געהאַט פאַרגעסן די מעשה מיטן מיסט. און נאָך האָט ער געזאָגט, דער טאַטע:

— טאַמער מאַכט ער מיר אַ קרום פנים, וועט ער פון מיר כאַפּן, אז ער וועט מיך האָבן צו געדענקען... און דו — מענסט זיך שוין באַ־ציטנס גיין זוכן אַ דירה, — אַי פאַר אונדז, אַי פאַרן אַלטן הערש, אויב דו ביזט שוין יאָ געוואָרן אַ מעקלערקע אַף דער עלטער...

אזוי האָט ער געהאַט געזאָגט, דער טאַטע. אָבער אויסגעלאָזט האָט זיך נאָר עפעס פאַרקערט: צאַלקע האָט נאָר געמיינט, אז דער טאַטע איז אַף אים ברוגז. אזוי האָט ער טאַקע געזאָגט, דער צאַלקע, צו דער מאַמען,

ווען זי האָט אים אַרײַנגעטראָגן דאָס דיר-הינגעלט, — דאָס ערשטע מאָל צום טאָג, — און דאָס גאַנצע געלט מיטאַמאָל. דעמאָלט האָט זי צאָלקע אויפגענומען, ווי מען נעמט אויף אַ שטאַרק אָנגעלייגטן גאַסט. סערקע האָט אפילו פאַר אירעטוועגן אָפגעווישט אַ בענקל, — אַראָפגעטריבן פון דעם אירס אַ קינד, אַ האַלב נאַקעטס און פאַרסמאַרקעטס, — און גערעדט מיט דער מאַמען אַזוי פּרײַנטלעך, אַז עטל האָט גענומען טראַכטן, אַז איר האָט זיך מסתמא געהאַט געהלומט, דאָס וואָס סערקע האָט ערשט מיט אַ פּאָר וואָכן צוריק געשריגן צו דער מאַמען איבערן גאַנצן „הויף“ — „אַז מען האָט ניט קיין דיר-הינגעלט צו צאָלן, קלייבט מען זיך אַרויס אַף דער פּלאַסע, און מען פאַרנעמט ניט אומזיסט קיין צימער...“

און צאָלקע, — אַז דער טאַטע איז אַרײַנגעקומען און געמאַכט מיט אים אַ שמועס וועגן דעם, אַז ער האָט אַ שכן פאַרן לײדיקן צימער, — אַ גוטן שכן, אַן עלטער פּאָר פּאָלק אָן קינדער, און טאַקע זיינער אַ „פּאַיסאַ“, — צאָלקע האָט זיך גאָר דערפרייט, אים גערופן „רעב יאַנקל“, און געלאָזט פּאַלן אַ וואָרט, אַז אדרבא, „פאַר אַן עלטער פּאָר פּאָלק אָן קינדער וואָלט ער נאָך אַראָפגעלאָזט אַ פּאָר פעזעס — ניט קיין סך, פאַרשטייט זיך, ער איז דאָך ניט באַלעבאָס, — פון דעם דיר-הינגעלט... ווייל די קינדער זאָלן געזונט זײַן, פון די קינדער איז ניט אויס-צוהאַלטן, ווי זיי פּלאָדיען זיך עס קיין עין הרע, אפן הויף...“

דער טאַטע האָט מיט צאָלקען אָפגעענדיקט אַף גיך, כאַטש יענער האָט אפנים, אַן צײַט, אַן גרויס חשק געהאַט צו שטיין און שמועסן; ער האָט אים געגעבן אַן אַדערויף, און דער אַלטער הערש האָט זיך גענור מען גרייטן צו ווערן איינער פון די הויפישע שכנים. אָפגעלייגט האָט מען דאָס אַרײַנצולען זיך אַף דעם אַנדערן טאָג קאַרנאוואַל, — מאַנטיק. מאַנטיק איז אַ מזלדיקער טאָג, — האָט מאַכלע געזאָגט.

זונטיק אינדערפרי, ווען די סוף-זומערדיקע זון האָט באַגאַסן דעם גאַנצן הויף, איז מאַכלע געקומען, געליען באַ דער מאַמען אַ בעזיס, אַ באַרשט מיט אַ שמאַטע און אַן עמער, — זיף האָט זי זיך געבראַכט אייגענע, און אַזוי אויסגעשײערט רחלעס צימער, אַז — „מען האָט געקענט עסן זיצנדיק אַפן פּאָר אין אַ זינדן קלייד“, — ווי די מאַמע האָט געזאָגט.

עטל האָט זיך אין יענעם פּרימאָרגן אַרומגעדרייט אַ ביסל איבערן הויף, זיך צונערקומט צו דער אָפּענער טיר פון רחלעס צימער און זיך אוועקגעשטעלט קוקן; ווי די אַלטע מאַכלע ריכט עס אַזוי די פּאָל מיט אַ האַנט-באַרשט, ליגנדיק אַף דער ערד; אַזוי האָט אין „הויף“ קיינער די פּאָל ניט געוואָשן. אפילו ניט איטע — דער גרעסטער „צוכט“ אין הויף.

עטלען איז טשיקאווע געווען צו קוקן, ווי די אַלטע ריכט עס

מיט אירע אויסגעקרימטע, געשוואַלענע פינגער די געלע ברעמער; זי רייבט מיט אלע כוחות, גלניך ווי אין יעדער ברעמל — וואָלט דאָ געלעגן עפעס אַן אוצר, וואָס וועט באַלד נעמען אַרויסשיינען פון אונטער אירע פינגער. דערזען, אַז עמל שטייט נעבן איר, און קוקט זיך צו, — האָט מאַכלע אויפגעהערט אַ רגע רייבן, זיך אָנגעשפּאַרט אַף די הענט, און אויפגעהויבן צו עטלען אַ פּאַר פּאַרוויינטע, נאָר גוטע און ליכטיקע אויגן — עמל האָט איצט ערשט דערזען, אַז אויגן האָט זי העל־בלויע, קינדערשע:

— „קוקסט, עטעלע, האָ? אַט אזוי האָט מען באַ אונדז אַמאָל גע־אַרבעט. ניט פּורפּא, ווי די היינטיקע וויבלעך: אַ וויש אַהער, אַ וויש אַהין, — און פּטור. באַ אונדז האָט מען געדאַרפט אַן ברויט באַקן, אַן האַלץ אָנהאַקן, אַן וואַסער טראָגן, אַן די פּאַלן מיט ליים שמירן... און אַז עס מאַכט זיך אַמאָל, דו גייסט נאָך וואַסער, און די פּאַלאַנקע איז פּאַרפרוירן, און דו גליטשט זיך אויס, און דו פּאַרלירסט אַ שוך, האָסטו דערנאָך פון דער באַלעבאַסטע קאַלטס און וואַרעמס...“

מאַכלע האָט פּאַריכט מיט די אויסגעדרייטע פינגער דאָס טיכל אַפּן קאַפּ, פּאַרוקט אַף אַהינטער אַ פּאַר קינדעריש געקרויולטע, האַלב גרויע האָר און ווייטער געקוקט אַף עטלען מיט די ליכטיקע, אויס־געוויינטע אויגן:

„...די מאַמע דינע... הונדערט יאָר זאָל זי מיר לעבן... זי קען מיך דאָך יאָ פון דער היים... ווייסט, ווי איך בין אָפּגעקומען, אַלע יאָרן געווען אַן אומזיסטע דינסט באַ יענעם... נאָר דאָרט זיינען מיר געווען פון דער ווייטן... זיך ווינציק אָנגעקערט... ווי קום איך צו איר... נאָר דאָ — איז זי צו מיר ווי אַן אייגענע שוועסטער, גאָט זאָל איר נאָר באַצאָלן דערפּאַר... פאַר איר גוט האַרץ, וואָס זי שעמט זיך ניט מיט אַן אַרעמאָן...“

עטלען איז דווקא גוט געווען צו שטיין נעבן אַט דער דאָזיקער מאַכלע, קוקן אַף איר גרוילעך־געקרויולטן קאַפּ און אַף אירע קינדע־רישע, ליכטיקע אויגן. זי האָט עפעס מיטאַמאָל דערפילט אַ מאַדנע וואַרימקייט צו אַט דער ידענע, און עס האָט זיך פּאַרגלוסט איר איבער־פרעגן — וואָס האָט זי עס געזאָגט אַקאָרשט, וועגן אַ „פּאַלאַנקע“, וועגן „פּאַרלירן אַ שוך, און האָבן דערנאָך קאַלטס און וואַרעמס פון דער באַלעבאַסטע...“ און נאָך האָט זי געזאָגט: „אַן אומזיסטע דינסט באַ יענעם“. וועמען האָט זי עס געמיינט, אַט די מאַכלע, — און פּאַרוואָס האָט די מאַמע, וואָס האָט אזוי ליב צו דערציילן פאַר די שכנים, דער עיקר פאַר אַיטען, מעשיות פון „דער היים“, — וועגן דעם קיינמאָל ניט דערמאָנט?

נאָר וואָס אַן אמת, — כאַטש דאָס, וואָס מאַכלע האָט געזאָגט, איז

געווען משיקאווע ביו גאר, האָט זיך עטל באַ איר לאַנג ניט פאַרהאַלטן. ערשטנס האָט זי מורא באַקומען. אז אָט נעמט זי איר דערצײלן וועגן איר שנוּר, און הויבט אָן צו וויינען. צווייטנס, — האָט עטל איצט געהאַט אַפֿן קאַפּ אַ מער וויכטיקן ענין, ווי מאַכלע מיט אירע מעשיות. זי האָט זיך פשוט אויסגעדרייט, — עטל, און גענומען אוועקגיין. מאַכלע האָט זיך דערפון ניט באַליידיקט; אַדרבא: זי האָט איר נאָכגעשריגן:

— „שפעטער, מאָרגן קום אַרײַן, עטעלע, וועל איך דיר געבן בלינצעס און אינגעמאַכטס פון פערעשקעס פאַרזוכן...“

גאָר עטלען איז ניט דאָס אינגעמאַכטס און ניט די בלינצעס געלעגן אין קאַפּ. זי האָט זיך אַרומגעדרייט מיט אַ גרויסן פאַרדראָס אַף דער מאַמען אַפֿן ניכטערן האַרצן, און מיט אַ פאַריבל אַף זיך אַלײַן, וואָס זי איז אזא גרויסער שלים־מול. — דער גרעסטער שלים־מול פון אַלע קינדער אַפֿן „הויף“.

...אַלע יאָר, ווען עס קומט קאַרנאוואַל, הייבט זיך עטל אָן אַרומ צודרייען איבערן הויף מיטן זעלבן פאַרדראָס אַף דער מאַמען, און מיטן פאַריבל אַף זיך אַלײַן, וואָס זי איז אזא גרויסער שלים־מול: אַלע יאָר, ווען עס קומט קאַרנאוואַל, און נאָך פּרױער, אַ פּאָר וואָכן איידער ער קומט, רעשט זיך צווישן די קינדער און די מאַמעס פונעם הויף. קינדער באַרימען זיך, — ווער פאַר וואָס עס וועט זיך „פאַרשטעלן“. מאַמעס דינגען זיך, אַמפּערן זיך, און גייען סוף כל סוף אַײַן אַף די קינדערישע פּאָדערונגען; זיי נעמען זיך אויפנייען די קינדערישע קלייד־לעך און קאַסמיומען. טעג און אפילו וואָכן פּרױער שאַרשקען שוין אין די מאַמישע הענט און אַף די מאַמישע שוים בונטע, שאַרף־קאַלירטע ביליקע, נאָר קנאַקנדיקע סחורות: קרעמאָן, טיול און סאַטין, — פאַר וועלכע עס וועלן דערנאָך וואָכן לאַנג קומען אין „הויף“ אַרײַן מאַנען פעזעס־זווין, — אַזש ביז העט אין טיפן ווינטער, פאַרשיידענע „קוענד־טעניקעס“, היימישע און אומבאַקאַנטע. ...און דערנאָך, אין איין שיינעם אַפּדערנאַכט, — ווייסט עטל — וועט מיטאַמאָל די גאַנצע גאַס, ניין, — די גאַנצע שטאָט, — משוגע ווערן: אין מיטן נאַכט וועט ווערן ליכטיק, ווי אין אַמע ליכטיקסטן טאָג; אַלערליי קאַלירטע לעמפלעך וועלן הענגען אין דער הויך, איבער דער גאַס. אַ שטיק פון די טראַ־טואַרן וועט זײַן פאַרנומען מיט הילצערנע, אויפגעשטעלטע גאַניקלעך, וווּ משונהדיק־שיינע און אויסטערלישע אָנגעמאַלענע מענער און פּרױען וועלן שטיין, לאַכן און שרײַען אַף אַ קול, זיך איבערוואַרפן מיט פאַר־פּירענע סטענגעס, און זיך איבעררופן מיט די מענטשן וואָס פּולן איבער די טראַטואַרן, און מיט די, וואָס פּאַרן אַדורך אין אויסגעפּוצטע, מיט פּאַפּירענע בלומען און סטענגעס אויסגעצירטע קאַטשן און וועגענער. אַלע, סײַ די, וואָס אַף די הילצערנע גאַניקלעך, סײַ די, וואָס אין

פארפוצטע קאָמפּזיטור, — טראָגן מאַסקעס אַף די פּנימער. און דאָס מאַכט זיי נאָך שענער, נאָך סודותדיקער. עס פּאָרן פּאַרביי אַזעלכע אויס־טערלישע, קיינמאָל ניט געזעענע מאַסקעס און פּאַרשטעלמע, אַז דער קאָפּ דרייט זיך אַזש פּון שיינקייט. דעמאָלט דאַכט זיך דיר אויס: דאָס אַלצדינג איז נאָר אַ חלום: די אַלערליי קאָלירטע ליכט, דער טומל, די געלעכטערס, די געשרייען, די אויסגעפּוצטע מענער, פּרויען און קינדער, — וואָס פּלאַנטערן זיך אונטער די פּיס, צווישן די בערג מיט פּאַפּירענע סטענגעס, — זיי וועלן אַלע באַלד פּאַרשווינדן און דו וועסט זיך אויפּכאַפּן אַפּן געלעגער, אין דער פינצטערער און שטיל־אינגע־שלאָפענער שטוב.

און דעמאָלט פּאַרמאַכטו די אויגן, דו לָאָזט זיך טראָגן מיט דעם שטראָם מענטשן וואָס שטופּן זיך אַף די טראַטואַרן, — טאַקע נאָר אַף דערשטיקט צו ווערן; דער קאָפּ ווערט פּאַרהילכט פּונעם אַרומיקן טומל, פּון דער טאַץ־און־פּויק מוזיק, וואָס דרימדושעט אַף די העכסטע טענער; און די פּיס טרעטן ניט, נאָר זיי שווימען שוין אין אַ ים פּון פּאַפּירענע סטענגעס וואָס פּאַרפלייצן די גאַס. און דו ווילסט ניט עפּע־נען די אויגן, כדי דו זאָלסט זיך ניט דאַרפּן אויפּכאַפּן באַ זיך אַפּן געלעגער. אָבער מיטאַמאָל דערפּילסטו אַ שטופּ אין אַ זייט, עמעצער שרייט אַריבער דיין קאָפּ, עמעצער קרייעט מיט אַ קאַרטאָגענער טרובע גלייך דיר אין אויער, עמעצער טרעט דיר אַף די פּיס, און דו טרעסט עמעצן אַף די פּיס, מען גיסט אַף דיר מיט אַ דיין שטראָמעלע שמעקנדיקן וואַסער פּון אַ בלעכענער כלי און דו עפנסט אויף די אויגן, און דו זעסט: די אַלערליי קאָלירטע לעמפלעך פּאַרפלייצן נאָך אַלץ די גאַס מיט באַטאַגיקן ליכט. די געלעכטערס און די געשרייען, זינגען נאָך שטאַרקער געוואָרן; איבער דער גאַס מאַרשירט אַן אויסטערלישע פּראָ־צעסיע: מענער און פּרויען, אין סאַמעטענע, מיט גאַלד און קאָלירטע פּאַטשערקעס אויסגענייטע קליידער, פּאַרבלישטשען די גאַס; איינער פּון זיי טראָגט אַ פּאַן, אויך אַ סאַמעטענע, פּון וואַנען עס וויען אַראָפּ מיט גאַלד אויסגענייטע בלומען און פּייגל; און פּרײַער פּאַר אַלעמען — טענצלט זיך איבער דער סאַמע מיטן גאַס איינער אַ פּאַרשוין, מיט אַ געריכט פּאַרמעליקט פּנים וווּ מען זעט נאָר אַן אויסטערליש־רוימע נאָז און אָנגעמאַלטע ברילן מיט סאַזשע; ער טראָגט ווייַס — אַטלעסענע הויזן, אַ שוואַרץ־אַטלעסענעם פּראַק, וואָס פּאַרמאַגט אַפּן סאַמע הינטן אַ לאַטע, אַפּן קאָפּ — אַ צילינדער מיט אַ צעריסענעם קווימען און אין האַנט — אַ צעפּנטן, משונהדיק־גרויסן רויטן און צעריסענעם שירעם. ער טענצלט זיך, גייט הינטערוויילעכס, זעצט זיך צו, מאַכט אַלערליי העווייט, און דער אומגעלומפּערט־גרויסער, קאַרטאָגענער קאָלנער זי־נער, וואָס זעט אויס ווי אַ פּאַר פּליגל באַ אים אונטער דער גאַמבע,

— און מאכט אים ענלעך צו א ריזיקן זומער-פלאטער, — צעפליט זיך אין ביידע זיטן: אַטראָט הייבט ער זיך אויף און פליט אַוועק.

...און אַט גייט נאָך איינער אַ פאַרשוין, טראָגט אַף די ברייטע אַקסלען, אַ קליין יונגעלע, און דאָס גאָלד און די פאַטשערקעס באַ אים אַפן וועסטל שפייגלען זיך אַפּ אין די טראָפּנס שווייס וואָס זינען אים אַרויסגעטראָטן אַף זײַן צעהיצטן פנים. דאָס קינד שטייט ערנסט, מיט השיבות, גיט זיך אפילו גיט קיין קרים; טוט גיט קיין פינטל מיטן אויג, קיין סימן פון אַ שמייכל זעט מען גיט אַפּן צוגעפאַרבטן, פאַר-רויטלעך פּינטל מיט די רויט-אַנגעפאַרבטע ליפעלעך, — כאָטש דער עולם פאַרוואַרפט עס מיט פאַפּירענע סטענגעס, אַפּלאָדירט און קוועלט אָן פון אים — עס קומט אים אַזוי.

...און אַט גייט ווידער פאַרבני אַ ניער, אויסטערלישער פאַרשוין: הויך, דער קאָפּ רירט שיעור גיט אָן די קאָלירטע לעמפלעך וואָס הענגען איבער דער גאַס; ער שפּאַנט אַף מגושמדיק גרויסע פּיס, שמייכלט מיטן מגושמדיקן, ליאַלקעוואַטן קאָפּ זינעם און נייגט זיך אין אלע זייטן: נעבן אים זען אלע אַרומיקע אויס ווי קאַרליקלעך אָדער ווי פּיצעלעך ליאַלקעס.

...און אַט פאַרט גאָר פאַרבני אַ וואָגן: — אַ פשוטער פּרוכט-וואָגן; נאָך היינט אין דערפרי האָט ער געפירט איבער די גאַסן באַנאָ-נעס, טאַמאָטן אָדער פּלוימע; נאָר איצט איז ער פאַרפּוצט מיט צווינגן, מיט פאַפּירענע בלומען און אַרומגעהאַנגען, ווי עפעס אַ פאַרציטיקער מובה, מיט פאַפּירענע סטענגעס. ער איז אָנגעפּראָפט דער וואָגן, מיט מיידלעך און מיט בחורים; אייניקע — אָנגעטאַן אַזוי ווי גאוטשאָט. מיט פּאַנטשעס און טשיריפּא. די מיידלעך — מיט ווייסי-בלויע לענטעס אַף די קעפּ. אַנדערע פון זיי — שפּילן אַף גיטאַרעס. אַנדערע זינגען אַף קול-קולות. אַנדערע האַלטן זיך סתב באַ די פאַרענטשעס פון וואָגן אין קוקן אַפּן עולם. אַ האַרמאָשקע שעפט אָן אַ פּולן בויך מיט לופּט און לאָזט אַרויס אַ טיפּן, מעלאָדישן קרעכץ: „...מנין מאַמעלע, נעבעך!...“

...דעם וואָגן באַגלייט מען מיט אפּלוזן, מיט צערטלעכע אויסגע-שרייען: „...בלוי ווי דער הימל אונדזערער, מנין לעבן!...“ „... און נאָך איינע זאָל געזונגען ווערן, די ערשמעל!...“

נאָר איינער פון עולם כאַפט זיך אַרויס מיט שקאַצעוואַטן היימישן אויסגעשריי:

„... טשע, ווערדולעראַ! מאָרגן פאַרגעס נאָר גיט צוברענגען דאָס ביסל גרינס...“

...און דער ענטפּער קומט, גיט פאַרוואַמט אַ רגעלע אפּילו: „...דו באַצאָל פּר'יער פאַרן גרינס וואָס דו ביסט שולדיק, דו

שמינדערבענען איינער!..." און פארגייט, מיט די גיטארע און האַר-
מאַשקע־מענער, ערגעץ אין דער טיף פון דער גאַס וווּ ער פאַרשווינדט,
אינאיינעם מיטן וואַגן.

...ווי עטל האָט עס מקנא געווען אין אַזעלכע אויפדערנאַכטן
אַט די קינדער, די אויסגעפּוצטע און חשיבותדיקע; די פרויען, די
אויסמערליש־שיינע און מיט גאָלד און פאַטשערקעס פינקלענדיקע. די
מיידלעך און יונגלעך, וואָס אפן אויסגעפּוצטן וואַגן, — כאַטש זי האָט
זיי גוט געקאָנט און געוויסט ווער זיי זיינען: די גרינס און צייטונגען
פאַרקויפער פון דער גאַס, די אַרבעטערקעס פון דער גרויסער ציגאַרן־
פאַבריק, וואָס אַ פּאָר בלאַק ווײַטער פון איר שולע. ווי עס וואָלט זיך
איר געוואָלט זיין איינע פון זיי: אַ לאַבנדיקע, אַן אָנגעמאַנענע אין
בונטקאָלירטע קליידער און אַ גליקלעכע!

אַבער וויפּל מאָל זי האָט געבעטן באַ דער מאַמען, אַז זי זאָל איר
אויך אַמאָל „פאַרשטעלן“ קאַרנאַוואַל — האָט זי באַקומען פון איר אַ
קורצן, און אַ מסוכן־ברוגן אָפּזאָג. און געמאַכט האָט עטל מיט איר
בעטן נאָך ערגער: די מאַמע פּלעג, ווי עפעס און עמעצן אַף צו להכעיס,
אין די קאַרנאַוואַל־נעכט „מאַכן נאַכט“ וואָס פּרײַער, און שוין אפילו
ניט געלאָזט עטלען ניין מיט איטען אָדער מיט אַן אַנדער הויפּישער
שכּנה, אַף דעם „קאַרסאַ“ — זיך זאַט אָנקוקן און זיך אָנפרייען מיט
יענעם טומלדיקער און בונט־קאָלירטער שמחה. און עטל האָט אין
די קאַרנאַוואַל־נעכט געדאַרפט ליגן אפּן געלעגער און הערן פון ווײַטן
די מוזיק, די געשרייען און געלעכטערס, דעם גאַנצן קאַרנאַוואַל־טומל
וואָס איז דערגאַנגען און זיך אַרײַנגערײסן אין „הויף“. זי פּלעג אַרונט־
טעררוקן דעמאָלט דעם קאָפּ אונטער דער קישן, ניט געוואָלט הערן די
הויקנדיקע און דרימשענדיקע מוזיק, ניט געוואָלט זיך פאַרשטעלן
די ליכט־פאַרגאַסענע גאַס, די פאַפירענע סטעננעס, וואָס פּלאַנטערן זיך
אונטער די פּיס; די קלינגענדיקע געלעכטערס און דאָס לויסטיקע
איבערפּן זיך פון די גליקלעכע מענטשן, וואָס אין די זינד און סאַ-
מעטענע קליידער, מיט די רײט־געפאַרבטע ליפּן און חן־פּינטלעך אָנ-
געקלעפטע באַ די זייטן פון מויל.

אין די דאָזיקע נעכט, לינגדיק באַ זיך אפּן געלעגער, — איז עטל
דער מאַמען כמעט געווען אַ שונא: זי האָט דעמאָלט געטראכט ניט איין
מאָל, — מורא־האַבנדיק פאַרן געדאַנק, — אַז, ווען די מאַמע שטאַרבט,
וואָלט זי געקענט טאָן וואָס זי וויל, — דער טאַטע וואָלט דאָך געלאָזט.
און דעמאָלט וואָלט זי, וואָס ליגט איצט אפּן שמאַלן אייזערנעם בעטל
אין דער פינצטערער, נישט־שלאָפנדיקער שטוב, וואָס הערט זיך צו
צום דרויסנדיקן טומלדיקן גליק, — געווען איינע פון יענע סודותדיק־

פארמאסקירטע פרויען, וואָס שטייען אַף די הילצערנע גאַניקלעך, אָדער וואָס פֿאַרן פֿאַרבני, זיצנדיק אַף דעם פֿאַרוואָרפענעם קאַפּאַט פֿון אַן אָפּענעם קאַטש, און ווען זיי פֿאַרן פֿאַרבני, לֶאָזן זיי נאָך זיך אַ ריח פֿון פֿאַרפֿום, און אַ געבלישטש פֿון אַטלעס און פֿון זינד, פֿון גאַלד און פֿון פֿאַטשעדיקעס, אינאיינעם מיטן אָפּקלאַנג פֿון אַ פֿריילעכן, גליקלעכן געלעכטער.

אַזוי איז שוין געווען אַ פֿאַר יאָר. אַלע יאָר האָט עמל געבעטן באַ דער מאַמען זי זאָל איר מאַכן אַ קאַרנאַוואָל-קאַסטיום, ווי באַ די איבעריקע הויפּישע קינדער, זאָל שוין זיין אפילו זאָ קבצנישער און געבעדיקער ווי באַ מעדינאַס קינדער, וואָס פֿאַרפּוצן זיך אַלע קאַר-נאַוואָל, — יאָר אויס, יאָר איין, — אין דעם זעלבן „פֿאַרשטעלעניש“: הויזן פֿון צוקער-רוק, וואָס די מאַמע זייערע וואַשט זיי אויס און גייט זיי אויף, און אַלטע, צעפּליקטע רעקלעך, וואָס זיי טוען אָן אַף דער לינקער זייט; די פֿנימער שמירן זיי אויס מיט סאַזשע — און פּוויקן מיט שמעקענעס אין אַלטע, פֿאַרזשאַווערטע טעפּ, בעת זיי זינגען זיך צו אַזעלכע לידלעך, וואָס זיי חזרן זיך וואָכן פֿרֿעגן איין ערגעץ אין אַ הויף-ווינקל, — און וואָס קיינער ווייסט ניט, ווער עס איז דער מחבר זייערער, — נאָר דער גאַנצער „הויף“ — קאַטשעט זיך פֿון געלעכטער, און מען זינגט זיי נאָך אַ שטיק צייט נאָך קאַרנאַוואָל...

אַבער אפילו אַזעלכע קליידער האָט עטלען די מאַמע ניט געוואָלט מאַכן. זי פֿלעג נאָר נעמען שריינען, די מאַמע, — „אַז אָט גייט זי זיך אויספּוצן, אַז זי זאָל זיך פֿרייען גלײַך מיט אַלע גוים אַף די ייִדישע צרות...“

אַזוי האָט עמל אַלע יאָר מקנא געווען די סאַמע אַרעמסטע פֿון די הויפּישע קינדער: מקנא געווען זייערע מאַסקעס, זייערע לענטעס און זייערע פֿאַפּירענע בלומען, — און נאָך מער — זייער אָפּענע, אומגעצוימטע קאַרנאַוואָלישע פֿרייד. און אַלע יאָר האָט עמל אין די קאַרנאַוואָל-טעג זיך געפּילט אַ בעוולטע און אַ גרויסע שלים-מולניצע: זי האָט געטראָגן אין זיך פֿאַרדראָס און אפילו פּינטשאַפט צו דער מאַמען. אָבער דאָס מאָל איז געווען עפעס אַנדערש. ערשטנס, — איז די מאַמע ניט אַזוי פֿאַרזאָרגט און בייז ווי פֿרֿעגן. זי האָט שוין שלום-געמאַכט מיט אַ סך זאַכן און פֿירעכצן דאָ אין לאַנד, די מאַמע. און דאָס זיצן איבער די זעק מיט שמאַטעס האָט איר די לעצטע צייט עפעס ווי צוגעגעבן אַ מאַדנע אויפּגעהיימערטקייט און זיכערקייט אין זיך אַליין.

אַז עמל האָט מיט אַ פֿאַר טעג צוריק געפרוווט מאַכן אַ רייד וועגן אַ קליידלע אַף קאַרנאַוואָל, וועגן דעם, אַז פֿאַלמיראַ די וועשן, — אפילו פֿאַלמיראַ די וועשן! — האָט ערגעץ געקראָגן געשאַנקען צוויי קאַס-

טיומען, אנטידמאָדנע קאָסטיומען פון פארציטיקע דאָמעס און זיי איבערגענייט פאַר אירע מיידעלעך, און סטרויעט נאָך דערצו פאַר זיי צוויי פאַרוקן פון ווייסער וואַטע, אַז דער גאַנצער הויף גייט אַף זיי קוקן אַף חידושים, — דאָס איז שוין געאַנגען באַ עטלען מיט אַ וויינענדיק, צוגעדושעט קול פון האַלדז אַרויס, — האָט די מאַמע אַ זאַנגעטאָן, פון דער זייט, מיט אַ האַלב מויל, אַז — „מילא, זי וועט איר שוין אויך צונויפשטעלן עפעס אַ פאַרשטעלעניש, און זאָל זי איר ניט פאַרוויינען דעם קאָפּ, זי איז נאָך ניט קיין געשטאַרבענע...“

עטל האָט דער מאַמען ניט געגלויבט. געזען אַז עס גייט אַוועק אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, און די מאַמע דערמאָנט זיך גאַרניט אין דעם „שטיקל פאַרשטעלעניש“ וואָס זי דאַרף איר אויפנייען. — איז עטל איינמאָל באַטאָג צוגעגאַנגען צו דער מאַמען, בעת זי איז געזעסן אין קיכל און סאָרטירט די שמאַטעס, און איר אַ זאַנגעטאָן, אָן שום מורא און אָן אַ ברעקל דרדראַרז, גלײַך אין פנים:

— „מאַמע, דו וועסט מיר אויפנייען דאָס קליידעלע אַף קאַרנאַ-וואַל, צי די וועסט זיך ווייטער מאַכן, אַז דו פאַרגעסט, ווי אַלע מאָל?...“

ניט אומזיסט האָט עטל זיך דערוועגט אַזוי צו ריידן צו דער מאַמען: די מאַמע אַליין האָט איר געגעבן אַ גרונט דערצו. זי פלעג זיך אויסבאַרימען פאַר די שכנהס, אַז ווען ניט עטל, ווייסט זי גאַרנישט, ווי זי וואָלט אויסגעקומען; עטל איז איר ממש אַ האַנט: זי גיט אַכטונג אַפן קינד, גייט איר אַלע גענג, און גלאַט, — געוואָרן ניט צו דער-קענען, עטל טאַקע: אַ קינד — אַ גאַלד: ענטפערט ניט אָפּ אַנטקעגן דאָס אַנדערע וואָרט, קריכט ניט איבער די הויפישע צימערן און אין גאַס — שמעקט זי אפילו די נאָז ניט אַרויס. זי זוייסט ניט — אַזוי האָט זי טאַקע געזאָגט, די מאַמע, — זי ווייסט גאַרנישט, ווי וועט זי זיך עס אָן עצה געבן אַז די שול וועט זיך ווידער אָנהייבן, אַז זי וועט זי ווידער דאַרפן שיקן אַף אַ האַלבן טאָג אין שול אַרעין... אַ שאַד, — צו קורץ, אַזוי קורץ די וואַקאַציע צייט...“

דערפאַר האָט עס עטל איצט געהאַט די חוצפה אַזוי צו ריידן צו דער מאַמען. איר זיינען דער מאַמעס ווערטער — „ווי וועל איך זיך אָן עצה געבן אָן איר“ — גוט אַרעין אין דער נאָז. נאָר זי האָט פאַרגעסן איין קלייניקייט, עטל: זי האָט פאַרגעסן, אַז אויב זי איז געוואָרן אַן אַנדערע, אַ סטאַטיק, — איז די מאַמע אויך געוואָרן אַנדערש: זי פאַר-לאָזט זיך שוין ניט אַפן טאַטן — אַז מען דאַרף, לאָזט זי אַליין אַראָפּ עטלען אַ פאַטש...“

און טאַקע: איידער עטל האָט נאָך געהאַט געענדיקט דאָס, וואָס זי האָט געהאַלטן אין זאָגן, — האָט די מאַמע שוין אויפגעהויבן דעם קאָפּ פון די שמאַטעס, זיך געגעבן אַ בייגאַראָפּ — זי האָט זיך שוין

געהאט אויסגעלערנט פון די הויפישע ווייבער, די מאמע — און א הילצענער „קלאפער“, איז שוין געפלוין גלייך אף עטלען.
 בא דער נאכט אפן געלעגער, האָט עטל געטראכט, אז דער מאמען וועט דאָס ניט זיין געשענקט: זי מעג איר טאָקע דאָס קליידעלע ניט אויפנייען, אָבער זי וועט זיך סינצווייסיג אַרויסגעבענען פונעם שטוב קאַרנאוואָל און אַוועק אַפן קאַרסאָ, כאָטש קוקן פון דער ווייטן, — די מאמע מעג איר דערנאָך וואַרפן אין קאַפּ אַריין אַפילו אַ טויז קלאַפערס...

נאָר צו איר געלעגער איז דערנאָנגען אַ שטיל שעפטשען פון טאַטע-מאַמעס בעט, און דעם טאַטנס קול האָט היים אַריינגערעדט אין דער מאמען:

אַ קינד זיצט אָפּ גאַנצע טעג אין שטוב. אַ גאַנצן זומער ניט אָנגעקוקט די ליכטיקע שיין. פאַרוואָס זאָל מען איר ניט אָנטאָן אַ ביסל פאַרגעניגן? די גרויסע ווילטאַגן וואָס זי האָט באַ אונדז? ... ווידער אַכטונג געבן אַפן קינד, און ווידער שיקן אַ גאַנג... אפילו זיך שפילן אַפן הויף האָט זי אויפגעהערט... גייט אַרום, אַ בלאַסע, אַ פאַרטראָג גענע, — ווילסט זי מאַכן פאַר אַן אַלטער פאַר דער צייט? ... אַ קינד... און דער מאמעס קול האָט אָפגעענטפערט מיט אַ העכערן, שפיי-ציקדיגעם פאַרדראָס:

...וואָס ווילסטו פון מיין לעבן? וואָס פאַר אַ ווילטאַגן האָב איד? ... וואָס האָב איד געהאַט אין אירע יאָרן? ... געפאַרן אין די פאַר-טאָגן אַף יאָרדיים מיט די פעק שטריק? ... אָדער געקראַצט באַם טאַטן די פּיאַטעס שבת באַטאַג, ווען ער האָט געדרימלט? ... און ווידער דעם טאַטנס קול, אַ שטילס, אַ באַרויקנדיקס:

— טאַקע דערפאַר, וואָלסטו דאָך געדאַרפט פאַרשטיין — אַ קינד... עטל האָט מער ניט געוואָלט הערן. זי האָט פאַרשטעקט דעם קאַפּ אונטער קישן און ביטער חרטה געהאַט אַף דער גאַנצער מעשה: אַף מאַרגן וועט דעם טאַטנס פנים זיין שוואַרץ ווי די ערד; די מאמע וועט אַרומגיין מיט אַ קאַפּ-ווייטיק און אויסלאָזן וועט זיך עס צו עטלס קאַפּ.

אָבער דאָס מאָל האָט זי געהאַט אַ טעות: אַף מאַרגן האָט די מאמע גאַרניט געהאַט קיין קאַפּ-ווייטיק: זי איז גאָר אַרומגעאַנגען אַזא פאַרויטלט-צופרידענע און זיך אפילו אונטערגעזונגען אונטער דער נאָז. נאָכן עסן האָט זי זיך דערטראַכט צו עפעס נײַם: זי האָט אַרומגעבונדן עטלען מיט אירן אַן אַלטן פאַרטעד, און זי באַשטעלט אין קיך — צעוואַשן די פאַר טעלער. אַליין האָט זי, נאָכן פאַרוויגן דאָס קינד, גע-נומען זוכן און נישטערן אין אַלע שופלאָדן פון דער קאַמאַדע. געפונען, אפנים. דאָס וואָס זי דאַרף, האָט זי גענומען פון קיך אַ שוין פון פריער.

צונגעגרייטן פעקל בונט־קאלירטע שמאטעס און אוועק מיט זיי אין צימער. דאָרט האָט זי אַפּרױער אָפּגערייניקט דעם טיש, פּאַנאַנדערנע־לייגט אַף אים די בונט־קאלירטע שטיקלעך שטאָף, און זיך גענומען אַרומדרייען אַרום טיש, — געמאַסטן, זיך געמוחט, ווידער געמאַסטן, ווידער געקלערט. און צום סוף, מיט שטייף פאַרפּרעסטע ליפּן, ווי אַ מענטש, וואָס האָט באַשלאָסן עפעס, — און זאָל זיך זיין, וואָס עס וויל זיך, — גענומען שניידן און שטוקעווען, שטוקעווען — און פאַר־סטריגעווען.

ביז העט אין אָונט האָט די מאַמע זיך געבאַכרעט מיט די קאָד־לירטע שמאטעס. און אז דער טאטע איז געקומען, האָט זי זיך פאַר אים באַרימט, אז — „עטל וועט האָבן אַ קאָסטיום — איינעם אין דער וועלט!“

און צו עטלען, וואָס איז געשטאַנען דערבײַ, האָט זי זיך אָנגערופן:
— „אסור צי זי איז דאָס ווערט, אזא שיינ קליידעלע, — אַ מיר־דעלע מיט אַ גרויס מויל, וואָס ווייס נאָר אָפּענטפערן אַ מאַמען אַנטקעגן...“

נאָר שפּעטער אַ ביסל האָט זי, ווײַזט אויס, פאַרגעסן, די מאַמע, וואָס זי האָט ערשט געזאָגט, ווײַל פּלוצים האָט זי זיך צו איר אָנגע־רופן מיט אַ מאַדנעם פּריילעך און האָפּערדיק קול:
— „דו הערסט, עטלעך איך זאָל ווייסן, אַ גאַנצע נאַכט צו זיצן, האָסטו באַ מיר אַף מאַרגן פאַרטיק דאָס קליידעלע!“

און די מאַמע האָט טאַקע געהאַלטן וואָרט: אַ גאַנצן אָונט האָט זי גענייט; דער טאטע האָט זיך אַליין דערוואַרעמט די וועטשערע, דאָרט אין קיכל. און טאַקע דאָרטן אָפּגעגעסן. געזעסן אַ ווײַלע באַם טיש, געקוקט אַף דער מאַמען, מיט אַ האַלבן שמיכל אונטער די העלע וואָג־צעס, ווי זי נייט עס אזוי פאַרמוהעט, מיט אַן אָנגעבויענעם קאָפּ.

נאַכדעם האָט זיך דער טאטע געלייגט שלאָפּן — די מאַמע האָט אים אונטערגעטריבן, אז ער דאַרף מאַרגן אויפשטיין פאַר פּרי, מען דאַרף העלפּן דעם אַלטן הערש זיך אַרײַנציען אַהער. נאָר אַליין איז זי געזעסן באַם טיש, און ווײַטער גענייט די בונט־פאַרביקע שמאטעס. אזוי האָט זי עטל געזען ביזן סאַמע אַנטשלאָפּן ווערן, — ווען זי איז שוין געלעגן באַ זיך אַפּן שטאָלן, אייזערנעם בעטל און האָט אונטער־געוויבן דעם קאָפּ נאָכאַמאָל אַ קוק צו טאָן אַף דער מאַמען:

זי זיצט, מיט אַן אָנגעבויענעם קאָפּ, ניט גיך — גיך מיט דער האַנט די אַלטע, אָבער זייער שיינ־קאלירטע שטיקלעך שטאָף, און אַלע מאָל, זיך פאַרגעסנדיק, אפּנים, פאַרציט זי אַן אַלט, האַלב־פאַרגעסן אוקראיניש לידל, טוט זיך אַ כאַפּ, אַ קוק אַפּן טאַטן, וואָס שלאָפּט

שוין מיטן פנים צו דער וואַנט, הערט אויף צו זינגען און ניט ווידער גיך — גיך מיט א שולדיקלעכן שמויכל אפן יונג-געוואָרענעם פנים.

אף מאַרגן, אז עטל האָט זיך אויפגעכאַפט, איז אפן טיש געלעגן, שוין אויסגעפרעסט, א רויט-בלוי געפאלדעוועט קליידעלע, א ווייס בלווקעלע, אויסגענייט מיט צלם-שטעד, וואָס עטל האָט אף דעם דער-קענט דער מאמעס א „מאלאראַסיסקע" העמד, און א סאמעטן פארטעכל, ארומגעזוימט מיט קאָלירטע מאַשמעס. די מאמע האָט הייסט עס, — געהאַלטן וואָרט.

פאַר פרייד האָט עטל געטאָן א זאך, וואָס זי האָט שוין לאַנג-לאַנג ניט געטאָן: זי איז מיט איין שפרונג אַרײַן צום טאַטן אין בעט, זיך אָנגעכאַפט אין טאַטנס האַלדז, און זיך גענומען קאַטשען, דרייען, בריקען מיט די פיס אין דער לופטן און לאַכן אף א קול. דער טאַטע האָט אויך געלאַכט, און זי ניט אָפגעשטופט, ווי ער פלעג טאָן די לעצטע צײַט. און דאָס ברודערל, וואָס האָט זיך אויך אויפגעכאַפט, האָט זיך אויפ-געזעצט באַ זיך אין ווינגל, זיך געריבן מיט די הענטלעך די אויגן, און אויך געלאַכט, קוקנדיק אף זיי. אפילו די מאַמע האָט געלאַכט, מיט א הויכן, געזונטן געלעכטער, און ניט אַרויסגעטריבן עמלען פונעם בעט, מיטן אויסרייד, „אז זי איז שוין א גרויסע מויד, אז שעמען וואָלט זי זיך געדאַרפן, קריכן אין טאַטנס בעט, אין אירע יאָרן..."

אז אלע האָבן זיך אָנגעלאַכט, — האָט די מאַמע גענומען טרייבן דעם טאַטן אויפשטיין, ווייל ער דאַרף נאָך צוגיין צום אַלטן הערש — אים העלפן זיך אַריבערציען. דער טאַטע האָט זיך געצויגן, געצויגן אין בעט, געזאָגט, אז ער פילט ניט קיין איין גאַנצן ביין, — און זיך באַ-קלאַגט, אז אפילו באַ אזא הייליקן יום טוב ווי קאַרנאוואָל, לאָזט מען אים אויך ניט אויסגלייכן די ביינער. אָבער צום סוף איז ער אויפגע-שטאַנען. עפעס איבערגעכאַפט אין קיכל — און אוועק.

עטל האָט קיין צײַט ניט געהאַט זיך צוהערן צו גאַרניט; זי איז געווען פאַרנומען מיטן קליידעלע, מיטן פאַרפלעכטן אין די צעפלעך די קאָלירטע סטענגעס, וואָס די מאַמע האָט פון אירעטוועגן אַרויסגע-נומען פון זייער באַהעלטעניש, — פון דער סאַמע טיף פון קאַמאָד; און מיטן לויפן אַלע מאָל צום שפּיגל, זיך אַנקוקן, און אַלע מאָל איבער-אַנייט אַ מאַפּטאָן די רויטע קאַרעלן, וואָס די מאַמע אַליין, מיט אירע אייגענע הענט, — האָט איר אָנגעטאָן אפן האַלדז.

אפן „הויף" — האָט עטל מיט איר קליידל אָנגעמאַכט א רעש: אַלע הויפישע, קליין און גרויס, האָבן געפונען, אז דאָס קליידל איז פשוט א פראַכט; און אַלע מאָל האָט אן אַנדער הויפיש קינד זיך צוגע-רוקט צו עטלען, מיט דרך ארץ אָנגעטאַפט דעם שטאַף, געפרוּווט

אָנדרן מיט די שפיץ פינגער די רויטע קארעלן און אַלע מאָל איבער-
אָנים זיך דערפרעגט באַ דער גליקלעכער עטלען:

— „איז פאַר וואָס, הייסט עס, גייט זי עס פאַרשטעלט, עטל —
טאַקע פאַר אַ רוסישער פּויערטע?“ עטל האָט דאָס קליידל ניט אויס-
געטאָן אַף אַ מינוט. אומזיסט האָט די מאַמע אַף איר אָנגעשריגן, אז זי
וועט דאָס נאָך פאַרשמירן, צערניסן, — „אָנגעמאַסטן, — איז אויסגע-
טאָן, באַהאַלטן אַף שפּעטער, אַף פאַרנאַכט, ווען זיי וועלן גיין מיטן
טאַטן שפּאַצירן.“

עטל האָט זיך געמאַכט ניט הערנדיק, ניט זעענדיק. אין דעם
קליידל איז זי געגאַנגען אַלע „גענג“ פאַר דער מאַמע; אין דעם קליידל
— צונויפּעלייגט און אַרויסגעטראָגן איר שמאָל, אייזערן בעטל, — זי
האָט אפילו ניט געוואָלט הערן ריידן פון אויסטאָן זיך. די מאַמע
האָט שוין געוואָלט אָנהויבן ווערן אין כעס. אָבער ווי אַלע מאָל, —
איז עטלען צוהילף געקומען איר בעסטער פריינט אין הויף — אימע.
זי האָט זיך אָנגענומען פאַר איר, צוגערעדט דער מאַמען אז זי זאָל
זי לאָזן אין קליידלע: — „ס'איז דאָך עפעס דערויף קאַרנאַוואָל אַף
דער וועלט — ווען דען וועט זי עס קענען גיין?... און ווי אַלע מאָל,
— האָט די מאַמע זיך געלאָזט פון איר איבערריידן. אַ שטיק פאַר
מיטיק האָט דער טאַמע געבראַכט צופירן דעם אַלטן הערש, מיט זיין
ווייב, אַף אַ וואָגן מיט זייערע ביסל בעבעכעס: אַן אַלט־פּרענקישע
שאַפע, וואָס עס פּעלט באַ איר אַ פיסל, און דער שפּיגל אירער איז
פאַרצויגן ווי מיט אַ טומאן; פונקט אזא אַלט־פּרענקישע קאַמאַדע, מיט
אָנגעדראָלענע שופּלאָדן, וואָס וועלן שוין, דאַכט זיך, קיינמאָל ניט
וועלן אַריין צוריק אין די לעכער. און אַן אַ שיעור קליינע טעפּעלעך,
ראַנדלעך און מאַקערטעס, וואָס ביידע, — דער אַלטער הערש מיט זיין
ווייב, — האָבן גענומען טראָגן איינציקווייז, ווי ציטעריקע קינדער,
צו דער מאַמען אין קיך.

דעמאָלט האָט זיך געמאַכט אַ מעשה: אז דער אַלטער הערש מיט
זיין ווייב האָבן גענומען טראָגן די טעפּלעך, מיט די קישנס, מיט די
איבעריקע בעבעכעס, איז פונקט צאָלקע דער ענקאַראַדע געהאַט אויפֿ-
געשטאַנען. איז ער זיך געשטאַנען, צאָלקע, מיט זונטיקדיקער פּוילקייט
באַ זיין סאַלעטיר, אַ נאָך ניט געוואַשענער, אַ זונטיקדיק־פאַרשאַ-
פּענער, און געזופּט אַ מאַמע, געשלעפט די הויזן און געקוקט, מעשה
באַלעבאַס, ווי דער טאַמע מיטן אַלטן הערש באַברען זיך מיט די זאַכן.
אָבער אַט האָט אים סערקע אונטערגעטראָגן אַ פּרישע מאַמע, און
בני בי אים איינגערוימט עפעס אַ סוד אפן אויער. צאָלקע האָט אַף
איר אַ פּאַרהירושטן קוק געטאָן, צוגעשפּאַנט מיט דער מאַמע אין האַנט

צו דער מאמעס קיכל, ווו אף דער ערד האָבן זיך שוין געוואָלגערט אַ היפש ביסל פון מאַכלעס באַלעבאַמישקייט: אַ לאַקשן־ברעט, א זיפ, אַ סך קליינע טעפּעלעך און ראַנדלעך — און אַ פּרעג געטאָן כאַ דער פּריילעך פּאַרפּאַרעטער מאַמע עטלס:

— „וואָס עפעס באַ אייך אין קיך?“

צאַלעקע האָט ניט אומזיסט געפּרעגט: — דער גאַנצער „הויף“ האָט געוויסט, אז עטלס מאַמע מישט זיך ניט מיט אירע כלים מיט קיינעם פון די הויפּישע שכנים. באַלד, ווי אַ נייע שכנה האָט זיך אַרײַנגעצויגן אין הויף, — ניט קיין חילוק, אַ ייִדישקע צי אַ קריסטן, — פּלעג די מאַמע דאָס ערשטע צו איר זאָגן, פּריינטלעך, וואָס פּריינטלעכער קען שוין ניט זײן:

— „האַרצינקע, איך בעט אייך. לײַט באַ מיר ניט קיין טעפּלעך, און איך וועל באַ אייך ניט קלענען. ווײַל איך פיר זיך אזוי ווי „באַ מיר אין דער היים“. און איר פירט זיך אייך, — ווי איינער האַרץ גלוסט. לאַמיר זיך ניט מיטן מיט די כלים, וועלן מיר פאַרבלייבן גוטע־פּריינט, וואָס בעסער קען שוין ניט זײן...“

אזוי האָט זיך די מאַמע געפירט. און די מאַמע איז טאַקע געווען „גוטע פּריינט“ מיט כמעט אַלע שכנים. צי איז דאָס געווען צוליב די טעפּלעך, — צי צוליב עפעס אַנדערש — האָט עטל קיינמאָל זיך ניט דערוויסט אַף קלאַר.

נאָר איצט, אַף צאַלעקעס פּראַגע, האָט זי זיך אויסגעדרײט אַ שמייכל־לענדיקע — די מאַמע האָט איצט געשמייכלט אָפּטער ווי פּרײַער, — און עטלען האָט זיך אויסגעוויזן, אז זי איז צוליב דעם אַן שענער, אַן ייִנגער געוואָרן — און צו אים אַ מאַך־געטאָן:

— „פּאַרוואָס צו מיר? ווײַל אין יענעם קיכל, וואָס געהערט צו זיי, וועלן מיר אָפּגיין די שמאַטעס. נאָר וואָס איז אייך די נפּקא מינה? אז מיר איז ליב, — איז אייך נוחה...“

נאָר צאַלעקען, ווײַזט אויס, איז די מעשה גאַרנישט געווען אזוי נוחה: עטל האָט דאָס באַלד דערקענט אין דעם, ווי ער האָט געקראַצט דאָס באַוואַקסענע פנים, געשלעפט די הויזן און געהאַלטן אין איין שמאַרען מיט דער נאָז. ער איז אוועק צו זיך אין סאַלע. אַ רוף געטאָן אַהין זײַן סערקען, זיך מיט איר דאָרט הייס אַן אַמפּער־געטאָן אַף אַ קול, און אַרויס אָפּן הויף מיט אַ זויערער מינע. אים איז נאָכגעלאָפּן פון דער סאַלע זײַן ווייבס אַ פּרימאַרנדיקע קללה:

— „אַ קלאַג צו דײַן קאַפּ, צאַלעקלע לעקיש, ווי מען פירט דיך באַ דער נאָז... ס'זול אַף דיר, וואָס פאַר אַן ענקאַרגאַדע דו בינסט...“

...צאַלעקע איז צו גלײַך צום טאַטן מיט אַ פּאַרטיקער מענה: — „יאַנקל, די מעשה הייבט מיר ניט אָן צו געפּעלן — האָט ער

צו אים געזאָגט, שוין אָן קיין שום „רעב“ — וואָס הייסט, איר מאַכט באַ מיר אין הויף סקלאַדן און פּרעגט ניט אָן באַ מיר? דער טאַטע איז געבליבן שטיין. אין איין האַנט האָט ער געטראָגן אַ בענקל, אין דער אַנדערער — אַ קעראַסיין־לאָמפּ; ווייזט אויס, אז אין דער פּריווערדיקער דירה האָט דער אַלטער הערש נאָך ניט געהאַט קיין עלעקטריע; אונטער דער פּאַכווע האָט דער טאַטע געהאַלטן אַ גרויסע, געגלאָזטע פּאַטאַגראַפיע מיט אַן אַלט־מאָדישן, געשניצטן ראַם. ער האָט אָנגעשטעלט אַ צאַלקעס ניט־געגלאָזטן פּנים אַ פּאַר פּאַרהידושטע אויגן:

— וואָס פּאַר אַ סקלאַד? ... וואָס רעדט ער דאָרטן? ...

— אָט האָט מיר ערשט געזאָגט אינער ווייב: אין קיך, — זאָגט זי, — וועט איר מאַכן דעם סקלאַד פּאַר אַינערע סחורות (מיט אַ מאָל זינען די פעק מיט שמאַטעס באַ אים געוואָרן „סחורות“) דאָס וועט ניט גיין, יאַנקל. מיר האָט איר געזאָגט: „אַן עלטער פּאַר פּאַקל, אָן אַ קינד, רחמנות... אויב אַ סקלאַד, — איז אַן אַנדער פּרייז פּאַרן צימער... איך בין אינך ניט מחויב זיין אַ גוטער אַרץ מיין קעשענע...

עטל האָט געזען, אז באַם טאַטן איז בלאַס געוואָרן די נאָז. ער האָט גענומען זוכן מיט די אויגן, וווּ אוועקצולייגן דעם לאָמפּ מיט דער קאַרטע; אָבער דאָס בענקל האָט ער ניט אַרויסגעלאָזט פּון האַנט. עטל איז אונטערגעלאָפּן, גענומען פּון טאַטנס האַנט דעם לאָמפּ. די קאַרטע האָט זיך פּון אונטער זיין אַרעם אַרויסגעגלייטשט, און אַ הויכער קלונג פּון צעבראַכן גלאָז האָט זיך געגעבן אַ צעשיט איבער די הויפּישע שטיינער.

אַפּן קלונג איז אָנגעלאָפּן די מאַמע מיט מאַכלען פּון קיך. אַ פּאַר שכנים האָבן שוין אַרויסגעשטעקט די קעפּ פּון די צימערן, פּון די קיכ־לעך. קינדער האָבן שוין אַרומגעוואָיעוועט אַרום די שטיקעלעך גלאָז. אָבער דער טאַטע האָט שוין געהאַלטן צאַלקען באַם ברודיקן קאַלנער פּון דעם העמד, געפּאַכט מיטן בענקל איבער זיין קאָפּ און געשריגן מיט באַנומענע קולות:

— „דו פּאַרשווער הונט איינער! עס וועט אַ רוח אין דיין טאַטנס טאַטן!“

צווישן דעם טאַטן און צאַלקען האָט זיך אַרײַנגעפּלאַנטערט אַ קוויטשענדיקע סערקע; זיך אַרומגעפּלאַכטן אַרום זיי — די מאַמע, אַ וויינענדיקע, וואָס האָט געהאַלטן אין איין רעדן צום טאַטן, — גלייך ווי זיי ביידע וואָלטן זיך דאָ איצט געפונען איינע־אַליין אַפּן הויף:

— „יאַנקל, איך בעט דיך. יאַנקל — טו מיר צוליב... יאַנקל...“

שכנים און שכנהס, זונטיקדיקע פּאַרשלאָפענע און נאָך ניט גע־וואַשענע; קינדער האַלב נאַקטע און באַרוועסע, — שרײַענדיקע, לאַכנ־דיקע, קוויטשענדיקע; דערשראָקן־צעטומלמע און פּריילעך־גראַגענדיקע

— האָבן זיך געשטופט צום סאַמע אויבן אָן, זיך געפלאַנטערט אונטער די פיס, סערקע, דערזענדיק די שכנים, האָט אָפגעלאָזט צאלקען מיטן טאַטן און זיך אַ לאָז געטאָן צום הויף־טויער, קוויטשענדיק מיט אַלע כוחות:

— „וויכילאַנטע! וויכילאַנטע!“

איר איז פאַרלאָפן דעם וועג פאַלמיראַ די וועשן. זי האָט געטראָגן פאַר זיך, אַפן הויכן בויך, — אַ בלעכענע שיסל מיט ברודיקע מולינעס: דאָס האָט זי באַוויזן פאַרן יום טוב אויסצוואַשן אַ געוועש גרעט פאַר אירע קונים. זי האָט אויפגעהויבן די גרויסע, קיילעכיקע שיסל אַזוי גרינג, ווי דאָס וואָלט געווען אַ פיצל ראַנדל — און אָפגעכאַדן סערקען מיט די קויטיקע מולינעס — פון קאַפּ ביז די פיס. אין איין פינטל מיטן אויג איז סערקע געשטאַנען אַן אָפגעצוואַנגענע, שווימענדיק אין דעם קויטיקן וואַסער, וואָס האָט פון איר אַראָפּגערוּנען און זיך געבלעזלט אַרום איר. נאָר סערקע האָט זיך ניט לאָנג אָפגעשטעלט: אַ נאַסע, אַן אָפגעצוואַנגענע, מיט די האָר איבער די אויגן, לאָזנדיק נאָך זיך קליינע קאַליושקעלעך איבער די הויף־שטייגער, איז זי דערלאָפן צום הויף־טויער, מיט אַן אויפגעריסן מויל, פול מיט געשריי:

— „גוואַלד! וויכילאַ־אַנטע!“

מעדינאַ, דער שלאַסער, איז אַרויס אין די זאַקן פון זײַן צימער; ער איז גאַנץ רוניק צו צום טאַטן, אַרויסגענומען באַ אים דאָס בענקל פון דער האַנט, אים לײכט אַ ריר־געטאָן באַם אַרבל:

— „מען דאַרף ניט, דאָן כאַקאַבאָ, פאַלג מיך, לאָז אָפּ...“

דער טאַטע האָט אַריבערגעפירט אַף מעדינאַן דעם מבולבלין בליק פון זיינע אויגן, וואָס זײַנען נאָך געווען ווי שיכור פון כעס. זיך מיט אַמאָל דערמאָנט, שטאַרק רויט געוואָרן, אָפגעלאָזט דעם קאַלנער פון צאַל־קעס העמד, — און זיך אָפגערוקט פון אים, ווי ער וואָלט זיך געמייאוסט. אין הויף האָט זיך באַוויזן אַ וויזשילאַנט, מיט שטרענגע שוואַרצע וואַנצעס אונטער שפיציקן העלם. דער עולם האָט זיך אַ ביסל צערוקט, — אָבער זיך ניט צעגאַנגען: מען האָט אָפגעוואַרט — וואָס וועט דאָ זײַן. מען האָט געקוקט, — דאָ אַפן טאַטן, אַף צאלקען, אַף סערקען וואָס האָט געהאַלטן אין איין שאַרן די נאַסע האָר פון פנים און פון איר האָט נאָך אַלץ געקאַפעט אַף די שטייגער.

צאַלקע איז געשטאַנען, אַ בלייכער, אַזוי בלייך, אַז די האָר די אַף ניט געגאַלטע באַקן האָבן אויסגעזען ווי פרעמדע, צוגעקלעפּטע. די נאַז האָט אַרויסגעקוקט, אַ דינע און אַ שפיציקע, פון די באַקן, און פון בלאַסקייט האָט זי אַזש געכאַפט אַ בלוילעכע קאַליר. ער האָט ווײַזט אויס געוואָלט עפעס זאָגן, צאַלקע, געמאַכט מיט די ליפּן, נאָר מען האָט גאָר־ניט געהערט פון אים.

סערקע איז דווקא יאָ אַרויס מיט לשון:
 — זעט, סעניאָר וויכילאַנטע, אָט דער־אָ, אָט דער — מערדער,
 דער רוצח, האָט געשלאָגן מיין מאַן, האָט געשלאָגן מיך, מיך אָנגערופן
 מיט שענדלעכע נעמען...

— שטום, דו פאַסקודסטווע! — האָט די מאַמע, אַ בלאַסע, מיט
 פאַרוויינטע אויגן, אַף איר אָנגעשריגן.

דער וויזשילאַנט האָט זיך צו איר אַ קער־געטאָן געוואָלט עפעס
 פרעגן, נאָר דער גאַנצער הויף איז פול געוואָרן מיט געשרייען און
 גוואַלדן: אַלע האָבן גערעדט מיט אַמאָל, אַלע האָבן געשריגן:

— „ס'איז אַ ליגן! דער מענטש האָט זי ניט געמשעפעט!“

— „נאָר עס ווײַזט זיך זיי אויס, אַז מען וויל זיי דערהרגענען!“
 העכער פון אַלע האָט געשריגן איבערן גאַנצן הויף פאַלמיראַ די
 וועשן:

— „מיט שענדלעכע נעמען האָט מען זי גערופן, — נעבעך! און
 דאָס האָט זי באַלד עפעס דאָס וואָרט קורווע אין מויל. אַלע זינען
 מיר באַ איר קורוועס, נאָר זי איינע איז דאָ אַ לײַטישע, — די
 שמאָדער!“

— „אוי, מאַמעלעך מיניע — האָט זיך סערקע אָנגעכאַפט באַם קאַפּ
 — דאָס האָט זי דאָך מיך ערשט אָפּגעגאַסן מיט ברודיק וואַסער, אַף מיר
 אַרויפּגעפאַלן, סעניאָר וויכילאַנטע, — פון אַלע זימן זינען זיי מיך
 באַפאַלן, — איך זאָל אזוי זיין אַ מאַמע מיניע קינדער!“

דער וויזשילאַנט האָט זיך אַ לאַז־געטאָן צו פאַלמיראַן. אָבער
 פאַלמיראַ האָט זיך פאַר אים קנאַפּ דערשראַקן: אַ נעם־געטאָן זיך מיט
 ביידע הענט פאַר ביידע באַקעס, — אַ שטעל־געטאָן זיך אין דער
 ברייט — האָט זי איינע אַליין פאַרנומען אַ שטיק הויף — און מיט אַ
 שמייכל איבערן גאַנצן מויל, האָט זי באַם וויזשילאַנט אזוי, גוט־
 ברודעריש, אַ פרעג־געטאָן:

— „וואָס זשע, מיין הער, אַ אָרנטלעכער מענטש טאָר זיך שוין
 אין קאַרנאוואַל מיט אַ ביסל וואַסער ניט אַ שפּיל טאָן?... ווי מיניט
 דער הער וויזשילאַנט — אַ ביסל ריינע וואַסער קען חלילה עמעצן
 פאַרשאַטן?...“

דער וויזשילאַנט האָט אָפּגעטראָטן, אַ דריי־געטאָן די פעך־שוואַרצע
 וואַנצעס און אַראָפּגעדרייט אונטער זיי אַ שטיקל פון אַ שמייכל, אינאיינעם
 מיט דער באַוונדערונג פאַר פאַלמיראַס ברייטן געשטעל. ער האָט אַ
 הוסט געטאָן אין פויסט, און כּדי יוצא צו זיין, — דער עיקר פאַר די
 אַרומיקע שכנים, וואָס האָבן מיט פולע מינלעך געקוואַלן פון זייער
 פאַלמיראַן, — אַף איר אַ הוק־געטאָן:

— „שטיל זאָל זיין! שוין צו אָפט קומט דיר אויס זיך צו שפּילן!...“

און שוין אינגאנצן ערנסט, אַמט־מעסיק, צום טאטן:

— טו זיך אָן און קום.

סערקע האָט זיך אָפגעריסן:

— אים אויך, אים נעמט אויך, אָט דעם שלעפער — אָנווייזנדיק אַפן אַלטן הערש, וואָס איז די נאַנצע צײַט געשטאַנען אָן אַ זײַט, באַ אַ יואנט — אזא שלעפער, ערשט געקומען אין הויף אַריין און מאַכט שוין „באַרוזשעס“.

דער אַלטער הערש האָט געוואָלט עפעס זאָגן, אַ קוק געטאָן אַפן טאטן, — ווי אַן איבערגעשראַקן קינד, דער וויזשילאַנט האָט אים אַ נעם געטאָן און אַ מאַך־געטאָן צום טאטן:

— געגאַנגען.

און צו צאַלען:

— דו קענסט אונטערקומען שפעטער. דיך קען מען דאָך: דו וועסט אַלץ דערקלערן.

אַז דער וויזשילאַנט האָט אַוועקגעפירט דעם טאטן מיטן אַלטן הערש, איז דער עולם נאָך אַ ביסל געשטאַנען, גערעדט, זיך געאַמפערט, וועגן פאַלמיראַן, זיך געוויצלט, — און נאָכדעם פויל זיך צעגאַנגען, — יעדער אין זײַן ווינקל.

די אַלטע מאַכלע האָט געוויינט. עטל האָט געמיינט: די מאמע וועט אויך נעמען וויינען. נאָר די מאמע איז אַרײַן, אָנקלאַפנדיק פּרײַער צו מעדינאַן אין צימער, כמעט באַלד אַרויס, אַוועק צו זיך אין צימער, זיך דאָרט איבערגעטאָן אין איר יום־טובדיק קלייד, — געהויסן עטלען אַכטונג געבן אַפן קינד און מאַכלען צוגרייטן עפעס עסן, — און זיך ערגעץ אַוועקגעגאַנגען.

געקומען איז זי ערשט שפעט נאָך מיטיק. עטל איז נאָך אַלץ געווען אָנגעטאָן אין איר קאַרנאַוואַל־קליידעלע: קיינער האָט איר ניט געהויסן דאָס אויסטאָן. זי איז געזעסן אין שטוב, נעבן דעם ברודערל, ניט געוואָלט עסן פון דעם, וואָס מאַכלע האָט צוגעגרייט און געהאַלטן אין איין טראַכטן — וואָס וועט זײַן, אויב די מאמע קומט ניט צוריק, דער טאטע אויך ניט, וואָס וועט זי טאָן איינע אַליין מיטן ברודערל — ווו וועט זי זיי גיין זוכן?...

אַבער, אַז די מאמע איז צוריקגעקומען, — האָט עטל ערשט דער־פילט, ווי נאַריש זי איז דאָס געווען: וואָס הויסט, ווו זי האָט געדאַרפט גיין זוכן? זי ווייסט דעו ניט, ווו די קאַמיסאַריע איז?.. און באַ זיך האָט עטל באַשלאָסן, אַז אַף ווייטער וועט זי שוין אזא נאַר ניט זײַן: זיך דערשרעקן טאָמער לאָזט מען זי איבער אין שטוב איינער אַליין, און טאַקע בלײַבן דאָרט זיצן, ווי אַ נאַר... די מאמע האָט געהויסן מאַכלען פאַרפאַקן צוויי קאַלדדעס און

פארבינדן אין א פעקל. דאָס פעקל האָט זי איבערגעלאָזט אין צימער. אַף מאַכלעס צעשראַקענע בליקן און אַף איר שמאַרען מיט דער נאָז האָט זי איר נאָר געענטפערט:

— שרעקט זיך ניט. מען וועט זיי דאָרט ניט קעפן, די גלגלים אינערע...

דערנאָך איז זי אריין צו צאלקען אין סאלע, ניט אָנקלאַפּנדיק אפילו. אים א רור־געטאָן, און אז ער האָט אָנגעשטעלט אַף איר די פאַרחידושטע אויגן, ווי ניט גלייבנדיק, אז דאָס איז זי טאַקע. אָט דאָס דאָרפישע, שעמעוודיקע ווייבל, — אים א זאָנגעטאָן, קוסנדיק אים גלניך אין די אויגן:

— מיין מאן האָט מען, אייך צוליב, „געגעבן“ א מעת־לעת אָפּצור־זיצן, אָדער באַצאָלן דרייסיק פעזעס. קיין דרייסיק פעזעס וועלן מיר ניט באַצאָלן; ערשטנס, האָבן מיר ניט; נאָר אפילו מיר זאָלן יאָ האָבן — ווילן מיר ניט. און קיין מעת־לעת וועט ער אויך ניט זיצן, אויב איר וועט גיין אין קאָמיסאַריע און אים הייסן אַרויסלאָזן. און גיין דאַרפּט איר טאַקע שוין, באַלד...

— איר וועל גיין? — האָט מיט א פאַסקודנעם שמייכלע אַפן ניט־געגאָלטן פנים אָפּגעענטפערט צאלקע — פון מינעטוועגן מעג ער דאָרט פאַרפּוילט ווערן, דער שיינער מאן אינערער, מיט זיין גוטן־ברודער, דעם שלעפּער, אינאיינעם.

— וועט איר, הייסט עס, ניט גיין? — האָט די מאַמע גאַנץ רויק געענטפערט. נו, גוט, איר ווילט הייסט עס, אז מען זאָל אייך דאָ צומראָגן דעם הויף, ניט איבערלאָזן קיין סימן אפילו פון אינערע בעבעכעס? ... אָט טו איר נאָר א רור אַ פאָר שכנים... מעדינא, פאַלמיראַ, און נאָך דאָרט... איר ווייסט דאָך יאָ וואָס פאַר אַ האַרץ זיי טראָגן אַף אייך...

די מאַמע האָט זיך געלאָזט גיין צו דער טיר.

— וואַרט־נאָר, וואַרט. וואָס האָט איר קיין צייט ניט? — האָט צאלקע אַף גיך א זאָג געטאָן — איר מיינט, אז איר גיי שוין, לאָזט מען אים באַלד אַרויס? ווער בין איר דאָס, וואָס פאַר א דעה האָב איר דאָרטן? ... אז סך הכל האָט מען אים גאָר אינגעזעצט פאַר באַליידיקן א פרוי... — איר גייט נאָר, מירן שוין דערנאָך זען... — האָט אים די מאַמע נאָך אַלץ אזוי רויק געענטפערט.

עמל איז געשטאַנען באַ דער טיר, אַלץ צוגעהערט, און זיך גאָרניט געקאַנט אָפּחידושן, ווי רויק זי איז דאָס, די מאַמע, און ווי זי האַלט זיך דאָס שטאַל און אייזן אַנטקעגן צאלקען. נאָר דאָ איז געקומען דער מאַמען צוהילף — סערקע. זי וואָט זיך אָפּגערופן פּלוצים, פון הינטער דעם שפּאַניער־ווענטל, נאָר געדאַכט האָט זיך, אז זי שטייט די גאַנצע צייט דאָ, דערביי:

— צאלקע, קום נאָר אהער!
 זיי האָבן זיך דאָרט אַ ביסל געשושקעט ביידע, און דערנאָך אַרויס-
 געקומען, ביידע פאַרויטלטע, צעפאַרעמטע ווי פון אַ באָד. גערעדט האָט
 איצט סערקע, מיט אַ שטיל קול, זיס ווי צוקער:
 — גיי טאָקע צו, צאלקע. אז דו קענסט אַ יודן אַ טובה טאָן, פאַר-
 וואָס ניט? פאַרוואָס זאָלן יודן נעבעך שלאָפן אַ נאכט אין קאָמיסאָריע?...
 און בעת צאלקע איז אַוועק אונטערן שפּאַניער-ווענטל, אָנטאָן דאָס
 רעקל, האָט זיך די מאַמע, פונקט אזוי רויק ווי פּרײַער, אויסגעדרייט צו
 סערקען און איר אַרײַנגעשפיגן אין פנים:
 — „שטינקערן!“

שפעט אין דער נאַכט איז עטל געגאַנגען מיט דער מאַמען און
 מיטן טאַטן אַהיים. עטלען האָט דער טאַטע געהאַלטן פאַר איין האַנט,
 און די מאַמע — פאַר דער אַנדערער, באַם וואַנט איז געגאַנגען דער
 „אַטער הערש“ — געגאַנגען אַ שווינגנדיקער, אינגאַנצן עפעס ווי אַ
 צעקניטשטער.

דאָס זיינען עטל מיט דער מאַמען אָפּגעזעסן אַ גאַנצן באַטאָג, מיט
 אַ פאַרנאַכט, מיט אַ שטיק אין דער נאַכט, — אַף אַ האַרטער באַנק
 אין דער טיר פון אַ לאַנגן, גרויסן הויף; פון דער טיפּעניש פון דעם
 לאַנגן, טוכלען הויף האָט געשמעקט מיט השתנה און פערדן-מיסט. באַ
 ביידע זיטן הויף זיינען געשטאַנען גרויסע צימערן, מיט געוועקסלטע
 פּאָלן, מיט הויכע, ליכטיקע פענצער צו דער גאַס. דאָרט זיינען געזעסן
 גרויסע לײַט, אפנים: — אַ גאַנצן טאָג האָבן שוואַרצלעכע, ברייטהינט-
 דיקע, פעסטערעטנדיקע און געדיכט-באַוואַנצטע וויזשילאַנטן געטראָגן
 אַרײַן און אַרויס פון דאָרטן די מאַטעס, — זיך אַלע מאָל אַוועקגע-
 שטעלט באַ דער טיר, אָפּגעוואַרט, מיט דער האַנט באַם שטערן, ביז
 מען האָט זיי געהייסן אַרײַנגיין מיט דער מאַמע.

די וויזשילאַנטן האָבן אָנגעוואַרפן אַ מורא אַף עטלען; דער עיקר,
 ווען זיי האָבן אזוי געקוקט מיט זייערע שוואַרצע אויגן אַף דער מאַמען,
 איעדער מאָל וואָס זיי זיינען פאַרבײַגעגאַנגען די באַנק, וווּ זיי זיינען
 געזעסן. און ניט נאָר די וויזשילאַנטן; אפילו יענע גרויסע לײַט, וואָס
 אין די ליכטיקע צימערן מיט די געוועקסלטע פּאָלן, זיינען אויך אַלע
 מאָל אַרויסגעקומען, כלומרשט נאָכאַמאָל זיך איבעראַנײַם דערפרעגן באַ
 דער מאַמען:

— „וואָס טוט זי דאָ, און אַף וועמען וואַרט זי, די סעניאָראַ?“...
 אָבער די מאַמע האָט, וויינט אויס, גאָר קיין מורא ניט געהאַט,
 — ניט פאַר די שוואַרצע, געדיכט-באַוואַנצטע וויזשילאַנטן, ניט פאַר
 די צוקערזיסע שמיכלען פון די גרויסע לײַט, וואָס אין די ליכטיקע

צימערן; און אויב זי האָט יאָ מורא־געהאַט, די מאַמע, איז דאָס אַף איר ניט געווען צו דערקענען; זי האָט אַלעמען און אַיערן איינעם פון זיי איבעראַנטיים איבערגעהזרט דאָס אייגענע, וואָס זי האָט געזאָגט צו צאָלקען:

— אַף מיין מאַן וואָרט איד. איך גיי ניט אַהיים אָן מיין מאַן... עטל איז געווען הונגערדיק און שלעפּעריק. אָבער די מאַמע האָט גאָרניט אויסגעזען צו זיין, ניט הונגערדיק, ניט מיד: זי איז אַלץ געזעסן אַף דער באַנק און געוואָרט.

ווען עטל האָט שוין געהאַלטן באַם איינשלאָפּן אַף דער באַנק, צוגעטוליעט צו דער מאַמע, — איז דער טאַטע אָנגעקומען פון דער טיף פון הויף; אים האָט געפירט אַ קורץ־געפאַקטער, שוואַרצער וויזש־לאַנט מיט קרומע, אויסגעדרייטע פּיס; דער טאַטע האָט אַ שמייכל גע־טאָן צו דער מאַמע מיט אַ שעמעוודיקן, קינדערשן שמייכל. די מאַמע האָט ניט געוויינט: זי האָט אים אַנטקעגן געשמייכלט.

...און אָט זיינען זיי שוין, איין מאָל פאַר אַלע מאָל, — געגאַנגען אַהיים. די גאַס איז שוין אויסגעלאָשן, פינצטער און פּוסט. די אַלערדיי קאָלירטע לעמפּעך, דאָרט אין דער הויך — פאַרקאָשן. אַף דער ערד האָבן זיך געוואָקערט גאַנצע בערג מיט די־צעהאַקטן פאַפּיר; פאַפּירענע סטענגעס האָבן זיך געפאַנגענערט אונטער די פּיס. אָבער קיין מענטשן זיינען שוין אַף דער גאַס ניט געווען. זיי זיינען שוין געווען באַדד נעבן שטוב, ווען פון אַ ראָג גאַס איז זיי אָנגעלאָפּן אַנטקעגן אַ גערויש — אַ געמיש פון זינגענדיקע קולות, טופּענדיקע פּיס און אַ ריטמישער געגראַגער פון באַשפּאַרנטע שיך, וואָס האָבן זיך נאָכגעשלעפּט און געגריצט אַף די גאַס־טיינער. פון אַ זייטיקער גאַס איז אָנגעקומען אַ הייפּעלע מענטשן. ברייטע קאַפעליושן, אונטערגעבונדן אונטער דער גאַמבע, האָבן פאַרשטעלט און פאַרשאַטנס האַלבע פּנימער. אַף די ברייטע, לאַנגע מיטקעס, — איז באַ זיי געווען אַריבערגעוואָרפּן אַ מאַדנער מלבוש, ער האָט אויסגעזען ווי אַ איבערגעדרייט ווינדל, וואָס מען וויקלט דערמיט איין אַ קליין קינד. אַף די אַקסלען באַ זיי האָבן זיך געווינטלט באַפּרענדזלטע „פּאַנטשעס“ פון אַלערליי קאָלירן.

די מענטשן זיינען פאַרבני, נאָכשלעפּנדיק די גראַגערנדיקע שפּאַרן. און פּאָכנדיק מיט די קורצע נאַראַפּניקעס — אַ הייפל פאַרשטעלטע „גאוטשאַס“ פון דעם אויסגעלאָשענעם קאַרנאוואַל. זיי זיינען שוין פאַר־בינגעאַנגען, ווען איינער פון זיי האָט דערזען דאָס קופּעלע מענטשן, — דעם טאַטן, די מאַמע, עטלען, דעם אַלטן הערש, שטיין, צוגעד־שפּאַרט צו דער וואַנט. איינער האָט אַ קוק געטאָן אַף עטלען: זי איז נאָך אַלץ געווען אָנגעטאָן אין איר בונטן קליידעלע, מיט די סטענגעס אין די האָר, מיט די קאַרעלן אַפּן האַלדז. ער האָט איר אַ גלעט געטאָן,

פארבייגענדיק, איבערן קעפל, און העפלעך א פרעג געמאן בא דער מאמען:

— וואס איז דאס פאר א קאסמיום? פאר וואס איז דאס מיידעלע פארשמעלט?

דער טאטע האט אפגעענטפערט פאר דער מאמען:

— פאר א רוסישער פויערטע.

— שוין, זייער שוין.

און צוגייענדיק נאָענט צום אלטן הערש, וואָס האָט זיך נאָך מער צוגעטוליעט צו דער וואַנט, ווי ער וואָלט זיך וועלן אַרײַנשטופן אין איר, אים אויך א גלעט געמאָן באַם געקרייזלטן, גרוילעכן בערדל: — און דו, גוטער ברודער, האָסט זיך פאַרשמעלט — פאַר וועמען?...

דאָס שטיקל וועג זינען זיי שוין דערגאַנגען שווינגנדיק. אין דער היים האָט די מאַמע, — דאָס ערשמע, געמאַכט טיי און באַזעצט דעם טאַטן אויבן אָן באַם טיש, — גלייך ווי ער וואָלט געווען באַ איר אַ גאַסט, אָדער ער וואָלט צוריקגעקומען פון אַ ווערווייסט ווי ווייטער און געפערלעכער ריזע. דער טאַטע איז געזעסן אויבן אָן, געטרונקען די טיי, און געשמעסט מיט מעדינאַן, וואָס איז אַרײַנגעקומען, באַלד ווי ער האָט דערהערט, אַז מען רעדט באַ זיי אין צימער. אויך מאַבלע איז געזעסן באַם טיש, און כאַטש די אויגן זינען באַ איר געווען מער פאַר-וויינט ווי געוויינטלעך, — איז זי אָבער איצט געווען פריילעכער, און אלעמען אונטערגעטראָגן צו פאַרזוכן אַינגעמאַכטס פון פערעשקעס, וואָס דערפון האָט זיך געהערט אַ קוויסיקוים אויסגעוועפטעך ריח פון נאַפֿ-טאַלין.

אלע האָבן געשמעסט אַף אַ קול, פריינטלעך און אויפגעלייגט. נאָר איין „אַלטער הערש“ איז ניט געזעסן באַם טיש. ער איז אומגע-גאַנגען איבערן צימער, די הענט פאַרלייגט אַפן הינטן, און אויסגעזען עפעס אַ צעקנייטשטער און נעכטיקער. מיטאַמאָל האָט ער זיך אָפּגע-שמעלט, און אַ רופֿגעמאָן דעם טאַטן:

— יאַנקל, קום נאָר אַהער!

דער טאַטע האָט זיך אויפגעהויבן פון טיש, צוגעגאַנגען אַ שמייב-

לענדיקער.

— זאָג מיר נאָר, יאַנקל — האָט דער אַלטער הערש אויפגעהויבן אַף אים זינע קליינע, ברוינע אויגן, און עפעס אַ הונגעריקער אומעט האָט אַרויסגעקוקט פון זיי — זאָג מיר נאָר, איך בעט דיך, וואָס איז די מעשה: מילא, דו בינסט געזעסן, האָסטו זיך געקרייגט, געשלאָגן, אָבער צי קענסטו מיר ניט זאָגן: פאַרוואָס בין איר געזעסן?...

אויסגעפירט האָט טאָקע די מאַמע: אין קליינעם, האַלבע־פינצערן
 קיבל וווּ רחלע האָט פּרײַער געקאָכט אירע כשרע מאָלציטן פאַרן באַר
 בערדלען מאַן אירן, — איז איצט געלעגן די „סחורה“ — ווי צאָלקע
 האָט דאָס געהאַט גערופן: אַף דער ערד, די זעק מיט די אויסגעמישטע
 און פאַרפלאַנטערטע שמאַטעס; און אַף אַ פאַר פּאַליצעס, צענויפּנע-
 קלאַפטע פון קעסטלעך, — קליינע פעקלעך מיט שוין אָפּגעקליבענע
 און אויסגעסאַרטירטע שטאַף, לײַוונט און אַנדערע שניידערשע צודאַטן.
 און באַ דער מאַמען אין קיבל האָט מאַכלע, אין אַ ווינקל אַף אַ
 דרייפּוס זיך שטילערהייט צוגעשטעלט און אָפּגעקאָכט אירע קליינע
 טעפעלעך און פּיצלעך ראַנדלעך, אין וועלכע עס זײַנען אַרויסגעקומען
 אַזעלכע געשמאַקע מאַכלים, אַז ניט נאָר איר מאַן, — אפילו עטלס
 טאַטע־מאַמע האָבן געלעקט פון זיי די פינגער; אַלץ אָפּטער פלעג זיך
 מאַכן, אַז עטלס מאַמע האָט קיין צײַט ניט געהאַט, איבער די שמאַטעס,
 אָפּצוקאָכן אַ מיטיק.

אינגאַנצן האָט איצטער די מאַמע, נאָך דער מעשה מיט צאָלקען,
 אויסגעזען אין אַלעמענס אויגן ווי זי וואָלט עפעס העכער געוואָרן —
 העכער און גרעסער. די מאַמע, — וואָס פּרײַער האָט זי נאָר געוויסט
 צו טאָן דאָס, וואָס דער טאַטע האָט געזאָגט; ניט געריט זיך פון אָרט,
 ביז דער טאַטע האָט ניט געבעטן אָדער געהייסן. ניט געגאַנגען אין
 ערגעץ, אפילו עפעס קויפן פאַרן שטוב, אָן דעם טאַטן, איז איצט
 געוואָרן עפעס אַן אַנדערע. ניט נאָר העכער האָט זי אויסגעזען, נאָר
 פעסטער. און אַלץ אָפּטער האָט מען געקאָנט הערן ווי זי רעדט דאָס
 אַרויס אַזוי זיכער און קלאַר:

— „מען דאַרף אַזוי.“ אָדער: „מען וועט אַזוי און אַזוי טאָן.“
 און אַזוי האָט מען טאָקע געטאָן. עטל פלעג קוקן אַף דער מאַמען און
 אַלײַן ניט געוויסט: — צי איז דאָס נײַע איר געפעלן, אָדער ניט. אַז זי
 האָט איר מקנא געווען, אַז עס האָט איר אַ ביסל פאַרדראָסן; אַז די
 מאַמע איז פאַרבײַנגעגאַנגען דעם הויף מיט אַ פעסטן, זיכערן טראַגט,
 פאַרביי צאָלקעס טיר — מיט אַ הויך אויפּגעהויבענעם קאַפּ, טרעטנדיק,
 גלייך ווי איעדער שטיינדל אין הויף וואָלט געווען אירס, — האָט עטל
 אָנגעהוואָלן פון איר. — „אַט אַזוי, נאָר אַט אַזוי דאַרף מען.“ —

האָט זי שטילערהייט, אין זיך, איר צוגעגעבן קוראָזש. אָבער ווען די מאַמע פלעג אזוי זיכער און קלאַר ציוויסן געבן דעם טאָטן, אז „אזוי און אזוי דאַרף מען טאָן“ — און דער טאַטע האָט צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ, אַרנינקונדיק אין אַ ביכל, אָדער האַלטנדיק דאָס קינד אַף די הענט, בעת ער האָט געשפּילט מיטן „אַלטן הערש“ אין שאַך, — פלעג דאָס עטלען פאַרדריסן ביזן ביין. „קוק זי נאָר אָן, — האָט זי דעמאָלט באַ זיך געטראַכט וועגן דער מאַמען — אַ גאַנצע ווייסערקע; אַ נייע דעה זאָנערקע איז אויפגעשטאַנען אין שטוב...“

דאָס האָט די מאַמע אזוי צוגעטראַכט, אַז עטל דאַרף איצט גיין אין שולע אַלע אינדערפרי, און ניט נאָכמיטיק, ווי ביז איצט, וויל אין די באַטאָגן דאַרף זי אַכטונג געבן אַפן קינד, כדי די מאַמע זאָל קענען אַרבעטן באַ די שמאַטעס. אזוי האָט זי טאַקע געזאָגט, די מאַמע: — ניט „זיצן“, נאָר „אַרבעטן“. און אזוי ווי די מאַמע האָט באַשלאָסן, — אזוי איז געווען.

עטלען איז זייער שווער אָנגעקומען דאָס אויפשטיין אינדערפרי, צוגלייך מיט טאַטע־מאַמע. זי האָט אזוי ליב געהאַט צו ליגן ביז שפּעט־לעך באַ זיך אַפן שמאָלן אינזערנעם בעטל, ווען טאַטע־מאַמע זינען שוין פון לאַנג אויפגעשטאַנען און אַרויס פון צימער. דעמאָלט, ווען עס ווערט אזוי מנוחהדיק טונקל און שטיל, און אַלע גערוישן פון „הויף“ דערגייען ווי צוגעדושעט און געטאַמעוואַטע, — דעמאָלט איז דער צימער אינד גאַנצן אירער. זי האָט ליב צו ליגן אינגענורענדיק זיך אין קישו, דאָס אַרומנעמען מיט ביידע הענט, און זיך מאַכן פאַר זיך אַליין, — אז זי שלאָפט נאָך. דעמאָלט איז גוט צו פרווון אַרויסרופן נאָכאַמאָל דאָס אַלץ וואָס האָט זיך באַנאַכט געחלומט. אָבער די חלומות זיינען ווי פלאַטערנדיקע, לופטיקע און קאָלירטע באַלעמס אָדער נאָך בעסער: ווי זייפֿ־בלאָזן, וואָס צימערן און פינקלען מיט די ווונדערלעכסטע קאָלירן, און אָט דאַכט זיך דיר, אַז דו האַלטסט זיי אין די הענט, און אָט — זיינען זיי שוין ניטאָ, און דו קענסט אפילו ניט זאָגן, פון וואָסער קאָליר זיי זיינען געווען...

אָט די אינדערפריאיקע שעה, אַ שטיקע, אַ פלאַטערנדיקע און פון אַזעלכע קאָלירן — באַפאַרבטע, וואָס עטל וואָלט זיי באַס נאָמען ניט געקאָנט אַנרופן, — ווען מען פרעגט זי, — האָט די מאַמע באַ איר מיטאַמאָל צוגענומען — פּונקט ווי דאָס טוט אַ קינד, וואָס גיט פּלוצים אַ פּאַטש מיט ביידע הענטלעך, וועלנדיק אָנכאַפן אַ זייפֿ־בלאָז, מיטן אוועקשיקן זי אין שול גאַנץ פרי. און פונדעסטוועגן, האָט זיך עטל ווי ניט איז צוגעוויינט צו אויפשטיין פרי, צו וואַשן זיך מיט דער אינזיקאַלער וואַסער פון אונטערן קראַז וואָס אַף דער פּאַטשע, צו גיין,

— א האל־ב־פארשלאָפֿענע, דורך די האל־ב־פארשלאָפֿענע פרימאָרגנדיקע גאסן, וואָס זעען אויס אינגאנצן אנדערש ווי באטאָג, אָדער ווי פארנאכט. זיי, די גאסן, זינען נאָך אינגעוויקלט אין דעם פרימאָרגנדיקן טומאן. אין דעם האַרב־סטיקן טומאן וואָס גייט אָפּ מיט אַ קאַלטן שווייס אָפּ די גליטשיקע גאַס־שטייגער. דער טומאן וויקלט איין יעדן ראָג גאַס ווי אין אַ קנויל קויטיקער וואַטע; פון דעם קנויל וויקלט זיך אַלע מאָל אַרויס אַ וועגעלע פון אַ מילך־צעפירער, גיט אַ פאַרדומפן הילף־אַפּ אַפּן ברוק מיט פערדישע קאָפיטעס, קלינגט מיט אַ צוגעדושעטן, ווי נעכטיקן געקלאַנג פון אַ הייזעריקן גלעקל אָפּ אַ פערדישן האַרדן, און אַ בליאַסק — אויך אזאַ מאַטעוון און צוגעדושעטן, — פון זיכערנע מטבעות אַפּן גארטל באַס מילך־צעפירער, וואָס העצקעט זיך, זיצנדיק זיטיק און געשמירדיק, — מעשה גרויסער אויפטוער: אָט שפּרינגט ער אַראָפּ, אַ שפּאַר אָן די בלעכענע מילך־קרונג אַפּן קני, אַ גאַס־אָן מיט אַ פלינקגעשיקטער האַנט־באַוועגונג אין טעפּל, צי אין קריגל, און אַס דאָס העצקעט ער זיך שוין ווייטער, אָפּ באַלד ווידער אַראָפּצושפּרינגען... דאָס וועגעלע קלינגט אזוי ביז צום אַנדערן ראָג, וווּ עס ווערט ווידער איינ־געשלאָנגען פון דעם קויטיקן, טומאַנעדיקן וואַטע־קנויל, און פון דאָרט שוויימט אַרויס — אָדער אַן אַנדער מילך־וועגעלע אָדער אַ שמאַטעדיק־צעפּל־אַבטענער און מסוכן־הייזעריקער צייטונגס־פאַרקויפּער, וואָס מען ווייסט ניט. צי איז ער נאָך הייזעריק פון נעכטן, צי האָט ער שוין באַוווּן היינט אינדערפרי אזוי הייזעריק צו ווערן.

קינדער מיט ווייטע כאַלאַטלעך קומען אַרויס פון אַלע ראָגן: אַנדערע אַיילן זיך, געשמירדיק אויסגעפּוּצטע, אָנגעקראַכמאַלעטע, מיט ווירעדיק־גלייכע שרונטן אָפּ די נאָך פּיכטע, ערשט־פאַרקעמטע קעפּלעך; אַנדערע שלעפּן זיך, ניטגיחהדיקע. פאַרשלאָפֿענע, — די רענצלעך באַ זיי אָפּ די אַסקלען וועגן אַראָפּ מיט בלייערנער שווערקיט: דער גאַנצער „גלות־שול“ ליגט אין זיי... באַ אָט די קינדער — ווי איין פּוס וואָלט נאָכ־אַנאַנד פּרעגן באַ דער אַנדערער: — „שטעלן נאָך איין טראָט, ווי מיינסטו. ס'איז כּדאי?...“

אינאיינעם מיט אַזעלכע קינדער פלעג דאָס עטל אַפּוּיצן ביזן האַלבן טאָג אין דער גרויסער, באַפענצערטער און קילבלעכער שול, וווּ עס האָט זי גענודיעט ביז צום טויט. דאָרט האָט זי, — צווישן קינדערשן הויח און לערערישן פאַרשנורעוועט־פּיסקלדיקן, איינגעגעסענעם בני־קולבֿל, — קוים דערצויגן ביז מיטי־ציט, ווען דער גלאָס האָט, ווי אַן אמתער פּריינט, געקלונגען צו באַפּריינגן. די קינדער, פאַרזאַמלטע אין הויף, אונטער דער פּאַן, זינגען אָפּעט מיט אַ צעשטרייטן בליק, וואָס היט אָפּ די טויבן וואָס קרייזלען זיך אין דער הויף, אַרומ דער פּאַן, — דעם הימן; זיי שיסן אויס, ווי פון אַ זאַפּל, — אָפּ אַלערליי קולגות,

און אָקטאָזעס, — דעם „ביז מאָרגן, פּרילן לערערקע“. און האַלטן שטאַט קוים ביז צום גרויסן שול־טוער: אַפּן גאַס טוען זיי זיך אַ לאָז, ווי וואַסער פּון אַ געעפּנטער דאַמבע. דאָס וואַסער פּאַרפּליצט די גאַס. דאָרט, אַף דער גאַס, — וועט דערליידיקט ווערן ניט איין ענין: דער־ליידיקט ווערן, אָדער מיט פּאַרבאַטענע, אין איין אָטעם־אַרויסגעזאַגטע זידל־ווערטער, זיך אַרומקוקנדיק, צי קיינער פּון די לערערקעס אָדער שול־וועכטער שטייט ניט דערבײַ, אָדער בלית ברירה, אַרייַנפּלאַנטערנדיק זיך מיט ביידע הענט אין פרעמדע שוואַרצע, ברוינע, געלע האָר; אַראָפּ־רייסנדיק אַ סטענגע פּון אַ קאַפּ, אָדער לאָזנדיק אַפּן פּנים אַ סימ, אַ פּרישן און אַ רויטן, פּון קליינע, אָבער גענוג שאַרפע און פּאַרביסענע נעגל...

איינעם אַז „ענין“ איז דאָס עטלען איינמאַל אויסגעקומען צו דער־ליידיקן. דערליידיקן — איינע־אַליין, מיט אייגענע כּוחות, אַף איר איי־גענעם שטייגער: מיט פּאַרביסענע ציינדלעך, זיך אויסהיטנדיק, אז קיין סימן פּון קיין טרער זאָל חלילה קיינער ניט זען, — כאַטש וויינען האָט זיך דווקא געגלוסט אַף אַ קול, הויך און מיט אַ כליפּענדיקן נאָז־שניצערין...

...וואָס אַ טאָג איז אַליץ שווערער און נודנער געוואָרן דאָס אויסזיצן און שול די פּאַר שעה; אַליץ וואָס פּרוער האָט פּאַרכאַפט און פּאַרווונ־דערט איז איצט געווען באַקאַנט — אָבער ניט היימיש, איבערגעקייט און נמאס: דאָס שנירעווען מיט די פּיסקלעך פּון די עלטערע, פּאַרוויאַ־נעמע און זיסלעך־זויערע לערערקעס, וואָס האָבן מער אין זינען געהאַט צו לערנען „האַלטן שטאַט“ — איידער אַריפּמעטיק אָדער געאַגראַפּיע; די חנדלעך פּון די אונטער־וואַקסנדיקע מיידלעך, וואָס האָבן מיט גוט־אויסגעלערנטע, מלאַכימדיקע שמייכלעך אַנטקעגן געטראָגן: די לערער־קעס בלומען און קאַנפּעקטן, און מעשה דערוואַקסענע, פול און פול מיט גוט־ברודערישער חנופה, זיי געהאַלפּן אַהיים טראָגן די ביכער און טעקעס, און אַנדערע — אפילו די האַנט־בי־טלען, און הינטן־אַרום זיי גערופן מיט מיאוסע צונעמען און נאָכגעמאַכט ווי זיי גייען, דרייענדיק מיט די קליבעס זיי זיי רעדן און ווי זיי פּיסקלען זיך. פּון דעם אַלעמען האָט עטלען גענודיעט אַפּן האַרצן ביז חלשות. זאַכן שענערע און אויסטערלישערע, ווי די לערערקע וואָלט איר אין גאַנצן יאָר געקענט דערציילן, — האָט זי אין די צעפּליקטע ביכלעך געהאַט אויסגעלייענט. און עטל האָט אַ סך מאָל געמראַכט, קוקנדיק אַף דער לערערקע, אז זי ווייסט אפילו ניט, אז אַזעלכע זאַכן זיינען פּאַראַן. און די מעשיות וועגן „יענע זאַכן“ וואָס די מיידלעך האָבן זיך דערציילט, שפּאַצירנדיק איבערן שול־הויף, מיט אַ פּאַרכאַפטן אָטעם און צעפּלאַמטע באַסן, — האָבן באַ־

עטלען אויסגעזען מיאוס, נאָריש און ניט וויכטיק, אין פאָרגלניך מיט דעם, וואָס זי האָט באַ זיך אין די ביכלעך געהאַט געליענט. וועגן אַזעלכע מעשיות, ווי די מיידלעך האָבן זיך דערציילט, האָט עטל געהאַט געהערט באַ זיך אין „הויף“ — איבערגענוג. נאָר וואָס דען — דאָרט האָט מען דערפון ניט געמאַכט קיין סוד; דאָרט האָט אַ דריט־גאָרנדיק וואָרט זיך געקענט אַרויסקאַמטשען מיט אַ קנאַק פון אַ ווייבעריש מויל, — אָבער קיינער האָט דערבני ניט געמאַכט דעם אָנשטעל, אז ער שעמט זיך. דאָרט, אין „הויף“, — האָט מען אַלצדינג, סײַ גוטס, סײַ שלעכטס, — אַרויסגעזאָגט אַפן קול, מיטן פּולן מויל; יעדער זאָך באַ איר אמתן נאָמען, — און דערפאַר האָט עס ניט אויסגעזען אַזוי מיאוס.

יא, איידער זיצן גאַנצע פרימאָרנס אין די גרויסע, ליכטיק־באַפענצטערטע קלאַס־צימערן און איבערקייען צום הונדערטסטן מאָל די זעלבע ווערטער, אָדער זיך מאַטערן צו געדענקען ווען עס איז פאָר־געקומען עפעס אַ שלאַכט, נעבן אַ טינד, אָדער הינטער אַ שטאָט, — איז שוין בעסער צו זיצן אין דער היים, אין טונקעלן, שטיל־מנוחהדיקן צימער, און לייענען די ווונדערלעכע באַשרייבונגען וואָס אין די פאָר־געלטע, האַלב־צעפליקטע ביכלעך וואָס בערל האָט איר אויסגעליען. זיי לייענען, און נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל געפינען אין זיי אַט איענץ שוין און כישופדיק וואָרט, וואָס האָט נאָך דעמאָלט, ווען דער „גאַזשע־גאַס“ מיידלעך האָבן עס אַרויסגעזאָגט מיט אַ שטיק, הייזעריק־געוואָרן קול, — צוגעצויגן און פאַרבלענדעט: „ליבע“ — איז דאָס וואָרט געווען. און געדאַכט האָט זיך עטלען, — אז אַט דאָס וואָרט קען און דאַרף נאָר אַ שייכות האָבן מיט אַזעלכע מענטשן, ווי אין אירע ביכלעך: איז אפילו אַפן זינען ניט געקומען, אז עמעצער אין „הויף“ קען אַ שייכות האָבן מיט דעם דאָזיקן וואָרט. זי וואָלט ווי אַ משוגענע אָנגע־קוקט איענעם פון די הויפישע, וואָס וואָלט מיטאַמאָל גענומען ריידן ווי יענע, דאָרטן, אין די ביכלעך. ווייל געוויסט האָט זי, — עטל, אַ אַזויפיל, אז — אַט די, וואָס פון הויף — די מאַמע, אימע, סערקע די שנידערקע און פאַלמיראַ די וועשן, זיי זינען זיך מענטשן פון איין וועלט. און די אַלע שיינע און אויסטערלישע פרויען און מיידלעך וואָס אין די ביכלעך, — די אַלע, וואָס האָבן אַ שייכות צום וואָרט „ליבע“, — זיי זינען פון אַן אַנדערער. אַ וועלט — אַן ערך אַ שענערע און כישופדיקערע פונעם הויף און פון זיינע אַרומיקע גאַסן און מענטשן. איינע מיט דער אַנדערער קער זיך גאַרניט אָן: זיי ווייסן אפילו ניט איינע פון דער אַנדערער.

און עטל האָט אַ סך מאָל געפילט, אז צווישן אַט די צוויי וועלטן — שטייט זי איינע אַלוי; און זי האָט אפילו ניט פאַר וועמען צו דער־צוילן פון די אַלע שיינקייטן וואָס האָבן זיך פאַר איר אַנטפּלעקט אין

דער כישופדיקער זועלט פון די ביכלעך. מיט וועמען זאָל זי זיך טיילן מיט אָט דער שיינקייט? וועמען זאָל זי אהין אַרײַנפירן?
 דעם טאַטן — פאַר אים האָט זי זיך געהיט. ער האָט אפילו ניט געמאַרט וויסן, אַז זי לייענט זיי — די ביכלעך. די מאַמע — איז געווען פאַרנומען און פאַרטראָגן אין איר נײַער פּרנסה; זי האָט זיך אַף עטלען קוים אומגעקוקט. און ווידער — זי קען זיך גאַרניט אויסמאַלן, — עטל, אַז זי גייט-צו צו דער מאַמען, וואָס זיצט אין קיכל און סאַרטירט-אויס די שמאַטעס, און הייבט אָן מיט איר צו ריידן וועגן די זאַכן, וואָס אין די ביכלעך — פון דעם געדאַנק נאָר, אַז זי וואָלט געקענט ריידן צו דער מאַמען אַף דער שפּראַך פון בר כוכבא — גלוסט זיך איר אַזש צו לאַבן...

פאַר אַיטען, כאַטש זי איז אַזא גוטע, אַזא צוגעלאָזטע, — האָט זיך געפּעס עטלען ניט געעפנט דאָס מויל צו ריידן וועגן די ביכלעך. און די איבעריקע ווייבער פון „הויף“, — סערקע, פאַלמיראַ די וועשן, מעדיאַס ווייב, — די אַלע זיינען אַזוי ווייט און פּרעמד געווען צו דער וועלט פון ביכער, — ווי ווייט און פּרעמד די וועלט איז געווען פון דעם טאַג-געלעבן, הויף-עדיקן לעבן פון „הויף“.

איינמאַל נאָר האָט עטל געפּרוּווט אַרייַנפירן עמעצן אין איר כישופדיקער וועלט—און דעמאָלט האָט זי דאָס געכאַפט אַזא ביטערן, אַזא מיאוסן אָפּשניט, אַז נאָר דערמאַנען זיך אין דעם, — זאָל זײַן פאַר זיך אַלײַן, — איז געווען פּונקט ווי צו קוקן אַף זיך אין שפּיגל, בעת עמעצער פאַטשט דיך, אין ביידע באַקן...

געווען איז דאָס אין שול, בעת איינער פון די הפסקות. דעמאָלט שפּילן זיך די קלענערע אין יאָגערלעך, אָדער גליטשן זיך איבער די גלאַטע, גלאַנציקע שטיינער פון ריזיקן שול-הויף. און די עלטערע, געזעצטע און דערוואַקסענע, טוען נאָך די לערערקעס: מען נעמט זיך געארעמט און מען שפּאַצירט אין לאַנגע שערענגעס איבערן הויף — אהין און צוריק. מען רעדט שטילערהייד, — ארטיק און דערצויגן; מען לאַכט — פּונקט אַזוי ארטיק און צו דער מאַס, — ווי די לערערקעס פּאָדערן עס. און מען דערציילט זיך זאַכן, — פון וועלכע די פאַרעל-טערטע, פאַרוואַנעמען, זיס-זויעריקע לערערקעס וואָלטן אויפגעפלאַמט פאַר הרפה — ווען זיי הערן דאָס אויס.

עטלען, — כאַטש אַ קלענערע לויט די יאָרן און לויטן וואַקס, — פלעגן די עלטערע מיידלעך אַרייַננעמען צווישן זיך זייער גערן: זי איז געווען — ווילנדיק, צי ניט ווילנדיק, — איינע פון די בעסטע פון קלאַס. דערמיט האָט זיך די שטרענגע שול-יעראַרכיע אַלעמאַל גערעכנט. רעגירט האָט דעמאָלט איבער אַלע איבעריקע — איינע, אַ ייִדישע, מיט טונקעלע, זיך כוואַליענדיקע האָר, לענגלעך אויפגעשניטענע,

ברוינגאלדיקע אויגן און מיט דיך געבוניגענע זינדן-פלאסטערנדיקע ווינעס, וואָס האָבן אָנגערירט די שוואַרצע, ווי בויגן-געצייכנטע ברעמען, — ווען זי האָט שטאַרק אויפגעפנט די אויגן און עמעצן אָנגעקוקט — גלייך אין פנים. אָט דאָס מיידל האָט געהייסן מיט אַ מאָדנעם, ניט ייִדישן נאָמען: אַמאַליאַ. זי האָט געהאַט לאַנגע, ווייס־לינע פינגער און זיך געלערנט שפּילן פּידל.

עטל איז געווען פאַרליבט אין אַמאַליאַן. אַלעמאָל, ווען זי האָט זיך אויסגעמאַקט אין דער פאַנטאַזיע איינע פון די העלדנס וואָס אין די האַלב־צעפּליקטע ביכלעך — האָט זי אויסגעזען פונקט ווי אַמאַליאַ. אזוי האָבן אויסגעזען די אַלע מאָרגאַריטאַס, איזאַבעלאַס און ראָזאַליאַס — וואָס אין אירע ביכלעך. אַמאַליאַ האָט זיך געפאַסט צו די געשפרעכן באַם שיין פון דער לבנה. אַמאַליאַס פינגער — צו די קלאַנגען פון דער האַרפע און פון דער פאַרטעפיאַנע. און צו אַמאַליאַן האָט געפאַסט, — ווי באַשאַפן פאַר איר, — יענץ שיין און כישופדיק וואָרט — „ליבע“.

און אָט די אַמאַליאַ אַליין — האָט עם איינמאַל אָנגענומען עטלען באַם אָרעם און — עטל האָט קוים געגרייכט צו איר אַקסל — מיט איר אין איין שרענגע — שפאַצירט, מיט די איבעריקע מיידלעך איבערן הויף פון דער שול.

עטל איז געווען איבער גליקלעך: גליקלעך פון דעם, — וואָס אַמאַ ליאַ אַליין האָט זי גענומען באַם אָרעם. וואָס זי שפאַצירט מיט די גרויסע, דערוואַקסענע מיידלעך. אָבער מער פון אַלץ — דערפון, — וואָס אַמאַליאַ האָט גענומען דערציילן מיט אַ שטיף, איינגעהאַלטן קול, עפעס וואָס זי האָט שוין געהאַט אָנגעהויבן דערציילן פון פּריוער: אַ לאַנגע און ניט קלאַרע מעשה פון אַ ביכל, צי פון אַ קינאַ־בילד, — ווי אַן אָרעם מיידל קומט זייער אָפּ באַ אַ שטיף־מאַמע אַ מרשעה, ביז עם פאַרליבט זיך אין איר איינער אַ פּרינץ, און ווי ער גנבעט זי אַרויס אין איינער אַ לבנה־נאַכט, און...

עטל האָט פאַרגעסן אין אַלץ, און זיך אַרויסגעכאַפט:

— אָט פונקט, ווי אין דעם ביכל וואָס איך האָב געלייענט: דאָרט איז אויך פאַראַן אַ שטיף־מאַמע. און אַ מיידל, מיט גאָלד־געלאַקטע האָר, און זי הייסט קאַראָלינע, און דער געליבטער אירער, דער באַראָז...

זי איז אַנטשוויגן געוואָרן, זעענדיק, אַז אַלע הערן זיך צו מיט גרוים אינטערעס און אפילו אַמאַליאַ קוקט אָפּ איר און עם אַרט איר ניט, וואָס מען האָט איר איבערגעשלאָגן. זי האָט נאָר אַ פּרעגנעמאָן באַ עטלען מיט אַ שטיף קול, קוקנדיק איר גלייך אין די אויגן, און אירע די־זינדענע ווינעס האָבן אָנגערירט די אויגן־ברעמען:

— זיי האָבן זיך געקושט?

- יא, האָט עטל פונקט אזוי שטיל געענטפערט — זיי האָבן זיך געקושט.
- און ער האָט זיך איר דערקלערט אין ליבע, באַנאַכט, באַם שיין פון דער לבנה?
- יא.
- און דערנאָך?
- דערנאָך האָט ער געמוזט אוועקפאַרן, זי פאַרלאָזן, און די ביזע שטיף-מאַמע איז איר נאָך מער דערנאַנגען די יאָרן ווי פּרִיער. נאָר דאָס איז דערווייל. שפּעטער וועט ער צוריקומען, און וועט מיט איר חתונה האָבן, — און די ביזע שטיף-מאַמע וועט האָבן אַ וויסטן סוף. נאָר דעמאָלט וועט זיך דאָס ביכל ענדיקן. איך ווייס שוין: אַלע ביכלעך ענדיקן זיך אזוי...
- ווי הייסט עס, — דאָס ביכל דינס?
- „דער ייִדישער באַראָן“, פון...
- דער וואַ-א-ס?...
- דער ייִדישער באַראָן, געשריבן פון דעם ייִדישן שרייבער שאַמער, וואָס...
- אַ ייִדיש ביכל, פון אַ ייִדישן שרייבער?!...
- ניט נאָר אַמאָליא, — אַלע איבעריקע מיידלעך האָבן געקוקט אַף עטלען גלייך ווי זי וואָלט דאָ ערשט געזאָגט, אז זי האָט אויפגעגעסן אַ לעבעדיקע זשאַבע. איינע פון די מיידלעך האָט שטיל און פאַרויכטיק אַ פרעגגעמאָן:
- ס'איז פאַראַן ייִדישע ביבער?
- און אַף עטלס ענטפערט אז יא, — האָט אַמאָליא שוין אויך גער-פרעגט, אזוי שטיל און פאַרויכטיק:
- און דו קענסט לייענען ייִדיש?
- יא, — האָט עטל זיך מודה געווען, און זי האָט געזען ווי די מיידלעך קוקן זי אָן מיט חידוש, געמישט מיט עפעס אַ מין שרעק. איינע פון זיי האָט זיך טאַקע אָנגערופן:
- נעכעך — ווי עטל זאָל זיך געווען מודה זיין אין אַ ניט זייער גוטער זאך, נאָר מילא: זי איז באַשטראַפּט דערמיט, — פאַרפאַלן.
- אַ לאַנגע ווילע זינגען זיי געזאַנגען שטיל. זיי האָבן ניט געקוקט אַף עטלען — ניט איינע אַף דער אַנדערער. דערנאָך האָבן זיי ווידער גענומען שפּאַצירן איבערן הויף, אין אַ לאַנגער שורה. אָבער עטלען איז איבער עפעס ניט אויסגעקומען באַ עמעצן צו אָננעמען דעם אָרעם: אַלעמאָל האָט זיך אָן אַנדערע אויסגעגלימט פון אונטער איר האַנט, און אַריבער אַף דער אַנדערער זייט, און זי איז געבליבן הענגען מיט דער האַנט אין דער לופט; ביי זי האָט זיך אויסגעזוכט אַן אַנדער אָרעם

בא וועמען זיך אָננעמען, — האָט שוין דער גלאַק געקלונגען, און מען האָט שוין געדאַרפט אַרײַן אין קלאַס.
 זיצנדיק אין קלאַס האָט עטל אַלעמאַל באַנייט געפילט, ווי איינע פון די מיידלעך קוקט אַף איר, נאָר ווען זי באַגענגט זיך מיט איר בליק, — כאַפט יענע אַוועק די אויגן. עטלען האָט זיך נאָכאַנאַנד גע-
 דאַכט, אז מען שושקעט זיך אונטער אירע פלייצעס. אָבער ווען זי האָט זיך אויסגעדרײט, האָבן אַלע, אַמאָליג אויך, — געהאַט אַזעלכע אומ-
 שולדיק־צעשטרײטע פּנימער, — אז עס איז איר געוואָרן, ווי מוראַשקעס וואָלטן אַרומגעקראָכן באַ איר אַף דער פלייצע. זי האָט געפילט, — עטל,
 — די אויערן ברענגען באַ איר, און זי הערט ניט אַ וואָרט פון דעם, וואָס די לערערקע רעדט, דאַכט זיך, צו איר. יענע האַלבע שעה האָט זיך גע-
 צויגן, ווי פון פּעך. דער גלאַק איז ערגעץ פאַרשטומט געוואָרן. עס האָט גאָרניט געוואָלט נעמען קיין סוף צום לאַנגן, כּמאַרנעם עסעדיק-
 פּיכטן פּרימאָרגן...

...אָט דעמאָלט, ווען אין קלאַס איז געווען אַזוי מאַדנע לײַטיש-
 שטיף, און עטלען — ניט צום דערטראָגן דאָס איינזיצן אין דעם קלאַס און פילן די בליקן פון די מיידלעך באַ זיך אַף דער פלייצע, — איז מיט אַמאָל געשען עפעס אַזוינס, — וואָס האָט אַלעמען פּשוט אָפּגעפּרישט און אַרויסגעריסן פון דער לײַטישיגער שטילקייט. געווען איז דאָס אַזוי: אין קלאַס, צווישן די עלטערע, שוין אונטערוואַקסנדיקע מיידלעך, איז געווען איינע, אַן איבערגעוואַקסענע, מיט אַ פּליישיק־צעגאַסענעם ווייבערישן קערפּער וואָס האָט אַרויסגעשפּאַרט פון דעם ווייסן שול־פאַר-
 טעך, מיט געדיכט־געקרייזלטע און פעט־כאַשמירטע האָר, מיט רויטע, גראַבע ליפּן און העל־גרינע, אומפאַרשעמטע אויגן. לערנען האָט די איר בערגעוואַקסענע מויד ניט געקענט און ניט געוואָלט: געדענקען אַ דוטע פון עפעס אַ שלאַכט אין דער געשיכטע, אָדער אַ נאָמען פון אַ לאַנד אין געאָגראַפיע, — איז באַ איר אָנגעקומען מיטן טויט. דערפאַר איז איר זייער גרינג אָנגעקומען צו הנפּענען די לערערקע, איר צו ברענגען אַלע מאָל מתנות, בלומען און קאָנפּעקטן, — אַזעלכע גראַבע און צעגאַסענע ווי זי אַליין; די קאָנפּעקטן האָט זי געהאַלטן אין אַינן שלעפּן פונעם פאַרטעך־קעשענע און מעל־גרהן, סײַ זיצנדיק אין קלאַס, סײַ אַרומ־
 שפאַצירנדיק מיט אַ גאַנצער שערענגע מיידלעך — אַ סך קלענער פון זיך, ווייל די עלטערע האָבן זיך מיט איר ניט געחברט — איבערן הויף בשעת דעם איבעררייס. די מיידלעך, — די קלענערע פון זיך, האָט זי געהאַלטן אַרום זיך מיטן כּוח פון די קאָנפּעקטן און שאַקאַלאַדקעס פון אירע צעשטאַפּטע קעשענעס, און מיטן כּוח פון מעשיות, וועגן „יענע זאַכן“, — וואָס זי האָט זיי דערציילט בסוד, מיט אַ צוגעשטיקט כּיכּיקן,

און מיט צעצונדענער רויטקייט אף אירע אזוי אויך צעהיצטע באַסן. ווי אזוי אָט די מויד איז דערגאַנגען ביז צו דעם קלאַם, — איז געווען אַ רעמעניש, סײַ פאַר די קינדער, סײַ פאַר דער לערערקע. ווייל וויסן האָט זי ניט געוויסט גאַרניט — אחוץ מעלה־גרהן און ביכיקען וועגן „יענע זאַכן“: זי האָט זיך אפילו ניט געוואָלט אָנטאָן די מינדסטע מי עפעס צו אויסלערנען.

עס איז געווען אַ לעקציע פון געשיכטע. די איבערגעוואקסענע מויד האָט, ווי געוויינטלעך, — מעלה גרהט אירע נאַשוואַרג. די לערערקע האָט פלוצים אַ פּרעגנעטאָן וווּ איז פאַרגעקומען די באַרימטע טרעפונג צווישן סאַן מאַרטין און באַליוואַרן. סאַן מאַרטין איז אזאַ באַליבטע פיגור באַ אַלע קינדער, אַז אַליץ וואָס איז נוגע אים האָבן זיי מיט אַ באַזונדער אויפּמערקזאַמקייט אויפּגעכאַפט און געדענקט. אַלע קינדער האָבן אויפּגעהויבן די האַנט. אָבער מעשה שטן, האָט זיך דער לערערקע פאַר־גלוסט אַ פּרעגנצו טאָן דווקא באַ דער איבערוואקסענער מויד: אפשר האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז אזאַ פשוטע זאַך וועט זי שוין אַף געוויס וויסן צו ענטפערן. אַף דער לערערקעס רוף האָט זיך יענע אויפּגעשטעלט, אַ רויטע ווי אַ בוריק: זי האָט ניט געקאַנט אַרויסריידן קיין וואָרט, אפילו ווען זי זאָל האָבן געוויסט וואָס צו ענטפערן: דאָס מויל איז באַ איר געווען אָנגעשטאַפט, ביז צום דערוואַרגן ווערן, מיט אַ גרויס שטיק שאַד־קאַלאַד געפילט מיט ניס. די לערערקע האָט געדולדיק געוואַרט, ביז זי האָט דעם שאַקאַלאַד צעקניט, אַראָפּגעשלונגען און זיך באַלעקט. דערנאָך האָט זי די פּראַגע אירע איבערגעחזרט. די מויד האָט געשוויגן, און פון גרויס אָנשטרענגונג עפעס צו געפינען באַ זיך אין דעם פּוסטן, טעמפּן מוח, האָבן זיך די אויגן באַ איר אָנגעפילט מיט טרערן.

עטל האָט דאָס ניט געקאַנט אַריבערטראַגן; כאָטש זי האָט די איבערגעוואקסענע מויד ניט נאָר ניט ליב געהאַט, — נאָר ממש ניט גע־קענט פאַרטראַגן, — זי האָט אַלצאיינס פּיניט געהאַט דעם שאַקאַלאַד געפילט מיט ניס וואָס זי האָט מעלה־גרהט, פּונקט ווי אירע מעשיות וועגן „יענע זאַכן“, — האָט זי אָבער געמאַן דאָס, וואָס מיידלעך פון שול טוען געוויינטלעך אין אַזעלכע פּאַלן. ווען אַ חברטע איז אין אַ נויט: זי האָט זיך אויסגעצויגן מיטן גאַנצן קערפּער איבער דער שול־באַנק. ביז איר קאַפּ האָט אָנגעשפּאַרט כמעט אין יענערס פאַרטעך, און שטילערהייט גענומען שעפטשען:

— „אין גוואַיאַקיל... אין גוואַ־אַ־קיל...!“ (1)

יענע האָט דערפילט, אַז פון ערגעץ קומט צו איר די ישועה, איר

(1) גוואַיאַקיל: דאָס אָרט וווּ סאַן מאַרטין האָט זיך געטראַפּן מיט באַליוואַרן.

אויער האָט אויפגעכאַפט עפעס פון עטלס שעפטשעריי, אָבער דער קאַפּ
האָט גאָרניט געקענט באַנעמען און צונויפשטעלן דערפון וואָס זי האָט
געהערט; און אזוי ווי צו איר אויער האָט עפעס דערגרייכט, עפעס
וועגן: קיל... קיל... און אזוי ווי זי האָט נאָר געקענט אַלצדינג פאַרבינדן
מיט דעם, וואָס האָט אַ שייכות צו דער אכילה, האָט זי שוין מער ניט
געטראַכט, און זיך מער ניט געוואָלט מוטשען, און מיט גרויס פרייד
אַרויסגעפלאַצט:

— „פערעכיל! אין פערעכיל — האָבן זיי זיך געטראָפן! (1)

...די געלעכטערס און די גוואַלדן פון די קינדער איז דער לערערקע
ניט געלונגען איינצושטיין אַזש ביון גלאַק, וואָס האָט געקלונגען צום
איבערניס. און אפילו אַרויסגענידק אַפן הויף, האָבן נאָך אַלץ די
מידלעך געלאַכט און געטומלט. און דער לערערקע אליין איז ניט געלונג
גען אָפצווישן דעם שמייכל וואָס האָט זיך געשפילט אין באַהעלטעניש
אַז איר כלומרשט אומצופרידענעם פנים...

נאָר ווען אַלע זיינען שוין געווען אַפן הויף, און די לערערקעס
האָבן זיך געהאַט צונויפגעקליבן ערגעץ אין איינעם פון די דירעקציע-
צימערן, איז די איבערגעוואַקסענע מויד צו צו עטלען, זיך אַרויפגע-
וואַלנערט מיט איר גאַנצער גרעב אַז איר, איר אַריינגעשיפעט אין פנים;
— דו, פאַרדאָסטע יודישקע, דו וועסט עס מאַכן חוּזק פון מיר פאַרן
גאַנצן קלאַס?...

וואָס אַמאָל האָט זי איר מער און מער געשטופט אין דער וואַנט.
עטל האָט דערפילט, אַז עס פעלט איר אויס אַטעם: עס האָט אויסגעזען,
ווי יענע זופט אויס די גאַנצע לופט, און פאַר עטלען — בלויבט שוין
גאָרניט אַחוץ דער געדיכטער, זיסלעכער ריח פון שאַקאָלאַד געמישט
מיט עפעס נאָך אַ מיאוסן זיסן ריח, וואָס שלאָגט פון יענערס צע-
פאַרעטן לייב.

עטל האָט געפילט, אַז אַטראַט ווערט זי דערשטיקט. זי האָט געזען
איבער זיך דעם רויטן, פליישיקן, צעפאַרעטן פנים מיט די צעקורלעטע
האַר און מיט גרינלעכע אויגן. און די פנימער פון די איבעריקע קינדער,
וואָס האָבן זיי אַרומגערינגלט, שווינגנדיקע און איבערגעשראַקענע, —
האָבן אויסגעזען צו זיין ווייניג, ווי דורך אַ גלאַז, אָדער פון אונטערן
וואַסער וואַלטן זיי דאָס געקוקט אַז איר. עטל האָט געוויסט: קיינער וועט
זיך פאַר איר ניט אַננעמען. דאָס איז אַ כלל און אַ געזעץ: „גיב זיך אַן
עצה ווי דו קענסט.“

עטל האָט פאַרביסן מיט די ציינדלעך — מער, כדי ניט אַרויסצופלאַצן
מיט אַ געוויין אַז אַ קוף, איידער זיך אַנצונעמען מיט אַלע כוחות, זיך

(1) פערעכיל: פנטרישקע.

איינשפארן מיט דער פלייצע אין דער וואנט, מיט איין קני אין יענערס דיקן, ווי פון ווייכן טייגגעקאטענעם בויך, און מיט כוחות, וואָס זי האָט אַליין ניט געוואָסט, פון וואָנען זיי האָבן זיך צו איר דערנומען, — איר דערלאַנגט אַ שטופֿאַפּ פון זיך. אָבער דער שלִימול אירער האָט געוואָלט, אַז פונקט אין דער מינוט זאָל די לערערקע פאַרבייגיין, און די גראַבע זאָל פון עטלעס שטופּ גלייך אַרויפפליען אַף איר. דער גערערקעס הידוש און שרעק זינען גאָר ניט געווען צו באַ שרײַבן:

— „אַט דאָ, אין שול, זאָלן קינדער, אירע שילערקעס, וועמען זי באַמיט זיך מער פון אַליז — אַליז אין דער וועלט — צו אַינפלאַנצן גוטע מידות און מאַנירן, זיי זאָלן זיך אויפפירן ווי מאַראַנצן־פאַרקויפער אַפן גאַס... זיי, — צוויי צוקונפטיקע פּרײַלעס?...“

די גראַבע האָט אפילו אַף קיין רגע ניט פאַרלוירן קיין צייט: זי האָט גלייך אָפגעמסרט פאַר דער לערערקע:

— „דאָס האָט זי אָנגעהויבן, אָט די שלעפערקע, זידלט זיך, — ווי דאָרט, באַ זיך אין דער קאָנווענטיזשע... און גלייך, — מיט די הענט... קלאָר. אַ רוסאַ...“

און האָט ניט פאַרגעסן דערביי זייער צאַרט און מעשה „פּריילן“, — אַ כליפּע צו טאָן.

דער לערערקעס שטראַף איז געקומען גלייך, אומפאַרזאמט:

— גלייך אין קלאַס אַריין. אָנשרייבן פינף הונדערט מאָל: — „איך דאַרף זיך אויפפירן ווי אַ פּריילן.“

...מיט אַן אָנגעבויגענעם קאַפּ, מיט אויערן, וואָס האָבן געגליט ווי פּייער, — איז עטל געזעסן און געשריבן ווידער און אָבער אַמאָל די נאַרישע, פאַסקורנע עטלעכע ווערטער. זי האָט זיי געשריבן בעת דער הפסקה, בשעת די קינדער האָבן אַרומגעשפאַצירט איבערן גרויסן שול־הויף און אַלעמאָל געכאַפט אַ קוק צו איר, ווי זי זיצט און קומט אָפּ איר שטראַף.

איר האָט זיך אויסגעוויזן: זיי לאַכן פון איר, די קינדער. און ניט נאָר די קינדער: אפילו די לערערקע, ניין, אַלע לערערקעס לאַכן פון איר, דעם שלִימול, ווי זי זיצט און שרײַבט, שורה נאָך שורה — די זעלבע נאַרישע און פאַסקורנע ווערטער. און זי האָט זיך געגעבן דאָס וואָרט, — אז ניט נאָר וועט זי זיך קיינמאָל ניט אויפפירן ווי „אַ פּריילן“ — אָט ווי די לערערקע, אָדער ווי די גראַבע: זי וועט שוין אינגאַנצן ניט ניין מער אין שולע. זי האָט זיי אַלעמען אין דער ערד מיט זייערע פאַרשנירעוועטע פּיסקעלעך, מיט זייערע „מאַנירן“, און מיט זייערע מיאוסע מעשיות. זי וועט אַלע טאָג באַהאַלטן די ביכער באַ איטען אין

צימער, און וועט זיך ערגעץ אַרומדרייען, ביז עס וועט קומען די שעה פון גיין אַהיים, „פון דער שול“ און אויב דער טאַטע וועט זי צווינגען מיט גוואַלד צו גיין אין שול, וועט זי גאָר אינגאַנצן אַנטלויפן פון שטוב... זי וועט זיך ערגעץ אַנדינגען פאַר אַ דינסטל, און זאָלן זיי אַלע וויסן, אַלע... די מאַמע, די לערערקע, די מיידלעך...

פון איר הלומען האָט זי אַרויסגעריסן דער גלאָק. וואָס האָט גע- מאַכט אַ סוף צום לעצטן איבעררייס. באַלד וועט זי דאַרפן אָפּגעבן דער לערערקע די פינף הונדערט שורות, און האָבן — האָט זי אפילו ניט קיין צוויי. אַז זי וועט ניט אָפּגעבן אַלע, וועט זי ניט קענען גיין אַהיים, וועט זי מוזן בלייבן אין קלאַס ווען אַלע וועלן זיך צעגייין...

דעמאָלט איז צו איר צוגעגאַנגען, זיך אַרומקוקנדיק אַף אַלע זייטן, אַ דאַר, שוואַרצ-הענעוויק מיידעלע, — אָט די, וואָס זיצט פּונקט הינטער איר, און קלאָגט זיך שטענדיק, אַז איבער עטלען, וואָס זי זיצט ניט אין אַ מינוט. — זעט זי ניט וואָס אַפּן טאַוול טוט זיך. זי האָט איר אַרײַנגערוקט אין האַנט אַ בינטל לאַנגע, געדיכט-פאַרשריבענע שטיקלעך פאַפּיר. אַף זיי, — אָנגעשריבן מיט אומגלייכן, ניט אַלציינעם כתב, — די פּאַר הונדערט שורות וואָס זי האָט געדאַרפט אָפּגעבן דער לערערקע.

— דאָס האָבן מיר, אַ פּאַר מיידלעך אָנגעשריבן פאַר דיר אין באַד- צימער, בעת דער פּויווע. אַמאָליאָ האָט אונדז צוגערעדט דערצו, — האָט דאָס מיידעלע, זיך ווידער אומקוקנדיק אַף אַלע זייטן, אַ זאָג- געמאַן. און אַף גיך האָט זי זיך אַוועקגעזעצט אַף איר אָרט, — הינטער עטלען. זי האָט פאַרפלאַכטן די הענט איבער איר שול-באַנק, און אָנ- געשמעלט אַף דער לערערקע, וואָס איז אַרײַנגעקומען אין קלאַס, — דעם אומשולדיקן און אויפּמערקזאַמען בליק פון אירע שוואַרצינקע, לעבעדיקע אייגעלעך.

XIII

א ל ע ק צ י ע

דאָס קלײנע פינצטערע קלײטל איז געשטאַנען פאַרוקט אונטער דעם שאַטן פון דעם „מויערס“ פינף שטאַק, און געקוקט מיט אַן אַראָפּנער לאַזטן שטאַק, ווי מיט אַ בעלמעדיק אויג, צו איין זינט גאָס און מיט אַ ברודיקן, פון פליגן באַפּינטלטן און פון שטויב גרויגעוואָרענעם פענצטער — צו דער אַנדערער גאָס.

אין פענצטער האָבן געגענעצט אַ פאַר סלױעס מיט צענויפגעקלעפטע, פאַרטריקנטע צוקערקעס, אַ פאַר פלעשער כלאַר - וואָסער און אַ צוויי צענדליק קײלעכלעך צום בלויען וועש, קונציק צונויפגעלײגטע אין שורות. דאָרט אין קלײטל, איז שטענדיק געווען האַלב און דרייפערטל טונקל, עס האָט געשמעקט מיט צוויי איינגעפונדעוועטע ריחות: — מיט קיצלדיקן ריח פון געזאַלצענעם הערינג און געזייערטע אונגערקעס, און מיטן זיסלעכן, נודנע-איינגעגעסענעם ריח פון קעראַסין.

דאָרט האָט זיך אַ גאַנצן טאָג, ביז העט-שפעט אין דער נאַכט, אַרומגעדרײט אַף אירע דיקע פיס, געשוואָלענע, קלעצלדיקע פיס פון אַ חולנית, — אַ היפשע, ווייס-גוידערדיקע יודענע. מיט אַ לענגלעכער נאָז צווישן די פולע, ווייסע באַסן, אַ האַלב-פאַרשלאָפענעם שמיכל אין די קלײנע, נאָר בולטע אויגן און מיט אַ שטאַרק פאַרשמאַלצעוועטן פאַרטעך איבער דער גאַנצער ברייט פון דעם הויכן בויך, וואָס האָט זיך דאָרט ערגעץ, אונטערן פאַרטעך, צענויפגעגאַסן מיט דער ברייטער, זיך בערגלדיקער ברוסט.

דער יודענע פלעג אַמאָל, ווען קונים האָבן זיך געשפאַרט אינעם ענגן קלײטל, — מיטיקצייט, אָדער פאַרנאַכט-צו, פאַר וועטשערע — אַרויסהעלפן, אַ סיפּאָן אַריבערדערלאַנגען איבער אַלעמענס קעפּ. דער מאַן אידער — אַ שוואַרץ-אויגיקער, שמאַל-פּינימדיקער און באַחנטער יונגערמאַן, וואָס האָט אויסגעזען ווי אירער אַ געראַטענער איידעם; ער איז געשלאָפן ביז האַלבן טאָג און נאַכמיטיק פלעג ער שטיין באַם קלײטל-טיר און גענעצן אַף דער זון, קוקנדיק אַף די פאַרבייגייער מיט זײַנע גרויסע, שוואַרץ-ברעמיקע אויסגעשלאָפענע אויגן, און אויסקנאַסן נאַכאַנאַנד די לאַנגע, ווייסע פינגער פון זײַנע שמאַלע, איידעלע הענט. דער יונגערמאַן איז געווען אַ פידלער, געשפּילט אַף יודישע חתונות

און „פארדינט וואסער אף קאשע“, — ווי עס האָבן אָף אים געזאָגט די הויפּישע שכנים.

...און נאָך פּלעגן זיי זאָגן, די שכנים, אז ס'איז וועגן דעם יונגנמאַן געקומען צו רייד אין „הויף“: — אז ווען ניט זיין ווייב מיטן קלייטל אירן, וואָס זי גיט אָף „ביכלעך“, — צו אלע שטיבער אין די אַרומיקע גאַסן, און נאָך געשעפטן זיטיקע וואָס זי האָט דאָרט — וואָלט ער, דער איידעקער יונגערמאַן מיט די ווייסע הענט און מיט די שוואַרץ-באַברעמטע אויגן „געמעגט אוועקלייגן די ציין אָף די „באָנטענעס“, ווייל „גרעסערע פּיידער פון אים גייען אַרום אין צעריסענע הויזן...“ פּלעג צולייגן צאָקע.

נאָר אָף צאָקען איז זיך ווינציק דאָ וואָס צו פּאַרלאָזן. באַ צאָקען איז גאָט ניטאָ קיין גרויסער מענטש אָף דער וועלט. עטלעך איז בעסער געפּעלן געוואָרן, ווי דער טאטע האָט איינמאָל אַ זאָגגעטאָן וועגן אָט דעם יונגנמאַן טאָקע:

— „ער וואָלט געקאָנט זיין אַ גרויסער פּיידער — האָט ער דער מאָלט געזאָגט, דער טאטע, — ווען ער האָט ניט אזא ווייב ווי ער האָט; איך וואָלט איר מוחל געווען אלע אידע פּרנסות, — און וואָלט זי ניט געוואָלט אָנקוקן. ווען איך בין ער — וואָלט איך גלייכער געשפּילט אָפּן גאַס, און געגעבט דערפון, וואָס אַ דורכגייער זאָל מיר אַרבייטן אַרפּן אַ מטיבע אין היטל...“

עטלען איז זייער געפּעלן געוואָרן ווי דער טאטע האָט דאָס געזאָגט, אזוי שטיל און פּאַרקלערט; און איר האָט זיך אויסגעוויזן, אז זי זעט עס: — דער שמאָלפּנימדיקער יונגערמאַן שפּילט ערנעץ אָף אַ גאַס, שפּילט לאַנג, לאַנג מיט פּאַרמאכטע אויגן, און נאָכדעם נעמט ער אַראָפּ דאָס היטל און קוקט: — איינע אַ הויכע, זייער שטאַלטנע פּרוי אין אַ ברייטן הוט מיט אַ פּעדער, מיט אַ האַנט אין אַ לאַנגער הענטשקע, — וואַרפט אַרײַן אַ גאָלדענע מטיבע צו אים אין היטל...

דאָס בילד איז עטלען געפּעלן, אז זי האָט שפּעטער, שוין ליגנדיק באַ זיך אָפּן שמאָלן איינערנעם בעטל, עס ווידער אַרויסגערופן אין זכרון און שטאַרק געוואָלט אז עס זאָל זיך איר חלומען; וואָס אזוינס וועלן זיי אַ שטייגער נאָכדעם ריידן, — די דאַמע מיטן פּעדער און דער שוואַרץ-אויגיקער יונגערמאַן?

נאָר עטלען איז באַשערט געווען זיך צו טרעפּן מיטן יונגנמאַן פון דער נאָענט. און אפּילו, — צו הערן אים שפּילן, — און ניט אָף דער גאַס — נאָר באַ זיך אין שטוב, וואָס אין דעם צווייטן האַלב טונקעלן, טוכלען קלייטל. און דאָס האָט זי דווקא געהאט צו פּאַרדאַנקען דער מאַמען.

די מאַמע האָט געהאַלטן וואָרט: זי האָט געהאט צוגעזאָגט עטלען,

אז זי וועט זי שיקן לערנען שפילן אף דער פיאנע, — און אזוי האָט זי טאַקע געטאָן.

אין איינעם אַ נאַכמיטיק, ווען עטל האָט שוין געהאַט געענדיקט דאָס צעוואַשן די פּאַר טעלער, פאַרוויגט דאָס קינד און געהאַלטן באַם באַזעצן זיך איינע אליין אין האַלב־טונקעלן צימער מיט איינעם פון יענע ביכלעך וואָס בערל פּלעג איר לײַען, — האָט די מאַמע זיך פּלוצים אָנגערופן צו איר, מיט עפעס אַ מאַדנעם יום־טוב־דיק־געוואָרענעם קול: — וואַש זיך אָפּ, עטל, טו זיך אָן דאָס נייע קליידעלע, פאַרקעם די האָר; הינט וועסטו אָנהויבן גיין זיך לערנען שפילן פּיאַנע.

...און אז עטל האָט אַ איר געקוקט מיט פאַרחידוש־צעשראַקענע ניט גלייבדיקע אויגן, האָט די מאַמע צוגעגעבן:

— יאָ, מיין קינד. אלע טאָג אין דער צייט וועסטו איצטער גיין אַהין.

און האָט פאַרענדיקט מיט אַ מאַדנעם, איינגעהאַלטענעם, נאָר הייס־געוואָרן קול:

— ...ביז גאָט וועט מיר העלפן, איכל קענען קויפן פאַר דיר אַן אייגענע פּיאַנע...

קיינמאָל האָט נאָך עטל ניט געהערט דער מאַמען אַרויסריידן עפעס אזוי שטיף, און אין דער זעלבער צייט, — אזוי פּייערלעך. איר האָט זיך אויסגעוויזן: עפעס ווי זי וואָלט דאָס געדאַזונט אָט די ווערטער, — די מאַמע.

און עטל האָט טאַקע באַלד באַ זיך אַ טראַכט־געטאָן: וועט ער איר טאַקע העלפן, — גאָט? וועט זי טאַקע קענען קויפן, די פּיאַנע? ... אָט דער ציטער האָט באַ עטלען אָנגעהאַלטן די גאַנצע צייט, ביז זי האָט זיך אָפּגעוואַשן, אָנגעטאָן און פאַרקעמט, און מיט אַ כּלומרשט — ניט ניההדיקן טראַט, — פון איינהאַלטן זיך און ניט אַרויסלויפן, זיך געלאָזט צו דער גוט־באַקאַנטער, ווינקלדיקער טיר פון דעם קלייטל וואָס אונטערן מויערס פינף שטאַק.

אין קלייטל איז ווי אלע מאָל געווען ענג, דושנע. פליגן האָבן אין דער האַלב־דרימלדיקער טונקלקייט אַרומגעזשומעט און עס האָט זיך אויסגעוויזן: דאָס פאַרשפּרייטן זיי עס אין דער לופטן דעם איינגעגעסענעם ריח פון קעראַסין און הערינג.

פון יענער זייט ווענטל, וואָס האָט צעטיילט דאָס קלייטל אַף צווייען, — איז אויך געווען טונקל, אָבער דאָס איז געווען אַ קילע, איינגענעמע טונקלקייט: קיין פליגן האָבן דאָרט ניט אַרומגעזשומעט, און דערפאַר האָט זיך געדאַכט, אז די ריחות פון הערינג און קעראַסין קענען אַהער ניט דערגיין.

אין אַ ווינקל, פאַרנעמענדיק אַ שטיק פון ביידע ווענט, איז געשׁ-

טאנען אן אלטע, רויט-ברוינע פיאנע מיט מעשענע לייכטערלעך אין בידע זימן, מיט א גריין-סאמעטן מענטלע באדעקט. אין אנדערן ווינקל איז געשטאנען א עטאזשערקע פול באלייגט ביז ארויף מיט נאָטן און מוזיק-ביכער.

אין סאמע-מיטן צימער איז געשטאנען א קיילעכיקער טיש, מיט א רויטן סאמעטענעם טישטעך באדעקט, און מיט סמנים פון חלב, וואָס פון ברענענדיקע ליכט, אראָפּגעטריפט אָף אים. און א גרויסע געלע בניכטי-טראָגעדיקע קאָז האָט זיך געטוליעט אין די פראַנזן פונעם טישטעך, וואָס זיינען אראָפּגעהאַנגען ביז צום פּאַל, און געמרוקעט מיט א היימישן, וואַרעמען און זאַטן קאַצן-מרוק, מיט פאַרמאַכטע אויגן און קוים-קוים זיך באַוועגנדיקע וואַנצעס.

אַז עטל איז אַרײַן, איז זי אַ רגע געבליבן שטיין, אַ פאַרבלענדטע, און ווי טויב-געוואָרענע: אַף אַזויפיל שטיל און מנוחהדיק איז געווען דאָ, אין דעם טונקלען שטיקל צימער, — אין פאַרגלייך מיט דער זון-באַטרונקענער, טומלדיקער און באַטאַניקער גאַס.

— האָב קיין מורא נישט, איכל דיך נישט אָפּבײַסן...

דאָס קול, אַ סקריפּנדיקס און עפעס ווי אָנגעשפּאַלטנס, האָט זי גערופן צו זיך: דאָס האָט גערעדט אַ שמאַל-פּנימדיק, טונקל-אויגיק און שוואַרץ-ברעמיק מיידל, וואָס איז געזעסן אַף אַ בענקל מיט די פּיס אונטער זיך, און זיך געטוליעט אין אַ וואַלענער, געשטריקטער שאַל; די שאַל האָט זיך שפּיציק געבערגלט און פאַריסן אַף איר פּלייצע.

אַט דאָס מיידל האָט עטל, — וואָס האָט געקאָנט אַף אויסנווייניק אלע אייגנוויינער פון צען גאַסן אַרום און אַרום, — נישט געקאָנט. זעלמן ווען זי האָט אַמאָל אַרויסגעשטעקט די שפּיציק-בלייכע נאָז פון קלייטל. געוויסט האָט מען נאָר פון איר אָפּן גאַס, — אַז זי שפּילט אַף דער פּיאַנע, שפּילט נאָך בעסער ווי דער טאַטע אירער אָפּן פּידל, — און פאַרנעמט זיך מיט געבן לעקציעס ערנעז אין פאַרמעגלעכע הייזער, וואָס אין ווייטע און אומבאַקאַנטע געגנטן פון שטאָט. אַנדערע האָבן געזאָגט: נישט קיין לעקציעס נישט זי דאָרטן, אין יענע ווייט-אַפּגעלייגטע און אומבאַ-קאַנטע געגנטן פון שטאָט, נאָר זי שפּילט נאָר דאָרט אין אַ קאַפע אַזוינעם, — וווּ אלע אין אָרקעסטער זיינען מיידלעך: אפילו די, וואָס שפּילט אָפּן באַס...

אַז עטל איז צוגעגאַנגען צו איר, האָט דאָס מיידל זי באַטראַכט מיט אירע טונקלע, שוואַרץ-ברעמיקע אויגן: באַטראַכט זי אָן אַ שמיכל, אָן גוטסקייט און שלעכטסקייט; באַטראַכט, — ווי מען באַקומט אַ זאַך, — אַ טיש, אַ פּלאַש, אַ לעפל. דערנאָך האָט זי אַ נעם-געטאָן מיטאַמאָל עמלס האַנט, אַ נעם-געטאָן אין אירער, — אַ דינע, אַ בלאַסלעכע, מיט דיך-בלווע אָדערלעך, — און זי אויך לאַנג באַטראַכט: די פינגער, די דלאַך-

ניע, — פונקט ווי דאָס וואָלט געווען אַ זאָך, אַ געצינג: אַ האַמער, אַ
שער אָדער אַ צוואַנג. דערנאָך האָט זי באַ עטלען אַ פּרעגנעטאָן:
— טעלער וואַשסטו?

און אַז עטל האָט זיך מודה געווען אַז יאָ, — זי וואַשט, ווייטער
געפרעגט פונקט אַזוי קורץ און אָן אַ שום גוטסקייט אָדער שלעכטסקייט:
— און טעפּ? דו ריבסט טעפּ, מיט פעטס, מיט סאַזשע, מיט אַש? ...
— יאָ. — האָט עטל געענטפערט, אַראַפּלאַזנדיק דעם קאַפּ.
דעמאָלט האָט דאָס מיידל אָפּגעלאָזט עטלס האַנט, — ווידער, ווי
מען לאָזט אַרויס פון האַנט עפעס אַ זאָך: אַ זאָך, וואָס מען דאַרף
שוין ניט נוצן און אַרויסגערעדט מיט דער סקריפּנדיקער, אָנגעשפּאַלטענער
שטיס אירער:

— זאָג דער מאַמע דינער: אַז מען וויל האָבן אַ טאַכטער, וואָס
שפּילט פּיאַנע, ניט מען איר ניט קיין טעפּ צו ריכטן. זאָל זי זיך אויס-
קלייבן, די מאַמע דינער: אָדער די טעפּ, אָדער די פּיאַנע.

...אז עטל האָט דאָס איבערגעגעבן דער מאַמען, — איבערגעגעבן
וואָרט אין וואָרט, זיך באַמיט אפילו דערביי צו מאַכן פונקט פון איר
קול אַזאַ סקריפּנדיק־אָנגעשפּאַלטענע שטיס ווי באַס מיידל, — האָט זי
געמיינט, די מאַמע וועט זיך בייזערן און וועט איר, עטלעך, מער אַהין אין
דעם טונקעלן און שטיל־קילן צימער וואָס הינטערן קלייטל ניט שיקן.
טועה געווען האָט זי זיך נאָר אַף דער האַלב: געבייזערט האָט זי זיך טאַקע,
די מאַמע: זי האָט באַלד אויסגעלאָזט צום מיידלס קאַפּ אַלע וויסמע
חלומות. פריער — האָט מען פון דעם מיידל געמאַכט דאָס גרעסטע
געלעכטער מיט איטען: — „שוין געזען, אַז וואַשן טעפּ זאָל האָבן עפעס
אַ שייכות צו שפּילן אַף דער פּיאַנע? ...“ — דאָס איז יאָ — „אַז עס טוט
וויי דער קאַפּ, בינדט מען די קני...“ — האָט צוגעלייגט מאַכלע. נאָר
פונדעסטוועגן — אויסגעלאָזט האָט זיך, — אַז דאָס מיידל מיט די שפּיר
ציקע פלייצעס נעמט עפעס גאָר שפּאַט־ביליק פאַר לערנען מיט איר, מיט
עטלען: עפעס אַזוי ביליק, אַז ס'איז אַזש אַ בזיון צו דערציילן. און
דערצו — וועט זי איר נאָך לאָזן שפּילן אַלע טאַג אַ גאַנצע שעה אַף איר
פּיאַנע, „ביז גאָט וועט דער מאַמען העלפּן, און זי וועט קענען קויפּן אַן
אייגענע“. פאַרוואָס דאַרף עפעס גאָט העלפּן דער מאַמען קויפּן די
פּיאַנע, און ניט דעם טאַטן? — דאָס האָט קיינער ניט געפרעגט; אַלע
אין „הויף“ האָבן גאַנץ גוט געוויסט, — אַז די מעשה מיטן פּיאַנע-
לערנען, — דאָס איז דער מאַמעס עסק. דער טאַטע האָט זיך דערצו ניט
געמישט. און מיט גאָט — האָבן אַלע געוויסט — איז דער טאַטע פון
דער ווייטן...

האָט די מאַמע, נאָכן האָבן אויסגעבויטלט אַלע וויסמע חלומות

צו דער „הארבאטערס" קאָפּ, — עטלען מער ניט פארשפּאַנט מיטן אַלטן פּאַרטעך אַלע נאַכמיטיק, און ניט געהייסן מער צעוואַשן די פּאַר טעלער מיט די טעפּלעך, דאָרט אין דעם הילצערנעם סיכל. ניין. איצטער האָט עטל אַלע טאָג, אַ ריין־אַרומ־עוואַשענע, אַ גלאַט־פּאַרקעמטע און אַ איין־מיטן־וואָך־אויסגעפּוצטע, איבערגעלאָזט דעם היימישן טונקל־מנוחהדיקן צימער מיטן שלאָפּנדיקן ברודערל, די מאַמע וואָס זיצט דאָרט אין קיכל איבער די זעק מיט שמאַטעס, דעם גאַנצן „הויף" מיט זיין זון־באַגאַסענעם האַרבסטיק־גאַלדענעם נאַכמיטיק ישום — און זיך פּאַרנומען אַהין, אין דער ווינקלדיקער ראַנגאַס, אין דעם טונקעלן אָפּגעצאַמטן האַלבן קלייטל, וווּ עס האָט געוואַרט אַף איר דאָס מיידל מיט דעם געשטריקטן שאַל אַף די שפּיציקע פּלייצעס, דער רויטער, מיט חלב־פּאַר־פּלעקטער טישטעך, און די קאַץ, וואָס מרוקעט אַזוי היימיש־שלעפעריק אונטער די אַראָפּגעלאָזטע פּראַנדון זינגע.

געמיינט האָט עטל — און אין דעם איז דאָך איינגעמלעך געלעגן די גאַנצע גדוֹלה פון דעם גיין אַהין, — אַז באַלד ווי זי וועט נאָר קומען מיט דער גוטער בשורה, אַז די מאַמע הייסט איר שוין ניט וואַשן און ריניבן די טעפּלעך דאָרטן, אינעם הילצערנעם סיכל זייערן — וועט דאָס מיידל מיט דער שאַל אַראָפּגעמען פון דער רויטלעך־ברוינער פּיאַנע דאָס גרינע סאַמעטענע מענטעלע, אַנצינדן ליכט אין די מעשענע לייכטערלעך און טאַקע גלייך — אַוועקזעצן זי, עטלען, צו דער פּיאַנע, אַף דעם קינלעכיקן, רויטלעכן בענקעלע וואָס שרויפט זיך אַרויף און אַראָפּ. און אין דעם טיאָך באַ זיך אין האַרצן, ווען זי איז אַהין אַריינגעקומען, איז געווען פונקט אַזויפיל שרעק וויפּל אַ מיין טשיקאַווע אָפּוואַרטן — צושוקנדיק זיך צו זיך אַליין: — אַנן, ווי וועט זיך דאָס באַ דיר באַקור מען?...

אַבער עטל האָט אויך דאָס מאָל, פונקט ווי אַלעמאָל ווען זי האָט זיך אויסגעמאַלט באַ זיך אין קאָפּ עפעס, — אויסגעמאַלט מיט אַלע פּיטשעווקעס, ממש, זי האָט עס געזען, — געהאַט אַ שטיקל מעות: דאָס מיידל מיט דער שאַל האָט דאָס מענטעלע פון דער פּיאַנע ניט אַראָפּגענומען, קיין ליכט אין די לייכטערלעך ניט אַנגעצונדן, און עטלען אָפּן קינלעכיקן בענקעלע ניט אַוועקגעזעצט. זי האָט איר נאָר אַנגעוויזן אַף אַן אָרט נעבן זיך באַם טיש, איר דערלאַנגט עפעס זייער אַן אַלטס, זייער אַ צעפּליקטס און אָפּגעריבן נאָטן־ביכעלע, און איר גענומען ווייזן, מיט אַ שמאַלן, דינעם און אויסגעבלייכטן פּינגער, ווי צו טאַקטירן אַיעדער נאָמע וואָס אין ביכעלע: פּיר מאָל אַרויף, אַראָפּ, רעכטס, לינקס. עטל האָט ליב געהאַט עפעס נים זיך צו דערוויסן; און באַם דער וויסן זיך עפעס אַ נייע זאַך, כאַפּן דעם שכל דערפון, אַרניילייגנדיק אין דעם אַלע חושים אירע. די לערערקע אין שול פּלעג אַף איר זאָגן:

— „הלוואי וויל זי דערנאך, ווען זי קען שוין, טאן מיט אזויפיל חשק דאס וואס עס קומט איר אן אזוי גרינג זיך אויסצולערנען... ווערט עס איר אבער באלד נמאס: א קינד אן אמביציע...”

אויך איצט האָט עטל, אַף וויפּל עס איז איר נאָר געווען מעגלעך, זיך באַמיט צו מאַכן פינקטלעך און אַף אַ קול, אזוי ווי דאָס שוואַרץ־אויגיקע מיידל האָט איר אָנגעוויזן. קיין גרויסע תורה איז דערבײַ, אייגנט־לעך, ניט געווען: זי האָט געמאַכט איינמאָל, און נאָכאַמאָל, און נאָך פינף מאַל, און צען מאַל. דערנאָך האָט זי אָפּגעוואַרט — וואָס וועט ווייטער דאָס מיידל איר הייסן טאָן. אָבער דאָס מיידל האָט זיך שוין אַף איר ניט אומגעקוקט: זי האָט מיט אַן אָנגעבויגענעם קאָפּ, פּול און פּול באַשטערט מיט קוטשער, איינגעוויקלט אין פּאַפּירלעך און פּאַרבוּנדן מיט קאָלירטע טאַשמעלעך, — גענייט מיט געהיטע און פּאַמעלעכע שטעך: אויסגענייט מיט קאָלירטע זינדנס אַף אַ היפּשן, פּירעקיין שוואַרצן שטיק סאַמעט. געכאַפט זיך, אַז עטל האָט אויפּגעהויבן דעם קאָפּ אין באַטראַכט זי, — האָט דאָס מיידל צו איר אַ מאַך געטאָן מיט שטרענג־קייט אין די שוואַרצע ברעמען:

— וואָס האָסטו זיך אָפּגעשטעלט? חזר ווייטער.

עטל האָט זייער געהיט און פּאַמעלעך אַ פּרעגלעטאָן:
— דאָס אייגענע?

דאָס מיידל האָט אויפּגעהויבן אַף איר, ניט נאָר די ברעמען, — נאָר דעם ביזן הוק פּון אירע טונקעלע אויגן און אַ סקריפע־געטאָן מיט איר פּאַרזשאַווערטער שטייב:

— אוודאי דאָס אייגענע. וואָס?

— אַט דאָס קען איך שוין. — האָט עטל ווידער געהיט, און ווידער שטייַל געענטפּערט.

— דו קענסט שוין? ... אַ גאַנצע קענערקע. אַלע זענט איר גרויסע קענערס, דאָרט באַ אייך... און איידער עטל האָט באַוויזן אַ פּרעגלעטאָן וווּ איז דאָס דער „באַ אייך“ — און יוער זינגען דאָס די „איר“ — זי האָט זיך געכאַפּט, נאָך איידער זי האָט געפּרעגט, אַז דאָס מיינט מען מסתּמא די מענטשן פּון „הויף“, נאָר ניט פּאַרשטאַנען, פּאַרוואָס איז דאָס מיידל אזוי אויפּגעטראָגן אַף זיי, — האָט יענע אַף איר אַ הוק־געטאָן:

— חזר ווייטער, זאָגט מען דיר. דו!

עטל האָט, ניט נאָך איר טבע, — פּאַרשוויגן. זי האָט פּאַרשוויגן אַן דאָס טשעפען „אירע“ מענטשן און איר „הויף“, — אַן דאָס הוקען אַף איר. זי האָט באַשלאָסן אָפּצוואַרטן, וואָס וועט זיין ווייטער. זי האָט דערפּאַר אפּילו פּאַרפּעלט צו דערציילן אין דער היים, ווי אזוי איז דאָס צוגעגאַנגען די ערשטע לעקציע אירע; אַף דער מאַמעס נאָכ־

פרעגן זיך, ווען זי איז אהיים געקומען, איז זי אָפּגעקומען מיט אַ טרוֹ-
קענעם „נישקשה“. שווערער איז איר אָנגעקומען זיך אָפּטשעפען פון
איטען, וואָס איז צו איר צוגעשטאַנען, זי זאָל איר דערציילן, — וואָס
קען זי שוין? ... דערבײַ האָט זי זיך אַזוי שוין און האַרציק געפרייט, —
איטע, וואָס אָט: עטל איז שוין אויך גלײַך מיט אַלע ווילד-דערצויגענע
מידלעך, זי לערנט שוין אפילו פיאנע שפילן... ווי אַלע נגידישע קינדער...
זי האָט צו איר געשמייכלט, — איטע, מיטן גאַנצן פנים אירן, מיט אַלע
קינדערשע קרויזעלעך אַפן קאָפּ, און זי אַרומגענומען מיט אירע רויטע,
גרויסע און אויסגעארבעטע הענט.

אויך אַפּ מאָרגן האָט דאָס מידל אין דער שאַל געוואַרט אַפּ עטלען
באַם טיש, ניט באַ דער פּיאנע. און ווידער גענייט, בעת עטל האָט הויך
אַפּ אַ קול טאַקטירט די נאָטן, מאַכנדיק מיט דער האַנט. אַזוי איז געווען
עטלעכע טעג. עטל האָט שוין גענומען טראַכטן אַז ס'איז ניט כּראַי דער
גאַנצער עסק, און קלערן, — ווי אַזוי באַהאַלט מען זיך אויס פון דער
מאַמעס אויב, און מען באַזעצט זיך ערגעץ אין אַ ווינקל פונעם „הויף“,
מיט איינעם פון בערלס האַלב-צעפּליקטע ביכלעך: אַ סך בעסער, איידער
זיך נוריען גאַנצענע באַטאַגן דאָ, באַם פּליושענעם טישטעך מיט די
שבתדיק-חלבענע פּלעקן, מיט דער דרימלענדיקער קאַץ. ביז אין איינעם
אַ באַטאַג, ווען עטל איז אַרײַנגעקומען אין אָפּגעצאַמטן האַלב-טונקעלן
הינטער-קלייטל, האָט זי נאָך פון דער ווײַטן דעהערט אַזעלכע קורצע,
אָפּגעהאַקטע באַס-טענער פון דער פּיאנע, און דינע, לאַנג-אַטעמדיקע
און סאַמעטענע טענער פון אַ פּיִדל.

שטײן געבליבן באַם סאַמע אַרײַנגאַנג, האָט עטל דערזען: באַ
דער פּיאנע, וואָס אָן דעם גרינעם טישטעכל, זיצט דאָס מידל. די וואָ-
לענע שאַל האָט זיך איר אַראָפּגערוקט פון דער פּלײַצע. איצט זעט מען:
די פּלײַצע אירע, ניט זי איז שפּיצעכיק, — נאָר זי קיילעכיקט זיך גאָר
אויס אין דער הויך, צום נאַקן צו, ווי אַ היפשע ברוסט. דעם קאָפּ
האַלט זי, ווי אַלע מאָל, אַראָפּגעלאָזט. אירע דינע, בלאַסלעכע הענט
מיט די בלויע אָדערן, ניט זיי גלעטן די פּיאנע, נאָר זיי געבן זיך אַלע
מאָל פעסט און זיכער אַ שטעל-אָוועק מיט עפעס אַן אומגעוויינלעכן כוח
אַפּ די ווײַסע, אַפּ די שוואַרצע קלאַווישן, וואָס שטשירען די צײַן פון דער
פּיאנע אַרויס. באַם זײַט שטײט דער טאַטע אירער, דער בלאַסער יונגער-
מאַן מיט די שוואַרצע אויגן און טונקעלע ברעמען; ער האַלט דעם קאָפּ
צוגעבויגן צום אַקסל, טוליעט די באַק צום פּיִדל, און די רעכטע האַנט
זײַנע פּירט איבער אים מיטן סמיק, — אַזוי פעסט, ווייך און גלאַט,
ווי ער וואָלט געגלעט עמעצן, — אַ זייער נאָענטן און ליבן, — איבערן
קאָפּ.

עטל איז לאַנג געשטאַנען באַם אַרײַנגאַנג, און מורא געהאַט ניט נאָר

זיך א דיר צו טאן, — אפילו הויך אפצואטעמען די ארינגעזופטע לופט דורך די פארפרעסטע ליפן. די קלאנגען האָבן איר אויסגעזען מאָדנע באַקאַנט, און אין דער זעלבער צײַט — ווילד־פרעמדע ביז גאָר. איר האָט זיך געדאַכט: זי האָט זיי געהערט אַמאָל, שוין זייער לאַנג, — נאָר וווּ, — געדענקט זי ניט. די לאַנג־אַטעמדיקע, טיפ־ברוסטיקע מעלאָדיע האָט מיט איר גלעטנדיקן קלאַנג איר דערמאָנט אין איינעם אַ חלום אירן, וואָס האָט זיך שוין ניט איינמאָל איבערגעחזרט: — אין חלום האָט עמעצער, אַ הויכער און זייער שטאַלמער, אין אַ פֿלאַטערנדיקן, צעוויינטיקטן לאַנגן מלבוש, זי געטראָגן אַר די הענט, און פון ערגעץ וווּ האָט זיך אָט די זעלביקע מעלאָדיע געטורעמט, זיך געהויבן וואָס העכער און העכער, — ווי ברוסטיקע וואַלקנס אַר אַ האַרבסטיק כמאַרנעם הימל. די מעלאָדיע איז זיך פאַנאָדערנגעגאַנגען אין פאַרשייִדענע שטימען, און אַלע אינאיינעם האָבן זיך ווידער פאַרגאַנגען אין דער זעלבער ווייך־רופנדיקער, לאַנג־אַטעמדיקער און ברוסטיקער מעכ־טיקייט, וואָס די פּיאַנע האָט אַלעמאָל איבערגעהאַקט מיט אירע פעסטע, זיכערע טאַקט־אַקארדן, ווי עמעצער, אַ קרעפטיקער און זייער מעכטיקער, וואַלט אַר דער מעלאָדיע צוגעשטימט:

— „יאָ, אזוי איז דאָס טאַקע געווען...“

...לאַנג איז עטל אזוי געשטאַנען, ניט דערוועגנדיק זיך הויך אָפֿ־צואַטעמען און זיך איינגעהערט מיט אַלע אירע אברים צו דעם, וואָס האָט זיך איר אויסגעוויזן ווי אַ שמועס — אַ שמועס אָן ווערטער צווישן אָט די צוויי וואָס האָבן געשפּילט. ווייל באַמערקט האָט זי, עטל: דורך דער גאַנצער צײַט וואָס זיי האָבן געשפּילט, האָבן דער טאַטע מיט דער טאַכטער אפילו מיט קיין קוק זיך ניט דורכגעוואָרפן. עטל האָט געפּילט: מאָדנע אייניק און ווי געבונדן מיט עפעס זיינען זיי צווישן זיך. עטל האָט דערנאָך, ווען זי האָט זיך שטילערהײַט אַרויסגעשאַרט פון צימער, — געטראַכט פון זיי און האָט זיך אויף פאַרשעמט פון דעם געדאַנק, אז — מער ווי אַ טאַטע מיט אַ טאַכטער, האָבן זיי איר אויסגעוויזן אַר אַ רגע ווי יענע פאַרליבטע פון די ביכלעך, וואָס זי האָט באַהאַלטענער־הײַט פונעם טאַטן געלייענט. עפעס אומקלאַרס, ניט געוויינלעכס און דאָך — זייער שיינס איז געווען אין דעם אופן ווי זיי האָבן געשפּילט, ניט קוקנדיק אײַנער אַפן אַנדערן: עפעס וואָס האָט זיי געמאַכט מאָדנע אייניק און געבונדן, און אין דער זעלבער צײַט, — זיי אָפּגעשיידט פון אַלצדינג וואָס האָט זיי אַרומגערינגלט: שיעור ניט פון דער גאַנצער וועלט.

...און ווידער איז עטל געגאַנגען אַלע טאָג אַהין, אין דעם אָפּגע־צאַמטן צימער וואָס הינטערן קלייטל. געגאַנגען שוין אָן שום יוס־טוב־דיקייט. אָן דעם צימער וואָס אין די ערשטע טעג. איר גיין אַהין: כמעט

ווי דער טאָגטעגלעכער נודנער, ניט צום פאַרמינדן גאַנג אין דער שול. עם נודיעט טאַקע, אָבער דו וועסט זיך סניווי דערפון ניט אויסדרייען. איז שוין בעסער גיין, — זיך מאַכנדיק ניט וויסנדיק. דאָס מיידל מיט דער קיילעביקער פלייצע — די מאַמע האָט זי גערופן „עליסע“, נאָר עטלען האָט זי אָנגעזאָגט, אז זי זאָל איר זאָגן: „פריילען עליסע“, — האָט זיך שוין מער ניט געבייזערט: זי האָט איר טרוקן, קלאָר און זאַכלעך דער-קלערט דאָס, וואָס זי האָט געפונען פאַר נויטיס איר צו דערקלערן, — און דערנאָך זיך פון איר ניט געמאַכט קיין שום צימעס. זי איז געזעסן באַ איר זינט, אויסגענייט פאַמעלעך און געהיט מיט דראַבנע שטעך אַף דעם פירעקיין שטיק סאַמעט, מיט אירע בלאַסלעכע, ווי פאַרשטאַכטע פינגער, מיט דינינקע אָדערלעך אַף זיי, וואָס האָבן עטלען דערמאָנט אין דעם דינעם הייטל באַ אַ הון אַפן העלדזל. עטלען פלעגט די מאַמע אָפט שיקן צום שוחט ערגעץ אין אַ פאַרוואָרפן געסל וואָס נעבן דער באַן-ליניע, צו קוילען אַף עור. פלעג זי דעמאָלט באַם עור, וואָס האָט זיך געצאַפלט באַם אַלטן שוחט אין די הענט, זען אַף אַ רגע, איידער דער חלף האָט איבער דעם אַ בלייזגעטאָן, דאָס פאַרוואָרפענע קעפל און די דינע, פאַרשטאַכטע הויט מיט די דינע בלוילעכע אָדערלעך.

איינמאָל האָט עטל, אַ פאַרנודיעטע צום טויט פון דער שטילקייט אין צימער, וואָס דער קאַצם פויל צומרוקען האָט נאָך געדיכטער גע-מאַכט, — זיך איינגעשטעלט דאָס לעבן און געפרעגט באַ דער פריילען עליסאָ — זוען וועט זי שוין אָנהויבן צו לערנען מוזיק?

דעמאָלט האָט באַם מיידל אין די שוואַרץ-באַברעמטע אויגן זיך אַ טוקגעטאָן עפעס, וואָס איז ענלעך געווען אַף אַ שמייכל און זי האָט איר אַנטקעגן געפרעגט:

— און וואָס מיינסטו לערנסטו איצטער?...

עטל האָט זיך פאַרהאַקט מיטן ענטפער, געוואָלט אַ זאָג טאָן, אַז אויב נודיען זיך, — קען זי דאָס טאָן אין דער היים, אָדער אין שול.

נאָר זיך איינגעהאַלטן און גענוג לייטיש — אַרויסגעשטאַמלט:

— איך מיין די פּיאַנע, מיין איך... ווען וועל איך... ווען וועט איר, מיין איך... און ווידער האָט דאָס מיידל אָפּגעהאַקט, מיטן זעלבן שמייכל אין די אויגן, אָבער אָן שום פריינטלעכקייט אין קול:

— צו דער פּיאַנע זיך זעצן — דאַרף מען פרייער קענען נאָטן.

און דערנאָך האָט זי צוגעגעבן, שוין כמעט היימיש, — אַף וויפל עם האָט געקאַנט אַריין היימישקייט אין איר סקריפנדיקער שטים:

— פרייער ווי איך האָב געמיינט. דו באַנעמסט גאַנץ גוט, וואָס

מען לערנט דיך: אַ חידוש — באַ „אינד“ זאָל מען האָבן אזאָ גוטן קאַפּ... נאָר אין גיבן וועסטו זיך זעצן צו דער פּיאַנע...

און ווידער האָט עטל געוואָלט אָפּענטפערן, ווי מען דאַרף אַפן „בא

איך... נאָר זיך אינגעהאַלטן; אין דעם אופן, ווי זי האָט אַרויסגעזאָגט דאָס וואָרט „פּיאַנע“, — האָט עטל דערהערט כמעט די זעלביקע יום־טובֿ־דיקייט, ווי ווען די מאַמע רעדט וועגן דעם, — אז „נאָט וועט איר העלפֿן קויפֿן די פּיאַנע...“

...יענעם טאָג, ווען עטל איז געקומען אַהיים מיט דער גוטער בשורה צו דער מאַמע, — האָט זיך די מאַמע דווקא ניט דערפֿרייט, און דער טאַטע, וואָס איז געזעסן באַם טיש, האָט איר ניט געגלעט איבערן קאַפּ, ווי אַלעמאָל ווען זי האָט דערציילט וואָס אַ לערערקע זאָגט וועגן איר „גוטן קאַפּ“. די מאַמע איז געווען אָנגערודלט, זיך געשמיצט מיט די טעקער, ווען זי האָט דערלאָנגט צום טיש, און דער טאַטע — ער איז געווען זייער שטיק, אויסגעזען מיר און בלאַסלעך, און געקייט ניט ניההדיק די וועטשערע. אין שטוב האָט געשמעקט — מיט נאָך וואַרעמען, אַקערשטיקן קריג — די לופֿט.

די סיבה פֿון דער מאַמעס אָנגערודלטקייט און דעם טאַטנס שווייגן — האָט זיך עטל דערוויסט שפעטער. ווען, ליגנדיק אַפֿן געגענער, האָט זי געהערט ווי טאַטע־מאַמע ריידן זיך דורך, ווי אַלעמאָל, אין דער שטיק, ווען זיי ווילן ניט, אז זי זאָל וויסן אין וואָס דאָ גייט:

— באַ מיר איז שיקן דאָס קינד אין אזא שטוב ערגער ווי דער טויט — האָט דער טאַטע געמענהט שמילערהייט, נאָר מיט האַרץ, באַ מינענדיק זיך, אז צו עטלען זאָל זיין קול ניט דערגיין. נאָר די מאַמע האָט אים איבערגעהאַקט, מיט אַ דין, שפּיציק־געוואָרן קול, אָן שום מורא, ווייזט אויס, אז עמעצער זאָל דערהערן:

— וואָס פֿאַר אַ שטובֿ? ... ווי שיק איך זי דאָס? ... עמעצער זאָל הערן, — וואָלט מען געקענט מיינען — ווער ווייסט וואָס... ס'איז חלילה ניט קיין ייִדישע שטובֿ? אַ ייִדישע שטובֿ — מיט אַ ייִדישער טאַכטער, וואָס בענטשט ליכט, און זי פֿאַרקויפט ניט קיין טרופֿות — מען זאָל זי אָפּגילטן:

און אז דער טאַטע האָט געוואָלט עפעס דערווידערן, האָט זי אים ווידער אָפּגעהאַקט. שוין גאָר אין דער הויך, ווי מען רעדט געוויינטלעך, אין דער ליכטיק, זיצנדיק באַם טיש:

— וואָס „מען רעדט“? מאַלע וואָס „מען רעדט“.. אָט האָט מיר סערקע יענע וואָך אַנטקעגן געטראָגן מיט איר פּאַסקודנעם שמיכעלע, אז „אין גאַס“ — דו הערסט? „אין גאַס“, — זאָגט מען, כלומרשט, אז די שמאַטעס וואָס מיר קויפֿן אויף — זיינען געגנבעמע... נו, וואָס וועסטו זאָגן אַף דעם? ... ס'איז דאָך מסתמא אמת, אַיאָ? ... דו רייסט זיך דאָך ניט אַפּ די קישקעס מיט די זעק, און איר, — איר פּינצטער גאָרניט אַפּ די טעג דאָרטן, אין קיכל, — און פּונדעסטוועגן — זעסט דאָך! קומט צו עפעס — האַנדלען מיר גאָר מיט גנבהשער סחורה... איצט דאַרט זיי

דער קאָפּ פאַר מיר... וווּ זינען זיי געווען, ווען איך האָב ניט געהאַט צו עס? ... איז דעמאָלט האָט עס עמעצן געאַרט פאַר מיר?.. וואָס ווילן זיי — וואָלט איך געוואָלט וויסן: איך זאָל ווידער חלילה ניט האָבן פאַר מינע קינדער אַף קיין ברויט ...

דער טאַטע האָט ווידער געפרוּווט זאָגן עפעס אין דער שטיף, נאָר די מאַמע האָט אים ניט געלאָזט — וואָס „אַבער“? ווען אָבער ... האָבער — גיט מען א פּערד... גיי הער, — וואָס די לערערקע זאָגט: ווי זי קען זיך נאָר ניט אָפּלויבן פון איר קאָפּ. ווי גיך זי באַנעמט אַלצדינג. מיר זאָל זיין פאַר איר קאָפּ: איך זאָל נאָר קענען קויפן טאַקע די פּיאַנע פאַר איר, — דעמאָלט וואָלט דאָס האַרץ אין מיר געוואַקסן פאַר פּרייד... וואָרעם צרות האָב איך שוין פון איר געהאַט איבערגענוג, — מיט איר גוטן קאָפּ...

מיט אַ צעווייטיקטער שטימע האָט דער טאַטע פּונדעסמוועגן פאַרט באַוווּזן אַרטינצושטעלן אַ וואָרט:

— אַ, טאַקע דערפאַר וואָס אַ געראָטן קינד, אַ פאַרשטענדלעכס, דאַרף מען גוט קוקן וווּ זי גייט, מיט וועמען, אַף וואָס זי קען זיך אָנטרעפן...

נאָר די מאַמע האָט שוין מיט אַ האַלב־שלעפּעריק קול, ווי וועלנדיק פאַרענדיקן די קריגערני, וויסנדיק אַז סײַזוי האָט זי געוואָנען, אַרויס־געמורמלט:

— ...אַפן מיידל זאָגט קיינער ניט אַ קרום וואָרט. אַ שטילע טויב. אַרבעט נעבעך, און קלייבט אַ סענט צו אַ סענט; די מאַמע אירע האָט מיר געזאָגט, אז ווען גאָט שיקט איר צו דעם רעכטן שידוך, — לייגט שוין באַ איר אַ היפשע פּאָר פעזעס אין אַ באַנק. היינט אַ ביסל וועש, קליידער. מאָל דיר: אַ שטיף, כשר קינד, איצט גייט זי אויס אַ תּפּילן־דעקל, — טאַמער, ווי אַ זאָך מאַכט זיך, איז דער יונגערמאַן וואָס מען רעדט איר — אַ פרומער...

...דאָס האָט זיך עטלען אויסגעוויזן, — צי דער טאַטע האָט טאַקע אויסגעשפּיגן, אין דער הויך, — פאַר גרויס כּעס? די בעט האָט אונטער אים שטאַרק און מיט גרויס ירגון — אַ סקריפּ געמאַן. דער טאַטע האָט זיך אויסגעדרייט אַף דער אַנדערער זייט: געמאַכט נאַכט, — הייסט עס. די מאַמע איז נאָך אַ ביסל געלעגן, אונטערגעזיפּצט שטילערהייט, געגעד נעצט, — הויך און געשמאַק, דערנאָך האָט זיך איר שטיף און אַ ביסל אונטערפּינדיק כּראָפּען דערהערט.

באַ זיך אַפן שמאַלן, אייזערנעם בעטל, — איז עטל דערנאָך לאַנג געלעגן און ניט געקענט אַנטשלאָפּן ווערן. זי האָט געטראַכט און איבער־געטראַכט ווידער און אָבער אַמאָל דאָס וואָס טאַטע־מאַמע האָבן גערעדט, און עפעס איז איר נאָך אַלץ ניט קלאָר געוואָרן וואָס האָבן זיי געמיינט.

מילא, — דאָס וואָס די פרייליך עליסאַ האָט כלומרשט געזאָגט דער מאַמען וועגן דעם גוטן קאַפּ אירן — דאָס איז זי איר מוחל: אויך דער לערערקע אין שול פלעג אָנקומען אזא גוטע מינוט, — פלעג זי עטלען נעמען לויבן ביזן הימל אַרײַן — אזש ס'איז איר פאַסקודנע געווען פאַר די איבעריקע קינדער... דערנאָך פלעג דאָס איר נמאס ווערן, דער לערערקע, — פלעג זי אין איר פאַרגעסן אַף אַ היפשער צײַט.

אַבער פאַרוואָס האָט עפעס דער טאַטע געזאָגט עטלעכע מאָל — „אין אזא שטוב...“ און פאַרוואָס זעט דער טאַטע אויס צו זײַן אזוי ניט צופרידן מיט איר פּיאַנע־לערנען?... ער האָט דאָך אזוי ליב, דער טאַטע, ווען עטל לערנט עפעס, און דער עיקר, — ווען זי לערנט זיך גוט?... ער פרעגט זי שטענדיק אויס וועגן יעדער זאַך וואָס זי לערנט, און גלעט זי איבערן קאַפּ, און עטל פילט דערביי, אַז ער האַלט זיך איין, — דער טאַטע, אַז ער זאָל זי ניט נעמען צו זיך אַף די קנײ, ווי אַמאָל, ווען זי איז נאָך געווען אַ קליין מיידעלע, און קיין ברודערל איז נאָך ניט געווען... עטל האָט זיך דערמאָנט, אַז דער טאַטע האָט נאָך קיין איין מאָל זיך ניט נאָכגעפרעגט באַ איר, וועגן דעם וואָס זי האָט זיך אויסגעלערנט באַ דער נײַער לערערקע; דאָס האַלטן זיך דעם טאַטנס די גאַנצע צײַט: ער מאַכט זיך, ווי ער וואָלט פון דער גאַנצער מעשה ניט געוויסט. זי האָט מיט אים ניט צו טאָן.

נאָר אויב דער טאַטע האָט ניט געוואָלט, אָדער זיך געמאַכט אַז ער וויל ניט וויסן פון איר פּיאַנע לערנען, — האָט דער גאַנצער „הויף“ מיט אַלע זײַנע שכנים זיך אינטערעסירט, — און טאַקע שטאַרק אינטערעסירט, מיט איר. יעדער איינער אַף זײַן אופן: אָבער אַלעמען האָט עס אָנגערירט. פון צאַלקען דעם ענקאַרגאָדע, וואָס האָט ניט פאַרפּעלט מיט אַ שטעכ־ווערטל זיך נאָכצופּרעגן באַ דער מאַמען, ביז פאַלמיראַן דער וועשן — האָבן אַלע הויף־מענטשן גערעדט פון עטלס פּיאַנע־שפּילן, ווי פון זייערס אַן אייגענער זאַך. אַ געווינס אזא, וואָס האָט דעם „הויף“ געד־טראָפּן. באַ אַלעמען אַף די פּנימער, — עפעס אַ צופּרידענער, האַלב־שע־מעודיקער, האַלב־נצחונדיקער שמיכל, וואָס האָט געהאַט צו זאָגן: — זע נאָר!... דאַכט זיך אַן אונדזעריקע, האַ?... און פּונדעסטוועגן, זעט איר דאָך — מען שיקט אַ קינד לערנען פּיאַנע, און מאַלט אײַך — זי קען!“

נאָר עטל האָט אַלץ ניט געקאָנט פאַרשטיין: וואָס פאַר אזוינס איז דאָרט פאַראַן, אין יענער שטוב, וואָס געפּעלט אזוי שטאַרק ניט דעם טאַטן? און אויב יאָ — איז פאַרוואָס האָט עטל ביז איצט ניט דערזען, אָדער באַמערקט? די מאַמע האָט געזאָגט וועגן דער לערערקע, — „אַז זי איז אַ שטילע טויב... קלויבט אַ סענט צו אַ סענט...“ צו וואָס דאַרף זי דאָס? מילא, אַז די מאַמע קלײַבט געלט, שפּאַרט אָפּ וווּ זי קען

נאָר אַ סענט, — ווייסט מען דאָך: דאָס קלייבט זי כדי גאָט זאָל איר קענען העלפן, זי זאָל קויפן אַ פּיאַנע. אָבער די פּריילן עליסאַ האָט דאָך שוין אַ פּיאַנע — היינט צו וואָס דאַרף זי דאָס געלט? אפשר צוליב דעם, וואָס די מאַמע רופט אָן „אַ שידוך“? איז עס, הייסט עס, אזאַ זאָך, — וואָס מען דאַרף געלט דערצו? ... נו, און דאָס וואָס די מאַמע זאָגט, אַז זי ניט אויס — זי האָט פּאַרגעסן, עטל, ווי מען רופט עס דאָרטן — איז אויך צוליב דעם שידוך? ...

אויב אזוי, — דאַרף מען זיך טאַקע צו אָט דעם מיידל צוקוקן גאָר אַפּ אַן אַנדער אופן: נישקשה, ס'איז כּדאי; זיך דערוויסן, — ווייסט עטל, וועט זי זיך נאָר דאָס, וואָס זי וועט אליין אויסגעפינען. קיינער וועט איר דערצו ניט אַרויסהעלפן. מאָדנע: אלע ווילן נאָכאַנאַנד לערנען עפעס — דער טאַטע, די מאַמע, די לערערקעס, די שכנים. קומט אָבער צו עפעס, וואָס זי וויל אליין וויסן — דעמאָלט איז קיינער ניטאָ אין דער היים... עטל איז אַנטשלאָפן געוואָרן מיטן געדאַנק, אַז פון מאָרגן אָן וועט זי זיך אָנהויבן גוט־גוט צוקוקן צו דער פּריילן עליסאַ און צו „דער שטוב“, — ווי דער טאַטע האָט זי אָנגערופן. כאַטש זי האָט געהאַלטן, — אַז אַ שטוב איז דאָס אַ גאַנץ געוויינטלעכע — ווי אלע שטיבער וואָס אַפּ זייער גאָס. נאָר נאָך דער נעכטיקער אַמפּעריי פון טאַטע־מאַמען, — איז כּדאי זיך צו דערוויסן וואָס אזוינס האָבן זיי געמיינט און ניט דערזאָגט, — און אויב עס וועט זיך לאָזן, — עפעס מער.

...אַפּ מאָרגן, אַז עטל איז געקומען אַהין, אין דעם טונקל־אַפּגע־צאַמטן האַלבן קלייטל, און זיך געוואָלט אַ נעם־טאָן מיט גרויס פּלייט צו איר נייער אַרבעט, — זיך צוקוקן מיט אלע הושים, צו אלעמען, און דער עיקר, — צו דער פּריילן עליסאַ מיט אירע קוטשערן אינגעד־וויקלט אין פּאַפּיר און איר קיילעכיקער פּלייצע מיט דער שאַל, — האָט מען איר דערצו קיין צייט ניט געגעבן: אַ גרויסע פּרייד האָט אַפּ איר געוואָרט. די פּריילן עליסאַ האָט אַפּ איר אַ קוקגעטאָן מיט אַ מין פּריינט־לעבקיט פון אונטער די שוואַרצע ברעמען, זי באַם טיש ניט באַזעצט, נאָר גלייך צוגערופן צו דער פּיאַנע, אַראָפּגענומען דאָס גרינע מענטעלע פון איר, און שטיל, נאָר מיט אַ יום־טוב־דיקער מינע, — זי אויפגעפּנט. די ווייט־פּאַרגעלטע קלאַווישן האָבן שטילערהייט אַ שטשירע־געטאָן אַפּ עטלען מיט די ציין, ווי רייצנדיק זיך מיט איר: — „אַנן, ווי וועסטו זיך עס מיט אונדז אַ ספּראַזע טאָן? ...“

אַרויפגעשרויפט דאָס קיילעכיקע בענקעלע ביז אַרויף, — האָט פּריילן עליסאַ געהייסן עטלען אַרויפקריכן, זי איינגעמאַסטעט, אויסגע־גלייכט באַ איר די פּלייצע, אָפּגעטרייסלט מיט אַ שפּיץ־פינגער אַ שטוי־בעלע וואָס עטלס אויגן האָבן ניט באַמערקט, — האָט זי אָנגענומען מיט

אינדוקאלטע פינגער עטלס האנט. אויסגעקילעכיקט די דלאַניע, און אויס-
געשטעמט אירע צען פינגער אף די ווינטע קלאַווישן. עטל האָט פאַמעלעך,
קוויטקוים אַנדריקנדיק אף זיי, אַ קוועטש געטאָן די קלאַווישן, און אַ
הויגער, גאַרניטראָגנדיקער און גרילצנדיקער קלאַנג האָט זיך פון זיי
אַפגערופן. זי האָט מיט שרעק אַוועקגעכאַפט די הענט און מיט מורא אַ
קוק געטאָן אף דער לערערקע. אָבער יענע האָט געשמיכלט מיט אַ
שטיקלן, פּריןטלעכן שמיכל: גאַרניט געזאָגט, נאָר ווידער גענומען עטלס
פינגער און זיי אויסגעלייגט אף די קלאַווישן.

אַזוי איז עטל בייגעבליבן באַקאַנט געוואָרן, ניט נאָר מיטן נאָמען
פון די נאָמן, נאָר היימיש מיט זייער קלאַנג. זי האָט זיך דערוואַסט דאָס
אַרט וואָס אַ ערע פון זיי פאַרנעמט אף דער פּיאַנע, און דעם אופן ווי זיי
פאַרפּעכטן זיך איינע אין דער אַנדערער, מיט מאַטעמאַטישער פּינקט-
לעכקייט, — אין איין און דער זענדיקער מעלאָדיע.

בעת עטל פלעגט טאָג נאָך טאָג, זיצן אַפן אַרויפגעשרויפטן בענקעלע
און איבערהוּרן ביז טעמפּקייט, ביז חלשות איין און דעם זעלבן אַקאָרד,
פלעג די פּריילן עליסאַ זיצן האַרט נעבן איר אף אַ שטול, האַלטן דעם
קאָפּ, פאַרוויקלט אין די פאַפּירענע קוטשערן, איינגעבויגן צום גענוי
אירן, וואָס אַפן שוואַרצן שטיק סאַמעט, און מיט אַ קליינעם, אין אַ
וואַרעמען פאַנטאַפּל אָנגעטאַענעם שפּיץ-פּיסל, אויסקלאַפן די טאַקטן וואָס
עטל האָט אויסגעשפּילט: איינס-צוויי-דריי-פּיר. איינס-צוויי-דריי-פּיר. און
כאָטש זי האָט קיינמאָל דעם קאָפּ ניט אויפגעהויבן צום נאָמן-ביכל, —
האָט זי אָבער גלייך דערפּילט, ווען באַ עטלען אונטער די ניט-געניטע
פינגער האָט זיך אַרויסגעכאַפט אַ פאַלשער טאָן, אַזא, וואָס האָט זיך אין
נאָמן-ביכל ניט געפונען. זי פלעג דעמאָלט אף אַ רגעלע אָפּשטעלן דאָס
גענוי, און מיט דער דינער, בלאַסלעך-פאַרשמאַכטער האַנט לייכט אַ
פעטש-טאָן עטלען איבער די פינגער; דאָס האָט געהייסן: — „קוק וואָס
דו טוסט! מיך וועסטו ניט נאָרן!“

אַט דאָס זיצן אַזוי נאָענט; אַט דאָס אויסקלאַפן די טאַקטן מיטן
פּוס; אַט די דינע, פאַרשמאַכטע הענט, וואָס האָבן זיך, אינדוקאַלטע, צוגע-
דירט צו אירע פינגער, אָדער דאָס אַנשפּאַרן זיך באַ איר אף דער פּלייצע,
בעת זי האָט איר עפעס אין ביכל אָנגעוויזן, — אַזוי, אַז די וואַלענע
פּראַדזן פון דער געשמריקטער שאַל האָבן איר געקיצלט אין פנים, —
האָבן צוגעגעבן עפעס אַ וואַרעמקייט און היימישקייט צו אַט די באַטאַניקע
שעהן וואָס זיי האָבן אינאיינעם פאַרבראַכט. אָפטער און אָפטער פלעג
זיך איצט עטל פאַרהאַלטן נאָך דער לעקציע און שמועסן מיט דער פּריילן
עליסאַ: ענטפערן אף אירע אויספּרעגעכצן וועגן דעם „הויף“ און זיינע
שכנים; אויספּרעגעכצן, וואָס זיינען פּריןער געקומען פון דער פּריילן
עליסאַ אַזוי, פון דער זייט, שפּיציק-שטעכיקע, באַחווקדיקע, און דערנאָך,

— אלץ אָפּענער, פשוט־נייגעריק און כמעט חברי־גוטמוטיקע. אזוי האָט עטל צוביסלעך אויסדערציילט פאר דער פּרילן עליסא פון צאלקען מיט זיין ווייב סערקען, פון אימען מיט אירע, „כולגאנעס“. פון מעדינא דעם שווינגנדיקן שלאָסער און פון פאלמירא דער וועשן מיט דער כאַפּטע שרענדדיקע, לאַכנדיקע און הונגעריקע קינדער וואָס אַרום דעם פיטש־נאָסן פארטעך אירן. נאָר פון איין זאך האָט עטל זיך אויסגעהויט צו ריידן מיט דער פּרילן עליסא: פון בערלס „קאָרזינע“ און פון רי האַלב־פארגעלטע צעפליקטע ביכלעך מיט די ווונדערשיינע און אויסטערלישע מעשיות וואָס אין זיי. ווייל פון יענעם פרימאָרגן אין שול, בעת די מייד־לעך האָבן שורות־זויניו שפּאַצירט איבערן גרויסן שול־הויף, — האָט עטל באַ זיך געהאַט אָפּגעמאַכט: פאַר קיינעם אין דער וועלט וועט זי שוין קיינמאָל ניט דערציילן עפעס פון יענע ביכלעך, ווייל אויב איר זאָל זיך אַמאָל פאַרגלויסן דאָס צו טאָן, וואָלט געווען גענוג אַז זי זאָל זיך דערמאָנען אין די בליקן, פאַרחידושטע און פול מיט אומצוטרוי, מיט וועלכע די מיידלעך האָבן זיך דעמאָלט וועגן איר איבערגעקוקט. און פונקט ווי דעמאָלט, אין שול, פלעגן איר איבעראַניס נעמען ברענען די אויערן, און עס האָט זיך איר געדאַכט: עמעצער שושקעט זיך און ווינקט זיך איבער הינטער אירע פלייצעס.

אָבער אויך אָן די ביכלעך, — האָט עטל געהאַט גענוג ישטאָף אַף צו ריידן מיט דער פּרילן עליסא: יענע פלעגט איר אויסהערן, — דער קאָפּ מיט די פאַפירענע קוטשערן אָנגעבויגן איבער דעם געניי. און נאָר ווען עטל פלעגט עפעס דערציילן, אַ זייער שטאַרקס און געפּעפּערטס, — וואָס האָט זיך אין „הויף“ געטראָפּן, באַנוצנדיק דערביי די זעלבע ווערטער וואָס מען נוצט געוויינטלעך אין „הויף“, — דעמאָלט פלעג די פּרילן עליסא אויפהויבן דעם קאָפּ, די פאַפירענע קוטשערן אַף אים פלעגן אַזש אַ ציטער טאָן, און מיט אַ באַהאַלטענעם פּיערל אין די שוואַרץ־באַברעמטע אויגן, איר אַ פּרעג־טאָן:

— אזוי האָבן זיי טאַקע געזאָגט?

עטלען האָט געחידושט אָט וואָס: דער פּרילן עליסא אינטערעסירט ניט אזוי דאָס, וואָס עס האָט זיך אין „הויף“ געטראָפּן, — נאָר וואָס מען האָט דאָרט געזאָגט. זי האָט, מיינענדיק, אַז די פּרילן עליסא גלויבט איר ניט, זיט באַמיט מיט אַלע כוחות איר איינצוריידין, אַז — אזוי טאַקע און נאָך אַנדערש האָט מען געזאָגט... דעמאָלט פלעג די פּרילן עליסא, שוין שטיל, און ווידער איינבוויינגנדיק דעם קאָפּ צום געניי, איר לערנען: — נו, זיי מעגן רעדן... מענטשן אומוויסנדיקע, פאַרגרעבטע: אָבער דו, — אַ מיידל וואָס לערנט, אַ פּרילן כמעט, — דו טאָרסט אזוי ניט ריידן. פאַר דיר — פאַסט עס ניט.

דעמאָלט פלעג עטל בלייבן שטיל, באַטראַכטן די פּרילן עליסא פון

דער זינט, — און מיטאמאָל דערפילן צו אָט דעם מיידל א גרויסע פרעמד־
קייט. און ניט נאָר א פרעמדקייט: עפעס, ווי א מין שנאה פלעג זי אין
דער מינוט צו איר דערפילן שיעור ניט אזא פּינטשאפט, — ווי צו
דער לערערקע אין שול, דעמאָלט, יוען זי האָט איר געהייסן אַנשרויבן
עטלעכע הונדערט מאָל: — „איך דאַרף זיך אויפפירן ווי א פּריןץ“.

אָט דאָס וואָרט „פּריןץ“, האָט עטל מסוכן פּינט געהאַט. עס האָט
איר דערמאָנט אין פאַרשנורעוועטע ליפעלעך, און אין אַן אַנדער פּאַס־
קודנע וואָרט: „מאַנין“. און עטל האָט, קוקנדיק אַף דער פּריןץ עליסאַס
אַנגעבויגענעם קאַפּ, זיך דערמאָנט אין יענעם פּרימאַרגן אין שול, אין הייסן,
צעפּאַרעטן לייב וואָס האָט זיך אַנגעוואַלגערט אַף איר, איר ניט געלאָזט
אַמעמען... און נאָך האָט זי, אַליין ניט וויסנדיק פאַרוואָס, זיך דערמאָנט:
אין דער מאַמעס ווערטער, דעמאָלט, באַנאַכט אַפּן געלעגער: — „א שטילע
טויב... קלויבט אַ סענט צו אַ סענט... ניט אַ תּפּילן זעקל, טאַמער איז
דער יונגערמאַן א פּרומער...“

און עטלען האָט מיטאמאָל פאַרדראָסן, הלמאי זי האָט פאַר אָט דעם
ווילד־פרעמדן מיידל דערציילט זאַכן פּון „אירע הויף־מענטשן“. עס האָט
זיך איר אויסגעדאַכט, עטלען: זי האָט דערמיט אַפּגעטאַן עפעס אַ זייער
ניט שיינע און גאָרניט אַרנטלעכע זאַך. אַ זאַך, — פאַר וועלכער זי האָט
קיין נאַמען ניט, אַבער וואָס זי האָט דערויף זייער חרטה...
די פּריןץ עליסאַ ווידער — האָט אפילו ניט אַנגעהויבן צו וויסן וואָס

עטל טראַכט, בעת זי זיצט אזוי, נאָך אַף דעם אַרויפגעשרויפטן בענקעלע,
און האַלט דעם קאַפּ אַראָפּגעלאָזט. זי האָט געמיינט: דאָס האָט זי זיך
אזוי פאַרשעמט, דערפאַר וואָס זי האָט איר פּריןץ אויסגעזעט. האָט
זי איר געוואָלט מיט עפעס פאַרגיטיקן, די פּריןץ עליסאַ; וואָרעם זי האָט
שוין עטלען עפעס ווי גערן געהאַט — אַף וויפל זי האָט עמעצן געקענט
גערן האַבן, אָט דאָס בלאַסלעך־קרענקלעכע מיידל. האָט זי איר געהייסן
אַפּוואַרטן אַ רגעלע. זי האָט איר עפעס צו ווייזן. און ניט נאָר צו ווייזן:
טאַקע צו שענקען איר, עטלען. זי איז אינלנדיק זיך, מיט גיכע דראַבנינקע
טריטלעך אַרנין אין דעם צווייטן, נאָך מער פינצטערן צימער, וואָס טיפּער
אין הויף; די שאַל אַף איר פּלייצע האָט זיך אַזש אַ ווינטל־געטאַן ארום
איר מיט סודותדיקער און שטילער אויפּגענונג. עטל איז געבליבן אַליין,
ווייטער געזעסן אַפּן קיילעכיקן בענקעלע און אַליין ניט געוויסן זאָל זי
זיך פּרייען דערמיט, וואָס די פּריןץ עליסאַ איז אזוי גוט צו איר, —
אַז ס'איז איר אַזש אַ ביסל איבער דער טבע. זי האָט מיט איר פינגער,
מיט אַ צווייטן, פאַמעלעכן אויסגעקלאַפּט, דריקנדיק קוויט־קוויט אַף די
קלאַווישן עפעס אַ ניגון, און געטראַכט, אז זי וואָלט זיך אזוי שטיילערהייט
אַרויסגערוקט פּון דאַנען, און מוחל געווען דער פּריןץ עליסאַ די מתנה
אירע.

פון יענער זינט ווענטל האָט זיך פּלוצים אויפגעהויבן אַ גערעדערן
וואָס האָט אָנגעפילט דאָס גאַנצע קלייטל, און ניט געפינגענדיק קיין
אָרט מער דאָרט זיך צו צעשפּרייטן, זיך אַרײַנגערײַסן אַהער, אין דער
שטילער האַלבער שטוב. דאָס האָבן גערעדט צוויי שטימען, סך הכל:
דער קרעמערקעס, פּרײַלן עליסאַס מאַמע, — איר קול האָט זיך געגאַסן
געד. כּט, קנעפיק און הניפהדיק און איז אַלעמאַל איבערגערײַסן געוואָרן
פון אַן אנדער קול, — אַ הויכס, קלינגענדיקס, אַ גדלוּתדיק־פּאַריסן
פרויען־קול:

עטל האָט אַ קלער געטאָן אַז אָט די פרוי, וואָס רעדט דאָרט, מוז זיין
אַ זייער שיינע: נאָר זייער שיינע פּרויען קענען ריידן אַזוי הויך, אַזוי
קלינגענדיק און זיכער באַ זיך. אָבער אָט איז שוין פּרײַלן עליסאַ צוריק
אַרײַנגעקומען, פונקט אַזוי האָפּערדיק און אויפגערוימט ווי פּרײַער, און
געוויזן עטלעך די מתנה אירע: אַ פּאָר קליינע, שטאַרק אָפּגענוצטע, אָבער
נאָך שיינע הענטשקעלעך, לייקענע, מיט אויסגעהאַפּטענע מאַנזשעטן און
פּיצלעך קנעפעלעך, פּערקומטענע. די שפּיצן פּינגער זײַנען באַ זיי געווען
אַ קאַפּעלע צערענע. די פּרײַלן עליסאַ האָט איר די הענטשקעלעך אַליין
אָנגעמאַסטן. פון זיי האָט זיך געטראָגן אַ דינער, קוויסן און אויסגעוועפּטער
ריח פון איידעלער פּערפּום, און די הענט באַ דער פּרײַלן עליסאַ זײַנען געווען
ווי אַלעמאַל, איינזאַלט און די שפּיצן פּינגער און אויסגעזען פּאַרשמאַכט
און בלאַס, ווי די הויט באַ אַן עוף אַפּן העלדזל, ווען מען גייט עס שעכטן...
בשעת זי האָט איר די הענטשקעלעך אָנגעמאַסטן, האָט די פּרײַלן
עליסאַ מיט איר איינגעטענהט, אַז אָט: זי איז שוין כּמעט אַ פּרײַלן, עטל;
אַ אונטערואַקסנדיק מיידל, וואָס שפּילט פּיאַנע. עס פּאַסט ניט פּאַר אַ
פּרײַלן, צו גיין אָן הענטשקעס. נישקשה, זיי זײַנען נאָך גאָר גוטע, טייערע
הענטשקעלעך: זי אַליין האָט זיי אויך געקראָגן אַ מתנה פון איינער, אַזאַ,
וואָס אַז זי קויפט זיך עפעס, קוקט זי ניט אַף דער פּרײַו. אַבי די בעסטע
סחורה. שפּעטער, אַז זי וועט אונטערואַקסן, עטל, וועט זי זאָגן דער
מאַמען, אַז זי זאָל איר קויפּן אַ פּאָר נײַע, אַף איר מאָס...

די צוויי קולות דאָרט, פון יענער זינט ווענטל, זײַנען געוואָרן העכער
און צוגעקומען נענטער. עטל האָט באַטראַכט, מיט אַן אָנגעבויגענעם קאַפּ,
אירע צוויי הענט אין די אָפּגעטראָגענע הענטשקעלעך. געטראַכט, ווי אַזוי
ווערט מען פון זיי פּטור, אַז די מאַמע זאָל זיך אפּילו ניט דערוויסן פון
זיי: זי האָט געוויסט, ווי די מאַמע ווערט אין כּעס, ווען זי נעמט עפעס
פון עמעצן; עס דאַכט זיך איר אויס, דער מאַמען, אַז מען גיט איר אַ
נדבה און דאָס איז פּאַר איר די גרעסטע באַליידיקונג. טראַכטנדיק אַזוי,
האָט עטל ניט געזען, ווי דאָס פּאַרהענגל, וואָס צעטיילט דאָס קלייטל אַף
צווייען, האָט זיך אויפגעהויבן: עמעצער איז אַהער אַרײַנגעגאַנגען. אַז
זי האָט אויפגעהויבן דעם קאַפּ, איז זי געבליבן מיט אַ פּאַרשטאַרבן האַרץ:

פאר איר איז געשטאנען, פונקט אין דעם זעלבן ברייטן, טונקעלן קאפע-
ליוש, ווי זי האָט זיך אויסגעמאַלט, — אינעם הויכע, זייער שיינע און
זייער שטאַלטע דאַמע, וואָס האָט דעמאַלט, אין איר פאַנטאַזיע, אַרײַנגע-
וואָרפֿן אַ מטבע צום פּיִדל־שפּילער אין היטל.

זי איז געשטאַנען נעבן איר, גערעדט הויך און קלינגענדיק אַף ייִדיש,
געלאַכט מיט אַ ברוסט־קוקן, טיף־אַטעמדיקן געלעכטער צו דער פּרײַלן
עליסאַ, וועמען זי האָט אַ גלעט געמאַן איבערן קאַפּ און אָפּגעלויבט פאַר
איר אויפֿנייעכץ, וואָס אָפּן שוואַרצן שטיק סאַמעט. זי האָט געלאַכט צו
דער ווּגוסקיער, ווייניג־וידערדיקער קרעמערקע, וואָס האָט איר אַנטקעגן
געשמייכלט מיט אַ ברייטן, הניפהדיקן שמייכל. אפילו צו עטלען האָט זי
געלאַכט, — צו עטלען, וואָס האָט אַף איר געקוקט מיט אַן אָפּן מויל, און
פאַרגעסן אַז זי זיצט נאָך אזוי, אַלץ אָפּן קיילעכיקן בענקעלע, מיט די
געשענקטע הענטשקעלעך אַף די הענט.

די שיינע און שטאַלטע פרוי איז צוגעגאַנגען צו איר נאָענט; איר
שוואַרץ זינדן קלייד האָט זיך גרלותדיק אויפֿגעבערגלֶט אַף דער ברוסט,
ווי עס האָט געבלישטשעט אַ ברייל־אַנטענע שפּילקע. פון איר האָט געשמעקט
מיט אַ ריח, אַ דינעם און קוים־אויסגעוועפטן, ווי פון דער פּרײַלן עליסאַס
הענטשקעלעך. זי האָט אָנגענומען עטלען פאַר דער גאַמבע, איר אַ ביסל
אונטערגעהויבן דעם קאַפּ, און דער ריח פון איר האַנט האָט דין און זיס
אַ שוועב־געמאַן פאַר עטלע פנים.

— ס'אַראַ שוין מיידעלע! נאָר פאַרוואָס שפּילט זי פעסע פּיאַנע אין
הענטשקעס? — האָט זי אויסגעזונגען הויך און קלינגענדיק, זיך אַליין
צעלאַכנדיק דערפון וואָס זי האָט געזאַגט. ניט דערהערט דער פּרײַלן
עליסאַס ענטפער, איר ווידער אַ גלעט געמאַן איבערן קאַפּ, און שוין גייר
ענדיק צו דער טיר גערעדט — און איר קול האָט ווידער אַ קלינג געמאַן
מיט גרלות און זיכערקייט:

— „געדענקט זשע, באַסיע: ווינציקער צוקער אויפֿשיטן אָפּן וויש־
ניאַק, און נאָך ווינציקער — אין דעם אינגעמאַכטס, עס ווערט דערנאָך
פאַרצוקערט, דאַרף מען עס אַרויסוואַרפֿן...“

...נאָך איר אַוועקגיין איז אין צימער געווען נאָך שטילער און טונד־
קעלער ווי פּרײַער. עטל איז נאָך אַלץ געזעסן אָפּן קיילעכיקן בענקעלע,
פאַרגעסן אויסצומאַן די הענטשקעלעך פון די הענט. און די פּרײַלן עליסאַ
איז שוין ווידער געזעסן אַף איר אָרט, נעבן דער פּיאַנע, ווידער איינגעד־
בויגן דעם טונקל־געלאַקטן קאַפּ, פאַרוויקלט אין די פאַפּירלעך, איבער דעם
אויסנייעכץ, וואָס אָפּן שוואַרצן שטיק סאַמעט.

— ווער איז דאָס געווען? —

האָט עטל שטיף אַ פרעג־געמאַן, ניט קוקנדיק אַף דער פּרײַלן, און

אויסטוענדיק די הענטשקעלעך; זי איז געווען זיכער בא זיך, עטל, אז די פריילן וועט איר ענטפערן:

— „ווער? דאָ איז קיינער ניט געווען“.

נאָר די פריילן עליסאַ האָט זייער רויק, פאַרצײענדיק אַ פּרישן פּאָדים אין נאָדל, און איבערבײַסנדיק מיט די ציין דעם עק, געענטפערט, נאָך מיטן פּרױערדיקן שװײכל אַפּן פּנים:

— ווער, אָט — אָ-די? דאָס איז די „מומע“ פון דעם „הײזל“ וואָס

אַנטקעגן...

...אַפּגעוואָגט, און זיך אַ כאַפּ-געטאַן: — די האַנט, נאָך מיט דעם

נאָדל-פּאָדים אין איר, — האָט זיך פאַרהאַלטן באַ די ליפּן, — ווי וועלנדיק

צוריק אַרײַנשטופּן אין זיי די פּאָר ווערטער. די אויגן אירע, — גרויסע,

טונקעלע און שוואַרץ-ברעמיקע, האָבן געקוקט אַף עטלען מיט אַזוי פיל

פּחד, — פונקט ווי עטלס העל-גרויע אויגן האָבן געקוקט אַף איר.

XIV

דוד

...אויב עטל האָט פון דעמאָלט אָן, אין יענעם עסעדיק־פּיכטן פּריי מאַרנן אין שול, ווען זי האָט געכאַפט אזא אָפּשניט פון די מיידלעך וואָס האָבן שפּאַצירט שורות־ווייז, איבערן שול־הויף, בעת דער הפּסקה, — זיך אויסגעהיט מיט אַ וואָרט אפילו פאר וועמען ניט איז צו ריידן וועגן יענער וועלט וואָס אין די האַלב־צעפּליקטע, פּאַרגעלטע ביכלעך וואָס זי האָט געליענט, — איז געווען איינער אַ מענטש אין „הויף“, מיט וועמען זי האָט געקאַנט אָן שום מורא אָדער בושע ריידן און דערציילן וועגן זיי וויפּל איר האַרץ האָט געגלוסט. אדרבא: אָט דער מענטש, האָט זי געוויסט, — ניט נאָר וואָס ער וועט ניט קוקן אַף איר מיט אַזעלכע אויגן ווי די מיידלעך, דעמאָלט אין שול, נאָר עס קומט נאָך אויס אַז זי טוט אים אַ טובה, אַז ער האַלט עס פאר אַ זכיה, ממש פאר אַ יום־טוב, ווען זי רעדט מיט אים און דערציילט אים דאָס, וואָס זי האָט געליענט.

נאָר אַז מען וויל — איז וואָס פאר אַ מענטש איז דאָס געווען אָט דער, פאר וועמען זי האָט זיך געקאַנט אויסריידן? — ניט קיין עלטערער, — נאָר אַ יונגל, עטוואָס עלטער פון איר און דערצו — נאָך אַזא, וואָס אין גאַנצן „הויף“ איז ניט געווען איינער, וואָס זאָל פון אים ניט חונק מאַכן, זיך מיט אים ניט אַ שאַפּטאָן, און דער עיקר — זיך אַף אים אומ־קוקן ווי אַף אַ מענטשן.

דאָס איז געווען דוד. סערקע דער ענקאַרגאָדעכעס שטיף־ברודערל, וועמען זי האָט אַ נאָמען געגעבן, און אַלע האָבן אים שוין גערופן, — „דוד־מאַגן“.

אַ שטילער, אַ דאַרער, מיט שיטערע, האַלב־געלבלעכע האָר און מיט וואַסערדיקבלויע, שטילע און תמיד פאַרקלערטע אויגן; מיט אַ ראָזלעך בלאַסן, אויסגעצויגענעם פנים, פול און פול באַשאַטן מיט קליינען — פון אַלערליי גרויסן און פאַרמען, פון אַ פינטעלע ביז ממש פליאַמעס, — האָט דוד געזאָלט זיין באַ זיין שטיף־שוועסטער אַ שטיקל לערן־ינגל און אַ גאַנצער בן־בית. געווען איז ער אָבער איר אַ משרת אויסצופאַנגן אַלערליי נעגן און טועכצן, אַ דינסט אַף צו באַראַמען אירע פאַרסמאַרקעטע, אייביק אומריינע קינדער, און אַ בלייז־אַפּלייטער און אַ פּרוּביר־שטיין פאר אַלע אירע משונהדיקע, אויסטערלישע און כּופּל שמונהדיקע קללות. דוד איז געווען עטלס גוטער ברודער פון אַלע יאָרן. קיינער אין „הויף“

האָט ניט געוויסט אזוי גרינטלעך ווי זי, — ווי פּינט ער האָט זיין שטיף־שוועסטער מיט איר גאַנץ געזינדלעך, ווי מסוכן פּינט ער האָט צו זיין איר משרת און איר דינסט. ווי ער וואָלט שוין פון לאַנג אַ שפּיט געמאַן אַף איר מיט די טובות אירע, ווען ניט זיין מאַמע, די אלמנה, וואָס באַקט לעקעכער און טאַרטן און סאַרווערט אַף באַלעבאַטישע חתונות; דאָס וויינט זי איבער אים, די מאַמע זינע, אז ער זאָל נאָך אַ קליין ביסעלע „צומערפּען“ ביז ער וועט זיך פאַרט אפּשר אַמאָל אויס־לערנען זיין א שטיקל בעל מלאכה, און קענען פאַרדינען עפעס. נאָר ווי קען ער נאָך קלערן, אז ער וועט אַמאָל זיין א שטיקל בעל מלאכה, און קענען אַמאָל פאַרדינען עפעס מיט זיין אַרבעט, — אז ווייטער פון „מאַכן“ א פרעס־איין האָט אים נאָך צאַלקע פון דער מלאכה גאָרניט געלערנט? ... אפילו אַ קאָלנער באַוואַרפן, אפילו אַ פאַרסטריגע אַרויסשעפּען — פלעגט ער זיך פאַר עטלען קלאַנג, — לאָזט ער אים ניט, אָט דער קורצפּיסיקער בייכלדיקער וואַרעם, — דער שטיף־שוואַגער זינער.

...אין ווייטסטן ווינקל פון „הויף“, — דאָרט וווּ עס ענדיקן זיך די הילצערנע קיכלעך און עס איז פאַראַן אַ שטיקל ליידיקער פּלאַץ, וווּ עס זינען אַמאָל געשטאַנען אַלפּאַנסניעס עטלעכע וואַזאַנעס, פאַרזעצט אין הילצערנע קעסטלעך און ליידיקע נאַפּט־בלעכן, — דאָרט פלעג דוד עטלעכע מאָל אין טאָג אויסשײטן און ווידער צעבלאָזן דעם גרויסן, שווערן שניי־דערשן פרעס־איין. דאָרט האָט עמל געוויסט אז זי וועט אים טרעפן, ווען זי באַדאַרף אים. און נאָך האָט זי געוויסט: אז זי וועט צוגיין, וועט ער אַ רגעלע בלייבן שטיין, מיטן שווערן פרעס־איין אין די הענט, וואָרטן שטיף ביז זי וועט צוגיין נענטער. דעמאָלט וועט ער דעם פרעס־איין אַוועקשטעלן פאַמעלעך אַף דער ערד, אויפהייבן אַף איר זינע העל־וואַסערדיקע, קוים־פאַרבלייטע אויגן, וואָס שטענדיק זעען זיי אויס ווי פאַרגאַסן, ווי אַטאָט ווערן זיי צעשווומען אין דער וואַסערדיקער בלו־קייט זייערער; ער וועט אַ ווישטאָן מיט די לאַנגע, פון צאַלקעס אַן אַלט העמד אַרויסגעוואַקסענע הענט, פול און פול באַזעצטע מיט קלייען, אין די פלודערן זינע, וואָס זינען ספּק קורצע, ספּק לאַנגע, און פון וואַנען עס קוקן אַרויס די דאַרע פיס, באַוואַקסענע מיט קוים־קוים באַגילדעטע הערעלעך; אַ לאַנגע ווילע וועט ער אזוי קוקן אַף איר. דערנאָך וועט ער ווידער אַ נעס־טאָן דעם פרעס־איין אין די הענט, אים נעמען וויגן היך און־צוריק, און אַ פרעג טאָן אַף זיין מאָדנער שטימע, — פונקט אזאַ אַרויסגעוואַקסענע ווי די פיס פון צאַלקעס הויזן — אָט פאַרגייט זי זיך אין אַ קריי, אָט כאַפּט זי זיך אַרויס פּלוצים מיט אַ הייזעריקן באַס:

— נו, — וואָס האַסטו הינט געלייענט? ..

און אז עמל וועט אים נעמען דערציילן, — שטיף, שעפּטשענדיק, מיט אַן אַנגעבויגענעם קאָפּ, אַראַפּיעזעצט אַף די טשיפקעס און קאַל־

פענדיק מיט א פינגער אין דער פארטריקנטער ערד, וואָס אין דעם קעסטל, וווּ אמאָל האָט זיך געפונען אלפאָנסיעס אַ וואַזאָן, — וועט ער אויפֿ־ הערן צו זויגן דעם פרעס־איין, אים אוועקשטעלן נעבן זיך אַף דער ערד זיך אויך אַראָפּלאָזן נעבן איר אַף די טשיפקעס, און אַנשטעלן אַף איר דעם קוים־פאַרבלייטן קוק פון זיינע פאַרשווימענע אויגן. און די ליפּן באַ אים וועלן, ווי זיי וואַלטן געלייענט אינאיינעם מיט איר, נאַכמאַכן איעדער קרים, איעדער בויג וואָס זי טוט מיטן מויל באַם דערציילן.

פאַר דודן האָט עמל דערציילט, ניט נאָר אַלע אויסטערלישע פּאַסי־ רונגען, אַלע ווונדערלעכע ניט־היגע מעשיות וואָס זיינען פאַרגעקומען אַף יעדער זינטל פון די פאַרגעלטע און האַלב־צעפּליקטע ביכלעך; פאַר דודן האָט זי געקאַנט ריידן וועגן אַלץ וואָס איר האָט זיך נאָר געגלוסט. דוד האָט קיינמאָל ניט דערווידערט, קיינמאָל אַנטקעגן ניט גערעדט — קיינמאָל ניט אָפּגעפרעגט. אים איז אפילו אַפּן זינען ניט געקומען אַ טראַכט צו טאָן — אפשר איז דאָס ניט אמת.

עמל האָט כמעט קיין חברטעס ניט געהאַט אַפּן „הויה“, כאָטש ער איז אַלע מאָל געווען פּול מיט קינדער. איר האָט שטענדיק געצויגן צו שטיין נאָענט פון די דערוואַקסענע, צו הערן וואָס זיי רעדן, נאָכקוקן זיי, ווען זיי מיינען, אַז קיינער זעט זיי ניט. דער איינציקער, פאַר וועמען זי האָט אַלצדינג דערציילט, — איז געווען דוד. דוד האָט געוויסט באַ איר, — ניט נאָר פון די אויסטערלישע מעשיות וואָס אין די ביכלעך, נאָר אפילו פון יענע ווונדערלעכע הלומות וואָס די מעשיות האָבן באַ איר אַרויסגערופן. אפילו יענץ קורץ און כישופדיק וואָרט וואָס אין די ביכלעך, — אָט יענץ וואָרט וואָס זי האָט ניט אינגאַנצן אַף קלאָר געוויסט דעם טיטש דערפון, — האָט זי געקענט איין מאָל און צען מאָל איבער־ חזרן פאַר דודן, ווייל דוד האָט זי אויסגעהערט, און ניט נאָר אויסגעהערט, נאָר דאַכט זיך, אַרזינגעקאָטעמט אין זיך דורך די דינע, פאַרפרעסטע ליפּן. בעת מעשה פּלעגט ער אפילו מיט קיין ברעם ניט טאָן אַ ריר; נאָר די העל־ בלאַנדע, דינע האָר באַ אים אַפּן קאָפּ פּלעגן זיך אַ ווינטל־טאָן, און אויסזען לעבעדיקער פון אים אַליין. ער פּלעג קענען אָפּזיצן אזוי אַף די טשיפקעס ווער ווייסט ווי לאַנג, ניט אַראָפּגעמענדיק פון איר די אויגן, — ביז ס'איז ניט דערגאַנגען פון דער ערשטער פּאַטיע סערקעס צעצויגן קול, וואָס האָט אויסגעוונגען מיט אַ ניגון:

— דו־רוד? וווּ ביסטו ערגעץ פאַרפּאַלן געוואָרן, מאָגן מיניערד? ... דעמאָלט פּלעג דוד אַ נעם־טאָן דעם פרעס־איין מיט ביידע הענט, אים אַ הייב טאָן אין דער לופּטן און אוועקשפּאַנען מיט אים אַף גיך צו דער פעדערשטער פּאַטיע, איידער סערקען פּאַלט איין צו קומען אַ קוק־ טאָן, ווי איז ער עס ערגעץ פאַרפּאַלן געוואָרן.

עמל פּלעג דערנאָך בלייבן אַ לאַנגע ווילע שטיין אַליין, דאָרט אין

דער הינטערשטער פאטיע, נעבן די קעסטלעך מיט פארטריקנטער און שטויביקער ערד, און אלעמאל האָט זיך איר אויסגעוויזן, אז זי האָט אים ניט דערציילט דאָס, וואָס זי האָט געדארפט דערציילן; אז עפעס, זייער עיקר-דיקס, האָט זי פארפעלט, נאָר וואָס דאָס איז אזוינס — ווייסט זי ניט. נאָך יענעם באַטאָג, באַ דער פּריןלן עליסאַ אין דעם אָפּגעצאמטן האַלבן קלייטל, — איז עטל אַרומגעגאַנגען עפעס ווי אַ נעכטיקע. זי האָט געפילט, אז זי דאַרף פאַר עמעצן דערציילן דאָס, וואָס זי האָט דאָרט געזען און געהערט. און אז עמעצער דאַרף איר געבן אַן ענטפער אַף עפעס אַ זאָך, וואָס זי ווייסט אפילו ניט ווי זי אָנצורופן באַם נאָמען. מילאַ — פאַר טאַטע-מאַמע רעדן וועגן דעם — איז דאָך אָפּגערעדט. עפעס האָט זי געפילט אַף אַ ניט קלאָרן אופן, אַז דאָס, וואָס זי האָט געזען און געהערט דאָרט האָט אַ שייכות מיט דעם, וואָס טאַטע-מאַמע האָבן אין איינעם אַ באַנאַכט גערעדט צווישן זיך אַפּן געלעגער; דערביי האָט זי אויך געפילט, אז עס האָט אַ שייכות מיטן טאַטנס ניט צופרידנקייט מיט איר גיין אַהין, צו דער פּריןלן עליסאַ.

אָבער קיין שום שלעכטס האָט עטל דאָך ניט געזען אין דעם אלע-מען. און דאָך — האָט זי געפילט אַז עפעס אין יענער שיינער, שטאַלמענער פרוי, אין איר קלינגענדיקן געלעכטער, — איז פאַראַן עפעס וואָס מאַנט באַ איר — עפעס וואָס זי ווייסט ניט, ווי אָנצורופן. די פאַר ווערטער, וואָס די פּריןלן עליסאַ האָט דעמאָלט געהאַט אַ זאָגגעטאָן, האָבן עטלען גאָרניט געזאָגט, און מיט גאָרניט געהאַלפּן קלאָרער צו מאַכן. און פונדעסטוועגן — האָט איר אַ אומקלאָרער געדאַנק אונטערגעזאָגט, אַז אין זיי ליגט דער סוד פון דער גאַנצער מעשה.

אין דער זעלבער צייט האָט זי געפילט, — עטל, אַז זי טאָר באַ קיין איין מענטשן אין „הויר“ ניט פרעגן דעם באַדייט פון דעם סוד: אפילו ניט באַ איר בעסטן פּריןט, — באַ איטען. עפעס האָט זי מוראַ געהאַט, אַז איטע זאָל איר זאָגן אזוינס, וואָס וועט איר אַף אייביק פאַר-מיאוסן אין זי, איטען, אין דעם גאַנצן הויר, אין אפילו זיך אליין. האָט זי זיך אַרומגעדרייט אזוי, עטל, איז אַרומגעגאַנגען ווי אַ נעכטיקע, זיך אליץ געקליבן באַ עמעצן צו דערפרעגן וועגן דעם, וואָס זי האָט געוואָלט וויסן, און ניט געהאַט באַ וועמען. זי האָט אויסגעזען אזוי צעטראַגן, אַז די מאַמע האָט אַזש באַמערקט: זי האָט איר עטלעכע מאל אַ טאַפּגעטאָן באַם קאַפּ, געפרעגט, צי עפעס טוט איר וויי, צי זי האָט געהאַט דעם מאַגן; מאַכלע, וואָס איז געווען דערביי, האָט געוואָלט האָבן, אַז עטל האָט געכאַפט אַ „גוט-אויג“, און זיך פאַרגעשלאָגן דאָס צו פאַרטרייבן, זי אויסקוקלענדיק מיט אַ פּריש, ערשטגעלייגט איי. דערנאָך איז אַוועק באַ דער מאַמען מיט מאַכלען אַ גערעדערני וועגן אייער, וועגן הינער, וועגן פּסח, וואָס אַט-אַט, איידער מען קוקט זיך אום, איז שוין דער יוסטוב

אונטער דער נאָז, — און מען האָט אין עטלען מיט איר „גוט-אויג“ פאַרגעסן.

גענרייט האָט זיך די מאַמע איצטער צו יום טוב — גאָר אַף אַן אַנדער אופן. באַצײַטנס, — פייערלעך, מיט דער ציטערדיקער שמחה, וואָס אָט — גאָט האָט איר געהאַלפֿן, זי דאַרף ניט מורא האָבן, זיך ניט זשאַלעווען, קען פּראַווען אַ יום טוב מיטן „פּולן מויל“. און ניט נאָר אַף אַ יום-טוב; אַ שבת, האָט שוין די מאַמע זיך פאַרגינגען צו קויפֿן אַליין אַן עוף און לאָזן שעכטן, און דערנאָך האָט עס איר געקלעקט, פאַרשטייט זיך, אַף אַ פּאָר טעג. איצט האָט זיך באַ דער מאַמע מיט מאַכלען גערעשט מיט אַ שפּאַנגל-נייער מציאה וואָס זיי האָבן ביידע די וואָך איינ-געהאַנדלט: אַ אינדיטשקע, וואָס זיי האָבן געקויפֿט, בשותפות, באַ אַ שנץ וואָס טרייבט אינדיקעס איבערן גאַס, מיט אַ לאַנגן האָק, אָנגעבונדן אַף אַ דראָט. איז באַ זיי אוועק אַ שפּאַרעניש, צי מען זאָל די אינדיטשקע קוילען באַלד, אַף שבת, צי זי לאָזן אַ ביסל זיך „אונטערהאַדעווען“, וועט זי שוין זײַן אַף פּסח. האָבן זיך אָבער אַף דער אינדיטשקע אַ נעם-געטאָן אַלע קינדער פונעם „הויף“. אַלע האָבן איר געוואָלט צוטראָגן עסן אַהין, אין דעם ווינטער ווינקל פֿון הויף, וווּ די מאַמע האָט זי אָפּגעלאָזט, צוגעד-בונדן באַ אַ פּיסל אַף אַ לאַנגן שטריקל, — צו אַ ליידיקן וואַזאָן-קעסטל. פֿון אַלעמענס עסן-טראָגן אַהין איז דאָרט אין דעם ווינטן הויף-ווינקל געוואָרן אַזאַ מיסט מיט אַזאַ קויט, — אַז צאַלקע דער ענקאַרנאַדע האָט דער מאַמען מיט מאַכלען אָנגעזאָגט מיטן האַרבן וואָרט, אז מען זאָל די אינדיטשקע אָפּראַמען פונעם „הויף“, — וואָרעם אַז ניט — נעמט ער זיך צו איר... אין אַן אַנדער צײַט וואָלט די מאַמע אַזוינס פֿון צאַלקען ניט פאַרשוויגן. אָבער איצט — בשעת זי איז געווען פאַרהאַוועט מיט די שמאַמעם קלייבן אין הילצערנעם קיכל אירן — און דער געשמאַנק פֿון דער אינדיטשקע איז טאַקע געוואָרן ניט אַריבערצוטראָגן, — האָט זי באַ-שלאָסן, — די מאַמע, נאָכן איבערריידן מיט מאַכלען, — די אינדיטשקע צו קוילען אַף שבת.

נאָך דאָנערשטיק באַ דער נאַכט — די מאַמע האָט געהאַלטן פֿון דער היימישער איינפירעכץ צו אָנהויבן שבת מאַכן אַזש פֿון דאָנערשטיק — האָט מען געדאַרפט אוועקטראָגן די אינדיטשקע צום שוחט. טראָגן אַן עוף צום שוחט, פֿלעג געוויינטלעך עטל. אָבער געטראָגן האָט זי עס אַלע מאָל באַטאָג, און געווען איז עס — אַ קליין הינדל, צי אַ קאַטשקעלע, — ניט אַזאַ „אונטערהאַדעוועט“ עוף ווי די אינדיטשקע.

איבערגערעדט מיטן טאַטען, איבערגערעדט מיט מאַכלען, — האָט די מאַמע באַשלאָסן, — אַז — גיין וועט טאַקע עטל, נאָר — אָט וועט זי באַעט-טאָן סערקען, וועט זי שיקן דודן מיט איר, וועט ער איר העלפֿן

טראָגן דעם שווערן קויש, און זי, עטל, וועט ניט דארפן גיין אַליין באַנאַכט אזוי ווייט אין דער פינצטער.

דאָס גיין מיט אַן עוף צום שוחט — האָט עטל פּינט געהאַט ווי דעם טויט; ערשטנס, — איז דאָס טאַקע געווען אַ מהלך: געוויינט האָט דער שוחט ערגעץ אין די אויסרײַסענישן, הינטער דער אייזנבאַן-ליניע. צווייטנס — האָט איעדעס מאָל, וואָס זי האָט געדאַרפט גיין אַהין, געד האָט מיט איר און מיט דער מאַמען — צו טאָן דער גאַנצער „הויף“ אַלע, אפילו די יודישע שכנים, האָבן געמאַכט פון זיי דאָס גרעסטע געד לעכטער, אָפּגעחזקט פון זיי — פון קאַפּ ביז די פיס; קודם — האָט זיך איעדער איינער אָנגעשלאָגן צו קוילען דאָס עוף אומזיסט — פאַרשפּאַרן די פאַר סענט שחיטה-געלט, און טאַקע פאַרשפּאַרן שיקן אַ סיגל אין די „אויסרײַסענישן“. עטלען פלעג זיך גיסן בלוט, איעדעס מאָל ווען זי האָט געהערט ווי מען האָט עס אַף איר רחמנות, און מען זאָגט איר „נעבעך“. אויך דעם טאַטן איז ווינציק-וואָס געווען צום האַרצן די גאַנצע מעשה — דאָס האָט מען געקענט זען. נאָר ער האָט זיך, ווי אַלע מאָל, — אין דער מאַמעס געשעפטן מיט גאַטס-זאַכן — ניט געמישט. און עטל פלעג, איעדעס מאָל, וואָס דער מאַמען פלעג זיך פאַרגלויבטן צו קוילען אַן עוף — פּינט באַקומען די מאַמען, דאָס עוף, דעם שוחט און איעדן איינעם פון די הויפּישע שכנים, וואָס האָבן זיך פּריילעך געמאַכט איבער איר און איבער איר מאַמעס „קליינשטעטלדיקע שטיק“.

נאָר איצטיקס מאָל איז פאַר עטלען די גאַנצע מעשה ניט געווען אזוי שווער ווי אַן אַנדערש מאָל: ערשטנס, — איז דאָס ניט אַבי אַן עוף — אַן אינדיטשקע האָט מען אין „הויף“ זעלטן ווען געזען; צוויי-טנס — איז דער גאַנג געוואָרן אַ שטיקל יום-טוב, ווייל געגאַנגען איז מען — אין צווייען מיט דודן, — געגאַנגען, ממש ווי גרויסע, איינע אַליין איבער די טונקעלע, קאַרני-באַלויכטענע גאַסן, וואָס באַקומען אין אָוונט נאָר אַן אַנדער פנים ווי באַטאַג. זיי זעען דעמאָלט אויס סודותדיק, פאַרטייעט, — די גאַסן, און פון אונטער יעדן טויער קוקט אַרויס די קאַרגע שיין פון אונטער לאָדנס מיט עפעס אַ פאַרבאַרגענעם מין: — „אַנ, טרעפט. וואָס טוט זיך דאָרט הינטער מיר?“

זינען זיי זיך אזוי געגאַנגען, געהאַלטן יעדער מיט איין האַנט באַם אויער דעם שווערן, גרויסן קאַשיק, וווּ די אינדיטשקע האָט זיך שטיל און אומרויק געוואָרפן, אַרומגערודערט מיט אַ שטילן גערויש פון פליגל, און אַלעמאָל געפרוּווט אַרויסשטעקן אַ שפיץ שנאַבל, ווי זי וואָלט אומצופּרידן געפרעגט:

— „נאָך ווייט אַהינצו, וווּ איר טראָגט מיר?“

צום שוחט האָט מען געדאַרפט גיין ווייט, זיך דרייען איבער פינצ-טערע, קוים-באַלויכטענע גאַסן, וווּ נאָר אין די ראַגן האָט געברענגט אַ

קארנער, אומעטיקער לאמטערן; מען האָט געדארפט אַריבערגיין די בריק, וואָס שניידט איבער די „אַרראָזשע“ — אַ פאַרטריקנטער, שטינקענדיקער ריוו, וווּ אפילו אין מיטן טאָג האָט מען געקאָנט זען אַ גרויסן טונקעלן שמשור אַריבערלויפן פון איין ברעג אָפן אַנדערן. דערנאָך האָט מען געדארפט דורכקרייצן די אייזנבאַן־ליניע, וואָס האָט זיך פּלוצים צעלייגט אין מיטן שטאָט מיט אירע שינעס, — אָפגעצוימט פאַר זיך אַ שטיק, מיט זאַמד און בוריאן פאַרוואַקסן־פּלאַץ, און דאָרט דורכגעלאָזט, מיט אַ קלינגערני, מיט אַ פיפּערני און מיט אַ סאָפּען, — ווי אַמאָל: אָדער אַ הער־באַלויכטענעם, יום־טוב־דיק־דורכלויפנדיקן צוג, אָדער — אַ לאַנג־לאַנגן, פינצטערן קאַראַוואַן פון אייזערנע שטייג־וואַגאָנען, וווּ אַקסן האָבן מיושב־דיק, מיט חשיבות, אַריבערגעשטעקט די האָריקע הערדזער, און מעגה־גירטה מיט גדלות: „דרך ארץ, דאָס פירט מען אונדז אַקס, פון אינערטוועגן אין שטאָט אַרנין.“

...באַם שוחט אין קליינעם, ענגן הייפל, איז זיי ביידן אויסגעקומען לאַנג אונטערצוואַרטן: דער שוחט איז אוועק מערב־דאווען — האָט זיי אַן עלטערע יודענע, מיט אַ היפש־פאַרשמאָלצעוועטן טיכל אָפן קאָפּ אַ זאָג־געטאָן, געעבן אַ שטעק אַרויס דעם קאָפּ פון אַ קליין־קיך־פענצ־טער, און באַלד נעמט געוואָרן.

אַז דער שוחט, אַ ייד אַ הויכער, אַ טרוקענער, מיט אַ באַרד פון עפעס אַ קלאַטישקעוואַטער, אָפגעקראַכענער פאַרב, — ווי אַ צוגעטשעפעטע, — איז געקומען, האָט ער אפילו אַף די קינדער ניט אַ קוק געטאָן. ער האָט אַ וואַש־געטאָן די הענט, ווי אַף יוצא צו זיין, באַם קראַן וואָס אָפן הייפל, אַ באַפֿגעטאָן די אינדיטשקע, וואָס איז זיך געלעגן שטיל אַף די שטיינער — איר אָפגעפליקט אַ ביסל פּעדערן באַם העלדזל. בעת מעשה האָט ער געהאַלטן דעם חלף צווישן די ציין, — און דערפון האָט מיט אַמאָל דער דאַרער, אָפגעקראַכענער ייד באַקומען אַ פנים פון אַ גולן. ער האָט אַ פיר־געטאָן מיטן חלף איבערן העלדזל באַ דער אינדיטשקע, און זי אַ וואַרף־געטאָן אַף די שטיינער, ווי ער וואָלט זיך פּלוצים געמאָסט פון איר; די אינדיטשקע האָט זיך גענומען וואַרפן און שפּרינגען פון דער הויט, ווי זי וואָלט פּלוצים משוגע געוואָרן; מיט טויט־אַנגסטן האָט זי זיך געטאָן אַ שטעל אויף אַף די פיס, — און מיט אַ פאַרב־לויטיקטן, איבערגעשניטענעם האַלדז, — זיך געלאָזט לויפן איבערן הייפל. נאָך דער שוחט האָט זיך צו איר אַ לאַז־געטאָן, זי געטאָן אַ כאַפּ, אַ וואַרף אַף דער ערד, — און אַרויפ־שטעלנדיק אַ פּוס אַף אירע ציטערנדיקע פּעדערן — זיך גענומען ווישן דעם חלף. אַז עטל דאָס האָט אים דערלאָנגט די צען סענט, וואָס די מאַמע האָט איר מיטגעגעבן, האָט ער אַף זיי אַ קוק געטאָן, בעת ער האָט אויסגעצויגן די האַנט זיי צו נעמען, און געזאָגט מיט אַ טרוקן, אָפגעקראַכן קול:

— צוואנציק סענט. אזא עוף שעכטן קאסט צוואנציק סענט. אז עטל האָט דעם יידן דערלאנגט די צען סענט, האָט זי אָנגערירט זיין האַנט; די דאָזיקע האַנט איז געווען בלייד, פאַרשמאַכט, און פּיכט-לעך. פון דעם דאָזיקן ריר איז עטלען געוואָרן ניט גוט צום ברעכן. וואָס אַן אמת — האָט איר שוין אַ גאַנצן טאָג וויינגעטאָן דער קאָפּ. אָבער פון קוקן איצט אַף דער אינדיטשקע, וואָס האָט זיך געצאָפּלט אַף די שטיינער, פון דעם ריר אין דעם יודנס פּיכט-פאַרשמאַכטער האַנט, און פון דעם בלוט אַף די הויף-שטיינער, — איז איר אָנגעפאַלן אזא ניט-גוטקייט, אז זי האָט געמיינט, אָט ברעכט זי דאָ, אַף אַן אָרט, טאַקע באַ דעם יידן אַף דער האַנט. אַ גליק, וואָס דוד האָט דערזען, אז מיט עטלען איז עפעס ניט פּריילעך; אַ גליק, וואָס ער האָט געהאַט באַ זיך, אין די ספּיקורצע, ספּיקלאַנגע הויזן אַ צוואַנציק סענטיקע מטבע. דוד טאַקע האָט עס אויפּגעהויבן די פאַרבלוטיקטע אינדיטשע, וואָס האָט זיך שוין מער ניט געוואָרפן אַף די שטיינער, זי ווי ניט איז אַריינגעשטופּט אינעם קאָשיק, אַ נעם-געטאָן אים פאַר ביידע אויערן, געכאַפט אַ קוק אַף עטלען און זאָג-געטאָן:

— קום!

דעם גאַנצן וועג כמעט, גייענדיק אַף צוריק, האָט עטל געשוויגן, און דוד האָט גערעדט. און געשוויגן האָט זי, עטל, ווייל זי האָט נאָך אַלץ מורא-געהאַט, אז טאָמער עפנט זי דאָס מויל, וועט איר ווידער אַ שלאָגטאָן די פּרייערדיקע היץ אין קאָפּ, און עס וועט איר ווידער צוטרעטן צום האַלדן די פּיכטלעך-פאַרשמאַכטע ניט-גוטקייט, וואָס האָט אַ שלאָג-געטאָן אַף איר פון דעם שוהטס האַנט.

נעבן דער באַדלייניע זינען זיי געבליבן שטיין. די באַרוער איז געווען אַראָפּגעלאָזט. מען האָט געדארפּט וואַרטן, אז דער צוג זאָל פאַר-בלייגן. אין דער פינצטער האָט זיך עטלען אויסגעדאַכט, אז די אינ-דיטשקע האָט זיך ווידער אַ רודער-געטאָן אין קאָשיק, — האָט זי זיך פאַר שרעק אַ צאַפּל-געטאָן, און אַראָפּגעלאָזט די צען סענט, וואָס זי האָט נאָך אַלץ געהאַלטן פאַרקוועטשט אין דער הייסער, פאַרשוויצטער האַנט. דוד האָט אוועקגעלייגט דעם קאָשיק, און זיך גענומען איר העלפּן זוכן. לאַנג האָבן זיי זיך געבאַברעט, געשאַרט אין דער פינצטער מיט די הענט איבער דער זאַמדיקער, באַנאַכטיק-פּיכטער ערד. זיי האָבן גאָרניט געפונען, אחוץ שטיינדלעך, שטיקלעך גלאָז, און אַ שטיק פאַרושאַ-ווערטן דראָט. פונעם זוכן, פון דעם טרעפן זיך אַלעמאַל מיט די הענט אין דער פינצטער, איז זיי ביידן געוואָרן פּריילעך. זיי האָבן זיך אַראָפּ-געלאָזט אַף די טשיפעס, און געלאַכט איינער דעם אַנדערן אין פנים. אַ באַן האָט אַ פּייה-געטאָן גאָר נאָענט; די שינעס האָבן אויפּגעציטערט, אַ שניץ פון דעם אָנקומענדיקן צוג האָט זיך דערנענטערט אינאיינעם

מיטן סאפען פון לאַקאָמאָטיוו. העל-באַלויכטענע, יום-טובדיקע וואַגאַנעס האָבן פאַרבײַגעטאַנצט. אין איינעם — האָבן מענטשן, פריילעכע, לאַכנדיקע, געגעסן זיצנדיק באַ ווייט־פאַרשפּרייטע טישלעך. אַ פּרוי האָט שמייכלענדיק געקוקט, ווי אַ יונגער מענטש גיסט רויטן ווייץ צו איר אין גלאָז. דוד האָט פריילעך אַ פּלאַפּל געטאַן, אַז ער וועט אַ ליאַדע טאַג אַנטלויפן. — זיך אַרויפכאַפן אַף אַ באַן — און אַוועק ערגעץ אין „קאַמפּ“ אַף דער „קאַסעטשע“. ער וועט דאָרט פאַרדינען אַ וועלט מיט געלט, זיך אויסקליידן, זיך קויפן אַ פּאָר שטייזל מיט אַ לאַנגן מעסער, צוריקקומען אַן אויסגעוואַקסענער, אַן אָפּגעברענטער פון דער זון, אַ הויכער און אַ שטאַרקער, מיט שוואַרצע, פאַרדרייטע וואַגאַנעס... עטל האָט געוואָלט אַ פּרעגראַף, ווי וועלן קומען צו אים די שוואַרצע וואַגאַנעס. — נאָר זיך דערמאַנט מיט אַמאָל דאָס, וואָס זי טראַגט זיך דערמיט אַרום שוין פון עטלעכע טעג. אָן שום אויסקוק, אַז דוד זאָל איר קענען פאַרענטפּערן די קשיא, גלאַט אַזוי זיך, פון געוויינטשאַפט מיט אים וועגן אַלץ צו רעדן, אַלץ אים אַרויסצוואַנגן, — ווי פאַר זיך אַליין, — אַ פּרעג געמאַן:

— דוד, וואָס איז עס אַ „מומע פון אַ הייזל“?...

דוד איז מיטאַמאָל שטיל געוואָרן; אַ לאַנגע ווילע האָט ער געקוקט אַף איר אָן ווערטער מיט דעם דערשראָקענעם בליק פון זײַנע העלע אויגן, און דערנאָך, אַוועקקוקנדיק אָן אַ זײַט ערגעץ, מיט אַ מאַדנער שטייכער און ווי צוגעדושעטער שטים, זיך גענומען עפעס דערציילן, אַראַפּשלינגענדיק פּרונער מיט גרויס אָנשטרענגונג דאָס שפּײַעכץ, וואָס האָט אים, אפנים, געוואָרגן אין האַלדז. איר גענומען דערציילן עפעס אַ זאָך, וואָס זי האָט צום ערשטן אינגאַנצן ניט פאַרשטאַנען. זי איז זיך געזעסן ווייטער אַף די טשיפּקעס, געשארט מיטן פינגער איבער דער פינכטלעך־זאַמדיקער ערד, און זיך צוגעהערט צו דעם, וואָס דוד האָט גערעדט; עפעס האָט ער גערעדט זייער מאַדנע, זיך אַלעמאָל פאַרהאַקט, אַראַפּגעשלאַנגען דאָס שפּײַעכץ, ווי עס וואָלט אים געטריקנט אין האַלדז, אונטערגעסאַפּעט, ווי ער וואָלט געווען אַ סך געלאָפּן.

...אז עטל האָט זיך געכאַפט וועגן וואָס ער רעדט דאָ, האָט זי דערזען פאַר זיך נאָר נאָענט זײַנע העלע, וואַסערדיקצעשווומענע אויגן. און איר האָט זיך געדאַכט — פון זיי רינט עפעס אַ אומריין, מוטנע וואַסערל, גלייך אַף איר. ווידער האָט איר אַ שלאַנגעמאַן אין קאָפּ אַרײַן יענע היץ, מיט יענער ניט־גומקייט, וואָס פּרונער, בשעת זי האָט ניט־ווילנדיק אָנגערירט דעם שוּחטס בלייכע און פאַרשמאַכטע האַנט. אינאיינעם מיט דער ניט־גומקייט האָט איר איצט באַפאַלן ווי אַ פּלוצימ־דיקע קעלט. זי האָט פאַרגעסן אין דער מטבע, פאַרגעסן אין דעם געדאַכטענעם עוף וואָס איז געלעגן אַף דער ערד אין קאַשיק, — און זיך

א לאַזיגעטאָן לויפן מיט אלע כוחות. זי האָט פאַרגעסן — אז דאָ איז נאכט, די אַראָפּגעלאָזטע באַריער, די באַן וואָס איר סאָפּען הערט זיך שוין פון דער ווינטן. זי האָט נאָר געוויסט איין זאך — זי לויפט. די באַריער איז נאָך געשטאַנען אַן אַראָפּגעלאָזטע; אַ נײַער צוג איז ווידער אָנגעלאָפּן: ניט קיין העל־באַלויכטענער, אַ יום־טובֿדיקער, ווי דער פּרױערדיקער. אַ פינצטערער, אַ קאַסטנדיק־פּאַרקלאַפּטער, האָבן זיך די וואַגאַנעס זײַנע געקױקלט אין דער פינצטער, מיט אַ פּאַרטױכטן גערויש, און פון זיי האָט זיך אין דער נאכט געהערט אלעמאָל אַן אָפ־געריסן און פּאַרײַטע אויסגעצױגענער ברום פון אַ רינדערנעם האַלדז אַרום. דאָס רינדערנע קול האָט זיך אויסגעמישט מיט דעם געוויי פון דעם לאַקאַמאַטיוו, און זיך פּאַרלױרן ערגעץ אין דער ווינט, אין דער פינצטערניש, — דאָרט וווּ די פליענדיקע פונקען פון דעם סאַפּענדיקן לאַקאַמאַטיוו האָבן אָנגעצונדן אַ שטיק הימל.

" א נ א ר כ י ס ט ן "

אין א סוף־ווינטערדיקן, זון־באגאסענעם מיטנטאג, איז עטל גער
גאנגען אהיים פון דער שול. נאך א סך עסעריק־פיכטע, אומעטיק
כמארנע טעג, האָט די זון פלוצים א שנין געטאָן מיט ממש זומערדיקער
האָפערדיקייט; ס'איז געווען אזוי וואָרעם, אז די אלע שאַלעכלעך,
שאַרפעלעך און סתם ווינטערדיק־שמאַטעדיקע בגדים מיט וועלכע די
מצמע האָט זיך אַ גאַנצן ווינטער געבעריעט אַנטקעגן דער קעלט און
געפרוּווט זי באַוואָרענען פאַר פאַרקילעכצן — זיינען מיטאַמאָל שווער
געוואָרן, פשוט — ניט צו פאַרטראָגן. ס'האָט זיך פאַרגלוסט אויסצוטאָן
זיך און אַנטקעגן שטעלן דער זון, וואָס האָט געלאַכט דאָרט הויך, אין
סאַמע מיטן הימל, מיט א פול מויל, — דאָס נאַקעטע לייב.
עטל איז געגאַנגען פאַמעלעך, נאָך אַלץ א צום טויט פאַרנודיעטע
פון דעם אָפּזיצן פיר שעה אין דעם הויכן, באַפענצטערטן און קילן
קלאַס־צימער. גייענדיק, האָט זי, ווי געוויינטלעך, זיך פאַרקוקט אַלעמאָל
אַר עפעס אַנדערש פון דעם, וואָס עס טוט זיך אַרום איר אַפן גאַס.
דאָרט האָט א פרוי געריבן מיטן בעזים די שטיינער וואָס פאַר איר הייפל,
— געריבן מיט אַזאַ רוגזע, גלייך די שטיינער וואָלטן דאָס שולדיק
געווען אין דער גאַנצער וויסטער מערכה אירער: אַלעמאָל האָט זי אַ
פלייך געטאָן אַן עמער וואָסער גלייך פאַר זיך, — ווי עמעצן אין פנים
אַרײַן...

דאָ — האָבן אַ גאַנצע כאַפּטע שמאַטעדיק־אַנגעקומעטע קינדער זיך
אַרומגעריסן אַרום פונקט אַזאַ שמאַטעדיקער פילקע. און אַ היפש־דער־
וואַקסענער בחור איז געשטאַנען אָנגעשפאַרט אַפן ביציקלעט, אַר וועלכן
עס זיינען אָנגעהאַנגען געווען אַלערליי פעק און פעקלעך, — און זיך
מיט אַלע זיינע חושים צוגעקוקט צום שמאַטעדיקן פילקע־געראַנגל.

אַ מיידל אין הילצערנע „קלאַפּערס“ און מיט אַ געשטריקט וואָלן
שאַלעכל אַרום האַלדן, האָט געטראָגן אויסגעצויגן אַר בייִדע הענט אַ
גרויסן, פלאַכן בעקן, מיט אַ ריין טישטעכל איבערגעדעקט; פון דעם
בעקן האָט אַ פאַרשמעק געטאָן די גאַנצע גאַס אַ מחיהדיקער ריח פון
פרישגעבאַקענע קאַרטאָפּלעס מיט קנאַבל און פעטרישקע באַוירצט.
דאָס בחורל האָט אַר אַ רגע איבערגעריסן דאָס קוקן אַר די קינדער, וואָס

האָבן זיך אַרומגעריסן אַרום דער פּילקע, אויסגעדרייט דעם קאָפּ צום מיידל, באַגלייט זי מיט אַ לאַנגן, בענקענדיקן קוק, געשמאַק אָפּגעזיפּצט פּון טיפּן האַרצן און איר נאָכגעשיקט, שוין אויפּזעצנדיק זיך אָפּן ביציקלעט: „... אזאָ שייניקע, אַ גליקלעכער וועט זײַן דער, וואָס...“

דער סוף האָט זיך אינאיינעם מיטן בחור אָפּן ביציקלעט פּאַרלוירן אָפּן ראָג גאַס.

עטל איז ווייטער פּאַמעלעך געגאַנגען. זי האָט געטראַכט, אז דאָרט, באַם מיידל אין דער היים — דאָרף היינט זײַן מן הסתמא אַ שטיקל שמחה: אז נײַט, — וואָס האָט מען עפעס אין מיטן־דרינען געשיקט אַ געבראָטנס אין בעקערײַ?...

טראַכטנדיק אַזוי, האָט איר בליק געבליקאָנדרושעט איבער די ביימער פּון גאַס: זי איז געווען אין דעם צושטאַנד, וואָס די מאַמע פּלעג רופּן: „זיך פּאַרקוקן אַף דער וואַנט און באַפּן פּייגעלעך אַף דער סטעלע...“

...איר בליק האָט געוואַנדערט אַף די ביימער, — דערווייַל זײַנען זיי נאָך געשטאַנען נאַקעט, מיט טרוקענע, אַרומגעשוירענע צווייגן. אָבער עטלס אויג האָט דערזען, אז אַף דער קאָרע בלאַזן זיך, פּוילינקע און גרוי פּוביקע, אָנגעשוואַקענע קנאַספּן, וואָס זאָגן שוין אָן אַ בשורה פּון גרינע בלעמער וואָס שושקען זיך אַף שווער־אָנגעלאָדענע צווייגן, — שושקען זיך געדיכט און מנוההדיק קיל, אין הייסע, זומערדיקע בײַטאָגן.

ניט ווייט פּון דער שול, אין אַ געסל וווּ עס האָבן זיך אויסגעשטעלט אין אַ גלייכער שורה, — ווי אַ פּינקטעך צעווירעטער שרונט אין מיטן קאָפּ — קליינע, באַחנטע, הייפלעך, מיט גערטנדלעך פּאַרן גאַס, — האָט עטל זיך אָפּגעשטעלט און זיך פּאַרקוקט אַף איינעם אזאָ ביימעלע. דאָס ביימעלע האָט אַרויסגערוקט פּון דעם נידעריקן, געמויערטן פּאַרקענדל דאָס קעפל, און ווי אַ קינד, וואָס מען האָט פּאַרשפּאַרט אין שטוב, קוקט אַרויס פּון אַ פּאַרמאַכטן פענצמער, צופּלעמשענדיק דאָס נעזל צו דער שויב, — אַרויסגעקוקט צום גאַס. דאָס ביימל איז געשטאַנען, ווי אַן ערשט אָפּגעצוואַנגנס: קיין בלעמלעך האָט עס נאָך אַף די טונקלע צווייגן ניט געהאַט, נאָר דערפּאַר — איז דאָס געווען באַדעקט, ממש באַשאַטן אין דער סאַמע הויך מיט העל־ראַזיקע, הנעוודיק־ציטערדיקע און עפעס ווי קינדערישע בלימעלעך.

לאַנג איז עטל געשטאַנען און באַטראַכט מיט חידוש און אַנטציקונג אַט דאָס ביימל: — „אָט אַ בריה, — האָט זי זיך געטראַכט. קיין בלעמלעך נאָך ניטאָ אַף דעם, און בליט שוין אַף אַלע צווייגן, איצט נאָך, אין מיטן ווינטער; פּינט זיך אויס פּאַר דער וועלט מיט אַ פּריילעכער בשורה: אַט דאָרט, וווּ עס געפינט זיך איצט אַ צאַרט, העל־ראַזיק בלימעלע, — וועט שפּעטער זײַן אַ קליינע, אַ גרינע און מסוכן האַרטע פּערישקע. און נאָך שפּעטער, — אין מיטן זומער, ווען די געדיכט־באַבלעטערטע צווייגן וועלן

זיך שאקלען און שושקען אין הייסע באטאָגן — וועט די פּערישקע זיך אָנבלאָזן, ווערן קיילעכיק, גאָלדיק-ראַזיק, און זיך נעמען רויטלעך אַנטקעגן דער זון מיט אַ פּוביק, שעמעוודיק לאַכנדיקן בעקעלע..."

...אַרנינגעקומען אין שטוב, — האָט עטל געטראָפּן די מאַמען אין אַ זייער שלעכטער שטימונג; דער מאַמעס ברוגז, דערפאַר וואָס זי, עטל, האָט אַן אַ שום פאַרוואָס אויפגעהערט צו גיין אַהין, — צו דער פּרילן עליסאַ זיך לערנען שפּילן אַף דער פּיאַנע — איז געווען אַ לאַנגער, אַ פאַרביסענער, אַן אויסגעהאַלטענער ביז גאָר. ער איז געווען געדיכט אָנגעפיקעוועט מיט זיפּצן, מיט אָנצוהערענישן. — אפילו דורכגעוואָרפּן מיט אַ פּאַר קללות און עטלעכע פעטש. אָבער דער מאַמען האָט דאָס אַלץ ווינציקוואָס געהאַלפּן. עטל האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל געהאַט געזאָגט, אַז מער גייט זי ניט אַהין; זי וויל זיך ניט לערנען; — זי קען די פּיאַנע ניט אָנקוקן. זאָל מען זי שלאָגן, אַף שטיקער צערניסן — מיט איר טאָן וואָס מען וויל — זי גייט ניט, און שוין.

די מאַמע — זי איז געווען אויסער זיך. זי האָט אונטערגעשטעלט דעם „אַלטן הערש"; זי האָט אונטערגעשיקט איםען — אַז זי זאָל מיט עטלעך איבערריידן; זי האָט געבעטן מאַכלעך — אַז זי זאָל מיט דער „ווילדער מויד" — איינזעהן; גאָרניט האָט געהאַלפּן. איינמאָל אין אַן אויפדערנאַכט, ווען דער טאַטע איז געזעסן באַם טיש, אַרייניג געקוקט אין אַ ביכל, איז די מאַמע צוגעשטאַנען צו אים: — „פאַרוואָס שווינגט ער? ס'איז דאָך פּשוט עק וועלט; אַזא קליינס, אַזא גאָרניט, זאָל פירן באַ דער נאָז אַ גאַנצע וועלט, טאָן וואָס זי וויל? ... אַז די לערערקע האָט בפּירוש געזאָגט, אַז...\" דעמאָלט האָט דער טאַטע אויפגעהויבן די אויגן פון דעם ביכל און אַ זאָג געטאָן, זייער קלאָר, טרוקן און אָפּגעהאַקט:

— „זי וויל ניט, — דאַרף מען ניט. און לאָז שוין אַמאָל נעמען אַ סוף צו דער גאַנצער מעשה; עס קריכט שוין צוריק!\"

די מאַמע האָט זיך ניט געקאָנט גלויבן אירע אויערן; זי האָט אַ רגע אָנגעקוקט דעם טאַטן מיט אַן אָפּן מויל. עטל האָט שוין געד מינט: אָט הייבט זיך אָן איינע פון יענע הייסע קריגערייען, וואָס זי, עטל, קען זיי זייער גוט: דאָרט וועט אין איין שורה דורכגיין אַן דאָס, וואָס די מאַמע האָט זיך געמוזט שוידן מיט „אירע ליבע און טייערע"; און דאָס, פאַרוואָלגערט ווערן אין אַ ווילד לאַנד, צווישן ווילדע מענ-טשן\" — וואָס די מאַמע נוצט שוין כמעט קיינמאָל ניט, סידן — ווען עס קומען געסט פון „דער היים"; און דערנאָך — גייט שוין דרויב; קלייניקייטן: דאָס וואָס זי, שעה דעם שמריק-דרייערס טאַכטער, וואָס האָט געאַרבעט פאַרן זאוואָד פון דעם גראַף בראַניצקי אַליין, און גע-

פירט סחורה צום קאנטאָר, און זיך אַליין גערעכנט מיטן „אופראָור-ליאישטשע“, און איינמאָל גערעדט מיטן פּרויז אַליין, און ער האָט איר געטאָן אַ גלעט איבער דער באַק, און איר געשענקט אַ גאָלדן רענדל דרש-הגעשאַנק, — זי איז איבערגעקומען אַף „זיין אַ שמאַטע-קלייבערן אַזש אין אַרגענטינע...“ און דערנאָך — וויינט מען, און דערנאָך דער-לאַנגט מען ניט צום טיש, און דערנאָך...

נאָך דאָס מאָל האָט עטל געהאט אַ טעות: די מאַמע האָט ניט גע-בראַכט צו שגעפן „די ליבע און טייערע“ און ניט דעם גראַף בראַניצקין; זי האָט נאָר פאַרפרעסט די ליפּן, און מיט פאַרגאַסענע אויגן, נאָר אָן איין כּיפּ, — זיך גענומען צוריק צו דער אַרבעט. נאָר פּון דעמאָלט אָן האָט זי גענומען פירן אַ קאַנגן, שווערן און פאַרביסענעם ברוגז מיט בידד; מיטן טאַטן און מיט עטלען. און געפירט האָט זיך דאָס די מלחמה מיט אַלע מיטלען וואָס זי האָט נאָר געהאַט צו דער האַנט: זי האָט ניט געענטפערט, אַז מען האָט גערעדט צו איר; געשמיצט זיך מיט די טעלער און לעפּליגאַפּל, — ווען זי האָט דערלאַנגט צום טיש; ניט געקאכט די מאכנים, וואָס דער טאַטע האָט ליב, און דווקא זיך איינגעשפאַרט אַלע טאָג צו פרעגלען לעבער, — וואָס דער טאַטע האָט ניט געקענט אָנקוקן — אָבער, וואָס ער האָט, זיפצנדיק אין טעלער — אַלע טאָג אויפגעגעסן.

די מאַמע פּאָע זייער אָפּט פאַרגעסן צו צונויען אַ קנעפל דאָרט, וווּ מען האָט געדארפּט; און נאָך עפעס האָט זי צוגעטראכט, די מאַמע; אין יענעם אויפדערנאַכט, נאָך דעם קריגן זיך, ווען עטל איז אַריין אין צמער שלאָפן, האָט זי דערזען: די מאַמע האָט זיך אַוועקגעלייגט אַף אירס, אַף עטלס שמאָל אייזערן בעטל, און זיך דאָרט איינגעדרייט ווי אַ בייגל מיטן קאָפּ אונטערן קישן. עטל האָט זיך אַרומגעדרייט, אַרומגעדרייט — ביז דער טאַטע האָט איר געהייסן זיך אויסבעטן אַף אַ פּאַר בענקלעך. אַליין האָט ער זיך אַריינגעלייגט אין דעם גרויסן, צו גרויסן טאַפּלען בעט, — און עטל האָט דערנאָך לאַנג געהערט, ווי ער דרייט זיך, בורטשעט עפעס, קנאַקט די פינגער און זיפצט הויך אַף אַ קול.

אַזוי האָט די מאַמע ניט געקאָנט און געוואָלט מוחל זיין די באַליי-דיקונג, וואָס דער מאַן און די טאַכטער האָבן איר אָנגעמאָן: ניט צו-געלאָזט איר דעם נחת און דעם כבוד צו האָבן אַ קינד, אַ געבילדעטע, אַן איידעלע פּרינץ וואָס שפּילט אַף דער פּיאַנע. זי האָט זיך געפילט ווי אויסגעלאַכט, — די מאַמע, מיט איר קלייבן אַ סענט צו אַ סענט פּון די שמאַטעס אַף אַ פּיאַנע. פאַר פאַרדראָס האָט זי אפילו פאַרלוירן דעם חשק אָפּצוויצן גאַנצע באַטאָגן דאָרטן, אין דעם הילצערנעם קיבל און סאָרטירן די שמאַטעס; אַזוי, אַז איצט האָט עטל, נאָכן עסן,

ווען די מאמע איז גענאנגען זיך א ביסל צולייגן, — געדארפט ווידער אנטאן דעם אלטן פארטעך, און זיך אוועקשטעלן אין קיכל, צעוואשן די פאָר טעלער און אָפּרײַבן די פּאַרסאַזשעטע טעפּ מיט אש; די מאַמע, — כאַטש זי האָט קוים אויסגערעדט צו איר אַ פּאָר ווערטער, — האָט איר גאַנץ אָפּן און זייער שאַרף אַ זאַג געטאָן, אַז „זי האָט זי איצטער ניט וואָס צו פּאַנקעווען: קיין גילדערנע מצבה וועט זי, עטל, איר ניט שטעלן, און קיין קדיש זאָגן נאָך איר — אודאי ניט...“

...אַז עטל איז אַרײַנגעקומען אין צימער — האָט זי געטראָפּן די מאַמען אין אַ זייער שלעכטער שטימונג; זי האָט אוועקגעלייגט די ביכער מיט די העפטן אַף אַן אָרט, אויפּגעהאַנגען דעם ווײַסן פּאַרטעך אַף דער וואַנט, און ווי אלעמאָל, ווען זי קומט פּון שול — זיך אַרויסגעכאַפּט אַף אַ רגעלע אין „הויף“, — אַ קוק טאָן, וואָס הערט זיך נײַם. און זי האָט טאַקע געטראָפּן אַ שטיקל נײַם: די צוויי קליינע צימערלעך, וואָס אין דער הינטערשטער פּאַטיע, אָט די, וואָס האָבן ביידע איין קיכל, — און זײַנען אַ שטיק צײַט געשטאַנען לײַדיק, ווײַל קײנער האָט ניט געוואָלט דינגען „מיט אינאיינעם איין קיך“, — זײַנען איצט געווען פּאַרנומען. דורכגעגאַנגען איין מאָל און נאָכאַמאָל פּאַרביי די צימער-לעך, האָט זי געכאַפּט אַ קוק דורך די האַלב צוגעמאַכטע טירלעך; איר איז פּון דאָרט אַנטקעגנגעקומען אַ טומל, אַ געמיש פּון קינדערשע קולות, אַ גערעדערני פּון וויבערישע און מאַנסבילשע שטימעס, און אַ רוקן, אַ שטופּן פּון טישן און בענקלעך — אַ געוויינלעכער גערודער פּון מענטשן, נײַע שכנים פּון „הויף“, ווען זיי צײַען זיך אַרײַן אַהער. אָבער אין אָט דעם געוויינלעכן גערודער האָט זיך מיטאַמאָל דערהערט עפעס, וואָס איז געווען אַ שטיקל נײַם אין הויף: אַ קול האָט אַ זינג געטאָן, הויך און קלאָר אַף יודיש, עטלעכע זוערטער פּון אַ ליד, און באַלד האָבן די זעלבע מעללאָדיע אונטערגעכאַפּט נאָך אַ פּאָר שטימען; דאָס איז געווען אַ נײַם: אין „הויף“ האָט מען קיינמאָל ניט געזונגען אלע צוזאַמען. ס'האָט אפּשר עמעצער אונטערגעזונגען, שטיל, פּאַר זיך; אַ מאַמע, באַם פּאַרוויגן דאָס קינד; אַ פּרוי באַם צעוואַשן די טעלער, צי באַם פּוצן אַן אַלט קלייד, וואָס האָט צוזאַמען מיטן דינעם שטויב וואָס עס האָט אַרויסגעלאָזן פּון זיך, אויפּגעהויבן אַ ניגון — אַן אַלטן, ווי דאָס אַלטע קלייד, אַ דינעם און כּמעט פּאַרגעסענעם, וואָס מען האָט אים קוים־קוים געהערט, ווי מען האָט קוים געזען דעם דינעם שטויב וואָס האָט זיך אויפּגעהויבן פּון דעם אַלטן געוואַנט, פּון דעם אָפּגעטראָגענעם מלבוש.

זײַנען פּלעגט מען, פּאַרשטייט זיך, באַ צאַלקען אין דער סאַלע; דאָרט האָבן געזונגען אַ די לערן מיידלעך באַם טיש, אַ די אַרבעטער

בא די מאשינען. אָבער אפילו זיי האָבן ניט געזונגען אַלע אינאיינעם; איעדער פון זיי האָט זיך געזונגען זײַן איינן לידל, און אפילו ווען זיי האָבן געזונגען אַלע אינאיינעם איין ליד — אַלעמאַל דאָס אייגענע, — פון „דעם מינסטער, דעם מערדער, וואָס וואַרפט דיך פון דער אַרבעט אַרויס“, — האָט איעדער פון זיי געהאַט דערביי אַ מאָדנע פאַרקלערטע, אומעטיקע מינע אפן פנים: ניט פרוילעך איז זיי, ווייזט אויס, געווען דאָס דאָזיקע לידל צו זינגען...

נאָך קיינמאַל האָט אַ ליד ניט אזוי אַ קלינג געטאָן איבערן „הויף“ ווי דאָס איצטיקע זינגען וואָס איז געקומען פון דער הינטערשטער פּאַטיע. דאָס געזאַנג האָט עטלען אזוי פאַרחידישט, אז זי איז געבליבן שטיין פאַר די האַלב פאַרמאַכטע טירלעך און זיך ניט געקאַנט באַ שליסן, — אַרײַנגיין, צי ניט. תמיד, ווען אַ ניער שכן איז געקומען אין „הויף“ אַרײַן, — איז עטל, פאַרשטייט זיך, געווען די ערשטע זיך צו באַקענען מיט אים, מיט זײַן הוידגעזינט, — און איבערגעבן צו די איבעריקע שכנים וואָס דאָרט, באַ אים אין צימער טוט זיך; אָבער איצט האָט דאָס געזאַנג זי עפעס ווי פאַרהאַלטן באַ די טירלעך; דאָס געזאַנג האָט ווי אַ וואָרן געטאָן: דאָס זינגען שכנים, ניט ווי אַנדערע...

דער מאַמעס קול האָט זי אַ רופֿגעטאָן. האָט זי פאַרגעסן דעם געזאַנג, פאַרגעסן אין די נייע שכנים: אז די מאַמע רופֿט זי, הייסט עס — אויס מיטן לאַנגן, נורדעם ברוגז. אַרײַנגעלאָפֿן אין שטוב, האָט זי דערזען: די מאַמע האָט אוועקגעשטעלט אַף אַ בענקל אַ שיסל. דערביי, אַף דער ערד, אַ פולן טשיניק מיט הייסע וואַסער: זי גייט זי אויסצוואַגן, עטלען. פאַר די לעצטע טעג האָט די מאַמע אזוי ווי פאַרגעסן, אז זי דאַרף זי צוואַגן. נו, — דאָס איז אַ גוטער סימן. דער טאַטע זיצט באַם טיש, האַלט דאָס ברודערל אַף די הענט, שפּילט זיך מיט אים, לאַכט אַף אַ קול — ווידער אַ גוטער סימן.

די מאַמע האָט עטלען צעפלאַכטן די צעפּלעך, אָנגעבויגן דעם קאַפּ צו דער שיסל, — עטל האָט אָנגענומען פאַר ליב דאָס זייפֿן, דאָס רײַבן, דאָס, וואָס די מולײַנעס גייען אַרײַן אין די אויגן און מאַכן שיעור ניט בלינד — אַבי די מאַמע איז ווידער גוט מיט איר, מיטן טאַטן. און אַלץ איז ווי געווען — ווי עס דאַרף זײַן.

די מאַמע האָט געריבן עטלס קאַפּ מיט אַלע כוחות — ווען פון דער הינטערשטער פּאַטיע האָט זיך ווידער אַ טראַג געטאָן אַ געזאַנג, אַ שטאַרק, הויך און קלינגענוודיק געזאַנג פון מענער און פרויען־ שטימעס, אויסגעמישט אינאיינעם. די ווערטער זינגען קלאָר און דינט־ לעך דערגאַנגען אַהער, — מאָדנע דיטלעכע, נאָר פּרעמדע און אומ־ פאַרשטענדלעכע:

— „אין ענגלאנד איז דא א שטאָט לעסטער,
אין לאַנדאָן איז דאָ אזאָ סקווער,
אין סקווער שטייען טעגלעך דרײַ שוועסטער...“
עטל האָט אַ הויב־געטאָן דעם קאַפּ, פול מיט זיף־מולינעס,
קאָפּענדיק מיט וואַסער אַפּן פּאָל, און די פאַרחידושטע אויגן האָבן
געפּרעגט באַ דער מאַמען, מער ווי דאָס מויל:
— וואָס איז דאָס?

— דאָס איז די נייע שכנים, די צעצעליסטן — האָט די מאַמע
אָפּ עטלס שטומען פרעגן געענטפּערט.
אַז די מאַמע זאָל וויסן פּרײַער פאַר עטלען עפעס, וואָס האָט אַ שייכות
צו אַ נייעם שכן אַפּן „הויף“ — דאָס איז שוין געווען אַ גענוגע ניס.
נאָר עטלען איז איצט אין עפעס אַנדערש גענאַנגען:
— וואָס הייסט עס „צעצעליסטן“, און פאַרוואָס זינגען זיי, עפעס
אזוי, אין מיטן דרינגען?...
— ס'איז זיי פּרײַלעך אַפּן האַרצן, זינגען זיי... דערויף זינגען
זיי דאָך צעצעליסטן...

באַ עטלען האָט זיך אַרויסגעכאַפּט:
— און פאַרוואָס זינגען מיר ניט קיינמאָל, אַט אזוי?
— מיר זאָלן זײַן צעצעליסטן, וואָלטן מיר אויך געזונגען, מסתּמא...
איך זאָג דיר — ס'איז מיר אזוי פּרײַלעך אַפּן האַרצן — ניט נאָר
זינגען, — אַט שטעל איך זיך באַלד טאַנצן... כּוּיג אָן דעם קאַפּ, דו גיסט
מיר אָן אַ פּולן צימער מיט וואַסער... ערשט אָפּגעוואַשן דעם פּאָל...
דאָ איז דער טאַטע, ווי אַלעמאָל, געקומען עטלען צו הילף: זײַן קול,
אַ שטיקלס, נאָר פּונדעס־טוועגן אַ זייער שטאַרקס, האָט עפעס ווי אַ קלינג
געמאָן מיט דער זעלבער מעלאָדיע פּון דעם ליד, וואָס איז דערגאַנגען
פּון די הינטערשטע צימערלעך:

„...און אלע דרײַ שוועסטער פאַראַכטן,
די וועלט, און די שטאָט, און די גאַס...“

דער טאַטע האָט געזאָגט:

— חנה, ס'איז ניט קיין „צעצעליסטן“ — כ'האָב דיר שוין וויפּל
מאָל געזאָגט: „סאָציאַליסטן“ דאַרף מען זאָגן... דאָס איז אַן אַנדער
חברה; זיי זינגען אַנאַרכיסטן, שמועסט מען.

דאָ האָט שוין די מאַמע אַליין אָפּגעלאָזט עטלס קאַפּ אָפּ הפּקר,
ניט קוקנדיק אַפּן וואַסער מיט זיף, וואָס האָט אַראָפּגערוּנען אַפּן פּאָל:
— וואָס איז די נפּקא מינה?

— ס'איז שוין יאָ אַ נפּקא מינה, און אַ גרויסע, — האָט דעם
טאַטנס פנים געשמייכלט, און די גרויע אויגן האָבן געקוקט אָפּ דער

מאמען אין מיט ליבשאפט, אין מיט א קליין ביסעלע חוזק. — פונקט ווי זיי קוקן אף עטלען, ווען זיי פארשטייט ניט עפעס.

— סאציאליסטן — זינען איין זאך, און אנארכיסטן — עפעס אנדערש. ס'איז — ווי זאָל איך דיר אויסמאָלן? — ווי חסידים פון פאר-שיידענע רביים... נאָר דאָס איז גלאַט אַ פּרילעכע חברה — אָט די, וואָס האָבן זיך היינט אַרײַנגעקליבן אַהער. פּרײַע מענטשן — גלייבן ניט אין גאָט — אזוי זאָגן זיי; לעבן צווישן זיך לויט פּרײַער ליבע — אָן חופּה קדוּשין. און אין רוסלאַנד, — זעסטו, דאָרט האָבן אַנאָרכיסטן טאַקע זיך אָנגעזען: זיי האָבן געקעמפט קעגן צאַר, באַמבעס געוואָרפן, אַף דער תּלִּיה אפילו געגאַנגען פאַר זייערע אידעאַלן...

נאָר די מאַמע האָט שוין ניט געהערט. שוין באַ די ווערטער: „גלייבן ניט אין גאָט, אָן חופּה־קדוּשין...“ — האָט זי זיך ניט אינגער האַלטן, אָנגעבויגן זיך אָן אַ זינט, אויסגעשפיגן מיט חשק, אָפּגעווישט דאָס מויל, און אַ זאָנגעטאָן אַף דער גיך:

— מינע צרות אף זייער קאָפּ.

און זי האָט זיך ווידער אַ נעם־געטאָן צו עטלס קאָפּ, געזויפט, געריבן, און אַלעמאָל אונטערגעגאַסן פּריש היים וואָסער פונעם טשיניק.

...און אויסגעצוואַנגענע, אָן אויסגעקעמטע, מיט רויטע סטעננעלעך אין די פאַרפּלאַכטענע צעפעלעך, מיט אַ פּריש־אויסגעפּרעסט קליידעלע, האָט עטל, נאָכן צעוואַשן די טעלער אין קיכל, — זיך פּאַמעלעך דורכ־געשאַרט די פּעדערשטע פּאַטיע, פאַרבני די שורה קיכלעך, ווי די מאַמע האָט זיך ווידער געפּאַרעט באַ די זעק מיט שמאַטעס, און זיך צוגעשאַרט צו די הינטערשטע צימעלעך. געפילט האָט זי, ממש ווי עמעצער פירט באַ דער האַנט, אַ טונקל, אומקלאָר געפיל, אַ חשק, ניט אַריבערצוטראָגן, ווי אַ נאָגנדיקער הונגער; אָט דעם מין הונגער האָט ניט באַוויזן איינ־צושטילן און ניט אָפּצושוואַכן אפילו די מורא פאַר דער מאַמע; וואָרעם אויב די מאַמע האָט שוין אויסגעשפיגן, און דערצו נאָך אַ שעלט־געטאָן, — „מינע צרות אף זייער קאָפּ“, — מוז דאָרט זיין אַ זייער מיאוסע מעשה, און עטלען וועט מסתמא ניט אָפּלויפן גלאַטיק אָט דאָס גיין אַהין איצטער. נאָר מער ווי אַלי, מער ווי מורא פאַר דער מאַמע, — האָט אַריבערגעוויגן דער נאָגנדיקער חשק זיך צו דערוויסן וואָס דאָרט טוט זיך, דער עיקר, ווייל דער טאַטע האָט געהאַט אַ זאָג געטאָן:

— „אַ פּרילעכע חברה... רעוואָלוציאָנערן... וואָרפן באַמבעס...“

עטלען האָט זיך דערמאַנט, ווי מיט אַ פּאַר חדשים צוריק, — גיין, דאָס איז נאָך געווען אין מיטן זומער, מען האָט נאָך ניט אָנגעהויבן צו גיין אין שול — איז דער טאַטע איינמאָל געקומען פון גאָס אַ צעקאָכטער, אַרײַנגעפּאַלן אין שטוב, אזוי ווי אַ שטורמווינט וואָלט אים

ארינגערטראגן, און אף דער מאמעס אומריגן אויספרעגן זיך, גערעדט עפעס אומפארשטענדלעכע ווערטער:

— א רעוואָלוציע אין רוסלאַנד... דעם צאר אַראָפּגעוואָרפֿן...

די מאמע האָט דעמאָלט פריידיק אַ פאטש געמאָן זיך אין פארטעד מיט ביידע הענט:

— מיקאָלאָיעו! אַ דאַנק דיר, גאָטעניו! איצט וועט שוין אפשר נעמען אַ סוף צו דער מלחמה...

אַבער באלד האָט זי זיך צוריקגעכאַפט:

— יידן וועט היליה דערפון ניט שאַטן... עס זאָל נאָר ניט אויס-

גיין צו יידישע קעפּ...

דער טאטע האָט דעמאָלט שיעור ניט אַ הוקדנעטאָן אַף איר: ער האָט אַרומגעשפּאַנט אַ צעקאַכטער איבערן צימער, געקנאַקט מיט די פינגער, גערעדט צו זיך אליין — וועגן עפעס אַ קערענסקיין, און אַ „דומע“. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, אָנגעשטעלט אַף דער מאמען אַ פאָר פאַרטראָגענע אויגן און כמעט ווי אויסגעשריגן:

— יידענע! דאָרט קערן זיך וועלטן, עס טוט זיך חושך, — און

איר ליגט עפעס נאַרישקייטן אין זינען!

צי די מאמע האָט אַף דעם טאטן געהאַט פאַריבל פאַרן שרינען אַף איר — דאָס ווייסט ניט עטל; זי ווייסט נאָר, אז זי האָט ניט געקאַנט פאַרשטיין, וואָס נעמט ער זיך אזוי צום האַרצן — דער טאטע, און וואָס איז ער אזוי אויסער זיך; און ער — האָט אַלץ געהאַלטן אין איין אַרומשפּאַנען איבערן צימער, זיך קנאַקן די פינגער, זיך פירן מיט דער האַנט איבערן פנים, ווי ער וואָלט געגלעט עפעס אַ באָרד, און איינ-טענהן מיט זיך אליין:

— רוסלאַנד! זיך דערלעבט! אַ רעוואָלוציע!...

עטלען האָט, וואָס אַן אמת, זיך אויסגעוויזן אז דער טאטע זאַלצט עפעס איבער מיטן קאָכן זיך און אז אַ רעוואָלוציע איז וואָס? דאַרף מען זיך אזוי קאָכן?... און עטל האָט דעמאָלט אַ טראַכט געטאָן, קוקנדיק אָפּן טאַטן, — אז דער טאטע אירער — אזא גרויסער ווי ער איז, אַ קלוגער און אַ ווייסער, — ווערט נתפעל פון איעדער קלייניקייט. וואָרעם וואָס-וואָס — נאָר דאָס וואָרט „רעוואָלוציע“ איז עטלען געווען היימיש ביז גאָר: פון דער שול. אין שול האָט מען אַ נאַנץ קיילעכיק יאָר, און דער עיקר אין די חדשים מאַי און יולי, — געקנעלט מיט די קינדער וועגן דער רעוואָלוציע. און פון די אַלע יאָרן לערנען אין שול, איז באַ איר נאָך אַלץ פאַרבליבן דער זעלבער אינדרוק פון ערשטן מאָל, ווען די לערערקע האָט דערציילט וועגן דער מאַי רעוואָלוציע: דאָס איז אזאַ מיין זאָך, וואָס קומט פאַר אַף די גאַסן; עס רעגנט. — ווי אַף די ליטאַ-גראַפיעס וואָס הענגען אַף די קלאַס-ווענט; און מענטשן מיט מאָדנע

לענטעס און צילינדערס, מיט רעגן-שירמס אין די הענט, שטופן זיך ארום אן אלט-פרענקישער געבנידע, א גרויסע אזא, מיט אָפּגעקראַכענע ווענט, וואָס עס שוילט זיך פון זיי דער טינק און הויך-געוועלבעטע פענצ'ער, און ס'איז עפעס אין יום-טובדיק, אין אומעטיקלעך אַף דער נשמה... אין די שפעטערדיקע שול-יאָרן איז באַ עטלען דער געדאַנק וועגן „רעוואָלוציע“ — געוואָרן פאַרבונדן מיט איינעם, א זייער שיינעם מאָר מענט, וואָס די לערערקע פון דריטן גראַד, — די זייער שטשוּפּלע און זייער שעמעוודיקע יונגע לערערקע, וואָס לערנט דאָס צום ערשטן יאָר אין אַ שול נאָכן פאַרענדיקן נאַרמאַל-שול, — האָט פאַר די קינדער דערציילט:

„...צווישן די באַמענטלעך און באַצילינדערטע הערן, און די באַזאַנטיקטע און באַהענטשקעטע דאַמעס, וואָס האָבן זיך אַרומגעדרייט אונטערן דינעם רעגן, דעמאָלט, — צווישן עולם — שוואַרצע, מולאַטן, פרויען מיט קאָלירטע טיכער אַף די קעפּ און סתם מענטשן, — האָבן זיך געפונען צוויי יונגעלעך, אַן צילינדערס און אַן הענטשקעס, וואָס האָבן געטיילט איעדן איינעם, סײַ די דאַמעס מיט די זאַנטיקלעך, סײַ די מולאַטקעס מיט די ברייטע, קאָלירטע ספּאַדניצעס אַף די ברייטע קליבעס, — געטיילט איעדן, אָדער פשוט צוגעשפּיליעט אים צו דער ברוסט, שמאַלע, זינדענע סטענגעס פון צוויי קאָלירן: ווייס און העל בלוין; די העלע סטענגעס האָבן אין יענעם כמאַרנעם, רעגנדיקן טאָג — דערמאַנט אין אַ פּרישן בלויען הימל מיט ווייסינקע, קינדעריש-ליכטיקע וואָלכנדלעך וואָס שוועבן איבער אים... עטל האָט דאָס אַלץ געוואָלט זאָגן דעם טאַטן. זי האָט אים געוואָלט אויפקלערן — איינמאָל מעג זי דאָך אויך אים עפעס אויפקלערן — וואָס אַזוינס אַ רעוואָלוציע איז. אָבער דער טאַטע האָט זי ניט געהערט. ער האָט זי אפילו ניט געזען. ער איז אַרויס אַפן הויף — זיך טיילן מיט די שכנים, דער עיקר מיט זײַן גוטן פּריינט מעדינאַן, — מיט דער בשורה פון דער רעוואָלוציע, וואָס האָט ממש אַרויסגעשאָסן פון אים...

נאָר דאָס שענסטע פון דעם אַלעמען איז געווען דאָס, וואָס ניט נאָר דער טאַטע איז אַזוי נתפעל געוואָרן פון דער רעוואָלוציע וואָס אין דער טאַמעס רוסלאַנד: שכנים אין הויף האָבן פון דער בשורה גענומען טענהן צווישן זיך, רעדן אַף אַ קול און זיך שפאַרן. און אפילו מעדינאַן — וואָס איז אַן אַרגענטינער פון דור-דרורות, האָט זיך אויך געקאַכט, פונקט ווי דער טאַטע, זיך געהיצט און געפרייט זיך, געטיילט מיטן פינגער אין דער צײַטונג וואָס עמעצער האָט געבראַכט צו טראַגן, און געווען אויסער זיך, — גלייך עס גייט אים דאָ ווער-ווייסט-וויפּל צו פאַרלירן אָדער צו געווינען, אין דער דאָזיקער רעוואָלוציע וואָס אין דעם ווייטן רוסלאַנד, וואָס ער האָט אַף זײַן לעבן פאַר די אויגן ניט אָנגע-

קוקט... פון יענעם טאָג אָן האָט אין „הויף“ דאָס וואָרט „מלחמה“ צוביסלעך אָנגעהויבן צו פארלירן השיבות. דאָס הייסט — וועגן דער מלחמה האָט מען נאָך אַלץ גערעדט: „אז פאַר דער מלחמה אַ שטייגער, איז געווען גרינגער צו קויפן אַ נײַ טעפל, אַ גוטס, פון דײַטשלאַנד... אָדער — פאַר דער מלחמה זײַנען אַ פאַר שײַך נײַט געווען אַזוי בראַנד טײַער.“ אָבער דאָס אמתע פּלאַץ פון דער מלחמה האָט איצט פאַרנומען דאָס וואָרט „רעוואָלוציע“. און מיט דער צײַט — איז אויך דאָס וואָרט געוואָרן הײמיש, פשוט און טאָג־טעגלעך. די צײַטונגען — וואָס פון זײ האָט עטל, ווי אַלעמאָל, געדאַרפט איבערשרײַבן אַ זײַטל אין איר העפט אַרײַן אַף ייִדיש — דער טאַטע האָט דערויף נײַט פאַרזען אַ טאָג אפילו, איבערקוקנדיק דאָס העפטל באַנאַכט, ווי מײַד ער זאָל נײַט זײַן, — די צײַטונגען האָבן איצט אַלע טאָג געבראַכט ידיעות פון דער רעוואָלוציע. נאָר אַפן אָרט פון „העלזינגפאַרס“ ווי די טעלעגראַמעס פון דער מלחמה — זײַנען זײ איצט געקומען פון „שטאַקהאָלם“. און אַפן אָרט פון אונדערגעגאַנגענע סובמאַרינען און „געזונקענע“ שיפן, — האָבן זײ איצט דערציילט פון „הײזיקע דעבאַטן“ אין דער „דומע“; און וועגן אײנעם אַ „קערענסקײס“ רעדע, וואָס אַלע זײַנען זײ געווען אַלצײַנס לאַנגע, אַלצײַנס נודנע, און ענלעכע אײנע אַף דער אַנדערער — ווי אין מאַמע האָט זײ געהאַט. וועגן מאַכן אַ סוף צו דער מלחמה — ווי די מאַמע האָט געהאַפט פון דעם ערשטן טאָג וואָס דער טאַטע האָט געבראַכט די ידיעה פון דער רעוואָלוציע — האָט מען אין די צײַטונגען גאַרנײַט געשריבן. האָט די מאַמע באַלד פאַרלוירן דעם אינטערעס צו איר. אויך באַ די הויפּישע שכנים האָט די רעוואָלוציע פאַרלוירן צוביסלעך פון איר השיבות: גלײַך נאָכן ערשטן טומל האָט זיך אַיעדער אײנער אומד געקערט צו זײַנע טאָג־טעגלעכע, אײגענע דאַגות, און די שמועסן זײערע האָבן זיך ווידער געוויקלט אַרום דעם, — „אז צוקער איז מיט גאָלד צוגלײַך, אז אַף צו קריגן אַ קילאָ צוקער דאַרף מען אָפּשטיין אַף די פיס אין „קאַמיסאַריע“ — ווער־וויסן־זוויפל, און אז פון די הויזן, אָדער די כאַלאַטלעך, וואָס די ווייבער האָבן אהיים גענומען צו נײַען, — האָט מען שוין ווידער אַראָפּגעריסן אַ פאַר סענט פון טויז...“

דאָס אַלץ האָט זיך עטל געטראַכט, בשעת זי האָט זיך געשאַרט אַרום די ווענט צו די הינטערשטע פאַטיעס. זי האָט געוויסט, אז די מאַמע טאָר זי נײַט זען: זי, עטל, באַדאַרף נאָר זיצן איצטער באַ זי אין קיכל און איבערשרײַבן אין העפט פון דער צײַטונג די טעלעגראַמעס פון שטאַקהאָלם מיט די לאַנגע, נודנע רעדעס פון דעם „קערענסקײן“. אָבער זי האָט זיך נײַט געקאַנט העלפן; אין די אויערן האָבן געקלונגען דעם טאַטנס ווערטער:

„אַ פּרײלעכע חברה... באַמבעס... רעוואָלוציאַנערן...“ און געדאַכט

האָט זיך איר, אז דאָרט, אין די קליינע הינטערשטע צימערלעך, וועט זי געפינען אָט די „רעוואָלוציע“ וואָס אַלע האָבן גערעדט וועגן איר, וואָס דער טאַטע איז דאָס אזוי צעקאַכט געווען פון איר, וואָס די צייר טונגען שרײַבן וועגן איר — נאָר אַן אמתע, אַ לעבעדיקע, אַ רעוואָלוציע ציע אין דעם געשטאַלט פון מענטשן, ניט פון נודנע רעדעס: עפעס — אַף דער וואָר און ניט אַפן פאַפיר... און אָט די רעוואָלוציע וועט זי, עטל, איצט זען פון דער נאָענט, אָנרירן זי מיט דער האַנט... זי איז צוגעקומען צום ערשטן צימערל; דאָרט איז געווען טונקל און שטײַל. דערפאַר האָט זיך געטומלט אין דעם צווייטן צימערל. די טיר איז געשטאַנען האַלב אָפן. עטל האָט זי נאָר אַ ביסל אַ שטופּאַפּ געטאַן און דערזען:

באַם טיש, וואָס איז געשטאַנען צוגערוקט צו דער וואַנט, כדי אין צימער זאָל זײַן גרוימער, האָט אַ קליינע, אַ דאָרינקע פרוי, אַ יונגע נאָך, נאָר שוין אָן אַלע פאַדערשטע ציין, — געשניטן ברויט אַף דינע פּעַר ניצלעך און באַשמירט מיט פּאַווידלע. צוויי קליינע קינדער, אַ יונגעלע מיט אַ מיידלע, האָבן זיך געשפּילט אַפן פּאַל, און אַלע מאָל איז אַן אַנדערס אויפגעשטאַנען, צוגעגאַנגען צום טיש און געבעטן:

— „מאַמע, נאָך“.

אַ יונגערמאַן איז געלעגן אין די שיד אַפן פאַרבעטן בעט, און גע־לייענט אַ בוך. ער איז געלעגן — גלייך ווי ער וואָלט זיך דאָ געפונען איינער אַליין. איינער אַליין — ניט נאָר אין צימער, נאָר אַף דער גאַנצער וועלט. אַרום און אַרום — אַ געוואַלנער פון קליידער, כלים, בעטגעוואַנט און ביכער, ביכער, ביכער: קליינע, גרויסע, אַלטע, נײַע. אזוי פיל האָט נאָך עטל אַף איר לעבן ניט געזען. אַפן טיש איז געלעגן — נעבן דעם ברויט מיטן סלוי פּאַווידלע — אַ פידל אין אַ צעפּנטן פּוטליאר. איין וואַנט אין צימער האָט פאַרנומען אַ גרויסע, שנידערשע ניי־מאַשין, מיט אַ „קאַסטן“; אַף איר האָט זיך געוואַלנערט אַ „קישלע“ אַף צו פּרעסן אַרבל. אַ יונגערמאַן האָט געהאַלטן אַ פּוּם אַף אַ בענקל, געפּוצט מיט אַ בערשטל אַ שוך, און זיך אונטערגעזונגען מיט אַ זייער איינגענעמענער שטימע, וואָס אין איר האָט עטל דערקענט די זעלבע וואָס האָט פּרונער אַ זינג געטאַן וועגן „די דריי שוועסטער“. ער האָט געענדיקט פּוצן דעם שוך, אויסגעגלייכט די הויזן און געגאַנגען צום טיש, אַ נעם־געטאַן פון דאָרט אַ שטיק ברויט באַשמירט מיט פּאַווידלע, גענומען קניען, די יונגע פרוי וואָס אָן ציין האָט אים דערלאָנגט אַ מאַמע. אַף דער ערד, אויסגעצויגן פאַר זיך די קורצע, דיקלעכע, נאָר יונגע פּיס, איז געזעסן אַ דיקע, יונגע פרוי מיט זייער שיינע רויטע ליפּן און געדיכטע געקריזלטע בלאַנדע האָר; זי האָט געזויגן אַ פּיצל קינד, וואָס האָט נאָך פּיצל־ליאַלעדיקער אויסגעזען באַ איר גרויסער, ווייסער

ברוסט. די פרוי וואָס אָן ציין האָט איר צוגעטרָגן אַ מאַטע. די בלאַנדע האָט אויסגעזויגן די מאַטע, — די באַמביזשע האָט אַ קרעכץ-געטאָן צווישן אירע שיינע, רויטע ליפּן, — און איידער יענע האָט נאָך צינט געהאַט באַ איר צוצונעמען די מאַטע פון דער האַנט, האָט זי ווידער געפּנט דאָס קליינע, שיינע מויל און אַ מבול פון רייד האָט פון דאָרט אַ פּלייזגֶעטאַן; אַליין האָט זי זיך קיין ריר ניט געטאָן: זי האָט, ווייזט אויס, מורא געהאַט אויפצוּוועקן דאָס פּיצל קינד באַ איר ברוסט. נאָר קום אויסדרייענדיק דעם שיינ־געקרניזלטן קאָפּ צו דעם יונגנמאַן, וואָס איז געלעגן אָפּן בעט, האָט זי אין איין אָטעם אַרויסגעשאָסן:

— „סיאַמע, גיב נאָר אַ קוק, וווּ איז ערגעץ דאָס פּלייש־מילֶעכל, כ'האָב אָבער געוואָכט, אַז דאָס מילֶעכל וועט ניט סטינען — דער מאַמעס מילֶעכל געדאַרפט אַרײַנגלייגן דאָס מילֶעכל אין דער שיסל מיט גרעט, ניט אַרויפלייגן אויבן, פון דער גרינג... ראָזעקע, — טו נאָר אַרײַן נאָך אַ ביסל צוקער אין דער מאַטע — זי איז ביטער ווי גאַל... סיאַמע, — דאָס קינד האָט היינט ניט געהאַט דאָס מעגעקע, מען דאַרף אים מאַכן אַ קליסטירל. סיאַמע, זוך מיר אויס דאָס קדיסטירל, — ניט דאָס גרויסע, נאָר דאָס קליינע, דאָס גומענע, סיאַמע...“

עמל האָט אַף אַ רגע געמיינט: אָדער זי איז משוגע געוואָרן, אָדער אָט די מענטשן זײַנען משוגע, אָדער — דער טאַטע האָט שוין ווידער געמאַכט חוּק פון איר, — איר דערציילט אַ מעשה „פון אַ קו איז גע־פּוויגן איבערן דאָך און געלייגט אָן איי...“

וואָרעם — אַז מענטשן זאָלן, אַרײַנצוגענדיק זיך אין „הויה“ זייגן קינדער, טרינקען מאַטע, זוכן אַ פּלייש־מילֶעכל אָדער אַ קינדעריש קליס־טירל — דאָס איז געווען אַ געוויינלעכע, אָנגענומענע זאַך אין „הויה“. אָבער ווען איז דאָס גערעדט געוואָרן? באַ געוויינלעכע, טאַג־טעגלעכע מענטשן. אָבער אַט־אָדי? אָט די, וואָס דער טאַטע האָט געזאָגט: „אַז זיי גלייבן ניט אין גאָט, שלאָגן זיך מיטן צאַר, וואָרפּן באַמבעס און מאַכן רעוואָלוציעס?“ אַט־אָדי — און די רעוואָלוציע? ... וואָס קער זיך אָן די רעוואָלוציע — מיט זיי? ...

אָבער די מענטשן האָבן זיך אפילו אַף איר, אַף עטלען, ניט אומ־געקוקט; זיי האָבן זיך ווײַטער געטאָן איעדער זײַן זאַך, דאָס וויב־ל אָן ציין האָט געשמירט פּאַוידלע אַף ברויט, צוגעטרָגן איעדן אַ מאַטע, די קינדער האָבן זיך געשפּילט אָפּן פּאַל, דער יונגערמאַן מיט דער שיינער שטימע האָט זיך גענומען אויסבינדן פאַרן שפּיגל אַ ברייט־לעבן, שוואַרצן קראַנצ, וואָס האָט אים זייער געפּאַסט צו זײַן ווייטן פנים מיט די שוואַרצע ברעמען; און יענער, וואָס אָפּן בעט, איז זיך ווײַטער געלעגן, אַרײַנגעקוקט אינעם ביכל, — גלײַך ווי דאָ אין צימער וואָלט געווען זייער שטיל, און ער איז דאָ איינער אַליין אינעם צימער — איינער אַליין אַף דער וועלט.

XVI

ביכער

זונטיק באטאָגן; כמעט אלע שכנים פון „הויף“ שלאָפן באַ זיך אין די טונקל־פארמאכטע צימערן, באַ אַראָפּגעלאָזטע שטרויענע ראָלעטן. אפילו דאָס קלוינוואַרג — אָדער עס כאַפט אויך אַ דרימל, נאָכ־דעם ווי די מאַמעס האָבן זיך גוט אָנגעהאַרעוועט מיט זיי, אָנגעשריגן און אפילו אָנגעפאַטשט, — „אַז קינדער זאָלן וויסן דרך ארץ, ווען דער טאַטע איז איין טאָג אין דער וואַך דאָ אין דער היים, און וויל זיך אויסרוען...“ אָדער זיי, די קינדער, לאָזן אויס אַלע זייערע טומלדיקע כוהות אַף דער גאַס, באַס אַרומבריקען, צעהיצטע און פאַרפלאַמטע מיט דער שמאַטעדיקער פּילקע.

דער „הויף“ איז מנוחהדיק־שטייל און זונטידיק אינגעדרימלט. אַ כמעט זומערדיקע היץ צעפּרונעט שוין די הויף־שטיינער, און עס גלוםט זיך שוין צו זוכן דעם שאַטן, וואָס לייגט זיך אויס באַ די ווענט, כאַטש ער איז אַ פּיכטער און אַ טוכלער.

אַף ביידע פּאַטיעס, — די פּעדערשטע און די הינטערשטע, — זעט מען נאָר זיך אַרומדרייען אַ פּאַר קעץ; זיי שאַרן זיך בלאַהר־ידיק באַ די ווענט, ריניבן זיך אָן אַ וואַנט פון אַ הילצערן קיכל, טאַמער וועט זיך עפעס מאַכן — דערנאָך ווערט זיי דאָס אויך נימאס, צינען זיי זיך נאָר אויס אין מיטן הויף, אַף די קילע שטיינער, און דרימלען מיט אַ שטייל קעציש גרימעניש אין די בייכער, וואָס דערגייט זיי אַזש ביז צו די וואַנצעס אַרויף. אין אַזעלכע פּאַלן האָט עטל ליב, נאָכן אויפּרוימען דאָס קיכל, זיך אַוועקצוועצן אין יענעם ווינטן ווינקל פון הויף, וווּ עס זיינען אַמאָל געשטאַנען אַלפּאַנסינעס פּאַר וואַזאַנעס; פון זיי איז נאָר לעבן־געבליבן די פּאַריתומטע „מוטער־וואַלד“, וואָס פּאַרשמעקט מיט אירע קרעם־קאָלירטע, הנעוודיק־שמאַלע קריגעלעך די הינטערשטע פּאַר טיע, באַדעקט מיט אירע צווינגן און צווייט די אָפּגעלופעטע וואַנט וואָס שפּאַרט זי אונטער, און באַשייט מיט די געליגעוואָרענע, אַראָפּגעפּאַלענע בלימעלעך די הויף־שטיינער אַרום זיך.

אויך דאָס אַרומגעצופּטע פּינג־ביימל שטייט דאָרטן, אין דער הינטערשטער פּאַטיע, און איבערן קאַפּ פּלעכטן זיך די אויסגעקרוּמטע, פּאַרקנופּטע צווינגן פון דעם ווינשטאַק וואָס ציט אויס זיינע אָדערדיקע

הענט איבערן גאנצן הינטערשטן הויף, — ווי בעטנדיק מען זאָל זיך מרהם זיין אָף זיינע אַלטע יאָרן און אויפהערן מאַמקען פֿון אים אַלע יאָר די פּאָר בינטלעך פּאַרדאַרטע, טונקעלע, נאָר זיסע „וואַנצן־ווייני טרויבן“.

דאָרט, אין יענעם הויף־ווינקל, האָט עטל ליב צו זיצן איינע אַליין און לייענען אַ ביכל. דעמאָלט איז זי זיכער, אַז קיינער וועט איר ניט קומען שטערן; ניט קיין גוטמוטיקע שכנה, וואָס וועט זיך נעמען זאָרגן פאַר איר: — „ביו וואַנען איז דער שיעור צו לייענען?... זי וועט זיך די ראייה איבערפירן, און עס קען טאַקע צום קאַפּ אויך שאַטן...“

ניט דער טאַטע, ניט די מאַמע וועלן אַהער קומען; דער טאַטע — האָט זי געוויסט, — שלאָפט איצט געשמאַק נאָך דעם כמעט יום־טובֿ־דיקן, זונטיקדיקן מיטיק: ער שלאָפט זיך אויס פאַר אַ גאַנצער וואָך, ווען ער שלעפט אָף זיך די שווערע זעק מיט שמאַטעס, וואָס בייגן אים אַראָפּ אונטער זיך, כמעט ביו צו דער ערד.

אייד די מאַמע שלאָפט איצט. זי האָט זיך ביסלעכווייז צוגעוויינט, די מאַמע, אַז דער זונטיקדיקער נאָכמיטיק דאָ אין „הויף“, — זאָל כאַטש אָף וויפּל־ניט־איז ענלעך זיין צו די שבתדיקע בייטאָגן דאָרט, אין דער „היים“: אַז ניט שבת, זאָל שוין זיין זונטיק, — אָבער איין טאָג אין דער וואָך מוז דאָך אַ מענטש רוען; „אפילו דער סמבטיון רוט דאָך אויך איין טאָג אין דער וואָך...“ — אזוי פלעג די מאַמע זאָגן, און אַרויסשיקן עטלען אָפּן הויף, זיך אַ ביסל שפּילן.

אין אַזעלכע זונטיקדיקע בייטאָגן פלעג עטל, אָן שום מורא, זיך קענען אַוועקזעצן דאָרט, אין „איר“ ווינקל, וואָס אין דער הינטערשטער פּאַר טיע. דאָרט, אונטער דער שמעקנדיקער „מוטער־וואַלד“, נעבן דעם אַרומגעצוימטן פּינג־ביימל, האָט זי געקאָנט שעהן־לאַנג לייענען די פאַרנעלטע און צעפּליקטע ביכלעך וואָס בערל האָט איר געליען. אַנדערע פֿון זיי האָט זי שוין אפילו געלייענט צו עטלעכע מאָל; זי האָט זיי שוין נעקאָנט אָף אויסנווייניק: ניט זעלטן פלעג איר איינפאַלן, זיצנדיק אַזוי, צו פאַרמאַכן דאָס ביכל, צושליסן פעסט די אויגן, און ציען באַ זיך אין קאַפּ ווייטער דעם פּאָדיום פֿון דער געשיכטע וואָס אינעם ביכל. אָדער גאָר: זי מאָלט זיך אויס אַ סוף, גאָר אַן אַנדערן פֿון דעם, וואָס אין דעם ביכל ווערט דערציילט, אַן אַנדערש מאָל: קיין סוף וועט אינגאַנצן ניט זיין — וואָס דאַרף עפעס צו דער מעשה נעמען אַ סוף? מען קען דאָך די זעלבע מענטשן פירן ווייטער און ווייטער, און מיט זיי זאָל זיך טרעפּן אַלץ נייַע און נייַע זאַכן, — אַ שטייגער... —

פֿון איר חלום האָט איר אַרויסגעשלאָגן אַ קול פֿון אַ מענטשן, — אַ קול אַ גאַנץ ווייכס און געשמאַק, כמעט אַ גלעטנדיקס, וואָס האָט האַרט נעבן איר אַ פּרעג־געטאָן:

— וואָס לייענט עפעס אזא מיידעלע?

איידער זי האָט נאָך געעפנט די אויגן — האָט עטל דאָס ערשטע צוגעדריקט דאָס ביכל צו זיך און געוואָלט אַנטלויפן. ניט געווען באַ איר קיין ערגערע זאָך, ווי אז עמעצער זאָל זי פרעגן אין אזעלכע מינוטן: דאָס אַליין, וואָס זי לייענט, איז שוין אויך גענוג. אָבער דאָס, וואָס עמעצער קען זי טרעפן, בעת זי זיצט אזוי, מיט פאַרמאכטע אויגן, אַ פאַרטראַגענע אין איר וועלט פון די ביכלעך, — דאָס איז געווען, ווי עמעצער זאָל זי זען זיצן אַ נאַקעטע. דעמאָלט האָט זיך איר געגלוסט אַנטלויפן פון יענעם מיט זינע נאַרישעוואַטע קשיות, — אַנטלויפן אזוי, נאָך מיט פאַרמאכטע אויגן, ניט אָנקוקנדיק אפילו יענעם, — דעם וואָס האָט זי אזוי „געכאַפט“.

אַנטלויפן איז שוין ניט געווען ווי אזוי. און דאָס ביכל באַהאַלטן — אויך ניט. נעבן איר איז געשטאַנען יענער, אָט דער דינער שמאַל-פנימדיקער יונגערמאַן, וואָס איז דעמאָלט, ווען זיי האָבן זיך אַהער אין הויף אַרבייטגעצויגן, געלעגן אַפן בעט אין די שייך און געלייענט אַ ביכל, ווען אין שטוב איז נאָך געשטאַנען דער גאַנצער „הקדש“ פון דעם אַריבערזיען זיך. אָט יענער, וועמען דאָס דיקע ווייבל האָט גערופן: „סיאַמע“. עטל האָט אַליין ניט געוויסט פאַרוואָס — נאָר פאַר אָט דעם יונגערמאַן האָט זי זיך געשעמט מער, ווי פאַר וועמען ניט איז פון דעם „הויף“, — אויב זי האָט זיך פאַר עמעצן געשעמט. זי האָט איינמאָל אַ קוק געטאָן אין זיין פנים, אזוי ווי זי פלעג קוקן אַף אַ מענטשן, — די מאַמע פלעג זאָגן, אז זי „עסט אַ מענטשן מיט די אויגן“ — און איר האָט זיך אויסגעדאַכט, אז ער איז מאָדנע ענלעך צום העלפאַנט-ביינערנעם יעזוס וואָס איז אַמאָל געהאַנגען איבער אַלפאַנסניעס בעט: דער געקרייציקטער יעזוס מיט דעם דערנערקרוין אַפן פאַרבלוטיקטן קאַפּ... פון דעמאָלט אָן האָט עטל אָט דעם יונגערמאַן אויסגעמיטן: אין זי האָט פאַר אים מורא געהאַט, נאָר מער ווי אַליין, האָט זי זיך געשעמט פאַר אים מיט אַ מאָדנער, נאָך קיינמאָל ניט געפילטער שעמעוודיקייט. דער יונגערמאַן האָט אויסגעצויגן די האַנט נאָכן ביכל. עטל האָט זיך נאָך אַף אַ רגע אַ שלאָגגעטאָן מיט דער דעה: גיבן, צי ניט? ... אָבער זי האָט זיך דערמאָנט ווי ער איז דעמאָלט געלעגן מיט דער דינער נאָן פאַרוקט אין דעם ביכל, זיך דערמאָנט אָן די אַלע ביכער, — גרויסע, קליינע, נאָר פיצעלעך, וואָס האָבן אָנגעפילט דאָס צימער, און באַשלאָסן: — יאָ, אים מעג מען דאָס געטרויען.

זי האָט אויסגעצויגן די האַנט, אים דערלאָנגט, ניט קוקנדיק אַף אים, דאָס האַלבצעפליקטע, פאַרגעלטע ביכל. דער יונגערמאַן האָט דאָס גענומען, אַ בלעטער-געטאָן פון דער גרינג, געכאַפט אַ קוק אַפן ערשטן זימל, — קיין שער-בלאַט איז ניט געווען; כמעט באַ אַלע

ביכלעך בערלס, האָט געפעלט די שער־בלאַט, און באַ אנדערע, — אפילו די ערשטע זימלעך. עטל האָט געוואַרט: אָט וועט ער איר נעמען שטעלן די געוויינלעכע פראַגעס: — „וואָס איז דאָס פאַר אַ ביכל? ... צו וואָס לייענט זי דאָס? ... ווי האָט זי דאָס גענומען? ...“ נאָר דער יונגערמאַן האָט נאָר מיט צוויי שפיציקע פינגער איר דערלאָנגט דאָס ביכל צוריק, און קורץ און שאַרף אַ זאָנגעמאַן:

— „פאַסקודסטווע.“

— וואָס? — האָט עטל איבערגעפרעגט, מיינענדיק, אז זי האָט ניט גוט געהערט.

— ס'אָ פאַסקודסטווע. — האָט דער יונגערמאַן איבערגעזחזרט רויק און אָן שום כעס, אָן אַ סימן, אז ער זאָל זיך וועלן ביווערן, אָדער קריגן מיט איר. אַ שטייגער, ווי עמעצער גיט יענעם אָפּ אַ זייגער, זאָנגדיק דערבײַ:

— ער גייט ניט.

און ער איז אוועקגעגאַנגען.

עטל האָט מורא געהאַט איבערצופּרעגן — ס'איז שוין ניט געווען באַ וועמען אויך. נאָר אינגאַנצן איז זי געבליבן זיצן, ווי אַן אָפּגעצוואַך גענע. אַזוינס האָט זיך נאָך מײַט איר קיינמאָל ניט געטראָפּן. שלעכט איז געווען דאָס, וואָס דער יונגערמאַן האָט אַזוי שאַרף אַ זאָנגעמאַן וועגן איר ביכל; אָבער נאָך ערגער איז געווען דאָס, — וואָס ס'איז ניט געווען באַ וועמען זיך צו דערפרעגן, וואָס האָט ער אַזוינס געמיינט: ס'איז פשוט ניט געווען מיט וועמען צו ריידן.

לאַנג איז נאָך עטל געזעסן אַזוי אין דעם ווייטן הויף־ווינקל און ניט געוונסט וואָס צו טאָן: ס'איז אויסגעקומען, אז לייענען ווייטער — איז שוין פשוט אַ בויען פאַר זיך אַליין... אויסזוכן, ווידער, דעם יונגער מאַן, צוגיין צו אים און באַ אים אַ פרעגטאָן:

— וואָס האָט איר געמיינט?

דערויף האָט אפילו באַ עטלען — דער גרעסטער עזות־פנים אָפּן „הויף“, — ניט געקלעקט קיין מוט. און ווידער: ווי גייט מען עס פּלוצים צו צו אַ „גרויסן“ און, מען נעמט מיט אים רעדן פון ביכלעך? ... פון איר צעטראַגנקייט האָט איר ווידער אַרויסגערופּן אַ קול — דודס קול, וואָס האָט, ווי שטענדיק גערעדט שטיל אַ קאפּעלע פאַרשלאָפּן:

— וואָס מוסטו, עטל? ... דו זיצט נאָר דאָ, און איך האָב געמיינט... עטל האָט זייער ליב געהאַט צו דערציילן פאַר דודן דאָס וואָס זי האָט אין די האַל־צעפּליקטע ביכלעך געלייענט; אויב זי האָט בכלל מיט עמעצן גערעדט פון די ביכלעך — איז דאָס נאָר געווען מיט איין

מענטשן אף דער וועלט — מיט דודן. זי האָט ליב געהאַט צו זען ווי שוין ער חידושט זיך אַף דעם, וואָס זי דערציילט אים; בשעת זי רעדט ווערן זיינע בלוילעך־אַפגעקראַכענע אויגן ווי צעשווימען, ער עפנט צו־ביסלעך דאָס מויל, און די ליפּן הייבן אָן פאַמעלעך זיך צו באַוועגן, ווי זיי וואָלטן נאָכגעזאָגט איעדעס וואָרט וואָס זי, עטל, רעדט אַרויס; אָדער — ווי ער וואָלט די ווערמער אַראָפּגעלייענט פון אַירע ליפּן. אָבער איצטער, קוקנדיק אַף דודס אַ קאַפּעלע פאַרשלאָפענע בלוילעכע אויגן, אַף דעם גאַנצן געשמעל זיינעם, ווי ער קוקט עס אזוי נעבעכדיק אַף איר, ווי ער וואָלט פון איר געבעטן עפעס, געוואַרט אַף עפעס, — האָט איר אָנגעכאַפט מיטאַמאָל אַ פאַרדראָם, — ניט צו וויסן, אַף דודן, אַף יענעם יונגמאַן, וואָס האָט איר ביכל עפעס אזוי צו גאַרניט געמאַכט, — צי אַף זיך אַליין; און זי האָט מיטן גאַנצן אימפעט זיך געטאָן אַ שטעל־אויף, זיך פון דודן אָפּגעשאַקלט, ווי זי פלעגט אָפּשאַקלען אַ מוראַשקע וואָס איז אַף איר געפאַלן פונעם פינגל־ביימל:

— אַי, טשעפע זיך אָפּ פון מיר...

און זיך מיטן ביכל אונטערן אָרעם אַ לאָזגעטאָן צו דער פּעדער־שטער פּאַטיע. דאָרט האָט אַף איר געוואַרט אַ ניס, און ניט זייער קיין פריילעכס: דער טאַטע איז שוין געהאַט אויפגעשטאַנען. — זי איז זיך, וויינט אויס, היינטיקס מאָל צופיל פאַרעסן דאָרטן, נעבן דעם פינגל־ביימל; און ניט נאָר וואָס דער טאַטע איז שוין געהאַט אויפגע־שטאַנען: ער איז געזעסן אין הויף, אַף אַ שטרויען־בענקעלע, געטרונקען אַ מאַטע, און געשמועסט מיט יענעם יונגמאַן, וואָס מען רופט אים „סיאַמע“.

אַף אזא צרה האָט זיך עטל ניט געריכט. און גאָר ביטער איז איר געוואָרן, ווען בעת זיי האָבן זי דערזען אַרויסקומענדיק פון דער הינד־טערשטער פּאַטיע מיטן ביכל אונטערן אָרעם — פאַר צרות האָט זי גאָר פאַרגעסן דאָס צו פאַרשמעקן ערגעץ — האָבן זיי ביידע אויפגעהערט צו שמועסן און זי שווינגנדיקערהייט אָנגעקוקט — ביידע מיטאַמאָל.

באַ עטלען האָט זיך עפעס אַ לאָז־אַראָפּגעטאָן פון האַרץ־גריבעלע און עס איז איר הויף געוואָרן אונטערן האַרצן, ווען דער טאַטע האָט זי אַ דור־געטאָן מיט אַ שטיף, נאָר שטרענג קול:

— קום נאָר אַהער.

צוגעגאַנגען, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ. איין אויער האָט מיט אַמאָל גענומען פייערן באַ איר, ווי ער וואָלט שוין באַצייטנס געפילט אַף זיך דעם טאַטנס האַנט, — נאָר דער טאַטע האָט נאָר אַ נעם־געטאָן פון איר דאָס ביכל, און מיט צוויי פינגער, פונקט ווי דער סיאַמע, פריער, — דאָס אַ בלעטער־געטאָן פון דער גרינג, דערנאָך, ווידער אזוי שטיף, אַ פּרעג־געטאָן:

— ווו האסטו דאָס גענומען?

— בא בערלען.

דער טאטע האָט גאָרניט געזאָגט. געהאַלטן אַ רגע דאָס ביכל אין דער האַנט, — עטל האָט זיך שוין קוים געקאָנט דערוואַרטן, — זאָל שוין זײַן וואָס עס ווילט זיך, אָבער גיכער, — דערנאָך האָט ער אַ זאָג געטאָן, דער טאטע:

— גיי, די מאמע רופט דיך דאָרט.

...העט פאַרנאַכט-צו, ווען באַ עטלען האָט שוין געהאַט אינגאַנצן נאָכגעלאָזט דער קנופּ פון אונטערן האַרץ-גריבעלע — דער טאטע, ניט נאָר וואָס ער האָט זי ניט געטשעפעט, נאָר ער האָט אפילו פאַר דער מאמען ניט דערמאָנט וועגן דער מעשה מיטן ביכל, — איז זי, שוין אינגאַנצן אַ באַרויקטע, ווידער פאַרנאַנגען אַהין, אין דער הינטערשטער פּאַטיע. איצט האָט זי שוין ניט אַזוי מורא געהאַט ווי בעת זי איז אַהין גענאַנגען צום ערשטן מאל; פון דאָרט האָט זיך ווידער געלאָזט הערן דאָס געזאָג פון לידער, וואָס מענטשן זינגען אַלע אינאיינעם, איז זי פאַר-גאַנגען צו צום טירל פון דעם לעצטן צימערל, און זיך געישובט — אַריינגיין, צי גיט. זי האָט געפילט, אז זי האָט שוין כמעט אַ שטיקל שייכות מיט די מענטשן דאָרטן; דער דאַרער יונגערמאַן, — ערשטנס, האָט ער שוין גערעדט מיטן טאַטן אירן, צווייטנס, — האָט זי געפילט ווי עפעס ציט זי צו אים: עפעס אַן אומקלאָר און טונקל געפיל, — אז דווקא באַ אים וועט זי געפינען אַן ענטפער אַף אַ סך זאַכן; און ווידער: ער האָט זי אַזוי ווי אָפגעגאַסן מיט קאַלט וואַסער — זי מיטן ביכל אירן — אפשר וועט ער איר פאַרט קלאָר מאַכן — וואָס האָט ער געמיינט פריער, ווען ער האָט געזאָגט אַף דעם: — „פאַסקודסטווע“? ... דאָס טירל האָט זיך געטאָן אַן עפן-אויף: דאָס קליינע, דאַרע ווייבל וואָס אָן ציין, — איצט האָט זי שוין געוואַסט, אַז מען רופט זי ראָזע, און דער מאַן אירער, — דאָס איז דער שיינער, שוואַרץ-ברעמיקער יונגערמאַן וואָס זינגט העכער און שענער פון אַלע, — דאָס ווייבל איז אַרויס מיט דער מאטע אין די הענט, אַרויסוואַרפן די זשערבע. זי איז דורכגעגאַנגען פאַרבי עטלען, — געלאָזט אָפן דאָס טירל און אין גאַנג אַ זאָג געטאָן:

— וואָס שטייסטו באַ דער טיר? ... קום אַריין, מען וועט דיך ניט

אַפּבניסן! ...

אַריינגעגאַנגען, האָט עטל דערזען:

צו די היימישע — איז צוגעקומען נייע מענטשן — טאַקע געסט, אפנים. אָבער עפעס גאָרניט קיין געסט ווי די, וואָס קומען אַמאָל צו טאַטע-מאַמע: זיי, דער מאַמעס געסט, אַז זיי קומען, זיצן זיי זייער לייטיש באַם טיש, טרינקען טיי מיט אינגעמאַכטס, — מען דאַרף זיי

פרנער בעטן, און טאקע עטלעכע מאָל, אז „זיי זאָלן זיך צורוקן צום טיש און נעמען עפעס אין מויל אַרײַן“. דערנאָך רעדט מען, פונקט אזוי שטיל און לײַטיש, וועגן דעם, אז דער זומער איז געווען אַ זייער הייסער, אז די קינדער ווילן ניט עסן, — „אַמעריקאַנער קינדער“... וואָרעם באַ „אונדז“, „אין דער היים“... און וועגן דעם, אז קליידלעך וועט מען היינט טיסק יאָר טראָגן מיט שליאַרקעלעך פון פאַרנט, ניט פון הינטן, און מען וועט אפשר אינגאַנצן אויפהערן טראָגן גארסעטן — אַ ריינער משוגעת!... די מענער זיצן זיך באַזונדער, רעדן וועגן פרנסה, וואָס איז גע- שלאָגן, אָדער שפּילן אַ שאַך אָדער אַ דאָמינאָ.

אָבער אָט די געסט — אָט-אָדאָ — זיי פירן זיך בכלל ניט אויף זוי קיין געסט: זיי זיצן צעוואָרפן איבערן צימער, אָנגעוואַלנערט אַפן בעט, רײַטנדיק אַף די בענקלעך. זיי זיצן, — און הערן זיך צו צו דעם, וואָס איינער, טאָקע דער שוואַרצברעמיקער יונגערמאַן, וואָס מען רופט אים „אַבראַם“, — ניט אבראָם, נאָר „אַבראַם“, — לײַענט פון עפעס אַ צענויפגענייטן העפט. לײַענען לײַענט ער אויך ניט ווי אַלע מענטשן; ער בײַט אַלע ווילע די שטימע, — רעדט, — אָט ווי אַ מאַן, — אָט ווי אַ פרוי; אָט בײַזערט ער זיך כלומרשט, ווי ער וואַלט עמעצן געסטראַשעט, — און אָט בעט ער זיך. ווען ער האָט געזאָגט: — „מאדלען, מיט אַ צאַרטער שטימע: — אָבער דזשאַן, פאַרשטיי מיך...“

האָט עטל אַ טראַכט געטאָן, אז פונדעסטוועגן, עפעס אַ קלעפּקע אין קאָפּ פעלט זיי פאַרט, אָט די מענטשן, אויב זיי קענען זיך אוועקזעצן אין מיטן דרינען און זיך מאַכן נאַריש... אָבער זי איז ווייטער געשטאַ- נען באַ דער טיר, מורא געהאַט צו אָטעמען, — אז זיי זאָלן זיך ניט כאַפן און איר הייסן אַרויסגיין. נאָר קיינער האָט זיך סײַרוויסן אַף איר ניט אומגעקוקט. דער יונגערמאַן האָט ווייטער געלײַענט, — אָט בעט- דיך, אָט בײַזערנדיק זיך, אָט סטראַשענדיק עמעצן. ווען ער האָט זיך אָפגעשטעלט, — האָט זיך איינער, מיט זייער לאַנגע און שימערע האָר, און אַ מאַדנעם לײַווענטענעם רעקל און לײַווענטענע שײך מיט הילצערנע זווילן — אַ הויבגעטאָ, פון בענקל, אַף וועלכן ער איז געזעסן רײַטנדיק, און פאַרשאַרנדיק זיך די לאַנגע האָר, וואָס זיינען אים אַראָפגעפאַלן אין די אויגן, זיך אַ כאַפגעטאָן רעדן, אוועקשפאַנענדיק איבערן צימער: — אַ שטאַרקע פּיעסע. נו, — מיראַבא, — מען ווייסט דאָך... מען וועט זי דאַרפן אוועקשטעלן אזוי... גוט אינשטודירן די ראָלן...

דאָ האָט אים איבערגעריסן איינער, זייער אַ נידעריקער בחור, מיט אַלערליי בײַלן און פרישטשעס אַפן ברייטן, געלבלעכן פנים: — דאָ גייט ניט אין דעם שפּילן. דאָ גייט אין פאַרשטיין די פּיעסע: אין איר גוואַלדיקן אויפרייסנדיקן, אַניטאַטאָרישן פאַרנעם. איך מײן...

איך מײן, אז וויכטיק איז דאָ די פּראָבלעם פון אינדיוויד... דער יחיד...
איך מײן...

דאָ האָט ווידער איבערגעדיסן איינער: דווקא אָט דער סיאָמע, — ער
האָט שטיף, אָבער מיט אַן אומצופרידענער מינע געזאָגט, ניט קוקנדיק
צו אים:

— וואָס גייט מיך אָן, וואָס דו מיינסט? דו האַלטסט, אפנים, אז
די וועלט שטייט מיט אַן אינגעהאלטענעם אָטעם, מיט אַן אָפן מויל און
און וואָרט — זי דאַרף גויטיק האָבן דינן מיינונג? ...
דער בחור מיט די בילן אָפן פנים איז זייער רויט געוואָרן. ער
האָט אויפגעעפנט דאָס מויל, ווי אַף סיאָמען אָפצובאָדן, נאָר זיך מיט
געווען, און זיך צוריק אַ זעץ־אוועק געמאָן אָפן בענקל, — ווידער
רײטנדיק.

סיאָמען האָט אָפגעענטפערט דווקא אָט יענער, וואָס אינעם לײוונ-
טענעם רעקל: ער איז אויפגעשפרונגען, ווי אַ געביסענער און אָנגעפאַלן
אַף אים, ווי אים דורס צו זײן:

— דו זאָג מיר נאָר בעסער, סיאָמע, וואָס איז די מעשה, וואָס לעצטנס
געפעלט דיר עפעס גאָרניט? וואָס מען זאָל ניט ריידן און וועגן וואָס
מען זאָל ניט דיסקוטירן — דרייסטו אַלץ מיט דער נאָז... וואָס־זשע
— עס האָט דיר אפנים פאַרשמעקט אַ ברייטערער „קאַלעקטיוו“ —
דאָס וואָרט האָט ער אַרויסגערעדט ווי עס וואָלט געווען אַ זייער מיאוסע
זאָך, — ווי אַ זידל־וואָרט, — ס'איז דיר ענג געוואָרן אפנים, באַ אונדז,
און עס האָט זיך דיר אפשר פאַרגלוסט „ברייטערע“ האָרזאָגנטן, גרעסערע
אַרבעט־פּעלדער? ...

סיאָמע האָט פון זײן זוינקל ווי ניט ניההדיק אַרויסגערעדט:
— אָט דער „קאַלעקטיוו“, וואָס דו שפּינסט אַף אים קלעק, — איז
גאָרניט מיט דער האַנט אוועקצומאַכן... דאַכט זיך, ער טוט עפעס אויף
— האָ? און קעגן דער אייניקייט פון אַרבעטער — מײן איך, אז דו
האָסט גאָרניט? ... צי אפשר יאָ? ...

— פאַרשטייט זיך, — האָט דער, וואָס אינעם לײוונטענעם רעקל,
אַזש געשוויצט פאַר כעס — אַ סטאַדע — איז אויך אַ קאַלעקטיוו... אויך
אייניק... עס פאַראייניקן זיך אַזש דריי זאַכן מיטאַמאָל: דער פאַסטעך
מיטן פּינפל, דער הונט, און די מורא פאַרן וואָלף... דו פּרומ אָבער
דעם פאַסטעך ניט פאַלגן, — גיי נאָר איינמאָל ניט נאָך זײן פּינפל,
פּרוביר נאָר מיט אים אַ דיסקוטירטאָן...

— אַט־אַט־אַט! — איז סיאָמע אויפגעשפרונגען — זאָלסטו טאַקע
וויסן זײן, „פאַלאַסיאָס“ — אָט די „דיסקוסיעס“ אייערע קריכן מיר
שוין פונעם האַלדז... ווידער דיסקוטירן, און אָבער אַמאָל דיסקוטירן —
מיט דעם הויבט זיך עס אָן באַ אונדז, — און דערמיט פאַרענדקט זיך

עס... מיר זיצן דאָ, און מיר מיינען, אז מיר באַגליקן די וועלט מיט אונדזערע „מיינונגען“ און מיט אונדזערע „רענקונגען“... און איר, דער וועלט, — ליגן מיר ניט אין דער לינקער פּיאַטע... אין דרויסן קערן זיך וועלטן; אן אָרדענונג פון יאָרהונדערטער — וואָס זאָג איר יאָרהונדערטער — פון יאָרטויזנטער — גייט אונטער, און אין בלוט און אין פֿיער ווערט אַ נייע וועלט געבוירן. און מיר?... מיר דיסקוטירן נאָך אַלץ...

— וואָס־זשע ווילסטו זאָגן? — האָט זיך דער בחר מיט די פֿריש־טשעס אָנגערופן — אז מיר נעמען גאָרניט קיין אַנטייל אין דעם דאָזיקן פּראָצעס?...

— מיר נעמען — האָט שוין אינגאַנצן אַ רינקער, און כמעט ווי אַ פּאַרנודיעטער, געענטפּערט סיאָמע; מיר נעמען... אָט גייען מיר דאָך מאַכן אַן אָונט, שטעלן אַ פּיעסע, „די שלעכטע פּאַסטוכער“... נאָר פּלוצלינג איז ער ווידער אויפגעשפרונגען און מיט כעס אַ געשריי געטאָן:

— דו ווייסט וואָס מיר טוען? מיר שפּילן זיך... אָט — ער האָט זיך אומגעקוקט איבערן צימער, און דערזעענדיק עטלען, צוגעגעבן: — ווי אָט דאָס קינד: זי זיצט דאָרט ערגעץ אין אַ ווינקל און לייענט שאָמערס ראָמאַנען... עטלען האָט מיטאַמאָל באַשלאָגן אַ היץ: אַלעמענס אויגן האָבן זיך אַ קער־געטאָן צו איר, זי האָט געפּילט, ווי דער פּאַל שווימט אַזעק פון אונטער אירע פּיס, און זי אַליין האַלט זיך עפעס אויף אין דער לופטן. אין האַרצן האָט זי גענומען שעלטן אָט דעם סיאָמען מיט די סאַמע ערגסטע „הויף־קללות: — אַזאַ... שטילינקער, אַזאַ צעקוועטשטער, דאַכט זיך, קען קוים רעדן... ווער וואָלט זיך עס געריכט אַף אים?...

אַלע האָבן איצט געקוקט אַף איר — און געשמייכלט. די שפּאַנונג אין צימער האָט שוין געהאַט נאָכגעלאָזט. עטל האָט מיט אַנגסטן אַ טראַכט־געטאָן, ווי אַזוי שאַרט מען זיך עס אַרויס פון צימער, אז קיינער זאָל זי ניט באַמערקן, און דערנאָך, מעגן זיי זיך דאָרט אַלע אָנצינדן... געראַטעוועט האָט זי איינע אַ מיידל, — אַן עלטערע שוין, מיט אַ שאַרף פּויגלש פנים און אַ דינע, שפּיציקע נאָז וואָס האָט אומעטיק אַריבערגעקוקט איבער אַ געהאַפטן ווייניס קעלנערל מיט אַ שוואַרץ שליר פּעלע פאַרבונדן. דאָס מיידל האָבן אַלע גערופן „ליזע“. זי האָט עטלען דערמאָנט אין פּאַלמיראַס דער וועשנס פּאַפּוגני „פּעדריטאַ“: ער פּלעג אויך אַזוי אומעטיק קוקן פון איבער די גרינע פּעדערן וואָס האָבן אַרומ־געקרויזט זיין האַלדן. דאָס מיידל האָט פון איר ווינקל אַרויס אַ מאַך־געטאָן:

— נו, גענוג, חברים. מיר זיינען זיך דאָך צונויפגעקומען פּאַרליי-

ענען די פיעסע און פארטיילן די ראָלן, און ניט אַף קיין דיסקוסיע...
אויב ניט ליענען, לייג איך פאַר — לאַמיר עפעס זינגען. און זי האָט
אַנגעהויבן מיט אַ דין, שפּיצעכיק קולכל, וואָס איז באַ איר געגאַנגען
ווי פון דער נאָז:

„אָד מוזע, וועק מיר ניט...“

— ניין, ניין, לאַמיר בעסער זינגען דאָס:

— „איך האָב אַ קליינעס יוגעלע...“

דאָס האָט געזאָגט איינער אַ געזונטער, ליביקער בחור, מיט אַ
ברייטן פנים, ברייטע הענט, און מיט פונקט אַזאַ, דאַכט זיך, ברייט
קול. די גאַנצע צייט וואָס אַלע האָבן גערעדט, איז ער געזעסן אין אַ
ווינקל און זיך ניט אַנגערופן מיט קיין וואָרט. ער איז, מסתמא, געווען
אַ שעמעוויקער. ווייל אַלע האָבן זיך איבער אים געחכמעט און אים
גערופן מיט אַ מאַדנעם נאָמען, וואָס האָט זיך אינגאַנצן ניט געפאַסט
צום אויסזען זינעם: „אַנשלאַ ראַזבוניק“, האָט מען אים גערופן. ער
האָט געזונגען מיט אַ ווייכער, ברוסטיקער שטימע; אויך די שטימע האָט
זיך ניט געפאַסט צו זינע גרויסע, ברייטע הענט, צו זיין גרויסן, צע-
וואקסענעם קערפער. ער האָט געזונגען:

„...אַ יוגעלע גאָר פֿי...“

ווען איך זע אים דאַכט זיך מיר,

אַז די גאַנצע וועלט איז מיין...“

דאָ האָבן אונטערגעכאַפט עטלעכע שטימען מיטאַמאַל:

„...גאָר זעלטן, זעלטן, זע איר אים...“

עטל האָט געקוקט אַף די, וואָס זינגען: זייערע פנימער האָבן זיך
אינגאַנצן געביטן באַם זינגען; איצטער האָבן זיי שוין ניט אויסגעזען
נאָריש און אירע אויגן; איר האָט זיך גאָרניט געלויבט אַוועקגיין איצט.
זיי האָבן געזונגען ערנסט, פאַרטראַכט, ווי פאַרנעסן איינע אָן די אַנדערע.
אייערער האָט געהאַט אַן אַנדער מינע: אַבראַם — האָט געזונגען מיט
חשק, אויסצוגענדיק יעדער וואָרט; ער האָט הנאה־געהאַט פונעם זינגען,
פון דער אייגענער פולער, געדיכטער שטימע וואָס האָט, דאַכט זיך, אונט-
טערגעשפאַרט די סטעליע. דער, וואָס אינעם לייזונטענעם רעקל — וואָס
סיאַמע האָט אים גערופן, „פאַלאַסיאַס“, — האָט געזונגען הויך, אַריי-
בערגעשריגן אַלעמען, זיך געיאָגט פאַרויס; ער האָט געהאַט בעת מעשה
אַ שטרענג פנים, ווי ער וואָלט געטאָן עפעס אַ וויכטיקע, פניערלעכע
זאַך. דאָס מיידל ליוע — האָט געזונגען מיט אַן אומעטיקן קול, די ווער-
טער פונעם ליד זינגען אַרויסגעקומען באַ איר מער גערעדט ווי געזונגען.
איר פנים האָט גענומען אויסזען נאָך מער פאַרעלטערט: צוויי צאַרטע
קנייטשן האָבן זיך אויסגעלייגט באַ ביידע זייטן נאָז און זיך אַראָפּגע-
לאָזט אַראָפּ, צום דינעם שמאַלן מויל.

....מײן אַרבעט טױבט מײך פרי אַרויס,

און ברענגט מײך טפּעט צוריק..."

— אפשר גייען מיר נאָר שפּאַצירן? אַ שאָד אזאָ שיינער טאָג. —
דאָס האָט געזאָגט ווידער „אַנשׂל ראַזבוניק". אים איז, אפּנים, ניט
געפעלן זוי אומעטיק זיי זינגען דאָס ליד.

— יאָ. חברים, לאָמיר מאַכן אַן אויספּלוג; קיין פּאַלערמאָ, אין וואַלד.
לאָמיר זיך באַהעפטן מיט דער מוטער נאַטור, האָט אַ דעקלאַמירגעטאָן
דער פּרישטשעוואַטער בחור, קוקנדיק מיט די רויטע פּאַרשוואַלענע
אויגן פון אונטערן בײַלד־שטערן אַפּ ליזען. דאָס עלטערע מיידל האָט זיך
זייער איידל פּאַרויטלט.

אַן צימער איז געוואָרן אַ שטיקל גערודער: אלע האָבן זיך אויפ־
געהויבן פון די ערטער, גערעדט, געלאַכט. ליזע איז צוגעגאַנגען צו דער
שאַפּע און פּאַרן שפּיגל זיך פּאַריכט דאָס קעלנערל מיטן שלייפּעלע.
באַזונדער אין אַ ווינקל איז אָנגעגאַנגען אַ שטיקלער שמועס צווישן דעם
דיקן ווייבל, — עטל האָט שוין איצט געוויסט, אז מען רופּט זי „ראַכל".
ניט ראַכל, — נאָר „ראַכל". דאָס ווייבל האָט אָנגעזאָגט ראַזען, אז אזוי
ווי זי גייט סײַזווי ניט, זאָל זי שוין אין איין וועגס אַכטונג געבן אַפּן
שלאָפּנדיקן קינד. אויך אָט דאָס קינד האָט באַ איר געהייסן מיט אַן
אויכטערלישן, קיינמאָל ניט געהערטן נאָמען: „איליושא" — האָט מען
אים גערופן. און אז אַיליושא וועט זיך אויפּבאַפּן — האָט זי געהאַלטן
אין מיטן אָנזאָגן ראַזען... נאָר סײַאַמע האָט פון זײַן ווינקל אַרויס איר
איבערגערײסן:

— דו מעיסט אויך גיין, ראַזעלע, איך בלײַב מיט די קינדער...
ראַכל האָט זיך מיט אַן אומצופּרידענער מינע אַ קער־געטאָן צום

מאן:

— סײַאַמע. דאָס איז זייער ניט ריכטיק געהאַנדלט פון דײַן זײַט! דאָס
לעצטע מאָל ביסטו געגאַנגען, און לויט אונדזער אָפּמאַך...

— נו, איז טאַקע לויט אונדזער אָפּמאַך — האָט סײַאַמע ווידער
מיט אַ מידער מינע געזאָגט — גייסטו דאָך...

עטל האָט ניט באוויזן זיך אַרומצוקוקן, ווי אַלע האָבן זיך מיט אַ
גערעדערני אַרויסגעשאַטן פון שטוב. פון דער אַנדערער פּאַטיע האָט
נאָך אַ קלינג געמאָן אַבראַמס שוין, הילכיק קול:

„אַ גוטער פּרײַנט, ווען איר וועל שטאַרבן..."

אין פּוסט־געוואָרענעם צימער זײַנען איצט נאָר געבליבן ראַזעלע,
וואָס האָט צונויפּגעשטעלט די בענקלעך, געמאַכט אַ שטיקל טאַלק, — און
סײַאַמע, וואָס האָט מיטן רוקן צו איר, געזוכט עפעס אין דער פּאַליצע
מיט ביכער. עטל האָט זיך שוין קוים דערוואַרט, זיך שטילערהייט אַרויס־
צורוקן פון צימער, ווי סײַאַמעס קול האָט זי צוריקגעבופּן:

— נא, — האָט ער איר אויסגעצויגן אַ האַנט. אין האַנט באַ אים
 — אַ גראַבער, רויטגעבונדענער בוך.
 — מיר? האָט עטל זיך די אויגן ניט געקאָנט גלייבן.
 — נעם. לײען. און וואַרף אַוועק יענע, וואָס דו האָסט הײַנט
 געלײענט. יענץ איז פאַסקודסטווע.

...אז עטל איז מיטן גראַבן, רויטן בוך אונטערן אַרעם — איר האָט
 זיך אויסגעדאַכט אז ניט זי גייט, נאָר זי פליט מיט אים, — צוגעקומען
 צו דער פּעדערשטער פּאַטיע, — איז שוין געווען גוט טונקל. אין פּאַטיע
 איז געווען פינצטערלעך, נאָר צוויי פּיצניקע פּינערלעך האָבן געלויכטן
 איינס נעבן דעם אַנדערן; דעם טאַטנס און מעדינאַס פּאַפּיראַסן. מעדינאַ,
 מיטן פּאַפּיראַסן צוגעקלעפט צו דער אונטערשטער ליפּ, דער רויך האָט
 זיך געקרינילט אין דער הויך איבער זײַן קאַפּ, ניט צו וויסן, דאָס רויכערט
 זיך דער פּאַפּיראַסן, צי זײַנע טונקלע, מיט אַשיקע פּאַסמעס דורכגע-
 וואַרפענע האָר, — מעדינאַ האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ אין דער ברייט.
 ווען עטל איז צוגעקומען צו זיי, האָט מעדינאַ געהאַלטן אין מיטן ריידן,
 ניט אַרויסנעמענדיק דעם ציגאַר פּון מויל: ביטול האָט געקלונגען אין
 זײַן אַ ביסל הויזערדיק קול, געמישט מיט אומצופּרידנקייט:
 — ס'איז ניט דאָס... וואָס פאַר אַ רעוואָלוציאָנערן זײַנען זיי מיר?...
 לידער זינגען?... זייער ווײל. — איך האָב אויך ליב לידער.. נאָר מיט
 לידער אַליין יועסטו נאָרניט אויפּטאָן... און מיט קיין שיינע ריידלעך
 — אַוודאי ניט. נײַ, זינג נאָר די לידלעך די אַרבעטער באַ אונדז אַף
 דער פּאַבריק, — באַ וואַסענאַן... זיי וועלן דיר אַן אַנדער לידל אויס-
 זינגען... אַלע טאָג — נײַע אָפּגעזאַמטע פּון דער אַרבעט... אַלע טאָג
 פּרישע מוֹטעל... אַלע וואָך — אַ דינערע קאַנווערט אַהיימצוברענגען
 דעם וויב... נײַן, זיי ווילן שוין פּון קיין לידער ניט הערן... גיב זיי —
 ברויט; אַז ניט — וועלן זיי אַרויס אין שטרייק...
 מעדינאַ האָט גערעדט — און עטלען האָט זיך אויסגעדאַכט אז די
 רייד גייען באַ אים נאָך אַלץ ניט פונעם מויל, וווּ דער פּאַפּיראַסן איז
 נאָך אַלץ צוגעקלעפט צו דער אונטערשטער ליפּ, — נאָר פּון דעם רויך
 וואָס קרינילט זיך אַרום זײַן טונקלען קאַפּ:
 — דיר דאַך איך דאָך ניט דערציילן — דו ווייסט וואָס עס טוט
 זיך איבערן לאַנד — אין אַלע פּאַכן; באַ די פּלייש אַרבעטער, באַ די
 מוליאַרעס.. דו ווייסט וואָס די פּאַליציי האָט מיט זייער שטרייק געטאָן;
 מיט שטרייקברעכער, מיט פּאַליציי־רײַמער, מיט קלעפּ, מיט סאַבליעס
 איבער נאַקעטע לעפּ... און די הײַזלעך זייערע — די הייזקעס פּון בלעך,

(1) מולטע — געלטישטראַף, וואָס מ'נעמט אַראָפּ באַם אַרבעטער.

דאָרטן אונטן, באַ די פּריגאָרִפּיקאַס — באַנאַכט צעשאַסן, אונטערגע-
צונדן די הייזקעס ווי עס זינען געשלאָפּן די ווייבער, די קינדער... און די
פאַרזאַמלונג זייערע, פון סינדיקאַט, — אויך צעשאַסן... נאָר ס'וועט
זיי ווינציק-וואָס העלפּן, אַז מען וועט דאַרפן, — צום שטרייק הייסט עס,
וועט מען גיין... נאָר אַ שטרייק — ווייסט ווי ער הייבט זיך אָן —
נאָר ווי ער קען זיך ענדיקן — ווייסט מען ניט...

עטל האָט שוין די לעצטע ווערטער ניט דערהערט: זי האָט געהאט
עפעס בילכערס צו טאָן, ווי זיך צוהערן צו זייערע שמועסן. מיטן גראָבן
בוך אונטערן אָרעם האָט זי זיך געאיילט צו זיי אין צימער — זיך
אוועקזעצן וואָס גיכער לייענען, וואָרעם איצט האָט עטל געוויסט — און
זי מעג לייענען פראַנק און פריי וויפל איר האַרץ גלויבט: אויב דעם בוך
האָט איר געגעבן ניט בערל, נאָר סיאָמע, — וואָס דער טאַטע האָט מיט
אים געשמועסט באַטאָג, און וואָס האָט אַר בערלס ביכלעך געזאָגט
„פאַסקורסטווע“, — הייסט עס, אַז דער דאָזיקער בוך איז כשר און זי
מעג אים לייענען.

אין צימער איז קיינער ניט געווען. די מאַמע איז אפנים, געזעסן
מיטן ברודערל באַ אַ שכנה; עטל האָט אָנגעצונדן דאָס עלעקטרישע
לעמפל, און צום ערשטן מאָל אַר איר לעבן — זיך אוועקגעזעצט מיט
אַ בוך באַם טיש, — ווי דער טאַטע, ווי אַ „גרויסע“: אים אויפגעעפנט
פאַר זיך און גענומען לייענען.

זי האָט גענומען בלעטערן די ערשטע זייטן — זיך פאַרקוקט אָפן
בילד וואָס אָפן ערשטן בלעטל. — פון אים האָט אַ מענטש מיט אַ
ברייטער באָרד, מיט שטרענגע, נאָר קלוגע אויגן געקוקט גלייך אַר איר,
זוי פּרעגנדיק:

— „אַנו, וועסט זיך מיט מיר אַן עצה געבן צי ניט?“

זי האָט מיטאַמאָל באַקומען גרויס אָפּשיי פאַר אָט דעם מענטשן:
אַזאַ השּׁובער, אַזאַ שטרענגער, און אַזאַ גראָבן בוך האָט ער אָנגעשריבן,
זי האָט איבערגעלייענט אַר דער ערשטער זייט: „פּיאָטר קראָפּאַטקין,
זכּרונות פון מיין לעבן.“

זי האָט זיך פאַרטראַכט: ווער איז דאָס אָט דער פּיאָטר קראָפּאַטקין,
און פאַרוואָס האָט עפעס סיאָמע איר געגעבן פונקט אָט דאָס בוך? מיט
וואָס איז עס זיין לעבן אַזוי וויכטיק, אַז מען דאַרף אַזש שרייבן וועגן
דעם זכּרונות? ... זי האָט ווידער אויפגעמישט דאָס בלעטל, ווי דאָס בילד
האָט אַר איר געקוקט מיטן שטרענגן קלוגן בליק פון די עטוואָס פאַר-
זשמורעטע אויגן, — זיך פאַרשעמט, און זיך אַרטינגעוואָרפן אין די
זיטלעך פון דעם בוך, — ווי איינער וואָס קען קוים שווימען, וואַרפט
זיך אַריין אין די טונקעלע וואַסערן פון אַן אומבאַקאַנטן טינד.

...פּיאָטער קראָפּאַטקין האָט, זיינזט זיך אַרויס, — כאַטש ער פאַר-

מאָנט אזא חשובע באַרד און אזא שטרענגן קוק — געקאָנט דערציילן זייער אינטערעסאַנט, פאַרכאַפּנדיק און אפילו וויציק, ווי אזוי ער איז אַנטלאָפּן — איינע פון אַ סך אזעלכע מאָל — פון אַ תּפּיסה. ווי אזוי ער האָט, אַרומשפּאַנענדיק איבערן תּפּיסה-הויף, מיט די הענט אַפּן רוקן, זיך געגעבן פּלוצים אַ שטעל-אַפּ, אַראָפּגעוואָרפּן פון דעם גרויסן, לייביקן גוף דעם אַרעסטאַנטסקן כאַלאַט, זיך געלאָזט לויפּן און גענומען קלעטערן אַף אַ לייטער וואָס עמעצער פון דרויסן האָט באַצייטנס צו-געשטעלט צו דער תּפּיסה-מויער...

עטל איז שוין איצט אינגאַנצן געווען פאַרכאַפט פון דעם וואָס זי האָט געלייענט. אפשר נאָך מער ווי פון בערלס האַלב-צעפּליקטע ביכלעך. זי האָט שוין ניט געהערט, וואָס אַרום איר טוט זיך: די מאַמע איז אַרײַנגעקומען אין צימער, אויסגעטאָן דאָס ברודערל, אים שלאָפּן געלייגט; געפרעגט עפעס באַ איר, באַ עטלען, — און עטל האָט ניט געווסט וואָס זי האָט איר געפרעגט און וואָס זי האָט דער מאַמען געענטפּערט, ניט אַרויסגעמענדיק די אויגן פונעם גרויסן גראָבן בוך. געווען דאָרט — אין דעם בוך — אַ וועלט מיט מאָדע-נייע, פּרעמדע און אפילו אומפאַרשטענדלעכע ווערטער. אָבער דאָס האָט זי ניט אָנגעהויבן צו אַרן: זי האָט אַריבערגעהיפּט די אַלע שווערע, פּרעמדע ווערטער, ווי שטיינער, אַף וועלכע מען שפּרינגט אַריבער — שטיינער אַרום וועלכע עס פּליסט אַ מחיהדיק, פּריש און קיל טיכל.

דער טאַטע איז אַרײַנגעקומען. ער האָט זיך אַ ביסל אַרומגעדרייט איבערן צימער, — די מאַמע איז שוין געלעגן אין בעט. זי האָט אויפֿ-געהויבן דעם קאַפּ, גענומען בורטשען:

— אפשר צייט צו מאַכן נאַכט? ... מאָרגן איז אַן אַרבעטס-טאָג — מאָנטיק, ניט ראש חודש קרעמעניץ... צאלקע טרענט אזוי אויך די אַדערן — מען ברענט צופּיל עלעקטרע...

דער טאַטע האָט, ניט ענטפּערנדיק איר, אויפגעשטעלט עטלס איינערן בעטל; איר אויסגעבעט. דערנאָך איז ער צוגעגאַנגען צום טיש, וווּ זי איז געזעסן, זיך אַריבערגעבויגן מיט דער האַנט אָנגעשפּאַרט אין איר אַקסל, גענומען אַרײַנקוקן אין בוך. אַרײַנגעקוקט אַ וויילע, — האָט ער דעם בוך אַ נעם-געטאָן פון טיש, גענומען בלעטערן, מישן, זיך פאַרטיפּט, זיך פאַרגעסן, די מאַמע האָט אים געמינטערט:

— יאַנקל, נו? ...

דער טאַטע האָט דאָס בוך פאַרמאַכט מיט אַ קלאַפּ. אָפּגעזויפּצט, אַוועקגעלייגט באַ זיך אַף דער פּאָליצע. ער איז צוגעגאַנגען צו עטלען, איר אַרויפגעלייגט די האַנט אַפּן קאַפּ, — איר האָט זיך גענומען דאַכטן, אַז דער טאַטע זעט זי ניט, כאַטש ער קוקט איר גלייך אין פנים.

— מאָרגן — האָט דער טאטע פלוצים צו איר א מאך־געטאָן —
 מאָרגן גייען מיר אין ביבליאָטעק. מאָרגן אין אָוונט. דאָרט וועסטו קענען
 נעמען ביכער צום לייענען. וויפל ביכער דו וועסט נאָר וועלן. איכל דאָרט
 אָנאָן — דיך פארשריטן פאר א מיטגליד. מען וועט דיר דאָרט געבן
 אַזעלכע ביכער וואָס דו זאָלסט קענען לייענען. גיי, — עטל, לייג זיך
 שלאָפן. איך האָב דיר שוין אויסגעבעט דיין געלעגער.

XVII

נאוועמבער - ווינטן

ס'איז געווען א טיף־בלויער, סוף־פּרילינג־דיקער אָוונט. א גאַנצן טאָג האָט אַ צפּונדיקער ווינט, אַ הייסער און אַ טרוקענער, געוואָיעוועט איבער דער שטאָט. ער האָט אַראָפּגעקלאַפּט ביז צום לעצט דאָס בלויר־לעכע, צאַרט־שמעקנדיקע בלִיעכץ וואָס אָף די ביימער אין גאַס, אַרומ־געטאַנצט מיט זיי, זיי פאַרשיכורט מיטן הייסן, משוגענעם אָטעם זיך נעם, זיך געדרייט מיט זיי אַ ווילדן קאַראַהאַד, זיי כלומרשט איינגעד־רעדט, אז זיי לעבן נאָך — די קליינע, ציטערדיקע בלימלעך, — און צום סוף — זיי אָנגעשאַטן אין גאַנצע קופּעס: באַ די ווענט, אָף די ראַגן פּון טראָטואַרן. די גאַס האָט גענומען אויסזען אַ מאָדנע יום־טוב־דיקע פאַרפּוצטע און זומערדיק־צע־הפּקרטע, ווי זי וואָלט זיך אָנגעטאַן אין אַ זייער בונט, געבלימלט קליידל, זיך שטאַרק צעטאַנצט, דער קאָפּ האָט זיך איר פאַרדרייט און — זי אַליין האָט ניט באַמערקט ווי די קורצע, העלע ספּאַדניצע האָט זיך איר פאַרקאַטשעט ביז איבער די קניין... בלויזלעכע רינוועס, אַפּגעבליטע און שמעקנדיקע, האָבן באַצירט די טראָטואַרן ווי צו אַ יום טוב. מענטשן האָבן זיי געטראָטן מיט די פּיס, אַוועקגעשאַרט מיטן שפיץ שוך, גענאָסן פּונעם האַרבן בלומען־שטויב וואָס האָט געקיצלט אין נאָז, — און דערביי פּריינטלעך און ווי שעמענדיק אונטערגעשמייכלט. פאַרנאַכט־צו האָט דער ווינט, אַן איינגעמ־דטער, זיך איינגעשטילט. איצט איז די לופּט פול געווען מיטן אָטעם פּון דעם אַראָפּגעפּאַלענעם בלִיעכץ, מיטן שאַרפּן, איידעלן גערוך פּון דער „נאַכט־דאַמע“, וואָס האָט אַרויסגעשמעקט אין דער פּינצטער פּון איבער נידעריקע פאַרקענדלעך; צו דעם האָט זיך געמישט דער זיסער, פאַרשיכורנדיקער האָניק פּון דער „מויטערוואָלד“ פּלאַנץ, וואָס זי האָט געגאָסן פּון זיך אָן שום השבון דורך אירע שמאַלע, געלינקע קריגעלעך, קלעטערנדיק איבער אַרעמאַנסקע הויפּן, איבער אָפּ־געלופּטע ווענט און אַרומגעמענדיק מיט אירע גרינע צווייגן הילצערנע קאָנווענטיזשע־צימערן און בלעכענע קיבן.

איצט, אינאָוונט, איז די גאַס געווען טונקל און שטיל. אַן אייני־זאַמער לאַמפּ האָט זיך געוויגט, דאָרט אין דער הויך, אָף יעדער ראַג גאַס און זיך געשפּילט פאַר גרויס לאַנגווייליקייט מיטן אייגענעם שאַטן:

דאָ האָט ער באַלויבטן אַ טונקעלן טויער, וווּ אַ פּאַרל איז געשטאַנען אַזוי צונױפּגעדריקט, אַז ס'איז שווער געווען צו וויסן — איין מענטש שטייט דאָרט, צי צוויי. דאָרט — אַ מידן מענטשן, וואָס איז געזעסן אַף אַ שוועל, אינגעהילט אין שאַטן, די שווערע הענט אַראָפּגעלאָזט אַף די קני, און געדרימלט, אָן כוחות זיך אויפצוהויבן און גיין זיך שלאָפן לײגן.

פון ערגעץ אַ ראַנגאַסיקער „קאַנטינע“ האָבן זיך געטראָגן קולות, אָפּגעריסענע שטיקלעך געזאַנג און האַלב־שיכורע אויסגעשרייען, גע־מישטע מיט געלעכטער, אַף־איטאַליעניש.

עטל איז געגאַנגען אין ביבליאָטעק. שוין פון דעם געדאַנק, איז דאָס גיין איינע אַליין, אין דער נאַכט, איבער דער טונקעלער גאַס, מיטן בוך צוגעדריקט צום קלאַפּנדיקן האַרצן, — געווען אַ שטיק יום־טוב. יעדער געפיל פון מורא וואָס איז אויפגעקומען, — איז צערונגען, פאַרשווונדן. ווייל מורא האָט זי געהאַט, — עטל. די גאַס איז געווען טונקל, די וויגנדיקע קאַמטערנעס דאָרט אין דער הויך האָבן מאַדנע פאַרגרעסערט די שאַטנס; אַ קאַץ איז אַרויסגעקומען פון ערגעץ, זיך געלאָזט גיין גלייך אַף איר, אַף עטלען, בליצנדיק מיטן גרינעם פּאַסטפאַך פון אירע אויגן. נאָר זי האָט זיך מיט געווען, פאַרקערעוועט צו אַ מיט־קאַסטן, זיך געשטעלט אַף די פּאָדערשטע לאַפּקעס, געזוכט־געניש־טערט דאָרט און צום סוף זיך אַוועקגעשלינגט מיט אַ דינעם רהמנות־דיקן יאָמער.

אַ הונט האָט זיך באַוווּזן אָפּן ראַג גאַס — אַ גרויסער, טונקל־געפלעקטער הונט, פאַריסן קריגעריש דעם עק אין לױפּנדיקן אימפעט — אָט וועט ער דורסן מענטשן. דער הונט איז פאַרשווונדן. עטל האָט אָפּגעאַטעמט און שטאַרקער און שטאַרקער צוגעדריקט דאָס בוך צו דער ברוסט; נאָך אַ פּאַר קוואַדערעס — און אָט וועט זי אַרויס אַף דער ברייטער, באַלויבטענער גאַס, וווּ טראַמוויען פּאַרן און מענטשן זיצן אין העל־באַלויבטענע קאַפּעען באַ מאַרמאָרנע טישלעך.

און ווי וועלנדיק אַנטרונגען פון דער מורא פאַר דער שטיל־טונ־קעלער גאַס, האָט עטל זיך גענויט צו דערמאַנען, ווי אַזוי זי איז דאָס געגאַנגען מיטן טאַטן צום ערשטן מאַל אין דער ביבליאָטעק. דאָס איז געווען אַף מאַרגן נאָך יענעם זונטיק, ווען סיאַמע האָט זי „געפּאַקט“ אין איר ווינקל, אין דער הינטערשטער פּאַטיע, מיטן צעפליקטן ביכל, חלומענדיק מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווען ער האָט עס אַזוי פשוט און שאַרף אַ זאָג געטאָן אַף דעם — „פּאַסקודסטווע!“ ביז דער אָונט פון יענעם „פּרימאָרן“ איז אָנגעקומען — ווייסט עטל ניט ווי אַזוי דער טאַג איז אַדורך. ס'איז געווען אַ טאַג, ווי אַלע טעג אין „הויף“, מסתמא. מסתמא איז זי דעם טאַג געגאַנגען אין שול, ווי אַלע טאַג; מיטן

געזעסן, די טעלער צעוואַשן. די מאַמע איז מסתמא געזעסן דאָרט, באַ זיי אין קיכל, און סאָרטירט די שמאַמעס, וואָס דער טאַטע האָט געדִבראַכט צו טראָגן אין שווערע זעק. דער טאַטע האָט זיך בייטאָג צוגעדִלייגט. אין הויף האָט מען געטרונקען מאַמע, נאָכדעם געקאַכט וועטשערע, גערעדט, געלאַכט, זיך געקרייגט, די קינדער געשלאָגן. אָבער עטל געדענקט פון יענעם טאָג נאָר איין איינציקע זאַך: דעם אָוונט. זי געדענקט ניט צי יענעם טאָג איז געווען היים צי קאַלט, צי די זון האָט געשיינט צי אַ רעגנדל האָט געקאַפּעט אַף די הויף־שטיינער. זי געדענקט נאָר, — אז אינאָוונט האָט דער טאַטע, אַ פאַרפּאָלגטער פון אירע כסדרדיק־מאַנענדיקע אויגן, זיך איינגעוואַשן, אָנגעטאָן אַ ריינע העמד, אַ קראַוואַט, גענומען זי, עטלען, פאַר דער האַנט און אַוועק מיט איר אַהין, — אין ביבליאָטעק. ביידע האָבן זיי געשפּאַנט, ווי זי איצטער, איבער די טונקעלע אָוונטיקע גאַסן, ווי עס האָט געשמעקט מיט פּרילינגדיקע ריחות פון דער „נאַכט־דאַמע“ און מיטן פאַרשיכורנדיקן האָניק פון דער „מוטער־וואָלד“, ווי איינזאַמע פּאַרלעך האָבן זיך געדריקט צו שאַטנדיקע מויערן, ווי דאָ און דאָרט זיינען מענטשן, מידע און שווער־דרעמלענדיקע געזעסן אַף אַ שוועל אין אָנמאַכט.

דער טאַטע האָט געשפּאַנט מיט ברייטן געשפּאַן פון זיינע דינע, לאַנגע פיס, און עטל, זיך האַלטנדיק באַ זיין האַנט, — האָט אים קוים נאָכגעשפּאַנט. זיי האָבן ביידע געשוויגן. עטל האָט דעמאָלט געפילט, אז זי האָט גאַרניט וואָס צו זאָגן דעם טאַטן. וואָרעם קיין זאַך איז געווען גענוג וויכטיק, אז זי זאָל עס זאָגן איצט, גייענדיק זייט באַ זייט מיטן טאַטן אין ביבליאָטעק. אויך דער טאַטע האָט געשוויגן, פאַרמוהט אין זיינע אייגענע טראַכטענישן.

זיי האָבן אַ וויילע אזוי געשפּאַנט פון איין גאַס צו דער אַנדערער. אָנגעקומען צו דער ברייטער, מער באַלויכטענער גאַס טריינגויראַטאָ; טראַמוויען האָבן פון צייט צו צייט געשניטן מיט אַ גרילץ די רעלסן; אַן אויטאָ האָט זיך אַדורכגעגליטשט מיט אַ שטילן פּליג־גערויש אַף דעם נאַכטיק פּיכטן ברוק. אַ קאַפע האָט באַלויכטן מיט זיינע פּריילעכע פּייערן דעם ראָג גאַס. מענטשן זיינען דאָרט געזעסן באַ טישלעך — מענער, שטיילע און אומעטיקע אַזוינע — זיינען דאָרט געזעסן באַ מאַרמאַרנע טישלעך און געקוקט אַף די קאַלט־געוואָרענע קאַוועס. די אַפּטיילונג ווי עס איז געהאַנגען אַ שילדל: „פאַר פּאַמיליעס“ — איבער ברודיק טונקל־געוואָרענע טיולענע גארדינען, איז געשטאַנען אַ פּוסטע, אַ האַלב־באַלויכטענע און ווי שלעפּעריקע.

זיי האָבן זיך פּאַרקערעוועט — ווידער אַ שמאַלע, טונקעלע גאַס. ווידער האָט זיך אין דער הויך אַפן ראָג געהוידעט דער לאַמטערן, וואָרפּנדיק שאַטנס איבערן מיטגאַס. עטלען האָט שוין גענומען גאָר

אומעטיק ווערן אָט דער שווינגנדיקער, לאַנגער גאַנג. די געשפּאַנטיקייט פון אַ גאַנצן מעתקעת, דאָס האַרץ-קלאַפּנדיקע וואַרטן, האָט זיך איצט צוביסלעך אויפגעיווהט אין אַ מידיקייט, אין אַ ברעכעניש אין די דינע פיסלעך, אין אַ פליכטיקייט אין דעם הענטל, וואָס דער טאַטע האָט נאָך אַלץ פעסט געהאַטן אין זײַן האַנט. נאָר אָט זײַנען זיי צוגעקומען צו אַ הויז. די העלע ליכטיקייט וואָס האָט אַרויסגעשלאָגן פון די צוויי צעפנטע פענצטער האָט, דאכט זיך, ווי געמונטערט די גאַנצע גאַס אַרום: „שלאָף ניט!“ די ברייט צעפנטע פענצטער פון אַ גרויסער סאַלע האָבן ווי געוואָלט אַנטרינקען זי, די טונקלע און מידישווינגנדיקע, מיט מענטשעכע קוקות און מיט ליכטיקייט.

זיי זײַנען אַרײַן. די גרויסע סאַלע, — לאָזט זיך אויס — איז דורכױס באַ אַלע ווענט פאַרנומען מיט שאַפעס ביכער. ביכער — פון אַלע גרויסן און גרעב. אַלע זײַנען זיי געשטאַנען — רוקן צו רוקן מיט אַזעלכע ווייניקע צעטלעך אָנגעקלעפט אַף די רוקנס און מיט חשיבות און געניטקייט געלאָזט צו וויסן וועגן זיך:

— „מיר זײַנען דאָ. מיר — ווייסן אַלץ.“

אין דער גרויסער סאַלע האָבן זיך געפונען עטלעכע מענטשן, אָבער ניט אַף זיי האָט זיך עטל פאַרקוקט, אירע אויגן האָבן זיך, נאָכן אַנזע-טיקן זיך מיט די שאַפעס ביכער וואָס אַרום די ווענט, — אָנגעהאַנגען אַף די בילדער וואָס האָבן פון דער הויך אַראָפּגעקוקט אַף איר. פון טאַמע פּראָנט האָט באַד אַף איר אַ קוק געטאָן אַ באַקאַנט, היימיש פנים: שלום עליכמס ליבלעכער, קלוגער שמייכל האָט אַרויסגעקוקט פון די עטוואָס פאַרזשמורעטע אויגן. די האַנט באַ דער גאַמבע האָט אַן געפרעגט, און נחת געהאַט: — „געקומען, האָ?...”

נעבן אים האָט אַ מענטש מיט אַן ערנסטן בליק פון אונטער אַ גרויסן שטערן, געדיכט באַקרוינט מיט קוים גרויזווערנדיקע לאָקן, געקוקט אַף איר מיט אַ געמאַכטער שטרענגקייט. ברייטע פּריצישע וואָנצעס האָבן כדורשט געסטראַשעט: „ניט צוטראַט!“ נאָר זיי האָבן קוים פאַרדעקט דאָס דינע, איידלע און סענס טיווע מויל, וואָס האָט זיך אָנגעלאָסן מיט לייטזעליקייט. און איבער זיי, — ווי אַכטונג געבנדיק אַף זיי — דאָס בילד פון איינעם אַ זקן מיט אַ הויכן שטערן, שאַרפע אויגן וואָס האָבן יונג געקוקט דורך די קיילעכדיקע ברילן, און אַ ווייט בערדל אונטער אַ פעסט געשלאָסן מויל, וואָס האָט ווי געוואָרנט:

— „נאָר ניט נאַריש מאַכן זיך, קינדערלעך!“

אַלע דריי בילדער זײַנען געווען אַרומגענומען מיט גירליאָנדעס פון שוואַרצן קרעפ, וואָס האָט זיך ליכט און איידל געווינטלט אַרום די ראַמען.

אַף דער אַנדערער וואַנט ווידער — אַנדערע בילדער: אַ יונגער פנים

נאך, מיט שטארקע, באפעלערישע אויגן, מיט א ברייטן שופל-ארטיקן בערדל, דאָ און דאָרט קוים געשטרייבט מיט ווייטע פאסן און דאָס בילד פון א פרוי — דער פולער בוזעם ארומגעפאסט נעט אין דער ווייטער בלווע מיטן הויכן קאָלנער; די פראַכטפולע קרוין פון די האָר האָט ארומ גענומען ווי א ראם דאָס ניט זייער פינע פנים מיט דער לענגלעכער נאָז. און איבער אַלץ — די ווונדערלעכע אויגן, וואָס זיינען ווי איבערגעגאַנגען מיט חכמה און ליבשאַפט.

עטלען האָט אַרויסגעריסן פון איר פארטראַגנקייט, — זי האָט ממש געגעסן די ביידער מיט די אויגן — דעם טאַטנס קול. דער טאַטע איז געשטאַנען נעבן אזא מין טובאנק, וואָס האָט אָפגעצאמט די ביכער-פאָר ליעזעס פונעם צימער, און געשמעסט מיט איינעם א יונגמאַן, וואָס איז געשטאַנען פון יענער זייט טובאנק.

בא א לאנגן טיש, אָנגעוואָרפן מיט צייטונגען, ביכער און זשורנאלן, זיינען געזעסן א פאָר מענטשן. איינער פון זיי האָט צוגעצויגן עטלעס אויפמערקזאַמקייט געווען אַלע. שוין דאָס זיצן זינס אַליין איז געווען אויסערליש און ניט געוויינטלעך: ער איז געזעסן באַם טיש; א גרויסער, גראַבער בוך איז געגענגן אויפגעפנט פאַר אים און ער האָט זיך געשאַקלט, לייכט, ווי עפעס צום טאַקט פון א נאָר פון אים אַליין געהערטן ניגון — לייענענדיק דאָס בוך אָן הענט. די הענט האָט ער געהאַט פאַרשטעקט אונטערן געזעס, און נאָר אַרויסגענומען איין האַנט — איינע אַליין — ווען ער האָט געדאַרפט איבערמישן א בלעטל אין בוך.

דער מענטש האָט אפנים דערפיקט, ווי עטל קוקט אַף אים — מחמת ער האָט אויפגעהויבן אַף איר דעם בליק פון זיינע שאַרפע, שפיציקע און ווי אַנטלויפנדיקע אייגעלעך. אַף עטלען האָט געקוקט א דין, אויס-געמאַנערט פנים, ווו אַלץ איז, דאַכט זיך, געווען ביין, שאַרף און שפיציק: די נאָז, דאָס דינע געמבעלע, קוים-קוים באַוואַקסן מיט דינע, שיטערע האָר, וואָס זיינען אויך ניט געוואַקסן ווי באַ אַלע מענטשן נאָר עפעס אָן א זייט: אָן א זייט פון דער געמבע, אונטערן האַלדז, באַ די זייטן פון בלאַסלעכן, מאַגערן פנים. אין מאַגערן האַלדז, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פונעם ניט נאָר זויבערן העמד-קאָלנער, איז אַרומגעלאָפן א שאַרפער, בייניקער „קנאַפּ“.

דער מענטש האָט זייער אומפריינטלעך און אפילו גראַבלעך א פּרעג געטאָן:

— וואָס קוקסטו? האָסט קיינמאַל קיין מענטשן ניט געזען?!

עטל האָט אים שוין געוואַלט אָפּגענטפערן, אזוי ווי זי קען, — ווי מען איז געוויינט אָפּצונענטפערן א „חצוה“ — נאָר עס האָט פאַרכאַפט דעם ענטפער א קול, א מחיהדיקס און פריש, וואָס שיעור ניט קינדערש טשע-פעליאווע פאַרטשעפעט באַ די „סאַמעכן“:

— וואָס, צווייגנבוים ווער האָט אייך שוין געטשעפעט?
 דאָס קול האָט געהערט צו יענעם יונגמאַן, וואָס פון יענער זיט
 טובאַנק, וואָס דער טאַטע האָט גערעדט מיט אים: אַ ניט זייער הויכער,
 האָט ער פונדעסטוועגן אויסגעזען אַ געזונט־קרעפטיקער חברמאַן; די
 ברייטע, רייניגעגאַלטע באַסן האָבן געלאַכט. די שוואַרצע, ברייטע, גע-
 דיכטע „פאַלאַסיאָס“־וואַנצעס ווילערשיש פארדרייט איבער די פולע ליפּן
 — האָבן געלאַכט; דאָס מחיהדיקע חן־גריבעלע אין דער גאַמבע — האָט
 געלאַכט. ער האָט זי אַ רוף געמאַן:

— קום נאָר אַהער צו מיר, מיידעלע.

זי אַ הייב אויפֿגעמאַן, ווי אַ פעדערל, און אוועקגעזעצט אַפּן טובאַנק.
 פון טיש איז איר נאָכגעגאַנגען צווייגנבוים אן אומצופרידן בורטשען:
 — „קינדער נאָר! נאָדיר נאָר אַ ניט: קינדער אין אַ ביבליאָטעק!
 קינדער דארפן זיך שפּילן, ניט לייענען קיין ביכער... מען וועט שוין באַלד
 ניט קענען אַרנינקומען רויק לייענען אַ בוך!“

— גורנו, לייענט אייך דאָרט געזונטערהייט. קינער שטערט אייך
 ניט, צווייגנבוים...

— און צו איר: —

— וואָס־זשע גיבן דיר? אַ ביכעלע מיט מענטשעלעך? ...
 דער טאַטע האָט שוין געוואָלט עפעס ענטפערן, נאָר עטל איז אים
 פאַרלאָפּן דעם וועג:

— איך דאַרף ניט קיין מענטשעלעך. איך קען לייענען.

— אזוי? — האָט דעם יונגמאַנס גאַנצער פנים אָנגעקוואַלן — אַנו,

לאַמיר טאַקע זען, ווי לייענסטו?

עטל, זיך פרייענדיק באַצייטנס מיט איר נצחון, איז אַראַפּגעשפרונגען
 פון טובאַנק, צו צום טיש און זיך אַריבערבייגנדיק איבער צווייגנבוים
 גראָבן בוך, וואָס ער האָט געלייענט אָן הענט, — הויך און קלינגענדיק
 גענומען לייענען אַפּן שער־בלאַט:

„אַחד העם“. אויסגעוויילטע שריפטן. פאַרלאַג „ביכער פאַר אַלע־

מען“. וואַרשע, 1910.

דער יונגערמאַן, וועמען דער טאַטע האָט גערופן פּיערמאַן, איז פאַר
 שמהּ אַזש אַרויס פון אונטערן טובאַנק: ער האָט זיך געפרייט מיטן
 גאַנצן לאַכנדיקן פנים מיט די וואַנצעס, מיטן חן־גריבעלע. ער האָט זי
 ווידער אַ נעם־געמאַן אַף די הענט און זיך גענומען גרינטלעך באַ איר
 דערפּרעגן:

— „ווער־זשע האָט זי אויסגעלערנט? ... און וואָס, אייגנטלעך, האָט

זי שוין געלייענט? ...“

און ווידער, איידער דער טאַטע האָט נאָך באַוווּזן עפעס צו זאָגן,
 האָט שוין עטל אַף דער גיך אויסדערציילט פאַר פּיערמאַנען:

— אָט, געלערנט האָט אייגנטלעך מיט איר ליינען — טאָקע דער
טאָטע און געלייענט האָט זי שוין גאָר אַ סך: שלום־עליכמען געלייענט, אַלע
„מעשיות פאַר ייִדישע קינדער“, און שמרן געלייענט — כמעט אַלע
זיינע ביכער, און קראָפּאַטקינס „מינע מעמואַרן“ אפילו אָנגעהויבן צו
לייענען...

— וואָאָס?...

דאָס האָבן שוין אין איין קול אַן צווייגנבוים, אַן פייערמאַן געהאַט
אויסגעשריגן.

עטל האָט זיך פאַרשעמט — אַנטשוויגן געוואָרן און געוואַרט, — ווי
וועט זיך דער טאָטע אָן עצה געבן: אַן פינגנבוים, אַן פייערמאַן האָבן אים
שיעור ניט באַמבאַרדירט מיט אַלצייענע קשיות:

— ווי גיט מען עס אַ קינד אַזעלכע זאַכן צו ליינענען?!...

עטלען איז ממש געווען אַ רהמנות אַפן טאָטן; ער האָט זיך פאַר-
ענטפערט און איר האָט זיך אויסגעוויזן: קיין אוינער פון די תּירוצים
וואָס ער גיט זיי — שטעלט זיי ניט צופּרידן. פייערמאַן האָט שוין דעם
טאָטנס לעצטע ווערטער כמעט ווי געהערט: „אַ קינד כאַפט זיך צו
צום ערשטן בעסטן וואָס זי געפינט... שלינגט ממש אַלצדינג... ווער האָט
זיך עס געקענט ריכטן, אַז יענער שלימוז זאָל זי נעמען שטאַפן מיט
שאַמערן?... און דער עיקר — ווער האָט עס צייט אַכטונג צו געבן, ווי
ס'געהער צו זיין?... אַ גאַנצן טאָג איז מען פאַרפּאָגט, — די וויסטע
פּרנסה... באַנאַכט פאַלט מען אוועק, ווי אַ געהרגעטער...“

נאָר פייערמאַן האָט זיך שוין צום טאָטן גיט צוגעהערט: ער האָט
געזוכט, גענישטערט אין די ביכער־פּאַליצעס. גענומען איין בוך, אַ בלעך
טער־געטאָן, אַוועקגעשטעלט צוריק, גענומען אַ צווייטן, — זיך פאַרטיפּט,
זיך פאַרגעסן, אַ פאַרמוחטער — דער טאָטע האָט אים געמוזט דערמאָנען:
— פייערמאַן, נו?... ס'ווערט שפעט... מאָרגן דארף מען אויפשטיין
צו דער אַרבעט...

פייערמאַן האָט זיך אַ כאַפּ־געטאָן, ווי פון אַ שלאָף:

האַ? יאָ...

געפונען לסוף עפעס אַ ביכל, און עס דערלאַנגט עטלען — עטלען,
גיט דעם טאָטן, — און קוקנדיק בעת מעשה גיט אַף איר, נאָר אַריבער איר
קאַפּ, צו די בילדער, דאַכט זיך, וואָס אַף די ווענט, ווי וועלנדיק זיך
מישט זיין מיט זיי, צי — ריכטיק זאָגט ער:

— ביכער דאַרף מען ליינען — נאָר גוטע ביכער. דאָס איבעריקע

דאַרטן — איז נאָר געפּטרט צייט...

...דאָס איז געווען — ווען? ענדע ווינטער, אָנהייב פּרילינג?... יענע
נאַכט האָט עטל זיך געהאַט פאַרלייענט מיטן ביכעלע, וואָס פייערמאַן

האָט איר געהאט געגעבן — זיך פארלייענט, אַז זי האָט אַזש פאַרגעסן, ווי בערל האָט געזאָגט, — „אַף וואָסער וועלט זי גייט אַרום“. דאָס איז געווען — „אַנקל טאַמס שטיבעלע“. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אַף איר לעבן, וואָס זי האָט לייענענדיק אַ ביכל, פאַרשטאַנען אַלצדינג, — אַלצדינג איז איר געווען קלאָר, פשוט און צום האַרצן; זי האָט געוויינט בשעת זי האָט דאָס געלייענט, און געמאַכט וויינענדיק אַלעמען אַפּן „הויף“, וועמען זי האָט פון דעם ביכעל דערציילט. וואָרעם דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אַף איר לעבן, — וואָס זי האָט געקאַנט רעדן מיט אַלע הויפישע מענטשן וועגן אַ ביכל וואָס זי לייענט. און מאָדנע: אַלע האָבן דאָס פאַרשטאַנען, אַלע האָבן זיך מיט דעם ביכל פאַרניטערעסירט, אַלע האָבן ממש געשלונגען עטלס ווערטער, ווען זי האָט וועגן אַט דעם ביכל דערציילט, — און אַלע האָבן געקוקט אַף איר בעת מעשה מיט באַוונדערונג, אפילו מיט דרך ארץ.

פון דעמאָלט אָן — איז עטל געאַנגען אין ביבליאָטעק, — אַמאָל מיטן טאַטן, אָפטער מיט דודן, נאָך אַמאָל אַליין. באַ יעדער מאָל איבעראַנייט מורא געהאַט פאַר די טונקעלע, פאַרשלאָפּענע גאַסן, פאַר די פאַרהאַקטע טירן פון די הייזער, פאַר אַ קאַץ אָדער אַ הונט וואָס איז איר אַנטקעגן געקומען. אָבער אַלעמאָל באַנייט צוגעדריקט צום קלאַפּנדיקן האַרצן דאָס ביכל, — אַ גרעבערס אָדער דינערס, — ווי דאָס ביכל וואָלט איר אונטערגעגעבן קוראָזש — „אַט, נאָך אַ גאַס אַ טונקעלע, און נאָך אַ פאַר לאַמטערנעס וואָס ווייגן זיך אין דער הויך, און נאָך אַ פאַר שאַטנדיקע מויערן, און באַלד, — באַלד וועט זיין דאָס שטיקע געסל וווּ די באַלויכטענע פענצטער פון דער ביבליאָטעק סטאַרען זיך אָנצופילן מיט ליכטיקייט און מיט מענטשלעכע קולות די אַרומיקע פינצטערניש. אויך איצט איז עטל געאַנגען גיכער — זי האָט געוואָלט וואָס גיכער זיך אַנטרינקען מיט דער ליכטיקייט פון די ביבליאָטעק־פענצטער; זיך אָנזאַפּן מיטן ריח פון די ביכער־פּאַליצעס, זיך פּריווען מיט פּיערמאַנס פּריוועכקייט — אפילו צווינגבוים שפיציקער פנים איז איר אויסגעקומען היימישער און שוין ניט אַזוי שפיציק און בייז: — „שאַמערס לעזערין“ — פלעג ער זי רופן. נאָך אַרויסקומענדיק פון דעם האַנגאַס, — איז עטל געבליבן שטיון, אַ פאַרהידישטע און כמעט דערשראָקענע:

— וואָס איז דאָרט געשען, אין ביבליאָטעק? האָט עמעצער אַרויס־געריסן די פענצטער־ראַמען, אָדער די פענצטער זינגען משוגע־געוואָרן, צעשפאַרט די ווענט, און אַרויסגעשפּרונגען אַף דער גאַס?..

עמעצער האָט אָפּגעווישט די ווענט. אויס שטוב, אויס גאַס. די גאַס — איז איצט אַריין אין ביבליאָטעק, און די ביבליאָטעק — אַרויס אַפּן גאַס. די ליכטיקייט האָט געפלייצט, — ממש געבלענדעט די אויגן. די טירן — צעפּראַלט. אַ גערעדערני, אַ טומל פון אַ סך מינלעך האָט אָנגע־

פילט די לופט. די טישן — אפן אָרט פון אָנגעוואַלגערטע צייטונגען און זשורנאַלן — זיינען איצט באַדעקט מיט ווייסע טישטעכער, באַשמעלט מיט פלעשער — האַלב־ליידיקע, גאַנץ־ליידיקע בירפֿעשער. גלעזער שוּמען זיך נאָך מיט ניט־אויסגעטרונקענער משקה. נאָר די מענטשן — זיי זיינען אלע שיכור. ניט פון דעם ביסל ביר אין די האַלב־ליידיקע פלעשער — נאָר פון עפעס אַ שטאַרקערן, הייסערן געטראַנק.

זיי ריידן אלע אינאיינעם, אַף אַ קול. דאָ הייבט מען אָן אַ ליד צו זינגען, — דאָרט, הייבט איינער אויף זײַן גלאָז און קלייבט זיך צו האַלטן, אפנים, אַ טאַכט. נאָר אידער ער הייבט אָן צו ריידן, הייבט אַן אַנדערער אויף זײַן גלאָז — טרינקט צו אים לחיים. זיי ביידן שרייבט אַן אַנדערער אַריבער:

— „חברים זאָל לעבן...“

און אלע האַלטן אונטער:

עטל איז געבליבן שטיין אין דער טיר. זי האָט ניט געוואָסט: עס חלומט זיך איר, — צי איז דאָס אלץ טאַקע אַף דער וואָך? נאָר אָט האָט זי דערזען פיערמאַן: ער איז געווען שטאַרק צעיוּמטובט, — ער איז געווען אַזש פאַרשוויצט, צעשוּיבערט און שוין היפּשעך הייזעריק, ווי אַ גליקלעכער בעל שמחה. אין העמד, — ער איז געאַנגען אָן אַ רעקל, — האָט געשמעקט אַ קליין, רויט פאַפּירן בלימעלע. עטל האָט באַמערקט: פונקט אַזעלכע קליינע, רויטע שליפּעלעך האָבן געשמעקט באַ אַלע אין די רעקלעך. באַ די פרויען, — אין די בלוזעס. איינע אַ פרוי, — מאָרנע ענלעך צו יענער וואָס אָפן בילד, — איז צו צו עטלען, זי אויפגעהויבן אַף די הענט, זי געקושט, ווי אַן אייגענע, און אַראָפּגעמענדיק דאָס רויטע שליפּעלע וואָס אַף איר בלוזע, עס צוגעשפּיליעט צו עטלס קליידעלע, איר זאָגנדיק דערביי מיט אַ שיינענדיקן פנים:

— היינט איז יום טוב, יום טוב איבער דער גאַנצער וועלט!

באָם טיש האָט עמעצער אַפּלאָדירט. עמעצער האָט אויסגעשריגן:

„זאָל לעבן דאָס לאַנד פון אַרבעטער און פויערים!“

— „זאָל לעבן די רעוואָלוציע!“

אלע האָבן געזונגען. עטלען האָט מען געקושט. מען האָט איר געגעבן צו טרינקען פון שווימענדיקע גלעזער. מען האָט זי אַוועקגעשמעלט אָפן טיש, און זי האָט געמוזט דעקלאַמירן, — ניט איין מאָל, נאָר עטלעכע מאָל, דאָס ליד:

„אין די נאסן, צו די מאַסן...“

דערנאָך האָט דעקלאַמירט איינע אַ מיידל, אַ שמאַלע און דינע, מיט שאַרפע קינבאַקן און טונקעלע גלאַטע האָר, וואָס זיינען איר אַראָפּגעפאַלן איבער די טיפּע פלאַמענדיקע אויגן. דאָס מיידל האָט דעקלאַמירט „די

וואַנט" און אין דער שטיקלייט וואָס האָט אַרומגעכאַפט דעם גאַנצן ביבליאָטעק-זאַל, — האָט איר קול, ווי אַ טיפער, מעכטיקער וויאָלאָנטשעל, געגלעט, געברומט און געשטורעמט.

דאָס מיידל האָט מען דערנאָך אַפּלאָדירט אַ האַלבע שעה: — „בערטע" האָט מען דאָס מיידל גערופן, און אַף איר היימיש אין נחתדיק געקוקט, — ווי אַף אַן אייגן געראָטן קינד.

דערנאָך האָט מען ווידער געטרונקען פון די שוימענדיקע גלעזער, געזונגען, אַלע אינאיינעם, עפעס אַ ליד, וואָס האָט געקלונגען פּייערלעך און שטאַרק: אַלע האָבן באַם זינגען געהאַט זייער ערנסטע פּנימער און אַלע האָבן זיך געהאַט אויפגעשמעלט פון זייערע ערטער באַם זינגען. עטלעך האָט זיך געדרייט דער קאַפּ: אין אים האָבן גערוישט, מער ווי דאָס וואָס מען האָט איר געגעבן צו טרינקען פון די שוימענדיקע גלעזער, — די אַלע לידער, ווערטער, אויסרופן. און מער פון אַלץ, — האָט פּריידיק און כמעט ווייטאַקדיק, געקלאַפט דאָס האַרץ פון די פּריילעכע, יום-טובֿדיק־שניגענדיקע פּנימער, פון דער האַרציקער ליבשאַפט און גוטסקייט וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון די פּיכטלעך-גלאַנצנדיקע אויגן. העט שפּעט, ווען איר האָבן אָפּגעפירט אַהיים פּינערמאַן און נאָך אַ פּאַר מענטשן, צווישן זיי, — יענע פּרוי וואָס אין דער וויסער בלוזע, — האָט עטל מיטאַמאָל גענומען, ווי אויפכאַפּנדיק זיך פון שלאָף, — טראַכטן: וואָס וועט מען זאָגן אין דער היים? ...

און פון הויכן טראַכטן אַז אַט — באַלד וועלן זיי צוקומען צום פינצטער שלאָפּנדיקן „הויף", — ווי יעדער ליגט באַ זיך אין צימער, שלאָפט אָדער האַלט מלחמה מיט מאַסקיטן, — אָבער איז אַלציינס מיילד־וויניט פון דער ליכטיקייט, פון דער יום-טובֿדיקייט און פון דער פּריילעכקייט וואָס אין איר האָט זי זיך עס אַקאַרשט געבאָדן — האָט זיך איר פאַרגלוסט, אַז אַט דער גאַנג איבער די פינצטערע גאַסן זאָל זיך קיינמאָל ניט ענדיקן. אַז אַזוי זאָלן זיי שוין גיין, — די פּאַר מענטשן וואָס רינגלען זי אַרום, רעדנדיק הויך אַף אַ קול, אויפגעהייטערטע, צעוואַרימטע, זינגענדיקע — און זיי זאָלן ניט דאַרפן אָנקומען צום פינצטער-שלאָפּנדיקן און וואַכעדיק-אומעטיקן „הויף".

נאָך — אַט האָט זיך אַט דער גאַנג געענדיקט. זיי זינגען שוין געווען אַף איר גאַס. נאָך אַ פּאַר טריט — און זיי זינגען שוין באַם „הויף" — טויער. דער גרויסער, ברייטער טויער, — וואָס קיינמאָל פאַרשליסט מען אים ניט, און קיינער פאַרמאַכט אים אפילו ניט ווי עס געהער צו זיין. נאָך זע — וואָס איז דאָס? חלומט זיך איר ווידער? איז דאָס אַף דער יוואָר? דער טויער — ניט נאָך וואָס ער איז צוגעמאַכט — ער איז נאָך ברייט צעפּראַלט און אַ העלעך ליכטיקייט שפּאַרט אַרויס אַזש צו דער גאַס.

וואָס איז דאָס? איז עמעצער פאַרשלאַפט געוואָרן אין „הויה“, אַ שכנה גייט דאָרט צו קינד, — אָדער האָט עמעצן פון די שכנים זיך פאַרגלוסט צו שטעכן זײַן ווייב, ווי אַמאָל אַנדזשולין אַלפאַנסיען — „ניט מער ווי מיט אַטאָ דעם שפיץ פון אַ מעסערלע?...“

זי האָט זיך אומגעקוקט צו די פּאָר מענטשן וואָס האָבן איר אָפּגע- פירט אַהיים: זעען זיי אויך דאָס, וואָס זי זעט, צי חלומט זיך איר אַלע? די פּאָר מענטשן, שטייענדיק אין ברייטן, אָפּענעם טויער, — האָבן זיך אויך געהאַט איבערגעקוקט, און געשמייכלט איינער צום אַנדערן: — „זעסט? אַטאָ-אַדאָ אויך...“

עטל האָט ווידער גענומען קוקן אַפּן הויה, אַר איר „הויה“, — און האָט אים ניט דערקענט: ווער האָט אים איבערגעביטן, פאַרענדערט — ניט צו דערקענען?...

די גאַנצע לענג פונעם הויה, — איז די ערד געווען צעגראָבן: דאָס האָט דער באַלעבאָס, דער רייכער איטאַליענער, סוף כל סוף זיך געהאַט באַשלאָסן צו לאָזן מאַכן קאַנאַליזאַציע. די אַרויסגעגראָבענע ערד איז געלעגן אין גרודעס אַר ביידע זײַטן גראָבנס. דאָ און דאָרט — האָט געשטעקט אַ לאָפּעטע, אַ שטעקן, מיט אַ רויט שטיקל געוואַנט אָנגעבונדן אַפּן שפיץ. און אין סאַמע מיטן הויה האָט מען געהאַט אַוועקגעשטעלט אַ לאַנגן טיש — אַזאַ טיש האָט זיך אין הויה ניט געפונען, — האָט מען אים געמאַכט פון כמעט אַלע שכנישע טישן. דער טיש איז געווען פאַר- שפּרייט מיט אַ טישטעך — געמאַכט פון עטלעכע טישטעכער מיטאַמאָל. און אַר אים — פּלעשער ביר, סיפּאַנעס, רעשטלעך פון געבעקס און צובינסנס אַר אַלע טעלער פון די הויפּישע שכנים. עטל דערקענט אפילו די געבלימטע פּסחדיקע טעלערס דער מאַמעס, וואָס זי היט אָפּ ווי די אויגן אין קאַפּ.

און אַרום טיש — אַלע הויפּישע שכנים. סני פאַלמיראַ די זועשן, סני איטע מיט איר בערלען, סני די שכנים פון די הינטערשטע צימערלעך, סני עטלס טאַטע-מאַמע און אפילו — צאַלקע דער ענקאַרגאַדע מיטן ווייב...

די אַלע מענטשן שמועסן אַרום טיש — ניט זיי זיצן, נאָר זיי שטייען. זיי האַלטן די גלעזער אין די הענט, און זיי זינגען. נאָר דאָס סאַמע שענסטע דערבני איז, וואָס כאַטש זיי זינגען אַלע דאָס זעלביקע ליד — מיט דער זעלבער מעלאָדיע, מיט דער זעלביקער יום-טובדיקער פּייער- לעכקייט, — זינגט איעדער פון זיי — אַר אַן אַנדער שפּראַך: דער מאַמע זינגט עס אַר ייִדיש, סיאָמע מיט אַבראַמען — אַר רוישיש, און מעדינאַ דער שלאַסער און נאָך אַ פאַר — אַר שפּאַניש. און אַנדערע — זינגען אינגאַנצן דאָס ליד אָן ווערטער — נאָר זיערע שטימעס גיסן זיך צוזאַר-

מען אינאיינעם און דאָס ליד קומט אַרויס אַ שטאַרקס, אַ מעכטיקס, אַ גאַנצס.

דעמאָלט האָט עטל דערפֿילט, אז אין „הויף“ קומט פֿאַר עפעס אַזוינס, וואָס זי האָט נאָך קיינמאָל ניט געזען: עפעס וואָס פֿאַרבינדט אַלע הויפֿישע שכנים. עפעס, וואָס האַלט זיי צוזאַמען, וואָס מאַכט זיי פֿאַר פֿרײַנט, — שיעור ניט פֿאַר קרובים. און פֿון דעמאָלט אָן איז באַ איר אין זכרון פֿאַרבליבן, אז — אַ רעוואָלוציע איז עפעס אַזוינס: די ערד ליגט אָן אויפֿגעײַעטע, אַ צעאַקערטע, אַלע מענטשן קוקן איינער אָפֿן אַנדערן — מיט פֿרײַנטשאַפט און ליבשאַפט. און אַלע אינאיינעם זינגען אַ ליד — אַף וואָסער שפּראַך עס זאָל ניט זײַן — איז דאָס דאָס זעלביקע ליד — אַ שטאַרקס, אַ מעכטיקס, אַ גאַנצס.

XVIII

יאנואר - טעג

עס האָט געהאַלטן באַ טאָגן. בלייבע ליכטיקייט, אַ גרויע און פאַרשמאַכטע, האָט זיך גענומען זיפן דורך די פענצטער פון דער „סאַלע“ — די איינציקע פענצטער אין „הויף“.

אין סאַלע האָט געוויינט, ווי אַ גרויסער מיוחס, צאַלקע דער שניי-דער מיט זיין ווייב סערקע און זינע קינדערלעך, די גרעסטע שרניערס און זולל וסובאות אין „הויף“. צאַלקע איז נאָך אַלץ געווען דער ענקאָר-גאָדע — שיעור ניט אַ מין גובערנאַטאָר אין „הויף“.

די ליכטיקייט האָט ערשט גענומען זוכן זיך אַן אָרט אין דער טונ-קעלער סאַלע: אַ גלעטגנעטאָן זיך איבערן שפאַנישווענטל, וואָס האָט צעטיילט אַר צווייען — האַלב אַ שלאַפצימער, האַלב טאַזשער; זיך צוגעטוליעט צו אַ עלעגאַנטן, אַן-קעפיקן מאַניקין, וואָס האָט פאַראַדירט מיט ציבטיקרויניסע פאַרסטריגעס אַר דער פלייצע און אַר דער ברוסט, אינעם רעקל, וואָס נאָך אָן אַרבל; אַ טאַפּגעטאָן דעם גרויסן שניידער-פרעם, וואָס איז געשטאַנען אָפן טיש — די פרעם איז געבליבן קאַלט ווי אייז.

די ליכטיקייט האָט זיך אָנגענומען מיט כוחות, — אַ קיצל געטאָן מיט אַ שאַרפן, ראָזן שפיץ אַ מילך-פענדל, וואָס איז געשמאַנען דערביי; דאָס מילך-פענדל האָט געענטפערט מיט אַ שוואַכן שמייכל: באַ סערקען האָבן די טעפלעך און פענדלעך זעלטן יוען געלאַכט מיטן פולן מויל — זיי זיינען באַ איר גענוג פאַרפינצטערט געוואָרן.

סערקע, אַ קליין, שוואַרץ ווייבל, אַ גרויסע בריה אַר צו האָבן אַלע יאָר אַ קינד, און נאָך אַ גרעסערע בריה אַר צו באַוואַרפן דעם מאַנס קאַפּ מיט אַלערליי קללות, — האָט נאָך ניט באַוויזן רעכט איינצושלאָפן נאָכן קלענערן קינדס וויפלטן מאָל זיך איבערוועקן, ווי אַ קלאַפּ אין פענצטער האָט זי ווידער געשמעלט אַר די פיס. מיינענדיק, אז דאָס קלאַפּט, ווי אַלע פרימאָרגן דער מילך-צעפירער, האָט זי, נאָך מיט האַלב-פאַרקלעפטע אויגן אַ כאַפּגעטאָן דאָס מילך-פענדל פון טיש, און טראַכטנדיק: — „עפעס היינט פריער ווי אַלע טאָג“ — אַרויסגעד-שמעקט די האַנט דורכן פענצטער.

זי איז אָבער באַלד אָפגעשפרונגען אַר צוריק, ווי אַן אָפגעברייטע:

אפן אַרט פונעם ווייסן אַרבל און דער גלאַנצנדיקער מילך־קוואַרט — האָט זי דערזען דורכן שפּאַלט אַ סאָלדאַטישן מונדיר, און נאָך עפעס אַזוינס, וואָס האָט איר שיעור ניט דאָס האַרץ אַרויסגעוואָרפן פון ברוסט מיט ווילד־צעפלאַמערטע קלעפּ: אַ לאַנגע, לאַנגע ברוין־גלאַנציקע ביס.

מיט ציטערנדיקע קני און אַ פאַרהאַקטן אָטעם האָט זי קוים באַ־וויון צו צום בעט און נעמען רײסן דעם כראָפּענדיקן מאַן:

— צאַלקע! צאַלקע! אַ קלאַנג צו דיר! פּאַליציע איז געקומען! זיי רײסן די פענצטער! צאַלקע האָט נאָך נישט באַוויון רעכט צו עפענען די אויגן, און שוין איז אין זיי געלעגן אַ גרויסער חשק אויסצובניטלען אַלע וויסטע חלומות צום ווייבס קאַפּ:

— וואָס פאַר אַ פּאַליציע אין מיטן דערינען, משוגענע? פון וואַנען האָט זיך גענומען פּאַליציע אין מיטן דערינען?

— איך זאָל אַזוי ווייסן פון דיר, צאַלקע גנב. אפּשר די סאָלדאַטסקע הויזן, וואָס דו האָסט איינגעהאַנדלט?

— אָדער, שאַ נאָר — דאָס איז געוויס צו דעם בחור, דעם קנאַקער פון דעם אייבערשטן צימערל, אָדער צו ריווען, די אַרומלויפּערקע — אַן אומגליק אַף זיי. איך האָב אָבער געוויסט, אז קיין גוטס וועט פון זייער אַרומלויפן ניט אַרויסקומען!

די קלעפּ אין פענצטער זײנען געוואָרן וואָס אַמאָל שטאַרקער. אויך פון טויער האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּן. צאַלקע האָט קוים באַוויון אַראָפּצושפּרינגען פון בעט, ווי די טיר פון סאַלע האָט זיך געטאָן אַ צעפּראַל, שוין אָן שום קלאַפעניש. אין טיר — עפעס נאָר געהויבענע געסט: צוויי וויזשילאַנטן, צוויי סאָלדאַטן באַוואָפּנטע מיט ביקסן און נאָך איינער, אַ ציווילער, מיט טונקעלע ברילן און ממזרישע וואַנצעלעך, אָנגעטאָן עפעס זייער ניט נאָכן סעזאָן אין אַ העלן רעגנמאַנטל.

די געסט זײנען געבליבן שטיין באַ דער טיר: אפּנים, אז דער ריח פון סערקעס קינדער און זייערע פאַרפּישטע בעטגעוואַנט האָט ווינציק־וואָס געשמעקט זייערע פאַרטאַניקע נעזער. דער ערשטער האָט זיך אַרײַנגעשטעלט דער, וואָס מיט די ממזרישע וואַנצעלעך: צוגייענדיק צו צאַלקען גאַר־גאַר נאָענט, האָט ער אים מכבד געווען מיט אַ „רוסאָ דע מ...“ אפּן ניכטערן האַרצן. דערנאָך האָט ער אים ערשט געמאָלדן, ווי דעם ענקאַרגאַדע פון הויף, דאָס הייסט, דער פאַראַנטוואָרטלעכער פאַר דער גוטער אויפּפירונג פון די שכנים, אַז דאָס זײנען זיי געקומען זוכן אַ נעסט פון געפּערלעכע „מאַקסימאַליסטן“¹) און פאַרשווערערס.

1) מאַקסימאַליסטן — אַזוי האָט מען גערופּן אין אַרגענטינע אין יענע יאָרן די אַנאַרכיסטן און בכלל רעוואָלוציאַנערן.

דערנאך האָט ער באַפוילן אז אַלע, אפילו די קליינע קינדער, וואָס האָבן זיך געהאַט אויפגעכאַפט, און פאר שרעק אפילו פארגעסן צו וויינען — אז אַלע זאָלן אַרויס אָפן הויף, ווי זיי שטייען און גייען — א רעוויזיע וועט מען דאָ דורכפירן.

די נים האָט זיך ווי דאָס פניער אַף א דינאַמיט־שנור אַ לאַדגעטאַן איבערן גאַנצן „הויף“ פּאַליציי! פּאַליציי, איז ניט געווען קיין נים אינעם הויף. שוין ניט איינמאָל האָט געטראָפּן: צוויי שכנהס האָבן זיך צע־קריגט, אַרײַנגעשלעפּט אין די מחלוקות די מענער. אַלע אינאיינעם האָבן זיך געמײַט און דער גאַנצער הויף האָט זיך צעטיילט אַף צוויי לאַגערן. אז מען האָט גערופּן אַ וויזשילאַנט, האָט אַיעדער איינער גע־האַלטן שטאַל און אייזן פאַר זײַן צד. דערנאָך האָבן זיך די צדדים צעמריגט צווישן זיך, אַלץ נײַע און נײַע קריגערייען זײַנען אויפגעקור מען, געצאַנקט, געטליעט און ווידער אויפגעפלאַקערט, ניט זעלטן, — צווישן די פּרױערדיקע „פאַרבינדעטע“. דעמאָלט האָט מען זיך ווידער געמײַט, ווידער גערופּן אַ וויזשילאַנט, ווידער געזאָגט עדות, — אזוי אַן אַ סוף.

אַן אויסנאַם איז געווען, ווען אנדזשולין האָט געשטאַכן זײַן ווייב אַלפּאַנסײַנע. — דעמאָלט האָט זיך די פּאַליציי בשום־אופן גאַרנישט געקאַנט דערוויסן: עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז קיינער פון די שכנים איז פונקט דעמאָלט ניט געווען אין שטוב, און אויב יאָ — עפעס געשלאָפּן אזוי שטאַרק, — טאַקע נאָר ווי אַ געהרגעטער...

אַבער איצט איז געווען עפעס אַנדערש. קיינער פון די שכנים האָט די פּאַליציי ניט גערופּן: זי איז געקומען אליין, און נאָך מיט אַ נים דערצו — סאַלדאַטן מיט ביקסן. הײַנט דאָס דורכפירן אַ רעוויזיע אין אַלע צימערן — איז שוין גאָר געווען עפעס אַן אויסטערלישע מעשה. די שכנים, ניט קיין אויסגעשלאָפענע, האַלב־נאַקעטע און פאַר־טאַגזי־צעפּאַטלעטע, זײַנען ביסלעכווייז אַרויס פון די צימערן, זיך אויס־געשטעלט באַ די ווענט; די פּרױען האָבן זיך באַמיט איינצושטילן די איבערגעשראַקענע, וויינענדיקע קינדער. זיי האָבן געבורטשעט, אומצור פּרױדענע און זויערע, באַמינענדיק זיך ווי ניט איז צו פאַרריכטן דאָס קלאַגערישע אויסזען זייערס.

— וואָס פאַר אַ זוכענישן באַ אָרנטלעכע מענטשן?... וואָס האָבן זיי אוינעם פאַרלוירן, און וואָס ווילן זיי באַ אונדז געפינען — דעם דלות?...?

דערווייַל איז נאָך די רעוויזיע אַנגעגאַנגען אין די פּאָדערשטע צימערן. די וויזשילאַנטן און סאַלדאַטן האָבן פּינקטלעך און מיט אַ סדר אַרויסגעוואָרפּן אַלץ פון שאַפעס, קאַמאַדעס און שופּלאַדן. אַדורכ־

געוואָרפֿן דאָס בעמגעוואָנט, — און די אויפגעריסענע געלעגערס האָבן אַף זיי אַן אָטעם־געטאָן מיט באַנאַכטיקער וואַרעמקייט פֿון מענטש־לעכע לײַבער. און מיט אויפגעדעקטער היימישער אָרעמקייט.

באָ עטלס טאַטער־מאַמען אין צימער איז די זאך צוגעגאַנגען גלאַטיק און גיך, ביז עס איז געקומען צום שאַפּקעלע מיט די ביכער.

די מאַמע האָט געהאַט באַוויזן צו כאַפֿן אַ רויט שאַלעכל אַף די אַקסלען. טויליענדיק צו זיך דאָס קינד, איז זי געשטאַנען אַ פֿאַררויטלעטע און ניט פֿאַרקעמטע, מיט אירע ברוינע לאַנגע צעפֿ פֿאַרוואָרפֿן אַף אַהינטער — זי פֿלעגט זיך אַלעמאָל פֿאַרפֿלעכטן די האַר אין צעפֿ, ווען זי איז געגאַנגען שלאָפֿן — און געקוקט מיט ברייט־צעפענטע דערשראָך־קענע אויגן, ווי פֿרעמדע מענטשן ראַיען זיך אין איר קאַמאָדע, וואָרפֿן דורך אירע געהאַפּטענע האַנטעכער און אירע געשמריקטע ציכלעך, וואָס שמעקן נאָך אַלץ מיט רומיאַנעק, מיטן היימישן ריח פֿון דאָרה.

דער טאַטע איז געשטאַנען באָ דער וואַנט. אַ דינער און מאָדנע ייִנגלישער האָט ער אויסגעזען אין די לאַנגע גאַטקעס: דאָס ערשטע מאָל, אַז עטל זעט דעם טאַטן שטיין אין די אונטערשטע וועש. ער האָט געביסן אַ וואַנצע און געקוקט מיט הייסע אויגן אַף דעם, וואָס אין די טונקעלע בריִלן. און דער, וואָס אין די טונקעלע בריִלן, — האָט געקוקט אַף דער מאַמע; ער האָט ניט אַראָפּגענומען די אויגן פֿון אירע ווייסע, פֿולע הענט, מיט וועלכע זי האָט געהאַלטן אַרומגע־נומען דאָס קינד; פֿון אירע ברוינע, אַ ביסל צעשוויבעטע צעפֿ. נאָר די מאַמע האָט שוין איצט ניט געקוקט אַף קיינעם: אירע באַקן זיינען געווען אַזוי רויט, ווי מען וואָלט זי גענומען אויסטאָן אַ נאַקעטע פֿאַר אַ סך מענטשן אין די אויגן.

און אָט האָבן שוין די וויזשילאַנטן אַדורכגענישטערט דאָס גאַנצע צימער: די וועש האָט זיך געוואַלגערט אַף דער ערד, צעקניטשט און צעטראָטן; דאָס בעט — צעראַיעט, מיט די רויטע איינשיטן אין דרויסן. דעמאָלט איז איינער פֿון די סאָלדאַטן צו צום שאַפּקעלע און גענומען וואָרפֿן די ביכער: ביכער וואָרפֿן אַף דער ערד. דער טאַטע האָט זיך אַ צאַפֿל־געטאָן. עטל האָט געמיינט: אָט גייט ער צו צום סאָלדאַט און כאַפּט אים אָן באַס קאַרק. אָבער דער טאַטע האָט גאָרניט געמאָן. ער איז ווייטער געשטאַנען באָ דער וואַנט, געביסן די וואַנצע און געקוקט מיט גרויסע, הייסע אויגן אַף דעם, וואָס אין די טונקעלע בריִלן.

יענער האָט, אַף אַ וויילע ניט אַראָפּגעמענדיק די אויגן פֿון דער מאַמע, זיך אָנגערופן צום טאַטן, ניט אומקונדיק זיך אַף אים:

— דינע ביכער?

— מינע. — האָט דער טאַטע געענטפֿערט.

— און צו וואָס דאַרפסטו, דרעקישער רוסאָ, ביכער?

באם טאטן האָט גענומען אונטערטאָנצן אַ ברעם. נאָר געענטפערט
האָט ער, מיט אַ מאָדנע שטילער און איינגעהאַלטענער שטימע:
— צום לייענען, מיין הער. באַנאַכט, ס'איז אומעטיק — לייענט
מען. מען ווערט אַ ביסל קלייגער.

— איך וועל דיר געבן „קלייגער“! איר זענט שוין אזוי אויך צו
קלוג! געקומען אַהער, מען האָט אייך אַרטינגעלאָזט אין אונדזער לאַנד,
איר עסט אונדזער ברויט, אונדזער פלייש, און איצט האָט זיך אייך
פאַרגלוסט רעוואָלוציעס מאַכן! מירן אייך ווייזן, איר מאַקסימאַליסטן,
וויכערניקעס, וואָס איר זינט!

דער סאָלדאַט האָט דערווייַל פאַרענדיקט מיט אַראָפּוואַרפן די
ביכער. ער האָט זיי צוריק אויפגעהויבן, צונויפגעלייגט אין אַ פעקל
אַפן טיש. דער וואָס אין די בריִלן, איז צוגעגאַנגען, אַן עפן געטאָן איין
ביכל, אַוועקגעלייגט, אַ צווייטן, — אַ מיש געטאָן. עטל האָט פון דער
ווייטן געזען; ער האָלט אים מיטן קאַפּ אַראָפּ, דעם בוך. יענער האָט
אַ פרעג געטאָן באַם טאַטן:

— אַף וואָסער שפּראַך זינען זיי, די ביכער דינען?

דער טאַטע, פונקט אזוי שטיל, ווי פּריער:

— ייִדיש.

און זעענדיק, אז יענער פאַרשטייט נישט, פאַרטייטשט ער:

— כוּדיאַ, העברעאַ. אונדזער שפּראַך.

— אין אייער קורווישער מאַמע, מיט דער שפּראַך אינערער איינ-
איינעם! וואָס פאַר אַ טיפּוול קען זיי דען פאַרשטיין?

ער האָט איבערגעגעבן דאָס פעקל ביכער דעם וויזשילאַנט, אַרומ-
געקוקט זיך איבערן צימער — אַליץ איז געווען אין אַרדענונג: צעוואַרפן,
צעטראָטן, פאַרשמוציקט. דער סאָלדאַט איז געשטאַנען און געוואַרט,
קוקנדיק אַף אים אָנגעשפּאַרט אין דער ביקס. ער האָט נאָכאַמאָל אַ קוק
געטאָן אַף דער מאַמען, איבערגעפירט דעם בליק אַפן טאַטן און אַ זאָג
געטאָן מיט אַ פאַסקודנעם שמייכעלע אַף די ממזרישע וואָנצעלעך:

— אז מ'האָט אזא יאָדערדיק ווייבל, לייענט מען נישט קיין ביכ-

לעך באַנאַכט, דו יאָד! מען שפּילט זיך בעסער מיטן ווייבל...

און זיי זינען אַרויס פון צימער.

אַפן הויף האָבן זיך שוין געפונען כמעט אלע שכנים. צאלקע
איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אין דער וואַנט, נעבן זיין סאַלע, צוגעהאַלטן
מיט דער האַנט די גאַטקעס, וואָס האָבן זיך בשום אופן ניט געוואָלט
האַלטן אַף די דאַרע לענדן זינע און אין האַרצן געשאַלטן מיט טוימע
קלללות דער ווייבל, וואָס קיינמאָל סטאַיעט איר ניט קיין צייט צו צונויען
אַ קנעפל דאָרט וווּ מען דאַרף: ווען ניט זי, די שלומפּערקע, וואָלט ער

דאך איצט געקאנט ווייזן פאר די שכנים וואָס ער איז: ניט קיין פשוטער שכן, אַ קבצן ווי זיי אלע, נאָר טאָקע דער „ענקאָרגאָדע“ — כמעט אַ שטיק באַגעבאָס איבערן הויף. ער וואָלט אַרומגעגאַנגען איבער אלע צימערן מיט די וויזשיקאַנטן, געכאַפט אַ שמועס מיטן עלצטן, וואָס אין די טונקעלע בריקן, אים דערציילט דעם יחוס פון יעדן שכן באַזונדער. מיט איין וואָרט — ער וואָלט געווען דער הויפט־מחותן אַף דער דאָזיקער חתונה. אזוי אָבער מוז ער שטיין אין געהאַקטע וויגנדן, אויסהערן אלע גערעדערניען און מורמענישן, מיט די קינדערשע גע־וויינען, און די ווייבערישע טענות — און צוהאַלטן די גאַטקעס...

די רעוויזיע האָט שוין געהאַלטן באַ די סאַמע קעצטע צימערן, די וואָס נעבן „באָד־צימער“ — דעם אָפּטריט. ווייטער, האָט מען שוין געדאַרפט אַרױפּקומען אַף זייער געדרייטע טרעפּ, העט אַף דער „אַטאַמעאַ“. אַפּן דאָך, הייסט עס. דאָרט, אין צוויי פּיצלעך צימערלעך מיט שטיינערנע פּאַדקאַגעס, האָבן געווינט אזש צוויי משפּחות: אין איינעם, אַ פּאַר פּאַלק, בערל, אַ געלער יונג מיט אַ גוזמא זומער־שפּרינקעלעך אַפּן פּנים, אַף די הענט, אַף דער צונג, דאַכט זיך; ער האָט געאַרבעט אין אַ האָקל־זענערני, און געגעבט מיט זיין יונג ווייבל ריווע ערשט אַ פּאַר חדשים נאָך דער חתונה. זיי האָבן געהאַט חתונה געהאַט טאָקע דאָ, אין „הויף“. און אזוי ווי דאָס ווייבל האָט געאַרבעט גאַנצע טעג אין דער שפּיצ־פּאַבריק און אַהיים געקומען ערשט פּאַר־נאַכט־צו, האָט זי זיך גאַנץ שוין געקאָנט באַגיין אָן אַ סיך: אזוי האָט געפּסקנט צאָקע. זי האָט געקאָכט אין אָוונט באַ זיך אין צימער אַף אַ פּרימוס, אָדער אין דרויסן, נעבן דער טיר, אַף אַ דרייפּוס. אין סאַמע לעצטן און קלענסטן צימערל האָט געווינט — דאָווידקע. אַ בחור אַ פּאַרשוין מיט שוואַרצע, געקרניזטע האָר, מיט מאָדנע העל־בלויע אויגן פון אַ יונג מיידל און מיט אַ פּוקע מויל ווייסע, לאַכנדיקע ציין. אלע ווייבער אין הויף האָבן אַף אים געקוקט מיט גרויס ליבשאַפט. דאָס פּאַר־פּאַלק, צוזאַמען מיט דאָווידקען, — האָבן זיך ווינציקט וואָס אָנגעקערט מיט די איבעריקע שכנים. געשמועסט האָבן זיי סיידן — מיט עטלעס טאַטן אַמאָל, צי מיט מעדינאַן דעם שלאָסער. דאָס האָט טאָקע ריווע „פּאַרשלעפט“ אַהער דעם בחור דאָווידקען אין הויף. אַ גאַנצן טאָג האָט מען קיינעם פון זיי ניט אָנגעקוקט פּאַר די אויגן. די צימערלעך זיינען געשטאַנען שטומע און ווי פּאַרשלאָסענע, מיט אלצאיינע שלעסלעך אַף די טירן. אין אָוונט — אָדער דאָס פּאַר־פּאַלק האָט זיך פּאַרשפּאַרט באַ פּאַרהאַקטע לאַדנעס, אָדער מען איז ערגעץ אַוועקגעגאַנגען ביז „פּערצן אזויגער“.

די ווייבער אין הויף האָבן אַף ריווען געהאַט גרויס תּערומות: אַ ווייבל, נאָך דער חתונה, באַדאַרף צו זיצן אין שטוב. ווילסט העלפּן

דעם מאן א ביסל אין דער פרנסה, — „קומען צו עפעס“, נעם ארויס אַרבעט אַהיים. ניי הויזן, צי שול-כאַלאַטלעך, צי וואָס. אָבער אזוי, — וואָס איז דאָס פאַר אַ לעבן? און די גרויסע גליקן ווידער — זעט מען עפעס פון איר אַרבעט גאַרניט אַרויס: ווידער דאָס זעלבע קליידל, מיטן זעלבן בלוזקעלע, ווידער אויסגעוואָשן שבת און זונטיק די פאַר זאָקן, און ווידער זיי פאַרצירעוועט. און מען האָט איר, ווי דער שטייגער איז אין „הויף“, דאָס געזאָגט גאַנץ אָפן, אין די אויגן: „וואָס איז עס פאַר אַ פירעכץ, — אַ גאַנצן טאַג אין פאַבריק, גאַנצע אַוונטן ערגעץ, דער רוה ווייסט-ווי? און ווי וועט זיין, — הינט-מאַרגן, קומט צו אַ קליינס?“

ריווע, אז די וויבער פלעגן צו איר שוין גאַר צושטיין, דערהויפּט שבת בייטאַג, אָדער זונטיק אין דער פרי, בעת איר קומט אויס אויפֿ-צורוימען דאָס פּיצל צימערל, מיט דער שטיינערנער פּאָדלאָגע, — פלעג זיך פון זיי אַרויסדרייען מיט אַ ווערטל, מיט אַ חכמהלע:

— „אַרבעטן אין פאַבריק — דאָס מוז זי אַהיים גיט דער באַלע-באָס אירער ניט קיין אַרבעט. דער באַלעבאָס אירער, דער גרויסער ייִדישער מיליאָנער און בעל־צדקה — וואָס ער איינער אַליין האַלט אויס אַ שטיק פונעם שפיטאַל און פון דעם בית יתומות, — האַלט ניט פון געבן אַרבעט אַהיים. דאָס איז באַ אים אַ פּרינציפּ: עס מעג קומען אפילו גאָט אַליין. און ווינטער וווּ וועט זי דאָס נעמען אין דער היים די ריווקע מאַשינען וואָס אַרבעטן אויס די שפיצן?“

— „איר שפּילט זיך מיט מיר? — פלעג זי לאַכנדיק אַ זאָגטאַן — באַ מיר ווינציקער פון טויזנטער מעטער אַ טאַג גייט עס ניט...“
און וועגן אַ „קליינס“, — האָט זי געהאַט פאַר די וויבער אַ פאַר-טיקן תירוץ: אז זיי קומען אַהיים, זי מיט איר מאַן, זינען זיי אזוי טויט-מיד, אז עס ליגט זיי שוין ניט אין זינען קיין נאַרישקייטן... אזוי, אז זיי זאָלן זיך ניט ריכטן, די וויבער — זיי וועלן אזוי גיך באַ איר קיין לעקאַך ניט עסן...“

וואָס שייך דאָווידקען, אָט דער בילד־שיינער בחור מיט די געד-קרניזטע האָר און מיט די מיידלשע אויגן, — האָט נאָר איין מענטש אין הויף, — אַחוץ ריווען מיט בערלען, — געווסט וואָס באַ אים אין צימערל טוט זיך. אָט דער מענטש איז געווען עטל.

באַ אים אין צימערל, אַחוץ אַ שמאַל, אייזערן בעטל, אַ טישל, פאַר-שפּרייט מיט אַ ציטונג, און אַ בלויע טראַכע, וואָס הענגט אַף אַ טשוואַק אַף דער וואַנט, אַרומגענומען מיט אַ לינלעך, — האָט דאָווידקע פאַרמאָגט ביכער, פּאַפּירן און פּאַפּירלעך. זיי האָבן זיך באַ אים געד-פונען, ניט נאָר אפן טישל, אַף אַ פּאַליצע, אפן בעטל אפילו — נאָר אונטער בעטל, — עטל האָט שוין געהאַט געכאַפט אַ פאַר מאָל אַ

קוק אהין — זינען געלעגן גאנצע פעק מיט צייטונגען און דין־דינע ביכלעך, און סתם פאפירלעך, איינגעבונדן אין פעקלעך, א שטייגער ווי פארטיקע סחורה, גרייט אפצוטראגן צו די קונים. און מאָדנער פון אלץ — אָט די פעקלעך זיינען עפעס ווי ניט איינגעליגן אַף אַן אָרט; זיי האָבן ניט דערלעבט אַלט צו ווערן. אָט זיינען זיי געווען אַ גוזמא, אָט זיינען זיי פאַרשווינדן. און טאַקע באַלד זיך ווידער באַוווּן: אָט זיינען זיי געווען — ווייסע, מיט גרויסן שוואַרצן שריפט. אָט בלויע, ראָזע, געלע, אָנגעפויקעוועט מיט קלייניקע, געדיכטע אותיות. עטל האָט זיך אין אָט די פאַפירלעך ווינציקוואָס פאַנאָדערנעקליבן: זיי האָבן גערעדט צו איר אַף אַן אומפאַרשטענדלעכער, מאָדנער שפּראַך. איינס האָט זי יאָ געוויסט: אַף אַלע האָט זיך געפונען דער זעלבער קאַפּ, העט אויבן־אָן: „פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער — פאַראייניקט זיך.“ און פון דער אַנדערער זינט: „די גאַנצע מאַכט דעם אַרבעטער־קלאַס.“

איצט איז שוין עטלעכע טעג, אז די פאַפירלעך באַ דאָווידקען אין צימערל האָבן זיך אויסגעלאָזן. און קיין נײַע זינען ניט צוגעקומען. צי איז דאָס ניט דערפאַר, וואָס דאָווידקע אַליין גייט שוין אַ פּאָר טעג ניט אַרויס פון זײַן צימערל?

מיט אַ פּאָר טעג צוריק, איז דאָווידקע געהאַט אַרויסגעגאַנגען פון שטוב, ווי געוויינטלעך; ווי געוויינטלעך, — איז ער צוריקגעקומען אַהיים זייער שפּעט, עפעס מאָדנע שטיל, ניט פּינפּנדיק, ווי זײַן שטייגער איז, דורכגעגאַנגען דעם הויף, אַ ביסל איינגעהויקערט, — ס'האַט באַ אים געדויערט אפשר דריי מאָל אַזויפיל ווי שטענדיק צוצוקומען צו זײַן צימערל, זיך אַרויפדראַפּען אַף די געדרייטע טרעפּ. עטל האָט געהאַט אַ גוטן סימן ווען דאָס איז געווען: פּונקט דעם זעלבן טאָג איז דער טאַטע געהאַט צוריקגעקומען פון גאַס און דערציילט, אז „אין צענטער“ טוט זיך חושך: די אַרבעטער פון וואַסענאַס פּאַבריק, וואָס זיינען שוין אַ צייט אין שטרייק, האָבן געהאַט אַ צוזאַמענשטויס מיט די שטרייק־ברעכער, וואָס די פּאָליציי היט זיי אָפּ ווי דאָס אויג אין קאַפּ. דאָרט האָט מען אזוי געשאַסן, — אז קוילן זיינען געפּלויגן ווי האָגל. און דער עיקר — די רעגירונג האָט געגעבן אַ פּרײַע האַנט די פּריצישע זינדלעך — פון דער „ליגאַ פאַטריאַטיקאַ“ — און יענע האָבן זיך ניט געלאָזט בעטן און גענומען זיך לאָזן ווילגיין; געמאַכט אַן אמתן פּאָג־ראָם — געשלאָגן, געבראַכן ייִדישע געשעפטן, אונטערגעצונדן די ייִדישע בייבליאָטעק — אָנגעמאַכט אַן אמתן חורבן.

די מאַמע האָט דעמאָלט אַ פאַטש געטאָן מיט די הענט:

— „איך האָב אָבער געוויסט, אז עס וועט אויסגיין צו ייִדישע קעפּ!“
און נאָך האָט זי געטענהט, די מאַמע: — אויב פּאָגראַמען, ווי אין

דער „היים“, — היינט צו וואָס האָט זיך עס געלוינט די גאַנצע מעשה, מיטן קומען אָהער?...”

דער טאַטע האָט זיך געבויזערט אָף איר, זי גערופן „וידענע“, גע- טענהט צוריק, — אַז ניט נאָר צו „יודישע קעפּ“ גייט עס אויס, אַז מען הרגעט מענטשן, — מענטשן, זי הערט? און מיט וואָס איז עס אַנדערש ווי אין דער „היים“ — האָט ער איר דערקלערט, — אַז אָט וועט זי זען, — אַז דאָ שווייגט מען ניט: אָט גרייט זיך אַ גרויסע מאַניפעסטאַציע, מען וועט פּראָטעסטירן, באַווייזן, אַז מען קען ניט הרגענען, ראַבעווען און אונטערצינדן — און גאָרניט...

נאָר די מאַמע האָט פון דעם טאַטנס טרייסט־רייד אפילו ניט געוואָלט הערן: זי האָט זיך געשווירן „אַז זי זאָל אזוי זיין אַ מאַמע צו אירע קינדער, — ווי ער וועט באַ איר פונעם שטוב ניט אַרויס- טרעטן, מיט אַ פּום אפילו...”

דער טאַטע האָט געבורטשעט, זיך געדרייט איבערן צימער, גע- קנאַקט די פינגער — אָבער פון שטוב טאַקע ניט אַרויסגעגאַנגען.

אַר מאָרגן, ווען עטל איז אַרויסגעגאַנגען צוליב עפעס אַפּן דאָך, — האָט זי דערזען: באַ דאָווידקען אַפּן טיר הענגט ניט דאָס שלעסל. זי איז צוגעגאַנגען, אַ פּרוּוה־געטאָן די טיר — זי האָט זיך געעפנט. דאָווידקע איז געלעגן אַפּן בעטל, אַ בלאַסער, אויסגעזען האָט ער — זייער און זייער מיד. די אויגן באַ אים — ווי פון ניט שלאַפּן נעכט — רויטע און מיט בלוטיקע אָדערלעך פאַרלאָפּן. אין צימערל האָט זיך געהערט אַ ריח, אַ מאַדנער און שאַרפּער, — אַ איבלדיקער ריח וואָס עטלס נאָז האָט בשום אופן ניט געקאַנט דערקאַנען מיט וואָס ער שמעקט.

דאָווידקע האָט זי מיט אַ שוואַך קול צוגערופן צו זיך, און באַ איר געבעטן: — זאָל זי, ווי אַ וויל מיידעלע, קיינעם ניט דערציילן אַז ער איז אין דער היים, אַז ער ליגט דאָ באַ זיך אַפּן בעטל. און נאָך, — זאָל זי אַ לויפ־טאָן אין אַפטייק, אים ברענגען אַ פּאָר אַספּירין צום קאַפ־ווייטיק.

לויפן אין אַפטייק — דאָס האָט מען עטלען גראַד ניט געדארפט זייער שטאַרק בעטן. אין אַפטייק — דאָרט איז ציכטיק־קיל, איינגענעם אוממעטיק און סודותדיק־שטיל. עס שמעקט מיט אויסגעוועפּטן אדעקלאָאָן, ווי פון אַן אלטער פּריצע, און מיט שטילע, אוממעטיק סודותדיקע רפואות. דאָרט, — אין צוויי ריזיקע סלויעס, עפעס מאַדנע פּליסיקייטן — איינע אַ וויינד־רויטע, די אַנדערע — אַ טיר־בלויע. דאָרט — קען מען זיך צום וויפלסטן מאָל אָפּוועגן אָף דער גרויסער, ניקלנער גלאַנציר- קער וואָג. און דאָרט — איז פאַראַן איינער אַ בחור, וואָס וויקלט פּיצלעך פּלעשעלעך און פּידעלעך אין די־דראָזעוון פּאַפּיר, מיט לאַנגע, ווייניע

פינגער און קוקט בעת מעשה אף דיר מיט גרויסע, שווארצע אויגן, וואָס פּאָכען מיט לאַנגע, אויסגעקלעביקטע ווײַסע. ער קוקט אף דיר, — און כאַטש ער זעט דײַך דאַכט זיך גאַרניט, — ער קוקט אַריבער איבער דיין קאַפּ, — ווערט דיר אַזוי גוט, אַזוי גוט, אַז עס ווילט זיך שטיין און שטיין און קוקן אף זײַנע ווײַסע, לאַנגע פינגער און אף זײַנע שוואַרצע אויגן, וואָס קוקן אף דיר און זעען דײַך ניט.

צוליב אָט דעם בחורם שוואַרצע אויגן און זײַדענע, אויסגעבויגענע ווײַסע, האָט עטל געהאַט אָנגעבעטן באַ אַלע הויפּישע שכנחס: — „אַז איר דאַרפט עפעס אין אַפטיק, — זאָגט מיר, איכל אײַך ברענגען מיט אײַן שפרונג“.

צוליב אָט דעם „שפרונג“, — אײַנצוקויפּן פאַר צען סענט „ציג-קאָווע מאַסט“, אָדער רײַצן-אײַל מיט ציקאַריע פאַר די קינדערלעך, — האָט שוין עטל געכאַפט פעטש ניט אײַנמאַל פון דער מאַמען: — „אַז זי זאָל ניט זײַן קײן שאַלאַטן שמש און ניט סאַרווערן אף פרעמדע שמחות. אַז זײ דאַרפן, זאָלן זײ זיך אַלײן גײן...“

אַבער דער מאַמעס ווערטער האָבן אפילו ניט דערגרייכט צו איר אויער: און דער מאַמעס פעטש — האָבן זיך גיך און גרינג פאַרהיילט. „לױפּן אין אַפטיק“ איז דער גרעסטער פאַרגעניגן. זי לױפט אהין אַרײַן אַ פאַרסאַפעטע, מיט אַ קלאַפּנדיקן האַרצן, און קוים גיט דער שוואַרץ-אויגיקער בחור אף איר אַ קוק — פאַרגעסט זי אפילו נאָך וואָס מען האָט זי געשיקט. שוין געטראָפּן זיך ניט אײַן מאָל: זי האָט געבראַכט ניט דאָס, וואָס די שכנה האָט איר געהייסן, און דערנאָך געהאַט אַן אַרבעט אָפּצוטראָגן, איבערביטן, — און ווידער געקאָנט אָנקוקן די שוואַרצע אויגן מיט די זײַדענע, אויסגעבויגענע ברעמען, מיט ווײַסע, לאַנגע דינע פינגער.

וועט זי דאָס איצטער ניט לױפּן, אַז דאָווידקע בעט זי? אַז סך-הכל — איז דאָווידקע דער בעסטער פּרײַנט אירער אין „הויף“. ער לאָזט זיך איר אַרומדרייען איבערן צימערל, — וויפל איר האַרץ גלױסט. נישטערן אין זײַנע פּאַפּירן און אַרײַנקוקן אין זײַנע ביכער איז אָפּגע-רעדט. דאָווידקע זאָגט איר קײַנמאַל ניט, ווי אַנדערע: „דריי מיר ניט קײן-קאַפּ!“ אָדער — „אַ מײַדעלע זאָל אַלצדינג וועלן ווײַסן! אַז דו וועסט אַלץ וועלן ווײַסן, — וועסטו גיך אַלט ווערן“. נײַן. דאָווידקע ענטפּערט אף אַלע אירע קשיות. — און ניט נאָר דאָס — ער גיט איר נאָך אונטער חשק: וואָס מער דו וועסט זיך דערפּרעגן, וואָס מער דו וועסט וועלן ווײַסן — אַלץ קליגער וועסטו ווערן. אַלץ בעסער וועסטו ווערן. אַזוי רעדט ער צו איר. זײ צו אַ גרויסער.

ניט דערציילן קײנעם, אַז ער לײַגט באַ זיך אפּן בעטל, אַ בלאַסער און מיט רױט-אָנגעזונדענע אויגן — דאָס איז שוין אַ ביסל שווערער

פאר איר. דערצוילן וועט זי אפשר נאָר דער מאמען — אין דאָס, ניט איצטער, שפעטער, ווען זי וועט קומען פון אפטייק. אז ניט, — וועט די מאמע ניט לאָזן גיין. דער עיקר איצט, — ווען אין גאס „טוט זיך חושך“. „ס'איז אַ סכנה אַרויסצוגיין“. איז טאָקע טשיקאָווע — ווי אזוי זעט אויס די גאס, ווען „עס טוט זיך חושך און ס'איז אַ סכנה אַרויסצוגיין“.

די גאס איז אַ גאס — ווי אלעמאָל. ס'איז נאָר שטילער; אזוי שטיל, — אז עטלס טריט קלאָפן אָפּ מאַדנע הויך אָפּן ברוק. אלע גער שעפטן זינען געשלאָסן, אפילו דאָס שפינדערעמל אָפּן ראָג, אפילו די „קאָנטינע“. קיין מענטשן זעט מען ניט. די טירן זינען צו. די גאס שלאָפט. בייטאָג, אין מיטן העלן טאָג — האָט זיך די גאס געלייגט שלאָפן. דער ברוק אפילו דרעמלט, עס קלאָפן אַף אים ניט קיין פערדישע קאָפיטעס, עס טראַסקען ניט קיין שווערע, ביז אַרויף-אַנגעלאָדענע וועגענער, עס רעדלען אפילו ניט קיין לוויות פאַרבני. דער וויזשילאַנט, וואָס שטייט אלעמאָל אָפּן ראָג גאס אין שאָטן פון גרויסן „מויער“ — אָט דער וויזשילאַנט, וואָס מען שמועסט וועגן אים — „ער פאַרשטייט ייִדיש ווי אַ ייִדיש קינד“ — ער איז איצטער אויך ניטאָ. די אפטייק-טיר איז האַלב-אַראָפּגעלאָזן. עטל האָט זיך געדארפט איינבייגן — קיין זייער גרויסע איז זי דאָך ניט געווען — דאָך, אַ קאָפּעלע האָט זי געדארפט דעם קאָפּ איינבייגן, איידער זי איז אַריין.

אין דער טונקלקייט פון אפטייק, אַן אומדערוואַרטעט גליק: די שוואַרצע אויגן און די ווייסע פינגער שטייען ניט הינטערן טובאנק, ווי שטענדיק, נאָר דאָ, נעבן איר. און באַלד — נאָך אַ גרעסער גליק: די שוואַרצע אויגן קוקן גלייך אַף איר, ניט איבער איר קאָפּ, זיי וואַרטן ניט, ביז זי וועט אָנהייבן רעדן, זיי רעדן צו איר:

— „וואָס דרייסטו זיך אַרום דאָ, דו פאַסקודסטווע? נאָך האָט מען אַינערע רוסאָס ניט אויסגערוימט פון אָט דער גאס?... וואַרט, וואַרט — מען וועט זיך באַלד אַ נעם-טאָן צו אייך...“

...געקומען צוויפן מיט אַ קלאָפנדיק האַרץ אין הויף — איז עטל אַריינגעפאלן צו דער מאמען אין קיך אין אַ שפיציקן, קינדערישן געוויין, וואָס איז, אונטער דער מאמעס לאַסקעס, ביסלעכווייז איבער-גענאָגען אין אַ טיפן, לאַנגן כליפען.

וויפל די מאמע האָט זיך באַ איר ניט געבעטן, האָט זי בשום אופן ניט געקאָנט באַ איר דערגיין פאַרוואָס זי וויינט — אין איר גרויסן בראַך האָט עטל נאָך אַלץ געהאַלטן קאָפּ: די מאמע טאָר ניט וויסן אז זי איז אַקערשט געלאָפן אין אפטייק. זי טאָר ניט וויסן, — וואָס פון די שוואַרצע אויגן האָט זיך אויסגעלאָזט. נאָר פונדעסטוועגן, האָט עטל געפונען אַ טייערן תירוץ: דאָווידקע!

דאָוידקע, וואָס ליגט דאָרט, באַ זיך אַפֿן בעטל און עס הערט זיך פֿון אים אַ מאָדנער, איבלדיקער און אומבאַקאַנטער ריח...
...אַליין איז די מאַמע צו דאָוידקען אין צימערל ניט אַרײַנגע-

גאַנגען: זי האָט אַרײַנגעשיקט דעם טאַטן, ער האָט זיך דאָרט געווימט אַקעגן אַ פֿאַר מינוט, און אַרויס זייער צעטראַגן. ער האָט אַרײַנגערופֿן די מאַמען אין צימער און איר עפעס דערציילט שטילערהייט. די מאַמע האָט נאָר איין מאָל אַ געשרויגעמאַן: — „אויִוויִיאַזי מיר. וווּ, אין פֿוס?... נאָר דער טאַטע האָט איר איבערגעהאַקט מיט אַ בייזן „שאַ!“ ביזן אָונט, ווען ריווע איז געקומען, האָט די מאַמע אַרײַנגעטראַגן דאָוידקען אַפֿשײַד צען מאָל טוי מיט לימענע. אָבער ער האָט די טוי עפעס ניט געטרונקען: זי איז געשטאַנען, די טוי, זיך געקילט — געקילט אַפֿן בענקל נעבן בעטל, ביז די מאַמע האָט אַ פֿרישע גלאָז טוי אַרײַנגעטראַגן, אַוועקגעשטעלט אַפֿן אָרט פֿון דער קאַלט־געוואָרענער אַפֿן בענקל, און אַליין — געבליבן שטיין באַ דער טיר, געקוקט אַף דאָוידקען מיט גרויסע, איבערגעשראַקענע אויגן און אַוועק צום טאַטן אין צימער פֿרעגן אַפֿשײַד צום הונדערטסטן מאָל:

— „וואָס זשע וועט זײַן?... ער וועט דאָך אַזוי אָפֿניין מיט בלוט?!“
דער טאַטע האָט איר דערויף גאַרניט געענטפֿערט: געקאַקט, געקאַקט די פינגער און אַרומגעשפּאַצירט איבערן צימער. אַז די מאַמע איז אים שוין דערגאַנגען די יאָרן מיט איר: „וואָס־זשע וועט זײַן?!“
האַט ער אַף איר גאָר אָנגעשריגן:

— „וואָס קען איך טאָן? אַז קיין דאָקטער רופֿן צו אים — טאָר מען ניט. ווילסטו, אַז מען זאָל זיך דערוויסן די גאַנצע מעשה, און אים קומען נעמען?... ריווע וועט קומען, וועט מען זען...“

אַזוי ביז אָונט. אין אָונט, אַז ריווע איז געקומען, איז זי, זעענ־דיק אַז עס לײַכט זיך באַ דאָוידקען אין צימערל, — אַריין גלייך אַהין. דאָרט איז אויך געווען דער טאַטע. ריווע האָט זיך זייער געבייזערט אַף דאָוידקען, אַפֿן טאַטן, און גלײַך ערגעץ אַוועקגעלאָפֿן. געקומען איז זי צוריק, — ניט אַליין, נאָר מיט איינעם, זייער אַ דאַרן פֿאַרשוין, אַ הויכער און ציכטיקער, אין גלאַנצנדיקע ברילן. זיי האָבן זיך פֿאַר־שפּאַרט באַ דאָוידקען אין צימערל — דער טאַטע, דער ציכטיקער פֿאַר־שוין און בערל, וואָס איז אַקערשט אויך געהאַט געקומען פֿון גאַס. עטל וואָלט געקענט שווערן, אַז זי האָט געהערט פֿון דאָרטן קרעכצן אַזעלכע קרעכצן קען מען הערן פֿון איינע פֿון די הויפּישע שכנחס, ווען זי פֿאַרשפּאַרט זיך באַ זיך אין צימער מיט איר גרויסן, אַראָפּהענגננדיקן בויך, און נאָכדעם הערט זיך פֿון דאָרט אַ פּישטשערני, ווי פֿון ערשט־געבוירענע קעצלעך. און נאָכדעם קומט צו נאָך איינער אַ שרייערל אַפֿן הויף.

אָבער דאָס ווייסט עטל, — איז אַ זאָך וואָס האָט גאָרניט צו טאָן מיט קיין מענער. אַף אזויפיל ווייסט זי, עטל: זוען די ווייבער פאַרשפּאַרן זיך באַ זיך אין צימער, קרעכצנדיק, און מען רופט „מאַניען“, — דעמאָלט דרייען זיי זיך אַרום איבערן הויף, די מענער, אויב זיי זינגען נאָר בעת מעשה ניט באַ דער אַרבעט, און שמייכלען מיט עפעס אַ נאַרשישעוואַטן און ווי שולדיקלעכן שמייכל אַף די אויסגעהאַרעוועטע פּנימער. און אַלע פון הויף קוקן דעמאָלט אַף זיי מיטן זעלבן קוק: אַ געמיש פון חוזק און באַדויערן.

אָבער וואָס האָט דאָס אַליץ צו טאָן מיט דאָווידקען, — דעם פּרייַ לעבן בחור מיט די לאַכנדיקע ציין?...

און איצט — האָט אויך די מאַמע אַרויסגעשלעפט פון קאַמאָדע צוויי גוטע, נאָך כמעט נייע לילעכער, פון אירע היימישע לילעכער פון פּויערשן ליינונט, — איינעם האָט זי געגעבן דעם טאַטן, און דעם אנדערן האָט זי גענומען צערניסן אַף פּאַסן. און געהאַלפן האָט איר אין דער דאָזיקער אַרבעט, ניט קיין אנדערע, ווי ריווע: זיי האָבן געריסן פּאַסן, — זי אַ פּאַס, די מאַמע אַ פּאַס, און דערבײַ געשוויגן, ווי באַ אַט דעם מין אַרבעט וואָלט געווען אַ בפּירושדיקער דין: מען טאָר זיך ניט אַרויסכאַפּן מיט איין וואָרט.

עטל האָט זיך שיעור דעם קאַפּ צעבראַכן טראַכטנדיק, וואָס פּאַרט אזוינס האָט זיך געקאַנט אָפּטאָן דאָרט, אין דעם פּאַרמאַכטן צימערל. נאָר אַט איז שוין דער הויכער און דאָרער פּאַרשוין מיט די ברילן אַרויס פון צימערל. מיט אים איז אַוועק ריווע, און געבליבן באַ דאָווידקען זינגען: דער טאַטע, די מאַמע און בערל. און עטלען האָט מען שוין מיט מזל אַריינגעלאָזט אַהין. דאָווידקע איז געלעגן אָפּן בעטל, — אַ סך בלאַסער, נאָר ווי רויקער, און אפילו עפעס ווי ריינער און יום־טובדיקער.

עטל האָט פשוט ניט געוואָסט וואָס זאָל זי טאָן פּרונער: זיך צוהערן מיט אלע אברים צו דעם, וואָס די עלטערע רעדן דאָרט מיט אַ האַלב מויל, — עפעס אָפּגעריסענע ווערטער זינגען יאָ דערנאָנגען צו איר אויער: — „די קויל אַרויסגענומען... אַ סך בלוט פאַרלוירן... עס זאָל זיך נאָר ניט צוכאַפּן עפעס..“

...צי גאָר זיך צוכאַפּן צום ווינקל, וווּ עפעס אַ היפש פּעקל, אַ וייער סודותדיקס און מאָדנע אומבאַקאַנטס, וואָס האָט זיך פּרונער אין צימער ניט געפונען, — זי וואָלט עס געשווירן, — איז געווען אומ־געלומפערט איינגעוויקלט אין צייטונגס־פּאַפּירן. זי האָט זיך שוין אַ לאַדגעטאָן גלייך צו דעם, ווי דער מאַמעס קול האָט אַ שנניד־געטאָן, ווי מיט אַ מעסער:

— „טשעפע ניט! אהער גי!“

— „אומעטום איז דאָס פּוֹל! ס'איז גאַרניט זיך אויסצובאהאַלטן פּוֹן איר!“

דאָווידקע האָט שטיל אַ זאַנגעטאַן:

— „מען וואָלט עס געדאַרפט אָפּרוימען...“

און דערנאָך האָבן שוין אַלע ווידער געשמועסט צווישן זיך, פּרײַנטלעך און צוגעלאָזן ביז גאָר — עפעס ווי ניט קיין שכנים וואָלטן דאָס געווען, גאָר קרובים, און נאָך מער — לײַבלעכע ברידער און שוועסטער. דערצו איז נאָך שפעטער אַרײַנגעקומען מעדינאַ, דער שלאָד סער אַף יואַסענאַס פּאַבריק, דער מוראַדיקער שווינגער, וואָס שכנים אָפּן הויף וויצלען זיך וועגן אים, — אַז מיטן אייגענעם ווייב זײַנעם רעדט ער שוין גאָר אַף שטום־לשון... און אַז ער דאַרף זי צולײב עפעס, — גיט ער אַ פּינף, ווייסט זי שוין, — און קומט צו לויפּן... אָט דער מעדינאַ האָט איצט גראָד אינגאַנצן אויפּגעהערט צו שווינגן: ער האָט זייער פּרײַנטלעך און גוט־ברודערײַש געקלאַפט דאָווידקען אין פּלייצע, געשמייכלט צו אים ווי צו אַן אייגענעם זון, פּוֹן וועמען מען האָט דערלעבט קיין עין הרע פּיל נחת, און אויך צום טאַטן און צו דער מאַמען גערעדט, שמייכלענדיק מיט ווייניג, געזונטע ציין, וואָס האָבן באַ אים אַרויסגעשנייט פּוֹן צווישן די פּער־שוואַרצע וואַנצעס.

די מאַמע האָט גאָר אין מיטן דערינען גענומען מאַכן טיי, צוגעד טראָגן יעדערן באַזונדער מיט אַ האַרציקן, שעמעוודיקן שמייכל. אַלע האָבן געטרונקען, אפילו ריווע, וואָס איז שוין געהאַט צוריקגעקומען אַ פאַרסאַפעטע, מיט עפעס אַ פּעקל. עטל האָט באַלד דערקאַנט פּוֹן וואַנע: דער ראָזער, דינער פּאַפּיר איז געווען פּוֹן אַפּטיק.

געטרונקען טיי האָט, זיצנדיק אַף די בענקלעך וואָס דער טאַטע האָט אַרויפּגעטראָגן פּוֹן צימער, — דער גאַנצער עולם. אפילו מעדינאַ, וואָס האָט זיך אפילו געברייט די האַנט פּוֹן דער זייער הויסער גלאָז, געקוקט אָפּן איבעריקן עולם, וועמען די הענט האָבן אַפּנים גיט אָנגעד הויבן צו ברײַען, און לסוף זיך אַן עצה געגעבן: אַרויסגענומען פּוֹן הויזן קעשענע דאָס טיכל, אַרומגעוויקלט די ברײַענדיקע גלאָז און גענומען זײַן מיט גרויס הנאה.

דערנאָך האָט דער טאַטע אַ זאַנגעטאַן: — „ציײַט שלאָפּן. מען דאַרף לאָזן דעם חולה זיך אויסרוען.“ און אַלע זײַנען אויפּגעשטאַנען, זיך לאַנג געזעננט, קוקנדיק אַף דאָווידקען מיט עפעס אַ מאַדנער ליב־שאַפט, און יעדער איינער איז זיך אַוועק צו זײַן צימער.

דאָס איז געווען — ווען? נעכטן, אייערנעכטן? פּאַרן אַנטשלאָפּן ווערן, האָט עטל באַ זיך באַשלאָסן: זאָל זײַן וואָס עס וויל זיך, — מאַרגן וועט זי אַ קוק טאָן, וואָס פּאַרט אַזוינס טוט זיך עס דאָרט, אינעם סודותדיקן פּעקל. מאַרגן — וועט זי זיך אַזוי אַרומדרייען

איבערן צימערל, און ווי ניט ווילנדיק, צוגיין, און ווי ניט איר מיינט מען עס — פאוואָלינקע א טאפֿטאָן... מאָרגן...

אַבער אַף מאָרגן — איז געווען דער קלאַפּ אין פענצטער באַ צאלקען אין דער סאַלע, און די סאַלדאַטן און וויזשילאַנטן. און אָט שטייען עס אַלע אַפּן הויף, די מאַמע אין איר רויטן שאַלעכל און דער טאַטע אין די אונטערוועש, און אַלע איבעריקע שכנים, — צעפאַטלמע, האַלב־נאַקעטע, קלאַגנדיקע, — און דאָס פעקל?...

דאָס פעקל האָט, לאָזט זיך אויס, ניט נאָר עטלען געמוטשעט: אפילו די מאַמע האָט, שטייענדיק דאָ, נעבן טאַטן, שטילערהייט צו אים א זאָגנעטאָן אַפּן אויער:

— „אוירווייאַדמור! זיי וועלן זיך דאָרט צום פאַרבליטיקטן גרעט דאביווען!“

הייסט עס — אין פעקל איז פשוט, א ביסל שמוציקע גרעט! זע נאָר, פון וואָס מען האָט עס אָנגעמאַכט אזא טאַראַראַם! נאָר פונדעסט־וועגן, — איז טשיקאווע — ווי אזוי וועט מען זיך עס צו דעם „דאביווען?...“

און אַפּן פעקל, לאָזט זיך אויס, — האָט זיך שוין איינער א בעלן געהאַט געפונען: ריווע, — אז זי האָט נאָר דערהערט, וואָס אין „הויף“ טוט זיך, האָט זי, פריער פאַר אַלץ, געטאָן א לויף, אין הוילן העמד, מיט באַרוועסע פיס, צו דאָווידקעס צימערל. דאָרט האָט זי נאָר איין זאך געטאָן: א כאַפֿגנעטאָן דאָס „פעקל“ און אַרײַנלויפנדיק צו זיך אין צימערל, — זיך א וואַליע־געטאָן מיט דעם אין בעט. בערלען דעם מאַן, האָט זי נאָך באַוויזן א זאָג צו טאָן:

— „מען דאַרף א ביסל „אויפֿרוימען“ באַ דאָווידקען אין צימערל...“ און מער ניט.

אז דער, מיט די טונקעלע ברילן, איז צוגעקומען צו ריוועס צימערל, האָט ער א קוק־טוענדיק אין דער האַלב־טונקלקייט, דערזען ריווען ליגנדיק אין בעט. ער האָט א שטעל־אַרײַן געטאָן דעם פּוס, און באַלד חרטה געהאַט: „וואָס א שטייגער, קען ער שוין דאָ געפינען?“

פונדעסטוועגן, כדי אַפּצוקומען, האָט ער א פּרעג־געטאָן: — און דו ווייבל, פאַרוואָס ביסטו ניט אַרויס אַפּן הויף, גלייך מיט אַלעמען?...

ער איז צוגעקומען נענטער. מיט זײַן פּלייצע האָט ער פאַרשטעלט די טיר. דאָס הייסט, — דאָס ביסל ליכט וואָס איז אַרײַנגעקומען פון הויף. האָרט באַם בעט איז ער געבליבן שטיין. ער האָט געקוקט ריווען גלייך אין די אויגן; ריווע, — פונקט אזוי גלייך אין די אויגן — אים. א העלע ראָזקייט האָט זיך פאַמעלעך צעשפּרייט איבער אירע באַקן. — וואָס זשע איז דיר, אזוינס, אוצערל? — האָט דער באַוואָנצ־

טער אָנגעהויבן זייער פּרֿינטילעך. און ווי ניט אים מיינט מען עס, אויסגעצויגן די האַנט צו דער קאָלדרע. ער האָט עס געטאָן זייער פּאַר מעלעך, געמיינט, אַז ער טרעפט זיך אָן אַף אַ ווידערשטאַנד, אַף בושא, אַף טרערן. נאָר ריווע האָט אים גאָר זייער גערן אַרויסגעהאַלפּן: זי האָט אַליין, מיט איר אויגענער האַנט אַף גיך אַ הויב געטאָן די קאָלדרע, צוזאַמען מיטן לַיַלעך. אין בעט איז זי געלעגן אינגעקנוילט אין אַ קנאָדער פּאַרבלוטיקטע וועש, וואָס האָט פון זיך אַרויסגעגעבן אַ ריח, אַ זיסלעכן און איבלדיקן.

ריווע האָט געקוסט גלייך אין די אויגן דעם באַוואַנצלטן און מיט אַ שוואַכן שולדיקלעכן שמייכל געוואָגט:
— „ווייבערישע זאַכן, מיין הער. עס טרעפט זיך אָפט באַ אונדז, אָרעמע לַיַטס... ווייבערישע זאַכן...“

איצט איז שוין באמת ניט געבליבן מער אַף איבערצוקוקן, ווי דאָווידקעס צימערל, — און שוין. אַז די סאָלדאַטן און וויזשילאַנטן זינגען אַהין אַרײַן, איז דאָס גאַנצע צימערל, און דאָווידקע אַליין, — געווען מאָדנע אויפגערוימט, ציכטיק און יום טובדיק. דאָס בעטל איז געשטאַנען גלייך פאַרבעט, אין אַלע ווינקלעך איז געווען זויבער. קיין סימן פון פּאַפּירן אָדער פּאַפּירלעך. דאָווידקע, אָנגעטאָן אין אַ פּריש העמר, גלאַט אָפּגעראַזירט און פאַרקעמט, איז געזעסן באַם טישל, ווי אַ חתן־בחור גרייט צו דער חופּה־פּירן. נאָר די הויזן וואָס ער האָט געטראָגן, — די הויזן זינגען אַף אים געווען מאָדנע שמאַל און קורע. זינגע געזונטע, לַיַביקע קליבעס האָבן זיי ממש געשפּאַרט. די הויזן האָבן ווי אַראָפּגעשריגן פון אים:
— „גוואָלד! ס'איז ניט פאַר אונדזערע כוחות אַף די קליבעס אויסצוהאַלטן!“

ווען מען גיט אַ פרעג עטלען, אַ שטייגער, וואָס זינגען דאָס פאַר אַ הויזן, וואָלט זי אַ מינוט ניט געטראַכט און באַלד אָפּן אָרט געוויסט צו ענטפּערן: — „אָט די הויזן? דאָס זינגען צאַלקעס. ער נוצט זיי כמעט קיינמאָל ניט, דער ענקאַרגאָדע, זיי הענגען אין סאַמע לעצטן ווינקל פון הויז, אין הילצערנעם קעמערל, דאָרט וווּ מען לייגט אַוועק אַלע אַלטע און אָפּגענוצטע זאַכן וואָס האָבן זיך פאַרוואַלגערט באַ די הויפּישע שכנים, און אַרויסוואַרפּן זיי — איז אַ שאָד. נוצן נוצט ער זיי, די הויזן, אָט דער צאַלקע, — ווען מען דאַרף אַרויפקריכן אָפּן דאָר, פאַריכטן אַ לאַך דורך וואַנען עס רינט אַרײַן אין אַ צימער; אָדער, ווען ער דאַרף, מעשה באַלעבאַס, אַראָפּנעמען דאָס ביסל ווייני־טרויבן „טשינמשע“ וואָס עס גיט אַרויס פון זיך אַלע יאָר, מיט גרויס מאַטערניש, דאָס דאַרע, אָדער דיקע ווינשטאַקל וואָס באַשאַטנט די

הינטערשטע פאטיע." איז דאָס איצט דאָווידקע געזעסן באַ זיך אין צימערל, אָנגעטאָן זייער יום טובדיק אין די דאָזיקע הויזן, און געדענטפערט זייער לייטיש, — ווי עס פאַסט פאַר אזאַ בחור, וואָס זיצט זיך אין שטוב, אין פּרעמדע געשעפטן מישט ער זיך ניט, און אליין איז ער אזא — אַ זויבערער, אַ גלאַט־אַרומגעראַזירטער און פאַרקעמט טער, — געענטפערט אַף אַלע פּראַגן וואָס דער באַוואַנצלטער האָט אים געשטעלט.

יענער האָט סך הכל איינמאָל אַ הוק־געטאָן אַף דאָווידקען:
— „אויפּשטיין, אַז דו רעדסט מיט מיר!" און דערנאָך שוין ווידער גערעדט מיט אים פּריינטלעך און שטיל.
אַרומגעזוכט, אַרומגערייט די גאַנצע גרויס פון צימערל, האָט דער באַוואַנצלטער זיך אָפּגעשטעלט באַם טישל: דאָרט, אַף דער וואַנט, זינען געווען צוגעקלאַפט מיט קליינע טשוועקעלעך צוויי בילדער, אויסגעשניטענע פון אַ שורנאַל. אַף איינעם, — איינער אַ זייער בכבודיקער אַלטער, מיט אַ ווייסער, לאַנגער באַרד, מיט גרויסע ביזע ברעמען, נאָר אָנגעטאָן זייער אַרעמאַנסקע אין אַ לאַנגן, לייזענטענעם העמד, פאַרגאַרטלט מיט אַ שטריק. אַפּן צווייטן, — אַ מענטש אַ יונגער, מיט גרויסע וואַנצעס, וואָס האָבן אים פאַרדעקט דאָס מויל, און אַ כמורנעם בליק אין די אַ ביסל קרומלעך־געשניטענע אויגן. די קינבאַקן זינען באַ אים געווען הויכע, צו די שלייפן צו, און אליין האָט ער איינגאַנצן אויסגעזען ווי אַף דער וואַך, ווי אַפּוואַרטנדיק עפעס.

דער וואָס אין די טונקעלע בריילן האָט געקוקט־געקוקט, און אַז זיי האָבן שוין געהאַלטן באַם אוועקגיין, אַ פּרעגנעטאָן:
— און די יוער זינען, — משפּחה?

— משפּחה, — האָט זייער לייטיש דאָווידקע געענטפערט.
— אַ זיידע? — האָט יענער ווייטער געפרעגט.
דאָווידקע האָט געענטפערט פאַמעלעך און שטיל, ווי עס פאַסט פאַרן אייניקל פון אזאַ בכבודיקן זיידן:
— אַ זיידע.

— אָט אזוי. מן הסתם עפעס אַ פּראָצענטניק, אַ וויכערער. גענוג געלט זיך אָנגעזויפט באַ די אַרעמע לייט, — וואָס? און אליין פאַר גינט זיך דאָס ניט אפילו קיין לייטישן בנד צו מאַכן. זע נאָר דעם הולך! אזוי זענט איר דאָך אַלע, איר פאַסקודנע רוסאַס. וווּ האַלט ער דעם קאַמבאַלאַטש, — דער זיידע דייער? אַף כונוין, צי אַף ליבערטאָד?
— ער איז געשטאַרבן. אין רוסלאַנד. — האָט דאָווידקע שטיל געזאָגט.

— אין רוסלאַנד? אַ מאַקסימאָליסט, הייסט עס. מאַכט רעוואַך־לוציעס. אַלע זינט איר דאָך מאַקסימאָליסטן, רעוואַלוציאָנערן...

ער האָט אָנגעוויזן אַפֿן צווייטן בילד:
— און דער, ווער איז, א פעטער?

— א פעטער.

— א בייזער זעט ער אויס. אן אינגעגעסן מענטשל. א פארבי-
סענער, זאָל ער זיך בעסער אַף מינע הענט ניט פאַקן. איך האָב
פינט אַזעלכע — שווינגנדיקע... נו, קום אַרויס אַפֿן הויף.

איצט איז שוין טאָקע די רעוויזיע געווען פאַרענדיקט אַף אַן
אמת. ווען דער באַוואַנצלער מיט זײַן סוויטע — די וויזשילאַנטן
און סאַלדאַטן — און דאָוידקע מיט בערלען זײַנען צוגעקומען צו דער
פּעדערשטער פּאַטיע, איז שוין דער עולם געשטאַנען אַזוי, אַ מעשה פֿון
אַ פּאַר שעה, אַף די פּיס: ניט קיין אָנגעטאַנענע, צעשויבערטע און
פאַרנודיעטע צום טויט. די זון — אַ הייסע יאָנואַר זון — האָט שוין
געגלייט די הויפּישע שטיינער; און די שטיינער האָבן אַרויסגעגעבן
פֿון אַלערליי ריחות וואָס זײַנען היימיש געווען פאַר די נעזער פֿון
די הויפּישע איינוווינער: ריחות פֿון שימל, פֿון פאַרדומפּנקייט, פֿון
שווייס. נאָר איין ריח האָט זיך ניט געלאָזט הערן, אַ ריח, — וואָס איז
ממש געווען די לופּט, מיט וועלכער דער „הויף“ האָט געאַטעמט: דער
ריח פֿון די הילצערנע קיכלער, וואָס זײַנען געשטאַנען שטומע און ווי
פאַרשלאָפּענע, און ניט געאַטעמט, ווי אַלע פּרימאַרגן אין דער צײַט,
מיט טשאַד פֿון שלעכטע קוילן, מיט געזשום פֿון קאָכיקע טשײַניקעס
אַף הודנדיקע אַלטע פּרימוסן, מיטן גערוך פֿון אויסגעלאָפּענער מילך
און ערשט־פאַרבריטער קאַווע.

דעם שטײַענדיקן עולם איז שוין אויסגעגאַנגען דאָס לעצט ביסל
געדולד, אינאיינעם מיטן רעשט כּוחות. מאַמעס האָבן זיך געבעריעט
מיט קליינוואַרג, — גענומען איין וויינענדיק קינד אַפֿן האַנט, צוגעטור-
ליעט די גרעסערע צו די קורצע אונטערקליידלעך, צו די נאַקעטע פּיס.
די מענער האָבן פאַרנודיעטע און מרה שחורהדיקע, געקוקט טעמפּ
און אָן אַ שום אויסדרוק אַפֿן סאַלדאַטל מיט דער ביסק, — אַ קליין,
אויסגעמאַגערט סאַלדאַטל, מיט אַ פּנים און הענט פֿון עפּעס אַ ברודיק-
אַפּגעברענטן קאַליר, וואָס דער אונפּאַרם איז אַף אים געהאַנגען ווי
אַ פּרעמדע זאָך. און דער סאַלדאַטל האָט פּונקט אַזוי טעמפּ און אָן
אויסדרוק — געקוקט אַף זײַ, ניט אַראָפּגעמענדיק אַף איין רגע די
האַנט פֿון דעם צינגל פֿון דער ביסק.

די אַלע גערעדערײַען, טומלענישן און פּראָטעסטן האָבן שוין
פֿון אַ צײַט געהאַט אויפּגעהערט: אַלע אַרײַנאַגעכצן און השּׁערות
— אַרויסגעזאָגט. איצט האָט מען נאָר געוואַרט אַף דעם, וואָס דער
באַוואַנצלער וועט זאָגן.

און אָט איז שוין די סוויטע צוגעקומען צו דער וואַנט. דער באַוואַנצלעטער האָט אויפגעהויבן די האַנט: ער וועט עפעס זאָגן. נאָר אַן אומגעריכטער גאַסט איז פּלוצים אַרײַן אין הויף. עטלס האַרץ האָט זיך שיעור ניט אָפּגעריסן, אזא קלאַפּ האָט עס באַ איר אין ברוסט געטאָן. זי האָט באַהאַלטן דעם קאָפּ באַ דער מאַמען אין קליידל, קיינער זאָל ניט זען, ווי רויט זי איז געוואָרן. מען זאָל ניט זען די טרערן וואָס האָבן זיך איר, פאַר פאַרשעמטקייט געשטעלט אין די אויגן. אָבער אומזיסט האָט זי זיך באַהאַלטן: קיינעם איז אפילו אין קאָפּ ניט געלעגן זיך אַר איר אומקוקן. אין הויף איז אַרײַן, מיט גיכע, זייער זיכערע טריט, — טריט פון אַ מענטשן וואָס גייט, אמת, אַ קאַפּעלע פאַרשעפּטיקט, אָבער דאָך, — צו באַקאַנטע און זייער זיכערע גע־שעפטן, — ניט קיין אַנדערער ווי „די שוואַרצע אויגן“ פון דער אַפטיק. ער איז איצט ניט געגאַנגען אָנגעטאָן, ווי געוויינלעך, אין זײַן ווײַס זויבערן כאַלאַט: אַ העל־גרויער אַנצוג האָט אָן איין קנייטש אַרומ־גענומען זײַן שלאַנקע פיגור. די האָר, שטאַרק אָנגעשמירט, האָבן גע־גלאַנצט מיט אַ קאַלטן, אומהיימלעכן גלאַנץ. די אויגן האָבן ניט געקוקט ווײַט, אַריבער די מענטשן, נאָר גלײַך און היימיש — אַפּן באַוואַנצלעטן. ער איז צו צו אים, ווי אַ היימישער צו אַ היימישן, אים גוט־ברודערש אַיוועקגעלייגט די האַנט אַפּן אַקסל:

— נו, געפאַקט דעם פּויגל?

— וואָסער פּויגל?

די שוואַרצע אויגן האָבן זיך מיט רעש און מיט זיכערקייט אַ קער געטאָן צו דאָווידקען:

— דעם. אָט די קאַנאַליע איז געווען אַר דער מאַניפעסטאַציע. אַ מאַקסימאַליסט. אַ גאַנצער אָנפירער. אַגיטירט די אַרבעטער. פאַרטיילט זיי די בלעטלעך. מען האָט אים אפילו דורכגעלעכערט די פעל, נאָר ער האָט זיך אַרויסגעדרייט. איינע פון זיי, אָט די קליינע, די בלאַנדע, — ער האָט זיך אַ קער־געטאָן, זוכנדיק איבערן הויף — האָט באַ מיר אַינגעקויפט וואַטע, מערלע און באַנדאַזשן. ווער ס'האָט אים געהיילט — דאָס ווייס איך ניט...

די וואַנצלעך זײַנען אַזש פאַרשווינדן — אזוי האָט דער טונקל־באַבירלעטער פאַרקוועטשט די ליפּן; ער האָט אַרויסגעזײַט פון צווישן די צײַן צום סאָלאַט:

— נעם אים.

דער סאָלאַט האָט אפנים זיך צו גיך אַ כאַפּ־געטאָן אויספאַלגן דעם באַפעל: ווי ער האָט נאָר אַ לייג געטאָן די האַנט אַר דאָווידקעס אַקסל, — האָט זיך דאָווידקע אַ וואַקל־געטאָן, ווי ער וואַלט געהאַלטן

באם אומפפאָן. ער איז אָבער געבליבן שטיין אָף די פיס. פון דער אנדערער זייט האָט אים אונטערנעהאַלטן דער וויזשילאַנט.
דער גאַנצער הויף איז מיטאַמאַל פול געוואָרן מיט קולות: אַלע האָבן גערעדט און געשריגן. די קולות האָבן זיך ווי אַ וואַנט, אַרומגע- שטעלט אַרום דאָווידקען. העכער פון אַלע האָבן געשריגן און גענוואַל- דעוועט די ווייבער:

— פאַרוואָס עפעס אים נעמען, דעם אַרעמינקן?

— וועמען האָט ער שלעכטס געטאָן?

— אַ גנב איז ער, אַ מערדער, וואָס?...

— זיי זינען אַליין גאַנץ גוטע גנבים...

מען זעט דאָך: דער מענטש איז קראַנק, קען אָף די פיס ניט

איינשטיין...

— שטיי! — האָט דער באַוואַנצלעטער אַ ריטשע געטאָן. — מיר

נעמען אים דערפאַר, וואָס ער איז אַ בונטאַווטשיק, אַ מאַקסימאָליסט, וואָס רעוואָלטירט, וואָס העצט קעגן דער מאַכט, קעגן אונדזער פּאָר- טערלאַנד...

מעדינאַ, דער טונקל-הויטיקער, געשטופלטער שלאַסער, איז אַרויסגעטראַטן אַ ביסל פאַרויס. אַ בלאַס-געוואָרענער, נאָר זייער רויק און העפלעך האָט ער זיך געווענדעט צום באַוואַנצלען:

— מיין הער, איך מיין, אז דאָ איז אַ טעות. דאָ אין הויף זיינען

קיין פאַרעטער נישטאָ. בלויז רויקע, אַרבעטסזאַמע מענטשן. אַרעמע — אָבער אַרנטלעכע.

— שווייג! — האָט יענער אָף אים אַ הוקע-געטאָן. — און דו —

ווער ביסט? — אַ רוסאָ?

— אַן אַרגענטינער, מיין הער. כוואַן קאַרלאַס מעדינאַ איז מיין

נאָמען. איך...

— דו קורוועשער זון! און דו ביסט עס אַן אַרגענטינער? האָסט

זיך פאַרקויפט צו זיי, צו די רוסאָס, ווילסט אויך נעמען וווכער, מאַכן רעוואָלוציעס?

— אָבער מיין הער, דערלויבט נאָר: ווער נעמט דאָ אין הויף

וווכער? דאָ — זיינען דאָך אַלע — אַרבעטס-מענטשן, האַרעפאַשנע...

— דו רוסאָ דע מ... איכל דיר ווייזן! דו נעמסט זיך אָן פאַר זיי

ביסטו נאָך מער רוסאָ פון זיי — ער האָט זיך אַ קער-געטאָן צום סאָלדאַט:

— אַנו, נעם אים נאָר אַ ביסל אָף דער ביקס, — זאָל ער זיך עס

איינחזרן אָף אַ פאַר שעה, וועט ער עס האָבן צו געדענקען:

— אַ רוסאָ איז ער!

דער קליינער סאָלדאַט האָט זיך מיטן גאַנצן אימפעט אַ לאָז-

געטאָן צו מעדינאָן, און אָנגעצילט אַף אים די ביקס. אַלע שכנים זינגען איצט געשטאַנען שטיף, און מיט אַן אינגעהאַלטענעם אָטעם געקוקט אַף מעדינאָן. נאָר מעדינאָ אַליין איז געווען רויק ביז נאָר: ער האָט אַפילו ניט אַ קוק געטאָן צום סאַלדאַטל — יענער האָט אויס־געזען אַ סך איבערגעשראַקענער פון אים — מעדינאָ האָט אינגעגעסן זיין בליק אין דאָווידקעס אויגן, און דאָווידקע האָט זיין בליק אינגעד פלאַכטן אין מעדינאָס; אַ ווילע האָבן זיך ביידע אזוי אָנגעקוקט, שאַרף און אָנגעשטרענגט, ווי זיי וואָלטן זיך עפעס וויכטיקס און נויטיקס ביז נאָר, איבערגעגעבן איינער דעם אנדערן אַן זוערטער. דערנאָך האָט זיך די סוויטע פאַמעלעך גענומען אַרויסרוקן פון הויף: די סאַל־דאַטן און וויזשילאַנטן, ביידע ציווילע, דאָווידקע צווישן די סאַלדאַטן. זיי זינגען אַרויס אַלע, און ווען זיי זינגען שוין געהאַט אָפגעגאַנגען אַ שטיק וועג, איז זיי נאָך אַלץ נאָכגעלאָפן אַ קול — מעדינאָס קול, וואָס האָט דאָרטן, אין הויף, אונטערן קליינעם סאַלדאַטלס ביקס, קורץ און אָפגעהאַקט געשריגן.

דאָס קול איז זיי נאָכגעלאָפן, זיך געוויקלט אַרום דאָווידקעס קאַפּ, ווי עס וואָלט דעם געווען אַ שאַד מיט דאָווידקען זיך צו שידן: — „אַ רוסאָ בין איך, אַ רוסאָ!“

XIX

א י נ ד ע ר פ ר י

אין א הייסן נאָוועמבערדיקן פארמיטיק, וואָס האָט גיכער אויסגעזען ווי א מיטן זומערדיקער בייטאָג, איז עטל געגאנגען אהיים פון דער שול. געגאנגען איז זי, גאָרניט לויט איר טבע, זייער פאַמעלעך און אָן חשק; ניט געקוקט אָן ניט באַמערקט, וואָס אַרום איר טוט זיך: דעם הערלעכן, אַ ביסל צו פאַרנעם טאָג, דעם טיף־בלויען הימל דאָרט אין דער הויך, וואָס האָט אויסגעזען אומפאַרגלייכלעך ריינער און ציכטיקער פון דער גאָס, ווי ער וואָלט זיך זועלן אָפּזונדערן פון איר, דער טומלדיק־פאַר־האוועטער און ברודיק־פאַרשוויצטער: — „איך קער זיך גאָרניט אָן מיט דיר...“ און טאַקע די גאָס אַליין, — מיט איר געוויינלעכן זשום פון אַ געוויינלעכן זומערדיקן פאַרנעם פאַרמיטיק: מענטשן, וואָס אַינלן זיך אַהיים, אויפגערוימט־הונגעריקע און נאָר אַף דער האַלב אויסגע־האַרעוועטע פון דער אַרבעט; קינדער, וואָס גייען פון שול, פריילעך טומלדיקע און לכבוד סוף־זמן — יום־טובדיק צעיאכערטע. און גאָס־פאַרקויפערס, — וואָס דערשרייען דאָס לעצטע ביסל געבליבענע סחורה זייערע: מאַראַנצן פאַרדאַרטע און צעקנייטשטע, באַנאַנעס שוואַרץ־גע־וואָרענע אָפן טרוקענעם ווינט, און אפילו אַ פיש־פאַרקויפער, — וואָס געבליבן זיינען אים נאָר פונעם טאָג־פאַרקויף אַ ביסל בלאַסלעך פאַר־שמאַכטע קלייניקע ראָזעווע ראַקעס אָפן דנאָ פונעם פייכטן קויש.

ניין, עטלען איז איצט אין קאָפּ ניט געלעגן די גאָס. דער אמת איז, אַז גיין אַהיים — האָט זיך איר אינגאַנצן ניט געגלוםט. געגלוםט האָט זיך — מער פאַרציען די רגע פון אָנקומען. און ס'איז טאַקע געווען פאַרוואָס אויך: געטראַגן האָט זי אַהיים פון דער שול, אַחוץ די ביכער און העפטן און דאָס קלאַסיפיקאַציע־ביכעלע, וואָס האָט באַשטעטיקט אַז — „זי האָט געענדיקט אַלע זעקס קלאַסן פון דער אָנפאַנג־שול“, — עפעס ווייט ניט קיין יום־טובדיקע ניים. און די רגע, ווען טאַמע־מאַמע וועלן זיך פון אָט דער ניים דערוויסן — דער עיקר דער טאַמע — אָט די רגע האָט זיך געגלוםט אַז זי זאָל וואָס שפעטער קומען. ווען מען קאָן זי, די רגע, אָפּשטופן, אָפּרוקן, אוועקשיקן ערגעץ אין דער ווייטן — אָט דאָס וואָלט געווען ניט שלעכט.

די מעשה האָט זיך אָנגעהויבן מיט דער לערערקע אין שול. די נאָך זייער יונגע, זייער שטשוּפּלע און זייער שעמעוודיקע לערערקע פון זעקסטן קלאַס. זי האָט געהאַט צוגעטראַכט צו מאַכן סוף שול-יאָר אַ גאָר געהויבענעם יום-טוב, אַז אַף דעם יום-טוב זאָלן די שילערקעס פון לעצטן יאָר דעקלאַמירן, זינגען, טאַנצן, איז נאָך קאַרג — זאָלן זיי אויפּשרייבן אַן אַרבעט אַף דער טעמע: „וואָס וואָלט איך וועלן זיין, ווען איך וועל ענדיקן און ווערן אַ גרויסע“. די, וואָס וועט אָנשרייבן די בעסטע אר-בעט, וועט ניט נאָר געוויינען אַ פּרעמיע, נאָר זי וועט זוכה-זיין צו לייענען די אַרבעט אַפּן יום-טוב, פאַר אַלע לערערס, שילערס און געסט. און אויסטיילן איר די פּרעמיע וועט ניט קיין אַנדערער — ווי דער שול-אינספּעקטאָר אַליין.

אין קלאַס אין, נאָכדעם ווי די לערערקע האָט דאָס אַלץ איבערגע-געבן, — געוואָרן פּריילעך — טומלדיק ביז גאָר. אַלע קינדער האָבן, ניט ווי געוויינלעך, גערעדט און געשריגן מיטאַמאָל.

די לעצטע פאַר וואָבן, פאַרן פאַרענדיקן דאָס שול-יאָר, איז די דיסציפּלין ניט געווען אזוי שטרענג ווי אַ גאַנץ יאָר; ווער שמועסט דאָ, אין לעצטן קלאַס — אווראי. די לערערקע האָט זיך אָפּט דערלויבט צו שמועסן מיט די קינדער וועגן ענינים, וואָס זינען ניט שייך צום לער-נען, און די קינדער — האָבן שוין געוואָרט צו האָבן צו דער לערערקע אַ מער פּרייע און אפילו אַ מער חברישע האַלטונג. אייניקע פון זיי — די עלטערע און דערוואַקסענע, האָבן זיך אפילו איינמאָל דערוועגט צו פּרעגן דער לערערקע „צי האָט זי אַ הת? ...“

אַ פאַר האָבן דעמאָלט אויסגעשאָסן מיט אַ געלעכטער. די לערערקע איז געוואָרן רויט, — מער ווי געוויינלעך. רויט ביז צו די וואַרצלען פון די האָר, ביז טיף אין האַלדזשניט פון איר ווייסן כאַלאַט. טרערן האָבן זיך איר געשטעלט אין די אויגן. אָבער אין כעס איז זי דעמאָלט ניט געוואָרן, אַף די חוצפהניצעס ניט אָנגעשריגן, און — אַף דער פּראַגע ניט געענטפּערט.

איצטיקס מאָל איז איר שווערער ווי אַן אַנדערש מאָל אָנגעקומען דעם קלאַס צו באַהערשן, דער יונגער לערערקע. די קינדער האָבן זיך געהאַט „צעלאַזט“: אַלע אינאיינעם האָבן זיי גערעדט; איינע האָט זיך אויסבאַרימט, אַז זי קאָן פּיאַנע-שפּילן. זי קאָן אויסשפּילן — „די תּפּילה פון אַ בתּולה“ אָדער שובּערטס „סערענאַטע“. אַן אַנדערע האָט געזאָגט — אַז זי קאָן שפּאַנישע טענץ טאַנצן. אַ דריטע — אַז זי קאָן דעקלאַ-מירן: און טאַקע באַלד, אַפּן אָרט, כאַטש קיינער האָט זיך צו איר ניט צוגעהערט, גענומען דעקלאַמירן מיט אַ געענדערטער, עמעצן נאָכגע-מאַכטער אָנגעבלאָזענער שטימע:

— „עס וועלן נאך קומען די טונקעלע שוואַלבו, אַף דיין באַלאַקאָן די נעסטן זייערע אויפהענגען...“

דער לערערקע איז קוים געלונגען דעם קלאַם איינצושטילן. ווען ס'איז ווי ניט איז ווידער רויק געוואָרן, האָט זי זיך געווענדעט צו אַלע: — דאָס אַלץ איז זייער גוט. נאָר די קאָמפּאָזיציע...

ווידער איז אַ טומל אָנגעשטאַנען אין קלאַס. און ווידער האָט די לערערקע אים באַוווּן איינצושטילן. וואָרעם ס'איז איר געגאַנגען אין לעבן, — אָט דער זייער יונגער און זייער שעמעוודיקער לערערקע, עס האָט זיך איר זייער געוואַלט, אז די שילערקעס אירע זאָלן זיך אויסציי-כענען, אז זיי זאָלן זיך אַרויסווייזן און געפעלן באַם יום-טוב. און אפשר האָט זי טאַקע געוואַלט באַוווּיזן, ס'אַראַ געראַטענע זיי זינען באַ איר, דער יונגער און ערשט געענדיקטער, — אַרויסגעקומען.

איצט האָט זי שוין געפרעגט דירעקט באַ צוויי: וועמענס קאָמפּאָזיציעס מען פלעגט שטענדיק פאַרלייענען אין קלאַס, און איינמאַל — דעם 25-טן מאי, אפילו פאַר אַלע קינדער פון שול. איינע איז אַמאַליאַ, — דאָס מיידל מיט די העלע, בלויע אויגן און פרעכטיק געלאַקטע שוואַרצע האָר, וואָס האָט אַ ביסל אונטערגעהונקען אַף איינעם אַ דינעם, ווי אויסגעטריקטן פּוס. די אַנדערע איז געווען — עמל.

אַמאַליאַ האָט ווי שטענדיק, ווען די לערערקע רעדט צו איר, זיך זייער אַרטיק אויפגעשטעלט, איינגעמאַסטעט אונטערן באַנק די דינע פּוס, און אויפהייבנדיק אַף דער לערערקע אירע גרויסע, בלויע אויגן אַרומגעראַמטע מיט די לאַנגע, אויסגעבויגענע וועגס, געענטפערט: — איך וועל שרייבן: „מיין באַרוף איז צו זיין אַ דערצייערין, ווי מיין טייערע לערערקע פון זעקסן קלאַס“.

ווידער איז די יונגע לערערקע אָפּגעגאַסן געוואָרן מיט אַ העלישער רויטקייט, פון די האַרדוואַרצלען ביז צום האַלדד-אויסשניט פון איר ווייסן כאַלאַט. ווידער האָבן זיך טרערן באַוווּן אין אירע אויגן, — גוטע, וואַרעמע גרויע אויגן, וואָס האָבן באַשניט דאָס מאַטעווע, ניט איבעריק שוין פנים. זי איז צוגעגאַנגען צו אַמאַליאַ — און איר אַ קוש-געטאָן אין די שוואַרצע, פרעכטיק געלאַקטע האַר:

— אַ דאַנק, טייערינקע.

— און דו? — האָט זי זיך געווענדעט צו עמלען. די רויטקייט פון איר פנים האָט געהאַט אָפּגערונען, אין די אויגן זינען שוין קיין טרערן ניט געשטאַנען און דאָס גאַנצע פנים איז ווידער געווען אַ וואַכעדיקס, מאַטעווע און ניט איבעריק שיינס.

— איך — האָט זיך עמל אויפגעשטעלט און זיך אָנגעהאַלטן מיט ביידע הענט אין דער באַנק, אזוי, אז דאָס גאַנצע בלוט פון די שפיץ פינגער איז אָפּגעלאָפּן, — איך, — האָט זי געענטפערט — וועל שרייבן:

— „איך וויל זיין אזא פרוי ווי לויזע מישעל איז געווען.“
 — ווער? — האָט די לערערקע איבערנעפרעגט, מיט אַ רויקער,
 גלויבניגליקער שטימע, זיך גלייך־מאַכנדיק די האָר, פאַרדרייט אין אַ
 קנאָפּ באַם נאַסן.

— „לויזע מישעל. די „רויטע בתולה.“ — האָט עטל געענטפערט.
 — די רויטע — וואָס? — האָט די לערערקע, אַ איבערנעשראַקענע,
 איבערנעפרעגט.

אין קלאַס האָט זיך שוין ווידער געטומלט:

— דאָס איז מסתמא פון אַ ראַמאַן...
 — וואָרעם זי לייענט דאָך ראַמאַנען, פריילן לערערקע...
 — יאָ, זי האָט טאַקע אַנומלטן דערציילט...
 — און מיך — לאָזט מען ניט... אין אַן אָרנטלעכער שטוב, זאָגט
 די מאַמע, טאָרן אָט די זאַכן ניט אַרײַנגעלאָזן ווערן...
 דאָס מאַך האָט די לערערקע אינגעשטילט דעם טומל נאָך מיט
 איין האַנט־באַוועגונג. די קינדער האָבן זי שוין געקאָנט, און געוויסט,
 ווען מען מעג און ווען מען טאָר ניט „איבערציען דאָס שמריקל“... זי איז
 איצט געווען ערנסט, אַ ביסל בלאַס, נאָך זייער רויק.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ ראַמאַן?

— דאָס איז ניט קיין ראַמאַן, — האָט עטל געענטפערט. אויך זי
 האָט געפילט ווי דאָס האַרץ קלאַפט מאַדנע, מיט קורצע, אָפּגעהאַקטע
 קלעפּ וואָס פאַרגייען אַזש, דאַכט זיך, ביז צום האַלדז. — דאָס איז ניט
 קיין ראַמאַן. דאָס איז אַן אמתער מענטש. אַ פרוי. לויזע מישעל האָט זי
 געהייסן. אין פראַנקרײַך האָט זי געלעבט. אין פאַריז. און בשעת דער
 קאַמונע — האָט זי געקעמפט זײַט באַ זײַט מיט די קאַמונאַרן — אַף
 די באַריקאַדן נעשאַסן. אין תּפּיסה געזעסן. מען האָט זי גערופּן: „די
 רויטע בתולה פון דער קאַמונע.“

אין קלאַס איז איצט געווען אַזוי שטיל, אַז מען האָט — דאַכט זיך
 — געהערט ווי באַ עטלען קלאַפט דאָס האַרץ: מיט קורצע, אָפּגעהאַקטע
 קלעפּ וואָס דערגייען אַזש ביז צום האַלדז און נאָך העכער, — ביז צו
 די שלײַפּן.

אַלע קינדער האָבן געקוקט — דאָ אַף דער לערערקע, דאָ — אַף
 עטלען. די לערערקע — זי האָט איצער שוין ניט אויסגעזען אַזוי יונג.
 די ליפּן — פאַרפּרעסט. דינע קנייטשעלעך האָבן זיך אויסגעלייגט אַרום איר
 מויל, אַרום דער נאָז. זי האָט געפרעגט קורץ, אָפּגעהאַקט, און מען האָט
 געקענט הערן ווי זי אָטעמט הויך דורך דער נאָז:

— פּון וואַנען ווייסטו דאָס אַלץ?

— איך האָב געלייענט אין אַ ביכל.

— ווער האָט דיר דאָס ביכל געגעבן?
 — אַ שכן. באַ אונדז אַפֿן הויף. איינער פֿון די וואָס...
 — ווער איז ער? ווי רופֿט מען אים?
 — ער איז אַ בחור, וווינט אין אַ צימערל אין דער הויך. ער הייסט
 דאָוידקע... דוד. נאָר איצט איז ער ניטאָ: מען האָט אים צוגענומען...
 — מען האָט אים — וואָס?
 — צוגענומען אַרעסטירט. נאָך מיט אַ צײַט צוריק. אין יאנואר...
 ער איז געווען פֿאַרוונדעט, אין אַ פֿוס... מען האָט געהאַט אַף אים
 געשאָסן, בשעת דער מאַניפעסטאַציע... נאָר מען האָט אים אלצײַנס
 צוגענומען...
 די לערערקע האָט שוין ניט געהערט. זי האָט זיך געווענדעט צו
 אמאָליען:
 — טײַערינקע: זײַ אזוי גוט, גיב השגחה אַפֿן קלאַס. איך דאַרף אַף
 אַ רגעלע גיין אין דירעקציע...
 און צו עטלען, מיטן פֿרײַערדיקן קורצן, אָפּגעהאַקטן טאָן:
 — קום.

...גיין אין דער „דירעקציע“ — איז באַ עטלען ניט געווען קיין
 נײַם: סוף כל סוף האָט מען נאָך דאָרטן קיינעם ניט אויפֿגעגעסן. ס'איז
 נאָר נודע בײַז גאָר, — דאָס וואָרטן דאָרט אין קילן צימער, מיטן גער
 וועקסענעם דיל, מיטן אָפּגעקראַכענעם טעפּיכל, — דאָס איינציקע טעפּיכל
 אין שול, מיט די פֿולע שאַפעס איינבאַלאַזאָמירטע חיות און עופות, מיט די
 גרויסע מאַפעס אָף די ווענט און מיט דער אַלטער, צעדריבלטער פּאָן
 אין גלעזערנעם שענקל. דאָרט פֿלעג מען וואָרטן-וואָרטן אַף דער די-
 רעקטאָרן, בײַז זי פֿלעג זיך אויסקלײַבן קומען — מען האָט שטילערהייט
 אַף איר געזאָגט, אז זי טראָגט אַ פֿאַרוק. „וואָרעם עס קען גאָרניט געמאַלט
 זײַן, איך בעט אײַך, אז אַ פֿרוי אין אירע יאָרן, זאָל האָבן אַזעלכע
 גאָלדיקע, געדיכטע און פינקטלעך געלאָקטע האָר...“ אזוי פֿלעגן שמועסן
 שטילערהייט די לערערקעס, מיט גרויס דרך ארץ, אין די הפסקות,
 צווישן זיך.

און די דירעקטאָרן האָט זיך געהאַט אירע אַן אייגענע טבע:
 אויסטאָן די פענסע, זיך פֿאַרשמעלן די אויגן מיט דער האַנט, און זיך
 זיצן אזוי — אַ לאַנגע וויילע. די פּיס נעמען אָפּשלאַפֿן, פֿאַרנייען זיך
 אין אַ „סאָדעוואַסער“. און זי — זיצט נאָך אַלץ אזוי, פֿאַרשמעלנדיק
 די אויגן מיט דער האַנט, מיט דער פענסע אין דער אַנדערער. עס פֿלעג
 זיך אַ טראַכטראָן:

— אפּשר איז זי אַנטשלאָפֿן געוואָרן?

— אפּשר איז זי געשטאַרבן?

צום סוף — אז ס'איז שוין נמאס געוואָרן צו שטיין, בײַטנדיק

איין פוס אפן אנדערן, ווי א מידער פערד, — אהא, זי טוט זיך א באפֿאויה:

— הא?

א קוק טאן שארף דורך די ווידער אָנגעטאָנענע פענסנע, נעמען א בייגעלע פאפיר פונעם ריינעם, אָנגעגלאָזטן שרייב־טיש, אָנשרייבן עפעס, זייער איידל פארהייבנדיק דעם מינדסטן פינגער, מיט דעם אָפלאַ-קירטן, גלאַנצנדיקן נאָגל; חתמענען, גיך און מיט א מין רוגזע, א קלאַפֿ-טאָן מיטן שול־שטעמפל, און דערלאַנגען איבערן שרייב־טיש, ווי פון א טראָן אַראָפּ:

— נעם, גיב איבער דעם טאטן, דער מאמען. ברענג צוריק אן אונטערגעשריבנס.

אזעלכע פאפירלעך האָט עטל דעם טאטן זייער זעלטן איבערגעגעבן. אונטערגעשריבן — זיך באַמײַענדיק, אז די אונטערשריפט זאָל אַרויס־קומען, ווי באַם טאטן, קינדעריש אומבאַהאַלפן און צעקרימט, פלעג זי זייער איידל, זיך באַמײַענדיק אויך אזוי עלעגאַנט אונטערהייבנדיק דעם מינדסטן פינגער, — דאָס אָפּגעבן דער דירעקטאָרן, און דערנאָך — באַלד אין דעם פאַרנעסן. דאָס אַלץ איז געווען געוויינטלעך. נאָר איצט — איצט איז דאָס צוגעגאַנגען אַ ביסל אַנדערש: די לערערקע איז געהאַט אַריין אין דירעקציע, און עטלען האָט זי געהייסן צוואַרטן אין דרויסן, אין קאַרידאָר. נאָך אַ לאַנגער רגע וואַרטן — האָט מען זי אַ רוה־געטאָן. פון דער לערערקעס פנים האָט עטל גאָרניט געקאָנט אַראָפּלייענען. אָבער טאַקע גאָרניט. עס האָט אויסגעזען מיד, פאַרעלטערט, פאַרגליווערט: אַ פנים, פיל־פיל עלטער פון איר, פון דער לערערקע, — אַליין.

...ווען עטל איז אַרנינגעקומען אין דירעקציע, איז די דירעקטאָרן ניט געזעסן מיט דער פענסנע אין האַנט, זיך ניט פאַרשטעלט מיט דער אַנדערער האַנט די אויגן. זי האָט געקוקט אַף איר, אַף עטלען, מיט אַ שאַרפן, קאלטן קוק, גלײַך איר אין די אויגן. מיט אַ הענטל־פען האָט זי קויס־קוים געקלאַפט אין אַ פאַפיר וואָס איז געלעגן פאַר איר אַפן טיש. זי האָט געכאַפט אַ קוק אין פאַפיר, — זייער שאַרף — ווידער אַף

עטלען:

— דיך רופט מען?

— דיין טאטן?

— גייסט אין לעצטן קלאַס?

— ענדיקסט הייסט עס, היינטיקס יאָר די שול־...

ווידער אַמאָל אַ קוק געטאָן אין פאַפיר וואָס אַפן טיש, ווידער אַ פאַר מאָל אַ קלאַפֿ געטאָן מיטן הענטל־פען:

— נא, — האָט זי אויסגעצויגן צו עטלען די האַנט. אין האַנט באַ

איר — דאָס קלאַסיפיקאַציע ביכעלע. — נא, — דאָ האָסטו דיין ביכעלע.

דו האָסט געענדיקט דיניע לימודים אין שול. דו דארפסט שוין מער
ניט קומען. אינגאנצן ניט. אפילו ניט אפן יום-טוב. ניט נויטיק.
קענסט גיין.

ווען דער דאך וואָלט אינגעפאלן אָפּ עטלען — וואָלט איר ניט
געגעבן אזא האַק אין קאָפּ — ווי דער דירעקטאָרנס ווערטער. דאָס
ערגסטע דערביי — וואָס געזאָגט האָט זי זיי — אזא קאַלטע, אזא רויקע
און שטילע, אָן שום סימן פון כעס, פון אויפגערגטקייט, פון פּינט-
שאַפט אָדער שנאה צו איר, צו עטלען. אָפּגעזאָגט, — און ניט וואַרטנדיק,
אָפּניט, אָפּ קיין שום ענטפער פון איר זייט, — זיך מער ניט אומגעקוקט
צו איר און גענומען רעדן שטיל און היימיש, מיט דער לערערקע, וואָס
האָט זיך אָנגעבויגן צו איר, איבערן שרייבטיש.

אָפּ איר לעבן האָט זיך עטל ניט געפילט אזוי מיאוס און איבעריק
אָפּ דער וועלט — גוי אין די פּאַר רגעס, נאָך דער דירעקטאָרנס ווערטער:
זי האָט פשוט ניט געוויסט, וואָס אזוינס דאַרף זי טאָן? אויסדרייען זיך
און אַרויסגיין פון דירעקציע-צימער? ... זאָגן — „גוטן טאָג? ... באַדאַנ-
קען, אָדער שרייען? זיך זידלען, וויינען — צי שטיין אזוי ווייטער מיטן
ביכעלע אין האַנט, ווי אַ גולם און וואַרטן — אפשר וועט יענע חרטה-
האַבן, אָפּ איר — רחמנות-קריגן, זאָגן, אַז ס'איז געווען אומישנע, אַז
דאָס האָט זי נאָר געוואָלט אַ סטראַשע-טאָן, זי אָנשרעקן? ...

דער זעלבער געפיל פון שרעקן זיך, פון פילן זיך איבעריק — האָט
בא איר אָנגעהאַלטן די גאַנצע צייט, וואָס עס האָט נאָך געפּעלט ביז
צום אַהיים גיין פון שול. אָפּ אלע פּראַגעס פון די קינדער — וואָס פּאַרט
האָט עס אזוינס פּאַסירט דאָרט אין דירעקציע — מיט וואָס האָט מען זי
באַשטראַפּט — האָט זי גאָרניט געענטפערט. וואָס האָט זי געקאָנט זאָגן? ...
אַז אַרום און אַרום האָט זי נאָך אַליין רעכט ניט באַנומען, וואָס אזוינס
האָט מיט איר פּאַסירט. נאָר איינס האָט זי געוויסט, עטל: אַז זי פילט
זיך ווי אַן אַרויסגעוואָרפענע, אַן איבעריקע זאָך; עפעס אַ זאָך, — וואָס
איז קיינעם ניט נייטיק, און וואָס פאַר איר איז עפעס אין ערנעז ניטאָ
קיין אָרט...

...נאָך איצט, גייענדיק אַהיים, האָט זי אַלץ געהאַט דאָס זעלבע
געפיל: זי — איז אַ זאָך אַן איבעריקע, אַ זאָך — וואָס האָט פאַרלוירן
איר אָרט, — און קיין אַנדער אָרט, איז פאַר איר ניטאָ אין ערנעז...

אַפּן ראַגנאָס איז זי געבליבן שטיין פאַרן פענצטער פון אַ קראָם.
אַ וויילע האָט זי געקוקט גלייך פאַר זיך, אין גלאָז, ניט זעענדיק גאָרניט.
דערנאָך האָט זי, אַפּן ניט-איבעריק ריינעם, פלינג-באַפּיטלטן גלאָז דער-
זען, ווי גלייך אָפּ איר קוקט עמעצער, אַ קינד, — אַ מיידל? — אַ נישט
איבעריק הויכס, אַ דינס, אין אַ ווייסן שול-באַלאַט אָפּ דער פלייצע פאַר-

שפיליעט. דער שול-כאלאט פארהויבט זיך, קוויטקוים אין צוויי שפיציקע בערגלעך בא בידע זינטן, דאָרט וווּ די פאלדן צעגיינען זיך אין פארשידענע זינטן אף דער ברוסט. און איבער די צוויי שפיציקע בערגלעך — צוויי צעפלעך, וואָס הייבן זיך אָן דיקע באַ די אויערן און גייען וואָס דינער און דינער אף אַראָפּ, — ביז זיי ענדיקן זיך אין צוויי באַנטן, וואָס פלאַטערן קוויטקוים אַפּן פאַרנעם פאַרמיטיקוווינט.

איר איז געוואָרן שווער — ניט צום איבערטראָגן — צו קוקן אף זיך אַליין. ניט צום אַריבערטראָגן איז געווען אַ רחמנות צו האָבן אף זיך אַליין. מיט גיכע, כמעט לויפנדיקע טריט, — איז זי דערגאַנגען דעם האַלבן בלאַק הייזער ביז צום גרויסן, ברייטן „הויף“־טויער, אַזוי, זיך אַריינכאַפּן שטילערהייט, אַז קיינער זאָל ניט זען, אַז קיינער זאָל גאַרניט פרעגן, אַז קיינעם זאָל מען ניט דארפן דערציילן גאַרניט...

גאָר איר איז ניט באַשערט געווען דאָס מאָל זיך אַריינצוכאַפּן שטילערהייט: פּונקט באַם „הויף“־טויער זיינען געשטאַנען אַ פּאָר שכּנות, גערעדט הויך און מיט הייז וועגן עפעס אַ זאָך, וואָס איז אַפּנים געשען גאָר וואָס אַפּן הויף. דערזען עטלען כמעט אַריינגלויפן אין טויער, זינען די שכּנות מיטאַמאָל אַנטשווינגן געוואָרן. עטל האָט עס קוים באַמערקט: זי האָט שוין געוואָלט וואָס גיכער זיך אַריינכאַפּן צו זיי אין צימער. גאָר איינע פּון די שכּנות, איטע, דאַכט זיך, — האָט זי אַ כאַפּ־געטאַן באַם אַקסל און צו איר זייער שטיל, כמעט ווי שעפּטשנדיק געזאָגט:

— גיי ניט, עטעלע...

און די אַנדערע האָט אויך שטיל, גאָר אף גיך, ווי מורא האָבנדיק, אַז עמעצער וועט באַ איר אויסכאַפּן:

— דער דאָקטער איז דאָרט איצט...

עטל האָט נישט באַלד פאַרשטאַנען:

— דער דאָקטער? צו וועמען איז דער דאָקטער?...

און ווידער האָט איטע אַרומגענומען איר אַקסל, צוגעטויליעט צו

זיך און געזאָגט זייער שטיל:

— צום טאַטן, עטעלע...

עטלען האָט מיטאַמאָל גענומען קלינגען זייער הויך אין אַ אויער:

זייער שטאַרט און זייער גיך האָט געקלונגען. דערפאַר, אַפּנים, האָט זי ניט דערהערט ביזן סוף וואָס איטע זאָגט. דערפאַר האָט זי אויך ניט געהערט וואָס די אַנדערע שכּנה האָט איר נאַכגעשריגן.

אַ שטופֿ־אַפּ די טיר, — פאַר אַלעמען האָט זיך איר אין די אויגן געוואָרפן דער מאַמעס פאַרוויינט פּנים. דעם פעטער מאירס קורץ רויט בערדל האָט אַ שוויים געטאַן פאַר די אויגן. דעם טאַטן האָט זי ניט געזען, ווייל איבערן בעט איז געזעסן אַריבערגעבויגן אַ פּלייצע אין אַ ווייסן כאַלאַט און פאַרשטעלט דאָס גאַנצע בעט מיט איר ווייסער ברייט.

...ערשט דערנאך האָט זי דערזען דעם טאָטנס פנים, — ווען די פלייצע אין ווייניסן כאלאט האָט זיך אויפגעהויבן פון בעט און זיך געזעצט באַם טיש שרייבנדיק מיר און פאַרסאָפּעט עפעס אין אַ רע-צעפּטן-פאַפּיר.

דעם טאָטנס פנים איז געווען עפעס ווי קלענער, קינדישער. עס איז געווען זייער בלאַס, אזש געל, און די אויגן זיינען געווען פאַרמאַכט. און ערשט איצט האָט עטל דערזען: דער טאָטע האָט אזעלכע מאָדנע קינדערשע, שעמעוודיקע העל-בלאָנדע ווייניס...

אַ מאָדנע זאָך — עטל האָט זיך ניט געקאָנט דערמאָנען, אז זי זאָל אַמאָל געווען האָבן געזען דעם טאָטן אַ שלאָפּנדיקן... וואָרעם — ווי האָט זי דאָס קיינמאָל ניט געזען, אז ער האָט פּונקט אזעלכע העל-בלאָנדע כמעט ווייניסע ווייניסע איבער די אויגן, ווי זי, עטל האָט?...

...לאַנג איז דער טאָטע געווען קראַנק. זייער לאַנג. אזוי לאַנג — אז עטל האָט שוין כמעט פאַרגעסן, אז ער איז אַמאָל געווען אַ געזונטער, געטראָגן די שווערע זעק מיט שמאַטעס אַה זיך, געקאָנט לאַכן הויך אַה אַ קול, און אין די אַוונטן זיינען לידער, לייענען ביכלעך און אויך — אַנדערע מאַכן לאַכנדיק.

פריער איז ער געלעגן אין שפיטאָל, דער טאָטע. נאָך יענעם פריי-מאָרגן, ווען מ'האָט אים געהאַט געבראַכט אַהיים, אַ פאַרחלשטן, ווען ער האָט זיך געהאַט „אונטערנעריסן“ מיטן פאַק שמאַטעס — איז ער אַ לאַנגע צייט געלעגן אין שפיטאָל. דער דאָקטער האָט געזאָגט, אז ער וועט דאַרפן אַן אָפּעראַציע, די מאַמע איז אַלע טאָג געגאַנגען צו אים אין שפיטאָל, אים געטראָגן מאַראַנצן און קאַמפּאַט פון פּלוימען. אַמאָל האָט זי אויך אָפּגעקאַכט אַ יאָיכל פון אַ פּערטל ער, און אים אַוועקגע-טראָגן. דאָרט אין שפיטאָל — איז זי אָפּגעווען אַ גאַנצן בייטאָג. ווען זי איז געקומען אַהיים — האָט זי שוין געהאַט אַ רויטע, אָנגעדראָלענע נאָז און רויט-פאַרשוואַלענע אויגן. דערנאָך — האָט זי געהאַט אַ מוראַ-דיקן קאַפּזווייטיק — און זיך געמוזט „אַה אַ רגעלע צולייגן“. ווען זי איז אויפגעשטאַנען — איז שוין געווען פאַרנאַכט — און זי פלעג אָפּזיצן מיט אַיטען נעבן דער קיך-טיר, טרינקענדיק מאַטע און דערציילנדיק וואָס מיט פאַרשיידענע מענטשן עס האָט זיך אין שפיטאָל פאַרלאָפּן — ביזן שלאָפּן גיין.

דער גאַנצער עול פון דער שטוב — איז איצט געפאַלן אַה עטלען. זי האָט דאָס געדאַרפט אַכטונג געבן אַפּן ברודערל, דאָס אָנטאָן, וואָשן געבן עס, שלאָפּן-לייגן. אַלע טאָג פלעג איר די מאַמע איבערלאָזן אַ פאַר סענט אַה ברויט, אַה מילך, — זיי האָבן כמעט אויפגעהערט צו

קאָכן. אַ גליק וואָס מאַכטע פלעג אַרײַנטראַגן אַ ביסל מילכיגע געבעקס; אײַנמאַל האָט זי אפילו זיי געגעבן אַ מילכיקן באַרשטש צו עסן. זונטיק פלעג די מאַמע מיטנעמען עטלען אין שפּיטאַל — זיך זען מיטן טאַטן. דער טאַטע איז געלעגן אין אַ שמאַל אינזערן בעטל, אַ קלענער געוואַרענער, כמעט אַ קינדערשער טאַטע, נאָך אַלץ מיט יענעם געלבבען קאַליר אַפּן פנים. ער האָט אויסגעזען מאַדנע פרעמד, און אין דער זעלבער צײַט, — ווי אַן אײַגן, שוואַך קינד. רעדן מיט אים איז ניט געווען וואָס. אײַנמאַל, ווען די מאַמע האָט געמוזט אַרויספירן דאָס ברודערל אַפּן הויף, און עטל איז געשטאַנען צופּוסנס פּון בעט און גענלאַצט מיט די אויגן אַף די אַלע פרעמדע, פאַרוואַקסענע מענער וואָס זײַנען געלעגן אַף די שמאַלע אינזערנע בעטלעך, — האָט דער טאַטע זי צוגערופן צו זיך, איר געהייסן זיך זעצן נעבן אים, אַפּן בעטל, און באַ איר גענומען פרעגן, מיט אַ שוואַך, קינדעריש קול — „וואָס הערט זיך? צי האָט זי עפעס אַרויסגענומען גוטע אָפּצײַכענונגען, און צי איז עפעס געווען אַ שײַנער יום טוב צום סוף שול-יאָר?...“

עטל האָט געקוקט אַפּן טאַטן אַ דערשראָקענע; זי האָט אינגאַנצן געהאַט פאַרגעסן אין דער שול. אין יענעם פּרימאַרגן, ווען דער טאַטע איז אוועקגעפאַרן; אין דער ווײַטערדיקער טאַגרטעגלעכער אַרבעט אַרום קינד, אַרום דער שטוב, וואָס איז איצט אינגאַנצן געפאַלן אַף אירע פּלייצעס — איז די מעשה מיט דער שול — אוועקגעשווומען, ערגעץ צערײַנען געוואָרן... און מאַדנע: מיט איר — איז ערגעץ פאַרשווונדן אויך יענער געפיל פּון יענעם פאַרמיטיק; דער געפיל, אז זי עטל, — איז עפעס אַ זאָך אַן איבעריקע, אַן אַרויסגעוואַרפענע און פאַר קײַנעם ניט נײַטיקע... אַ זאָך, — וואָס האָט קײַן שום אָרט ניט פאַר זיך אין ערגעץ...

דער טאַטע האָט דעמאָלט, ניט דערוואַרטנדיק זיך אַף אירן אַן ענטפּער, — ווײַטער גערעדט מיטן זעלבן שוואַכן קול:
— „וואַרעם זי ווײַסט דאָך, עטל, ווי ער וויל אז זי זאָל זיך לערנען... און גוט לערנען... נאָר עס מאַכט ניט אויס זי וועט זיך לערנען... ווײַטער לערנען... איבעראַיאָר... אין נאַרמאַל-שול... אָדער נאָר אין קאַמערסיאַל-שול... ער וועט נאָר געזונט ווערן...“

...דער טאַטע איז ניט געזונט געוואָרן. אפילו ווען ער איז שוין אַרויס פּון שפּיטאַל, און די מאַמע האָט אים אַהײַסגעבראַכט אין אַ טאַקסי, און כלומרשט זיך זײַער געפּרייט, — אַלע ווײַלע האָט זי געזאָגט צו אַן אַנדער שכנה: — „נאָט צו דאַנקען, אַבי ער איז אין דער היים“. נאָר אַלע ווײַלע איז זי געלאָפּן אין קיך אַרײַן און דאָרט אַרײַנגעוויינט אין האַנטוך, וואָס הענגט אַף אַ טשוואַק אַף דער וואַנט...

דער טאטע איז געבליבן א שוואכער און ווי קלענער געוואָרענער. ער איז געווען זייער בלאַס — מען קען זאָגן, אז ער איז געווען געל אַפֿן פֿנים. און ניט נאָר אַפֿן פֿנים: אויך די הענט, זיינען געווען ווי קלענער געוואָרענע, געלע און געלענ: אומבאהאַלפֿן באַ אים אַף די קני. ער פֿלעג אַפֿזיצן גאַנצע טעג אַף אַ קליין בענקעלע, אין פֿאַטיע, נעבן זייער צימער. גענעסן האָט ער זייער ווינציק: די מאַמע האָט זיך כּסדר געקלאָגט, — אז ער האָט אינגאַנצן אָנגעוווּרן דעם אַפֿעטיט. „אז אַ מענטש עסט — האָט זי צו אים געטענהט — טראָגט ער אַלצדינג איבער...“ נאָר רויכערן — האָט ער גערויכערט נאָך מער ווי פֿרֿיער, דער טאטע.

מיט עסן איז איצט באַ זיי אין שטוב — געוואָרן כּמעט ווי אַמאָל, איידער דער טאטע האָט גענומען שלעפֿן אַף זיך די שווערע זעק מיט שמאַטעס. אַ מאַטע מיט ברויט, אַ שטיקל קעז, אַ טאָמאַטע — איז געווען אַ גאַנצער מאָלצייט. עטל האָט וואָס אָפֿטער געהערט איצט פֿון דער מאַמען דאָס וואָרט „תּכלית“. — וואָס וועט זײַן דער תּכלית? — פֿלעג זי פֿרעגן, מיט אַ מאָדנער שרעק אין די אויגן, — באַ שכנות, באַם פעטער מאיר. אפילו רעדנדיק צו זיך אַליין, אין קיך, — פֿלעג די מאַמע שוין אויך דערמאָנען דאָס וואָרט „תּלית“.

דער „תּכלית“ האָט זיך אויסגעלאָזט מיט דעם, — וואָס די מאַמע האָט געקראָגן אַ פֿרנסה: צו שטיין ערגעץ אין אַ „מערקאַדע“ מיט שטיקלעך שטאָף, רעשטלעך און אָפֿשניצלעך וואָס דער „אַלטער הערש“ האָט פֿאַר איר צונויפֿגעקראָגן באַ זײַנע באַקאַנטע שניידער.

דער מאַמעס „תּכלית“ איז, ווייזט אויס, געווען אַ זייער ביטערע פֿרנסה: אַלע טאָג, ווען זי האָט געדאַדפֿט אויפשטיין, גיין זיך שטעלן אין מערקאַדע מיט אירע שטיקלעך שטאָף, — האָט זי געוונטשן אירע שונאים, אז „איבעראַיאר אין דער צײַט, זאָלן זיי איבערקומען אַף איר מעמד“. נאָר געזאָגט האָט זי דאָס זייער שטיל, אין קיך, אז דער טאטע זאָל ניט הערן. געוויסט דערפֿון האָט נאָר איין עטל, — וועמען די מאַמע פֿלעג אויפֿוועקן און איר אָנזאָגן וואָס זי האָט צו טאָן אין דער באַלעבאַטישקייט דורכן פֿרימאַרגן, ווען די מאַמע וועט ניט זיין אין דער היים: וואָס זי זאָל דערלאָנגען דעם טאטן, וואָס דעם קינד, און וואָס זי זאָל צוגרייטן אַף מיטיק. אין איינעם אזא פֿרימאַרגן, נאָר סוף זומער, ווען עטל איז געשטאַנען באַ זיי אין קיכל און געשיילט קאַרטאָפֿלעס, פֿאַרשפּאַנט מיט דער מאַמעס אַן אַלטן פֿאַרטעך, — האָט זי דערהערט איבער „הויף“ עפעס באַקאַנטע טריט. וועמענס די טריט ס'זײַנען — האָט זי ניט געוויסט. נאָר אז זיי זײַנען באַקאַנטע, גיין, — טאַקע היימישע — דאָס איז זיכער. אזוי ווי זי איז געשטאַנען באַם קיך־טיש, מיט דער מאַמעס אַלטן פֿאַרטעך, מיטן קיך־מעסער אין איין האַנט און

מיט א נאך ניט דערשיילטער קארטאפּלע אין דער אנדערער — האָט זי זיך געלאָזט אין הויף, זען ווער גייט עס. אין הויף — איז זי געבליבן שטיין מיט א פארשטאָרבן האַרץ, וואָס האָט, דאָכט זיך, פאַרנעסן צו קלאַפן:

פאַר איר איז געשטאַנען, א לאַכנדיקער מיט א פול מויל ווייסע ציין, מיט א קאַפּ אָנגעוואַקסענע און געקריןזלטע האָר, מיט א בערדל פון א פאַר טעג, — דאָוידקע.

אזוי ווי זי איז געשטאַנען, מיטן קיך־מעסער און מיט דער ניט־דערשיילטער קארטאפּלע אין האַנט — האָט זי זיך א לאָזגעטאָן צו אים. דאָוידקע האָט אויסגערופן הויך, אַף א קול:

— עטל? זע נאָר — אויסגעוואַקסן — א גאַנצע סעניאָריטע!

זי געוואַלט, אפנים, אויפהויבן, זיך מיט איר צעקושן. נאָר זי האָט שוין באַהאַלטן דעם רויט־געוואַרענעם פנים באַ אים אפן האַלדז, און פּלוצים, אומגעריכט פאַר זיך אליין זיך צעוויינט. זי האָט געוויינט אַ סך, ווי אַפּנעמענדיק זיך פאַר אַ גאַנצער צייט: פאַר יענעם פאַרמיטיק אין שול, פאַרן טאַטנס שלאַפקייט, אין פאַר נאָך עפּעס, אַן אומקלאַרס און זייער אייגנב, וואָס זי אליין האָט קיין נאָמען דערצו ניט געוואָסט...

...דאָס האָט איינגטלעך דאָוידקע זיך דער ערשטער דערטראַכט דערצו. און באַלד אַף אַ קול, — אַף זיין שטייגער — געוואָנט דעם טאַטן. דער טאַטע האָט געשוויגן. דער טאַטע איז נאָך זיין שלאַף ווערן געוואָרן וואָס אַמאָל — אַלץ שווינגנדיקער און שווינגנדיקער. נאָר די מאַמע — זי האָט דווקא ניט געשוויגן. זי האָט אפילו אויפגעהויבן אַ גוואַלד: — „ווי איז דאָס געהערט געוואָרן, מען זאָל נעמען אַ מיידל, אַ קינד, און זי שיקן צו דער אַרבעט? ... אז סך הכל וואַלט זי זיך נאָך געדאַרפט שפּילן... און הויך דעם: ווער וועט אַכטונג געבן אפן קינד, אפן בירנעם ביסל באַלעבאַטישקייט? אַז גאָט האָט זי געשטראַפּט, — אַף די עלטערע יאָרן האָט ער איר צוגעשיקט אַזאַ פּרנסה, וואָס אירע שונאים.“

נאָר די מאַמע האָט באַצייטנס אַ קוק געטאָן אפן טאַטן, געזען אז זיין געל, ווי קלענער געוואָרן פנים ווערט נאָך געלער און איינגעשרומ־פענער, — האָט זי באַצייטנס גענומען רעדן פון עפּעס אנדערש:

— וואָס איז דאָס גלאַט פאַר אַן איינפאַל, נעמען אַ קינד — אַזאַ געדאַטן קינד — און אוועקגעבן צו אַ בעל מלאַכה? ... וואָס עפּעס בעל מלאַכות? ... זי קומט נאָך, ברוך השם, ניט אַרויס פון קיין שניי־דערס און פון קיין שוסטערס.

נאָר דאָוידקע האָט זי ניט געלאָזט ווייטער רעדן. ער האָט אויך געקאַנט עפענען אַ מויל, — אַט דער דאָוידקע, ווען מען האָט געדאַרפט:

— וואָס זײַנען עס עפעס די שנײַדערס מיט די שוסטערס, — האָט ער געפרעגט באַ דער מאַמען — ניט קיין מענטשן? ... דאָס איז ערשטנס. און צווייטנס — וואָס וועט זײַן פון איר דער תכלית? ... שטיין אין קיך און שײַלן קאַרטאָפֿליעס, וואַשן טעלער, זיך נײַאָנטשען מיטן קינד ... אדרבא — ווייל זי איז אַ פֿעיקע — דאַרף מען זי אויסלערנען אַ פּאָך. מיט אַ פּאָך אין האַנט — ווערט קײנער ניט פּאַרפּאַלן, ניט דאָ — און ניט ערגעץ אַנדערש... דאָס איז — קודם כל. און ווייטער — וועט מען זען. זי וועט אַרבעטן, וועט פּאַרדינען פּאַר זיך אַ פּאָך פּעזעס — זיך מאַכן אַ קליידל, קויפן אַ פּאָך שײך — אַ מײדל וואָס וואַקסט אונטער... שפּעטער וועט זי קענען לערנען — אין די אָונט־שולן. פּאַראַן שולן אַזעלכע, וווּ מען לערנט בײַנאַכט... אַז מען ווײַל — קען מען לערנען... אפילו אַ דאָקטער קען מען לערנען — מען דאַרף נאָר וועלן... נאָר דער עיקר — איז אַ פּאָך... אַ מענטש מוז האָבן אַ פּאָך... ניט דאַרפן זיך אָנוואַרפן אַף קײנעם...

צום אָנהײב, ווען דאָווידקע האָט אָנגעהויבן רעדן פון „תכלית“ האָט עטל ניט געגלויבט אירע אויערן: — זע נאָר, ער רעדט שוין אויך פון „תכלית“. ער, — וואָס צאַלקע האָט אים לכתחילה ניט געהאַט קיין חשק אַרײַנצולאָזן אין לײדיקן צימערל. ער — וואָס גײט אַרום אַן אַרבעט — שלאָפט בײַטאָג, און בײַנאַכט — ווערט ער ערגעץ פּאַר־פּאַלן — קײנער ווייסט ניט וווּ... און דער עיקר — ווי פּאַרט זיך עפעס דאָווידקע מיט אַ „תכלית“ — דאָווידקע, וואָס עטל האָט לעצטנס זיך גענומען שעמען פּאַר אים מיט אַ מאָדנער בושע, וואָס זי האָט נאָך ביז איצט פּאַר קײנעם ניט געפילט. דאָווידקע, — וואָס אים שטעלט זי זיך פּאַר אין געדאַנק — אין אײן שורה מיט — ביכער, לײדער, מאַניפעסט מאַציעס און נאָך אַזעלכע שײנע זאַכן?...

נאָר, אַז זי האָט געהערט אַז ער רעדט פון „שולעס“, פון „לערנען זיך בײַנאַכט“, — אַז זי האָט געזען, ווי דעם טאַטנס געלגעוואָרענער פנים ווערט עפעס ווי ראָזער, ווי ער ווערט ווי אויפגעלעבט, — האָט זי באַ זיך אין האַרצן גענומען בעטן, אַז ער זאָל פּאַרמאָגן אַזאַ כוח אין זיך. — אַז ער זאָל דער מאַמען קענען איבערריידן. וואָרעם צו די שײנע ווערטער — „אָונט־שול“... „לערנען זיך...“ האָט נאָך דאָווידקע געהאַט צוגעגעבן עפעס וועגן, פּאַרדינען אַ פּאָך פּעזעס, זיך קענען קויפן אַ פּאָך שײך, מאַכן זיך אַ קליידל...“

און דער אמת איז, — אַז אַ פּאָך שײך — געדענקט שוין ניט עטל ווען מען האָט איר געקויפט... און וואָס שײך אַ קליידל — איז אויך פשוט אַ חרפה, ווי דאָס פּאַראַיאָריקע קליידלע איז אַף איר עפעס מאָדנע שמאָל געוואָרן, און פונקט אַף אַזאַ פּאַסקוונעם אָרט, אַז עס ברענט איר כּמש דאָס פנים ווען עמעצער קוקט אַף איר... נאָר טאָמער

איז דער מעצעער דאָווידקע, — דעמאָלט ווילט זיך איר אַנטלויפן, זיך באַהאַלטן און פאַרנאָבן ערגעץ דעם קאַפּ מיטן רויט־געוואָרענעם פּנים, אַז קיינער זאָל זי ניט זען, אַז זי זאָל קיינעם ניט אָנקוקן...

עטל ווייסט אַליין ניט וואָס מיט איר איז דאָס לעצטנס געוואָרן: מיטאַמאָל זאָל זי ווערן פּריוילעך, עס גלױסט זיך איר זינגען, הויך, אַף אַ קול. פּלוצים — גלױסט זיך איר גאָר וויינען. דעמאָלט מוז זי ערגעץ אַנטרונען ווערן, זיך באַהאַלטן אין אַ ווינקל, ווי קיינער זאָל זי ניט זען — ניט זען די טרערן וואָס גיסן זיך פּון די אויגן איבערן גאַנצן פּנים — אָן אַ שום פאַרוואָס... און אַן אַנדערש מאָל — באַגיסט זי אַ היץ — אַ היץ וואָס ניט איר אַ שלאָג גלױך אין קאַפּ אַריין און די הענט — ווערן קאַלט, און דאָס האַרץ קלאַפט אַזוי שוואַך, אַזוי שוואַך — ווי אַטאָם הערט עס אינגאַנצן אויף צו קלאַפּן...

דאָס איז ביינאַכט. ביינאַכט — איז נאָך ערגער: אַ סך מאָל פּילט זי, ווי זי ווערט דערשטיקט. ממש דערשטיקט. עפעס אַ זאָך שטעלט זיך איר אין האַלדז — און עס פעלט איר אויס דער אָטעם. און ווען זי ווערט אַנטשלאָפּן — חלומען זיך איר אַזעלכע שרעקלעכע, אויסערלישע חלומות — אַז זי שעמט זיך שפעטער פאַר זיך אַליין זיי צו דערמאַנען אין דער ליכטיק. זי כאַפט זיך אויף — אַן אָפּגענאַסענע מיט שווייס; אין די שליופּן האַמערט, און זי פּילט — אַז זי איז אומגליקלעך, אַ מיאום שמוציקע באַשעפּעניש, וואָס מיאוסט זיך פּון זיך אַליין...

דאָווידקען איז געלונגען דער מאַמען איבערצוריידן. און אפּשר — האַט דערצו געהאַלפּן, ווי אַלעמאָל, דער טאַטע. נאָר ווי די זאָך זאָל ניט זיין — דאָווידקע איז איינמאָל געקומען אַהיים מיט דער בשורה — אַז ער האָט שוין געקראָגן אַ „פּלאַץ“ פאַר עטלען. זי וועט דערווייל זיין — אַף דער „לער“. קיין געצאָלטס — וועט זי ניט קריגן. נאָר מען וועט איר אויסלערנען דאָס פאַך, און ווי זי וועט זיך נאָר עפעס אויסלערנען — קריגט זי באַלד שכירות...

עטל האָט ניט געוואָסט: זאָל זי זיך פּריווען, — צי ניט. קוקנדיק אַף דער מאַמען — האָט זיך איר, מער ווי אַלץ — געגלױסט וויינען. נאָר ווידער — זיין אַף אַ ניי אָרט, זען פּרישע מענטשן, טאָן עפעס אַנדערש ווי דאָס, וואָס זי טוט אַלע טאָג — דאָס איז שוין אויך עפעס ווערט.

...דאָס איז געווען איינער פּון די סאַמע לעצטע זומערדיקע טעג. דער גאַנצער טאָג איז געווען אַ פאַרנער. די לופּט, אַ אָנגעגליטע דורכן טאָג, — האָט פאַרנאַכט־צו ממש געשאַטן מיט פּיער. אפּילו אין אָונט איז ניט געוואָרן קילער. שכנים זיינען געזעסן פאַר די טירן, זיך געפּאָר כּעט מיט צייטונגען, מיט שטרױענע פעכערס, זיך געקילט מיט קוים־קאַלט־געוואָרענע געטראַנקען און נביאות געזאָגט, אַז „היינטיקע נאַכט

וועט ניט אָפניין גלאַטיק... היינט מוז זיין אַ שטורעם..." עטל האָט זיך דעם גאַנצן טאָג אַרומגעדרייט ווי אַ נעכטיקע: אַר מאַרגן האָט זי דאָס, צום ערשטן מאַל, געדאַרפט אויפשטיין זייער פרי, — און אַוועקגיין „צו דער אַרבעט"... די מאַמע האָט איר באַצייטנס אויסגעוואַשן דאָס קליידעלע, אָפגעפּוצט די זייער אויסגעטראָטענע און צעפאַרענע שיך. זי האָט זיך גאָר אין מיטן דרינען גענומען זאָרגן, די מאַמע, אז זי זאָל נאָר ניט פאַרשלאָפן... אַזעלכע הייסע נעכט... די מאַסקיטעס לאָזן אַ גאַנצע נאַכט קיין אויג ניט צוטאָן... פּונקט פאַרטאָג, — ווערט מען קיום מיט צרות אַנטשלאָפן, ווי געהרגעטע..."

עטל האָט, קוקנדיק אַר דער מאַמען, געטראַכט, אז — אָט זאָגט זי אז זי וועט באַצייטנס ניט אויפשטיין צו דער אַרבעט, — און ווי לאַנג איז, אז זי האָט זיך געשווירן, אז „כל זמן זי לעבט, וועט אירס אַ קינד ניט גיין לייגן דעם קאַפּ באַ שניידעריי?..."

נאָר אָפּגערופן האָט זיך גאָר אומגעריכט, — דאָווידקע, וואָס איז אויך געזעסן מיט זיי אַפן הויף:

— שאַט, כ'האָב דערצו אויך אַן עצה...

ער האָט זיך אויפגעהויבן, זיך אַוועקגעלאָזט צו זיך אין צימערל, דאָרט אין דער הויך, און באַלד געקומען צוריק: מיט אַ שמיכלענדיקן פנים האָט ער דער מאַמען דערלאַנגט אַ וועקזייגער. דאָס איז געווען אַ זייער אַלטער, אָפגענוצטער און צעפאַרענער וועקזייגער. דאָס ערשטע שטיקל באַלעבאַטישקייט, — האָט ער דער-צוילט, — וואָס ער האָט זיך אַינגעהאַנדלט ווען ער איז אָנגעקומען אַהער אין לאַנד...

די מאַמע האָט גענומען עטלען אונטערטרייבן: — צייט שלאָפן גיין. מאַרגן דאַרף מען אויפשטיין פאַר פרי. זי האָט נאָך אַ מהלך צו גיין, אַהין, צו דער „אַרבעט". עטלען האָט זיך אויסגעוויזן, אז דער מאַמעס קול ווערט מאַדנע דין, ווען זי רעדט אַרויס דאָס וואָרט „צו דער אַרבעט".

נאָר קיין ברירה איז ניט געווען. זי האָט געמוזט אַרטינגיין אין צימער, ניט אָנצונדנדיק קיין ליכט, — איבער די מאַסקיטן, — אויפֿ-שטעלן איר שמאַל איינזערן בעטל און זיך לייגן שלאָפן. שלאָפן — האָט זיך ניט געגלומט. צו איר זיינען דערגאַנגען די קולות פון די שכנים, — צוגעדושעטע און שלעפּעריקע, ווי אַינגעטונקען אין שוויים. זי האָט לאַנג געטראַכט — וואָס אַזוינס וועט ברענגען פאַר איר דער מאַרגנדיקער טאָג. ווי וועט עס זיין דאָרט, ווי זי הייבט אָן מאַרגן צו גיין — בעסער ווי ביז אַהער, ערגער ווי ביז אַהער?..

טויבע דונערן האָבן זיך גענומען קאַטשען איבערן דאַך. די שכנים זיינען אַריינגעלאָפן יעדער אין זיין צימער, שלעפּנדיק די שטרויענע

בענקלעך, פארמאכנדיק טירן, קלאפנדיק מיט לאַדנס. א ווינט האָט אַ טרייסל געטאָן מיט די בלעכענע קיכן, אָנגעווייעט איבערן הויף בלעטער פון ערגעץ, פאפירן, שטויב, געפרוּווט זיך מיט דער טיר פון צימער.

טאטערמאמע האָבן לאַנג גערעדט, געטענהט, שוין לינגדיק אין בעט. דערנאָך — איז געוואָרן שטיל אַפן „הויף“. מ'האָט נאָר געהערט די טראַפנס פון רעגן, — פרוּער שווערע, אָנגעלאָדענע מיט פארנעקייט, פאָלן אַף די הויף־שטיינער, און דערנאָך — געדיכטער, פרויילעכער, ווי פלאַפּלענדיק, ווי פארוועטנדיק זיך, ווער זעט גיכער און מיט מער קלאַפערני פויקן איבער די בלעכענע קיבלעך, פאטשן איבער די ווענט. עטל האָט געמיינט, אז עס שלעפּערט זי ניט — און ניט כאַפנדיק

זיך, — שוין געשלאָפּן. פון ערגעץ איז דערגאַנגען צו איר אַ קול, — דאָווידקעס קול. נאָר עטל האָט אים ניט געזען. וואָרעם זי האָט זיך מיט ביידע הענט פארשטעלט די אויגן. זי האָט זיך זייער געשעמט, עטל: זי איז געווען מוטער נאָקעט און האָט מורא אַראָפּצונעמען די הענט פון די אויגן — איז איר דאָך אזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל אַף איר לעבן. עמעצער רעדט מיט דאָווידקעס קול — וווּ? דאָ, נעבן איר, צי ערגעץ אין דער ווינט? ... און איר איז אזוי גוט — ביז צום אויסגיין ... נאָר פּלוצים האָט עמעצער געכאַפט אַ גרויסן גלאַק און גענומען קלינגען מיט אים — פונקט נעבן איר אויער. דער גלאַק האָט זי ממש טויב גע־מאַכט. זי מוז פארשטעלן די אויערן — אז ניט, וועט זי ווערן טויב. זי האָט פאַרגעסן, אז זי איז מוטער נאָקעט, אוועקגעכאַפט די הענט פון די אויגן — זיך אַ רים געטאָן, זיך אויפגעכאַפט.

זי איז אַראָפּגעשפרונגען פון בעטל. אַ גרויע, אומעטיקע ליכט פון אַ רעגנדיקן טאָג האָט זיך געזיפט דורך די שוויבן פון דער טיר. דער אַלטער, צעפאַרענער יועק־זייגער האָט אומאויפהערלעך געקלונגען. זי האָט זיך געוואָלט אַ לאָז טאָן צום טיש, אים אינשטילן, — נאָר געבליבן שטיין נעבן איר בעטל, ווי פאַרגליווערט: אַפן ווײַסן לײלעך האָט זיך גערויטלט אַ בלוטפּלעק. זי האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו דער מאַמעס בעט. נאָר די מאַמע איז שוין געהאַט אויפגעשטאַנען.

זי האָט אַ קוק געטאָן אַף עטלס געלעגער, אויפגעכאַפט איר דער־שראָקענעם, צעהוטער ווייכער, בליק, — געזאָגט צו איר מיט אַ נאָך קיינמאָל ניט געהערטער ווייכער, ווי ציטערדיקער שטימע:

— ס'איז גאַרניט, מיין קינד. גיי, טו זיך אָן. אָט נעם איך דיר אַרויס אַ ריין העמד.

דער אַלטער צעפאַרענער וועק־זייגער האָט נאָך אַלץ אומאויפהערלעך און גרילצנדיק געקלונגען.

עטל האָט זיך אָנגעטאָן און אַרויס אַפן הויף זיך וואַשן.

פארלאג „איקוף“

וואלענטיין גאמעז 3245 — בוענאם איירעם

1946 — דער שינענע ביכער — 1965

ש. שפיגל — מענטשן אין תהום.
דודל רובינאוויטש — טאגבוך.
נ. קרופין — זערטערבוך פון העברעזומען.
מ. וו. און מ. ז. — כללים פון גראמאטיק
מישן מיין אין יידיש.
מיין לערן-בוך — טעקסט פארן ערשטן
גראד.

איבערזעצונגען

מ. סערוואנטעס — דאן קיכאט (2 בענד)
א. גערשוואו — יידן גאנטישן.
י. קארטשאק — ווען איך וועל ווידער
זיין קליין.
מ. אילין — בערג און מענטשן.
א. בעק — פאנפילאווס מענטשן.
ב. פאלעוואי — די געשיכטע פון אן
עכטן מענטשן.
א. ווארעלא — דער פינצטערער שטראם.
האָוואָרד פאסט — ספארטאקוס.
זש. אמאדאָ — אין מלכות פון קאקאָ.
מאָרקאָט אַנאָ — דער פלאם פון מיין בלוט.

אין שפּאַניש

שלום עליכם — ווערק (4 בענד).
אורי פינקעל — שלום עליכם.
נ. בוכוואלד — טעאטער.
ב. מאָרק — דער אויפשטאנד אין וואָר-
שעווער געטאָ.
ה. מאָרקאָוויטש-אַלטשטאַקאָוואָ —
יאנוש קארטשאק.

שלום עליכם — אלע ווערק (15 בענד).
י. ל. פּוץ — געקליבענע שריפטן.
דוד בערגעלסאָן — נייע דערציילונגען.
דוד בערגעלסאָן — אלע ווערק (4 בענד).
פיניע קאַץ — אלע ווערק (9 בענד).
צ. בליץ — טרוימען אָנגעמאָן אין שטאַל.
" — די טשערנאָוויצער קאָנסטי-
טוציע.
" — טריט אָפּ סאַנמאַרטינער ערד.
" — אַ ריניע צו אונדזער ווייטיק
און צו אונדזער טרייסט.
י. גאַדבערג — געזאַנגען פון פּראָנט.
ראַשעל אַלפּערטאָוויטש — מיין ליד.
רחל מינצעס — דאָס ליד פון מיין היים.
ברוך בענדערסקי — געקליבענע שריפטן.
א. מאָרגאַליו — פון מיין צווייטן
היימלאַנד.
ש. סונע — בלעטער אָפּן ווינט.
ש. וואסערמאן — דאָבעלע.
" — ליד און לעבן.
ז. וויינפער — דער גילדענער האָן.
א. ביק — וואָרט און צייט.
י. פאַליקמאַן — די שיין קומט פון מזרח.
דאָראַ טייטעלבוים — מיט אויגן אָפּענע.
פּראַ מאָרקיש — ירושה.
מ. געבירטיג — מרדכי געבירטיג זינגט.
א. סוצקעווער — ווילנער געטאָ.
ב. מאָרק — דער אויפשטאנד אין ביאָ-
ליסטאָקער געטאָ.
ל. אַליצקי — דורך טויט צום לעבן.

Este libro
se terminó de imprimir
el día 23 de diciembre de 1965
en los
Talleres Gráficos "Optimus" S.R.L.
Valentín Gómez 2715 - Bs. Aires